

תפיסת העולם של דוד בן-גוריון

א

תפיסת העולם של ד' בן-גוריון היא אידיאליסטית-דינאמית. היא אידיאליסטית על שום כך, שהיא מכירה ב"עליונות הרוח", בכוחה של האידיאה, בתוקפו של החזון ובהשפעתו של הרעיון; היא דינאמית, שהרי אינה התבוננות צרופה ביקום, הסתכלות פסיבית בחיים, אלא הנה עיון שתכליתו – הגשמה, ומגמת פניה – עיצוב פני החיים.

האידיאליזם של בן-גוריון אינו מופשט וערטילאי, אלא הוא צמוד לממשות ומעורה בה, ויש לו זיקה "למציאות הטבע והיכולת הגנוזה בתוכו" (משנתו של ד' בן-גוריון, עמ' 39).

תפיסת עולם זו חותרת "לעמוד על אמיתות ההווה וייעוד האדם עלי אדמות" (עמ' 39) ומקפלת בתוכה ראייה מיוחדת של העולם והחיים, האדם והחברה, האומה והמדינה. ועל יסוד משנתו העיונית עושה בן-גוריון את חשבון עולמם של עם ישראל ומדינת ישראל.

נקודת המוצא של תורת בן-גוריון הן שתי התופעות הנפשיות היסודיות: ההסתכלות הפנימית וההסתכלות החיצונית. על ידי ההסתכלות הפנימית, ההתרכזות בחיים הנפשיים, עשוי האדם לתהות על התהליכים הרוחניים ולעמוד על טיבם ומהותם; ועל ידי הסתכלות החיצונית בא האדם במגע עם העולם המוחש, עולם החומר: "לאדם כחלק אורגני מההווה המורכבת הזאת – שהיא גם חומרית וגם רוחנית, גם טבעית וגם אלוהית – ניתן לראות ולהסתכל, להבין ולהכיר טיבו של העולם, ויש לו שני אמצעים לחקר היקום: ההסתכלות הפנימית וההסתכלות החיצונית שלו" (עמ' 84).

ומתוך התבוננות בעולם הרוח ובעולם החומר התייצב בן-גוריון בניגוד גמור להשקפה הדואליסטית, לתורת השניות, הדנה את שני העולמות של הרוח והחומר כשתי הוויות נפרדות בהחלט; "זוהי ההשקפה שנתפסו לה כמה מהוגי אומות העולם, מהיוונים והפרסים ועד דיקרט ותלמידיו" (עמ' 84). בן-גוריון דוחה תורה זו, המביאה לקרע גמור בין הרוח והטבע, והוא משיג את החומר והרוח כשני גילויים של אחדות אחת: העולם מתגלה בשניות ומיוסד באחדות. בן-גוריון עומד "על אחדות היקום וההווה, למרות גילוייהם והופעותיהם המרובים" (שם) ואינו "מקבל תורת השניות שיש חומר לחוד ורוח לחוד. כל גדולי ישראל בימי קדם ובימינו אלה הכירו תמיד, אם מתוך אינטואיציה דתית או תפיסה מדעית מעמיקה באחדות החומר והרוח" (שם). הוא מניח מצע אחדותי ביסודן של התופעות ומצדיק את תורת האחדות, את המוניזם: "יש מוניזם שהוא מוצדק ויש בו תוכן גדול וחיוכי, וזוהי האחדות הכוללת של כל ההווה הקוסמית" (עמ' 59).

ומכיוון שהרוח והחומר אינם עצמים מיוחדים הרי מתחוויר, שאינם צרים זה לזה, אלא הם משלימים האחד את השני וזקוקים זה לזה: "החומר והרוח אינם שתי רשויות נפרדות. בריאות-גופא ונהורא-מעליא תלויים זה בזה" (עמ' 53). וקיומו של הרוח "לא יתואר בלי גילויי החיים האחרים, התלויים בכוח ובחיל. כבר חכמינו הקדמונים ידעו האמת הפשוטה והנעלה, כי אין תורה בלי קמח ואין קמח בלי תורה" (עמ' 54).

מכאן, שאין תפיסת העולם האידיאליסטית של בן-גוריון מפחיתה את ערך החומר ואינה מזלזלת בחשיבותו של הכוח הפיזי, שהרי "שלילתו של כוח זה היא שלילת העולם הקיים, שלילת החיים" (עמ' 82). אין קיום לרוח ללא החומר על גילוייו השונים.

אולם הגרעין הפנימי, הנקודה המרכזית במשנתו של בן-גוריון, היא ההכרה בכוח הרוח לכבוש את החומר, כלומר: ההכרה ב"עליונות הרוח" (עמ' 39) ו"הכפירה בעליונות גופנית, בעליונות הכוח הפיזי" (שם). והרוח שהוא "מותר-האדם" (עמ' 38) אינו *contemplation*, אינו התבוננות פסיבית, אלא *action*, פעילות, אקטיביות, דינאמיות, הוא כוח יוצר ובונה, פעיל ומפעיל: "אנו האמנו ומאמינים בעליונות הרוח הספוג בחומר ושליט בו" (עמ' 475), שכן: "באמצעות אדם מבין ותופס והוגה ורואה עתידות ומתקשר עם דורות עברו ועם ימים יבואו, וחודר לערפלי מרחקים ולסודות הטבע, ויוצר דבר שירה וכל מלאכת מחשבת וחווה ומנחיל לעצמו ולזולתו ערכים ועדות וחזיונות ורעיונות ומשאות נפש, שלמענם אנשים נלחמים ונהרגים" (עמ' 39). והוא הוא "אותו דבר מופלא וסמוי מן העין, אשר רק אם הוא פועל בתוכנו, וכל עוד הוא פועל בתוכנו, אנו מסוגלים לחיי יצירה, העפלה וגבורה" (עמ' 54). הוא "הגילוי העליון בחיי אדם ועם ובהיסטוריה האנושית" (שם).

וגדול כוחו של הרוח בכך, שהוא מעצב את החיים וצר להם צורה, ומשפיע השפעה מכרעת על חיי האדם והתהליכים ההיסטוריים: "סגולות הרוח מכריעות בשינוי פני ההיסטוריה ובפילוס נתיבות חדשות בהליכות אנוש" (עמ' 54). והרצון המודע, שהוא אחד מסגולות הרוח, הוא הגורם הדינאמי והמניע בהיסטוריה ובחיים ולא הכוחות הסמויים שבטבע: "לא הגורל הפטאלי שולט בהיסטוריה, והחיים אינם משחק של כוחות עיוורים בלבד. התערבותו המכוונת והמרחיקה ראות של הרצון האקטיבי היוצר ובר-הכרה במהלך ההיסטורי – הוא אחד הגורמים והמניעים של הפרוצס הסטיכי" (עמ' 441). ובן-גוריון קובע את הכלל הגדול: "כלל גדול בהיסטוריה האנושית – עליונות הרוח על הכוח הפיזי" (עמ' 445). ההכרה בעליונות הרוח היא היסוד הפרינציפיוני במשנתו של ד' בן-גוריון.

מטעם זה עצמו מתחוויר לנו, שהאידיאה היא כוח ריאלי, ממשי ולפיכך "אנשים נלחמים על דעותיהם לא פחות מאשר על שלטונם ורכושם, ומזמן שהאדם עמד על דעתו – לא חדל המאבק האידיאי" (עמ' 45), שהרי "האידיאה היא התעלמות מאחד הגורמים והגילויים המרכזיים בהיסטוריה האנושית" (שם).

ומכאן אמונתו העמוקה של בן-גוריון בכל-יכולתו של החזון: "אני מאמין אדוק בחזון. אני מאמין כי החזון הביא אותנו הנה; אני מאמין שבכוח החזון בנינו המפעל; החזון הקים המדינה, נתן לנו צבא-הגנה והנחיל לנו ניצחון. החזון מוסיף לחולל נפלאות" (עמ' 503).

והחזון הוא נקודת המשען ועוגן ההצלה במשבר החיים של אדם ואומה: "רק עם מצפן החזון בידו נמצא דרכו בתוך הגלים הסוערים של תקופתנו המסוכסכת" (עמ' 55). ואדירה הכרתו הפנימית והוודאית כי "החזון לא יאכזב – אם לא נתאכזב לו" (שם).

תורת אחדות החומר והרוח מחייבת שכל אידיאה, חזון, שאינם יוצאים מן הכוח אל הפועל, שאינם מתגשמים בחיים, הנם משוללים כל ערך ממשי, חיובי, שהרי הרוח זקוק לאחיזה בהווה, זקוק לנקודת סמך במציאות. ולפיכך קבע בן-גוריון: "חזון עלול להתרוקן מתוכנו וליהפך למליצה נכונה אם אינו קשור למעשה מגשים" (עמ' 55), "ומחשבה שאינה מלווה מעשה הגשמה מתערטלת מאמיתה ומתרוקנת מתכנה והופכת מליצה תפלה ועקרה" (עמ' 61).

תפיסת העולם האידיאליסטית-דינאמית של בן-גוריון תובעת את המעשה, המפעל, ההגשמה, ולכן: "יפה כוחו של המעשה מכוחה של התורה וההוכחה המופשטת" (שם), אולם כשם שהמחשבה טעונה מעשה, כך תלוי ואחוז המעשה במחשבה היוצרת המקורית: "מעשה שאינו מעורה במחשבה עצמית ובת-חורין היונקת מהמקור – סופו להצטמק ולהסתלף" (שם). קיצורו של דבר: על ידי הרוח מקבלת ההווה את ההווי שלה.

נמצאים אנו למדים, שהרוח הוא המהות הפנימית של האנושות, שהוא הכוח היוצר והבונה של העולם והחיים, שהרי הוא "ספוג בחומר ושליט בו".

אולם כשהאדם מתרומם לידי ההכרה הוודאית בעליונות הרוח, הרי הוא עשוי בהכרח להגיע לידי המסקנה ההגיונית, שקיימת ישות רוחנית, מוחלטת, מעבר לעולם המוחש. שיש שם הווה אלוהית מסתורית באותו חוג טרנסצנדנטי שמעבר לסובייקט, באותה ספירה רוחנית עליונה המהווה את מקורו של הרוח האישי הפרטי. שכן כשמשיגים את הרוח משיגים תוך כדי כך חיוב מציאותי של כוח אלוהי בעולם. ואמנם כך היתה דרכו של בן-גוריון; הוא הרחיק לכת מכאן והלאה, מן הנגלה שבחיים אל המסתורין הדתי שבהם. הוא ראה והכיר, כי שורש הרוח נתון בספירה עליונה: בהווה אלוהית "מסתורית שאין יודע פישרה וסודה, אבל כל איש מכיר קיומה, כוח עוצמתה, פעולתה והשפעתה" (עמ' 34). כל ההווה כולה "היא גם טבעית וגם אלוהית" (עמ' 37), והאדם מקבל את השפע ששופע מהווה אלוהית זו: "אנו שואבים כוחנו מספירות עליונות" (עמ' 34).

מכאן, שהרוח אינו רק הכוח המרכזי של העולם והחיים, אלא הוא חלק בלתי נפרד של האלוהות, ונתיב יש מוליך מן הרוח האנושי אל ההווה שהוא היסוד הבלתי מודע והאי-רציונלי של היקום.

ובן-גוריון מרגיש בעליל את קירבתו של אלוהים. אמנם הוא אינו נראה, אבל קולו נשמע: "קול אלוהי מדבר לאדם בימינו כאשר דיבר לפני שלושת אלפים שנה. יש סבורים שהקול בא מן השמים ויש אומרים שהוא בא מן הלב. חשוב הקול, ולא הוויכוח על מקום בואו. וכל אדם מסוגל לשמוע קול זה לעתים תכופות או רחוקות, בצלילים בהירים או מעומעמים, אם אוזנו נטויה לדבר אמת, וגם לחרשים ולאלמים מגיע הקול" (עמ' 35).

בכוח חוויה דתית זו ובתוקף ההרגשה הפנימית הנמרצת של קירבת אלוהים, חזה בן-

גוריון חזון עתיד בשנת 1950, והוא: "עוד צפוי לנו מעמד גדול. איני אומר כמעמד הר סיני, או כמעמד יסוד המדינה, זאת איני יודע. אפס ייתכן עוד מעמד גדול. ואולי עוד נשמע הקול המדבר מתוך האש – 'במסות', באותות ובמופתים, ובמלחמה, וביד חזקה ובזרוע נטויה, ובמוראים גדולים', ויפתח שוב פרק חדש וגדול בתולדותינו" (עמ' 503). כלום נתגשם חזון זה ב"מסע סיני" ב-1956, או האם עוד חזון למועד? כללו של דבר: החוויה הדתית היתה לכוח פעיל וממריץ בנפשו של בן-גוריון, וממנה הוא שואב את כוח חיותו ועוז רוחו.

ב

בן-גוריון נתן את תפיסת עולמו האידיאליסטית-דינאמית עניין גם להשקפתו על האדם. תורת האדם של בן-גוריון כוללת:

- א. את מהות האדם וטיבו.
- ב. את האדם העובד.
- ג. את "אדם המעלה" – החלוצ.

בעיית האדם עומדת בימינו במרכז המחשבה האנושית. מהות האדם שנויה במחלוקת, מהותו לא הוכרה, וההכרה נחוצה. רוב החוגים של דורנו נוטים לשלול מן האדם את צלמו האלוהי, לערטל את נפשו מכל תוכן חיובי ולהנמיך את שעור קומתו הרוחנית: האדם הוא – אבסורד; אין טעם לקיומו ואין משמעות להווייתו. במנוגד להשקפות פסימיות אלה, אומר בן-גוריון "הן" לאדם, ויש במשנתו משום הרמת קרנו של המין האנושי.

ונודעת חשיבות מיוחדת לציור האדם ודמותו במשנתו של בן-גוריון, שהרי הוא הגיע להשקפותיו לא מתוך עיונים מופשטים, אלא מתוך ניסיון עשיר ורב-צדדי ביחסיו האישיים עם בני האדם מכל החוגים והמעמדות. הוא הכיר את האדם ועמד על טיבו מתוך מגע חי ובלתי אמצעי. עובדה זו מקנה משקל מיוחד לדעתו של בן-גוריון על האדם ולהערכתו.

א. מהות האדם וטיבו.

בן-גוריון קבע אמת-מידה של הערכה, והיא: "הערכה אמיתית תיתכן רק אם שוקלים במאזני צדק גם המגרעות וגם היתרונות" (עמ' 50), ובהתאם לאמת-מידה זו הוא מעריך את האדם. לפי דעתו אין אדם שכולו זכאי או כולו חייב; ככל אדם ואדם משמשים טוב ורע כאחד; "אין אנשים מושלמים בעולם, אפילו בתנ"ך לא מתואר אדם מושלם, ללא כל פגם ומשגה. יש לכל אדם תכונות טובות ולא טובות, ואף התכונות הטובות לרוב אינן מושלמות, אינן מגיעות לשיאן" (עמ' 40). וכשם שאין אדם שהוא כולו טוב, כך אין אדם

שהוא כולו רע: "איני מאמין שיש אדם שהוא כולו פושע, ורק פושע, אין דבר כזה. אין הוא פושע בכל רגע מחייו. לרוב הוא אדם ככל האנשים. גם בטובים שבנו חי פושע, ואני חושב שכל אחד מאיתנו הוא חוטא, אף כי אנו מסתירים או מדכאים זאת" (עמ' 36). ויש "גאות ושפל בכל איש" (עמ' 39).

כך היא דעתו של בן-גוריון על האדם האמפירי, כך מופיעה הווייתו השוטפת כפי שהיא מתגלה במעשיו ובהתנהגותו בחיי יום-יום. ואמנם פגום הוא האדם, ליקויים בתוכו, אך אין זה הקו המכריע במהותו, "אך אין זה כל האדם, אין אדם בלי אלה – אבל יש עוד משהו בלתי נראה, בלתי נתפס, והוא מותר-האדם. והמשהו המופלא אין לו מידה ומשקל וממד, אך הוא מצוי בלא-רואים ופועל ומפעיל – ולמשהו בלתי נתפס ובלתי נראה זה קוראים 'רוח'" (עמ' 39). והרוח הוא הוא שמהווה את מהותו הפנימית ועצמיותו המיוחדת של האדם. האדם אינו אכסיסטנציה, אלא אסנציה, ורוחו של האדם הוא חלק של "ההווה האלוהית".

ומטעם זה עצמו יקר הוא האדם וקדוש הוא האדם בתפיסת העולם של בן-גוריון: "יקר-האדם קודם לכל ערך אחר" (עמ' 38). ובן-גוריון מסמיק את תורת האדם שלו לתפיסת היהדות ומזדהה עמה: "האדם לפי אמונתו של העם היהודי נברא בצלם אלוהים – לא ייתכן ביטוי יותר עמוק, נעלה ונוקב לגדולתו וערכו ויקרו של האדם מביטוי זה. מושג אלוהים ביהדות מסמל תכלית הטוב, היופי, הצדק והאמת. וחיי אדם בעיני העם היהודי היו יקרים וקדושים" (עמ' 83).

ולפיכך אדירה אמונתו של בן-גוריון באדם, בהווייתו ובמהותו: "בכל איש ואיש חבויים כוחות וסגולות אוצרות רוחניים" (עמ' 40), ו"אין קצה ואין תכלה ליכולת האינטלקטואלית של האדם, והשיאים שהגיע אליהם המדע בימינו אינם אלא שלבים ראשונים בסולם המוצב ארצה וראשו מגיע השמימה" (עמ' 37), שהרי "אין סוף לעליה המתמדת של אדם" (עמ' 36). ובמנוגד לדעתו של הובס ש"אדם לאדם – זאב", קובע בן-גוריון: "אדם לאדם אינו אויב וצר – אלא שותף ועוזר" (עמ' 36), והוא חוזר ומטעים: "אדם לאדם אינו זאב – אלא חבר ועוזר" (עמ' 423).

אמור מעתה, מכיוון שמהות האדם הוא הרוח האלוהי השוכן בקרבו, הרי מתחייב שאינו בבחינת מכשיר או כלי-שרת, כלומר: "אמצעי למטרה, אלא הוא מטרה לעצמו, תכלית לעצמו, הוא ערך מוחלט; "כל בן-אדם הוא מטרה לעצמו. אין בן-אדם אמצעי בלבד לאומה, למעמד, לאנושיות, להיסטוריה – אלא ערך מוחלט, מטרה לעצמו. רוח האדם, חירות האדם, יצירת האדם – היא מטרה לעצמה ואינה זקוקה לשום הצדקה נוספת. עצם קיומה היא זכות קיומה" (עמ' 37), שהרי "האדם אינו מספר, אינו הפשטה, אינו אובייקט לצורת חיים, אלא יצור חי, הנושא הפעיל של צורות החיים" (שם).

אולם האדם, שהוא מטרה לעצמו, אינו חי מחוץ לחברה, מחוץ למולדת והאומה. אין זה בגדר אפשרותו ויכולתו ליצור לעצמו צורות-חיים וערכי-חיים, שלא יהיה בהם מן הזולת. ומבחינה זו הוא גם אמצעי. ומי שמצטמצם ומתכנס בעולמו הוא בלבד, נעשה מדולדל ותלוש. לפיכך הוא מצווה להשתלב בחיי החברה ולהצטרף לשלשלת הדורות, לאינטרסים

המשותפים לו ולאחרים: "אין האדם יצור בודד ואינו יכול להתקיים לבדו, ובאותה מידה שהאדם הוא מטרה, הוא גם אמצעי, כי כל אדם זקוק לעזרת אנשים אחרים מיום היוולדו (ועוד לפני כך) עד יום מותו. ומכיוון שהוא נזקק לעזרת אחרים – הוא חייב בעזרה לאחרים, וערכו נמדד במידה שהוא משרת את הכלל" (עמ' 38), ו"תפקיד שאדם ממלא מבלי שישירות רעיון היסטורי וערך מוסרי – חשיבותו מפוקפקת" (עמ' 38). ותכלית החיים הוא בהעלאת הסגולות החיוביות שיש באדם: "מבלי 'שעבוד' לטוב ולנעלה שיש באדם, שנברא בצלם אלוהים – אין תוכן לחיים" (עמ' 56). וזהו "יעוד האדם עלי אדמות".

וגדר האדם כולל, במשנתו של בן-גוריון, גם האישה: "דין האישה כדין אדם, ואין לגרוע ממעמדה, מזכויותיה, מחובותיה כמלוא הנימה. האישיה היא מטרה לעצמה, ולא רק אמצעי לדבר אחר. ולאישיות יש זכויות וחובות, ואין הבדל בנידון זה בין איש ואישה" (עמ' 348). האישה כמו הגבר, היא בעלת ערך מוחלט, שהרי שניהם כאחד נבראו בצלם אלוהים: "בתורתנו נאמר שהאדם נברא בצלם אלוהים. אלוהים אינו גבר וגם האדם שנברא בצלם אלוהים לא היה גבר בלבד. בפרק הראשון של ספר בראשית נאמר בפירוש: 'ויברא אלוהים את האדם בצלמו בצלם אלוהים ברא אותו, זכר ונקבה ברא אותו'. זהו הציון העליון שנתנה היהדות לאדם – לזכר ולנקבה" (עמ' 349).

ב. האדם העובד.

בהתאם לתפיסת עולמו האידיאליסטית-דינאמית, שהעיקר הקובע בשיכלולו הרוחני של האדם הוא המעשה, המפעל – מעלה בן-גוריון על נס את האדם העובד, שהרי העבודה מפעילה את כל סגולותיו הפנימיות של האדם, היא מזככת ומצרפת את נפשו, מטפחת ומפתחת את רוחו ומעלה את ערכו האנושי: "העבודה אינה קללה והכרח מר, אף לא אמצעי פרנסה בלבד. עבודה היא תפקיד חברתי, תפקיד אנושי על אדמה, גילוי כוח היצירה ושלטונו בטבע" (עמ' 66), ו"היא בעצם הערך האנושי הכי יקר, היא שאר-האדם" (שם). ומכאן "האני מאמין" של בן-גוריון: "אני מאמין באדם העובד, בין שהוא בהסתדרות ובין שהוא ריביזיוניסט, אני מאמין בכל עובד, לא אכפת לי כל כך מה שהוא חושב, מה שהוא אומר – אכפת לי מה שהוא עושה. קובעת בעיני העובדה, שהוא אדם עובד" (עמ' 502).

לפיכך משוכנע בן-גוריון, שרק ציבור הפועלים עשוי, לפי טבע מהותו, להיות הנושא והמגשים של האידיאלים הגדולים של האומה: "פועלי ארץ ישראל הם חיל האמונים של העם היהודי, צבא הגשמה של חזון הגאולה ההיסטורי של ישראל במולדתו" (עמ' 183). יש לו ההכרה הוודאית ש"רק מעמד הפועלים ימצא בקרבו את הפתוס, העוז והנאמנות למדיניות של כלל ישראל" (עמ' 184), שהרי "הפועל עושה עבודתו תמיד מתוך שליחותו הלאומית" (עמ' 182). ובן-גוריון בטוח, ש"חוט השדרה, הלזו של העצמאות ושל המאמץ, המשען הנאמן של העצמאות המדינית, הכלכלית והמוסרית והמנוף למאמץ ולכוננות והדריכות – זהו מעמד העובד" (עמ' 186).

אולם גם ביחס לאדם העובד עושה בן-גוריון שימוש באמת-המידה של הערכה שלו, ש"שוקלת במאזני צדק גם המגרעות וגם היתרונות". ודרך אספקלריה זו הוא צופה גם על האדם העובד. אין בן-גוריון האיש שנתון להונאה עצמית, שהרי "ההונאה הגרועה ביותר היא הונאה עצמית" (עמ' 44), ומשום כך אין דעתו על האדם העובד אידיאליזציה סמויה, המתעלמת מן הגילויים השליליים ומסיחה את דעתה מהן: "האמונה בתעודה הגדולה ובעליונות ההיסטורית של ציבור הפועלים אינה נשענת על התעלמות ממגרעות ורפיונות שמתגלים בציבור זה. אין דבר מתנגד להכרת הייעוד של מעמד הפועלים כדעה הנפסדת והמזיקה על דבר אפיפיוורתו של הפועל, שחונן כביכול בסגולות מיוחדות השומרות עליו מכל פגע ומשגה. הפועל הוא עצם מעצמיו ובשר מבשרו של העם, וכל התכונות הרעות והנטיית השליליות שיש בעם יש גם בו" (עמ' 177). עיניו של בן-גוריון פקוחות לראות לא רק את האורות, אלא גם את הצללים שבמעמד העובד: "נראה בכל מקום את האורות והצללים. ויש אורות וצללים בכל העמים וגם אצלנו היהודים ואצל מפלגות פועלי ארץ ישראל. גם מפלגת פועלי ארץ ישראל יש לה לא רק אורות, אלא גם צללים והם כבדים. אסור להתעלם מהם, ויש לראותם ולהילחם בהם, ודווקא משום שהמפלגה יקרה. אנחנו לא נקבל אימרת הכוזב, שיש מצד אחד מלאכי-שרת ומצד שני מלאכי-חבלה ומקומנו עם מלאכי-השרת" (עמ' 186). והוא מוסיף ומדגיש: "אני מוכן למסור לכל מי שרוצה בכך את הדמגוגיה הזולה להציג את הפועלים כמלאכים הצודקים בכל מקרה" (עמ' 187). בן-גוריון אינו נוהג משוא פנים ביחס לפועל ואינו מחפה על מגרעותיו.

אולם כשם שבן-גוריון רואה את צלם האלוהים באדם למרות מגרעותיו וחולשותיו, כך הוא מאמין בתנועת העבודה על אף הגילויים השליליים המופיעים בתוכה, והוא מרכין את ראשו "בפני תנועה זו, בפני הכוחות המוסריים, היכולת החלוצית, ואוצרות הנאמנות והדריכות הגנוזים בתוך רבבותיה, הוותיקים והצעירים בכפר ובעיר" (עמ' 188). הכרתו איתנה ומוצקה, "שנצח הפועל העברי לא שיקר ולא ישקר" (עמ' 182).

ג. "אדם המעלה" – החלוצ.

האדם העובד הוא איש המפעל, איש המעשה העשוי למלא את שליחותו באמונה, ללא חששות ופיקפוקים. הוא המשען הנאמן שאינו מאכזב. והנה מתוך הקרקע הפורייה של תנועת העבודה צמח ועלה טיפוס אנושי חדש, שהיה לנושא החזון והמגשימו כאחד. החיים והאידיאה אינם לגבי דידו שתי רשויות נפרדות, אלא הוא מעמיד את חייו ללא-שיור לשירותיה של האומה. ואדם זה שהרעיון והמעשה מתלכדים באישיותו ופעלו לאחדות מוצקת הוא – "אדם המעלה": החלוצ.

אדם זה הוא, בעיני בן-גוריון, טיפוס אנושי חדש, סוג קרקטרילוגי מיוחד במין האנושי, הוא "מושג חדש, שעדיין אין למצוא לו תרגום בשום לשון אחרת – כי כל המילים שמנסים להלביש מושג זה אינן ממצות כל תכנו – תופעה היסטורית חדשה" (עמ' 212).

ו"כוח מופלא שנתגלה בדורות האחרונים" (עמ' 210) ונוצר ונתגבש על ידי תנועת הפועלים: "תנועת הפועלים הארצי-ישראלית הולידה תנועה יקרה בצלמה ובדמותה – את התנועה החלוצית" (עמ' 209).

בחלוץ, שהוא "אדם המעלה", הגיעו לידי גילוי והגשמה כל התכונות והסגולות הרוחניות, הצפונות וגנוזות בנפש האדם. החלוץ הוא האדם שמאיר את כל מחשבתו ועשייתו באור ייעודו, שהוא מכירו ועומד עליו בכל רגע ורגע, ולפיו הוא נותן דמות לחייו. הוא רואה את עצמו חוליה בשרשרת ההיסטורית, הוא רווי כוח דינאמי, יוצר ובונה, ומוצא את ערך עצמו בכך, שהוא מגשים בכל ישותו, הנפשית והגופנית כאחת, את האידיאלים החברתיים והלאומיים שהוא נושא בתוכו. הוא חי לשם הכלל, לשם האומה ומוכן להקריב עצמו כליל על מזבח ייעודו, והוא ההתגלמות השלמה של המהות האנושית האמיתית. כך רואה בן-גוריון את החלוץ: "עירוי מאכסימום יכולתו הגנוזה באדם, יכולתו הנפשית, המוסרית, המחשבתית והרצונית, והפעלתה לשם ביצוע מטרה עליונה – מיזוגו העליון של 'מותר-האדם' האינטלקטואלי עם 'מותר-האדם' המוסרי לשם העלאת חיי האדם והחברה. זהו הדבר שאנו קוראים לו חלוציות" (עמ' 212).

ולא זו אף זו: "החלוציות זוהי הכרה בשליחות היסטורית והתייצבות ללא תנאי וללא רתיעה מכל קושי וסכנה – לרשות השליחות הזאת" (עמ' 215), ו"לא יחת מכל פגע ולא יירתע מכל מכשול ויעשה את דבר העם ותקוותו לתעודת חייו" (עמ' 209).

ובן-גוריון מסכם, מתוך מיצוי אחרי מיצוי, את המהות האמיתית של האדם החלוץ: "החלוציות – זהו שלטון האדם על עצמו; החלוציות חושפת גנזי כוח אדם, כוח נפש, רצון ומחשבה, מפרה ומפעילה אותם למטרות נבחרות מתוך הבחנה היסטורית ומוסרית: "החלוציות מצרפת, בוררת, שופטת, מערה כוחות-נפש לתכלית עליונה; החלוציות מצרפת יתרון אינטלקטואלי ליתרון מוסרי ומעלה את מותר-האדם; החלוציות אינה משלימה, אינה נכנעת, אינה מתייאשת, אינה כפופה למציאות – היא מבקרת, מורדת, מעיזה, מחוללת תמורות – מתוך ראיית הנולד ושאיפה לשלמות. היא משנה המציאות לא רק לצרכי השעה – אלא לצרכי דורות, לא רק להנאת היחיד – אלא לשלומם של הכלל, לא לשם התעלות על חשבון הכלל, אלא לשם התעלות הרכים וכל יחיד בתוכם. החלוציות עושה איש-המדע לאיש הרוח והופכת כל אדם לאדם המעלה" (עמ' 438).

"אדם מעלה" זה הוא האדם למופת, הוא משאת נפשו של בן-גוריון, עליו הוא משליך את יהבו ובו הוא שם את מבטחו: "מתוך גילוי ועירוי היכולת החלוצית של הנוער והתנדרבותו הנאמנה לכל תפקיד המדינה ומשימותיה – תבצע המדינה יעודה ההיסטורי בהגשמת חזון אחרית הימים" (עמ' 213).

גאולתם השלמה של עם ישראל והאנושות כולה תבוא על ידי "אדם המעלה", שיגשים את החזון המשיחי מתוך כך, שיגלם את תפיסת העולם האידיאליסטית-דינאמית המעורה ביהדות האמיתית, באידיאלים הגדולים והנצחיים של התורה ונביאי ישראל.

ג

בתפיסת העולם של בן-גוריון חל בתקופה האחרונה מפנה רדיקלי: מן הסוציאליזם אל היהדות הנבואית, מן החזון הסוציאליסטי – אל החזון המשיחי. יש בכך מעין שינוי ערכי ומשידור מערכות עיוניות. אמנם הפתוס הסוציאלי של בן-גוריון, במלחמתו למשטר של צדק, בעינו עומד, אבל הוא הואר באור חדש, באורה של הנבואה הישראלית. הפלא והנס שבתקומת המדינה הישראלית נתנו את אותותיהם בנפשו של בן-גוריון. הם נתנו כיוון חדש למחשבתו והטביעו חותם כבד-משקל על תפיסת עולמו.

ובן-גוריון הכיר שתפיסת עולמו החדשה חורגת מהמסגרת של האידיאולוגיה הסוציאליסטית, שכן היא נובעת מתוך ספירה רוחנית אחרת לגמרי: "מסופקני אם המונח חזון ציוני-סוציאליסטי ממצה כל תכנה של תנועתנו ומגדיר את מהותו של מפעלנו בכל היקפה ועמקה" (עמ' 170). והוא הגיע לכלל הכרח שהמקור הראשוני להשקפותיו הציוניות-הסוציאליסטיות היא – היהדות הנבואית: "הנבואה העברית היתה לאומית, כלל אנושית וקוסמית. ומהנבואה למדנו שלא תיתכן גאולה לאומית בלי צדק חברתי, ולהפך, זהו מקורו הקדמון, הראשוני של אמונתנו ושאיפותינו הציוניות-הסוציאליסטיות" (עמ' 171).

בן-גוריון עמד על כך, שהאידיאולוגיה הסוציאליסטית נתרקנה מתכנה האקטואלי ואין בה משום ערך חיוני לתקופתנו החדשה, והיא כולה שייכת להיסטוריה שחלפה ועברה: "התנועה הסוציאליסטית ינקה ממציות שחלפה ונעקרה מן העולם לבלי שוב. הקלאסיקים הסוציאליסטים מהתקופה ההיא יש להם ערך היסטורי להבנת השתלשלות המחשבות והתנועות הקשורות בהם, אולם אין להם ערך אקטואלי במציאות החדשה" (עמ' 172).

לדורנו נודע ערך מכריע לא לסוציאליזם – אלא לנביאי ישראל, לא לספרות הסוציאליסטית – אלא לספר הספרים: תפיסת העולם של בן-גוריון, הספוגה חוויה דתית עמוקה, הפליגה הרחק מעבר להשקפת העולם הסוציאליסטית והמארכסיסטית; היא התקרבה קירבה נפשית, מהותית אל מקור מחצבתה הרוחני של האומה, אל התנ"ך: "לא מארכס ואנגלס, לא לנין וסטאלין, אף לא קאוטסקי וז'ורס – מאווינו האנושיים העמוקים לעולם של צדק, אחווה, שלום וחסד, כמאויינו היהודיים לקוממיות ישראל וריכוז העם במולדת, נובעים ויונקים מן התנ"ך" (עמ' 490).

"דבר מדינת ישראל, דבר גאולת העם, דבר תנועת פועלי ארץ ישראל – אינו חשבון משקי, דאגה ללחם, אף לא עניין של הצלת המונים. לא היינו עושים שליחותנו בלי התכנים האנושיים העמוקים, בלי חזונה הגדול, שכל ההגדרות המקובלות אינם ממצות מהותה העמוקה והפנימית – לא הגדרה 'ציונית' ולא הגדרה 'סוציאליסטית'. בלשון העברית יש תואר אחר, לגמרי לא 'מדעי' ולא 'מודרני' שאולי הוא בלבד הולם תכנו של החזון, והוא התואר 'משיחי'" (עמ' 477).

הסוציאליזם של בן-גוריון התגבש והתקדם לסוציאליזם הנבואי הישראלי. לא סוציאליזם

העומד על תורתו של מארכס ועל תפיסת עולם מטריאליסטית – אלא זה המושרש בחזון הנבואי והמעורה ביהדות התנ"כית.

בן-גוריון מזהה את תפיסת עולמו האידיאליסטית-דינאמית, את תורת האדם, עם היהדות הנבואית. כל הגיונות רוחו, עולמו העיוני המחשבתי, כל מאוויי נפשו וכל משאלות לבו וחוויותיו הפנימיות, מעורים ושלובים בספר הספרים. בתנ"ך שילב את חייו, בו נתונה מחשבתו העיונית, וממנו הוא שואב את מעופו החיוני ומרצו הדינאמי. התנ"ך עיצב את עולמו הרוחני וצר צורת חזון נפשו.

היהדות ובייחוד זו האותנטית, המקורית, הנבואית של תקופת הבית הראשון, היא נקודת המוקד ונקודת הכובד של תפיסת עולמו. דעתו הוודאית היא שהשקפותיו על עליונות הרוח, על אחדות החומר והצורה ותורת האדם שלו, קיבלו את ביטויים השלם והמכוון בתורה ובדברי הנביאים: "האמונה והאדיקות בעליונות הרוח ליוו העם היהודי במסעו ההיסטורי הארוך ממעמד הר סיני ועד מלחמת ישראל בימינו. אמונה זו היתה נחלת כל אותם בני ישראל, אשר עיצבו דמות האומה העברית מבראשיתה ועד היום הזה, אשר יצרו וטיפחו תורתה, שירתה, משאה הנבואי, ספרותה וחוקיה, חזונה לאחרית הימים ואמונתה המשיחית" (עמ' 83).

בן-גוריון הוא הוא שטבע את המושג "עליונות הרוח" לשם מתן הגדרה כוללת וממצה של מהות היהדות. הגדרה זו קולעת יותר משאר ההגדרות שניתנו ליהדות עד עכשיו, ומתוך-כך האיר אותה הארה חדשה.

ובד בבד עם ההכרה בעליונות הרוח לימדה היהדות את תורת האחדות של חומר ורוח: "הגניוס היהודי, מימי הנביאים ועד אינשטיין, לא הכיר בשניות של חומר ורוח" (עמ' 83). וגם דעותיו על האדם ומהותו נתונה בתורת היהדות: "אדיקות העם היהודי בעליונות הרוח היתה קשורה באמונתו ביקר האדם. האדם לפי אמונתו של העם היהודי נברא בצלם אלוהים. לא ייתכן ביטוי יותר עמוק, נעלה ונוקב לגדולתו, לערכו, וליקרו של האדם מביטוי זה" (שם). בן-גוריון רואה ביהדות הנבואית את חזות הכל. יהדות זו מקפת את כל תחומי החיים של האדם, היא מתרוממת לגובה קוסמי, עולמי, והיא עשויה ומיועדה להביא גאולה אמיתית ושלמה לעם ישראל ולאנושות כולה: "האידיאה של היהדות כוללת עולם ומלואו, היא אידיאה קוסמית" (עמ' 470), שהרי היא נובעת ובאה מן הנבואה שחותמה: "לאומית, כלל-אנושית וקוסמית" (שם). ו"היהדות האמיתית, ההיסטורית הנבואית, נושאת בלבה את החזון של גאולה שלמה ומלאה, גם לאומית, גם פוליטית וגם אנושית. המטרה הסופית של היהדות היא משטר אנושי חדש, משטר 'ואהבת לרעך כמוך' בארץ ישראל ובעולם כולו" (עמ' 469). ובן-גוריון תומך את יתדותיו באידיאליזם הנבואי, אליו הוא נושא את נפשו, והוא היסוד של תפיסת עולמו האידיאליסטית-דינאמית, שהרי עצם מהותה של הנבואה הישראלית היא אידיאליזם מצד אחד ודינאמיות מצד שני.

ומתוך התקשרות קשר נפשי, רוחני עם האידיאלים של נביאי ישראל ניסה בן-גוריון להבחין הבחנה יסודית, מהותית בין היהדות לבין היוונות, שהיתה "הופעה תרבותית רבת-אונים אשר פתחה תקופה חדשה בתולדות הרוח, והעשירה יותר מכל עם אחר התרבות

האנושית" (עמ' 471). והוא מוכיח שהיהדות והיוונות הן לא רק "שונות בתכלית זו מזו בתפיסת עולמן" (שם), אלא שהיהדות מחוננת ביתרונותיה המוסריים על היוונית: "גדול הוגי יוון ניסה לתאר מדינה אידיאלית. לתיאור זה מוקדש הגדול בספרי אפלטון "המשטר" (פוליטיים). ספר זה השופע רעיונות ומחשבות ברוב שטחי הפילוסופיה והחינוך, העמיד במרכזו חקר הצדק באדם ובמדינה. הרעיון העליון בספר אל-מוות זה הוא, כי הרע לא יסוף מהמדינות ומהמין האנושי, בלתי אם הפילוסופים יהיו שולטים במדינה או השליטים יהיו פילוסופים, ושתייהן – השררה המדינית והפילוסופית, תהיינה לדבר אחד.

פילוסופוס בפיו של אפלטון הוא אדם מושלם בחכמה, בדעת ובמידות טובות של צדק, אמת, ענווה, אהבת הטוב ובריחה משררה. אמנם אפלטון עמד על כך שיעוד של המדינאי הוא לעשות את האזרחים לטובים, אבל סימנה המובהק של המדינה האידיאלית, המדינה למופת, בעיני גדול חכמי יוון, הוא שלטונו של אדם המעלה: האידיאל המדיני הוא משטר מעולה הנקבע בכוחו ובחכמתו של השליט – הפילוסופוס.

לא כזה היה האידיאל של נביאי ישראל. לא בשלטון איש המעלה יתגשם אידיאל הטוב, הצדק והחסד – אלא בהיותו העם, העם כולו, לעם סגולה. לא יחידי סגולה יביאו את הגאולה, אלא העם. "פתחו שערים ויבוא גוי צדק, שומר אמונים" (ישעיה כו 2).

אמנם אף בן-אמוץ ראה בחזונו הופעת איש המעלה, מעין השליט – הפילוסופוס. "יוצא חוטר מגזע ישי – ונחה עליו רוח ה', רוח חכמה ובינה, רוח עצה וגבורה, רוח דעת ויראת ה', ושפט בצדק דלים, והוכיח במישור לעינוי-ארץ – והיה צדק אזור מתניו והאמונה – אזור חלציו". אבל לא בכוחו ובכישורו האישי של השופט ישתנה העולם לטובה, אלא כל הטבע יחזור למוטב: "וגר זאב עם כבש, ונמר עם גדי ירבץ". ביחס בני אדם יכלה עושק, זדון וחמס. "לא ירעו ולא ישחיתו בכל הר קדשי, כי מלאה כל הארץ דעה כמים לים מכסים". החוכמה, הבינה והצדק לא יהיו נחלת יחיד או יחידים, אלא נחלת הכלל, נחלת כל אחד ואחד. כל הארץ תימלא דעה. נקודת המוצא של נביאי ישראל הוא יקר האדם, אורח חייו, התנהגותו, יחסו אל בני מינו, ישרו וצדקתו" (עמ' 471-472).

והיצירה הנבואית, התנ"כית עולה על היוונית לא רק מבחינה מוסרית, אלא גם מבחינה אמנותית-פיוטית: "הדיאלוגים שבאיוב עולים על כל דיאלוג של אפלטון בלהטם המוסרי, בעיזום הפיוטי ובעומק התבטאותם הנפשית. מוסר ההשכל של אנטיגוני ושאר הטרגדיות של סופוקלס הוא שלטון הגורל העיוור (מוירה), שאין בו יושר וצדק וחסד ורחמים. הגזירה שנגזרה על חיי אנטיגוני ואהובה, על אדיפוס המלך ועל אביו ואמו – אין בה כל טעם והגיון מוסרי" (עמ' 498).

היהדות התנ"כית היא הגדולה במינה בכל היצירות האנושיות, והיא בלבד עשויה לתקן את העולם ולבצע את הצדק הלאומי והאנושי כללי.

אולם מושג-הכותרת של היהדות הנבואית הוא החזון המשיחי, שהוא אידיאל האידיאליזם: "משאת נפשם של נביאי עמנו היתה גאולה לאומית שלמה בארץ הבחירה, אבל החזון לא נצטמצם בתחומי העם העברי, אלא הביא בשורת שלום וצדק ושוויון בין כל העמים, כלומר:

"גאולה אנושית מלאה והשבתת כל זרון ועריצות בתבל כולה" (עמ' 480). ובחזון המשיחי רואה בן-גוריון את מהותה האמיתית, את כל הוויתה הרוחנית של האומה הישראלית: "מי שאינו רואה חזון הגאולה המשיחי במרכז היחוד של האומה, אינו רואה אמיתתה המרכזית של ההיסטוריה היהודית ואבן פינתה של האמונה הישראלית" (עמ' 480).

החזון המשיחי הוא השלמת חיי עולם, הוא התופעה החשובה ביותר של היהדות. כאן נתגלתה מהותה העצמית. ובתוקף הכרה זו נעשה החזון המשיחי למגדיר בתפיסת העולם של בן-גוריון, והוא מתבונן בחיינו בעיקר מבחינת הזיקה לחזון זה.

ולא זו אף זו: הרעיון המשיחי הוא סוד קיומה של האומה בגולה וסוד תחייתה בארץ ישראל: "החזון היה חבוי בנבכי נשמתו של העם היהודי כולו באשר הוא, כי הוא סוד קיומו בגולה" (עמ' 483) ו"ממנו שאב עמנו חיותו המופלאה, על ברכיו נולדה התנועה הציונית" (עמ' 479).

בן-גוריון מעמיד את היהדות הנבואית במרכז עולמנו ובמרכז העולם כולו. הוא סוקר ומקיף את המרחבים של האופק הנבואי. ובתוך עולם רעיונות זה בנה את כל הבניין של תפיסת עולמו.

אולם כל האידאליים הנשגבים של נביאי ישראל, כל ההשקפות המוסריות והדתיות של היהדות המקורית, ובראש ובראשונה החזון המשיחי, קיבלו את ביטויים הנמרץ בספר הספרים. ספרי התנ"ך "הורישו לעם היהודי ולאנושות כולה ערכים רליגיוזיים ומוסריים שאין ערוך להם. הם בישרו חזון לאומי אוניברסלי לאחרית הימים, שיש בו כדי להאיר מחשכי חיי אנוש, ולהדריך האדם והאנושות במעגל צדק ושלום, חסד ואמת" (עמ' 487). וערכו של ספר הספרים אינו מצטמצם בעולמו המוסרי, אלא נודעת לו חשיבות עצומה גם מבחינה מחשבתית, ספרותית ופיוטית. ספרי התנ"ך הם: "ספרים אשר הגיעו לשיאי הביטוי העליון של אדם עלי אדמות, לשיאי החוכמה, הגות האדם, שירת הניצחון וקינת החורבן, ספרים אשר כמעט אין משלם בספרות העולם" (עמ' 487).

אולם גורלו של ספר הספרים היה כגורל העם היהודי. הוא "נעקר מאדמת מטעו וחיותו ונחבש יחד עם עמו בגולה" (שם), ו"התקופה הגדולה, העשירה והמזהירה ביותר בתקופת תולדות ישראל – תקופת התנ"ך, התקופה ימי משה ועד עזרא, הועם זיווה ונתעקם בגולה: עם גמול מולדת ועצמאות, ושרוי בנכר ותלוי בזרים אינו מסוגל לעמוד על מהותה האמיתית של תקופה בה נעשינו לעם – ולעם הספר" (עמ' 431).

הגלות היתה מחיצה חוצצת ומסך סוכך בין העם היהודי ובין התנ"ך ותקופתו. ברם עם תקומת מדינת ישראל במולדת קדומים זו, הוסרה המחיצה הגלותית והוקם הגשר הטבעי בין העם היהודי ותקופת בית ראשון; עם ביטולה של המנטליות הגלותית ומתן עצמאות רוחנית וכלכלית ומדינית כאחת, נזדככה הנשמה היהודית והוכשרה לקלוט קליטה אורגנית, מהותית, את חיי האומה ומאוויה בימי התנ"ך: "רק עם תקומת ישראל נוצר הרקע הטבעי להבנת אותה התקופה. דברי ימי יהושע בן-נח, השופטים והמלכים וגם משאותיהם בני-האלמוות של הנביאים יוכנו עכשיו בשבתנו קוממיות בארצנו, יותר מאשר באלפיים

השנים האחרונות, אנו חיים שוב באותו האקלים בו התחוללו העלילות, גם המדיניות וגם הנבואיות" (עמ' 431), ורק הדור שחידש קוממיותו במולדת הקדומים יבין לרוחם ולנפשם של קודמיו "שפעלו, לחמו כבשו, הגו, אהבו וניבאו בתחומי אותה המולדת" (עמ' 487). ובשם טעמים ונימוקים אלה עצמם יצא בן-גוריון בקריאתו התקיפה והנועזת: חזרה לתקופת היהדות הקדומה והמקורית, שיבה לתורת הנביאים ולאידאליים הנצחיים שלהם. וכל מי שאומר שיש בקריאה זו משום "כנעניות", אינו אלא טועה ומטעה; הוא מגלה פנים שלא כהלכה בדבריו של בן-גוריון. בן-גוריון שלל בהחלט את ה"להג" הכנעני, וכה אמר: "צפויה סכנה של חלל ריק, בעקב הניתוק הפתאומי מהעבר הרחוק ומשום אייכולת להשתלב במהרה בריקמה החדשה. הלהג 'הכנעני' הוא אחד הגילויים של ריקנות זו" (עמ' 431).

ואדרבה: משאת נפשו העמוקה של בן-גוריון היא לשלב את צורות חיינו במולדת ביהדות המקורית הנבואית, על תומה וטהרתה הראשונה: "שיבה היסטורית אין פירושה נסיגה היסטורית, חזרה לאורח החיים הפרימיטיביים שלפני אלפיים או שלושת אלפים שנה. שיבה היסטורית פירושה שיבה לכושר יצירה עצמאית, חומרית ורוחנית ויציקת דפוסי חיים וחברה ומחשבה חדשים המשתלבים בערכים הגדולים של התנ"ך ויעודיו היהודיים האנושיים" (עמ' 489).

ובן-גוריון מטעים וחוזר ומטעים, שאין ב"שיבה היסטורית" זו משום ניתוק הקשרים עם החיים החדשים: "עלינו לשוב למקורות הראשונים, ואלה ימצאו בספר הספרים, ועלינו לשלב מחשבתנו ומעשינו במציאות החדשה והמתחדשת בימינו, המציאות היהודית והבינלאומית" (שם). ותהליך זה הוא מחויב המציאות בתוקף תקומתה של מדינת ישראל: "עם תקומת המדינה משתנה באופן יסודי ראיית עצמנו, ראייתנו את העולם, וראיית העולם אותנו, ודמותנו הפנימית והחיצונית מתעצבת מחדש. אנו יותר ויותר מתקרבים למקור ולשורש ההיסטורי של אומתנו בהתוותה ובעצמאותה הקדומה, ולמורשתה הרוחנית מתקופת התנ"ך. ובאותו זמן – אנו נעשים יותר ויותר לאזרחים חופשיים של העולם הגדול ומתערים במורשה האנושית האוניברסלית של כל הדורות ושל כל העמים" (עמ' 248).

הרעיון בדבר שיבה ליהדות המקורית, הנבואית, התעורר לראשונה בתקופת התחיה הלאומית והובע על ידי הוגי-הדעות של הדור.

כבר אחד העם נתן מבע מפורש ובהיר בדבר ההבדל היסודי שבין היהדות הנבואית לבין היהדות התלמודית. הוא הבחין בין היהדות שרותה ולידתה היתה בתקופת הבית הראשון, בתקופת החרות הלאומית והעצמאות הממלכתית, ובין היהדות שנוצרה בסוף תקופת הבית השני ונתגבשה אחר החורבן וטבועה בחותם הגלות: "אינו דומה פריו של עץ, כשהוא שתול ומשתמר שם בדרך מלאכותית; אבל העץ אחד הוא בטבעו הפנימי גם פה וגם שם, וכל עוד לא מת גזעו, הוא עושה פרי למינו. גם רוח עמנו עשה פרי למינו, ברא קנינים קולטוריים בדרך מקורית המיוחדת לו, לא רק בשבתו על אדמתו, כי אם גם בארצות גלותו, כל זמן שתנאי קיומו הניחו לו מקום כלשהו לעבוד עבודתו לעצמו ולהשתמש לזה בכל כוחותיו הפנימיים.

"אם נעמיק בדבר, הנה נמצא, כי שני מיני היצירה האלה, למרות המרחק הרב שביניהם בנוגע לתכנם, רוח אחד בראם וחותם אחד טבוע על צורתם. כי זו היא אחת התכונות היסודיות של רוח עמנו, שאינו נוח לפשרה ואינו אוהב לעמוד בחצי־הדרך, אלא מאחר שהכיר אמיתותו של איזה רעיון ועשהו יסוד לפעולתו, הוא מתמכר אליו בכל כוחו ועמל להגשימו בחייו בכל פרטיו ודקדוקיו. התכונה היסודית הזאת היא שהולידה לנו תחילה, בימי חירותנו, את תורת הנביאים בכל קיצוניותה המוסרית, והיא היא שהולידה לנו אחרי־כן, בימי עבדותנו, את תורת התלמוד והשולחן־ערוך בכל קיצוניותה המעשית" (תחית הרוח, כתבי אחד העם, עמ' קעה־קעו).

מתחוויר ומסתבר, כי אליבא דאחד העם טבועה תורת הנבואה בחותם "החרות" והתלמוד אינו אלא פריו של "עבדותנו". מתוך הנחה יסודית זו מתחייבת המסקנה ההגיונית, שאין חירות רוחנית אלא ביצירות שנוצרו בתקופה של העצמאות המדינית, והילכך שומה עלינו, בדרכנו להתחדשות לאומית, לחזור ליצירתנו המקורית, החופשית.

את המסקנה הזאת, המחויבת המציאות, הסיקו מצד אחד, פרופ' י' קלוזנר, שדרש שיבה לתקופת הבית הראשון והבית השני, ומאידך – ש"א הורודצקי, שקבע כי על מדינת ישראל העתיקה להתבסס אך ורק על האידיאלים של נביאי ישראל.

בספרי "יוסף קלוזנר ופעלו" כתבתי: "קלוזנר מבחין ומעביר קו־חותך בין שני מיני יהדות: יהדות בת־חורין ויהדות ילידת הגלות; היהדות המקורית והאמיתית, והיהדות ששינתה את טעמה ומובנה הראשון והיא טבועה בחותמה של הגלות המרה. אין קלוזנר מחייב את היהדות בלבושה הגלותי ובקליפתה הגיטואית. וכשם ששלל את הגלות על כל צורותיה וגילוייה, כך דחה יהדות זו שעוצבה על ידי שעבוד פנימי וכפיה חיצונית: ביהדות זו יש הרבה דברים, שכבר עבר זמנם. הרבה אמונות ודעות, שהן נחלתם של ימי הביניים ושכל יהודי חושב מחשבות מוכרח להתייחס אליהן בשלילה. מה שאין כן היהדות הקדומה מתקופת בית ראשון ושני, שבה הגיעה לידי ביטוי גלוי ומזהיר מהותה האמיתית של נפש האומה ורוחה. התביעה של קלוזנר ל'שיבה אל היהדות' לא היתה כלל וכלל שיבה אל היהדות הישנה של התקופה שקודם ה'אמנסיפאציה'. יש לשוב לא אל היהדות הישנה אלא אל היהדות של החירות המדינית, אל יהדות של כתבי הקודש ושל ימי החשמונאים" (י' בקר, יוסף קלוזנר האיש ופעלו, מסדה, תש"ז, עמ' 72).

אולם בן־גוריון לא קיבל את דעתו של קלוזנר ביחס לבית שני ופליג עליו: "כמה מההיסטוריונים היהודים, הנגררים אחר חוקרי המקרא הנוצרים, סבורים, כי תקופת הזוהר בתולדות העם היהודי היתה בימי הבית השני. יש להצטער שגם חוקר יהודי עצמאי כפרופ' יוסף קלוזנר נגרר אף הוא אחרי השקפה מוטעה זו. בכל תקופת הבית השני היינו עצמאיים באמת רק כשמונים שנה, מימי החשמונאים הראשונים, בעיקר מימי שמעון הנשיא, ועד ימי נכדו אלכסנדר ינאי המלך, לרבות ימי אשתו המלכה שלומציון. לפני תקופה זו היתה יהודה כפופה כמאתיים שנה לשלטון פרס, ואחר כיבושי אלכסנדר מוקדון – לשלטון הלניסטי. בימי בניהם של אלכסנדר ינאי ושלומציון פרצה מלחמת־אחים, ולגיונות רומא בהנהגתו

של פומפיוס כבשו את ירושלים, ויהודה נהפכה למעשה לפרוכינציה רומאית, גם במלוק בית-הורדוס.

היינו עצמאים תקופה ממושכת, כשש מאות – שבע מאות שנה, בימי הבית הראשון מיציאת מצרים וכיבוש יהושע בן-נון במאה השלוש-עשרה או השנים-עשרה, ועד חורבן בית ראשון, בתחילת המאה השישית, בתקופה זו יצר עמנו גם רוב יצירותיו הנצחיות ונתן לעולם את האיש אשר זהרם ותורתם וחזונם לא יכהו לעולמים – ממשה רבנו ועד ירמיהו הנביא" (חזון ודרך, כרך חמישי, עמ' 93). ולפיכך נושא בן-גוריון את עינו ליהדות הנבואית, ולא למה שמחוצה לה.

אולם באותה השנה, שנת 1911, שבה עמד קלוזנר על הדעה בדבר "השיבה לתקופת הבית הראשון והשני", הופיע מאמר מאת החוקר של החסידות ש"א הורודצקי, בשם "היהדות ותקונה". במאמר זה קובע הורודצקי, שאין תקנה לעם ישראל וליהדות אלא בחזרה גמורה לתורת הנביאים: "כדי לשמור על קיום העם צריך להשיב אותו אל אלוהיו האמיתי; אלוהי הנביאים; צריך להחזיר לו את דתו האמיתית: דת-הנביאים". (ש"א הורודצקי, היהדות ותקונה, העתיד, תרע"ב, עמ' 119). "צריכים להשיב את היהדות אל מקורה הטהור הראשון: אל הנביאים" (שם). הוא רואה את תיקון נשמת האומה, את הבראתה והתחדשותה לא בהלכה ובאגדה, לא בקבלה ובחסידות, אלא בדת הנביאים: "כבר קמו ומחו נגד החוקים הרבים, נגד התאבנות היהדות; כבר קמו והשתדלו להגביר את הרגש, את הפיוט, את המסתורין שביהדות האגדה, הקבלה והחסידות – אבל כל אלה, בהיותן פה בגלות, קיבלו גם צורה גלותית. אין ביהדותן של אלה, אם גם הועילו לפעמים להתעוררות הרוח הפנימי שביהדות, אותו הזיו, אותה השלמות של דת הנביאים, היא קיבלה על ידי הכרח היסטורי את הגלות ואת צורתה" (שם).

והורודצקי מבין ומכיר ש"קפיצה" זו אינה יכולה להיעשות בגולה, שהרי, "האלוהים של הנביאים, אלוהי החופש והדרור אינו יכול לרדת לגולה, עם הגלות יש לו גם אלוה גלותי" (שם). והוא סבור שזה יהיה ייעודה המרכזי של ארץ ישראל העצמאית והחופשית: "לשוב אל אלוהי הנביאים, אפשרי הוא רק בארץ ישראל, מקום מולדת הנביאים. כשיתקבץ קיבוץ דגול של יהודים על יסוד החופש המיני והסוציאלי, והקיבוץ הזה ישליך מעליו את הגלות הפנימית והחיצונית עם שפתו הגלותית, אז, רק אז, כשישוב במידה ידועה לאותה הסביבה שחיו בה הנביאים; כשישוב במידה ידועה להיות עברי, לאותו העברי של זמן הנביאים, אז אפשר יהיה לשוב גם לדת הנביאים.

"ואז תעשה ארץ ישראל עוד הפעם ל'מרכז דתי', וקווים-דתיים טהורים, נעלים, נביאיים, יצאו משם לארצות הגולה להאיר את לבות בני ישראל אנשי הגולה וגם את לבותיהם 'הם', אשר כמאז בזמן 'הבית השני' כן גם עתה צריכים 'הם' הרבה והרבה לשאוב מן אותו המקור הטהור, מקור של הנביאים ש'הם' חושבים שכבר הריקו ממנו הכל. ואז כבזמן 'הבית השני' ירגיש העם העברי שיש לו דבר-מה להגיד לעולם הגדול: שהוא מביא לעולם דבר שהאנושיות כולו צריכה לו: אל רוחני, בורא שמים וארץ ותורה המלאה צדק" (שם, עמ' 120).

הנה כי כן, כל מי שרואה בתביעתו של בן-גוריון לחזור לתקופת בית ראשון משום סטייה מן היהדות השלמה והגמורה שבשלשלת הדורות, אינו אלא טועה, שהרי התחזור לנו, שהשקפה זו בדבר ההבדל היסודי שבין היהדות הנבואית המקורית ובין היהדות הגלונית וההכרה בצורך לחזור לאידיאלים של נביאי ישראל – היתה מונחת בעצם יסודה של המחשבה הלאומית בתקופת התחיה, ובה ראו את הדרך הנאמנה להתחדשותו הרוחנית של עם ישראל. כאן מתבלטת ההזדהות הגמורה בין השקפתו של בן-גוריון ומשאת נפשו של הורודצקי. אולם מה שהיה בבחינת חזון לפני דור שלם, הפך אקטואלי עם תקומת המדינה.

תשומת-לב נמרצת זו לעולם התנ"ך התעוררה ביתר עוז בתוקף האירועים ההיסטוריים במלחמת השיחור, בהקמת מדינת ישראל ובתהליך של קיבוץ הגלויות. כאן נחשפו תופעות והופיעו גילויים שמצד אחד הם מפתיעים בדמיונם לדמות-דיוקנם של המאורעות בתקופה הקדומה, תקופת בן-נח ובן-ישי, ומאידך – הם מפליאים בכך, שיש בהם התגלמות מדהימה של דברי נבואה עתיקים.

ולא זו אף זו: ספרי התורה והנבואה מהווים את הביטוי המכוון ביותר והאקטואלי ביותר לכל מה שאירע לנגד עינינו. והיצירות מן העבר הרחוק, הקדמון, מפיצות אור בהיר על ההווה שלנו. התנ"ך נעשה לספר האקטואלי ביותר של תקופתנו החדשה: "ספרי התנ"ך מכריעים הכף לגבי הנוער הישראלי ברעננותם, ב'טריותם', באקטואליות שלהם, בקרבתם הגיאוגרפית, בנשמתם וחזונם; לא תמצא אף ספר עברי אחד שנוצר אחרי התנ"ך ועד לפני חמישים או שלושים שנה – שיהיה כל כך קרוב, אינטימי לנוער כספר התנ"ך, והעבר הרחוק חדל להיות רחוק, והעבר הקרוב חדל להיות קרוב" (עמ' 490). ו"בהקימנו מדינה יהודית פתחנו פרק חדש – לא המשך לחיי ווארשה, אודיסה וקראקא, אלא התחלה המשתלבת מאליה בעבר הרחוק" (עמ' 490).

והשתלבות אוטומטית זו בעבר הרחוק שלנו יוצרת רציפות אורגנית היסטורית בהכרתו ובהרגשתו של האדם החדש בישראל ומצמידה את החוליות בשרשרת הדורות, שנתפרקו עם תקומתה של מדינת ישראל. המדינה משמשת טבעת מרתקת בין ההווה שלנו עם תקופת התנ"ך.

ועם החזרה לתקופת התנ"ך, עם החזרת עטרת המדינה ליושנה, נעשתה קפיצה רדיאלית כפולה: קפיצה במקום – מן הגלות למולדת וקפיצה בזמן – מדורנו לדורות קדומים. וקפיצה זו היא פסיחה על שכבות התפתחות בשדה הרוח והתרבות ששרשם בגלותיות. אולם אין בן-גוריון בא לדלדל את נכסי היהדות שיש בהם ערך לאומי. "כושר היצירה העברי לא דלל עם חתימת התנ"ך, ובספרות העברית המאוחרת מאחרי התנ"ך ועד ימינו אלה ימצא כל יהודי ביטוי לגניוס היהודי ומקור להכרת עצמו" (עמ' 498). ולאמיתו של דבר: כל תחיה לאומית, תרבותית, מדינית, אינה אלא שיבה-קפיצה אל עבר רחוק, כשמופיעה אותה הסיטואציה ההיסטורית, אותה הקירבה הרוחנית בין הווה לעבר קדמון.

בן-גוריון קורא לשיבה היסטורית זו מפני שאינו מתייחס ליהדות הנבואית יחס מופשט

ומדעי, אלא משום שהוא רואה בכך עניין חיוני, אקטואלי, לשם בנינה הרוחני של האומה ולשם ביסוסה המוסרי והאידיאלי של מדינת ישראל.
בן-גוריון פונה לעבר הרחוק שלנו לא כדי לגלגל את גלגל ההיסטוריה אחורנית, אלא מפני שמגמת-רוחו – העתיד, עתידנו ועתידה של האנושיות כאחד.

ד

תורת המדינה של בן-גוריון מבוססת על היסודות העיקריים של תפיסת עולמו, והם:

- א. אחדות החומר והרוח.
- ב. עליונות הרוח.
- ג. משטר דמוקרטי.
- ד. החזון המשיחי.
- ה. עם סגולה ואור לגויים.

תפיסת העולם של בן-גוריון שהיא "חזון ודרך", כאחד, הרי היא "דוגלת בעוז רוח לעשות החזון למציאות". ועוצמה דינאמית זו ממריצה את בן-גוריון להוציא את האידיאות המרכזיות שבמשנתו מן הכוח אל הפועל ולטבוע את חותמן על צורות החיים של מדינת ישראל. ויסוד היסודות בתורת המדינה שלו היא ההכרה באחדות החומר והרוח.
בן-גוריון מטעים וחוזר ומטעים את חשיבותה של הכרה זו בכל פעם כשהוא נושא את דבריו על הארגון הכלכלי, החברתי והתרבותי של מדינת ישראל.
תורת אחדות החומר והרוח היא בעצם הנחה מטפיזית טהורה שתכליתה מכוונת מצד אחד, להבנת התהליכים הקוסמיים, ומאידך – למתן הסבר ליחסים שבין הפרוצסים הנפשיים ובין הגילויים הגופניים של האדם.

אולם בן-גוריון הרחיב את אופקו של מושג זה והכניסו לתחומים של החיים המדיניים, והפך את המושג המטפיסי לקטגוריה מדינית.

את תורת אחדות החומר והרוח כמושג מדיני במשנתו של בן-גוריון יש לנסח דלקמן: חיים חברתיים, תרבותיים, מדיניים יציבים, שלמים ותקינים אינם כולם חומר או כולם רוח. אין להשתית את חיי המדינה על חמריות מגושמת או על רוחניות ערטילאית, אלא על היסוד האיתן של אחדות החומר והרוח, כלומר: חומר שהרוח פולס בו וצר את צורתו, ורוח שיש לו אחיזה שורשית בחומר מוצק ושיוכל להתערות בו. החיים השלמים יסודם בליכוד החומר והרוח, ללא נטיה יתירה לצד אחד, ועל אחת כמה וכמה ללא ביטול יסוד אחד מפני חברו. בלשונו של בן-גוריון: "בלי חיי כלכלה, מדינה וחברה – אין חיי רוח" (עמ' 54) ו"בלי שכינתו הגשמית של העם בארץ לא תיכון ולא תקום שכינתו הרוחנית" (עמ' 166). כרי אפוא, שהכרחי הוא, שבמדינת ישראל יבוא גם החומר לידי תוקף וחשיבות.

ומטעם זה עצמו שקוד בן-גוריון בראש וראשונה לכונן את היסוד החמרי של המדינה ולהביאו לידי תכלית השלמות.
היסוד החמרי כולל:

- א. משק.
- ב. מדע שימושי.
- ג. צבא.

ובן-גוריון מקדיש תשומת לב נמרצת לבעיות יסוד אלה. ראשית כל הוא מפנה את עיקר התעניינותו לחיים הכלכליים: "אנו נתבעים להשקיע מיטב מרצנו, כוחנו ואמצעינו בביצור והרחבתו של המסד המשקי, אשר עליו עומד כל בנינו הממלכתי ובו תלויים עצמאותו והגשמת חזוננו ההיסטורי" (עמ' 400), לא תיתכן "עצמאות פוליטית בלי עצמאות כלכלית" (עמ' 255), ו"חזית העבודה והמשק והייצור – היא חזית החזיתות של המדינה" (עמ' 404). דעתו הוודאית היא, שאין למשק הישראלי להצטמצם באחד הענפים של החיים הכלכליים, משום ש"דרך המלך ליציבות משקית היא הרחבת הייצור בכל ענפי המשק הלאומי: חקלאות, חרושת, בניין, תחבורה בים ובאוויר, האדרת התפוקה והעלאת פיריון העבודה" (עמ' 399). ובמשק המדינה צריכה החקלאות לתפוס את המקום הראשון: "בראשית זוהי האדמה. האדמה היא מקור החיים והיצירה והתרבות העצמאית האמיתית" (עמ' 145). זהו היסוד החיוני של חי כלכלה בריאים: "כל עליה גדולה שלא באה איתה גאולת קרקע ואחיזה חקלאית רחבה – כורה תהום בינינו ובין קיום לאומי בריא ועתיד לאומי מובטח" (עמ' 409). ו"מדינה זו לא תיכון, אם רק עשרה אחוזים של אדמתה יעובדו ורוב מזונותיה יובאו מן החוץ וגבולותיה הארוכים יהיו שוממים וריקים מאדם. לא רק ביטחוננו הפוליטי והצבאי, אלא קיומנו הפיזי מחייב אותנו לדאוג לכך שבזמן הקצר ביותר נוכל להוציא מן האדמה כל המזון ההכרחי לאדם ולבהמה ולעוף, כי אין לנו ערובה שביום משבר לא נינתק מכל העולם, הספקה עצמית של מזון – ירקות, פירות, חלב, ביצים, דגים ובשר לאנשים ומספוא לבעלי-החיים, היא שאלת חיינו וקיומנו ודבר זה אינו בשמים. הטבע העניק לנו שפע של שמש ומים" (שם).

לפיכך מדגיש בן-גוריון בתוקף ש"יש צורך מוסרי והיסטורי להעלאת ערכי החקלאות בעיני העם והנוער" (עמ' 404).

אולם בחקלאות בלבד לא סגי. יש להרחיב ולפתח גם את התעשייה, שהיא לא פחות הכרחית וחיונית מן החקלאות: "בלי פיתוח החרושת – לא תיתכן עצמאותנו הכלכלי, ולא יכון ביטחון המדינה. בלי פיתוח החרושת לא תיקלט העליה ולא נקיים רמת חיים הוגנת ונאה. ואיני צריך להגיד מהו השרות ההיסטורי שעושים ועשו כל אלה שיש להם יד בפיתוח החרושת בישראל" (עמ' 410).

ועל החקלאות והתעשייה של מדינת ישראל להאחז בנגב. "מפעל הנגב" צריך להיות נקודת-הכובד של החקלאות והתעשייה וצו החיים של האומה הוא – איכלוס הנגב ופיתוחו,

יש "לפתח את הדרום והנגב להתיישבות רבת-עם בנויה על מרעה, חקלאות, מלאכה, מכרות, חרושת, דיג וספנות" (עמ' 141). ו"צו קיומה של מדינת ישראל, גם צו כלכלי וגם צו ביטחוני הוא להדרים: להזרים מימי הארץ וגשמייה דרומה; להפנות הנוער החלוצי והעולים החדשים דרומה; לכוון תקציבי הפיתוח בעיקר דרומה; לעקור חלק גדול מבתי המלאכה ולהעבירם דרומה; להעתיק כמה ממכוני המדע והמחקר העוסקים ביריעת הארץ, מבנה קרקעה, צמחיה, מזגה וספנות אדמה – דרומה; ולרכז מחשבת אנשי המדע והמחקר הישראליים בחקר הכוחות הגלויים והגנוזים שבעזרתם נוכל להפרות ולהפריח אדמות הדרום והנגב. בלי יישוב הדרום והנגב לא ייתכן ביטחון המדינה ולא נגיע לעצמאות כלכלית" (שם).

הנגב עשיר באוצרות טבעיים, ההכרחיים לעצמאותנו הכלכלית, ויש בו כר נרחב למפעלי תעשייה שונים: ב"נגב טמונים אוצרות גדולים, ובלי ניצולם המלא לא תיתכן עצמאותנו הכלכלית. בלי אוצרות ים המלח, בלי מיכרות הפוספאטים, בלי שחם ושיש וגבס ושאר האוצרות הטמונים בנגב, ובלי נמל אילת – לא תיתכן עצמאותנו הכלכלית" (עמ' 145). גולת הכותרת מבחינה תעשיתית הוא ים המלח ה"עשיר מכל ים אחר בעולם במלחים ובמינרלים. יש בו כשני ביליון טונות של אשלג, למעלה מעשרה ביליון של סודיום כלורי, כשישה ביליונים של קלצין כלורי, קרוב לביליון טונות מגנזיום ברומי ועוד. והוא שופע מעינות רפואה, שעדיין לא נחקרו כהלכה, אבל אין ספק שצפונה בהם ברכה רבה לבריאות ולהבראה" (עמ' 146).

לפיכך ברור, כי "לא נאכלס אותו בחקלאות בלבד, עלינו להפנות לשם תעשיות ולפתח שם את המיכרות" (עמ' 145).

ובן-גוריון מעמיד את המשק הישראלי על יסוד שלישי, והוא – הים: "יש לארצנו מתנת-אלוה גדולה ובורכה – זהו הים. עתידנו המשקי יבנה על שלושה: חקלאות, חרושת – וים" (עמ' 148). והוא רואה בכיבוש הים אחת המטרות העיקריות של המשק הישראלי: "בים תלוי במידה רבה עתידנו המשקי, והים צופן אפשרויות בלתי מוגבלות של התיישבות. ואין זה פרדוס. הים אינו מדבר-מים כפי שנראה הדבר לרבים, הים הוא אוצר גלום שלא יחסר בו כל. מלבד היותו אמצעי-תחבורה הנוח והזול ביותר, ודרכו אפשר להגיע לכל קצווי-הארץ – אוצר הים בתוכו חמרי מזון בלי סוף, חמרי גלם מכל המינים ואוצרות כוח ועוצמה" (עמ' 149). ו"בכיבוש הים תתפשט מדינת ישראל בכל הארצות, והדיג והשיט אשר ישאו את הדגל הישראלי לשרות הימים, יבטיחו לרכבות עולים קיומם ופרנסתם, ויבצרו עצמאותה הכלכלית והמדינית של ישראל" (עמ' 150).

ובן-גוריון בטוח: "נוכל לים גם אנו היהודים, כאשר יכולנו לאדמה" (עמ' 149). ויש עוד יסוד כלכלי רביעי שבן-גוריון מיחס לו ערך גדול במערכת המשק הישראלי, והוא – המסחר: "היה זמן, שהמסחר היה נחשב למקצוע יהודי מובהק. וודאי לא יצטער איש מכם אם אנו מנסים במולדת לחזור למקורות – לענפי הפרנסה הראשונים: עבודת האדמה, דיג, מכרות, תעשייה חקלאית, כימית, עבודת עץ, ברזל וכדומה. אולם לא נסתיים תפקידו המפרה של המסחר, וכוונתנו קודם כול למסחר הבינלאומי העברי אשר יבנה

הספנות והתחבורה הימית והאווירית. ואם היזמה והתנופה של אנשי המסחר יופנו לכיבוש הים ולפיתוח דרכי החיבור הימי, ויבנו אוניות וספינות, וחובלים ומלחים יחצו את מצולות הימים, והדגל המסחרי הישראלי יתנופף בכל נמלי העולם – ימלא המסחר היהודי יעוד חלוצי וכיבושי גדול בתקומתנו" (עמ' 411).

אלה הן המשימות הכלכליות שעל החברה הישראלית לבצעה לשם הבטחת עצמאותנו הכלכלית.

אולם כלום יש בידי היישוב הישראלי לבצע את המשימות המשקיות האלה? כלום יש אצלנו אתו החומר האנושי המסוגל להגשים את המטרות האלה? על כך עונה בן-גוריון: "בעם העובד בציון צפונים אוצרות רבים ועשירים של גבורה ותושייה המחכים עדיין לתיקונם ולמימושם.

"יש לאל ידנו לעבוד בשדה ובסדנא, באוניה ובמטוס, במשרד ובמעבדה, בבית הספר ובמחנה הצבא – כטובים וכמשובחים שבאומות העולם" (עמ' 405).

ומכיוון שגדול האיומן שיש לבן-גוריון באדם העובד בישראל, הרי הוא בא אליו בתביעה נמרצת להגביר את כוח הייצור, להעלות את פרוץ העבודה ולגלות בכל מפעל ומפעל יזמה בונה ויוצרת: "אנו מסוגלים ומשום כך אנו נתבעים להעלות תפוקת עמלנו ופריונו עד שיא היכולת, כי רק בעבודה משוכללת נקים ביטחוננו המדיני ועצמאותנו הכלכלית. רק טיב עבודתנו, כמותה ואיכותה העליונה, יבטיחו לנו הניצחון בחזית המכרעת" (שם). ו"רק בכוח יזמתנו היוצרת בכל גילוייה במשק ובשירותים הממלכתיים, רק בכוח התפוקה המוגברת של עבודתנו היעילה בחקלאות ובחרושת, בבניין ובתחבורה, במשרד ובאולפן, נגיע לעצמאות כלכלית", שהרי "אין דבר חשוב עכשיו לכלכלה הישראלית מוגברת כוח הייצור שלנו. בכוח זה תלוי ביטחוננו, קיומנו הכלכלי ועצמאותנו, בו תלוי קיבוץ גלויות" (עמ' 406). ו"הגדלת הייצור הוא תפקיד קבוע, מתמיד ועליון של העם העובד, המתנה לא רק התגברותנו על מצוקה חולפת, אלא שבו תלוי כל יעודנו ועתידנו, וביצוע חזון גאולתנו הלאומית והתרבותית" (שם).

ברם חיים משקיים וכלכליים מפותחים, יעילות בייצור, פרוץ עבודה מקסימאלי ואיכות גבוהה של התוצרת, אינם בגדר האפשרות ללא סיוע מצד המדע החדש, שכן הוא הקובע את רמת התפוקה וטיב התוצרת: "עוברת על האנושיות מהפכה עמוקה: המדינה, הביטחון, המשק בכל ענפיו, נעשים יותר ויותר תלויים במדע ובטכנולוגיה. המדע הולך ונעשה לאחד הגורמים העיקריים בפיתוח החקלאות והתעשייה ושאר ענפי המשק, וכמו כן בשמירת הביטחון. גילויי המדע הפיזי, הכימי והביולוגי ושיכלול הטכניקה הופכים בימינו כל תנאי החיים והבריאות, הריבוי הטבעי, התפתחות המשק ופריון עבודה" (עמ' 439).

בן-גוריון עמד על מלוא משמעותו החיוני והמכריע של המדע השימושי בשביל בניין המדינה ושגשוגה המשקיים והכלכליים: "עצום ורב ערכו וכוח שימוש של המדע. ושום דבר אחר לא יסייע לפיתוח, לקליטת העלייה ולהגנה שלנו כמו הכוח המופלא של המדע, חישוף סודות הטבע והשתלטות על איתניה" (עמ' 438).

לפיכך קובע בן-גוריון ש"המדינה ותנועת הפועלים חייבות לראות בטיפוח המחקר המדעי ובחינוך אנשי מדע – ובשם מדע אני מתכוון למדעי הפיזיקה והביולוגיה – אחת מהמשימות המרכזיות של פעולתה החינוכית, המשקית והביטחונית" (עמ' 439). "כטובי העמים שבעולם עלינו להביא את המחקר המדעי, הצרף והשימושי, לשיא יכולתו, אבל לא כנחלת גאונים, יחידים ובודדים, אלא כנחלת הכלל, נחלת היוצרים והבונים כולם, נחלת המשק והתרבות שנקים בארץ, נחלת החקלאות והחרושת, הבניין והימאות, החינוך והבריאות. כל המעשה אשר בחומר וברוח לחיזוק ביטחוננו ולהרחבת משקנו, לחינוך בנינו ולקליטת העולים, יבוסס על המסקנות האחרונות והעליונות של המדע הצרף והשימושי ועל הטכניקה המשוכללת ביותר, כדי שלא ניפול בטיב תוצרתנו ועבודתנו, פריונה, איכותה וסגולותיה – מהאומות המפותחות והחרוצות בעולם" (עמ' 449).

יש לנצל את האפשרויות המדעיות הבאות בחשבון בהתאם למצב המדעי של ימינו: יש להפיק את התועלת הגדולה ביותר מהאנרגיה השמשית, האטומית, יש לזקק את מי הים ולפתור את בעיית הכוח ולגלות את כל המקורות שיספקו את הצרכים הכלכליים של מדינת ישראל. "תקומת ישראל, בניין ארץ הרוסה, פיתוח משק שיקלוט המוני עולים, הבטחת עצמאות כלכלית אשר בלעדיה לא תיתכן כל עצמאות מדינית וביטחון ישראל – כל אלה מותנים בטיפוח מקסימלי של המדע בישראל, גם הצרף וגם השימושי. ולא נוכל להסתפק ביש – אלא עלינו להעשיר את המדע למען נצל כל האפשרויות הגנוזות – באנרגיה השמשית, האטומית, בכוחות הגנוזים בים, באוצרות הספונים בחיק האדמה ומימיה – לפיתוחה של ישראל, לחיזוק ביטחונה ולקרב עצמאותה הכלכלית" (עמ' 450).

הכלכלה הישראלית תהא מבוססת על הישגי המדע המודרני, שהרי בעם היהודי ספונים כל הסגולות הנפשיות וכל הכישורונות הרוחניים כדי לסגל לעצמו את ערכי המדע ולעשות בהם שימוש לשם פיתוחה של מדינת ישראל: "האדם בישראל אינו נופל בסגולותיו וביכולתו מכל אדם בעולם, ולא יבצר ממנו בממלכת המדע, אם יעשה המאמץ המכוון ויחתור בלי הרף ובעוז־רוח כלפי מעלה" (עמ' 439). העם היהודי בתפוצות הוכיח בעליל את כושר יכולתו המדעית: "עד עכשיו פיזרנו אוצרותינו הרוחניים בנכר, ועזרנו לעמים אחרים בהישגים המדעיים הגדולים של המאה התשע־עשרה והעשרים בפיזיקה, כימיה, מתמטיקה, ביולוגיה וטכנולוגיה. אין כל סיבה להניח שהגאון המדעי היהודי יפרח וישגשג בארץ מולדתו פחות מאשר בארצות נכר. להיפך, החירות החדשה שתאפוף את האדם הישראלי במדינתו, השלמות הנפשית אשר ינחל בתוך חברת בני־עמו, הכוח אשר יינק מאדמת־המולדת והעידוד הנאמן אשר יקבל מהסביבה שתתגאה בו, כל אלה יצמיחו כנפים למדע הישראלי ויעלו אותו מעלה מעלה" (עמ' 449).

אולם הבעיה היא: מה יהיה אופיו של המשק הישראלי. כלום יהיה טבוע בחותם קפיטאליסטי או שיהיה מכון ומודרך על ידי האידיאולוגיה הסוציאליסטית־מרכסיסטית? דעתו הברורה והוודאית של בן-גוריון היא: המשק הישראלי הוא מיוחד במינו, ובמהותו היסודית אינו קפיטליסטי טהור ולא סוציאליסטי מובהק, אלא שני הכיוונים משמשים

בו כאחד בתוקף התנאים של בניין הארץ וקיבוץ גלויות. "מדינת ישראל אינה מדינה קפיטליסטית; פחות ממחצית עובדיה עובדים במשק הקפיטליסטי. אבל המדינה הזאת אינה גם מדינה סוציאליסטית, כי במדינה זו קיימת – והממשלה תעודד ותגביר – יזמה פרטית ומשק פרטי הבנוי על הון פרטי ועל עבודה שכירה" (עמ' 400). "הריקמה המשקית והחברתית בארץ היא יחידה במינה ואין להכניסה למיטת סדום של הגדרות סוציולוגיות שמצמחו במציאות שונה לגמרי" (עמ' 402).

במדינת ישראל נתונה אפשרות מלאה ורחבה של יזמה פרטית בונה ויוצרת, של חופש פעילות כלכלית, שיש משום טובת הכלל והפרט: "אין אנו מאמינים בתיכנון כולל, אין אנו מאמינים במשטר טוטליטרי בכלכלה ובחברה. אנו רואים כר נרחב ליזמה האישית, של יחידים, של חברות, של קיבוצים. אנו רואים כר נרחב להון הפרטי בכל ענפי התעשייה, ובכמה מענפי החקלאות והבניין" (עמ' 400). גישה זו מבוססת על הנחה יסודית, על האמונה "ביזמה היוצרת של האדם" (עמ' 401). ו"תנועתנו ומשטרנו אומרים לכל יהודי הבא ארצה: יזום ויצור, יזום ועבוד, בין אם יש לך אמצעים, בין אם אין לך – יש ברכה בכל יזמה יוצרת" (שם), ו"כל הון פרטי אשר יפתח בארץ אפשרויות עבודה חדשות ליהודים וירחיב את קליטת ההמונים העברים – ברוך יהיה" (שם).

אולם התפקידים הכלכליים, המוטלים על המדינה בקיבוץ גלויות, בקליטת העולים, מחייבים תכנון ממשלתי שיכוון את כל הפעילות המשקית של המדינה: "המדינה הצעירה והקטנה שלנו נתבעת לקלוט רבבות ומאות אלפי עולים בזמן הקצר ביותר ולשכנם, לפרנסם בעבודה, ולהשרישם במשק החקלאי והחרשתי, במלאכה ובבניין, במסחר ובכל משלוח-יד. דבר זה לא יעשה במשטר של כל הישר בעיניו יעשה, כשם שלא יעשה במשטר טוטליטרי. המעשה הגדול, הכבד המוטל על מדינת ישראל – קליטת עליה רבתי בממדים רחבים ובקצב מהיר – לא יבוצע בלי תכנון ממלכתי מצד אחד, ובלי יזמה פרטית מצד שני. אין סתירה בין שני אלה – אם טובת הכלל לנגד עינינו" (עמ' 402). ו"לא זה מול זה – אלא זה ליד זה. הון פרטי בלווית יזמה ממלכתית ותכנון ממלכתי והון לאומי" (עמ' 403).

אולם כדי לבסס את היסוד החמרי של המדינה, את הכוח הפיזי, שהרי "לא נשכון לבטח כל עוד ישא גוי אל גוי חרב ואיש ישתלט על רעהו" (עמ' 335). ו"כל עוד תיתכן מלחמה בעולם – לא נוכל להתקיים בלי צבא" (עמ' 342). מכאן ש"בביטחון כרוכה השאלה העליונה – להיות או לחדול" (עמ' 335).

לכן אפוא ראה בן-גוריון את עיקר העיקרים בהקמת צבא-הגנה לישראל ולכך הקדיש כשר הביטחון את מיטב עיונו ומרצו.

אולם כאן מתעוררת בעיה חמורה: כלום אין בן-גוריון שר הביטחון, כלומר: שר הצבא והמלחמה, סותר את בן-גוריון בעל תפיסת העולם האידיאליסטית הדוגלת בעליונות הרוח, בערך-האדם ויקר האדם? כיצד ייתכן להסביר שאותו האיש, שרואה בכל אדם ואדם את צלם האלוהים, התובע את הגשמת העקרון של "ואהבת לרעך כמוך" ללא הבדל אומה ודת – איך זה ייתכן שהוא יעמוד בראש צבא ויכשיר חייליו להרוג ולהשמיד חיי אדם?

בן-גוריון עמד על בעיה זו על כל חומרתה ורצינותה. הוא הכיר שהמלחמה היא "הארורה מכל המלאכות שבעולם – כי אין ארורה יותר ממלאכת המלחמה, ואין דבר בלתי אנושי, דסטרוקטיבי, מבזבז, מכלה, משחית בכל המובנים ממלאכה זו" (עמ' 362). והוא אומר: "אינני יודע אסון יותר גדול ויותר כולל ממלחמה; אסון לא רק למנוצחים אלא גם למנוצחים. אינני רואה בזבז והרס יותר רב מהתכוננות למלחמה. נהרסים ערכים, נהרסים חיי אדם" (שם). והוא מביע את התנגדותו הפנימית לעצם המלחמה ורואה בה "תועבת היהדות": "יש פילוסופיה היסטורית הרואה במלחמה ייעוד האדם העליון, תפארת האדם, תפארת הכוח וזכותו, והיא דוגלת במלחמה מתוך בחירה חופשת וכמטרה עליונה, זוהי פילוסופיה הנאצית בגילוייה השונים והמרובים בהיסטוריה האנושית. מימי קין ועד היטלר ותלמידיו וחסידיו באומות שונות. פילוסופיה זו היא תועבת היהדות, כפי שאנו מבינים אותה וכפי שהבינו אותה, נדמה לי, נביאיו וחכמיו" (עמ' 364). וכשם שאין דעתו נוחה ממלחמה, כך אין הוא שש לצבאיות: "עצם קיומו של צבא עלול להיות דבר לא דמוקרטי, לא אנושי, לא ציוני ולא סוציאליסטי, כי צבא קיים לשם הרג והרס" (עמ' 340). והוא מודה ומכיר: "לא הייתי מעולם מיליטריסט, אם כי השתתפתי ביצירת הגדודים היהודיים והייתי חייל וחייבתי כל ימי בארץ כוח מזוין יהודי. אולם מעולם לא שנאתי מלחמה ומיליטריזם – כאשר אני שונא עכשיו לאחר שהוטלה עלי המלאכה הזאת בקונגרס האחרון ואיני עסוק עכשיו בשום דבר מחוץ לענייני ביטחון" (עמ' 60).

נמצאים אנו למדים שיחסו של בן-גוריון, לאמיתו של דבר, לצבא ולמלחמה הוא שלילי בהחלט. אם כן אפוא, השאלה היא: מה המריצו להקדיש את מיטב מרצו להקמת צבא-הגנה לישראל, לטפחו, להגבירו ולהאדיריו?

על כך ניתנה תשובתו של בן-גוריון: "פנינו לשלום! אנו נותנים יד, ובלב שלם ובנפש חפצה, לכל ניסיון ואמצעי להגביר השלום בעולם" (עמ' 367). אולם "הוטלה עלינו מלחמה" (עמ' 355). ו"אנו נזקקים למלחמה בלתי-ברירה – באשר היא כפויה עלינו" (עמ' 364). ו"אם הוטלה עלינו המלאכה הארורה הזאת שנקראת מלחמה – הרי נחוץ שננצח ולא ננוצח" (עמ' 365). ולשם כך יש צורך בצבא-הגנה ו"יש הכרח שהצבא שלנו, ויהא קטן כאשר יהיה, יהיה הצבא המעולה, המשוכלל ביותר באימונו, במשמעותו, בארגונו, בכוחו ובחלוציותו ועד כמה שהיכולת הכספית, והמשקית-מדעית שלנו מגעת – גם בצידוד ובזיונו" (עמ' 341). ו"עלינו להשתוות לצבאות המשובחים והמעולים שבעולם ולהגיע לשיא המחשבה, האמנות וההתכוננות הצבאית שבדורנו" (שם).

ומכיוון ש"בביטחון כרוכה השאלה העליונה – להיות או לחדול" (עמ' 335) טורח ושוקד בן-גוריון להפוך את צבא-הגנה לכוח אדיר, כדי להבטיח את קיומה של המדינה. והכוח הפיזי הצבאי הוא עמוד התווך לביטחון המדינה והאומה – ומכאן ערכו החיוני הגמור. אולם המערכת הצבאית אינה מטרה לעצמה, לא לכך מועדות פני המדינה: "עתידינו, עתידו של העם העברי, לא יכון על החרב. לא נעשה את המלחמה למקצוע יהודי. כפו עלינו מלחמה זו והוכרחנו להילחם על עצמאותנו ועל שיחרור ארצנו – ונילחם כל עוד תהיה

צפויה לנו סכנה מעין זו. אולם לא נבנה עתידנו על הצבא. עתיד ישראל יכון אך ורק על כושר יצירה ועבודה, על מפעלי התיישבות בכפר ובעיר, על בניין חרושת וחקלאות וימיות, ועל כיבושי מדע וטכניקה, על פיתוח אמנות וספרות, והחזון שננחיל לנוער ולדורות הבאים, יהיה חזון נביאי ישראל – חזון עבודת ישרים, חזון צדק ושלום, חזון אחווה וחירות אנושית" (עמ' 363).

מתברר אפוא, שהיסודות החומריים-החיוניים של מדינת ישראל הם החיים הכלכליים וצבא-הגנה לישראל, שבלעדיהם לא תיכון עצמאות ישראל. אולם: "מבחנה העליונה והסופי של מדינתנו יהיה מבחן הרוח; לא רוח בניגוד לחומר, לא רוח כשלילת החייל והכוח" (עמ' 239). והיעוד העליון של המדינה הוא לטפח ולפתח את הרוח שהוא המהות האמיתית של האדם, "מותר-האדם". "תקומת ישראל לא היתה תקומה מדינית וחומרית בלבד. אין קיום לישראל בלי חייל וכוח, אולם עדיין אנו מחזיקים באמונה אשר ליוותה עמנו אלפי שנים, האמונה בעליונות הרוח" (עמ' 475). ו"לא נהיה נאמנים לעצמנו, אם גם בתוך כל הדאגות והתלאות היומיומיות לא נזכור את הייעוד הגדול של עמנו – ייעוד הרוח" (עמ' 435). שהרי מדינת ישראל לא תתואר בלי "עליונות הרוח" (עמ' 475).

ומעניין לעניין לעוד עניין: המדיניות הציונית של בן-גוריון: תורת אחדות החומר והרוח מבוססת על ההכרה שתקפו של הרוח, שכוחה של האידאה הם בהיאחזותם במציאות, בממשות ובהתגשמותם בחיים הריאליים, אולם רוח ערטילאי, אידאה מופשטת הן משוללות ערך חיובי. והנחה יסודית זו מסבירה את עמדתו השלילית של בן-גוריון לציונות "הקונגרסיסטית", כלומר: ל"ציונות, שאינה מחייבת לחיות ולעבוד בארץ, שאינה תובעת לחנך הילדים בארץ ובעברית, ואינה שוללת המשך החיים בגולה" (עמ' 161). שכן ציונות כאידאה מחייבת הגשמה: "פירוש הדבר אני עולה לארץ, אני הולך לעבודה, אני בונה מולדת" (עמ' 159). ברם "בציונות הקונגרסיסטית" בולט הניגוד בין היסוד העיוני והיסוד המעשי: היסוד העיוני אינו מממש את עצמו במעשים, ואינו מתגלם בפעולות החיים אולם כל אידאה המשוללת הגשמה מבטלת את עצמה. מכאן שהתנגדותו של בן-גוריון לציונות ערטילאית אינה תוצאה של הלך-רוח, של קפריסה עיונית חולפת, אלא מסקנת-ברזל של תפיסת עולמו האידאליסטית-דינאמית. הוא לא היה נאמן לעצמו אלמלא היה מביע בתוקף ובעוז את הכרתו הפנימית הזאת.

ומדינה הדוגלת ב"עליונות הרוח" מצווה להכיר בערך האדם, ביקר האדם, ועליה לראות את האדם כמטרה לעצמו להוקיר ולכבד את יחודו וחירותו האישית. ואדם תרתי משמע: גם האיש. ורעיון זה אינו בעל חשיבות עיונית גרידה, אלא יש לקבוע אותו הלכה למעשה במדינת ישראל: "שומה עלינו לראות לא רק צרכי המדינה וצרכי הכלל, אלא גם צרכי הפרט, צרכי היחיד – האדם החי, האיש והאשה, הילד והתינוק; חיי אדם הם לא אמצעי ליעודים היסטוריים, הם גם מטרה לעצמם" (עמ' 225). ו"המדינה ניתנה לבני אדם ולא בני אדם למדינה. והדאגה הנאמנה לפרט, ליחיד, לאם, לעובד, לכל איש ואיש – היא דם תמציתה של כל פעולות המדינה" (עמ' 223). בן-גוריון אינו מעדיף את המדינה על האדם.

המדינה היא אפוא אמצעי לתכלית האדם הפרטי; כלי תשמישו של האדם. ומשטר שעניינו זכות האדם, חירות האדם מוכרח להיות משטר דמוקרטי. ולפיכך "עלינו לשאת ברמה ובכוח דגל החירות הפנימית, חירות המחשבה, הבחירה והביקורת וההגדרה העצמית" (עמ' 370), שהרי "אחד מסימני הדמוקרטיה היא שהיחיד זכאי לחלוק על המקובל ולדרוש הפיכת הקערה על פיה" (עמ' 372). ולבו של בן-גוריון סמוך ובטוח ש"מדינת ישראל לא תהיה אף פעם מדינה טוטליטרית, שבה יקבע השלטון את האמת המדעית, את הסיגנון הספרותי, את כוון האמנות, את דרך הרוח" (עמ' 386). ודבר זה הוא רצונו של העם: "עמנו רוצה במשטר של חירות, של חופש בחירה, של ממשל דמוקרטי, של תלות הממשלה בעם" (עמ' 375). וכך הוא ה"אני מאמין" של בן-גוריון: "אני מאמין שמדינת ישראל תהיה תמיד דמוקרטית" (עמ' 503). והדמוקרטיה הישראלית תתבסס על הערכים הרוחניים של היהדות.

מדינת ישראל תגשים את מוסר היהדות, את האידיאלים של נביאי ישראל. המשטר המדיני יהיה מבוסס על הערכים הרוחניים של עם ישראל: "מדינת ישראל תבחן בדמות המוסרית שתשווה לאזרחיה, בערכים האנושיים, בנאמנות הלכה למעשה, לצו העליון של היהדות: 'ואהבת לרעך כמוך'. בשלוש מילים אלה נתגבשה התורה האנושית הנצחית של היהדות, וכל ספרות המוסר שבעולם לא יכלה לומר יותר מאשר נאמר בשלוש מילים אלה. וכל המשטר החברתי והמשקי, המדיני והמשפטי יהיה מיוסד על שלוש מילים נצחיות אלה" (עמ' 236). "האומה היהודית לא תהיה נאמנה לקיומה, למהותה אם לא תדע לקיים את המורשה ההיסטורית הגדולה של נביאינו, המורשה שהיא גם משאם וחזונו של טובי האנושות בימינו; אמונה באחדות המין האנושי, בשלום בינלאומי ואדיקות ברעיון האנושי שלא הכוח, אלא הכרעה דמוקרטית תקבע את יחסי העמים, כשם שהיא צריכה לקבוע את היחסים הפנימיים בתוך כל עם ועם" (עמ' 234).

בתקופת חייו הראשונה הצהיר בן-גוריון: "רחוק אני מ'רעיון התעודה' – כרחוק מזרח ממערב. אנו מטרה לעצמנו ולא אמצעי לאחרים" (עמ' 491). דעתו היתה ברורה ומפורשת: "הננו ככל הגויים. אנו חיים באשר אנו חיים. אנחנו מטרה לעצמנו, כמו שרוסיה וגרמניה – מטרה לעצמן. זכות קיומנו בקיומנו, לא קיבלנו עלינו שום קבלנות להיות אור לגויים" (שם).

דעה זו נאמרה באותו הזמן שעדיין החזיק בקרנות הסוציאליזם ובאידיאולוגיה הסוציאליסטית. אולם מיום שנפשו הוארה באור התנ"ך והזדהה הזדהות שלמה עם דעותיהם של נביאי ישראל, נתגלה לפניו הייעוד האמיתי של עם ישראל בעולם, ונצנצה בו ההכרה הוודאית, ש"היינו ונהיה גוי-סגולה ועם עולם בממלכת הרוח והחזון. ועוד נתכנו לנו עלילות משיחיות בימים יבואו" (עמ' 492), שהרי "הרעיון כי עם ישראל הוא עם נבחר, עובר כחוט השני ברוב ספרי התנ"ך" (עמ' 493).

ולא הרי רעיון התעודה במשנתו של בן-גוריון כהרי רעיון התעודה של חכמי ישראל במערב אירופה מצד אחד, ושל הלאומנים מצד שני: "תעודה זו אינה תורת התעודה של שכורי האמנציפציה הכרוכה במחיקת הצלם הלאומי מהיהדות ולא תורת הלאומנות הרואה

רק את עצמה, שאיפותיה ומאווייה, אלא יעוד לאומי משולב בייעוד אנושי אוניברסלי" (עמ' 499).

עד תקומת המדינה ראה בן-גוריון את עולמנו באספקלריה של הסוציאליזם. מכאן ואילך ראה את עולם היהדות באספקלריה של יחודו וייעודו. ובן-גוריון משוכנע, שעל מדינת ישראל מוטלת שליחות עליונה להיות מדינה למופת, "עם סגולה", לבצע את החזון המשיחי ולהיות תוך כדי כך אור לגויים. "עם ישראל יראה את הדרך הנאמנה לתיקון העולם, לכך הוא נולד. זוהי המגמה של תולדותיו. זהו טעם של מלחמתו" (עמ' 492). דבריו הנמרצים של בן-גוריון על הגשמת החזון המשיחי במדינת ישראל נאמרו אפוא לא מתוך התרברבות לאומית, לא מתוך התנשאות על עמים אחרים, אלא נובעים הם במישרין מתוך הזדהות הפנימית, הנפשית והרוחנית, עם התורה והנבואה הישראלית. ורק מתוך חוויה עמוקה זו, חוויה מסתורית-דתית, הוא חוזר ומטעים: "החזון המשיחי שהאיר דרכו אלפי שנות חיים הכשיר אותנו להיות לאור גויים. יתר על כן: הטיל עלינו וחייב אותנו להיות עם סגולה ולבנות מדינה למופת" (עמ' 494). ובמשנה תוקף הוא מטעים: "מבחנה האמיתי והעליון של מדינת-ישראל היא ברוח, בנאמנותה ליעודים הגדולים של הנביאים בחזונם לאחרית הימים" (עמ' 245). והוא מביע את ה"אני מאמין" שלו: "אני מאמין בייעוד של ישראל המתחדשת להיות לאור גויים כדברי ישעיהו הנביא" (עמ' 506). כזאת היא המטרה הרומזת לו ככוכב מדריך ומכוון.

והרי לפנינו חזונו של בן-גוריון על מדינת ישראל: "היא צועדת על בימת ההיסטוריה העולמית לקראת מחוץ-הפצה המואר בחזון משיחי. היא מאמינה ובוטחת בכוכבה הזורח בנגהות האמת הנצחית והמנצחת, היא יונקת ממעיינות קדומים, שמימי ישועתם לא פסקו עד היום, ופניה לעתיד" (עמ' 249).

סיכומו של דבר: תפיסת העולם האידאליסטית-דינאמית של בן-גוריון הנה אחידה מבחינה עיונית ועיקבית מבחינה מעשית. היא האספקלריה שדרכה הוא מסתכל ומביט בכל עניניו של עם ישראל, וקובע את תעודותיה ודרכיה של מדינת ישראל. ממנה כל המסקנות ועמדתו התקיפה בכל הבעיות האקטואליות של האומה והמדינה כאחת.

בתפיסת עולם זו, המעורה בחזון הנבואי והאפופה חוויה-דתית-מסתורית, אנו חושפים את השורש האחד שממנו מסתעפים שאר ענפי מחשבתו. בה נתונים עיקרי תורתו ואידך: פירושם – זיל גמור.

* * *

תודתי הנאמנה נתונה לכבוד ראש הממשלה מר ד' בן-גוריון על הסכמתו האדיבה להשתמש בכתביו לשם פרסומו של ספר זה.

אנו שואבים כוחנו מספירות עליונות, ואסור לנו להיות יותר מדי מעשיים או רק מעשיים. בלי היניקה ממעמקים או מגבוה לא היינו מגיעים למה שהגענו ולא היינו מקיימים מה שקיימנו.

חזון ודרך, 1952.

* * *

האנרגיה המוסרית הרוחנית הספונה באדם, בנבכי הוויתו האלוהית, המסתורית שאין יודע פישרה וסודה, אבל כל איש מכיר קיומה, כוח עוצמתה, פעולתה והשפעתה, אנרגיה מופלאה זו נתגלתה בנו כאשר לא נתגלתה אולי בשום קיבוץ אנושי אחר, גם בעוצמתה המוסרית, וגם בעוצמתה האינטלקטואלית, ורק בכוח אנרגיה זו גם פלא קיומנו בגולה במשך אלפים שנה ונתחולל פלא תקומתנו בימים אלה, ונעשו בארץ הקטנה הזאת – על ידי אבותינו בימי קדם ועל ידי צעירינו כדורנו אנו – מעשים שאין דומה להם בהיסטוריה האנושית.

חזון ודרך, 1955.

א

הסתכלות בעולם ובחיים

אלוהים

אם אלוהים הוא האמונה של האדם במוחלט, בנעלה, ביוצר הכל או האידיאה העליונה של חסד, צדק ואהבה – הרי התעלות האדם היא השאיפה להידמות לאלוהים – במידת האפשרות.

חליפת מכתבים בין ראש הממשלה ופרופ'
רוטנשטרייך, **חזות**, ג', 1957.

האל העליון הישראלי, הוא התגלמות הטוב, הצדק והחסד, ורק מי שדבק במידות אלה, קרוב לאלוהים ואיש דתי אמיתי.

מדינת ישראל ועתידו של העם, 1957, **מולד**,
כרך טו, חוברת 107-108, עמ' 221.

קול אלוהי

קול אלוהי מדבר לאדם בימינו כאשר דיבר לפני שלושת אלפים שנה. יש סבורים שהקול בא מן השמים ויש אומרים שהוא בא מן הלב. חשוב הקול, ולא הוויכוח על מקום בואו. וכל אדם מסוגל לשמוע קול זה, לעתים תכופות או רחוקות, בצלילים בהירים או מעומעמים, אם אוזנו נטויה לדבר אמת וגם לחרשים ולאיילמים מגיע הקול.

נצח ישראל, 1953, **חזון ודרך**,
כרך רביעי, עמ' 298.

אדם

אני דן את האדם לא על פי עברו אלא רואה אותו באור עתידו.

גורמי הציונות ותפקידיה בשעה זו, 1938,

משמרות, עמ' שטו.

רק באחריות יבחן האדם.

אחדות ועצמאות, 1946, **במערכה**,

כרך חמישי, עמ' 107.

אדם לאדם אינו אויב וצר – אלא שותף ועוזר.

בכוח החזון והרצון החלוצי, 1949, **חזון ודרך**,

כרך ראשון, עמ' 263.

איני מאמין שיש אדם בעולם שהוא כולו פושע, ורק פושע. אין דבר כזה. אין הוא פושע בכל רגע מחייו. לרוב הוא אדם ככל האנשים. גם בטובים שבנו חי פושע, ואני חושש שיש רגעים שכל אחד מאיתנו הוא חוטא, אף כי אנו מסתירים או מדכאים זאת.

לשירות העם – 1949, **חזון ודרך**,

כרך ראשון, עמ' 282-283.

אין זכות גדולה יותר לאדם עלי אדמות מאשר להעלות בני-מינו, לעצב חיים חדשים, לעצב טבע, אדמה וים, ליצור ולתת ולהעלות הסגולות הנפלאות החבויות בכל אדם.

התמדת החלוציות, 1950, **חזון ודרך**,

כרך שני, עמ' 269.

האדם אינו מכיר עצמו ואינו יודע כל העושר הצפון בלבו ובנפשו.

שם.

אין סוף לעליה המתמדת של אדם ואין סוף לעליה האפשרית של עם.

התפקיד החלוצי בקיבוץ גלויות, 1950, **חזון ודרך**,

כרך שלישי, עמ' 21.

נאמנות האדם לערכי המוסר והחברה והתרבות שהוא יוצר נבדקת לאור נאמנותו להשתלבות ההיסטורית.

שם.

כל בן אדם הוא מטרה לעצמו. אין בן אדם אמצעי בלבד לאומה, למעמד, לאנושות, להיסטוריה, אלא ערך מוחלט, מטרה לעצמו. רוח אדם, חירות אדם, יצירת אדם – היא מטרה לעצמה, ואינה זקוקה לשום הצדקה נוספת. עצם קיומה הוא זכות קיומה.

התפקיד החלוצי בקיבוץ גלויות, 1951, **חזון ודרך**,

כרך שלישי, עמ' 21.

לא בזכויות נמדד ערך האדם. מותר-האדם הוא לא הזכויות שהוא ניהנה מהן. יתרונו המיוחד של האדם הוא הכרת החובה, כי רק לאדם בתוך כל עולם החי, יש מושג והכרה של חובה. לכל בעלי-החי ישנן זכויות, והכל שווים בזכויותיהם, אך אין להם – על כל פנים במידה שהדבר ידוע לנו – ידיעת החובה.

בעקבות דבורה, 1951, **חזון ודרך**,

כרך שלישי, עמ' 75.

אדם אינו מספר, אינו הפשטה, אינו אובייקט לצורת חיים, אלא יצור חי, הנושא הפעיל של צורת החיים. האדם הוא גם עולם שלם בפני עצמו, וגם חלק מהעולם – הוא גם עולם סגור ועולם פתוח, הוא גם אמצעי וגם מטרה, גם נפרד וגם נצמד.

שליחות המפעל החלוצי, 1952, **חזון ודרך**,

כרך שלישי, עמ' 238.

האדם הוא חלק של ההווה המופלאה, האחידה ורבת הגילויים, גם גילויים חומריים וגם גילויים רוחניים; ולאדם, כחלק אורגני מההווה המורכבת הזאת – שהיא גם חומרית וגם רוחנית, גם טבעית וגם אלוהית – ניתן לראות ולהסתכל, להבין ולהכיר טיבו של העולם, ויש לו שני אמצעים להגיע לחקר היקום; ההסתכלות הפנימית וההסתכלות החיצונית שלו.

ערכי רוח, 1952, **חזון ודרך**,

כרך שלישי, עמ' 282.

אין קצה ואין תכלה ליכולת האינטלקטואלית של האדם, והשיאים שהגיע אליהם המדע בימינו אינם אלא שלבים ראשונים בסולם המוצב ארצה וראשו מגיע השמימה.

שם, עמוד 283.

כל אדם מסוגל למסור נפשו על משהו – מבלי שכל חייו יהיו קשורים במשהו זה.

ציונות של אתמול וציונות של היום, 1952,

חזון ודרך, כרך רביעי, עמ' 39.

אדם הוא בטבעו שמרני, ובייחוד האדם בישראל, גם כשהוא קורא לעצמו מהפכן.

שם, עמ' 38.

שום אדם המכבד עצמו ומכבד צלם האלוהים שבאדם – לא יעבוד עם אנשים שאין להם דעה משלהם ואינם עומדים על דעתם, עד שמתקבלת הצעה מוסמכת.

מכתב לנשיא המדינה, 1953, **חזון ודרך**,

כרך חמישי, עמ' 11.

תפקיד שאדם ממלא, מבלי שישרת רעיון היסטורי וערך מוסרי – חשיבותו מפוקפקת.

במעלה ההר, 1953, **חזון ודרך**,

כרך רביעי, עמ' 244.

ספר הספרים שלנו אינו מתחיל מתולדות היהודי הראשון, אלא מתולדות האדם הראשון, ואדם הראשון לא היה יהודי, אלא אדם, סתם אדם, ואדם זה, מלמד אותנו ספר הספרים, נברא בצלם אלוהים; וגורל אדם, גורל כל אדם, הוא גורלנו ואין אנו רשאים להתנכר לענות האדם באשר הוא.

בעיות חוץ וביטחון, 1953, **חזון ודרך**,

כרך שלישי, עמ' 203.

יקרה האדם קודם לכל ערך אחר, ובסופו של דבר כל מסגרת, כל תנועה, כל מפעל אינם אלא אמצעי להעלאת האדם, העלאת אדם היא המבחן העליון והנאמן של כל מעשה. אבל אין האדם יצור בודד, ואינו יכול להתקיים לבדו, ובאותו מידה שהאדם הוא מטרה, הוא גם אמצעי, כי כל אדם זקוק לעזרת אנשים אחרים מיום היוולדו (ועוד לפני כך) עד יום מותו. ומכיוון שהוא נזקק לעזרת אחרים, הוא חייב בעזרה לאחרים, וערכו נמדד במידה שהוא משרת את הכלל.

במעלה ההר, 1953, **חזון ודרך**,

כרך רביעי, עמ' 252.

לא תמיד יכול אדם לדבר אפילו בשם עצמו, כי גם באדם יחיד מתרוצצים רצונות ונטיות והערכות מתנגדים אלה לאלה.

שם.

האדם עשוי בשר ודם, איברים איברים, שרירים ועצמות, גידים ותאים, ואפשר לבדקם, לראותם, למששם ולנתחם, להסתכל בצמיחתם, בגידולם, בפעולתם, בהתנוונותם ובכליונם. אך אין זה כל האדם. אין אדם בלי אלה, אבל יש עוד משהו בלתי נראה, בלתי נתפס, והוא

הוא מותר-האדם. והמשהו המופלא אין לו מידה ומשקל וממד, אך הוא מצוי בלא-רואים ופועל ומפעיל, ובאמצעותו אדם מבין ותופס והוגה ורואה עתידות ומתקשר עם דורות עברו ועם ימים יבואו וחודר לערפלי מרחקים ולסודות הטבע, ויוצר דברי שירה וכל מלאכת מחשבת וחווה ומנחיל לעצמו ולזולתו ערכים ודעות וחזיונות ורעיונות ומשאות-נפש, שלמענם אנשים נלחמים ונהרגים, ולמשהו בלתי נתפס ובלתי נראה זה קוראים "רוח".

נצח ישראל, 1953, **חזון ודרך**,

כרך רביעי, עמ' 298.

אין אדם שאי אפשר בלעדיו.

מדוע לא שלטון ממושך, 1954, **חזון ודרך**,

כרך חמישי, עמ' 28.

ככל שמסוגל האדם להתרחק מהחיים המלאכותיים (החשובים כשהם לעצמם) של הציוויליזציה המודרנית, ויכול לעמוד פנים אל פנים מול הטבע הפראי והראשוני, כפי שיצא מידי הבורא – ומבחינה זו המדבר הוא המקום האידיאלי ביותר – מסוגל הוא יותר לעמוד על אמיתות ההווה וייעוד האדם עלי אדמות.

שם, עמ' 28-29.

רוב מעשי אדם הם במחשבה תחילה, אבל לא במחשבה ערטילאית. אלא זו שצמודה למציאות הטבע והיכולת הגנוזה בתוכו.

על אחדות והתיישובות, 1954, **חזון ודרך**,

כרך חמישי, עמ' 245.

אין אנו מאמינים בניסים, אבל אנו מאמינים באפשרויות הגדולות הטמונות בכוח היצירה של האדם.

דבר, 26.5.57.

יש גאות ושפל בכל איש.

על הייחוד של פלמ"ח, תש"ח,

בהילחם ישראל, עמ' 247.

אנו חיים במשטר שבו כל איש בארץ הזאת, האיש הפשוט ביותר, בלא רכוש ובלא כל מעמד, כל עולה חדש, כל מצחצח נעליים, הוא יחסן בדיוק כמו כל אחד מאיתנו.

הקיצוב בהלבשה והנעלה, 1950, **חזון ודרך**,

כרך שני, עמ' 239.

בכל איש ואיש חבויים כוחות וסגולות ואוצרות רוחניים, שרק מעטים מהם באים לידי גילוי. הלחץ של צרכים היסטוריים ופעולת-חינוך מכוונת, היודעת למצוא מסילות ללב האדם ולגנזי נשמתו, מסוגלים להעלות, לגלות ולהפעיל בכל איש ואיש את המעיינות המפכים בו בסתר ולהעלות כל אדם לדרגה הגבוהה ביותר של גבורה וחלוציות.

חוק שירות ביטחון תש"ט, 1949, **חזון ודרך**,
כרך ראשון, עמ' 219.

איש המעשה חייב להקשיב לדברי איש-הרוח שעינו אולי חדה ואוזנו דקה יותר ולכו פתוח לרווחה. ואולי יש ברכה לסופר בפגישה עם אנשי מעשה – הנתקלים בקשיים ובבעיות הנעלמים אולי מאיש הרוח הפטור מעול הביצוע.

תפקידם של אנשי הרוח, 1949, **חזון ודרך**,
כרך ראשון, עמ' 86.

האפשרויות הגנוזות בעם, והן גנוזות בכל חלקי העם, בכל גלויותיו, טעונות הפראה, ואנשי הרוח שבתוכנו נתבעים למעשה זה.

לשירות העם, 1949, **חזון ודרך**,
כרך ראשון, עמ' 284.

יש אנשים שאוזנם שומעת רק את ההמולה החיצונית, ועינם רואה רק את הקצף שעל פני הדברים.

גורמי הציונות בשעה זו, 1935,
משמרות, עמ' שכג.

אין אנשים מושלמים בעולם. אפילו בתנ"ך לא מתואר אדם מושלם, ללא כל פגם ומשגה. יש לכל אדם תכונות טובות ולא טובות, ואף התכונות הטובות לרוב אינן מושלמות, אינן מגיעות לשיאן.

דברי ראש הממשלה בכנסת, **דבר**, 19.11.57.

גם אנשים יפים מסוגלים ליהפך לעריצים כשיש בידם הכוח, וכשלעומתם עומד מיעוט חלש.

דבר ישראל בארצו, 1946, **במערכה**,
כרך חמישי, עמ' 50.

אין מחסום לרוח אנוש.

דבר לעצמנו, **דבר**, 25.10.57.

אישה

דין האישה כדין האדם, ואין לגרוע ממעמדה, מחובותיה כמלוא הנימה.

דברי תשובה, 1949, **חזון ודרך**,

כרך ראשון, עמ' 238.

האישה אינה אישה בלבד, היא גם אישיות כמו הגבר.

שם.

אין האישה פסולה לשום שרות, אין היא משוללת שום זכות, ואין היא פטורה משום חובה אלא אם כן הדבר פוגע באמהותה.

שם.

השוויון מגיע לאישה לא כפרס על השתתפותה בבנין הארץ ובהגנתה, אלא זהו צורך כבוד האדם.

חוק שיווי האישה, 1951, **חזון ודרך**,

כרך שלישי, עמ' 166.

אם

לא רק הבן חייב בכבוד האם – אלא המדינה כולה, החברה כולה, חייבת בכבוד האמהות ובזכות האם.

דברי תשובה, 1949, **חזון ודרך**,

כרך ראשון, עמ' 238.

אם אינה שואלת להגיון כשהיא רוצה להציל ילדה.

ליהדות אמריקה, 1950, **חזון ודרך**,

כרך שני, עמ' 359.

האדם הראשון, שכל אחד בא איתו במגע – זוהי אמו. זהו גם האדם היקר ביותר לכל בן-אדם או בת-אדם.

איני מרגיש חילול אנושי מעליב יותר מאשר העובדה שאמא יקרה זו אינה שוות-זכויות איתי.

אני נפגע בכל פנימיות נפשי מהעובדה שלי יש זכויות, ולה – אין; שאני כשר לפעולות

משפטיות מסוימות, והיא פסולה; אני נאמן על עדות, והיא לא, אין להשלים עם חילול כבוד אמא, האדם היקר ביותר בחיים.

חוק שווי זכויות האישה, 1951, **חזון ודרך**,
כרך שלישי, מ' 166.

אי אפשר להשלים עם כך, שאמא שלי, שאחות שלי, שאף היא אמא, שהבת שלי, שאף היא תהיה אמא, תהא גרועה ונחותת ערך.

שם, עמ' 167.

הרבה אהבות יש בעולם – העמוקה, הזכה והיקרה מכל האהבות היא אהבת-אם. זוהי אהבה שאינה תלויה בדבר, שאינה מצפה לכל תגמול, היא קיימת – רק לשמה, ויש בה משום אהבת האלמוות, אהבת היוצר ליצירתו, ורגש זה טבוע באישה עוד בטרם היותה לאם.

בעקבות דבורה, 1951, **חזון ודרך**,
כרך שלישי, עמ' 79.

האם העברית היתה תמיד סמל האהבה, הטוהר והנאמנות, ובזכותה עברנו כל מדורות הגלות במשך אלפי שנה.

נזכור, 1949, **חזון ודרך**,
כרך ראשון, עמ' 60.

ילד

אי-אפשר למסור טיפול בילד לכל אישה – אפילו לאישה הוגנת וישרה. אבל אפשר למסור כל ילד בידי אמו.

דבר ישראל בארצו, 1946, **במערכה**,
כרך חמישי, עמ' 63.

אין כילד בוחן, ובודק – אם משמיעים באוזניו מליצות תפלות ופסוקים מתים, או משתפים אותו בחוויה אמיתית ובדברים היוצאים מן הלב.

מגמת החינוך הממלכתי, 1954, **חזון ודרך**,
כרך חמישי, עמ' 255.

אישיות

אין לשלול לגמרי את הערך המדיני וההשפעה המדינית של האישיות.

לדין וחשבון של סמואל, תרפ"ה,

אנחנו ושכנינו, עמ' צד.

אושר אנושי

אין, נדמה לי, אושר אנושי גדול מזה, שניתן לאדם, מאשר להתקין ולהפרות מחדש את האדמה שנותנת לחמו, לבנות את הבית בו הוא שוכן, לסלול את הדרכים בהם הוא הולך ונוסע, לייסד בתי ספר בהם הוא ובניו מתחנכים, להעשיר את הלשון בה הוא מדבר, לכתוב ספרים בהם יהגו חבריו.

עליונות הרוח, 1953, **חזון ודרך**,

כרך שלישי, עמ' 149.

מצפון אנושי

אין כל יסוד להתייאש מהמצפון האנושי, יש מצפון אנושי. שאלת היהודים נוגעת לא רק ליהודים, היא גם שאלה עולמית הנוגעת לעמים אחרים. אבל לא נוכל לסמוך רק על המצפון האנושי. נחטא לא רק לעצמנו, אלא גם למצפון האנושי, אם נסמוך רק עליו. המצפון האנושי אין לו ממידת הפילנטרופיה. הוא עוזר למי שיוזר לעזור לעצמו. המצפון האנושי יבוא לעזרתנו – אם לא ניתן לו דמי.

על מדיניותנו הציונית, 1948, **במערכה**,

כרך שלישי, עמ' 136.

אמונתנו במצפון האנושי: יותר מעם אחר בעולם נפגענו וסכלנו, אנחנו היהודים, מרשע אנושי. אבל אולי יותר מכל עם בעולם אנחנו מאמינים במצפון האנושי. לא היינו מתקיימים בלי האמונה הזאת, והאמונה לא הכזיבה גם בימים השחורים ביותר. יש מצפון אנושי בעולם. הדרך אליו לא תמיד קלה.

למשטינים, 1943, **במערכה**,

כרך שלישי, עמ' 173.

אדמה

אין האדמה חומר לפרקמטיה וספסרות, חפץ שקונים ומוכרים אותו. האדמה היא יסוד הקיום האנושי, היא פקדון קדוש שהופקד בידי אנוש לשמרו ולעבדו. אין להזניחה ואין לפגמה – להיפך, יש להפרותה, להשביחה, לשמור עליה כעל בבת-עין.

דבר ישראל בארצו, 1946, **במערכה**,
כרך חמישי, עמ' 60.

האדמה היא מקור החיים והיצירה והתרבות והעצמאות האמיתית.

שדר ליום העצמאות, 1950, **חזון ודרך**,
כרך שני, עמ' 160.

אונאה

האונאה הגרועה ביותר היא אונאה עצמית.

מבחן הביצוע, 1942, **במערכה**,
כרך רביעי, עמ' 35.

אחדות

בלי ערכות הדדית אין אחדות שלמה, אמיתית.

תפקידנו בשעה זו, 1938, **במערכה**,
כרך שני, עמ' 52.

צו האחדות – היא צו יעודנו וגורלנו.

ציווי המהפכה היהודית, 1944, **במערכה**,
כרך שלישי, עמ' 206.

אופטימיזם ופסימיזם

אופטימיות היא מידה טובה, וכשאני לעצמי, סבור אני, שאין אדם יהודי יכול להיות ציוני בלי להיות אופטימיסט, אבל האופטימיזם יש בו ברכה כשהוא מכוון כלפי עצמנו ולא

כשהוא נתלה באחרים. את האחרים עלינו לראות ראייה ריאלית, כמו שהם, ולא כמו שהיינו רוצים שיהיו.

ועידת לונדון, 1939, **במערכה**, כרך שני, עמ' 106.

אם פסימיסט הוא אדם הרואה בעיניים פקוחות כל הקשיים, המוקשים והסכנות – הרי אין אולי פסימיסט גדול ממני. ישנם סכנות ומוקשים שאני אפילו חושש לדבר עליהם, אם כי אני חי בהם יום־יום ועושה כל מה שביכולתי למניעתם. ואם אופטימיסט הוא זה הרואה כל חומר המצב ומאמין בכוח העם היהודי להתגבר עליו – הריני מוכן להצטרף למחנה זה.

חילופי גברא בממשלה, 1952, **חזון ודרך**,

כרך רביעי, עמ' 69.

אותות הזמן

רק חנוטי הרגש וקפואי המחשבה שאינם רואים את אותות הזמן הגדולים לא ירהיבו עוז כנפשם לתור אחרי דרכים חדשות.

לקראת העתיד, תרע"ה, **אנחנו ושכנינו**, עמ' ה.

אידיאה

התעלמות מהאידיאה היא התעלמות מאחד הגורמים והגילויים המרכזיים בהיסטוריה האנושית.

יעוד ויחוד, 1950, **חזון ודרך**, כרך שני, עמ' 10.

מאבק אידיאי

אנשים נלחמים על דעותיהם לא פחות מאשר על שלטונם ורכושם, ומזמן שהאדם עמד על דעתו – לא חדל המאבק האידיאי, ובתולדות עמנו הוא תופס מקום יותר נרחב אולי מאשר בתולדות כל עם ועם. וכמעט שלא היה אף מאבק אחד בתולדותינו, מדיני או צבאי, שלא היה כרוך במאבק אידיאי.

שם, עמ' 9.

אתמול, היום ומחר

האתמול מכין את היום, והמחר כרוך בהיום.

שלום או מלחמה, 1951, **חזון ודרך**,
כרך שלישי, עמ' 162.

אמת

אין תקנה לאלה היודעים את האמת ומתכוונים למרוד בה.

למשטינים, 1943, **במערכה**,
כרך שלישי, עמ' 167.

יש כוח לאמת, גם כשהאמת עומדת מאחורי עם קטן חסר-ישע.

משא השממה, 1943, **במערכה**,
כרך שלישי, עמ' 187.

אין שום ממשלה, שום מפלגה, שום ארגון עולמי רשאי להחליט מהי אמת ומהי לא אמת. כל
האמיתות החדשות נתגלו מקודם על ידי יחידים.

איך תיכון המדינה, 1948, **בהילחם ישראל**,
עמ' 212.

אין להירתע מהאמת, אף אם היא מרה כמוות.

התפקיד החלוצי בקיבוץ הגלויות, 1950,
חזון ודרך, כרך שלישי, עמ' 37.

אין אכזר כאמת ואין ידיד נאמן כאמת אכזרית.

הגברת הייצור ותפוקת העבודה, 1952, **חזון ודרך**,
כרך שלישי, עמ' 320.

האמת אינה יודעת חשבון ומשוא פנים.

נראה נכוחה, 1954, **חזון ודרך**,
כרך חמישי, עמ' 41.

איני נוהג לרמות את עצמי וודאי לא אחרים; אני בוחר באמת מרה מאשר בהונאה מתוקה.
דברי ראש הממשלה בכנסת, **דבר**, 19.11.57.

ארץ

ארץ לא מקבלים אלא כובשים.

לקראת העתיד, תרע"ה, **אנחנו ושכנינו**, עמ' יב.

אין ארץ נקנית לעם אלא ביסורי עבודה ויצירה, במאמצי בנין והתיישבות.

עם הצהרת אנגליה, 1917, **ממעמד לעם**,

עמ' 31.

בדידות

הבדידות היא לפעמים גורם של חולשה ולפעמים של כישלון, אבל יש שבדידות זו היא הערובה לניצחון.

ממצור להסתערות, 1928, **משמרות**, עמ' לא.

בחירה חופשית

אין אנו יכולים לפעול בחיי היחיד ובחיי הציבור אלא מתוך הנחה שיש לנו ברירה.

לפני ברירה חדשה, 1937, **במערכה**,

כרך ראשון, עמ' 277.

בית

אין מסדרים רהיטים בבית כל עוד עוסקים בהנחת יסודותיו.

משטר של פשרה, 1951, **חזון ודרך**,

כרך שלישי, עמ' 56.

ברירה

אין מנצחים על ידי ברירה.

עניינו המדיניים, 1937, **במערכה**,
כרך ראשון, עמ' 153.

גבורה

הגבורה אינה נחלת יחידים – אלא מתנת כל אדם שרוצה להשתמש בה.

במה נקבל פני הבאות, תש"ח, **בהילחם ישראל**,
עמ' 238.

תכונת הגבורה אינה תכונה גברית בלבד.

בעקבות דבורה, 1951, **חזון ודרך**,
כרך שלישי, עמ' 80.

גבורה היא לא רק כוח פיזי, אלא עליונות הרוח, נאמנות ומסירות.

מכתב לאברהם, **ידיעות אחרונות**, 13.6.57.

דיבורים ודברים

למען נראה נכונה עלינו להבין בין דיבורים ובין דברים. לא הנאמר אלא הנעשה הוא הקובע. כששומעים, למשל, את נאומיהם של אישי-המלוכה, המנהיגים הפוליטיים וראשי-הממשלות – נדמה שאין להם שאיפה יותר עמוקה מהשאיפה לשלום. אולם הנעשה בעולם אומר אחרת. ואין צורך לחשוך בנואמי השלום בצביעות. ייתכן שבכנות הם ממליצים על השלום – אולם לא הדיבורים וגם לא כוונת הדיבורים קובעים.

תפקידנו בשעה זו, 1938, **במערכה**,
כרך שני, עמ' 38.

כחינת הדברים היא לא באמירתם אלא בעשייתם.

מדיניות החוץ שלנו, 1951, **חזון ודרך**,
כרך שלישי, עמ' 243.

דמיון

מתוך פירושים דמיוניים אפשר לאבד קנינים ממשיים.
לקראת העתיד, תרע"ה, **אנחנו ושכנינו**, עמ' ה.

הבנה

הבנה אין פירושה הצדקה.
התפטרות הממשלה, 1950, **חזון ודרך**,
כרך שני, עמ' 297.

הדרכה

הדרכה לא תיתכן בלי מחוץ־חפץ קבוע שמתקדמים לקראתו.
על העיתונות, **מעריב**, 14.2.58.

הוכחה

אין הוכחה נאמנה ומאלפת מהוכחת־הביצוע.
מדוע אאמין, 1943, **במערכה**,
כרך שלישי, עמ' 143.

הון

ההון נוצר בשביל האדם, ולא האדם בשביל ההון.
דברי תשובה, 1950, **חזון ודרך**,
כרך שני, עמ' 315.

הערכה

הערכה אמיתית תיתכן רק אם שוקלים במאזני-צדק גם המגרעות וגם היתרונות, גם ההפסדים וגם הרווחים.

על שביתת הנשק, 1949, **חזון ודרך**, כרך ראשון, עמ' 194.

הערכה מוסרית והערכה פוליטית

עובדות פוליטיות טעונות הערכה. ושתיים הן ההערכות; מוסרית ופוליטית. ההערכה המוסרית שואלת: הרצויה העובדה או אינה רצויה, המוצדקת היא אם לא? לא כל קיים הוא מושכל, לא כל עובדה אנו רשאים לקבל ולהשלים איתה כגזירת-גורל. עובדה רצויה עלינו לקיים ולחזק; עובדה לא רצויה עלינו לשנות ולתקן או לבטל ולחסל. במה דברים אמורים? כשגורל העובדה הוא בדינו. אולם כשגורל העובדה אינו תלוי בנו כלל וכלל, אין לנו אלא הערכה פוליטית: מה כוחה ומשקלה של העובדה, מה תועלתה ונזקה? כיצד נוכל להפיק מהעובדה את התועלת האפשרית או למנוע את הנזק הצפוי?

ובדיון הפוליטי, ועוד יותר בפעולה הפוליטית, יש להבחין בין שתי מערכות שונות של עובדות, שכן מערכה אחת מחייבת קודם-כול בחינה מוסרית בעוד שמערכה שנייה מחייבת בחינה פוליטית בלבד. מערכת העובדות שבהן אנו מופיעים כגורם (בין מכריע ובין משפיע) מחייבת הערכה מוסרית; עובדה שאנו אחראים להתהוותה, לקיומה או להמשכתה שומה עלינו לבחון בחינה מוסרית. אולם עובדות שבהן אין לנו כל שליטה והשפעה – הבחינה המוסרית שלנו אינה מעלה ולא מורידה, ולגבי התנהגותנו וקו-פעולתנו אנו אין לנו אלא להעריך הערכה פוליטית: מה עלינו לעשות ואיך עלינו לפעול למען נפיק מהעובדות את התועלת הרצויה והאפשרית, או למען נרחיק מאיתנו את נזקן וסכנתן.

תפקידנו בשעה זו, 1938, **במערכה**, כרך שני, עמ' 40-41.

שתי הערכות של תופעות החיים

יש שתי הערכות של כל תופעות החיים. יש אנשים שאוזנם שומעת רק את ההמולה החיצונית ועינם רואה רק את הקצף שעל פני הדברים. המולה זו וקצף זה מתפרסמים על ידי סוכנויות טלגרפיות ועיתונאים זריזים ושטחיים באותיות של קידוש לבנה על עמודי העיתונים, האוהבים חומר מגרה, סנסציוני, צעקני. אך יש אנשים אחרים

שאוזנם ערה למתרחש במעמקים ועינם חודרת לתוך תוכם של הדברים, מבעד לקליפה החיצונית.

גורמי הציונות בשעה זו, 1938,

משמרות, עמ' שכב.

התבוללות

אחד מסימני ההתבוללות הוא, שהיהודי עושה לא מה שהיה מחויב לעשות לפי מצבו, אלא מה שה"גוי" עושה.

לא כדרכם דרכנו, 1936, **במערכה**,

כרך ראשון, עמ' 9.

התרברבות

אין דבר נלעג מהתרברבות של רש.

מדיניות החלוץ שלנו, 1951, **חזון דרך**, כרך

שלישי, עמ' 252.

ויתורים

כל מי שיש אלוהים בלבו ומאמין בתום לב במה שמאמין – אינו יכול ואינו צריך להתכחש לאמונתו ולוותר על היקר לו.

המדיניות החיצונית והפנימית של ההנהלה, 1934,

משמרות, עמ' רצג.

זכות

אין הזכות האלמנטרית של אנשים ושל עמים תלויה במצבם בתור רוב או מיעוט.

שיחה, 1928, **אנחנו ושכנינו**, עמ' קנב.

זמן

מבחינה פוליטית, מבחינה היסטורית, יש ששנה אחת שקולה כנגד עשר או עשרים שנים. לא אורך-הזמן קובע חשיבות תקופה, אלא המתרחש והמתהווה בתקופה הנדונה; אם זוהי תקופת הריון ולידה, אם זוהי תקופת עמידה וקפאון, או זוהי תקופת ההתנוונות ומוות. ומה שעתיד להתרחש בעשר-חמש-עשרה השנים הקרובות, מכריע יותר מבחינה היסטורית ממה שיתרחש בארץ אולי בעוד חמישים או מאה שנה. מה שקרה בארץ בדורנו יותר חשוב ויותר מכריע בשביל כל עתידותינו ממה שקרה עשרה דורות ועשרים דורות לפני כן. ומה שעתיד לקרות בשנים הבאות בדורנו זה – יכריע אולי את הכף בשביל כל הדורות הבאים.

עניינינו המדיניים, 1936, **במערכה**,
כרך ראשון, עמ' 157.

הזמן הוא גורם גורלי בתולדות מפעלנו.

שם, עמ' 156.

לנו כמעט אבד חוש הזמן היינו עשרות דורות ויובלות, כאילו מחוץ למקום ולזמן, היינו תלויים על בלימה בחלל הריק. עם שאינו שליט על גורלו אינו שליט על זמנו, והזמן לא נחשב בעינינו. אחד הדברים שעלינו ללמוד עכשיו בכל הרצינות הוא ערכו וחשיבותו של הזמן. אבירת הזמן אינה חוזרת לעולם. הזמן יקר בכל שעה. אולם בשעה היסטורית זו יש לזמן משקל מיוחד. השנים המעטות האלה, אלה שחלפו ואלה העומדות לבוא, הן המכריעות בתולדותינו.

גורם הזמן הוא אולי הגורם החשוב ביותר בכל השיקולים המדיניים.

בעיות חוץ וביטחון, 1953, **חזון ודרך**,
כרך רביעי, עמ' 302.

זקנים וצעירים

הצעירים צריכים להקשיב לדברי זקנים, לדעת את ניסיונם העשיר, אבל הם צריכים לנהוג על פי הכרתם. לזקנים יש יתרון של ניסיון-חיים רב, אולם יש גם ניסיון חנוט, והחיים אינם קופאים על שמריהם. כתנופת צעירים יש לפעמים יותר חכמה מאשר בכל התורה המשומרת של זקנים.

גורמי הציונות בשעה זו, 1938, **משמרות**, עמ' שז.

חברה

חיי החברה צריכים להיבנות לא על תחרות וריב, אלא על עזרה הדדית ושיתוף פעולה.
בכוח החזון והרצון החלוצי, 1949, **חזון ודרך**,
כרך ראשון, עמ' 263.

חובה

אין להתחמק מהחובה – ותהיה מרה כמוות.
התפקיד החלוצי, 1950, **חזון ודרך**,
כרך שלישי, עמ' 37.

חומר ורוח

איננו מקבלים את התורה הנפסדת שהעולם מורכב מחומר אטום ועיוור, כשם שאין אנו מקבלים את הדעה הפסולה שכל מה שאנו רואים וחשים ושומעים אינו אלא יצור דמיון ורוח ערטילאי; איננו מקבלים גם תורת השניות – שיש חומר לחוד ורוח לחוד. כל גדולי ישראל, בימי קדם ובימינו אלה, הכירו תמיד אם מתוך אינטואיציה דתית או תפיסה מדעית מעמיקה באחדות החומר והרוח.

ערכי הרוח, 1952, **חזון ודרך**,
כרך שלישי, עמ' 282.

החומר והרוח אינם שתי רשויות נפרדות. בריאות־גופא ונהורא־מעליא תלויים זה בזה.
מדינת ישראל ועתידו של העם, 1957, **מולך**,
כרך טו, חוברת 8-107, עמ' 228.

רוח

מבחנו העליון יהיה מבחן הרוח. מחרשות וטרקטורים, מעדרים ודחפורים, מכונות וסדנאות, רובים ומקלעים, אווירונים ואוניות, שדות ובתי חרושת, כלי רכב ומעבדות, רפתות ואסמים, מיתקנים ומקלטים, גדריתיל וחפירות־הגנה, כבישים ונסיעות – בלעדיהם לא נעמוד ולא נתקיים, ועלינו לשקוד על ריבויים ושכלולם בלי־הרף ובלי ליאות. אבל אלה יעמדו לנו –

רק אם יעמוד בנו, בלבנו ובנפשנו, הרוח, אותו דבר מופלא וסמוי מן העין, אשר רק אם הוא פועם בתוכנו וכל עוד הוא פועם בתוכנו, אנו מסוגלים לחיי יצירה, העפלה וגבורה – חיים שנועדו לנו בדורנו זה, ואשר עלינו להוריש לדורות הבאים.

מהפכת הרוח, 1949, **חזון ודרך**,

כרך ראשון, עמ' 37.

סגולות הרוח, סגולות נפשיות, מוסריות ושכליות, קובעות בהיסטוריה לא פחות מסגולות החומר, המשקל והמספר.

סגולות הרוח מכריעות בשינוי פני ההיסטוריה ובפילוס נתיבות חדשות בהליכות אנוש.

שם, עמ' 41.

בכל ההיסטוריה אין למצוא הוכחה ניצחת יותר לעליונות הרוח מאשר בתקומת ישראל לאחר אלפיים שנות גולה.

עליונות הרוח, 1951, **חזון ודרך**,

כרך שלישי, עמ' 147.

כשיש כוח אדם ויש נשק – מתעלה החשיבות המכרעת של הרוח.

חוק שירות הביטחון שי"ב, 1952, **חזון ודרך**,

כרך רביעי, עמ' 87.

אין רוח ערטילאית, מופשטת, שאינה מעורה בגוף. בלי חיי כלכלה, מדינה וחברה אין חיי-רוח. המציאות האמיתית המהווה אותנו ושאנו מהווים אותה, מורכבת ויצוקה מדפוסי חומר ורוח. ההפרדה בין חומר ורוח היא מלאכותית, דמיונית, ואין לה יסוד בהוויה הממשית. הרוח הוא הגילוי העליון בחיי אדם ועם ובהיסטוריה האנושית, ולא הגילוי היחיד, וקיומו לא יתואר בלי גילויי החיים האחרים, התלויים בכוח ובחיל. כבר חכמינו הקדמונים ידעו האמת הפשוטה והנעלה, כי אין תורה בלי קמח ואין קמח בלי תורה.

בעיות חוץ וביטחון, 1953, **חזון ודרך**,

כרך רביעי, עמ' 190-191.

חירות הרוח

לחירות הרוח אין גבולות וסייגים. מותר לאדם לחלוק על כל דעה מקובלת, לבקר כל אמת מוסכמת, ואין שום ממשלה, שום מפלגה, שום ארגון עולמי רשאי להחליט מהי אמת ומהי

לא אמת. כל האמיתות החדשות נתגלו מקודם ליחידים. ושלטון אינו חל על דברים שכלב – לא על דברים שבמדע ולא על דברים שביופי ובאמנות.

איך תיכון המדינה, תש"ח, **בהילחם ישראל**, עמ' 212.

חירות מתחילה בפנים, בלב האדם וברוחו.

דבר ישראל בארצו, 1946, **במערכה**,

כרך חמישי, עמ' 59.

חזון

אנו נושאים בלבנו חזונם הלאומי והכל-אנושי של נביאי-ישראל, החזון לאחוזה, לצדק, לחירות ולשלום.

לקראת הבאות, 1949, **חזון ודרך**, כרך ראשון, עמ' 23.

החזון לא יאכזב – אם לא נתאכזב לו.

שם, עמ' 23.

לא תם החזון – אורו רק מתחיל לבקוע. המדינה היא הבריח המחבר ערכי מפעלנו הקיים עם חזוננו הגדול לעתיד.

דברי תשובה, 1949, **חזון ודרך**,

כרך ראשון, עמ' 176.

רק עם מצפן החזון בידינו נמצא דרכנו בתוך הגלים הסוערים של תקופתנו המסוכסכת.

בכוח החזון והרצון החלוצי, 1949, **חזון ודרך**,

כרך ראשון, עמ' 268.

חזון עלול להתרוקן מתכנו ולהיהפך למליצה נכובה אם אינו קשור למעשה מגשים.

חוק מעמד ההסתדרות הציונית, 1952,

חזון ודרך, כרך שני, עמ' 117.

המצוקה בלבדה גורמת רק סבל, דלדול, דכדוך. חזון בלבד – עלול להישאר ערטילאי ודמיוני, או נהפך למליצה ריקה ונכובה. ורק כשמצטרפים החזון והמצוקה – הם מפרים והופכים היסטוריה, ומולידים חיים חדשים.

חזון ודרך, כרך שני, עמ' 367.

חיים

מבלי "שעבוד" לטוב ולנעלה שיש בתוך האדם, שנברא בצלם אלוהים – אין תוכן לחיים.

תשובה למתווכחים, **דבר**, 9.10.57.

יחיד ורבים

אינני רואה עצמי מוסמך לפסוק הלכה לפני חכמי ישראל וראשי האוניברסיטה, בשאלה גדולה של פרשנות היסטורית השנויה עדיין במחלוקת: אם הרבים מפעילים את היחיד או היחיד מכונן את הרבים; אם האישיות המחוונת, החווה, רבת הפעלים והרואה את הנולד מוליכה אחריה את הציבור ויוצרת היסטוריה, או אין היא אלא מלווה את דרכי הציבור ומאוויו – ותנאי החיים של הכלל ונסיבות הזמן והמקום הם הקובעים את מהלך הדברים בהיסטוריה. איני יודע אם הלכה זו תוכרע פעם באופן סופי. בכל אופן לא אעז לקחת על עצמי הכרעה כלשהי.

אולם ביחס למה שקרה ונעשה בחיינו בשנתיים אלו – אין לי כל ספק בדבר מי היה הגורם המכריע והקובע.

העלילות האדירות והתמורות העמוקות בשניים אלו, שהפכו פני ההיסטוריה היהודית, וששינו מיסודו גורל העם והארץ, וייתכן שיהוו מפנה רב-תוצאות גם בהיסטוריה העולמית – לא בוצעו בכוחם וביכולתם של יחידים ואישים בודדים, אף לא בזכותו של כלל בני-דורנו כשהם בלבדם. לא נעלם ממני, כאשר לא נעלם מאיש מכם, שרבים הם האישים שגילו בתקופת-פיסגה זו יכולת מוסרית ומעשית מופלאה, כושר-פעולה, מעשי גבורה וחירוף-נפש, שאורם יבהיק עוד הרבה שנים ודורות: חיילים ואזרחים בני הארץ ומתנדבי חוץ לארץ, בנים ובנות, אמהות ואבות, אנשי עבודה ומדע, חקלאים ועושים בחרושת, מנהלים ועוזרים, יוצרים ולוחמים, ידועי שם וצנועי הגות ועלילה, כל אלה באלפיהם ורבבותיהם יש להם חלק ונחלה בעלילה ההיסטורית הגדולה.

אך כל מה שעשו בני-דורנו לא נעשה אלא בכוח נצח ישראל ובכוח המורשה הגדולה והמופלאה של העם הגדול והמופלא – המורשה של חזון גאולה, אשר ימיו כימי העם, והמורשה של מפעל עזו וגבורה במולדת אשר שבי-ציון בכל הדורות שקדו על הקמתו, ושלושת דורות החלוצים האחרונים טיפחוהו ושיגבוהו. המעשה הגדול שנעשה בימינו אלה – רק העם היהודי כולו, לדורותיו ולקיבוציו, הוא מחוללו, ועל כל אחד מאיתנו לתת שבח והודיה על זכותו להימנות עם בני העם המופלא – שרוחו הגדולה והנצחית גברה על המצוקות והתלאות והביאה אותנו עד הלום.

בכוח המורשה, 1949, **חזון ודרך**,

כרך ראשון, עמ' 212.

יחסים

יש קנה־מידה אחד, אשר בו אפשר למוד את כל היחסים, גם האישיים וגם המדיניים, אם מה שאני רוצה שאחרים יעשו לי, אני מוכן לעשות גם לאחרים, בין בחיוב ובין בשלילה.

שיחה, 1928, **אנחנו ושכנינו**, עמ' קנב.

יחסי אדם צריכים להיות בנויים על שותפות גורל, על עזרה הדדית, על זיקת גומלין, על חברות של שווים, על אהבת־הבריות.

מהפכת הרוח, 1949, **חזון ודרך**,

כרך ראשון, עמ' 34.

כוח

בכוח הגס בלבד לא יכון לאורך ימים שום משטר ושום שלטון בעולם.

אבטונומיה לאומית ויחסי שכנות, 1926, **אנחנו**

ושכנינו, עמ' קכג.

מה שהוא בשביל אדם שאלת חיים ומוות – הוא כוח אדיר שאין לשער את ערכו. הוא לא יומד בכמות בלבד.

מדיניות ציונית, 1941, **במערכה**,

כרך שלישי, עמ' 89.

על כוח בלבד לא יכון שום כיבוש.

דברי תשובה, 1950, **חזון ודרך**,

כרך שני, עמ' 119.

כל מי שינסה לתקן העולם בכוח – יחטיא המטרה. בכוח לא יתוקן עולם. השימוש בכוח לאיזו מטרה שהיא – נהפך למטרה לעצמו. החזקת השלטון והגברת הכוח נהפכות, ביודעים ובלא יודעים, למטרה והן מסלפות כל חזון.

מדינת היהודים והתנועה הציונית, 1950,

חזון ודרך, כרך שני, עמ' 178.

כוח־הרוח שקול כנגד כוח הגוף.

שאלת קוריאה, 1950, **חזון ודרך**, כרך שני, עמ' 237.

במאזני הכוח כשהוא לבדו לא נכריע הכף ההיסטורית.
מדיניות החוץ, 1952, **חזון ודרך**, כרך שלישי, עמ' 286.

לב

הכל מתחיל בלב.

המאבק של היישוב, 1945, **במערכה**, כרך רביעי,
חלק שני, עמ' 36.

ליקויים

מותר לכל אחד מאיתנו לקטרג על ליקויים – אם נראה לנו שמשווא אינו כשורה.
חוק שיווי זכויות האישה, 1951, **חזון ודרך**, כרך שלישי, עמ' 168.

מדרון

האיש המתגלגל במדרון היה רוצה לחזור למצבו ולמעמדו שהיה לו לפני חמש-שנים, והיא
תקוות-שווא.

תקציב ראש הממשלה, 1953, **חזון ודרך**, כרך
רביעי, עמ' 242.

מולדת

שורש אהבת המולדת הוא אהבת האדם לאדמה, אשר מתוכה הוא מוציא לחמו.
חוק שירות הביטחון תשי"ב, 1952, **חזון ודרך**,
כרך רביעי, עמ' 91.

כשהנוער שלנו רואה הגליל, ים-כנרת, המרחבים בנגב, היופי הנפלא של אילת, כשהוא
חורש וזורע במשך חודשים האדמה, ואוסף תנוכתה, מתעורר אצלו אותו דבר שהיה חבוי
ומשותק בתוכו מלפני אלפיים שנה: חוש המולדת.

שם, עמ' 92.

מוניזם ופלוראליזם

אנחנו היהודים נוטים תמיד למוניזם. אך יש מוניזם ומוניזם. יש מוניזם שהוא מוצדק ויש בו תוכן גדול וחיובי, וזוהי האחדות הכוללת של כל ההווה הקוסמית או האחדות האלוהית. אבל המוניזם בדברים קטנים הוא אבסורדי – זהו חד־צדדיות וראיה לקויה.

שם, עמ' 86.

יש יסוד רק למוניזם אחד – זה שחל על העולם ומלואו, אבל בתוך עולם ומלואו יש ריבוי לאין סוף, וכל מי שנתלה בדבר אחד בלבד – אינו רואה המציאות המורכבת, והוא מוכרח להיכשל ולהכשיל.

מדינת ישראל והתנועה הציונית, 1950,

חזון ודרך, כרך שני, עמ' 172.

התנגדתי כל ימי לאלה שדוגלים, כביכול, במוניזם. אולי יש להם שעטנז אחר; כי אדם הוא כל ימיו פלוראליסטי, כל אדם; לאנשים יש ריבוי של יחסים וקשרים בכמה שטחים של חייהם, פעולתם ומחשבתם, ואין שום דבר בודד ויחיד ממצה כל אמיתם והתעניינותם, ומי שאומר מוניזם ביחס לאדם ולחבר אנשים, אינו יודע מה הוא סח.

חינוך ממלכתי ודגל, 1953, **חזון ודרך**,

כרך רביעי, עמ' 228.

מוסר

לא ייתכן מאמץ מוסרי יותר גדול מן המאמץ של תיקון וחידוש עצמי.

שיחה, 1928, **אנחנו ושכנינו**, עמ' קנ.

הזכות המוסרית העליונה של האדם ושל העם היא לשפוט מהו טוב ומהו רע, ובהימסר ההכרעה לכלל – יש הזכות לכל אחד להשתתף מתוך חופש מלא בהכרעה זו.

חלוצים לישראל, 1950, **חזון ודרך**, כרך שלישי,

עמ' 48.

מטרה

אין שום מטרה יכולה להתגשם אם האמצעים המובילים אליה אינם חלק של המטרה, אם לא מגשימים את המטרה חלק חלק בהדרגה יותר מהירה או בהדרגה יותר איטית, אם לא מקיימים אותה במשך הפעולה שהעם עושה יום יום.

אבטונומיה לאומית ויחסי שכנים, 1926, **אנחנו**

ושכנינו, עמ' קיח.

אין כביש סלול מהמוכן המוליך למחוז-חפץ. אלא בהתרחשות ובהשתנות הבלתי פוסקת של המציאות, שאינה חוזרת על עצמה, יש לחצוב מחדש ובלי הפסקה מעבר קשה לקראת המטרה. ויש צעד שהיה נכון אתמול, והוא עלול להכשיל מחר.

מכתב לנשיא המדינה, 1953, **חזון ודרך**, כרך

חמישי, עמ' 9.

שום מטרה לאומית או סוציאלית אינה מתקיימת אלא מתוך התמכרותם ומסירות נפשם של ראשוני לוחמיה ובניה.

מתן ארץ, 1915, **ממעמד לעם**, עמ' ה.

היסטוריה עשויה שלבים, ויש שמוקדם ומאוחר. היש סוף ו"מטרה סופית"? – מי יציב גבולות לדורות הבאים? במה יפה כוחנו אנו מכוח הדורות שקדמו לנו? אין אנו חיים מפייהם, והדורות הבאים לא יחיו מפינו. על כל אחד מאיתנו לעשות בשעתו את המוטל עליו – למען הגיע לשלב עליון יותר ממה שעמדנו בו בראשיתנו – דרוש מצפן וכיוון. המצפן הוא הגאולה המלאה והשלמה של העם העברי בתוך גאולתה המלאה והשלמה של האנושיות כולה, אמונתנו ב"אחרית הימים" עומדת בכל תקפה, וכל עוד לא קם בעולם כולו משטר הבנוי על הצו היהודי "ואהבת לרעך כמוך" לא נשקוט ולא ננוח. ואולי אף זאת אינה מטרה "סופית" – כי אין יודע רוח אנושי. הוא יחתור תמיד קדימה.

יעודי הציונות בשעה זו, 1942, **במערכה**, כרך

רביעי, עמ' 24-25.

מיליטריזם

לא הייתי מעולם מיליטריסט, אם כי השתתפתי ביצירת הגדודים היהודים והייתי חייל וחייבתי כל ימי בארץ כוח מזוין יהודי. אולם מעולם לא שנאתי מלחמה ומיליטריזם –

כאשר אני שונא עכשיו, לאחר שהוטלה עלי המלאכה הזאת בקונגרס האחרון ואיני עסוק עכשיו בשום דבר מחוץ לענייני ביטחון.

דרכי מלחמתנו, תש"ח, **בהילחם ישראל**, עמ' 65.

מילה אחרונה

אין בכלל מילה אחרונה בעולם.

חינוך ודת, 1951, **חזו ודרך**, כרך שלישי, עמ' 67.

מליצה

יש מצבים שאסור להשתמש בהם במליצות, כי המליצה עלולה ליהפך למוקש ולמכשול, ויש לדבר רק בפרוזה קרה ושקולה.

מפנה היסטורי, תש"ח,

בהילחם ישראל, עמ' 221.

מחשבה ומעשה

יפה כוחו של המעשה המגשים מכוחה של התורה וההוכחה המופשטת.

שליחותנו בעם, 1928, **ממעמד לעם**, עמ' רמב.

המחשבה שאינה מלווה מעשה־הגשמה מתערטלת מאמיתה ומתרוקנת מתכנה והופכת מליצה תפלה ועקרה. וגם המעשה שאינו מעורה במחשבה עצמאית ובת־חורין היונקת מהמקור – סופו להצטמק ולהסתלף.

על הנוער, 1952, **חזון ודרך**, כרך רביעי, עמ' 100.

מציאות

קשר את המציאות החיה אין פירושו השלמה את המציאות.

שיחה, 1928, **אנחנו ושכנינו**, עמ' קנד.

המציאות אינה מוניסטית. בעולם ומלואו, בכל היקף היקום יש אחדות קוסמית, אולם בתוך חיינו פועלים גורמים מרובים ושונים, וכל מי שנאחז רק באחד הגורמים מתעלם מהמציאות והמציאות מתעלמת ממנו.

דברי תשובה, 1949, **חזון ודרך**, כרך שני, עמ' 80.

במציאות כל הדברים יונקים זה מזה ושלוכים זה בזה.

מדינת ישראל והתנועה הציונית, 1950,

חזון ודרך, כרך שני, עמ' 172.

מצפון

אם האמנו כל ימינו במצפון ובצדק ובכוחות מוסריים – אל נמהר לזרוק אמונה זו מאחרי גוונו, לאחר שהיינו לכוח בלתי מבוטל.

מדיניות החוץ, 1952, **חזון ודרך**, כרך שלישי, עמ' 286.

משמעת ויזמה

אין משמעת גורעת חלוציות אלא מוסיפה עליה.

בעיית הביטחון, 1948, **במערכה**,

כרך חמישי, עמ' 279.

משמעת היא החוק העליון והכולל של ההווה. כל דבר בטבע, גדול או קטן, החל בגרמי השמים הענקים, שקשה לנו לתפוס היקפם וגדלם, ועד טיפת המים או גרגר החול, ואפילו גופיפים זעירים ביותר שאינם נראים כלל לעין – כולם נתונים למשמעת העליונה השלטת בטבע, ואינם יכולים להפר חוקיה. אף אדם בן-חורין הוא חלק בטבע זה הנתון למשמעת, ואין ביכולתו לשנות מטבע הדברים ואין בידו לעשות יום ללילה ולילה ליום, להפוך עשב לתולעת או להיפך, גם אין הוא יכול להחליף טבע עצמו ולהיות אשר איננו. ויחד עם זאת יש יזמה לאדם, ובה במידה שהוא מכיר יותר את חוקי הטבע וסגולות היקום, בה במידה יזמתו מתרחבת ומתעצמת. חופש היזמה ויעילותה גדלים עם דעת טיב המשמעת שלה אשר איתני הטבע נתונים לה. היזמה אינה יכולה להפר חוקי המשמעת הקוסמית ואם תנסה לעשות זאת תעלה בתוהו. היא מוכשרה ומצליחה לפעול אך ורק על רקע המשמעת הטבועה בעולם.

על היזמה בצבא, 1951, **חזון ודרך**,

כרך שלישי, עמ' 228.

נזיר

הנזיר במדבר חי אולי חיי קדוש – אבל חיים עקרים.

שיחה, 1928, **אנחנו ושכנינו**, עמ' קנד.

נס

חז"ל הזהירונו לא לסמוך על נסים. ביחוד אסור לסמוך על נסים בתקופה זו שכמעט יום-יום הם מתרחשים לעינינו.

לוועידת המזרחי, 1949, **חזון ודרך**,

כרך ראשון, עמ' 252.

רבים ראו בתקומת ישראל ובניצחון צבאנו מעין נס. אם נס הוא חזיון בלתי רגיל, נדיר ויחיד במינו, הריני מוכן לקבל הגדרת הנס. אבל אם נס פירושו משהו בניגוד לסדר הטבע, הרי בהגדרה זו ובהסתמכות על נס, יש סכנה לקיומנו. "אין סומכין על הנס". אין שום איש בתוכנו סומך על הנס בעסקיו הפרטיים, ואוי ואבוי יהיה לנו אם נסמוך על הנס בדבר שתלוי בו לא רק עצמאותנו וחירותנו הלאומית, אלא עצם קיומנו הפיזי.

חוק שירות הביטחון תשי"ב, 1952, **חזון ודרך**,

כרך רביעי, עמ' 78.

ניסיון

אני יודע את הערך הגדול של הניסיון. אבל רגילים לחשוב כי ניסיון יש רק לאנשים שהזדקנו, או שזרקה שיבה בשערותיהם. אני רוצה לומר שלא תמיד הניסיון הוא דבר שבכחה בו. הניסיון גם מגביל לפעמים. ואדם בעל-ניסיון חושב שאם דבר פלוני או אלמוני לא הוכח בניסיונו, אינו ניתן גם להיעשות. אילו היו רק בעל-ניסיון שולטים בעולם לא היה נוצר אף פעם אווירון, לא היתה נוצרת אף פעם מכונית, כי בניסיון של אלפי דורות לא היה אווירון ולא היתה מכונית.

חלוציות, מאבק, מדינה, 1946, **במערכה**, כרך

חמישי, עמ' 84.

נפש

לא על הנפש לברדה יחיה האדם.

הרפואה העברית, 1950,
חזון ודרך, כרך שני, עמ' 223.

נצח

נצח ישראל לא ישקר, גם נצח הפועלים ונצח הפרוגרס והסוציאליזם לא ישקר. הנאציות, הריאקציה, משטמת-העמים, שנאת ישראל, דיכוי הפועלים והדמוקרטיה לא יעמדו לנצח.

תפקידנו בשעה זו, 1938,
במערכה כרך שני, עמ' 59.

נשק

ריבוי נשק אינו מרבה שלום בעולם.

תפקידנו בשעה זו, 1938,
במערכה, כרך שני, עמ' 39.

כלי ידידות מדינית לא רוכשים נשק, אם כי נחוץ לשלם גם כסף.

דבר ראש הממשלה בכנסת, **דבר**, 19.11.57.

סברות ועובדות

עלינו להבחין הבחנה קפדנית בין עובדות ובין סברות. אם כי יש סברות חשובות שאין להקל בהן ראש. אולם אין לבנות פעולה פוליטית, הקובעת גורל עם, על פי סברה בלבד, וכל סברה פסולה אם העובדה הקטנה ביותר מתנגדת לה.

כשלוש מאות שנה שלטה במדע סברה אחת, שנחשבה כיסוד-מוסד של המדע האסטרונומי והפיזי והוא – הסברה הגאונית של ניוטון על חוק הגרביטציה. והנה נתגלתה עובדה קטנטנה שלא הלמה לגמרי סברה זו: כוכב-הלכת מרקור לא התנועע סביב השמש בדיוק לפי סברה זו, ולא ידעו חכמי התכונה מה לעשות לעובדה ולסברה, עד שבא חכם גדול בימינו ואינשטיין שמו ותיקן את הסברה של ניוטון – שהיתה מאות

שנים בחינת "שתי פעמים שנים זה ארבע". והקים סברה חדשה שקרא לה בשם "תורת היחסיות".

ואם בסברות אסטרונומיות, המיוסדות על המדע הוודאי והמדויק ביותר כך – בסברות סוציאליות ופוליטיות, שאין בהן כלל וכלל משום מדע מדויק – על אחת כמה וכמה.

תפקידנו בשעה זו, 1938,

במערכה, כרך שני, עמ' 39.

סוחר

סוחר שאינו ממלא חובתו ללקוח, לציבור ולמדינה כחוק – אינו ראוי לשמש באיצטלה זו.

על השוק השחור, 1950,

חזון ודרך, כרך שני, עמ' 289.

סופר

יאמר הסופר את אשר ישים אלוהים בלבבו, ואם לפעמים יפלוט משהו שלא כדין – אין רע.

תפקידם של אנשי הרוח, 1949,

חזון ודרך, כרך ראשון, עמ' 86.

הסופר אף הוא ודאי זקוק לקרקע של גידול ומקורות של יניקה – אבל יכולתו היוצרת היא בתוכו, בייחודו.

שם.

רק מתוך חירות שלמה יהיה הסופר לברכה ויתן את הטוב שבנפשו.

שם.

תבוא ברכה על הסופר הרואה עוול – ומרים קול זעקה. יש ברכה בזעקה זו – אם היא זעקת־אמת, גם אם אינה נשמעת מיד. אף דבר אמת אחד אינו נישא לשווא. אולם הסופר עלול לטעות לפעמים מפני שאינו כפות לחומר העכור, כאשר כפותים לו אנשי־מעשה.

שם.

סמל

לסמל יש ערך. ידענו, רבים העמים, המעמדות והמפלגות הנותנים את נפשם על קדושת סמלם ודגלם.

המדיניות החיצונית של העם העברי, 1931,
אנחנו ושכנינו, עמ' רנ.

עבודה

אין כל סיכוי ותקווה להמונים היהודים הגדולים אם לא בעבודה. התנועה החלוצית גופה יש בה ביטוי עמוק להכרח היסטורי הפועל בחיים שלנו, המצווה על הדור הצעיר לעבור לחיי עבודה.

ממצור להסתערות, 1925, **משמרות**, עמ' לג.

אין אנו רואים בעבודה קללה והכרח מר, אף לא אמצעי פרנסה בלבד. עבודה היא תפקיד חברתי, תפקיד אנושי עלי אדמה. גילוי כוח היצירה של האדם ושלטונו בטבע – ומשום כך אנו שואפים לעבודה חופשית, שיש בה יצירה עצמית.

דבר ישראל בארצו, 1946,
במערכה, כך חמישי, עמ' 60.

נצח העבודה ואחדותה לא ישקר.

המפלגות בציונות ותנועת הפועלים, 1931,
ממעמד לעם, עמ' רעג.

העבודה היא בעצם הערך האנושי הכי יקר, היא היא שאר-האדם.

הסתדרות העובדים והאומנויות החופשיות, 1927,
ממעמד לעם, עמ' סח.

עבר

היתרון שיש לכל הסברה על העבר, אפילו המשובשת והאבסורדית ביותר, הוא שבין כך ובין כך אין לשנות את העבר, ומשום כך הוא סובל כל הסברה.

נראה נכוחה, 1954, **חזון ודרך**, כך חמישי, עמ' 42.

רוב האנשים רגילים עם הזדקנותם לראות הימים שחלפו מתוך הילה של זוהר וגעגועים ל"ימים הטובים ההם". ראיית העבר מתוך התפעלות וראיית ההווה מתוך ביקורת היא אולי טבעית ומובנת, אבל אינה נכונה.

על הנוער בישראל, 1952,

חזון ודרך, כרך רביעי, עמ' 71.

אין דבר קל מלהסביר את העבר, כי אין כל אפשרות לסתור את ההסברה. את העבר אין לשנות, ובין שהתיאוריה המסבירה אמיתית היא או כוזבת, הדברים שקרו – קרו, ואין כל כוח בעולם יכול לשנות אף קורטוב אחד ממה שנתרחש, ואין אפוא שום אמצעי ניסיוני להוכיח שהדברים יכלו להתרחש אחרת מאשר התרחשו למעשה. אולם היכול מישוהו לומר שהדברים בעתיד גזורים מראש ומוכרחים להתרחש דווקא כך ולא אחרת? האמנם הכל צפוי והרשות אינה נתונה? האדם החי והחברה האנושית אינם יכולים לקבל דעה ממיתה ומטמטמת, שאין בחיי האדם ובחיי החברה שום ברירה, כי הכל קבוע ומוגדר מראש.

לפני ברירה חדשה, 1937,

במערכה, כרך ראשון, עמ' 277.

עידוד

העידוד הנאמן ביותר הוא גילוי האמת וחישוף המציאות כמו שהיא.

על שביתת הנשק, 1949,

חזון ודרך, כרך ראשון, עמ' 201.

עיתון

מבחנו האחד של עיתון אחראי – הוא מידת הגינותו כלפי מתנגד. וכשהוא מתווכח עם הנאמר על ידי הזולת או מבקר אותו – אם הוא מתווכח עם הנאמר על ידי הזולת או שהוא שם בפיו הדברים למען הקל על עצמו מלאכת הקיטרוג; אם הוא מיחס לו מניעים וכוונות למען השפילו.

מבחן שני – הגינות כלפי המציאות. אם העיתון מנסה לתת לנו תמונה שלמה של הדברים כמו שהם, אם הוא מתאר מאורע, מקרה, משפט, אדם או חבורה, על אורם וצלליהם, או אינו רואה או אינו מראה אלא אור בלבד או צללים בלבד, כלומר שהוא מסלף ביודעים דמויות אנשים ומעשים לשם מטרה מדינית או לשם הגברת הסנסציה.

ומבחן שלישי – אם הוא תובע מעצמו מה שהוא תובע מאחרים, או אם הוא נוקט באיפה

ואיפה. כמה עיתונים שופכים זעמם ולעגם ובקרתם על התנהגות לא הוגנת של צבורים או ארגונים או עיתונים שאינם מאנשי שלומם, ועיתון זה עצמו משתמש באותם האמצעים המגונים לגבי יריביו ומתנגדיו שהוא פוסל אצל הזולת.

על העיתונות, **מעריב**, 14.2.58.

העיתון בישראל צריך להיות לפה ההתחדשות וההתנערות של הארץ והעם, על ידי שיקוף עלילות ההתחדשות וההתנערות המתחוללות בעם ובארץ. העיתון צריך להיות לפה לכוחות היוצרים המתרכים בארץ, מבלי לחוס על כוחות ההרס והרקבון. הוא צריך להיות כוח מסייע לתהליך הקשה של מיזוג העדות, והוא חייב לתת תמונה נאמנה מהצמיחה המוצנעת והאילמת בכל קצות הארץ ובכל חלקי העם – צמיחה תרבותית, משקית, חברתית, ולהגביר בעם אמונתו בכוחות-עצמו וביכולת הצפונה בתוכו שרק אפס קצהו נתגלה עד היום.

העיתון צריך להיות המיילדת של ההכרה העצמית באדם היהודי החדש, המוחק כל מחיצה בין יהדותו ואנושיותו, אשר בהיותו אזרח חופשי במדינה הוא נעשה לאזרח העולם – ונושא באחריות לעצמאות ולתקומה יהודית. משאלתי מהעיתונים: היו לגשר בין ממד ההווה ובין ממד העתיד.

העיתונות והמדינה, 1951, **חזון ודרך**,

כרך שלישי, עמ' 263.

פוליטיקה

אין דין הפוליטיקה כדין המטפיזיקה. אין נצח במדיניות. יש רק זמן קצוב ומסוים פחות או יותר שמכריע במאורעות פוליטיים כמו במאורעות אישיים.

המדיניות הציונית, 1943, **במערכה**,

כרך שני, עמ' 296.

הסימן המובהק של תנועה פוליטית הוא, שידועת לרכז סביבה המונים.

בירורים, 1929, **אנחנו ושכנינו**, עמ' קפ.

פשרה

כישרון-פשרה הוא תנאי חיוני לקיום של כל ציבור, ארגון ומדינה. גם מדינה מבוססת ויציבה זקוקה לכישרון-הפשרה בעניינים שאינם מחייבים הכרעה דחופה וסופית. מדינת

ישראל זקוקה לכישרון זה פי כמה ואין היא חייבת למהר בהכרעות שיפגעו קשה בכושר התמזגות הגלויות ובטיפוח סגולות השיתוף הממלכתי.

נצח ישראל, 1953, **חזון ודרך**,

כרך רביעי, עמ' 280.

צדק

הצדק לא נתן לחצאין. אם צדק לאומי – מדוע לא גם צדק סוציאלי? אנחנו רוצים במדינה שתשליט גם צדק סוציאלי וגם צדק לאומי.

מתוך הוכוח, תרפ"ה, **אנחנו ושכנינו**, עמ' פג.

אנו חיים בשעה טרופה, שאין עם זוכה בריבו רק מפני שהצדק איתו. משקל הצדק עולה עם משקל הכוח המלווה אותו.

סיכומה של מערכה, 1936, **במערכה**,

כרך ראשון, עמ' 31.

ציבור

מי שדן בענייני ציבור, חייב להעמיד עצמו למשפט הציבור.

דברי תשובה, 1950, **חזון ודרך**,

כרך שלישי, עמ' 35.

לציבור עקר, נטול־מעש אין באים בתביעות.

משטר של פשרה, 1951, **חזון ודרך**,

כרך שלישי, עמ' 53.

קטנות וגדולות

אל תבוזו לקטנות – ואל תירתעו מגדולות.

הדיג והים, 1943, **במערכה**, כרך שלישי, עמ' 196.

קטיגור

אמור לי מי הם העדים, ואני אומר לך מיהו הקטיגור.

משא השממה, 1944, **במערכה**, כרך שלישי, עמ' 190.

ריאליזם ואידיאליזם

עלינו להתרחק משתי תפיסות נפסדות הרווחות בתוכנו: מתפיסה של הריאליזם הוולגרי הסבור, שהדבר היחיד הקובע בהיסטוריה ביחסי העמים הוא הכוח הפיזי; ועלינו להתרחק מתפיסה של אידיאליזם נאיבי, הסבור שלא בחיל ולא בכוח אלא ברוח בלבד.

מערכה כפולה, תש"ח, **בהילחם ישראל**,

עמ' 58-59.

אל נעמיד זה לעומת זה את הריאליזם וה"מיסטיקה". עלינו לנקוט בבת־אחת גם בריאליזם וגם ב"מיסטיקה" – וב"מיסטיקה" אני מתכוון לאמונה ורצון. עלינו לנקוט בריאליזם – ובריאליזם בקורתית – ביחסינו לאחרים, לזרים, לאנגלים, לערבים וכדומה. עלינו לנקוט ב"מיסטיקה" ביחס לעצמנו. עלינו להיות ריאליסטים – וריאליסטים ביקורתיים – ביחס לכל צעד ממשי שאנו עושים בהווה ובעתיד הקרוב. ועלינו להיות "מיסטיים" – בעלי אמונה עמוקה ללא גבול ובעלי רצון אדיר ללא־חת – ביחס לעתיד, עתידנו.

נאום בקונגרס העשרים, 1937, עמ' 242-243.

ריאקציה

הריאקציה היא מחלה מידבקת.

שתי תעודות, 1933, **משמרות**, עמ' רלד.

רעיון

רעיון שאינו מדריך האדם בפעולתו ובחייו, ספק אם יש לו ערך כלשהו; וכן תפקיד שאדם ממלא, מבלי שישורת רעיון היסטורי וערך מוסרי – חשיבותו מפוקפקת.

במעלה ההר, 1953, **חזון ודרך**,

כרך רביעי, עמ' 244.

רצח

כל רצח מאיזה סוג שהוא ונגד מישהו פוגע בנפש־נפשנו – בקדושת חיי האדם, בשורשי הקיום האנושי.

רצח הרוזן ברנאדוט והקולונל סארו, תש"ח,
בהילחם ישראל, עמ' 251.

רשע

לא לעולם רשע.

לאחר הסגרת צ'כוסלובקיה, 1938,
במערכה, כרך שני, עמ' 67.

שביתה והשבתה

שום תנועה מקצועית רצינית אינה בהולה לסדר שביתות, פחות מכל תנועה חזקה וגדולה. במידה שהארגון המקצועי מתחזק ומתרחב – בה במידה נפחתות השביתות. ריבוי השביתות זהו סימן מובהק של ארגון פרימיטיבי וחלש.

הסכם העבודה, 1935, **משמרות**, עמ' רז.

השביתה טובה נגד קיפוח, נגד חלוקה לא־צודקת של הכנסה.

דרכנו במדינה, 1951, **חזון ודרך**, כרך שלישי, עמ' 125.

יש הבדל מוסרי רב בין שביתה ובין השבתה, וההבדל הוא בשתים: אינה דומה בעלות הפועל על ידיו ורגליו, על גופו וכוח עבודתו, לבעלות המעביד על בית החרושת. כוח עבודתו של הפועל הוא חלק אורגני מאישיותו, מעצמו. יש אמנם למדינה גם זכות לתבוע גופו של האדם, כשיש צורך בכך, ובשעת מלחמה שולחת המדינה את אזרחיה ליהרג. אבל זאת עושים רק בשעת סכנה חמורה לכלל כולו. בדרך כלל גופו של אדם הוא קודש, ואדם עומד ברשות עצמו, ובידו לקבוע באילו תנאים הוא עובד ובאילו תנאים הוא מסרב לעבוד. לא כן הבעלות על הרכוש. אין אדם נולד עם רכוש ואין הוא לוקח רכושו לקבר. כל מדינה קובעת מדינת השלטון של האדם ברכושו ואפני השימוש בו. גם מדינה קפיטליסטית כאמריקה מגבילה ומגדירה, כשיש צורך בדבר, שכר הדירה, ואין בעל־הבית אדון גמור לעצמו. המדינה קובעת מינימום השכר ותנאי עבודה, ומדינה כאמריקה

גם מפעילה בתי חרושת ומכרות, כשהיא רואה צורך בכך. מותר למדינה – ואני מדבר על מדינות קפיטליסטיות – גם להפקיע רכוש ולהחרים, אבל אין מפקיעים ומחרים גופו של אדם.

הבדל שני. הפועל מכריז שביתה כאמצעי לחץ על המעביד. הוא גורם לו הפסד ומניעת רווחים לזמן-מה, על מנת שיוזקק למשא ומתן וסידור מוסכם על תנאי עבודה. גם ההשבתה היא אמצעי לחץ על הפועל, אולם ההשבתה לפי מהותה אינה מכוונה למניעת רווחים וגרימת הפסדי כסף בלבד – אלא להרעבת הפועל וילדיו. זהו אמצעי חריף שנודעת לו תוצאות חמורות, ואין לנקוט באמצעי זה בקלות דעת ובחיפזון.

משטר של פשרה, 1951, **חזון ודרך**,
דרך שלישי, עמ' 54-55.

שוויון

הדרגה העליונה של שוויון היא שוויון החובות.

בעקבות דבורה, 1951, **חזון ודרך**,
כרך שלישי, עמ' 751.

שוויון אינו דבר מיכני, ואנשים אסור למדוד במידה אחת – כי זוהי מידת סדום.

שם, עמ' 79.

שיגרה

מחשבה היא מלאכת-מחשבת קשה מאוד, ומעט מאוד אנשים עושים מלאכה זו, וגם העושים כך – עושים זאת לעתים רחוקות מאוד, על פי רוב חוזר האדם על השיגרה המקובלת בדורו ובסביבתו. כלל זה חל אפילו על גאוני המחשבה. כי גם הגאון חוזר על השיגרה המקובלת בכל הדברים, מלבד אחד או שניים, שבהם הוא סולל לעצמו דרך-מחשבה משלו. וזוהי הופעה לא רגילה. בדרך כלל חוזר האדם על המקובל, שאינו מצריך שום מאמץ. אולם יש וגם האדם הרגיל, הפשוט, חושב בעצמו – כשהוא מוצג פתאום בפני סכנה גדולה, בפני שאלת חיים ומוות. אז אין בשבילו שום נוסחאות ושיגרות, כל חושי מתמתחים ומתחדדים, והוא רואה את הדברים ראייה ראשונית, כהויתם, שלא כמקובל, ומחפש תשובה שתהלום את המצב המסכן את קיומו.

כעם הנלחם לחירותו, 1940,
במערכה, כרך שני, עמ' 205.

אנו מצווים להיזהר מהתאבנות המחשבה והפיכתה לשיגרה ולמצוות אנשים מלומדה. אורבת לנו סכנה של הרגלי־מחשבה ואינרציה רוחנית, המאפילים על השינויים המתרחשים בלי הרף במציאות הסובבת אותנו, והמחייבת אותנו לסגל דרכי פעולתנו למציאות החדשה, אם אנו רוצים לשמור על תכנם ופנימיותם של ערכינו ולא על קליפתם החיצונית.

דבר לעצמנו, **דבר**, 25.10.57.

שעבוד

השעבוד המסוכן ביותר – הוא השעבוד הרוחני.

איך תיכון המדינה, 1948,
בהילחם ישראל, עמ' 212.

העם היהודי

מיום אבדן קוממיותנו הפוליטית בארץ ישראל, מיום שחדלנו להיות אומה ארצית, חשבו רבים שחדלנו להיות אומה, ויש עוד היום הרבה, לא רק בין המתבוללים היהודים, גם בין אנשי מדע, בין סוציולוגים, הכופרים במציאות האומה היהודית. אולם אנחנו יודעים, שהעם היהודי, למרות זה שחסרה לו אחיזה טריטוריאלית, למרות החיסרון של בסיס ארצי, לא חדל מהתקיים. חדלנו להיות אומה ארצית, אבל לא חדלנו להיות אומה. היינו לאומה אישית. לא היה קשר ארצי בין חברי האומה, אבל היה קשר אישי. כל אחד מבני האומה הרגיש את עצמו חבר לאומה, אמנם אומה אכסטריטוריאלית, אולם חיינו חיי אומה. הקשרים שבינינו לא היו קשרי ארץ וקניינים משקיים ומדיניים, אלא בעיקר קשרי רוח, תרבות ומסורת.

אבטונומיה לאומית ויחסי שכנים, 1926, **אנחנו ושכנינו**, עמ' קטו.

חטאנו במשך אלפים שנה – חטא החולשה. אנחנו חלשים – וזוהי אשמתנו. נדמה לי שהבנת העובדה הזאת על החטא הקדמון שלנו מונחת ביסוד תפיסתנו הציונית.

דרכנו המדינית לאחר המאורעות, 1929,

אנחנו ושכנינו, עמ' רטו.

כל יהודי יש לו זכות לדעתו ולהשקפתו – אבל גורל העם היהודי יחרץ רק על ידי אלה הקשורים לעם ומאמינים בעתידו הלאומי.

נאום בקונגרס העשרים, 1937,

במערכה כרך ראשון, עמ' 237.

לציונות אין דבר משלה כהאמונה הפאטאלית ב"נצח ישראל". אמונה זו הולמת את הגלות. בכוח אמונה זו התקיימו היהודים בגולה ומסוגלים להתקיים עוד מי יודע כמה, אם כי אפילו הקיום הגלותי מוטל בספק בתנאים ידועים.

הוועדה המלכותית ומסקנותיה, 1937,

במערכה, כרך ראשון, עמ' 95.

הציונות אומרת: היהודים הם מטרה לעצמם, ככל אומה אחרת, והם מתייחסים לכל עם אחר בכבוד ובהבנה מתוך הכרת שוויון וערך עצמי. את המעשה אשר אנחנו עושים בארץ אנו עושים תמיד, מתוך ראיית החשבון ההיסטורי הממציא, גם חשבוננו עם המטרה הסופית שלנו וגם חשבוננו עם העולם הסובב אותנו. אין אומה שוכנת בדר, אפילו אומה כבירה כאומה האנגלית, קל וחומר אומה קטנה כאומתנו. גם כשתהיה לנו מדינה סוברנית בתחומי ארץ ישראל ההיסטורית תהיה לנו זיקה מתמדת עם העולם הסובב אותנו, עם ארצות המזרח הקרוב, עם האימפריה הבריטית, עם אירופה ועם אמריקה.

עם פרוץ מלחמת העולם, 1939, **במערכה**,
כרך שלישי, עמ' 9.

אני פוסל את הנימוק על דבר חדלון-כוחנו. אין אנו צריכים להתרברב כאילו "אנחנו ואפסנו עוד". אנו מכירים את העולם הגדול והכוחות העצומים הפועלים בתוכו, ואנו יודעים את מקומנו הצנוע במערכת הגורמים הבינלאומיים. אולם כשם שאין אנו צריכים להפריז בכוחנו – כך אין אנו צריכים לזלזל בו. יש כוח יהודי בעולם. אין הוא כמות מבוטלת. וגם הסבל היהודי הוא כוח.

לפני ברירה חדשה, 1937, **במערכה**, כרך ראשון, עמ' 264.

אל ננחם את עצמנו באופטימיזם קל, רשמי של "נצח ישראל לא ישקר", "ש"רבים קמו עלינו בכל הדורות לבלותנו ולא יכלו לנו", אין דבר מסוכן מאופטימיזם שטחי ומליצי זה. "נצח ישראל" יעמוד לנו רק אם נדע לעמוד על נפשנו.

למלחמה ב"ספר הלבן", 1939,
במערכה, כרך שני, עמ' 169.

העם היהודי הוא עם קשה-עורף. עוד בימי ההליניזם נעשה ניסיון להטיל על העם היהודי חוק של שמד – והעם היהודי לא נכנע לו ונלחם בו; זו היתה תקופת החשמונאים. קליגולה עשה ניסיון שני להכריז בצורת חוק שקיסר רומי הוא אלוהי היהודים. דבר זה היה נגד עצם טבעו של העם היהודי, ועל אף הכוח העצום שעמד מאחורי החוק הזה לא יכלו להכניע את היהודים. גם המדורות ועינויי האינקביזיציה לא הכניעו את היהודים. והמופלא קוצר-הראות, מופלא קוצר-ההבנה של מדינאים אנגלים אשר שנים רבות היה להם מגע ומשא עם יהודים בארץ ישראל, שלא לדעת כי חוק המכרז שארץ ישראל שוב אינה ארץ ישראל, כי חוק זה לא יוכל העם היהודי להכיר בשום פנים, ויהיו מה שיהיו הכוחות והאמצעים שבהם ינסו להגשימו. מופלא קוצר-ראותם של אנשים שאינם מבינים, כי הדבר אשר נכתב בדם במשך שלושת אלפים שנה לא יוכל להימחק בדיו של משרד המושבות.

נאום בקונגרס הכ"א, 1939, **במערכה**,
כרך שני, עמ' 188.

העם היהודי – העם מחוסר-הישע ומדוכא ביותר מבחינה פיזית, וקשה-עורף ובלתי נכנע ביותר, מבחינה מוסרית; עם נרדף במשך מאות שנים כאשר לא נרדף שום עם אחר בתולדות עולם, ולא ויתר אף פעם על הערכים שדבק בהם במשך אלפי שנה.

צבא יהודי, 1940, **במערכה**, כרך שלישי, עמ' 41.

לא יכון משטר של חירות, שלום וצדק בעולם כל עוד המעוות שנעשה לעם היהודי לא יתוקן.

מבחן הביצוע, 1942, **במערכה**,

כרך רביעי, עמ' 41.

לא תתכן שום אחדות ישראל על יסוד פילוסופיה מופשטת.

תכנית פעולה ציונית ויהדות אמריקה, 1942,

במערכה, כרך רביעי, עמ' 53.

לב יהודי הוא משהו.

שם, עמ' 169.

היהודים אינם כל כך פחדנים.

שם.

יש ארגון לעם היהודי, ויש משמעת בעם היהודי – בלי כפיה וכלי הטלת אימים, אלא מתוך ליכוד מוסרי, מתוך זיקה חופשית של בני עם אחד. ולא רק בארץ – גם בגולה. גם בגולה לא היו היהודים כל אלפיים השנה רק אבק פורח. אילולא היו מהווים חטיבה מלוכדת – לא היה נשאר זכר מהם. וכך היו נפטרים מהחטא הגדול ביותר ששונאינו רואים בנו – חטא קיומנו. אולם העם חונן ברצון קיום אדיר ושמר על קיומו בתנאים הגרועים ביותר, ואחד מאמצעי הקיום שלו היה – ליכוד פנימי, משמעת פנימית ועזרה הדדית. בניגוד לרצון רבים ותקיפים הוסיפו היהודים להתקיים מפני שהיו להם מכשירי-ארגון וליכוד שעמים אחרים לא ידעו דוגמתם – מכשירים שתוכנם וכוחם היה מוסרי בלבד. והיו להם תקנות חובה שנשמרו בלי כפיה חמרית, וגם היו להם מסים שנגבו בלי שופטים ושוטרים. היו גם עבירות על התקנות והיו גם סוררים ומורים. גם אצל האומות התקיפות לא כולם שומרים את החוקים. גם אצל היהודים היו מפירי החוק היהודי, חוק הסולידריות היהודית, חוק החברות הישראלית. אבל היתה וישנה אצלנו עזרה וזיקה הדדית שאין משלה בשום אומה שבעולם. כל זה מתקיים בלי מדינה וכלי כפיה וכלי שלטון, אלא מתוך יניקה של רצון קיום ושותפות גורל. מתוך עקשנות וכישרון חיים קיימנו מסגרת לאומית לא שלמה, לא תקינה – כי לא היתה לנו מסגרת ממלכתית ועצמאות, אבל קיימנו מינימום

של תחליף הכרחי ובכוחות מוסריים בלבד שדלינו מתוך נבכי נשמתנו, ואין תימה שזר לא יבין זאת.

למשטינים, 1943, **במערכה**,

כרך שלישי, עמ' 167-168.

אין סכנה גדולה לעתידנו, לכוחות הגנוזים עדיין בעם היהודי, מהאשליה קלת־הדעת שקיום ישראל לא ישקר בכל הנסיבות ובכל התנאים.

אין עתיד לנו בלי מדינה, 1945,

במערכה, כרך רביעי, עמ' 214.

יחד עם הייאוש הגמור מהגולה, יש לי אמונה עמוקה בערך האדם היהודי והכלל היהודי, בערך רצונו ויכולתו. זוהי לדעתי כל התורה הציונית.

אין עתיד לנו בלי מדינה, 1945,

במערכה, כרך רביעי, ספר ראשון, עמ' 218.

אם יש דבר שהיהודי חסר בעולם כולו – הרי זה ביטחון. גם בארצות שיש ליהודים ביטחון – אין להם הרגשת ביטחון. מדוע? מפני שביטחונם אינו תלוי בהם, מישוהו אחר דואג – או אינו דואג – לביטחונם. אין ביטחון יהודי בידיו הוא.

דבר ישראל בארצו 1946,

במערכה, כרך חמישי, עמ' 61.

כל תולדותינו הן מרד בשלטון הכוח.

רוחנו לא נפלה, 1946, **במערכה**, כרך חמישי, עמ' 93.

"אם אין אני לי – מי לי" – תפיסה עתיקה זו איבדה משמעותה בחיי עם שחדל להיות עצמאי זה אלפי שנים. עלינו לחדש אותה.

לקרא מפנה, תש"ח, **בהילחם ישראל**, עמ' 35.

לא הרבה עמים גילו במשך ההיסטוריה רצון קיום עקשני והירואי כעם היהודי, ואין עם אולי שנתנסה בניסיונות מרים ומרובים כאשר נתנסינו אנחנו, היהודים. לא נכנענו, לא נכנענו כשהיינו במשך מאות שנים מוקפים אויבים בכל העולם, לא נרתענו מפני כוח פיזי עליון, והכלל הצבאי הידוע של נפוליון, שהכוח המוסרי עולה על הכוח הפיזי – הוכח יותר מכל בהיסטוריה היהודית.

בעיות הביטחון וההתגוננות, תש"ח,

בהילחם ישראל, עמ' 50.

אנו היהודים רגילים לממדי זמן עצומים – אלפי שנים מאחורינו ואחרית הימים לאי-סוף לפנינו. ואלף שנים בעינינו כיום אחד. בזיכרוננו חיים דברים שקרו לפני אלפי שנה – כאילו קרו אתמול. ובעיני רוחנו אנו צופים לאחרית הימים.

דרכי מלחמתנו, תש"ח, **בהילחם ישראל**, עמ' 62.

יש ליהודים סגולות יקרות שאין לעמים אחרים. בלי סגולות אלו לא היינו עומדים ולא היינו מגיעים עד הלום. אבל יש ליהודים גם חסרונות שאינם נפוצים בקרב עמים אחרים, ואחד החסרונות זהו כישרוננו להתפלג ולהתפצל.

על הייחוד של פלמ"ח, תש"ח,

בהילחם ישראל, עמ' 249.

יאה צניעות לישראל.

לקראת הבאות, 1949, **חזון ודרך**,

כרך ראשון, עמ' 22.

ההיסטוריה עשקה את עם ישראל מהרבה דברים. לא ירשנו ארץ גדולה ורחבה, לא היינו עם רב-מספר. לא ניתנה לנו עצמה מדינית. רק בימינו אלה, אחרי שבעים שנות מאמצים חלוציים, הגענו לראשית עצמאותנו בחלק מארצנו הקטנה. אולם דבר אחד העניקה לנו ההיסטוריה מראשית היותנו – כוח מוסרי גדול, שאולי אין דוגמתו בתולדות עמים אחרים. ובכוח זה עמדנו עוד בימייקדם נגד מדינות אדירות שעלו עלינו לא רק במספרן, בכוחן החומרי והצבאי, אלא, מבחינות רבות, גם בתרבותן. אין עוד דוגמה בהיסטוריה לעם שגורש מאדמתו ונתפזר בין העמים, ואף על פי כן הצליח לקיים יחודו ועצמאותו משך מאות בשנים. נטוע בנו כוח מוסרי עליון, שלא נמצא בקרב הרבה עמים, וכוח זה הביאנו עד הלום. היו עמים שלא נפלו מאיתנו בכוחם האינטלקטואלי. היו גם עמים שעלו עלינו בכמה מענפי התרבות והיצירה האמנותית והמחשבתית. תרבות העם היהודי, כשישב בארצו, היתה חד-צדדית. כוחנו היה גדול בדת, במוסר, בשירה אבל כמעט לא היה לנו חלק במחשבה הפילוסופית, במדע, ברוב האומנויות, בארכיטקטורה, בסלילת דרכים. מבחינה זו אולי צדקה עשה הקדוש-ברוך-הוא עם ישראל שפוזר בין האומות. חיינו בתוך עמי אירופה ואמריקה הנחילו לנו גם את הנכסים שחסרו לנו. בנדודינו בעולם ירשנו גם את התרבות החדשה וגם השתתפנו ביצירתה. עכשיו אין אנו נופלים בכוחנו הרוחני משום אומה אחרת. חלק היהודים בכל כיבושי הרוח והמדע בדורות האחרונים אינו קטן מחלקם של הטובים בעמים.

מהפכת הרוח, 1949, **חזון ודרך**,

כרך ראשון, עמ' 31.

אנו מעטים וחלשים מבחינת המספר והמשקל החומרי, אבל אין הכמות לבדה הכוח המכריע תמיד בחיי אדם ובתולדות עמים. סלילת אורח־חיים חדש במעגלי ההיסטוריה אינה זכותם המיוחדת של עמים רבי־מספר, לא תמיד היו עמים ברוכי־אוכלוסים מורי־דרך לאנושות. גם בימים אלה עומדים בראש האומות לא־דווקא העמים המרובים ביותר באוכלוסים. לא סין והודו, אלא אמריקה ורוסיה נוהגות בעולם. בתולדות התרבות האנושית מילאו שני עמים קטנים, יהודה ויוון, תפקיד גדול מכל העמים הגדולים שביניהם ואחריהם. ועקבות השפעתם לא נמחו עד היום הזה. ואם נגרע חלקנו לגבי עמים אחרים מבחינת הכמות, לא נפלינו לרעה מאחרים מבחינת האיכות.

מהפכת הרוח, 1949, **חזון ודרך**,

כרך ראשון, עמ' 41.

אילו נדרשתי למצות כל מהותה של ההיסטוריה היהודית במילים אחדות, הייתי אומר שלוש מילים; איכות כנגד כמות. תמיד בכל הדורות, מימי יהושע בן־נון ועד מלחמת צבא־הגנה לישראל, עמדנו מעטים כנגד רבים; גם אם נצליח – ואני מאמין כי נצליח – להעלות עוד מיליוני יהודים, נהיה מעטים בפני רבים. ורק אם נהיה נאמנים ליעוד ההיסטוריה היהודית ונאמנים לחזונה – נעמוד. כסגולותיו המוסריות והאינטלקטואליות אין העם היהודי הקטן והמופלא הזה נופל מהגדולות שבאומות, וחינוכו צריך לטפח ולהגביר סגולות אלו עד שיא יכולתן. רק בכוח נעמוד בעולם של תחרות ושנאה ועושיק, ובכוח לא יפצר מאיתנו להראות דרך חדשה לעולם, דרך של שלום וצדק וחירות ואחוה אנושית – לא על ידי הטפה והסברה, אלא על ידי היותנו למופת בחיינו, במשטרנו, בהליכותינו.

מהפכת הרוח, 1942, **חזון ודרך**, כרך ראשון, עמ' 47.

אנו אומה עתיקת־יומין המחדשת נעוריה. כשם שאנו מושרשים באדמת המולדת, כך אנו מושרשים בקרקע עברנו. לא נהיה אשר נהיה בלי יניקה מתמדת ממקורות הווינתנו העתיקה ובלי היצמדות לשרשי עברנו.

מהפכת הרוח, 1949, **חזון ודרך**, כרך ראשון, עמ' 32.

הסייף והספר ירדו כרוכים לעולם, אולם עם ישראל הגאול יוכיח לעולם שכוחו של הספר עדיף מכוחו של הסייף.

שם, עמ' 148.

העם היהודי לא השלים עם המציאות הקיימת על שעבודה, עבודתה, מלחמותיה, על העושיק, העוני והעוול שבה, אלא נשא את לבו לעתיד, בו ישלוט משטר של חסד וצדק.

קום יקום החזון, 1949, **חזון ודרך**,

כרך ראשון, עמ' 184.

העם היהודי, על אף היותו שוכן לבדד, היה ראשון בעמים, אשר הכיר באחדות המין האנושי, כי אב אחד לכולנו – לכל העמים והגזעים, וכי כל אדם נברא בצלם אלוהים. אף האמין בחזון הנביאים שיקום שלום בין העמים ובוא יבוא משטר שיהיה בנוי על אחווה אנושית.

קום יקום החזון, 1949, **חזון ודרך**,
כרך ראשו, עמ' 186-187.

האינדיבידואליזם היהודי אינו מקבל בנקל עול משמעת לא מחוץ לצבא ולא בצבא, ועלינו להתגבר על ליקוי זה בתכונתנו.

חוק השרות והביטחון, 1949, **חזון ודרך**,
כרך ראשון, עמ' 218-219.

ההיסטוריה היהודית לא פינקה אותנו. אנו לא ירשנו מן הדורות הקודמים, כפי שירשו עמים אחרים, עושר וחוסן ואוצרות טבע. כמשך 40 יובלות ידע עמנו רק רדיפות ותלאות. אך דבר אחד הוריש לנו עמנו, דבר עצום ויקר – כוח מוסרי וכוח שכלי מופלא, שאינם נופלים מאלה שבכל עם ועם בעולם.

שם, עמ' 221.

כל היהודים הם בני מלכים, ויש להם חלק בחזון ההיסטורי היהודי. זהו הפסוק האמיתי והדימוקרטי ביותר שיש בספרות הפוליטית או המיטאפוליטית שלנו: כל בני ישראל בני מלכים הם. הם יוצאי בית המלכות שלנו. אומתנו הקיימת זה אלפי שנים ובתנאים אלה – אומה זו עטורה כתר מלכות ועל ראשה זורחת השכינה. ובכל אחד מבניה גנוזים כוחות־רוח גדולים.

לשירות העם, 1949, **חזון ודרך**,
כרך ראשון, עמ' 280.

לא על הלחם לבדו יחיה האדם; ואדם זה הנקרא יהודי – ודאי שאינו חי על הלחם לבדו.

שם, עמ' 281.

בעמנו ספוגים כוחות אדירים, ועוד נכוננו לו גדולות ונצורות. עם זה האמין כל ימיו ביעוד אנושי גדול הצפוי לו – אמונה זו לא תכזיב, בתנאי אחד: אם עמנו ישב על אדמתו לבטח, אז יבואו גם הגדולות.

דבר ישראל בארצו, 1946, **במערכה**,
כרך חמישי, עמ' 284.

קשה העם היהודי. אמנם הוא מחונן כמעטים שבין הגויים, אבל הוא לקוי בכמה תכונות כגורעים שבין האומות. הוא חד-צדדי, מפולג, מפוצל, נוטה להגזמות, אינו מבחין בין העיקר והתפל, והוא מוכן לריב עם חברו על קוצו-של-יוד.

שם.

המהפכה הצרפתית, שנישאה בחזון החירות, השוויון והאחוה, לא הצטמצמה בתחומי ארצה, אלא הכתה גלים חזקים בכל ארצות אירופה, ערעה מוסדות העריצות המלכותית והמשטר הפיאודלי, וגם נתנה דחיפה ראשונה לשחרור היהודים (אמנציפציה) ולשווי זכויותיהם בארצות המערב. אולם אין זה מקרה שמהפכה זו תבעה מהיהודים מחיקת צלםם הלאומי. רבים מקרב יהודי המערב קיבלו תביעה זו בחפץ לב, ופרצה תנועת התבוללות שעמדה לגרוף את כל העם היהודי. "נדמה כי זקן העמים הזה, שנלחם על קיומו זה אלפי שנים ועמד בפני סערות ההיסטוריה בכל העולם, לא יכול לעמוד בפני נחשול המאה הי"ט, אלא נכנע וכפר במהותו והוריד עצמו למדרגת כת דתית, שחלקיה נכנסים בגופי עמים אחרים" (דובנוב).

אולם רצונו ההיסטורי של העם היהודי התגבר גם על נחשול אדיר זה, והאמנציפציה לא הביאה לידי טמיעה, אלא לביטוי חדש של יחודו הלאומי ושל כיסופיו המשיחיים. היהדות פשטה ברובה צורתה התיאוקרטית ולבשה צורה חילונית, אולם זיקתה למקורות ההיסטוריים ולמולדת הקדומים שלה נתגברה, ולשונה הלאומית העתיקה התנערה לחיים חדשים ונוצרה ספרות עברית חילונית וקמה תנועת חיבת ציון וציונות. והאמנציפציה הבאה מן החוץ הפכה להיות אבטואמנציפציה – תנועת ההשתחררות מכבלי התלות הזרה וחיי הנכר, והונחו יסודות ראשונים לחידוש העצמאות הלאומית במולדת העתיקה.

יחוד ויעוד, 1950, **חזון ודרך**,

כרך שני, עמ' 20-21.

צפון באומה זו ויטמין נפלא השומר על קיומה ועצמאותה ונותן לה כוח ללא-חת לעמוד בפני כל השפעות זרות הסותרות מהותה הלאומית והמוסרית.

שם, עמ' 13.

העם היהודי שהגיע אחרי אלפי שנות נדודים ותלאות בכל קצווי תבל לראשית תקומתו הממלכתית בארץ מכורתו – לא יותר על חזונו ההיסטורי ומורשתו הרוחנית הגדולה: לשלב גאולתו הלאומית בגאולה הכללית של כל עמי תבל, ולא ירוקן עצמאותו הלאומית מתכניה האנושיים האוניברסליים, ולא ישתעבד לזרים, לגדולים ולתקיפים, בקביעת עתידו ודרכו לחזון אחרית הימים.

שם, עמ' 27-28.

רוח ישראל לא ישקר.

שם, עמ' 33.

העם הישראלי, שאנחנו יורשיו, לא היה העם היחיד בארץ ובסביבותיה. בארץ ישראל שכנו כמה עמים שמיים שלשונם היתה עברית – כפי שיש לראות ברורות מרשימות הכנענים (הפניקיים) ומכתובת מישע מלך מואב. אולם מכל העמים האלה לא נותר שריד, כי לא יכלו לעמוד זמן רב בפני הלחץ התרבותי של שכניהם הגדולים והאדירים ונבלעו בתוכם, מבלי שנשארו עקבותיהם.

העם היהודי נאבק ויכול, והוא מופיע שוב בפינת-תבל זו, סגולת ארצות, שבה דרך לראשונה על במת ההיסטוריה לפני כארבעת אלפים שנה. כל הסביבה האתנית, המדינית, והתרבותית בחבל זה של העולם הקדמון, התנ"כי, השתנתה תכלית שינוי. ניתק לחלוטין קו התפתחותם של עמי-קדם: לשונם, דתם, תרבותם, מסרתם ושמם נכחדו לגמרי מעל-פני האדמה, ורק עם ישראל, אם כי נעקר עקירה פיזית מאדמת מכורתו קרוב לאלפיים שנה, הוא העם האחד הממשיך מסורת-הקדומים בלשונו ובתרבותו, כאילו לא חל כל הפסק וניתוק במהלך תולדותיו.

כאילו – אולם ברור שאין העם היהודי בימינו כעם היהודי בימי הבית הראשון, או אפילו בימי הבית השני. כל העולם נשתנה מאז, ואין זה אלא טבעי שנשתנה גם העם היהודי, ואין בדעתנו ואין ברצוננו לשוב לשלב שבו נפסק קיומה של מלכות יהודה על ידי בבל, או שלטון ברכוכבא על ידי הרומאים. בגלות בבל עצמה, ובכל מה שקרה מאז ועד היום הזה, ספג עמנו תורות, מידות, הרגלים חדשים, מתוך השפעת העמים שבהם נתקל בדרכו ובתוקף השינויים שחלו בתנאי החיים של החברה האנושית. התפיסה היהודית הקדומה היתה אינטואיטיבית ותיאוקרטית, בימי הביניים נעשו ניסיונות על ידי חכמי ישראל, מימי סעדיה גאון ואילך, למזג מחשבת היהדות התיאוקרטית עם התפיסה היוונית הפילוסופית, ששלטה בקרב המשכילים בימים ההם. ובתקופה החדשה, מימי שפינוזה ואילך, גברה והתעמקה בתוכנו, כמו בכל עמי התרבות המודרניים, התפיסה המדעית הניסיונית. בקידום המדע בשלושת היובלות האחרונים תפסו היהודים מקום נכבד וניכר, אולי למעלה ממספרם היחסי בקרב העמים, והיו שותפים מלאים למהפכה המחשבתית העמוקה שהתחוללה בתפיסת העולם המוחשי ובחשיפת סודות הטבע.

שם, עמ' 12-13.

העם היהודי כפר בעליונות גופנית, בעליונות הכוח הפיזי. כפירה בעליונות הכוח הזה אין פירושה שלילת ערכו של הכוח הפיזי. היינו פוסלים ההיסטוריה היהודית מימי יהושע בן-נון ועד צה"ל ועד בכלל, אילו היינו מבטלים ערכו של השימוש בכוח הפיזי. שלילתו של כוח זה היא שלילת העולם הקיים, שלילת החיים. שלילה זו היתה תמיד זרה לרוחו של העם היהודי, ובה אחד ההבדלים היסודיים שבין תורת היהדות ובין תורת הנצרות.

הגניוס היהודי, מימי הנביאים ועד איינשטיין, לא הכיר בשניות של חומר ורוח שנתפסו לה כמה מהוגי אומות העולם, מהיוונים והפרסים ועד דיקרט ותלמידיו. האינטואיציה היהודית, גם הדתית וגם המדעית, עמדה מאז ומעולם על אחדות היקום וההווה, למרות גילוייהם והופעותיהם המרובים. ואם כי טובי העם העברי, נביאיו, חכמיו ומוריו, מאז עד היום, ראו יעודו העליון של ישראל בממלכת הרוח – לא זלזלו בגוף ובצורכי הגוף, כי אין נפש בלי גוף, ואין יעוד אנושי אוניברסלי בלי קיום ממלכתי לאומי. בהקמת המדינה היהודית מילא ניצחון הנשק היהודי על הנשק המערבי תפקיד גדול ומכריע. שרשו של ניצחון זה ומקורו הוא בעליונותה המוסרית והרוחנית של האומה העברית, ואת הניצחון לנשק היהודי הנחיל הרוח היהודי. האמונה והאדיקות בעליונות הרוח ליוו העם היהודי במסעו ההיסטורי הארוך ממעמד הר-סיני ועד מלחמת ישראל בימינו. אמונה זו היתה נחלת כל אותם אישי ישראל אשר עיצבו דמות האומה העברית מראשיתה ועד היום הזה, אשר יצרו וטיפחו תורתה, שירתה, משאה הנבואי, ספרותה, משפטה וחוקיה, חזונה לאחרית-הימים ואמונתה המשיחית, אשר נאבקו על יחודה ויעודה הלאומי והעולמי, אשר ניהלו מלחמות עצמאותה המדינית והרוחנית, ואשר קידשו השם בטביחת קהילות ישראל בימי מסעי הצלב, במדורות האינוויזיציה, בפרעות חמלניצקי ובטבח הנאצי, ואשר יצרו, בנו, טיפחו המפעל ההתיישבותי שהביא למדינת ישראל.

אדיקות העם היהודי בעליונות הרוח היתה קשורה באמונתו ביקר-האדם. האדם, לפי אמונתו של העם היהודי, נברא בצלם אלוהים. לא ייתכן ביטוי יותר עמוק, נעלה ונוקב לגדולתו, לערכו וליקרו של האדם מביטוי זה: מושג אלוהים ביהדות מסמל תכלית הטוב, היופי, הצדק והאמת. וחיי אדם בעיני העם היהודי היו יקרים וקדושים, בני אדם שנבראו בצלם אלוהים הם שווי-זכויות ומהווים מטרה לעצמם ולא אמצעי. הצלם מחייב. ואין פלא שחכמי העם הזה העמידו התורה על כלל גדול אחד: "ואהבת לרעך כמוך". ואהבה לרע אינה חלה רק על האזרח היהודי: "כאזרח מכם יהיה לכם הגר הגר אתכם ואהבת לו כמוך, כִּי-גרים הייתם בארץ מצרים" (ויקרא י"ט, לד). וכבר בתקופה קדומה שלטה ביהדות תפיסה אוניברסלית, כל-אנושית, והדי תפיסה זו מגיעים אלינו תפילתו של שלמה המלך עם גמר בנין בית-המקדש. לאחר שהמלך התפלל על עצמו, התפלל גם תפילה כל-אנושית: "וגם אל הנכרי אשר לא מעמך ישראל הוא, ובא מארץ רחוקה למען שמך. — — — ובא והתפלל אל-הבית הזה. אתה תשמע השמים מכון שבתך ועשית ככל אשר-יקרא אליך הנכרי" (מלכים א' ח', מא-מג) וספר שלם בתנ"ך, יונה, מוקדש לרעיון, שרחמי ה' נתונים במידה שווה לכל העמים, לעמים האליליים כמו לעם ישראל. וכשיונה הנביא התרעם על אלוהיו למה חנן העיר נינווה, אמר לו אלוהים:

"אתה חסת על-הקיקיון אשר לא-עמלת בו ולא גדלתו, שבן-לילה היה ובן-לילה אבד, ואני לא אחוס על-נינווה העיר הגדולה, אשר יש בה רבה משתים-עשרה רבו אדם, אשר לא-ידע בין-ימינו לשמאלו, ובהמה רבה?" (יונה ד', י"א).

עם ישראל נתייחס עוד בתקופה קדומה בתפיסה היסטורית מקורית שלא היה דומה לה בכל עמי המזרח והמערב, לא בקרב עמי מצרים ובבל, הודו וסין ולא בקרב יוון ורומא ויורשיהם באירופה עד זמננו החדש. עמנו לא צפה כשאר העמים הקדומים לאחור, לתור הזהב האגדתי בעבר, שחלף ללא שוב, אלא הפנה מבטו לעתיד, לאחרית הימים, שבהם תימלא הארץ דעה כמים לים מכסים, והעמים יכתנו חרבותם לאתים ולא ישא גוי אל גוי חרב ולא ילמדו עוד מלחמה.

שם, עמ' 30-32.

אנו היהודים הננו אזרחי עולם, קוסמופוליטים בלע"ז; אנחנו אזרחי-עולם כאשר אנו אנשים ואנו יהודים.

שאלת קוראיה, 1950, **חזון ודרך**,

כרך שני, עמ' 233.

יש חזון לישראל – הוא היה מאז ומעולם, חזון לא של עבר, של ימים קדומים, של תור זהב שחלף, כאשר אצל עמים אחרים, אלא חזון העתיד, חזון אחרית הימים.

מדינת ישראל והתנועה הציונית, 1950, **חזון**

ודרך, כרך שני, עמ' 179.

כעם השואף לשלום, לחירות ולצדק, אנו שוללים כל שליטה אחרת – מלבד שליטה באיתני הטבע, ולשם שליטה זו עלינו לטפח בנוער ובעם ביתר שאת עוז-רוח, בריאות-הגוף, כושר-המעשה וחקר-האמת והסגולות הנפשיות והמוסריות של חלוצים ומעפילים – אשר רק בהם ישגב עם.

לכינוס חיל האוויר, 1949, **חזון ודרך**,

כרך ראשון, עמ' 318.

הגניוס היהודי, מימי הנביאים ועד איינשטיין, לא הכיר בשניות של חומר ורוח שנתפסו לה כמה מהוגי אומות העולם, מהיוונים והפרסים ועד דיקרט ותלמידיו. האינטואיציה היהודית, בין זו הדתית ובין זו המדעית, עמדה מאז ומעולם על אחדות ההוויה והיקום, למרות

גילוייהם והופעותיהם המרובים. ומשום כך ראה העם היהודי בחידוש מולדתו – הבסיס הארצי והמדיני לקיומו – לא רק צורך לאומי לקיום בריא ונורמלי, אלא גם תנאי מוקדם לקיום יעודו המשיחי. כי אין נפש בלי גוף, אין תורה בלי קמח, ואין יעוד אנושי אוניברסלי בלי קיום ממלכתי לאומי.

תורה מציון, 1950, **חזון ודרך**, כרך שני, עמ' 186.

גם בשבתנו על אדמתנו בימי קדם היה הגניוס היהודי שהוריש לאנושות נחלה רוחנית עשירה ומפירה, חד-צדדי ומוגבל. לא עסקנו במדע ובהגות פילוסופית, לא פיתחנו אמנות הציור והפיסול, וכוחנו בטכניקה, בהליכות המדינה והחבא לא היה רב, אם כי אף פעם לא נמנינו עם שוללי החיים ומבטלי העולם הזה כחכמי הודו וראשוני הנוצרים: הגלות צמצמה עוד יותר עולמנו הרוחני והתרבותי, וגם ראיית עברנו נתעקמה.

עצמאות תרבותית, 1952, **חזון ודרך**,

כרך רביעי, עמ' 51.

אין אנו עם ככל העמים, אלא חבר של שבטים הרחוקים זה מזה לא רק כרחוק מזרח ממערב – קיימים גם המרחקים הגיאוגרפיים האלה – אלא כרחוק התקופה הקדמונית מתקופתנו החדשה. שבט אחד אינו יודע שפת רעהו, שיחו ושיגו, וכולם יחד זרים לארץ, רובם הגדול תלושים מתרבות האומה, לשונה, עברה, מפעל תקומתה, חזונה.

התפטרות הממשלה, 1950, **חזון ודרך**,

כרך שני, עמ' 293.

אהבת ישראל קודמת לכל. הדאגה לקיום ישראל היא עיקר העיקרים, בלעדיה אין כלום.

דברי תשובה, 1950, **חזון ודרך**,

כרך שני, עמ' 310.

אנו עם של אדוקים ושמרנים, לרבות האפיקורסים והמהפכנים שבתוכנו. כאשר אנו נאחזים ברעיון, בדוגמה ובאמונה, אין אנו זזים מהם, גם אם בחליפות הזמנים והתנאים, המושגים מתרוקנים מתוכם.

חוק ההתגוננות האזרחית, 1951, **חזון ודרך**, כרך

שני, עמ' 344.

האמונה בעליונות הרוח היא שעשתה את עמנו לעם עולם.

עליונות הרוח, 1951, **חזון ודרך**,

כרך שלישי, עמ' 146.

קטרוג יהודי על ליקויים יהודיים אינו דברים של אנטישמיות. רוב דברי הנביאים היו קטרוגים קשים על היהודים.

חוק שיווי זכות האשה, 1951, **חזון ודרך**,
כרך שלישי, עמ' 168.

שלושה מאורעות-בראשית כוננו את האומה העברית ועיצבו דמותה כעם-עולם: יציאת מצרים, מעמד הר סיני וכיבוש הארץ על ידי יהושע בן-נון. מאורעות קדומים אלה המעולפים אגדות וסיפורי-נפלאות, פעלו פעולתם בעם ישראל ללא הרף זה שלושת אלפים ושלוש מאות שנה – עד ימינו אלה. צמאין לחיי חירות וקוממיות, ברית נצח עם יהודי ספר-הספרים, וקשר בל-ינתק עם הארץ היעודה – שלושה אלה מילאו חללה של ההיסטוריה היהודית, גם כשהיינו עוד עם בן-חורין יושב בארצו, וגם כשנגזר עלינו להיות נודדים ומפוזרים בנכר.

מורשת-קדומים עתיקת-יומין זו, מראשית ימי האומה, טיפחה בנו רוח גבורה וקשיות-עורף, והפכה את העם היהודי לעם שאינו יודע כניעה ורתיעה גם כשהוא עומד לכדו מול עולם מלא אויבים ואנשי-ריב המתנקשים בקיומו ובנפשו.

המדינה והתנועה הציונית, 1951, **חזון ודרך**,
כרך שלישי, עמ' 191-192.

ההיסטוריה היהודית כולה היא האוטופיה המופלאה ביותר בתולדות האנושות.

שליחות המפעל החלוצי, 1951, **חזון ודרך**,
כרך שלישי, עמ' 234.

כיהודי אני קודם כל בן-אדם. בן עם אחר יכול אולי להצטמצם אך ורק בענייני עמו; יהודי נאמן אינו יכול כך, כי יהודי חייב להיות מעורב בכל ענייני האנושות, כך גזרה ההיסטוריה היהודית; כך גוזר מצבו של העם היהודי באומות, וכך גוזרת מדינת ישראל בגלל מעמדה הגיאוגרפי וההיסטורי, ובגלל יעודה בקיבוץ גלויות.

מדיניות החוץ שלנו, 1951, **חזון ודרך**,
כרך שלישי, עמ' 248.

עם ישראל יש לו ניסיון היסטורי רב, שכמוהו יש רק לעמים מועטים בעולם. עברנו על פני במת ההיסטוריה במשך ארבעת אלפים שנה בכל ארצות תבל, וראינו הרבה תמורות וחליפות, ופחות מכל עם אחר נאה לנו לעשות חשבון הרגע בלבד.

שם, עמ' 253.

ביחס לעם היהודי אין לי אשליות. אני מכיר, נדמה לי, בפגמיו ובליקוייו ובחולושותיו, לא רק אלה שמשותפים לכל העמים, אלא גם אלה המיוחדים לו. אני קורא לא רק את העיתונות של ימינו, קראתי גם את העיתונים שהופיע בימי קורח בן יצהר ורתן ואבירים; נאים – של אלכסנדר ינאי המלך ושלומציון המלכה. בשטח השיטנה והתגודדות והשנאה והקנאה לא נתחדש הרבה בימינו אלה, והגלויות המתקבצות במדינה אינן מסייעות לפי שעה להגדיל האחוה והאחדות היהודית. ואף על פי כך!

יש להאמין בעם מופלא זה! היש עוד עם שהוא מסוגל למסע ארוך זה על במת ההיסטוריה מים־סוף בימי משה רבנו ועד ים־סוף בימי צבא־הגנה לישראל? למדנו הרבה במסע ארוך זה, והייסורים שעברו עלינו אי אפשר שהיו יסורי חינוך.

העיתונות והמדינה, 1951, **חזון ודרך**,

כרך שלישי, עמ' 263.

מציאותו ההיסטורית של העם היהודי היא יחידה במינה ואם כי אין היא חופשית מהזיקה לחוקי הטבע הפועלים בכל היקום ובהיסטוריה הכללית, הריהי נתונה גם לנסיבות מיוחדות שאין להן דוגמה בהיסטוריה הכללית, והיא מגלה בתוכה כוחות ויכולת שאינם נפרצים בחיי עמים אחרים, כי שומה על העם היהודי להתקיים ולפעול כתנאים שאינם קיימים לגבי עמים אחרים, ורצון החיים וייעוד קיומה של האומה העברית גוזרים עליה לעשות מעשים ולפעול בדרכים שאינם נקוטים בידי עמים אחרים ונראים בעיניהם כבלתי אפשריים וכבלתי מציאותיים.

הגברת הייצור ותקופת העבודה, 1952, **חזון ודרך**

כרך שלישי, עמ' 319.

הנאמנות לעם היהודי והאמונה בעם היהודי קודמת לציונות ומתנה אותה.

מעמד ההסתדרות הציונית בישראל, 1952, **חזון**

ודרך, כרך רביעי, עמ' 24.

הזיקה לעם היהודי אינה מותנה בשום דבר, היא נתונה וגזורה למפרע, ונקבלנה באהבה.

שם.

הנדודים והפיזור לא יכלו במשך אלפי שנים לעקור קיומו של העם היהודי ולמחוק צלמו המיוחד. אבל הם עיקמו וסילפו דמותו. התלות בזרים נטלה מאיתנו חירות המחשבה והרוח, טבעה בנו ביודעים וכלא יודעים השתעבדות פנימית, והצרה אופקי ראייתנו. עם נתון לחסד זרים קשה לו לראות עצמו ואחרים באור נכון.

עצמאות תרבותית, 1952, **חזון ודרך**,

כרך רביעי, עמ' 49-50.

השוני והייחוד של העם היהודי, סגולות-רוחו המבורכות ויצירתו התרבותית, הדתית והמוסרית, בתקופה שבין יציאת מצרים ובין שיבת בבל, כלומר: בתקופה שבין משה רבנו ובין עזרא, עשה את עם ישראל לעם-עולם, וקבע את העובדות הגדולות והמכריעות בתולדות הרוח של האדם, ורישומו ניכר עד היום בחלק גדול של המין האנושי.

שם, עמ' 50.

אחד הסימנים של "השוני" שלנו הוא זה – שאנחנו, בני עם ישראל, ממרים כוח חמרי עליון כשכוח זה דורש מאיתנו להתכחש לערכים רוחניים יקרים לנו, לערכים שהם חלק מאיתנו. ואנו משלמים את המחיר, לפעמים מחיר יקר מאוד, על דבקותנו בערכינו הרוחניים. זהו מעשה ישן נושן המתחדש תמיד, וראשיתו נעוצה בימים קדומים – לפחות לפני אלפיים ושלוש מאות שנה, מתקופת השתלטות ההלניזם. כל המזרח נתיוון – מצרים, סוריה, פרס נתיוון; יהודה לא נכנעה לתרבות "העליונה" ההיא – אם כי זו היתה מבחינות רבות תרבות גבוהה, אולם היהודים התעקשו להישאר כמו שהם, והם סבלו ונרדפו על כך – ולבסוף התקוממו, לחמו וניצחו. היתה התנקשות שנייה, כשרומא עלתה לגדולה, נדרשנו לתת כבוד-אלוהים לקיסרים – וסרבנו, קיסרי רומא היו שליטי-עולם, וכל העמים נתנו להם כבוד-אלים, רק אנחנו עמדנו במרדנו. סבלנו, נרדפנו, נלחמנו ונוצחנו הפעם. אולם נוצחנו רק בחומר – לא ברוח. לא התכחשנו לעצמנו – והמרינו את הכוח העולמי העליון. ושוב חזר הדבר עם הופעת הנצרות והשתלטותה באירופה. כל אירופה התנצרה, בחלקה מרצון, בחלקה מאונס. אנו המרינו ולא נתנו יד לדת השלטת. בעמנו היו יותר שורשים לדת החדשה מאשר בעמים אחרים. פולוס היה יהודי. אולם דחינו את הדת החדשה – ושילמנו את המחיר, מחיר גבוה מאוד, ועוד אנו משלמים מחיר זה עכשיו. במאה השביעית קמה במזרח דת חדשה, גדולה, וכבשה עמי המזרח – ושוב אנחנו היינו המסרבים היחידים כמעט. ושוב – פרצה המהפכה הצרפתית, ואנו נדרשנו לחדול מהיות עם. כמה יהודים עשו זאת, העם היהודי סרב ולא התכחש ללאומיותו.

שם, עמ' 51-52.

מורשת העבר יצקה בנו הכוח לעמוד יחידים ובודדים ומנודים בעולם עוין וזר; ולא נס ליחה ולא נמר טעמה של מורשת יקרה זו האצורה בספר הספרים. הבשורה החרותה על דפיה הנצחיים היא בשורת הישועה והגאולה והתעלות האדם עלי ארצות.

צה"ל, 1952, **חזון ודרך**, כרך רביעי, עמ' 104.

רוחנו הגדולה עשתה אותנו לעם עולם, שמרה עלינו, הגבירה אותנו על אויבינו וכווננה שלישית קוממיות ישראל. והגדולות והנצורות עודן לפנינו, ואין כל סיבה מדוע לא נהיה בין הראשונים בממלכת הרוח.

בעיות החוץ והביטחון, 1953, **חזון ודרך**, כרך רביעי, עמ' 190.

המרץ והגאון שהיו גנוזים באומתנו הושקעו לא בכיבושים ובשאיפות אימפריאליסטיות אלא ביצירות רוחניות בנות אלמוות, ובכוח יצירות אלה שמרנו על קיומנו, כשנהרסה עצמאותנו ונפזרנו בין הגויים, וגם חוללנו בימים אלה פלאי־התקומה, שאין לה דוגמה בתולדות העמים.

שם, עמ' 191.

עם ישראל יקיים יעודו ההיסטורי הגדול בממלכת הרוח אם יובטח קיומו הכלכלי במולדת ומעמדו המדיני בין האומות, ושלומו יכון על בסיס נאמן של ביטחון הנשען על כוח עצמאי.

בעיות החוץ והביטחון, 1953, **חזון ודרך**, כרך

רביעי, עמ' 191.

העם היהודי הוא בעל ניסיון עשיר כמעטים בעולם. הרבה חליפות ותמורות ראה בימי חייו, ועמד על קברם של הרבה משטרים וממשלים, וגם אבירי־עולם החולשים ורודים בעמים רבים אינם מעבירים אותו על דעתו; יודע הוא שיבוא קיצם במקדם או במאוחר.

בעיות חוץ וביטחון, עמ' 1953, **חזון ודרך**, כרך

רביעי, עמ' 202–205.

אין זה מקרה, שכל העמים השכנים של ישראל בתקופת התנ"ך נכחדו ועברו מן העולם, וזכרם לא נשאר אלא בחרכות ובתלים ובעמודי־זיכרון ובפירמידות ובכתובות גנוזות; ואילו עם ישראל למרות התלאות התכופות והאימות שמצאו אותו בכל הדורות, עודנו חי וקיים ושומר על רציפותו ההיסטורית, ואחרי שנות אלפיים שב מפזוריו לארץ מחצבתו, חידש מדינתו והחיה בפיו לשונו העתיקה. והוא היה תמיד עם קטן "המעט מכל העמים", ויריביו ואויביו היו מרובים וחזקים ואדירים, הוא לא חת מהם, ולא נכנע להם ולא השתעבד לכוחם החמרי ולעצמתם הרוחנית, ובמסע ההיסטורי הארוך ראה רבים מהם יורדים מעל במת־החיים בלי זכר ושארית. אין זאת כי עמדה לו "רוחו" המיוחדת.

נצח ישראל, 1953, **חזון ודרך**,

כרך רביעי, עמ' 299.

זמן רב לפני אייגנשטיין כרכו העברים מושגי־זמן ומקום במונח אחד: עולם; והעם היהודי הוא עם עולם במובנו הכפול. יצירתנו הנצחית בספר הספרים שניתנה לעולם כולו, מסענו ההיסטורי במשך ארבעת אלפים שנה ופיזורנו בגויים עשו אותנו לעם־עולם, גם מבחינת מקום.

ליום העצמאות החמישי, 1953, **חזון ודרך**, כרך

רביעי, עמ' 211.

ישנה שותפות גורל בין היהודים בכל העולם, אם הם רוצים בכך או שאינם רוצים.

שם, עמ' 230.

אנו עם קטן וצנוע, אם כי לא מבוטל ומתבטל, בעולם של מדיניות הכוח. אבל היינו ונהיה גויסגולה ועם-עולם בממלכת הרוח והחזון, ועוד נתכנו לנו עלילות משיחיות בימים יבואו.

דבריי-פרידה לעם, 1953, **חזון ודרך**,

כרך חמישי, עמ' 17.

בעיית קיומו של העם היהודי היא חריפה כאשר היתה, אם אינה מחריפה והולכת.

נראה נכוחה, 1954, **חזון ודרך**,

כרך חמישי, עמ' 39.

על שני צבורים יהודים רובצת עכשיו האחריות העיקרית לגורל העם היהודי: מדינת ישראל, נושאת התקווה המשיחית של עמנו, ויהדות אמריקה, המרכזת רוב בנין ורוב מנין של יהודי הגולה.

שם, עמ' 40.

שתי עובדות היסוד החדשות הקובעות עכשיו גורל העם היהודי הן: מדינת ישראל – ויהדות אמריקה. ושום תנועה יהודית בימינו שלא תמצה כל משמעותן של עובדות-יסוד אלה, לא תינוק ותיבנה מהן ולא תשמש באמונה צרכיהן ההיסטוריים – אין בה ממש, אין לה עתיד ואינה מסוגלה למלא שום תפקיד חיוני ומועיל בחיי העם היהודי.

יעודי הציונות בימינו, 1954, **חזון ודרך**,

כרך חמישי, עמ' 55.

הפליאה של העם היהודי היא לא רק ביצירתו, אלא בעצם הוויתו. אין עוד עם שהתקיים בתנאים כתנאי-קיומו של העם היהודי. ואמנם רבים כבר הספידו את העם היהודי וסתמו עליו הגולל לפני מאות בשנים – גם תיאולוגים וגם אנשי מדע כביכול, גם יהודים וגם לא-יהודים. "המדע" הסובייטי על חדלון העם היהודי אינו המצאה סטאליניסטית. בתורה זו דגל גם ה"רפורמיסט" קאוטסקי, כשיוסף דזשואגאשווילי היה עוד תלמיד לא-ידוע בסמינר תיאולוגי. וקאוטסקי קיבל תורה זו ממארכס. ושניהם חזרו רק על מה שאמרו רבים עשרות ומאות שנים לפניהם.

ואמנם היה קיומו של העם היהודי מתנגד לכל ה"הגיון" המקובל – ללא עצמאות, ללא ארץ, ללא לשון, ללא משק. ואין דוגמה אחרת של עם ממין זה בתולדות העמים, ו"לא-עם" זה הקים בימינו מדינתו בתנאים שבהם לא הקים עדיין שום עם אחר מדינה. שלא ככל העמים התקיים עם זה מאות בשנים, ושלא ככל העמים חידש עם זה קוממיותו הממלכתית.

לאחר מעשה מודים היום הכול שהעם בישראל הוא מבחינה ממלכתית ככל הגויים. אבל מי שרואה רק זאת – שוב אינו רואה כל האמת. עברו של העם היהודי, עברו הקדום בארצו ועברו במשך אלפיים שנה בגולה, ודרכי חידוש קוממיותו הממלכתית בדורותינו מרמזים, כי עם זה בארצו לא יהיה אך ורק ככל הגויים.

בזכות השוני, 1954, **חזון ודרך**,
כרך חמישי, עמ' 105.

אין בכל ההיסטוריה האנושית גילוי יותר אדיר של כוחות-הנפש לעמוד בפני קשיים, מכשולים, פורעניות, סכנות, מזה שהופיע בתולדות העם היהודי מראשיתו בימי האבות ועד היום הזה.

דרומה, 1955, **חזון ודרך**, כרך חמישי, עמ' 309.

בדרכי הפעולה והאמצעים המסוגלים להעמיק הכרת הייעוד היהודי ואחדות היהדות, הם לדעתי שלושה: א) חינוך עברי אשר במרכזו תעמוד ידיעת ספר-הספרים. ב) הגברת הזיקה האישית למדינת ישראל בכל הצורות (ביקורים, השקעות הון, חינוך ילדים, נוער ותלמידי האוניברסיטאות לזמן פחות או יותר ממושך בישראל, כולל הכשרה חלוצית של טובי הנוער והאינטליגנציה להצטרף לבוני הארץ ומגיניה). ג) העמקת הזיקה לחזון הגאולה המשיחית, זאת אומרת, חזון הגאולה היהודית והאנושית של נביאי ישראל. שלושה אלה הם המכנה המשותף אשר ביכולתו לאחד את היהדות הדתית, האורתודוקסית, השמרנית, המתוקנת והחופשית, ולתת טעם ומוכן וייעוד יהודי גם לאותם היהודים אשר לא יצטרפו לתהליך קיבוץ הגלויות. ושלושה אלה גם ישמשו דבק מוסרי ותרבותי בין יהדות הגולה ובין מדינת ישראל. זיקה לתרבות עבריה, ובראש וראשונה לספר הספרים במקורו, זיקה למדינת ישראל, וזיקה לחזון הגאולה המשיחית, הגאולה היהודית והאנושית, זהו החוט המשולש שיש בכוחו לאחד ולרתק כל חלקי היהדות לפלגותיו ולפזוריו, ואם נרצה – לא ינותק לעולם.

מולד, 1957, כרך טו, חוברת 107-108, עמ' 229.

עמנו נתייחד בהשקפת-עולם שלא היה דומה לה עד זמננו החדש בכל עמי המזרח והמערב, מצרים ובבל, הודו וסין מצד אחד, יוון ורומא ויורשיהם באירופה מצד שני; עמנו לא צפה כשאר העמים הקדומים לאֲחֹר, לתור הזהב האגדתי בעבר שחלף ללא שוב, אלא הפנה מבטו לאחרי-הימים, לחזון העתיק שבו תימלא הארץ דעה כמים לים מכסים, והעמים יכתתו חרבותם לאתים, ולא ידרש מאדם כי אם לעשות משפט ואהבת חסד והצנע לכת עם אלוהיו. לא געגועים מחוסרי-אונים ליפעת-עבר מדומה, אלא ציפיה דרוכה לחזון עתיד מתקון, מתוך מאמצים מכוונים לקרב את הקץ הנכסף. זו היתה הפילוסופיה ההיסטורית של עמנו, שנעשתה בימינו לפילוסופיה של טובי האנושות. ייתכן שזו הצילה את עצמנו מכליון, באשר מנעה את כניעתו לתלאות וצרות שבאו עליו במשך דורות ויובלות, ואמונה זו של

עמנו בעתיד לא הכזיבה. טרם בא החזון הגדול במלואו, אבל ראינו השנה את ראשיתו, ואנו יכולים מעכשיו ביתר ביטחון ואמונה בכוחותינו לפגוש את העתיד. אולם דווקא עם בוא ראשית החזון – עלינו להיות נאמנים לתפיסת-העולם של עמנו, ויותר מאשר בתקופה אחרת אנו מצוים להפנות מבטנו לעתיד ולא לעבר.

לפתיחת הפקולטה לרפואה בירושלים, 1949,

חזון ודרך, כרך ראשון, עמ' 145.

תקופת החשמונאים תעמוד לעולם כאחד המבחנים המדיניים, הצבאיים והרוחניים המופלאים ביותר בתולדותינו, שבהם גברו המעטים על המרובים, העניים על העשירים – אך ורק הודות לכוחות הרוחניים האדירים שפעמו בבחירי העם ובהמוניו, אם – כי לא בחוגים השליטים, המיוחסים ורבי-הכחונה.

ייחוד וייעוד, 1950, **חזון ודרך**, כרך שני, עמ' 15.

מאות בשנים, ואולי אלפי שנים, לא השלימו כוחות העולם עם קיומנו – עדיין אינם משלימים. והכוחות הם שונים ומשונים, ויש שהם מתנגדים זה לזה לא פחות משהם מתנגדים לנו, אך הצד השווה שביניהם, שאינם מקבלים אותנו כמו שהננו, והם פוגעים ומתנגשים בקיומנו וברצוננו להיות מה שהננו ואינם מניחים לנו להיות כפי שהרצון והצורך הטבוע בנו מצווה עלינו להיות. לא רק היהודים בספרד היו אנוסים. היהודים אנוסים בכל ארצות הגולה – בארץ אחת פחות, בארץ שנייה יותר, ובימינו לא פחות מאשר בימים שעברו. אני אינני מכיר אף ארץ אחת, שבה היהודי הוא חופשי באמת להיות כאשר עם לבבו – גם אם החוק הרשמי אינו פוגע בו. לא בכל ארץ מותר ליהודים להזדהות עם מפעלנו הגואל ועם מלחמתו המשחררת, אם כי בלבם פנימה מפרפרת הנשמה היהודית כשם שהיא מפרפרת בתוכנו, והלב היהודי דופק עם כל הלמות לבנו-אנו. גם החירות היהודית, אם לא החירות האנושית, שומה בסד.

לא בכל ארץ וארץ כבולים היהודים במידה שווה – אך חופש-הפעולה של היהודים מוגבל בכל מקום ומקום, אם על ידי החוק והמשטרה ואם על ידי המציאות החברתית והפוליטית. אין ליהודים בגולה שליטה על הכוחות הסובבים אותם ואין ביכולתם לעשות מה שהם רוצים לעשות כיהודים, והם אנוסים, מעט או הרבה. מאבקנו הנשען בהכרח על עזרת העם היהודי בעולם, ומפעלנו שביצעו תלוי בהשתתפות כל היהודים בעולם, אינם יכולים להתעלם ממצאות קשה זו. כל התנועות הדתיות וכל תנועות-החירות שקמו בעולם – גם אלה שינקו לא מעט ממקור היהדות – התייצבו מזמן לזמן כצר לקיומו של העם היהודי, ואם כי מצאנו בקרב כמה וכמה עמים תמיכה ואהבה לשאיפותינו ולמפעלנו בארץ, גם בארצות המערב וגם בארצות המזרח, גם בעולם הישן וגם בעולם החדש – הרי יש עדיין כוחות אדירים בעולם שלא השלימו איתנו, אינם מכירים בזכות העם היהודי ובזכות היהודי הבודד להיות כאשר

עם לבבו, אפילו באותה המידה שמכירים בזכות זו של עם אחר ושל בן עם אחר. זהו גורל העם היהודי.

על שביתת הנשק, 1949, **חזון ודרך**,

כרך ראשון, עמ' 199-200.

מאות שנים לא היתה מדיניות יהודית, היתה מדיניות של מדינות שונות כלפי יהודים. בימי הביניים היתה מדיניות של סגירת היהודים בגיטו, היתה מדיניות של רדיפות, היתה לפעמים מדיניות של חסד. בתקופה מאוחרת יותר, אחרי המהפכה הצרפתית, היתה מדיניות של אמנציפציה, ברוסיה היתה מדיניות של "קרומיאַצְברעיעב" (חוץ מן היהודים). היתה מדיניות של מדינות שונות כלפי העם היהודי, אבל לא היתה מדיניות של העם היהודי – אם לא לחשוב את החוש של עזרה הדדית ושל סולידריות יהודית, אשר התפתח בקרב היהודים אולי יותר מאשר בקרב עמים אחרים. אבל זהו ביטוי חיוור וקלוש למדיניותו של עם החי בתנאים יוצאים מן הכלל ורוצה בכל זאת לשמור על קיומו.

הגילוי הראשון אולי של מדיניות יהודית – ולא כזו שהיא כלפי היהודים, אלא מדיניות של יהודים כלפי עצמם וכלפי אחרים – יש למצוא בתנועת הפועלים היהודית ברוסיה במלחמתה על שיווי זכויות ליהודים. זה היה המקרה הראשון בהיסטוריה של הגולה, שיהודים נלחמו על דבר־מה הנוגע להם. אולם גם זאת אין לקרוא בשם מדיניות של העם היהודי, מפני שמדיניות זו היתה מוגבלת בתחום מדינה אחת ובחלק אחד של העם היהודי – בתוך אחד הקיבוצים היהודיים בגולה. וגם אלה שנקטו מדיניות זו – כגון ה"בוגד" – ויש לציין את זכותו בעניין זה, שלא היה אמנם יחיד, אבל היה הכוח העיקרי במלחמת היהודים ברוסיה לזכויותיהם – שללו את עצם המושג של מדיניות העם היהודי, היות ושללו את המושג של עם יהודי בכלל: יש יהודים ברוסיה, בליטא, בפולין, באמריקה, אבל אין יחידה יהודית בעולם ואין אינטרסים משותפים של היחידה הזאת. וכשאינן עם – אין מדיניות. הראשונים אשר קיבלו את ההנחה, או יותר נכון אשר קבעו את ההנחה, שיש מדיניות יהודית – היו הציונים. ואם לשאול מהי הציונות – אפשר לענות במילה אחת: הציונות זוהי הנחה שיש עם יהודי ויש לעם היהודי מדיניות משלו.

המדיניות הציונית, 1941, **במערכה**,

כרך שלישי, עמ' 61-62.

גולה, יהודי הגולה ואנטישמיות

גולה

אין אנו יכולים לפתח בגולה תרבות לאומית נורמלית וכלילת-אופי, לא מפני שאנו משוללי-זכויות, אלא מפני שאנו תלויים בחומר וברוח בסביבה הזרה, הכופה עלינו, ביודעים ובלא יודעים, את תרבותה ואת סגנון חייה.

פרשת דרכים, 1915, **ממעמד לעם**, עמ' ח.

בגולה לא היו היהודים כל אלפיים השנה רק אבק פורח. אלולא היו מהווים חטיבה מלוכדת – לא היה נשאר זכר מהם. וכך היו נפטרים מהחטא הגדול ביותר ששונאינו רואים בנו – חטא קיומנו. אולם העם חונן ברצון קיום אדיר ושמר על קיומו בתנאים הגרועים ביותר, ואחד ממאמצי הקיום שלו היה – ליכוד פנימי, משמעת פנימית ועזרה הדדית. בניגוד לרצון רבים ותקיפים הוסיפו היהודים להתקיים מפני שהיו להם מכשירי-ארגון וליכוד שעמים אחרים לא ידעו דוגמתם – מכשירים שתוכנם וכוחם היה מוסרי בלבד. והיו להם תקנות חובה שנשתמרו בלי כפיה חומרית, וגם היו להם מסים שנגבו בלי שופטים ושוטרים. היו גם עבירות על התקנות והיו גם סוררים ומורים. גם אצל האומות התקיפות לא כולם שומרים את החוקים. גם אצל היהודים היו מפירי החוק היהודי, חוק הסולידריות היהודי, חוק החברות הישראלית. אבל היתה וישנה אצלנו עזרה וזיקה הדדית שאין משלה בשום אומה שבעולם. כל זה מתקיים בלי מדינה וכלי כפיה וכלי שלטון, אלא מתוך יניקה של רצון קיום ושותפות גורל. מתוך עקשנות וכישרון חיים קיימנו מסגרת לאומית לא שלמה, לא תקינה – כי לא היתה לנו מסגרת ממלכתית ועצמאות, אבל קיימנו מינימום של תחליף הכרחי ובכוחות מוסריים בלבד שדלינו מתוך נבכי נשמתנו, ואין תימה שזר לא יבין זאת.

למשטינים, 1943, **במערכה**,

כרך שלישי, עמ' 167-168.

כל יהודי בנכר הוא בחזקת פליט, ובמוקדם או במאוחר יזקק למולדת.

הדיג והים, 1943, **במערכה**, כרך שלישי, עמ' 193.

חיי הגולה, הפיזור והתלות הטילו בנו מומים חברתיים ופוליטיים ולא מהרה נרפא אותם. אולם מפעל־הבנין שאנו עוסקים בו זה שלושה דורות הוכיח שניחנו בסגולה מופלאה ויקרה שאין ערוך לה – סגולת בנין־הארץ.

המדיניות הציונית, 1943, **במערכה**,

כרך שני, עמ' 277.

הגלות משמעותה – תלות: תלות חומרית, פוליטית, רוחנית, תרבותית, מוסרית, אינטלקטואלית; תלות הבאה מתוך חיי נכר, מתוך מעמד של מיעוט, מתוך חוסר מולדת ומתוך ניתוק ממקורות, מקרקע, מעבודה, מיצירה משקית. את התלות הזאת עלינו לעקור ולהשתלט על הגורל שלנו – כלומר להיות עצמאיים.

צוויי המהפכה היהודית, 1944, **במערכה**,

כרך שלישי, עמ' 201.

אם אני רוצה למצוא את המכנה המשותף המאחד את מצב היהודים בכל התפוצות בלי יוצא מן הכלל – איני מוצא אלא מילה אחת: אנוסים. היהודים בכל הארצות האלה, ללא יוצא מן הכלל, הם אנוסים. חזיון האנוסות עתה איננו דווקא דתי כמו שהיה בימי הביניים. כשאנשים אנוסים לא על תפילותיהם ואמונתם אלא על הכרתם המוסרית, הפוליטית, היהודית, הסוציאלית, ואינם יכולים להיות מה שהם רוצים, מפני שכוח חיצוני זר מעיק עליהם וכופה אותם, אם בכוח החוק, ואם בלי כוח החוק – האנשים האלה אנוסים הם.

דרך החלוץ בגולה, 1944, **במערכה**,

כרך שלישי, עמ' 213.

ההופעה המעציבה המלווה את כל ההיסטוריה היהודית בגולה: לא רק הופעה של שעבוד חיצוני, הגבלות, שנאה, רדיפות, אלא הופעה יותר איומה – עבדות פנימית. בכל פעם שקבוצת אנשים נתונה מחוץ למסגרת של עצמאות ואינה שלטת על גורלה, צפוי לקבוצה הזאת לא רק אונס ושעבוד חיצוני, אלא גם עבדות פנימית, עבדות נפשית, זו שאחד העם קרא לה בשם "עבדות בתוך חירות" וזו שברל ציין אותה בשם "עבדות בתוך מהפכה". וההופעה הזאת של עבדות יהודית פנימית אינה רק נחלת מעמד אחד וזרם אחד ביהדות, לא רק קלריקליזם, קונסרבטיזם, קפיטליזם וליברליזם מהולים בעבדות; העבדות מלווה גם זרמים מהפכניים בישראל, גם סוציאליסטיים וקומוניסטיים. אין ההופעה הזאת מותנית בגוון החברתי ובמעמד הכלכלי והרעיוני של קבוצת היהודים, אלא במצב האובייקטיבי שבו נתון היהודי לגבי סביבתו, ואם הוא נתון במצב של תלות כמיעוט, כמחוסר מולדת, קרקע

ועצמאות – העבדות הפנימית הזאת מלווה אותו, בין שהוא מיליונר ומוציא לאור את ה"ניו-יורק טיימס" ובין שהוא מנהגי סוציאליסטי של פועלים או קומיסר קומוניסטי.

שם, עמ' 216.

בגולה צפויות לנו שתי סכנות: השמדה והשתמדות; או אחת משתי הסכנות או שתיהן גם יחד – ואין מנוס מסכנות אלה בשום מקום ובשום ארץ ובשום תקופה ובשום משטר. שני האסונות האלה לא באו אף פעם במאה אחוז, ואני מקווה שגם הפעם לא יבואו במאה אחוז. פעם גובר האחד ופעם השני. בגמר מלחמה זאת אין שתי הסיבות האלה מתחסלות, לא סכנת ההשמדה ולא סכנת ההשתמדות, להיפך: שתיהן גוברות והולכות.

שם, עמ' 218.

הסכנה הצפויה לעמנו בגולה היא לא רק מרדיפות ומהפלות בלבד, אלא גם ממיתת-נשיקה ומהתרת החישוקים שהחזיקו וקיימו את אחדות ישראל בנכר זה מאות בשנים.

מהפכת הרוח, 1949, **חזון ודרך**,

כרך ראשון, עמ' 40.

אין ליהודים בגולה שליטה על הכוחות הסובבים אותם ואין ביכולתם לעשות מה שהם רוצים לעשות כיהודים, והם אנוסים, מעט או הרבה.

על שביתת הנשק, 1949, **חזון ודרך**,

כרך ראשון, עמ' 200.

הגולה זקוקה לנו ואנחנו זקוקים לה, לא רק אנחנו יכולים לעזור לגולה, אלא הגולה יכולה וצריכה לעזור לנו. ולא רק אנו יכולים וחייבים להציל את הגולה, אלא הגולה יכולה וצריכה להציל אותנו, כי הגולה והיישוב שניהם בסכנה.

המאבק על היישוב, 1945, **במערכה**,

כרך חמישי, עמ' 40.

מיום שעמדתי על דעתי ועיינתי בתולדות עמנו, הגעתי לידי מסקנה שלא הגויים אחראים על גלותנו וכל הכרוך בה – אלא אנו בעצמנו, היהודים, בכל דור ודור. מה שעשינו בארץ בשבעים השנים האחרונות היינו יכולים לעשות – בתנאים הרבה יותר נוחים – בהרבה הזדמנויות אחרות במשך אלפיים השנים האחרונות. לא היה כל הכרח שארץ זו תהיה כל כך הרבה זמן בידי זרים.

דברי תשובה, 1949, **חזון ודרך**,

כרך רביעי, עמ' 107.

אפשר לחלק תפוצות ישראל בימינו לשתיים: תפוצה שאינה רואה עצמה בגלות ואינה עומדת לעלות לארץ, ותפוצה שאינה יכולה ואינה רוצה להישאר באשר היא, כי חייה מרודים ועלובים ובלתי מובטחים, והם מתפרצים לעלות. הקו המבדיל בין שתי התפוצות אינו קבוע ועומד ללא שינויים, ותפוצה שרואה עצמה בתקופה מסוימת מובטחת ומרוצה ומעורה – מתהפך גורלה והיא מוצאת עצמה בגלות מרודה, כאשר קרה ליהדות גרמניה, וכרגע לא חשוב הדבר אם השאננות של תפוצות גדולות בימינו מוצדקת לאורך ימים או לא. לגבי רצון העליה קובעת לא הפרוגנוזה של האידיאולוג, אלא ההרגשה של רוב אישי הקיבוץ היהודי. אין הרגשה זו תלויה אפילו אם היהודי הוא ציוני, בלתי ציוני או אנטי-ציוני. ביהדות אמריקה לכל זרמיה קבועה ההרגשה, שאין לה צורך בעליה. ברור הדבר, שגם מארצות כגון אלה תיתכן וישנה עליה, המונעת בכוח חלוצי וציוני, אבל זוהי עליה אישית, עליה של יחידים, אם כי מספר היחידים יכול להגיע למאות ולאלפים.

ייחוד וייעוד, 1950, **חזון ודרך**, כרך שני, עמ' 37.

הגלות שינתה דמותו ומעמדו של העם היהודי לא רק מבחינה מדינית וארצית, אלא גם מבחינה רוחנית ותרבותית.

עצמאות תרבותית, 1952, **חזון ודרך**, כרך רביעי, עמ' 51.

הגולה צמצמה האופק של העם, כבלה רוחו, מעין היצירה לא פסק ולא דלל, אבל זרמו נסתגר בדלת אמות של הגיטו.

שם.

כל היהודים בגולה הם כבולים ואנוסים פחות או יותר, כיהודים וכאזרחים. גם בארצות החופשיות ביותר, המקיימות שוויון זכויות שלם וגמור כאחד העיקרים היסודיים של משטרן, אין ליהודי החופש הטבעי והמלא, אפילו בעניינים אזרחיים כלכליים, שיש לאזרח בן הרוב. ביודעים או בלא יודעים חושש האזרח היהודי למה יאמרו הגויים. מנותק מהכלל היהודי, תלוש על פי רוב מתרבות עמו ומעברו, מוקף אוויר זר ומטמיע, כפוף לחוק, למשטר ולהווי שנקבע על ידי הרוב הנוכחי – אין היהודי יכול להיות יהודי כשם שהאנגלי הוא אנגלי או אמריקני הוא אמריקני. אבל יש דרגות ושלבים במידת הכפיפות לעולם הבלתי יהודי. יש ארצות שבהן היהודי מגביל ומצמצם עצמו, ויש ארצות שבהן היהודי מוגבל ומצומצם או גם אנוס על ידי החוק והמשטר.

בעיות חוץ וביטחון, 1953, **חזון ודרך**,

כרך רביעי, עמ' 205.

כל אחד מאיתנו עומד ביראת הכבוד ובהערצה עמוקה בפני העצמה המוסרית הגדולה שגילו היהודים בנודדיהם ובסבלם בגולה, שידעו לעמוד בפני אויבים, מבזים, מדכאים ורוצחים –

ולא ויתרו על יהדותם, אבל הגלות שחיו בה היהודים, ועוד הם חיים בה – היא בעיני הוויה אומללה, דלה, מרודה, מפוקפקת, ואין להתגאות בה; להיפך – יש לשלול אותה בתכלית השלילה.

אני אעריך כל אדם ידוע חולי וסובל כאבים שמתאבק על קיומו, אינו נכנע לגורל המר, אבל לא אראה במצבו מצב אידיאלי. בוני הארץ והמדינה שהגשימו בחיי יום-יום שאיפת הגאולה לפני שנתחדש המונח ציונות ולאחר כך – מרדו בגלות והתייאשו ממנה. הם לא מרדו בגבורה המוסרית של העם היהודי שידע לעמוד בפני כל צורריו אלא בתלות, בנכר, בדלדול החומרי והרוחני, בוסר העצמאות והחרות היהודית והאנושית שבגלות, ובכל גלות שהיא. אני מבזה את שיילוק על שהתפרנס מריבית. לא היתה לו ברירה במקום גלותו והוא עלה בתכונתו המוסרית על האצילים המפוארים שהשפילו אותו; אבל לא אהפוך את שיילוק לאידיאל ולאיש מופת אשר נתאמץ להדמות אליו; ויהודי הגולה אינם שיילוקים – אבל קשה ליישב גלורפיקציה של חיי הגלות עם האידיאל שלפני כשבעים שנה ניתן לו שם ציונות, וכשולל הגלות אני שולל גלורפיקציה של הגלות.

תשובה למתווכחים, **דבר**, 9.10.57.

יש צד שווה בכל יישובי היהודים בגולה, גם בגולה העשירה, החופשית, הדימוקרטית, וגם בגולה המרודה, הדלה, המדוכאת, הטוטאליטרית. והצד השווה מתגלה בארבע עובדות-יסוד, בלתי-משתנות ולא נתונות לשינוי בגולה, שבהן נבדלים חיי היהודים בתפוצות מחיי היהודים בישראל, ועובדות אלה הופכות את התפוצות כולן, בלי יוצא מן הכלל, לגלות, בין שהיהודים באותה ארץ מכירים בכך ובין שלא מכירים.

(א) היות היהודים מיעוט כפוף לרצון הרוב ותלוי בחסדו. הרוב יכול להתייחס למיעוט היהודי כשווה-זכויות, והוא יכול לקפוח זכויותיו. והמיעוט היהודי חסר-אונים להכריע במצבו וברצונו. מעמדו של המיעוט היהודי אינו מוכרע על ידי עצמו ואינו מותנה ביכולתו וברצונו בלבד.

(ב) המבנה הכלכלי-החברתי של היהודים בגולה שונה ממבנה העמים בתוכם הם יושבים. רובו של כל עם הם איכרים, פועלים ועובדים. מעמדם של האיכרים והעובדים אינו דומה בכל עם. יש שהם ירודים, עניים ומשועבדים, ויש להיפך; אבל בכל עם הם הרוב והמסד העיקרי, שעליו מושתת העם כולו. לא כן ביהודי התפוצה. מספר עובדי האדמה היהודים הוא קטן לאין ערוך ממספרם בקרב עמי הרוב, או אינם קיימים כל עיקר. מספר הפועלים היהודים אף הוא נופל מהמספר היחסי של עמי הרוב, והם מרוכזים בעיקר במשלח-ידי מועטים. כמעט כל היהודים הם תושבי ערים. בארצות ירודות עובדה זו מגדילה עוני היהודי ודחקו, בארצות עשירות – להיפך, מעלה באופן יחסי רמתם התרבותית והחומרית מזו של עם הרוב, אבל גם פה וגם שם היא מרחיקה אותם ממקורות החיות הראשוניים של כל עם, ונוטלת מתחת רגליהם קרקע מוצק ואיתן, בכל המובנים של מילים אלה. ביהדות אמריקה מספר הפועלים מתמעט והולך, ודור המהגרים השני והשלישי עוברים למעמד

הבינוני, חודרים לכל ענפי התעשייה והמסחר והמקצועות החופשיים, ורמתם החומרית הממוצעת גבוהה מזו של רוב העם האמריקני. איך יתייחס העם האמריקני לתופעה זו – ימים יגידו.

(ג) היהודים בגולה הרוצים לקיים יהדותם – נתונים לשתי רשויות שונות או גם מתנגדות זו לזו. כאזרח יונק היהודי מתחומי עם זר, גם בחייו החומריים וגם בחייו התרבותיים. יום-יום ובאשר ילך הוא אפוף אטמוספירה לא-יהודית, מושכת, מטמיעה ולעתים גם עוינת. הסביבה הבלתי יהודית כוחה רב. אתה השלטון, המשק, החוק, המדיניות, הלשון והתרבות השלטת. היא משפיעה ביודעים ובלא יודעים. הרצון היהודי והחיים היהודיים מתכווצים בפינה מוצנעת וצנועה, מובדלת ומחוסרת שורשים במציאות הבלתי יהודית המקיפה והתקיפה. כל היניקה היהודית היא אך ורק מהעבר ומהמורשה היהודית, ונוצרת שניות מתמידה בחיי היהודים; נפתח קרע בין הרשות היהודית ובין הרשות האזרחית, ובכמה ארצות גם סתירה בין שתי הרשויות. ומכיוון שתרבות עם אינה יצירה לשונית בלבד, אף לא אוצר זיכרונות עבר, גם לא מנהגי דת או "אידיאה דתית", אלא מכלול החוויה האנושית והחברתית של הכלל, חוויה ספוגה טבע, מורשה, משטרי כלכלה, חוקים, מאבקים חברתיים וציבוריים – הרי לא תיתכן כלל תרבות יהודית בגולה, כפי שסבר שמעון רבידוביץ; לכל היותר ייתכן גיטו תרבותי, ולו גם גיטו במובן החיובי; גיטו זה לובש צורה דתית, חברתית ורוחנית, אבל אין זה אלא גיטו, כלומר פינה מצומצמת ומובדלת שאין לה שורשים ומרכזי יניקה במרחבי המציאות של סביבת עם הרוב, זו האופפת את היהודים בגולה ברצון ושלא ברצון, מדעת ושלא מדעת, אין מפלט ממנה, כל זמן שחיים בתוכה, אפילו היהדות הדתית אינה יכולה לקיים בגולה יהדותה המסורתית כהלכה בשלמותה. דת ישראל, בניגוד לכל דת אחרת, היא נטע ארצישראלי מובהק, קשור בקיומו לארץ מוצאו. חלק גדול ממצוות הדת לא ניתן לקיים בנכר, אלא בארץ, ועצם הישיבה בחוץ-לארץ כאילו אין לו אלוה.

(ד) בגולה לא תיתכן מסגרת כלל-יהודית. ואין הדבר תלוי במשטר השורר בארץ; ואין הבדל אם זה משטר טוב או רע, מדכא או חופשי, טוטאליטרי או שוחר חירות. היהודים כפופים למסגרת הריבונית של הכלל האזרחי, למסגרת המדינה, ועל מסגרת זו אין ליהודים כיהודים כל שליטה באשר הם מיעוט.

היהודים בגולה כיהודים הם אבק אדם, המנסה להידבק אחד בחברו אולי יותר משעושים זאת בני עמים אחרים באותם התנאים; כי היהודים הם בני עם קשה-עורף. והזיקה למורשה היהודית, אם זו מורשת דת, מורשת לשון, מורשת מולדת, מורשת אחווה יהודית או מורשת חזון הגאולה, היא עמוקה וחזקה מאין כמוה, ובכל ארץ שיש רשות לכך – היהודים יוצרים לעצמם מסגרות וארגונים חופשיים לפעילות יהודית ולביטוי יהודי עצמי. אבל אין למסגרות אלו לא כוח מחייב ולא היקף כולל, ולא תוכן חיוני.

ישראל והתפוצה, 1957, שנתון הממשלה,

תשי"ח, עמ' כב-כג.

המשמעות התמציתית של ההיסטוריה היהודית בגולה

לאחר אלפיים שנות גולה לא היינו כל כך מועטים בגולה, אילו לא אכלו בנו שתיים: השמדה והשתמדות. שתיים אלו לא פסקו בתוכנו מיום שיצאנו בגולה ועד היום הזה. יהודים בודדים, במספר לא קטן, לא עצרו כוח, לא יכלו לעמוד בפני הבוז, הרדיפות והגירושים, בפני הסכנה שהיתה תמיד תלויה על ראשם. רבים גם לא עצרו כוח לעמוד בפני הקסם של השלטון והתרבות והדת האוניברסלית, כל-אנושית כביכול, המביאה בכנפיה שלום וברכה ואושר לכל האנשים מחוץ ליהודים – ונכנעו ועזבו את המערכה. אבל העם בשלמותו לא נכנע ולא נרתע! ואין בהיסטוריה העולמית הופעה מופלאה כזו של אי-כניעה הנמשכת מאות בשנים. יש בדברי כל עם ועם גילויי גבורה. גבורה היא תכונה אנושית כללית וגילוייה אפשר למצוא גם אצל עמים עתיקים וגם אצל עמים בימינו. אנחנו עדים במלחמת-העולם השנייה לגילויי גבורה של מיליונים, אבל אין בהיסטוריה העולמית כדוגמת עמנו למרי, לקשיות-עורף בלתי נרתעת במשך מאות ואלפי שנים. היו גם עמים אחרים שעבר עליהם גורל העם היהודי, שנעקרו מארצם ויצאו בגולה, אבל כולם כאחד נעלמו מעל במת ההיסטוריה אחרי עשרות שנים. היהדות היא הדוגמה היחידה של אומה קטנה עקורה משורשיה, מוקפת איבת עולם, העומדת במריה ואינה נכנעת, מאז רדיפות אדריאנוס ועד מורדי-הגיטו בווארשה, בלובלין ובביאליסטוק. אי-כניעה של אומה קטנה במשך זמן כה ממושך בפני אויבים כל כך רבים ותקיפים, אי-כניעה לגורל היסטורי – זוהי משמעותה התמציתית של ההיסטוריה היהודית בגולה.

ציוויי המהפכה היהודית, 1944, **במערכה**, כרך שלישי, עמ' 200–201.

עם אוכדן חירותו הממלכתית העמד העם היהודי בשתי רשויות מנגודות – מצד אחד רשות המורשה היהודית, מצד שני – רשות העם הזר, על משקו, כלכלתו, תרבותו, חוקיו וכוח משיכתו והתנגדותו.

הכפיפות לשתי רשויות אלו וההתרוצצות הנפשית, הרוחנית והחומרית הכרוכה בה – זוהי תמצית ההיסטוריה היהודית בגולה; לא תמיד, לא בכל זמן ולא בכל ארץ קיים ניגוד מוכרח בין שתי הרשויות. היו תקופות בימי הביניים ויש ארצות בימינו אנו, שמצד המדינה והעם שבתוכם יושבים היהודים אין כל מגיעה והפרעה ליהודים לחיות כרצונם ולטפח ערכיהם המיוחדים; אבל הצד השווה שבכל הזמנים ובכל הארצות – וזהו היסוד הקיים הבלתי משתנה של חיי הגלות – שהיהודי (כל עוד הוא נשאר במידת-מה יהודי) נתון לשתי רשויות שונות, ויש קרע מוכרח בנפשו ובחיייו בהיקלעו בין הרשות היהודית ובין הרשות הבלתי-יהודית. הרשות היהודית מצומצמת בפניה רוחנית קטנה ויונקת בעיקר מהעבר. הרשות הזרה, שאין לה כמעט כל הגבלה, יונקת מהווה ומופנה לעתיד, והריהי אופפת ביוזעים ובלא-

יודעים כל חייו הממשיים של היהודי וקובעת מעמדו, חינוכו, תרבותו, פרנסתו והליכותיו יום-יום. וחיץ זה שבין שתי הרשויות מעצב דמות היהודים בגולה, דמותם בעיני עצמם ודמותם בעיני הגויים והיהודי מתנדנד בין גיטו ובין התבוללות, בין ביטול ובין התבטלות, בין בריחה מהעולם ובין בריחה מעצמו. יש שהוא מתכנס כולו בתוכו ומפרנס נפשו משיירי המורשה היהודית שנעקרה ממקור חיותה. ויש להתפלל על החינויות וכוח-היצירה המופלאים הגנוזים בעם-עולם זה, שאפילו בתנאים אלה אין יצירתו פוסקת לגמרי – אם כי יצירה זו היא לרוב תלושה מהמציאות ומרחפת בחלל-הריק ללא אחיזה ממשית בתביעות ובצרכים של החיים המתחדשים בלי-הרף. ויש שהוא, להיפך, עוזב את קנו הגלמוד והנידח ומדפק על שערי העם הזר ומבקש להיקלט בתוך תרבותו ולהיכנות ממנה. במקרה הראשון הוא מבטל עולם ומלואו, ומשתעשע בהרגשת העליונות של עם נבחר אשר אמנם מר ורע לו בהווה ובעולם הזה, אבל לעומת זאת הריהו עתיד לנחול כל-טוב בעולם הבא. במקרה השני – הוא מתבטל בפני אחרים, מטשטש צביונו המיוחד, נדחק לרשות שאינה שלו, מסתגל ונהפך לאחר. כשהוא מצליח הוא נקלט ונטמע, כשאינו מצליח – הוא נפלט ונעלם ומאבד כל עולמו.

התחבטות זו בין שתי הרשויות לא פסקה אף פעם בתולדות ישראל בגולה ולא תפסק כל עוד ישבו יהודים בנכר ולא ירצו או לא יוכלו להתבולל כליל, וגם לא ירצו או לא יוכלו לשוב למולדתם העצמאית.

התחבטות זו בין שתי רשויות שיבשה ראיית העולם בקרב היהודים, וגם שיבשה ראיית היהודים בקרב העמים.

עצמאות תרבותית, 1952, **חזון ודרך**,

כרך רביעי, עמ' 51-52.

יהודי הגולה יהודי אירופה

לפני המלחמה היו תשעה מיליון יהודים באירופה. הם הקימו את הקיבוץ הגדול של יהודי אמריקה, הם בנו את היישוב העברי החדש בארץ, הם יצרו כל הנכסים הרוחניים והתרבותיים של עמנו במאה השנים האחרונות. אלה היו נושאי ההיסטוריה היהודית וכוחה המניע. רק שריר מעט נשאר עכשו מהם – ושארית יהדות אירופה לא תוסיף עוד להיות הכוח המרכזי בעם היהודי – במרכז קיומו של העם נוצר חלל ריק, ואין מה ומי שימלא חלל זה, הימצא די כוח בשארית להמשיך קיומה ולקיים יעודה?

אין עתיד לנו בלי מדינה, 1945,

במערכה, כרך רביעי, עמ' 207.

מהלומה אנושה ואכזרית נחתה בימינו על ראש יהדות אירופה, מהלומה שאין לה עוד כל תקנה – הטבח של שישה מיליון יהודי אירופה במלחמת העולם השנייה על ידי הנאצים. רק אודים מוצלים מאש נותרו פה ושם, ואלה הגיעו ברוכס הגדול ארצה – מיהדות בולגריה ורומניה, ומשרידי היהדות בפולין, ביוון, ביוגוסלביה, בגרמניה, באוסטריה ובצ'כוסלובקיה.

המדינה והתנועה הציונית, 1951,

חזון ודרך, כרך שלישי, עמ' 197.

ראייה בהירה ואכזרית של הדברים שנפלו בימינו מאז פרוץ מלחמת העולם השנייה, ודאי שיש בה כדי למלא אותנו דאגה וחרדה עמוקה, אבל אין בה כדי לייאש ולרפות ידיים. אין תקנה ואין שילומין לחורבן יהדות אירופה, ואולי לא מיצינו עד היום הזה כל גודל החורבן ותוצאותיו האיומות. אבל גם שואה זו לא ערערה קיומו של העם היהודי ולא החשיכה עולמו ללא תקווה. כוח־החיוניות המופלא הטבוע בעמנו עמד לו בשעות הטראגיות ביותר בחייו, בכל התקופות ובכל הדורות. הוא עמד לו גם בימינו אלה.

גם רואי השחורות בקרב החוגים היהודים בדורות האחרונים לא העלו על לבם לפני שמונים, שישים או שלושים שנה הסכנה הצפויה למיליוני היהודים באירופה. ואף בין "שוללי־הגלות" הקיצוניים ביותר לא נמצא אף אחד, שחזה מראש אפשרות של השמדה מאורגנת ומתוכננת של הגזע היהודי על ידי מעצמה אירופית כבירה. אבל בית־ישראל באירופה זה כמאה שנה לא היה שקט, והמונים הגדילו רפואה למכה: הם יצאו את אירופה לעברי הימים והקימו בשבעים השנים האחרונות שני מרכזי כוח ועצמה יהודיים, שלא היו כמוהם זה אלפיים שנה; אחד בעולם החדש שנתגלה בשנת גרוש ספרד, ואחד בעולם הישן – במולדת־הקדומים של האומה העברית.

נראה נכוחה, 1954, **חזון ודרך**,

כרך חמישי, עמ' 47.

ליהדות האירופית קרו בעשרים ושמונה השנים שבין סוף מלחמת העולם הראשונה וסוף מלחמת העולם השנייה שני אסונות מחרידים: שלישי ממנה נותק באונס מיהדות העולם זה כארבעים שנה על ידי המשטר הבולשביסטי ברוסיה, בתום מלחמת העולם הראשונה; וכשני שלישים נטבחו ונשמדו על ידי התליינים הנאצים במלחמת העולם השנייה. זהו האסון הכפול, ללא דוגמה אף בהיסטוריה רבת העינויים של עמנו, שפקד אותנו במחצית הראשונה של מאה זו לפני קום המדינה. מיהדות אירופה נשארו רק שרידים מועטים, שהם עדיין חופשיים, אבל תקופת ההגמוניה של יהדות אירופה בחיי העם היהודי חלפה לכלי שוב.

מדינת ישראל ועתיד העם, 1957, **מולד**, כרך טו,

חוברת 107-108, עמ' 225.

יהודי אמריקה

אמריקה היא הארץ היחידה המכילה יישוב יהודי המוני – הקיבוץ היהודי הכי גדול בעולם – מבלי שהיתה בה עד הזמן האחרון תנועה חלוצית. אולם גם פה מכשירים השינויים העצומים שחלו במצב הכלכלי, ובייחוד במצב המוני-ישראלי, את התנאים לצמיחת תנועה חלוצית. גם בשביל יהודי אמריקה פוסקת ארץ-ישראל מהיות עניין לפילנתרופיה לאומית, עניין של עזרה לאחים הסובלים במזרח אירופה, ונהפכת לשאלת חיים ועתיד של יהודי אמריקה גופם. והנוער הוא בלי ספק האלמנט הכי רגיש הנענה לשינוי זה. וכבר רואים אנו ניצנים חשובים של נוער חלוצי, לא רבים בכמותם, אבל בני קיימא ונותני תקווה לפי איכותם. ואם תנועתם תיענה לתביעת-הנוער האמריקני ותקדיש כוחות ואנשים לא רק לתעמולה ואוסף כסף, אלא גם לחינוך הנוער, יש תקווה שגם בארץ זו יפרוץ מעיין החלוציות ואז ישתנו פני הציונות בארץ רבת-משקל זו.

הפועל בציונות, 1932, **ממעמד לעם**, עמ' שיא.

יהדות אמריקה, עד כמה שאני מכיר אותה, שונה מכל קיבוץ יהודי אחר בעולם; היא דומה במקצת לקיבוץ היהודי בארץ-ישראל – זו היא יהדות של מעבר. ברוסיה, בתימן, בגרמניה היו קיבוצים יהודיים מושרשים מאות בשנים; יש אומרים אלפי שנים, יש אומרים שהיהודים קדמו לבוא לגרמניה לפני הגרמנים. הם היו מושרשים בשני דברים; בחוויה יהודית ובשכנות בארץ. השכנות בארץ היתה קבועה. גם הסביבה מחוץ ליהודים היתה מושרשת. אמריקה כולה היא ארץ של מעבר, והיהדות אף היא יהדות של מעבר. היא מאוד היולית, אינה מגובשת, עדיין רחוקה מבגרות, לכן אין לדבר על פרצוף מסוים. וכשם שאי-אפשר לומר דבר מסוים על אמריקה כולה, כן על היהודים. יהודים תמיד דומים לגויים, אלא שתמיד מוסיפים נופך משלהם.

בזה יש גם חיוב. אין כאן הנוקשות, נגיד, של יהודי המתבולל מגרמניה (אני מדבר כמובן על גרמניה שלפני היטלר). אין גם הנוקשות הדתית המסולפת של "אגודת ישראל", כן הדבר אצל האנטי-ציונים. זהו דונג שעדיין לא נתקשה. פה אפשר ליצור ביתר קלות כל צורה, אבל יש בה גם מן השלילה. הכל רך, כותבים על הדונג ונקל למחוק את הכתוב. ביהדות רוסיה היו כל הזרמים שורשיים, הוא הדין בגרמניה. כאשר החלה המרידה הציונית בנשמת היהודי הגרמני, העמיקו לחשוב, חרשו חריש עמוק מאוד בנפש ובמחשבה.

דברים אלה אינם באמריקה, ומשום כך יש צורך בהתמדה. אף פעם אי-אפשר להגיד שהמלאכה נשלמה. אם אינך ממשיך – הכל עלול להחרב.

תוכנית פעולה ציונית ויהדות אמריקה, 1942,

במערכה, כרך רביעי, עמ' 48-49.

יש גם תסביך נחיתות של יהודים, אותו תסביך נחיתות שהציונות ניסתה לעקור אותו, ולא הצליחה בכל, התנועה הסוציאליסטית ניסתה אף היא לעקור אותו, וגם היא לא הצליחה בכל. ואם גם היו באמריקה סוציאליסטים נלהבים – פגה התלהבותם. ויש תסביך של נחיתות, בייחוד אם היהודים העשירים הם קרובים למלכות ולרוב הם קרובים למלכות, בין אם היא דמוקרטית ובין אם היא רפובליקנית.

שם, עמ' 50.

היהודים באמריקה שרויים יותר מכל היהודים בפחד מפני אנטישמיות.

שם, עמ' 51.

מחוץ לישראל אין כרגע קיבוץ יהודי שידמה ביכולתו החומרית, המדינית, הכספית וגם התרבותית והרוחנית לקיבוץ היהודי באמריקה. וכל עתידו של העם היהודי וגורלה של מדינת ישראל תלויים בשותפות האמיצה והנאמנה שבין ישראל בארצו ובין יהדות אמריקה. וזיקת-הגומלין של ישראל עם יהדות אמריקה לא תעמוד אך ורק על שותפות כספית, מדינית בלבד – אלא על שותפות חלוצית ותרבותית, שותפות של גוף ורוח מצדם של טובי הנוער ותלמידי החכמים ביהדות האמריקנית שיבנו יחד איתנו מדינת ישראל ותרבות ישראל. חלוצי ישראל מכל הארצות יפריחו יחד עם בני הארץ שממות המולדת, ולא יעדר מקומו של הנוער היהודי באמריקה בקרב חלוצים אלה. ובמיוחד ניזקק לתלמידי-חכמים ואנשי-רוח ועובדי-מדע ומומחים שבקרוב יהודי אמריקה, למען האדיר חכמת ישראל החדשה שעליה יתבסס כל מפעלנו המשקי, הצבאי והחינוכי. וגם בענף המיוחד של חקר תולדות האומה והמולדת, שלו נתייחס עד עכשיו בגולה המונח של "חכמת ישראל" במובנה המצומצם – גם כאן יש כר נרחב לפעולה וליזומה משותפת בין חכמי ישראל וחכמי היהדות בתפוצות, ובראש וראשונה באמריקה.

עצמאות תרבותית, 1952, **חזון ודרך**,

כרך רביעי, עמ' 56-57.

ליהודים רבים באמריקה יש עדיין הפחד שמא לא יראו בהם אזרחים אמריקנים גמורים, אם יהיו קשורים עם עניינים יהודיים עולמיים. משום כך מתנגדים רבים לציונות. אבל גם אלה שאינם מתנגדים, ואפילו כמה וכמה ציונים, חוששים לסתירה שבין יהודי ובין היותו אמריקאי. ההתבוללות האמריקאית שונה מבחינה חשובה מההתבוללות בארצות אירופה. העם האנגלי, הצרפתי, הפולני – זהו קודם כל מושג אתני-היסטורי, ולא רק מושג ארצי-ממלכתי. בני עם מסוים באירופה שותפים למסורת לאומית, תרבותית, אתנית, פוליטית ולרוב גם דתית. באמריקה הולך ונוצר מושג חדש של עם. לא העבר, לא הלשון, לא הגזע והלאום, לא הדת. כל אמריקאי הוא מהגר, או בנו של מהגר, או נכדו של מהגר. המשותף הוא האזרחות האמריקאית. ההתמזגות החדשה בלשון ותרבות עדיין לא הגיעה

לגמר בישולה. הזיקה האזרחית-הממלכתית היא משום כך העיקר. ומשום כך גדול הפחד מהמילה "לאומיות" שבלשון האנגלית יש לה הוראה כפולה: נתינות וזיקה לאומה (המילה "ניישון" פירושה לא רק אומה אלא גם מדינה). והפחד של כמה יהודים מהמילה "ניישון" אין לשער. אם יהודי מודה בקשר לאומה (ניישון) היהודית – הרי אזרחותו האמריקאית מפוקפקת, כי לאזרחות (נתינות) קוראים "ניישוןליטי". ואיך אפשר ליישב זיקת יהודי לארץ-ישראל ואמריקה כאחת?

שם, עמ' 54-55.

באמריקה יש חמישה מיליון אזרחים שהם יהודים, ויישוב יהודי זה הוא הכוח הפוטנציאלי הראשון – לאחר היישוב בארץ – שיש לנו בעולם בהאבקנו על עתידנו במולדת. יש להדגיש כוח פוטנציאלי, היולי. אין זה עדיין כוח מגובש, אקטיבי והוא טעון הפעלה והדרכה, אבל הוא עשוי לשמש אחד הגורמים אשר יכריעו בהתרוצצות שיש במדיניות האנגלית בין שתי האוריינטציות – הציונית והאנטי-ציונית.

המדיניות הציונית, 1943, **במערכה**,

כרך שני, עמ' 261.

יודע אני את מצב היהדות באמריקה. זוהי אחת הארצות החופשיות אולי ביותר בעולם, בה קיים חופש וביטחון, מבחינה חוקית בכל אופן, כמעט במידה מקסימלית. בה יש גם ביטחון מפני החוק, כאשר שם קיים משפט עליון העומד מעל לחוק הרגיל, ואם מחוקקים חוק הפוגע בעקרונות הדימוקרטיה וזכויות האדם – אפשר לערער בפני בית המשפט העליון והוא מבטל את החוק. שם יש גם מידה רבה של רוחה כלכלית, ומצב היהודים אינו רע; ולא רק של שכבות קטנות אלא גם של המוני הפועלים, שאגב הם הולכים ומתמעטים. בכל אופן לא ידוע לי ארץ חופשית יותר מאמריקה, מבחינה יהודית. כשבאתי לאמריקה, ולא בפעם הראשונה, לאחר פרוץ המלחמה הזאת, הייתי נדהם לראות באיזו מידה היהודים באמריקה הם אנוסים ואינם מעיזים להיות מה שהם רוצים ולדבר מה שהם חושבים ולהשיח את רחשי-הלב: ולא רק בענייני היהודים, אלא גם בעניינים המסעירים את אמריקה כולה, כמו בשאלת המלחמה. לפני שאמריקה נכנסה למלחמה נתחלקו הדעות בעד ונגד. וגם שם היו כאלה שאמרו, כמו שאמר "השומר הצעיר" אצלנו, כי עלינו להישאר ניטרליים במלחמת שני המחנות. וכוח סוער נמשך באמריקה כשלוש שנים, אבל היהודים היו כמעט אנוסים לשתוק. ורוב היהודים ידעו מה זה היטלר, לא רק באשר הם יהודים, אלא באשר להם יש כושר הבחנה גדול יותר בעניינים בין-לאומיים והם יודעים יותר מה שנעשה בעולם מאשר לא-יהודי רגיל. והיתה ליהודים עמדה ברורה. ואף על פי כן לא העיזו לדבר, כי הם אנוסים. לא החוק אנס אותם. החוק נותן זכות ליהודים להגיד את אשר בלבם, כמו להולנדים, בלגים ואחרים. אבל לא הכל בידי החוק.

רק דוגמה אחת מגילויי האנוסות האיומה ביותר. לפני שנה היו מכים ילדים יהודים

בבוסטון. ולא רק בבוסטון. ילד יהודי לא יכול היה לעבור רחובות מסומים, והעיתונות היהודית והציבוריות היהודית שתקו באופן מאורגן, מפחד שמא חלילה-יוחס יודוע הדבר בעיר אחרת ויעשו מה שעושים בבוסטון. אמנם השתיקה לא הועילה ובריונים בשיקגו ומקומות אחרים המציאו מעצמם את החכמה הזאת וגם הם היו מכים יהודים. ושמעתי זה לא כבר מפי יהודי שבא מניו יורק: בכרך זה יש שני מיליונים יהודים. אותו יהודי גר בסביבה שאינה כולה יהודית, והילד שלו הולך לבית ספר הנמצא בבלוק השלישי מביתו. ואשתו מפחדת לשלוח לשם את הילד לבדו, משום שמרביצים בדרך. מובן, שאין היהודים באמריקה במצב של אנוסי פרס שהוכרחו להתאסלם, אולם אף הם במידה ידועה אנוסים. כשהוקמה החטיבה היהודית הלוחמת וכל גוי הגון שמח כי סוף-סוף ניתן איזה פיצוי מוסרי ליהודים, וגם העיתונות הגויית באמריקה קידמה את ההחלטה של הממשלה הבריטית בהכרה ובחיוב, נמצא עיתון אחד גדול באמריקה, "ניו יורק טיימס" – העיתון הגדול ביותר באמריקה! – שקיטרג על החטיבה היהודית. ומדוע? מפני שבעליו יהודים, והם חוששים שמא יפקקו באמריקניותם – אם תוקם חטיבה צבאית יהודית. לסינג רוזנולד הנלחם נגד מדינה יהודית גם הוא יצא בהכרזה נגד החי"ל, מתוך מצב אנוסות. אבל אנוס אינו רק זולצברגר היהודי המתבולל; אפילו הציונים באמריקה אינם מעיזים תמיד להגיד ולגלות מה שבלבם.

דרך "החלוץ" בגולה, 1944, **במערכה**,

כרך שלישי, עמ' 213-215.

באמריקה נמצא הקיבוץ היהודי הגדול ביותר. שם יש שוויון מובטח, נכסי-צאן-כרזל קונסטיטוציוניים, ובאמריקה לא כל כך קל לשנות קונסטיטוציה; והעיקר, זה המקום האחד בעולם שכמעט כל התושבים הם מהגרים כמו היהודים. אף על פי כן היהודים שרויים בפחד שמא לא יהיו אמריקנים טהורים, שמא לא יצאו ידי חובתם, שמא יאמרו להם שהם רוצים משהו לא מפני שזה נחוץ לאמריקה, אלא מפני שזה נחוץ ליהודים – והם כבולים.

"תוכנית בילטמור" ומתנגדיה, 1944, **במערכה**,

כרך רביעי, עמ' 111.

דבר הימצאו של קיבוץ יהודי בן 5 מיליונים ומעלה, המרוכזים בעמדות מפתח באמריקה, והיות הציבור מגויס כולו מאחורי התביעה הציונית – עלול להיות גורם מכריע, בכל אופן אחד הגורמים המכריעים, בעמדתה של אמריקה.

הפעלת כוחות, 1945, **במערכה**,

כרך שלישי, עמ' 230.

מדינת ישראל העניקה לקיבוץ זה ברכה שלא תסולא בפז: הרמת קרנו וככבודו, בעיני עצמו ובעיני שכניו. אבל גם קיבוץ זה תרם ויתרום מלוא חפניו לבנין המדינה, להקמתה, לביטחונה

ולפיתוחה. מה שיהדות אמריקה מסוגלת לתרום למדינת ישראל – לא יעשה שום כוח אחר מחוץ למדינה.

יהדות אמריקה רואה את עצמה כחלק נאמן של העולם החדש והגדול הזה – בהישארה קשורה לעם ישראל. וליהדות אמריקה עוד נתכנו עלילות בבנין המדינה ובקיבוץ גלויות. מי שגורס קיבוץ גלויות ואינו גורס עזרת יהודי אמריקה, נושא לשווא שם קיבוץ גלויות, ורק בהיות אמריקה כאשר היא – ארץ חופשית, דמוקרטית, פתוחה, מסוגלת יהדותה לתרום תרומתה הגדולה לפיתוח המדינה וביצורה.

איני סבור שיהודי ארצות הברית הם יהודים יותר טובים מיהודי ברית המועצות, ואם היהדות האמריקנית עושה מה שלא עושה היהדות הרוסית, אין זאת אלא באשר הם חיים בתנאים המאפשרים השתתפותם בבנין המדינה. טול מהעם האמריקני את חירותו – וגם יהדות אמריקה תשותק. רק בתוך סביבה חופשית תיתכן חירות יהודית.

מדיניות החוץ שלנו, 1951, **חזון ודרך**, כרך

שלישי, עמ' 249-250.

אין ספק שמנהיגי הציונות באמריקה פשטו את הרגל עם הקמת מדינת ישראל. לא קמו אפילו 50 מנהיגים לעלות לארץ כאשר הוכרזה המדינה. איני סבור שדבר זה היה מושך אחריו עליה המונית, אבל זה היה מראה שדבר הציונות לא היה דבר ריק, לפחות בפני בחירי התנועה.

מדיניות העליה, 1951, **חזון ודרך**,

כרך שלישי, עמ' 264-265.

הציונות האמריקנית בכללה היתה מראשיתה שונה במהותה וביסודה מהציונות האירופאית. ציוני אמריקה, מלבד בודדים, היו – בהשוואה לציונים ברוסיה, בגליציה או ברומניה, ואחר כך גם בגרמניה – חובבי הציונות. זו היתה ציונות "אלטרואיסטית" בניגוד לציונות "האגואיסטית" של יהדות מזרח-אירופה. המניע הציוני באמריקה לא היה הרגשה של חיי-גולה ורצון או סיכוי לצאת מגולה זו, אלא רגש סולידאריות עם יהדות אירופה, ורצון לעזור להם להשיג מבוקשם בארץ ישראל.

היו, כמובן, יחידים גם באמריקה שהרגשתם היהודית היתה כה חריפה. שגם ה"גן-עדן" האמריקני לא הצליח לעקור מתוכם הרגשת הנכר והתלות, והם הרגישו צורך נפשי עמוק לחיים יהודיים ואנושיים שלמים, ללא חציצה ולא שניות. וצורך זה גבר על ההנאה מהרווחה והחירות האמריקנית. אך אלה היו בודדים ויוצאים מן הכלל, ולא הטביעו חותמם על הציונות האמריקנית. הציונים באמריקה, לא פחות מלא-ציונים, ראו עצמם לא רק אזרחים נאמנים לארצות הברית, אלא חלק אורגני של הריקמה ההיסטורית ילודת הגירת-עמים המהווה את האומה האמריקנית.

עסקנים ציונים מארצות מזרח-אירופה, שאף הם לא עלו ארצה עד שהגיעו מים עד

נפש, מנסים אמנם להסביר לציונים באמריקה, שאין שום הבדל בין מצב היהודים בארצות מזרח-אירופה או בגרמניה ובין מצב היהודים באמריקה וכי אין תפוצה ויש רק גלות. אין כל תועלת לגבי בירורנו אנו לנסות ולבחון אם המציאות ההיסטורית, הפוליטית והאתנוגרפית באמריקה שונה מזו שבאירופה, ואם השינוי הזה משפיע על עמדתה ועתידה של היהדות האמריקנית. עובדה היא, שאין להתעלם ממנה, שציוני אמריקה כופרים כל השנים שהם שרויים בגלות, ואפילו העסקנים הציונים, שנמלטו מארצות-מזרח-אירופה, אינם שונים בנידון זה מציוני אמריקה הוותיקים; אין הם עולים ארצה ואינם מחנכים בניהם לעליה. וכרבים מיהודי אמריקה שלא נצטרפו מעולם להסתדרות הציונית אינם אלא חובבי ארץ ישראל, ועכשיו חובבי המדינה, אם כי הם מחזיקים באדיקות בשם ציונים.

לפני מלחמת העולם השנייה לא היתה הציונות האמריקנית קובעת ועומדת במרכז התנועה. אפילו מבחינת כמות השוקלים הציונים עמדה אמריקה אחרי פולין, אם כי בארצות הברית היו בשנת 1939 כשני מיליון יהודים יותר מבפולין. ראשי המדברים בקונגרסים הציוניים והקובעים דבר המפעל הציוני היו ציוני ארץ ישראל – שאף הם באו בעיקר מאירופה – וציוני אירופה, מלבד שני ציונים אמריקנים שהתיישבו בארץ ונבחרו כל אחד להנהלה הציונית – הגברת הנרייטה סולד וד"ר עמנואל ניומן – לא נבחר לפני מלחמת העולם השנייה אף ציוני אמריקני להנהלה הציונית. הציונות האמריקנית גם לא נדחקה ביותר להטיל מרותה או השפעתה על התנועה הציונית ועל המפעל בארץ. אמריקה גם לא היתה אז מרכז מכריע מבחינה ציונית; המרכז היה באנגליה. מרכז העליה היה באירופה המזרחית, התיכונת והדרומית. מאמריקה באו בעיקר כספים, והכספים באו לאו־דווקא מציונים בלבד, ואולי גם לא בעיקר מציונים. אין זה מקרה ש"הסוכנות המורחבת" שהוקמה בשנת 1929 אשר להלכה היתה צריכה להקיף גם היהדות "הלא ציונית", היתה למעשה רק שותפות בין ההסתדרות הציונית ובין לא־ציוניים אמריקנים, ולהנהלת הסוכנות צורפו אך ורק נציגי הלא־ציונים האמריקניים. יהדות אמריקה תרמה בעיקר עזרה כספית, ובמתן עזרה זו לא היה הבדל בולט בין ציונים ולא ציונים. גם הציונים וגם הלא־ציונים באמריקה לא ראו במפעל הארצישראלי – עתיד ליהדות האמריקנית, ואת עצמם – כנושאים אישיים של המפעל. אלה ואלה היו ידידי המפעל ותומכיו, אם כי בסגנון דבריהם היה לפעמים הבדל ניכר. ציוני אמריקה היו רגילים לסגנון ששלט בתנועה הציונית, והלא־ציונים היה דבקים לסגנון הפילאנטרופי שהיה רווח בסביבתם. ואם כי אין לזלזל גם בהבדלי סגנון – הרי קובע התוכן. ובתוכן לא היה כמעט שום הבדל בולט. גם הציונים וגם הלא־ציונים אהבו את ארץ ישראל כיהודים, ושניהם יחד לא התכוונו להתיישב בה בעצמם. שניהם ראו עצמם מעורים בחיים האמריקניים, מושרשים או משתרשים בתרבות האמריקנית ורואים עתיד בניהם ובני־בניהם בארצות הברית, אלא שמתוך סולידריות יהודית ראו חובה לעצמם לסייע לאותם היהודים שלא זכו כמוהם לחיי שוויון, רווחה וחירות – למצוא לעצמם מקלט בטוח בארץ וגם להקים מדינה יהודית.

הצביון הפילאנטרופי – במובן הטוב והמקורי של המילה פילאנטרופיה – של הציונות

האמריקנית לא פגע לפני מלחמת העולם השנייה באופיה הכללי של התנועה הציונית כתנועה של אבטואמנציפציה. רוב מנינה ורוב בנינה של ההסתדרות הציונית היה באירופה, ויהדות-אירופה ראתה עצמה שרויה בגלות שיש לצאת ממנה – למולדת גאולה.

המצב נשתנה תכלית שינוי לאחר מלחמת העולם השנייה, כשנושאי הציונות ה"אגואיסטית" נשמדו ונחנקו – וקמה מדינת ישראל. התנועה הציונית בגולה היא עכשיו ברובה המכריע ציונות אמריקנית. לקונגרס הראשון שנכתנס בארץ לאחר יסוד המדינה הופצו בארצות הברית כשני שלישים של כל השקלים בגולה. לאחר השואה באירופה מרוכז רוב העם היהודי שבגולה – בארצות הברית. ואם לנכות "היהדות המשותקת בארצות הקומוניסטיות" – מהווה היהדות האמריקנית שני שלישים של כל יהדות הגולה. ונשתנה לא רק משקלה היחסי של יהדות אמריקה. ארצות הברית נעשתה למנהיגה של העולם החופשי – – –

ובאותו חלק של העולם, שבו יש ליהודים חופש להיות יהודים כרצונם, לפחות במידה שדבר זה אפשר בגולה, ארצות הברית של אמריקה היא המעצמה המנהיגה. ההגמוניה של אמריקה בעולם החופשי מגדילה עוד יותר משקלה וערכה של יהדות אמריקה – בחיי העם היהודי. מדינת ישראל ויהדות אמריקה, הן שני העמודים שעליהם נשען עכשיו כל בית ישראל.

אולם האחריות הכבדה שהוטלה עכשיו על יהודי ארצות הברית לא שינתה עדיין במאומה את אופיה, צבינה ומהותה של הציונות האמריקנית. תקומת המדינה ופתיחת שערי הארץ לרווחה לכל יהודי הרוצה לעלות – לא עוררו בקרב הציונות האמריקנית כל תגובה ציונית, כלומר, תגובה שיש בה משהו יותר ושונה מתגובה של סתם ידיד המדינה. ציונות זו יחד עם כל ההסתדרות הציונית העולמית נידונה לאזלת-יד, לאובדן-דרך ולכישלון חרוץ, אם לא תראה בבהירות, בעיניים חדשות ובלב פתוח, התמורות המהפכניות שחלו בעולם ובעם ישראל מאז 1939 ולא תסיק כל המסקנות מתמורות אלו.

ציונים וחובבי ציונות, 1954, **חזון ודרך**, כרך

חמישי, עמ' 44-47.

יהודי אמריקה משתייכים יותר ויותר למעמד הבינוני והגבוה בלבד, ומספר עובדי האדמה הוא כמעט אפסי וגם מספר הפועלים הולך ופוחת. היהודים נקלטים במסחר, בתעשייה ובמקצועות החופשיים ועושים חיל רב במובן החומרי במקצועות אלה. כיצד ישפיע דבר זה על מצבם ועל יחס הרוב אליהם – ימים יבואו ויגידו.

בכל שאר השטחים בארצות הברית אין הבדל בין יהודים ובין לא יהודים. אין אידיאולוגיה של התבוללות בקרב יהודי אמריקה, אבל גדלה ההתבוללות בפועל, אם כי אין התבוללות זו כרוכה בהתכחשות להיותם יהודים. יהדות זו יש לה נקודות אחיזה ממשיות מועטות וחלשות. מתרחב הפולחן הדתי, אבל ספק אם מתגברת ההכרה הדתית. השייכות לסינגוגה או לטמפל אינה זהה עם זיקה להלכה המסורתית או לערכי הרוח של

נביאי ישראל. הארגונים השייכים להסתדרות הציונית באמריקה אינם שונים במאומה מהיהודים שאינם שייכים להסתדרות זו. הציונות בארצות הברית אינה מיוסדת על הכרה של גלות ונכר ועל רצון וצורך לשוב לציון. וכל גזירה שווה מגורל היהדות באירופה על גורל היהדות בארצות הברית – לשבט ולחסד – אין לה שחר. אין כל מכשול ומניעה ליהודי ארצות הברית לשמור על יהדותם ועל זיקתם למדינת ישראל, אבל גם אין כל חיוב פנימי חיצוני לעשות זאת. וכל פרוגנוסה מדעית המיוסדת על הכרח היסטורי – אם בכלל יתכנו פרוגנוסות מדעיות בהיסטוריה – עלולה להתבדות. ואין טעם ותועלת בדיונים מופשטים על עתיד היהדות באמריקה – **אלא יש לברר המעשה אשר נעשה למען הבטיח עתידה בהתאם לרצוננו ולצרכנו היהודיים.**

מדינת היהודים ועתיד העם, 1957, **מולד**,

כרך טו, חוברת 107-108, עמ' 228.

יהודי אנגליה

יודע אני גם את יהודי אנגליה; הם עולים באומץ לבם על יהודי אמריקה, אם כי מספר היהודים באמריקה הוא גדול יותר וגם הביטחון החוקי הוא שם יותר איתן. כי לאמריקה מבחינה יהודית יש יתרון: לא רק היהודים הם מהגרים, אלא גם עמים אחרים, פרט למספר קטן של כמה אלפים אינדיאנים. אבל ליהודי אנגליה בדרך כלל יותר אומץ-לב אזרחי מאשר ליהודי אמריקה, ואף על פי כן גם שם היהודים אנוסים.

דרך "החלוץ" בגולה, 1944, **במערכה**,

כרך רביעי, עמ' 215.

אנגליה אינה ארץ של מהגרים, שם יש עם שיש לו היסטוריה עתיקה, ומצב היהודים שם איננו כל כך נוח מכמה בחינות. אף על פי כן הם יותר אמיצים מאשר היהודים באמריקה. הם אינם חוששים כל כך מה יאמרו הגויים, ומה תאמר הממשלה, ואף על פי כן הם מוכרחים לחשוש מה יאמרו הגויים, כי חייהם וקיומם תלויים בהם ולא תמיד עולה האינטרס היהודי והציוני והשיקול היהודי והציוני בקנה אחד עם השיקולים של המקום. ראיתי את תופעת היהדות האנגלית בימי מלחמה זו ואני מרכין את ראשי בפניה – הופעה נאה ואמיצה. בשעה שאנגליה נלחמה לחיים ולמוות בימי ה"בליץ", העיזו שם היהודים לצאת בתוקף רב נגד ממשלתם בגלל עניין ארצישראלי. אף על פי כן מצבם לא קל.

תוכנית "בילטמור", 1954, **במערכה**,

כרך רביעי, עמ' 111.

יהודי גרמניה

אם נס הוא החזון החלוצי – הרינו רואים נס בתוך נס ברמות התנועה החלוצית בגרמניה. ארץ זו, מולדת הטמיעה היהודית, אשר ממנה יצאה תורת השמד, אשר המשפחות היהודיות המפוארות שבה, גדולי חכמת ישראל, ראו את בניהם ונכדיהם עוזבים את עמם, אשר ההתבוללות אכלה בישובה היהודי עד נפש – מארץ זו אנו רואים לא רק תשובה להכרה היהודית ולתנועה הציונית, אלא רואים אנו את המשפחות שהוליכו קודם את בניהם לשמד – שולחות עכשיו את ניניהן למושבות ולקבוצות בארץ-ישראל, להקים יחד איתנו את האומה העברית על יסוד העבודה החלוצית.

לחידוש העליה החלוצית, 1929,

משמרות, עמ' לה.

יהודי רוסיה

גדול הנס שהתרחש בארץ, אשר היתה עד ימינו מולדת האומה העברית בגולה, מולדת הציונות, הספרות העברית, תנועת הפועלים היהודית – היהדות הרוסית. בתוקף המאורעות היא נכרתה כמעט מתוך עמה, ועתה היא נידונה להסגר ונחנקת, והציונות, ארץ ישראל והשפה העברית נרדפות בה כבימי האינקוויזיציה בספרד. אולם למרות הרדיפות האיומות, האלמוות, ניתוק כל קשר עם שאר חלקי האומה, המאסרים והגלויות – קיימת שם תנועה של מיטב הנוער היהודי הנושא איתו גם למרחקי סיביר את האש הגדולה שהביאתנו הלום.

לחידוש העליה החלוצית, 1929,

משמרות, עמ' לו.

אחת המכות הקשות שהוכתה הציונות בדורנו – היא כריתת היהדות הרוסית מעל העם היהודי על ידי המשטר הרוסי הקיים. היהדות הרוסית נקרעה מעל העם היהודי ושותקה בתור גורם בחיי העם היהודי ובתור גורם בחייה היא.

מדיניות ציונית, 1947, **במערכה**,

כרך שלישי, עמ' 68.

ניתוק היהדות הרוסית – קשה לתאר גודל האכידה שאבדה לבנין ארץ ישראל מאז 1918 ועד היום. די לזכור את תפקידה של היהדות הרוסית, לא ברוסיה בלבד, אלא בכל רחבי הגולה, ביצירת הספרות העברית והיהודית, בהקמת תנועת-פועלים יהודית, בבנין תנועת חובבי-ציון והציונות, בעליה החלוצית מימי ביל"ו ועד העליה השנייה – ועד בכלל, בטיפוח

ההתיישבות היהודית בארץ. האם היה קם מה שקם בארץ בלי השתתפותה הנאמנה של יהדות רוסיה עד שנת 1918? ויהדות זו עדיין מנותקת, ואין איתנו יודע כמה זמן ניתן זה ימשך.

שלוש החזיתות, 1947, **במערכה**,

כרך שלישי, עמ' 241.

בשנת 1917 ניתנה הצהרת בלפור. בפעם הראשונה לאחר החורבן הוכרו היהודים על ידי מעצמה עולמות כאומה מיוחדת והובטחה להם הזכות לשוב לארצם. חבר-האומות שהוקם בסוף מלחמת-העולם הראשונה נתן תוקף בינלאומי להצהרת בלפור, והכיר בנציגות העם היהודי כגוף מאושר במשפט-העמים.

אותה שנה פרצה מהפכה ברוסיה שמיגרה את המשטר הישן: והמשטר החדש שהבטיח גאולה לעולם הנחית מהלומה אנושה לעם היהודי: יהדות רוסיה, הקיבוץ היהודי הגדול והפורו ביותר בעולם, נותקה בחוק-יד מהעם היהודי וממולדתו המתחדשת.

המהפכה הרוסית בישרה שוויון לאומי לכל עמי רוסיה ושבטיה, וגם קיימה הבטחתה לפי דרכה: במסגרת המשטר החדש ניתנה אבטונומיה ארצית לכל האומות, הגזעים והשבטים, שישבו באימפריה של הצארים הרוסים. ברית המועצות התכוננה כפדרציה של אומות שוות-זכויות, כל אחת בשטח הלאומי האבטונומי המיושב על ידיה. ככל הסיפורים בברית המועצות כפופה אבטונומיה זו לדיקטטורה המוחלטת של המפלגה הבולשביסטית, אשר מרכזה הוא במוסקבה, והשלטון המרכזי על כל התושבים ועל כל העמים קובע את כל הסדר הכלכלי, האזרחי, התרבותי והמדיני בכל קצות הריפובליקה הענקית; אולם במסגרת הדיקטטורה הבולשביסטית – הושוו הזכויות של כל העמים, הגדולים והקטנים, והתרבות והלשון והמשק של כל עם ושבת, במידה שהם עומדים ברשות עצמם, הריהם מתפתחים בהתאם לצרכי העם והשבט.

רק גוף לאומי אחד בברית המועצות, הגוף היהודי, נידון למעשה לכליה לאומית-רוחנית, לא מפני יחס שלילי מיוחד ליהודים מצד השלטון הבולשביסטי, אלא מפני המציאות האובייקטיבית של עם מפוזר, ללא מולדת, שהשלטון הזה לא הביא בחשבון. העמים האחרים בברית המועצות המרוכזים בשטחם קיבלו במסגרת הדיקטטורה הבולשביסטית אבטונומיה לאומית ארצית, ולשונם, תרבותם, חינוכם, משקם, עומדים במידה רבה ברשותם. הם מטפחים בית ספר, ועיתונות וספרות בלשונם. המסורת הלאומית של כל עם לא רק שאינה מופרעת אלא להיפך מעודדת ונעזרת כאשר לא היה אף פעם ברוסיה הצארית. אולם לשון העם היהודי, חינוכו, ספרותו, קשריו עם עברו הלאומי – שותקו, גודעו וחונקו. כן נגזר על קשריהם של יהודי ברית המועצות עם העם היהודי ועם מולדת האומה. זקן התרבות בקרב כל עמי ברית המועצות נגזלה ממנו ירושתו ההיסטורית, נגנז הספר העברי, נסגרו כל בתי הספר העבריים. אלא ויתום ושכול לאומי נגזר על קיבוץ יהודי בן מיליונים, שעמד במשך דורות בראש היצירה הלאומית של עמו.

מאז פולמוס בר־כוכבא ואדריאנוס לא קיבל העם היהודי מהלומה כבדה כזו. שיתוקה וניתוקה של היהדות הרוסית פגעו לא רק במיליוני היהודים תושבי ברית המועצות – אלא הלמו קשה בכל העם היהודי באשר הוא. למען יהיה לנו מושג כלשהו מהאבדה האיומה והעצומה שאבדה לעם היהודי מאז 1917 – עלינו לשאול עצמנו מה היינו מפסידים אילו הדבר שקרה ברוסיה בשנת 1917 היה קורה בשנת 1880: אילו נותקה ושותקה יהדות רוסיה. אז היינו מאבדים עליית ביל"ו, הספרות העברית החדשה – מנדלי, אחר־העם, ביאליק ובני לווייתם, התנועה הציונית ותנועת הפועלים היהודית, העליה השנייה, מייסדי הקבוצה ו"השומר", בוני ההתיישבות העובדת ומייסדי תל אביב, כל האישים שעמדו בראש התנועה הציונית והיישוב במשך ארבעים שנה, כל האמצעים שנתנה יהדות רוסיה לבנין הארץ. היינו גם מפסידים את תנועת הפועלים היהודים באמריקה וכל היצירה של יוצאי־רוסיה היהודים בכל הארצות.

הכישלונות והכיבושים של הבולשביקים בשנים הראשונות לתפיסת השלטון בידיהם – כישלונות בשטח הבינלאומי וכיבושים וניצחונות בשטח הרוסי, הביאו לידי תמורות עמוקות בכיוונו ובמגמתו של המשטר החדש. מתפיסת השלטון בכוח עברו להחזקת השלטון בכוח; ומשטר הדיקטטורה נהפך מהוראת־שעה לשיטת־קבע.

התורה החדשה של "סוציאליזם בארץ אחת" הפכה למעשה לשאיפה לאומית המעמידה את האינטרסים של הארץ האחת במקום הסוציאליזם הבינלאומי. במקום הסתמכות על מעמד הפועלים בעולם, ככוח המשחרר בכל אומה ומדינה – באה ההסתמכות היחידה על ברית המועצות וכוחה הצבאי. מתנועת הפועלים בכל ארץ שמחוצה לרוסיה נדרשה לא הגשמה סוציאלית בארצה לפי צרכיה ונסיבותיה ההיסטוריים של הארץ, כפי שהורתה תורת מרכס – אלא נאמנות מוחלטת לצרכיה הפנימיים והבינלאומיים של ברית המועצות, כפי שהם מתפרשים מזמן לזמן על ידי ראשי המפלה השלטת.

מובן, שאותה משמעת מוחלטת נדרשת מכל אזרחי ברית המועצות, מכל המוני הפועלים והאיכרים והאינטליגנציה, וחובת המשמעת חלה לא רק בשאלות חברתיות ומדיניות, אלא גם בשאלות מדעיות ותרבותיות, בשאלות ספרות, אמנות, היסטוריה, לשון, חיי משפחה ונוהג אישי.

מאז יסוד הכנסייה הקתולית ברומא והקמת השלטון האוניברסלי של האפיפיורים – לא הופיע בעולם כוח שדרש לעצמו סמכות עולמית ואבסולוטית כזו שתובעים לעצמם ראשי המפלגה הבולשביסטית, ודרישה זו, הנשענת למעשה על הכוח הצבאי העצום של ברית

המועצות – דוגלת להלכה ברעיון הסוציאליזם המהפכני ומכריזה על שאיפתה לתיקון העולם ולגאולת האנושות.

אין ספק, שראשי המפלגה השלטת מאמינים שכל מה שטוב לארצם טוב ממילא לשאר הארצות, וכי ארצם מביאה גאולה לעולם; אבל דווקא באמונה זו אין כל חידוש, לא בהיסטוריה הרוסית ולא בהיסטוריה העולמית.

האומה העברית אשר לא נכנעה אף פעם לכוחות פיזיים עליונים ושמרה על חירותה המוסרית והאינטלקטואלית גם כשלא עצרה כוח לשמור על עצמאותה המדינית והכלכלית, הועמדה יותר מכל עם בעולם בפני מבחן חמור ואכזרי. לא היה עם, שחזון גאולת העולם מילא בחייו, בתולדותיו, בהתפתחותו הרוחנית תפקיד יותר רב ומתמיד – מזה שהוא מילא בתולדות העם היהודי. שום עם אחר לא נשא נפשו לשלום בעמים ולאחדות המין האנושי, יותר מהעם היהודי המפוזר בעולם. גדולי העם היהודי בדורות האחרונים היו אלה שהעמיקו רעיונות המהפכה החברתית והעניקו להם בסיס מדעי מתוך ניתוח הסתירות של המשטר הקיים. מיטב הנוער היהודי עמד בראש מלחמת-השחרור בארצות בהן חיו יהודים. הצטיין בייחוד הנוער היהודי ברוסיה הצארית. כמעט כל יהדות רוסיה היה לבה עם אלה ששקדו לשבור עריצות הצארים הרוסים, ולוחמים יהודים עמדו בשורות הראשונות של המהפכה הרוסית.

בלהות הפרעות, שריחפו עשרות שנים על יהדות רוסיה, חלפו רק עם ניצחון הבולשביקים. מיליוני היהודים ברוסיה ידעו שתחת שלטון זה לא יתכנו פוגרומים ביהודים. הנביא והמחוקק והמצביא של המהפכה הבולשביסטית – לנין – היו לו כמה חברים ותלמידים יהודים. וגם לאחר שכמעט כל בני-הלוויה היהודים של לנין "חוסלו" אחד-אחד, לא ראה איש בזאת פעולה אנטי-יהודית. זיכרון הצרות והרדיפות והעלבונות, שסבלו היהודים בימי הצארים, לא מש מקרב יהודי רוסיה ויהודי העולם זמן רב. וגם רבים מאלה שלא יכלו ליישב הסיסמאות הסוציאליסטיות של המפלגה הבולשביסטית עם המעשה שהוגשם על ידי שליטיה – לא רצו להתעלם מהשינוי שחל במצב החוקי של היהודים לאחר מיגורו של המשטר הצארי.

המשטר החדש ביטל כל שרידי ההפליה של הצארים נגד היהודים. היהודי היחיד, זכויותיו הושו במלואן לזכויות הבלתי יהודי. אולם הקיבוץ היהודי נפגע פגיעה אנושה על ידי המשטר הבולשביסטי ותביעותיו הטוטליות, באשר הוא פגע בנפש היהדות, ונפגע לא רק הקיבוץ היהודי בברית המועצות – אלא העם היהודי כולו.

פרפוריה של יהדות רוסיה במשך שלושים שנה ומעלה של המשטר החדש הוכיחו, שגם מכבש-פלדה זה של הדיקטטורה הבולשביסטית לא יכול לגמרי לעם היהודי – ואם-כי רבים ומעולים מקרב יהודי רוסיה נתנו בכל לב את ידם למשטר החדש וגם קיבלו על עצמם

תביעתו הטוטלית, אם מתוך רצון ואם מתוך הכרח, לא דעך אצלם זיק העצמיות הרוחנית ולא ניתק קשרם הנפשי העמוק עם העם היהודי ועם המולדת העברית. לא חסרו גילויי התבזות והתבטלות ועבדות רוחנית בקרב רבים מחסידיה היהודים של תנועת המהפכה הרוסית עוד זמן רב לפני הופעת המפלגה הבולשביסטית. ידוע הדבר, שעוד בימי הצארים לא ראו מהפכנים יהודים אוון בפרעות ביהודים, באשר ראו בכך התקוממות האיכר הרוסי נגד בעלי־הרכוש, והדם היהודי היה בעיניהם שמן־סיכה לגלגלי המהפכה הרוסית.

ויוזמי הרדיפות נגד הלשון העברית והתנועה הציונית היו חברי המחלקה היהודית של המפלגה הבולשביסטית (יבסקציה), ששנאתם לציון וללשון העברית קדמה לאדיקותם הקומוניסטית. והיתה נחוצה התערבותו האישית של לנין למען התיר את התיאטרון העברי "הבימה" במוסקבה. וכשהסתדרות העובדים ביקשה להשתתף בשנת 1923 בתערוכה החקלאית העולמית שנערכה במוסקבה – היו אנשי היבסקציה אלה שהתנגדו לבואה, והשלטונות לא קיבלו דעת יועציהם היהודים.

אולם אותה יהדות רוסית נתנה לארץ גם לאחר השתלטותו המוחלטת של המשטר הבולשביסטי ברוסיה – ממיטב הנוער החלוצי, ומפעלי נוער זה בארץ מעידים על היכולת הגנוזה ביהדות הרוסית ועל הרצונות הפועלים בחביונה, וכל הלחץ הזר, הגופני והמוסרי, אין בכוחו להצמיחם ולכלותם.

ייחוד וייעוד, 1950, **חזון ודרך**,

כרך שני, עמ' 21-25.

לפני שלוש וארבע שנים נותק מאיתנו בחוזק־יד הקיבוץ היהודי הגדול ביותר ביבשת אירופה ובאסיה, הקיבוץ של יהודי רוסיה. מאז מלחמת העולם הראשונה אין צירי היהדות הרוסית מופיעים עוד בקונגרסים ציוניים, ואין יהדות זו משתתפת עוד בבנין המולדת. אולם ושכול לאומי נגזר על קיבוץ יהודי בן מליונים, שעמד במשך דורות בראש היצירה הלאומית של עמנו.

לא נתייאשו ולא נתייאש משבט יהודי זה – ונקווה שיום יבוא וגם יהודי ברית המועצות יורשו להשתתף בתקומת מולדתם ההיסטורית. אולם לפי שעה – ואין יודע כמה שעה זו תימשך – כאילו יהדות רוסיה אינה קיימת מבחינת מדינת ישראל ותרבות העם היהודי.

המדינה והתנועה הציונית, 1951, **חזון ודרך**,

כרך שלישי, עמ' 107.

יהדות זו נידונה לטמיעה זה כארבעים שנה על ידי משטר טוטליטרי ועוין ליהדות. הדור שגדל תחת השלטון הבולשביסטי לא יכול לקבל כל חינוך יהודי, ונותק בחוזק־יד ממסורתנו ההיסטורית, מקשריו עם העם היהודי ומארץ ישראל. אין הוא יודע קרוא וכתוב עברית או

אידית. היציאה מרוסיה אסורה עליו. ואילמלא תקומת מדינת ישראל, היה במוקדם או במאוחר נידון לכליה במובן היהודי.

אולם גם משטר טוטליטרי אינו כל-יכול ואינו מבוטח מתמורות וחליפות. בניגוד להלכה המוצהרת על הגדרה עצמית לכל עמי ברית המועצות אין היהודים, אם כי הם שייכים ללאומיות יהודית באופן רשמי, ניהנים מזכות הגדרה זו. ניסיון בירוביג'אן נחל כישלון חרוץ. האנטישמיות בברית המועצות, אם כי היא אסורה לפי החוק, לא פסקה ולא נחלשה. עובדה זו, לא פחות מעובדת קיום מדינת ישראל, מעודדת ומגבירה את ההרגשה היהודית, אם כי בתנאי המשטר הקומוניסטי אין לה כל ביטוי מאורגן ותרבותי. אולם הבעיה היהודית ברוסיה נעשית יותר ויותר מטרידה גם מבחינת השליטים, ואין זה מן הנמנע, שיגיעו סוף-סוף, ואולי בשנים הקרובות ביותר, לפתרון הממשי היחיד: פתיחת השערים לעליית יהודים לארץ. לפי דעות מהימנות מגיע מספר היהודים ברוסיה לשלושה וחצי מיליונים. אם ייפתחו השערים יש להניח שמחצית היהדות הרוסית לפחות תעלה לארץ, ועל מדינת ישראל ועל כל היהדות להתכונן לאפשרות זו, הנושאת בחובה גם קשיים עצומים וגם סיכויים מבורכים שלא היו כמותם – בשביל מדינת ישראל ועתידו של העם היהודי בכללו.

מדינת ישראל ועתיד העם, 1957, **מולד**, כרך טו,

חוברת 107-108, עמ' 229.

יהודי תימן

בימים אלה הולכת ומתחסלת גלות תימן – אולי הגלות המופלאה ביותר בתולדות עם ישראל. לפי דברי התימנים עצמם הם יושבים בגלות תימן למעלה מאלפים שנה. השתמרותם בגלות נידחה ומרודה זו במשך זמן ארוך כזה – הוא אחד הנסים הגדולים בהיסטוריה היהודית. מרוחק ממרכזי היהדות, בתוך אומה ערבית ירודה, נתונה לקנאות ועריצות של ימי הביניים – שמר שבט יהודי יקר זה על דבקו ונאמנותו היהודית ועל חזון גאולתו המשיחית – וחזונו קם ויהי. שבט זה כולו הועלה ארצה על כנפי נשרים.

התפקיד החלוצי בקיבוץ גליות, 1950, **חזון ודרך**,

כרך שלישי, עמ' 19.

יהודי תימן ומרוקו

יציאת יהודי תימן ומרוקו אינה סתם מעבר מארץ לארץ, אינה רק שינוי מקום, אלא שינוי מזל במובן העמוק והעשיר ביותר: זוהי התעלות והשתחררות אנושית.

ליהדות אמריקה, 1950, **חזון ודרך**, כרך שני, עמ' 363.

שבטי ישראל בגולה ובמדינת ישראל

ההיסטוריה של עמנו בגולה הוכיחה שבמהותו אין כל שבט – אם נציין בשם זה מרכז יהודי גיאוגרפי מסוים – נופל מחברו או עולה עליו ביכולתו התרבותית ובתכונותיו היסודיות. היה זמן שההגמוניה הרוחנית בעם היתה ליהודי בבל, בתקופה יותר מאוחרת עברה ליהודי ספרד; בזמן מסוים שימשה יהדות מצרים מרכז רוחני של העם, בזמן מאוחר יותר – יהדות אשכנז. בדורות האחרונים נעתק המרכז הרוחני לפולין ומשם לרוסיה. גאוני בבל, הוגי ספרד ומשורריה, מפרשי צרפת וחוקרי איטליה, הפוסקים בארצות מרכז אירופה, חכמי גרמניה למדני פולין וליטא – כל אלה ארגו במקומם ובזמנם מסכת התורה, ההגות והתרבות היהודית והכניסו חלקם באוצרות הרוח של העם היהודי. כסנהדרין שנדדה אחרי החורבן ממקום למקום, כן נדדה שכינת היצירה העברית מארץ לארץ. לכל שבט בישראל היתה שעת זריחתו, גדולתו ושקיעתו, ורק נסיבות זמן ומקום, נסיבות מדיניות ותרבותיות שלעם היהודי לא היתה שליטה עליהן, קבעו איזה חלק של העם ובאיזו ארץ ישמש נושא ההגמוניה הרוחנית ביהדות.

במאות השנים האחרונות שקעו ארצות הקדם בבערות, בדלות, בעבדות, ופיגרו לאין ערוך מאחורי ההתקדמות המהירה של עמי אירופה. וכמצב הגויים כן גם מצב היהודים. נסתלקה השכינה מעדות יהודי המזרח, והשפעתם בעם היהודי פחתה או חדלה לגמרי. במאות השנים האחרונות עמדה יהדות אירופה בראש העם, גם מבחינת הכמות וגם מבחינת האיכות. יהדות אירופה משמעה בעיקר יהדות מזרח אירופה; יהדות זו היתה גם הכוח הבונה העיקרי של היישוב בארץ, שגדל במאה השנים האחרונות: מיהודי מזרח אירופה, בתוספת חשובה של יהודי גרמניה לאחר עליית היטלר לשלטון, הורכב רוב בנינו ורוב מנינו של היישוב, ועל ידיהם עוצבה דמותה הרוחנית, המדינית והחברתית של היהדות הארצישראלית החדשה. העלייה הספרדית הוותיקה מימי אבולעפיה ויוצאי צפון אפריקה כמעט שבטלה בשישים.

הזרם ההמוני של עדות המזרח לאחר הקמת המדינה שינה באופן יסודי ופתאומי הרכבו ואופיו של היישוב. המדינה הועמדה בפני בעיות הרות־סכנה: (א) בעיית "גזעים", נתבלט גזע "עליון" כביכול, גזע אשכנזי, העומד בפועל בראש כל העם, וגזע מזרחי נחות־דרגה; בעיות הפלגה, לשונית ועדתית, גם בקרב האשכנזים וגם בקרב עדות המזרח. כי למעשה אין יוצאי ארצות אירופה עכשיו מאוחדים בלשונם יותר מאשר יוצאי ארצות הקדם. במידה ידועה התקיימה "הפלגה" זו גם לפני המדינה, אבל היישוב אז לא היה יחידה עומדת ברשות עצמה וקובעת גורלה כחטיבה ריבונית. עכשיו נהפך דור הפלגה למדינה, ועליו הוטלה האחריות הגדולה והכבדה ביותר שהוטלה על אחד הדורות בתולדותינו.

נצח ישראל, 1953, **חזון ודרך**,

כרך רביעי, עמ' 271-272.

דבר ליהודי התפוצות בכלל וליהדות אמריקה בפרט

יהדות התפוצות, השונה כל כך עכשיו מזו שלפני מאה או חמישים שנה, עומדת לפנייה בכל חריפותה ודחיפותה השאלה הגורלית: התעמוד ביהדותה לאורך ימים? ומה תוכן יהדות זו? ותנועה ציונית שאינה ממצה כל חומרתה של שאלה זו ואינה עושה מאמץ רעיוני ונפשי ורציני לענות עליה – מתכחשת לעצם מקורה ושורשה.

אילו היתה יהדות אמריקה (והוא הדין יהדות אנגליה, ארגנטינה, דרום-אפריקה ושאר היהודים בארצות החופשיות) ציונית ברובה הגדול או בחלקה הניכר, כמו שיהדות מזרח אירופה היתה ציונית. כלומר: אילו ראתה עצמה מועמדת לעלייה, לא היתה השאלה כל כך חריפה ודוחקת. יהודים שעומדים להצטרף למדינת ישראל, אין חשש לעתידם היהודי. אולם אלה שקוראים לעצמם ציונים באמריקה ובשאר הארצות החופשיות – והם עושים זאת בכנות ובתוס-לב, מרגישים ומצהירים בפומבי, מחוץ לבורדים פה ושם, כי אין הם ובניהם עומדים לעלות, וכי הם מעורים ורוצים להישאר כמעורים בארץ בה הם יושבים. ונשאלת, איפוא, השאלה: הישארו מעורים גם בזיקה לעם היהודי, הם ובניהם ובני בניהם, וכיצד?

כשהגמוניה בעם היהודי היתה ליהדות אירופה, היו שני קטבים בולטים וברורים ביהדות זו; היה קוטב אחד של יהודים מושרשים ביהדות ובהווי יהודי ורווי מסורת וערכי רוח יהודים; והיה קוטב שני של מתבוללים גמורים ומתנכרים מדעת ומרצון לעם היהודי ולקיומו. ביהדות אמריקה (והוא הדין ביהדות של כמעט כל שאר הארצות החופשיות בימינו) נעלמו ובטלו הקטבים. אין אידיאולוגיה לוחמת של התבוללות, אין התנכרות מדעת לעם היהודי. להיפך, כמעט שאין יהודי מתבייש ביהדותו ומסתיר אותה, ורובו הגדול של העם, מחוץ למיעוטים מחוסרי ערך (אם כי לא בלתי מזיקים), משתתף ברצון וביועדים בצערו, בסבלו, בשמחתו ובהישגיו של העם היהודי באשר הוא. השואה באירופה ותקומת ישראל נתנו אותותיהן העמוקים בהרגשתם ובחוויתם של יהודי ארצות הברית וארצות אחרות, לרבות היהודים בגוש הסובייטי, שאינם רשאים לגלות ולהביע אשר בלבם.

עם זאת יש תהליך ממשי, בקצב פחות או יותר מהיר, של התבוללות למעשה, של היבלעות והיטמעות בתוך התרבות הזרה. המסורת הדתית, ששימשה הרבה מאות שנים חישוק רב-אונים בחיי היהודים, נתרופפה ונתערערה, ואינה אלא נחלת מיעוט. לשון הדיבור המיוחדת של מיליוני יהודי אירופה, גם "האשכנזים" וגם "הספרדים", הולכת ודועכת בקרב בני-המהגרים בארצות שמעבר לים. היהודים בארצות אלה מתערים יותר ויותר כלשון עם הרוב ותרבותו.

וגם היהדות המסורתית – מהו ביטחונה שבניה ובני בניה יתמידו במסורת זו? וכלום אין יהדות אדוקה זו סותרת עצמה בהמשיכה לאחר קום מדינת ישראל – להיות בנכר? כיצד היא מתעלמת מההנחה המסורתית-הדתית, שכל הדר בחוץ לארץ כאילו אין לו אלוה? וכיצד היא תקיים דת הבנויה כולה על מצוות התלויות בארץ? תצוין רק דוגמה קטנה, אבל אופיינית ורבת-משמעות: יהודי דתי חייב להתפלל יום יום: בחורף למטר,

ובקיץ לטל. מה טעם לתפילה זו באמריקה או באנגליה? האין הם עושים תפילתם ודתם פלסטר בנכר? וכלום לא תתעורר שאלה זו בלב בניהם, ולא יעמדו על הזיוף וההתכחשות שישנה בכל הדתיות הזאת? וכיצד ימנעו סכנת הטמיעה וההתבוללות האורבת לבניהם בסביבה זרה ונכריה?

נכון, אין ביהדות אמריקה אידיאולוגיה של התבוללות נוסח גרמניה של המאה התשע-עשרה. אין בריחה מהעם היהודי מדעת. אבל יש התבוללות בפועל, בחיי יום-יום, ויש התערות מרצון בתרבות לא-יהודית, ובתהליך זה אין כמעט כל הבדל בין ציוני ולא ציוני. מנהיגי ההסתדרות הציונית פסקו בזמן האחרון הלכה מפורשת, שאין הציונות מחייבת עליה והצטרפות למדינת ישראל, וכל הדורש עליה הריהו מזיק ברשות הרבים ומחסל ההסתדרות הציונית ר"ל. מדינת ישראל יכולה כנראה להיבנות גם בלי עליה, אבל נשאלת שאלה: המתחשבת הציונות גם עם התבוללות למעשה, עם טמיעה בתרבות לא-יהודית? לשאלה ששאל אדם תמים אחד: מהו התוכן הרעיוני של הציונות בימינו, ומהי חובתו האישית של ציוני? – השיבו הסניגורים של הסטטוס-קוו בציונות תשובה עמוקה ורבת תוכן: "ציוני הוא ציוני". אבל האדם התמים יוסיף לשאול: מדוע יהיה מעכשיו צעיר יהודי, או גם קשיש שלא הספיק להיות ציוני בעבר – לציוני לאחר שחכמי הציונות אינם יודעים להסביר לו מה זה ציוני? ומסתכלותו בחיי הציונים יראה, שגם אין לו קשר וזיקה למדינת ישראל, לא בהווה ולא בעתיד, כלומר: לא לעצמו ולא לבניו, וגם בחייו באמריקה או באנגליה אינו שונה במאומה מיהודים אחרים המתבוללים בהנאה ובהתמדה בתרבות הבלתי יהודית?

במדינת ישראל טרם הוגשם חזון הגאולה של העם היהודי, אשר בעשרות השנים האחרונות קראו לו בשם החזון הציוני; ויהדות אמריקה שהוצבה בראש היהדות בגולה, ואשר כוחה החומרי והמדיני ויכלתה היוצרת עולים על אלה של כל קיבוץ יהודי אחר שהיה אי-פעם בגולה – אף היא אינה מובטחת כלל מטמיעה וחסול, בידועים ובלא-ידועים. בהיסטוריה היהודית היו כמה גילויים של כליון, היו שחיתות, היו גירושים, היו גזירות-חנק ושמד – והיו גם מיתות-נשיקה. נקווה שהכוס אשר עברה על יהדות רוסיה ויהדות אירופה לא תיגע לעולם ביהדות אמריקה וביהדות שאר הארצות החופשיות. אבל כלום אין לחשוש דווקא בארצות אלה למיתת-נשיקה, להתחסלות איטית, מתוך עקירה מודרגת של כל שורשי היהדות ומקורותיה, לאחר שאפילו הציונים הפרידו בין ציונות ובין עליה והשלימו עם ההתבוללות-למעשה המקרבת קיצה של היהדות בגולה בכל הארצות החופשיות?

כל הזכויות של ציוני אמריקה בעבר – והן לא מעטות – לא יעמדו להם וליהדות אמריקה אם יוסיפו לדגול ברעיון התפל והריק ש"ציוני הוא ציוני", ולא יזקקו במציאות היהודית החדשה, גם בגולה וגם בארץ, למקורות הראשונים שמהם נובעת ציונות ראויה לשם זה; והמקור הראשון הוא – זיקה לנצח ישראל, כלומר: חרדה, דאגה ושקידה לקיים עם ישראל, לשמור על אחדותו ורציפותו ההיסטורית ולהשתתף בכיצוע גאולתו. לא זיקה מופשטת, אנונימית, בלתי מחייבת, אלא זיקה אישית. עם בלי אישים הוא פיקציה. רק זיקה אישית לנצח ישראל – ולו של מעטים, יש לה ערך, וכוחה ההיסטורי, כוחה היוצר והבונה,

גדול מזיקה פיקטיבית של רבים לשם שנתרוקן מתוכנו. וזיקה אישית לנצח ישראל, שיש בה ממש, לא תיתכן בלי חינוך עברי וכלי חלוציות מגשימה. ושתי התביעות, גם תביעת החינוך העברי וגם תביעת החלוציות המגשימה, מופנות על ידי "רצון הקיום והגאולה של העם" לא לציונים הוותיקים, בעלי הזכויות, שגילם אינו מאפשר אף אחד משני הדברים האלה, אלא לבניהם של הציונים ולנכדיהם של היהודים החרדים לגורל עמם ועתידו. כי בהם עתיד העם. רק אלה המקבלים על עצמם המצווה האישית לתת לבניהם ולנכדיהם חינוך עברי והכשרה חלוצית, נאמנים ליעודה הגדול של התנועה הציונית, ורק ציונים כאלה זקנותם לא תבייש את ילדותם.

זיקה לנצח ישראל, 1954, **חזון ודרך**,
כרך חמישי, עמ' 61-63.

בעיית התפוצה שונה עכשיו ביסודה ממה שהיתה במחצית השנייה של המאה התשע-עשרה – שבה התגבשה התורה הציונית. המפנה החדש של הציונות – ההפרדה בין ציונות ועליה – מחריף בעיית התפוצה. הכוחות הערים בעם היהודי, שפניהם לעתיד, וכוחות אלה ישנם בשורות הציונות ומחוצה להן, מוכרחים להציג לעצמם לאור המציאות החדשה בארץ ובגולות השאלה היהודית הנושנה: לאן?

שלוש תמורות, 1954, **חזון ודרך**,
כרך חמישי, עמ' 53.

ההשתלבות הצפויה ליהדות בגולה – היא טמיעה בחיי זרים.

ישראל והתפוצה, 1957, **שנתון הממשלה**,
תשי"ז, עמ' כח.

אנטישמיות

אנחנו – עם עולם – עודנו מוקפים שנאת-עולם, מוקפים ולא מקופים אטמוספירה של איבה ושל חשדים ושל אי-הבנה, ועדיין לא השלימה דעת הקהל הגויית בעולם, באירופה כולה וגם באנגליה, את ההופעה ההיסטורית המשונה הזאת, ששמה אומה יהודית, ועדיין לא הבינה למאויי האומה האומללה הזאת, עדיין לא ספגה לתוך הכרתה את הזכות היסודית והטבעית שיש לאומה זו לחדש את חייה העצמיים במולדתה; אותו הדבר אשר התרחש בתוך מצב עולמי יוצא מן הכלל, בתוך מלחמת עולם, בשעה שכל מוסדות תבל התערערו, בשעה שאומות גדולות נלחמו על נפשן וכל עזרה מהחוץ נראתה להן חשובה, אפילו עזרה של האומה הקטנה שלנו, אותה הזכות אשר רכשנו לנו כימים ההם, אינה עדיין נכסי צאן ברזל בהכרת דעת הקהל העולמית ובהכרת דעת הקהל הבריטית. זוהי עובדה לא נעימה,

אבל אנחנו נהיה עיוורים, וננהל פוליטיקה של בת יענה, אם לא נראה את מצבנו האמיתי, מצב האומה היהודית בקרב אומות העולם.

ציונות קלה וחמורה, 1931,

משמרות, עמ' ריט-רכ.

האנטישמיות היתה מאז ומעולם מעורבת בשני דברים – רשע ובערות, והיתה ניזונה מהחולשה והשוני של העם היהודי. לא רק יהודים סבלו מרשע אנושי והיו קרבנות של בערות, אולם הם סבלו יותר מאחרים, מפני שהיו חלשים יותר, ויחד עם זאת סירבו להיכנע לתקיפים ובעקשנות יחידה במינה החזיקו באמונתם, בקדשיהם, בייחודם הלאומי. הם גם סבלו יותר מאחרים מבערות – מפני שהיו יותר מאחרים שונים מהרוב, והשוני הזה עמד בעינו גם כשהיו מובדלים מאחרים בגיטו, וגם כשהיו מעורבים עם אחרים לאחר האמנסיפציה.

למשטינים, 1943, **במערכה**,

כרך שלישי, עמ' 157-158.

לדעתי, שגה העם היהודי בהאשימו את האנטישמיות בכל הצרות והתלאות שבאו עליו בגולה. זה אחד הסנוורים שבהם לקה העם היהודי בנכר. כלום יכול וצריך כל העולם לנהוג כלפינו כמלאכי השרת? הבונה עם קיומו על שלטון הצדק – בתוך עמים אחרים? המקיימים היהודים שלטון צדק ביחסיהם הפנימיים? האין בתוכנו קנאה ושנאה, שתלויה בדבר ואינה תלויה בדבר, שיש לה טעם ושאינן לה טעם? המתייחסים אנו לאנשי עדה שונה, מפלגה אחרת בהבנה מספקת ובאובייקטיביות מושלמת? ואנו, השונים מכל עם ולשון, השומרים בקשיות עורף מתמיהה ויחידה במינה על הליכותינו ומידותינו ואמונתנו והרגלינו המיוחדים, ומסרבים זה מאות בשנים להינזר מהשוני המרגיז והמחשיד, המפלה בינינו ובין כל העמים שבתוכם אנו יושבים – דווקא אנו מניחים שאחרים יבינו לרוחנו, יפיקו רצוננו, יקבלו אותנו באהבה ובאחוזה, ואם אינם עושים זאת אנו כועסים ומתריעים על רוע לבם וקוצר הבנתם, רשעתם ורפיים. האמנם נבצר מאיתנו להבין שכל העמים מעצבים דמות חייהם מתוך צרכיהם ומאווייהם הם – ומסגרת קיומם ויחסיהם היא פרי מציאותם ההיסטורית, ולא יתואר כלל שזו תנסה להסתגל לקיום ולמנטליות של היוצא-דופן האוניברסלי הנקרא בשם יהדות. לא רשע וסכל של הגויים שאנו קוראים בשם אנטישמיות – אלא מעמדנו המשוונה שאינו הולם את מסגרת חייהם התקינים של אומות העולם הוא בעוכרינו, והאנטישמיות מהי כי נלין עליה?

אין עתיד לנו בלי מדינה, 1945,

במערכה, כרך רביעי, עמ' 212.

זוהי תופעה אנושית כללית: בכל מקום שנמצאים שני קיבוצי בני-אדם – אחד תקיף וחזק, ואחד חלש ומחוסר-ישע – צפוי החלש לקיפוח. הקיבוץ החזק עלול לנצל את כוחו להנאתו

– בצדק ושלא בצדק. כל זמן שהחלש תלוי בחסדו של החוק – והטבע האנושי עומד בעינו – קשה לצפות שהחזק לא יתנכל ולא יפגעו בו, אם כי אין זה הכרח, והקיפוח אינו מעשה יום-יום.

דבר ישראל בארצו, 1946,

במערכה, כרך חמישי, עמ' 49.

רואה אני שתי סיבות לכך: מפני שאנו שונים מאחרים – ואנו מיעוט בכל מקום. אין אנו היחידים השונים מאחרים: בעצם אין אנו שונים. שוני הוא מושג יחסי. אילו היה רק אדם אחד בעולם – לא היה שונה. אנו הננו כאשר הננו, ואנו רוצים להיות כמו שהננו. היש חטא בדבר? כלום אין אדם רשאי להיות כפי שהנו? כלום עם אינו רשאי להיות כפי שהנו?

אני יודע כי בני יבשת אירופה רואים את הבריטים כיצורים שונים בתכלית. ואמנם הם שונים מאחרים. אבל שום אדם בריטי אינו רואה עצמו משונה. כי הוא – הוא. הוא רואה את בני היבשת כמשונים. האמת היא שהבריטים הם מה שהם, ואנחנו מה שאנחנו. אנו שונים מאחרים מפני שאחרים הם שונים מאיתנו, ומטעם זה אנו סובלים. אולם אין העם הבריטי סובל מטעם היותו שונה. להיפך, השוני מעלה אותו, בשוני שלו יש משום כוח. העם הזה טבוע בחותם של עצמיות מיוחדת, ומכבדים אותו על כך.

אולם אנחנו לא רק שאנו שונים אלא גם חלשים – אנו מיעוט, ואנו תלויים בחסדי זולתנו, וכשהזולת אינו אוהב השוני שלנו – בידו לקפח אותנו. ומצבנו נעשה מסוכן מאוד – כשהשוני שלנו אינו מוצא חן. יש שדורשים להתכחש לעצמנו, להסתלק מהשוני שלנו, דורשים מאיתנו להתכחש לדתנו, למולדתנו, ללשוננו, להיותנו עם. ויש יהודים שהם מתכחשים. אולם היהודים בכללם אינם מתכחשים. העם היהודי לא היה מוכן ואינו מוכן להתכחש לעצמותו, בין שזו מוצאת חן ובין שאינה מוצאת חן בעיני אחרים.

שם, עמ' 51.

אנו עומדים לא רק בפני צבאות ערב אלא במידה ידועה בפני העולם כולו. זוהי מערכת היסטורית שבין העם היהודי ובין כל שוטניו, נוגשיו ומנדיו בכל העמים ובכל הארצות מאז ומעולם. אין זו מערכה מקומית, ושורשיה בזמן אינם נעוצים בהווה בלבד. ישראל תובע עכשיו עלבון כל הדורות, מתדיין עם כל האומות, וגמר המלחמה יהיה גמר בינלאומי.

במה נקבל פני הבאות, תש"ח,

בהילחם ישראל, עמ' 229.

כל התנועות הדתיות וכל תנועות החירות שקמו בעולם – גם אלה שינקו לא מעט ממקור היהדות – התייצבו מזמן לזמן כצר לקיומו של העם היהודי; ואם כי מצאנו בקרב כמה וכמה עמים תמיכה ואהדה לשאיפתנו ולמפעלנו בארץ, גם בארצות המערב וגם בארצות המזרח, גם בעולם הישן וגם בעולם החדש – הרי יש עדיין כוחות אדירים בעולם שלא השימו איתנו

ואינם מכירים בזכות העם היהודי ובזכות היהודי הבודד לחיות כאשר עם לבבו, אפילו באותה המידה שמכירים בזכות זו של עם אחר ושל בן עם אחר. זהו גורל העם היהודי.

דברי תשובה, 1950, **חזון ודרך**,

כרך שלישי, עמ' 286-287.

אם כי האיבה הנושנה לעם-העולם ולמדינתו המחדש לא פסקה עדיין בחוקים רבי-השפעה בכמה ארצות, הרי מספר ידידינו בעולם הולך וגדל.

ליום העצמאות, 1952, **חזון ודרך**,

כרך רביעי, עמ' 10.

הקטיגוריה האנטי-יהודית בכל הדורות ניסתה להוכיח שהיהודים שונים מכל העמים לרעה "ואין שווה להניחם", ואם יש בהם משהו טוב – הרי זה לקוח מזרים. וקטיגוריה זו התחילה לא במאה התשע-עשרה ולא בימי הביניים, אלא קדמה לחורבן בית שני, ונמצאת בספרותם של המצרים, היוונים והרומאים מלפני אלפיים שנה ויותר; וגם האפולוגיה היהודית לא התחילה בימינו – אלא כבר נעשתה בימי הבית השני באיגרת אריסטיאס, בסיבילות היהודיות, בכתבי פילון האלכסנדרוני, יוסף פלאוויוס ושאר הסופרים היהודים בתקופה ההלניסטית; וכל אלה והבאים אחריהם, ניסו להוכיח שכל הטוב מקורו ביהדות, וחכמת יוון אין בה פרי אלא פרחים.

העולם נראה לנו בגולה מתוך פחד, זרות, קנאה, ביטול או התבטלות, כי לא היה לנו בו חלק שווה כשוויים. ספק אם היינו מסוגלים להבין עמים אחרים, כאשר היינו מסורבלים בתסביך נחיתות מדכאת או בהרגשת עליונות ערטילאית. במקרה הטוב ביותר היינו מחקים אחרים מתוך יראת-כבוד, או שהיינו מגנים התנהגותם ודרכיהם, מתוך שלא הגענו למקומם. ופחות משהבינו אותם – הבינו הם אותנו, כי בניסיונם הבינלאומי לא היה כל קנה-מידה מקובל למוד אותנו, כאשר היינו יוצאי-דופן, ולא רק שונים.

משהיינו שוב לעם עצמאי בארצו, עם שווה-זכויות במשפחת העמים החופשים, אין לנו כל צורך להיות רגישים לקטיגוריה האנטי-יהודית, ואין לנו הכרח לטפל באפולוגטיקה. כבני-חורין נוכל, וגם שומה עלינו, לראות עצמנו בעבר ובהווה, כמו שהננו, על כל פגיומתינו, חסרוננו וליקויינו, ולתקן כל מה שיש לתקן: ובמקום להראות יפיינו ועשרנו, שישנו ואיננו, לאחרים, נעשה מאמץ לטפח מורשתנו המבורכת ולהנחיל לעצמנו כל הערכים והנכסים האנושיים החיוביים, כאשר אנו חלק מהאנושות, וכל דבר אנושי לא זר לנו, ונעצב חיינו, תרבותנו ודמותנו מתוך נאמנות למאור הגדול של עברנו ומתוך השתתפות מקסימלית בערכי היסוד הכלל-אנושיים המטופחים על ידי גדולי ההוגים והמורים של ימינו, ושיש לנו חלק לא-קטן ביצירתם ובפיתוחם.

עצמאות תרבותית, 1952, **חזון ודרך**,

כרך רביעי, עמ' 52-53.

במסעו הארוך על בימת ההיסטוריה העולמית במשך ארבעת אלפים שנה על פני רוב ארצות תבל במזרח ובמערב, בצפון ובדרום, נתקל עמנו בלי הרף בגילויי שנאה ואיבה, עלילות וקטרגים, רדיפות ועינויים, השמדות וטביחות – ורוחו לא נפלה וידיו לא רפו, ואמונתו לא נשברה, ומתוך גבורה נפשית עילאית קיים יחודו ויעודו.

השנאה והאיבה במשך אלפי שנים פשטה צורה ולבשה צורה, אבל תכנה לא נשתנה בהרבה, ותמציתה כלולה בשיטנה של אחד מאויבינו העתיקים: "ישנו עם אחד מפורד ומפורד בין העמים, בכל מדינות מלכותך ודתיים שונות מכל עם, ואת דתי המלך אינם עושים, ולמלך אין שווה להניחם".

במה לא נאשמנו במשך כל הדורות מאז ועד היום, ועל מה לא ניגר בלי הרף דם יהודי? ועוד צועקים אלינו דמיהם של המיליונים אשר נטבחו ונשרפו על ידי התליינים הנאציים ובני־בריתם בארצות שונות באירופה, ועדיין בארצות אלה מפעפעת בגלוי ובסתר משטמה של דורות נגד "העם המפורד והמפורד"; וכל ליבוי המשטמה הזאת, באיזו צורה שהיא, עלול לשובב נפשות ולרכוש אהדת המונים אפלים; ומשטרים שאינם מקובלים על עמים, נוהגים בכל התקופת ובכל הארצות ללכות המשטמה האנטי־יהודית ולהציג לראווה מפלצת ה"פושע" היהודי בצורות שונות ומשתנות המתאימות לאותה הסביבה ולאותה התקופה. מסע אנטי־יהודי – ויהיו נימוקיו הפנימיים אשר יהיו – נושא בחובו סכנה איומה לשלומם, כבודם וחיהם של מיליוני בני־אדם רק באשר הם יהודים.

ניתוק היחסים הדיפלומטיים על ידי

ברית־המועצות, 1953, **חזון ודרך**,

כרך רביעי, עמ' 169-170.

יהודים וגויים

אין העולם נחלק ליהודים וגויים, ואין שני חלקים אלה עומדים זה לעומת זה, לא בחומר ולא ברוח, זכות קיומו, דרך קיומו ומלחמת קיומו של העם היהודי אינם שונים מאלה של עמים אחרים, וכל הניסונות וההתחכמויות של היהודים במשך מאות בשנים, שנות רדיפה ועינויים, ושנות אמנציפציה ורווחה מדומה, לחיות שלא כשאר העמים – נכשלו.

מתיחות ציונית, 1941, **במערכה**,

כרך שלישי, עמ' 52-53.

יהודים תמיד דומים לגויים, אלא שתמיד מוסיפים נופך משלהם.

תוכנית פעולה ציונית ויהדות אמריקה, 1942,

במערכה, כרך רביעי, עמ' 49.

העם היהודי צריך להיות קודם כל ככל הגויים – למען שיהיה שונה מכל הגויים ונאמן לשליחותו.

תורה מציון, 1950, **חזון ודרך**, כרך שני, עמ' 188.

עתידנו אנו אינו תלוי במה יאמרו הגויים, אלא במה יעשו היהודים.

יכריעו מעשינו, 1955, **חזון ודרך**,

כרך חמישי, עמ' 171.

אני רחוק מהתפיסה הנאיבית, נחלת הגיטו, המחלקת את העולם כולו לשנים: ליהודים ולגויים. אני משתמש במילה גויים במשמעותה התנ"כית ולא במשמעות הגלותית. "הלא כבני כושיים אתם לי, בני ישראל נאום ה'; הלא את ישראל העליתי מארץ מצרים ופלשתיים מכפתור וארם מקיר", אמר עמוס. העולם שמחוצה לנו אינו חטיבה אחת, ואין אנו השאור שבעיסה. כל עם הוא במידה ידועה, לפחות בעיני עצמו, עם נבחר. וכשם שאין אנו חייבים להתעלם מהצללים שבאומות שונות, כך אין אנו רשאים לזלזל באור הגדול והרב השופע מעמים רבים, בעבר ובהווה. לכל עם יש חלק בנחלת המין האנושי. אבל השוויון האנושי שהונח ביסוד הכרתנו המדינית והסוציאלית אינו עומד בסתירה להשתאותנו מגדולתם של אישים כדיקרט, ניוטון, די וינצ'י, רמברנדט ואיינשטיין. וגם ההכרה בשוויונם המדיני של כל העמים אינה יכולה להקטין בעינינו הערצתנו לעמי־סגולה מעטים שמילאו תפקיד מפרה יחיד במינו בתולדות האנושות.

דברי ראש הממשלה בטכס הענקת התואר

דוקטור כבוד, **דבר**, 7.4.57.

ארץ ישראל

ארץ ישראל

ימים הימים בארצנו, ימים שטופי־זוהר ומלאי־זיו, עשירי מראות הרים וים. אך נהדרים פי שבעים ושבעה הם הלילות, לילות עמוקי־סוד ומעולפי־מסתורין. נטפיה־פז היוקדים, הרוטטים בכיפת־התכלת הרכה, האפלולית, הזכה של לילות־הסהר, עין הברולח של אוויר־ההרים השקוף – הכל ספוג כלות־נפש, רמזי געגועים והמיית־סתרים ומשרה הלך־נפש עורג לאשר לא כאן, ואתה מאזין הדי־ילדות בדממה, ואגדות מני קדם וחזיונות אחרית הימים נארגים פה בלאט, והם שופעים לתוך נפשך ומעריפים טל של תקווה וגעגועים על לבך הכמה.

ביהודה ובגליל, 1916, **אנחנו ושכנינו**,

עמ' רסו-רסז.

אנחנו מבקשים בארץ ישראל מולדת – רוצים אנו לתקן בה את מארת הגלות, להתקשר את מקור החיות, היצירה והבריאות – את האדמה, ולחדש את חיינו המולדתיים. מולדת אינה ניתנת ואינה ניטלת במתנה, אינה נקנית בזכויות וחוזים פוליטיים, אינה נרכשת בזהב ואינה נכבשת בכוח האגרופ, אלא נבנית בזיעת אפים. מולדת – זוהי יצירה היסטורית ומפעל קולקטיבי של עם, פרי עבודתו הגופנית, הרוחנית והמוסרית במשך דורות.

אם יש לעם הזכות להגיד: זוהי ארצי, מולדתי – אן זאת אלא מפני שהעם יצר את ארצו. האדמה היא מתנת־הטבע, ואין האדם בורא את החומר יש מאין – כל מה שמשמש להנאת האדם הוא פרי הטבע. האדם אינו אלא מכשיר בעבודת ידו ומוחו את חמרי הטבע וכוחותיה לתשמישו ולהנאתו. הכשרת הארץ לצרכי האומה על ידי העבודה – הכשרת הקרקע והפראתה, סלילת דרכים. התקנת אמצעי חיבור, חישוף גנזים ואוצרות טבעיים, בנין חרושת וכדומה – זוהי יצירת מולדת.

מקור הזכות האמיתית על הארץ – כמו על כל דבר, הוא לא בשלטון המדיני או המשפטי, אלא בזכות העבודה. הבעלות האמיתית, הקיימת, של הארץ היא של עובדיה.

מתן ארץ, 1915, **ממעמד לעם**, עמ' ד-ה.

ארץ ישראל תיבנה אך ורק בידי עם חרוץ, עשיר בחומר וברוח, אשר יבוא אליה מבחוץ בגזירת צורך היסטורי חיוני ליצור לעצמו מולדת, כשהוא מצויד במכשירי המדע והטכניקה המודרניים ומוכן בכל מחיר להפוך את השממה והחרבה לנווה-פורה עמוס-תנובה ועשיר-תרבות ורב-אוכלוסין.

פרשת דרכים, 1915, **ממעמד לעם**, עמ' יא.

לא לקחת מאשר יש לאחרים – אלא להקים את ההריסות; לא זכויות על העבר – אלא על העתיד; לא שימור ירושה היסטורית – אלא יצירת נכסים לאומיים חדשים – זוהי תמצית תביעתו וזכותו של העם העברי בארצנו.

זכויות היהודים וזולתם בארץ ישראל, 1918,

אנחנו ושכנינו, עמ' לג.

המטרה הסופית של הריניסנס היהודי – קוממיות ארצית וממלכתית של העם היהודי במולדתו – תקום מתוך פרוצס הבנייה של ארץ ישראל העתיקה, אשר שיעור-גדלה מותנה אך ורק מכישרון היצירה והעבודה של העם היהודי. ארץ ישראל העתידה אינה שוכנת עדיין כולה על גדות ים התיכון – אלא היא גנוזה בפוטנציה היוצרת של המוני היהודים בעולם כולו. ארץ ישראל שלנו רובצת בתוכנו אנו ועלינו לדלות אותה מתוך המרץ הטמיר של העם אשר רק שמץ מנהו נתאמץ בבנין ישובנו בארץ.

קונגרס ראשון לארץ ישראל העובדת, 1930,

ממעמד לעם, עמ' רסג.

מרכז הכובד של הפרובלימה הארצישראלית – גם מבחינה כלכלית וגם מבחינה מדינית – הוא בזכות העם העברי המפוזר בכל העולם לשוב לארצו ולהתיישב בה ולכונן בתוכה את קוממיותו המשקית, התרבות והממלכתית, כאומה חופשית עומדת ברשות עצמה, ככל שאר האומות החופשיות, הזכויות שיש לנו בארץ ישראל ועל ארץ ישראל הן לא ליהודים היושבים כבר בארץ אלא לעם היהודי באשר הוא שם. זכותנו ההיסטורית היא זכות השיבה של העם היהודי לארצו והזכות לבנות את הארץ ולפתחה עד קצה אפשרויותיה הכלכליות, מבלי לפגוע בזכויות תושביה ומבלי להשתלט עליהם. כל מי שאינו מכיר בזאת – עושה את כל זכותנו על ארץ ישראל פלסטר.

ציונות קלה וחמורה, 1931, **משמרות**, עמ' רכז.

כאחד אשר חי ועבד בארץ הזאת שנים לא מעטות, אני רוצה להגיד לכם שאם כי עליתי לארץ ישראל לכתחילה כציוני, לא היתה אף פעם אמונתי כל כך מוצקה באפשרויותיה של ארץ ישראל לפתרון החלום הגדול, כמו שהיא עכשיו אחרי 25 שנה של עבודה בארץ. ראינו במו עינינו את הפלא אשר נתחולל בארץ הזאת. ראינו את הברכה הגדולה הצפונה בחולות של הארץ הזאת, בביצותיה ובטרשיה, וראינו אולי נס יותר גדול, ראינו את היכולת היוצרת של העובד העברי הצעיר שבא לארץ בחזון היסטורי גדול, בתשוקה לזהות לחדש את חיי אומתו ומולדתו. ראינו זאת בעמק ובשרון, ראינו זאת בתל אביב, ראינו זאת בחפירות ההגנה, וראינו זאת בשדה היצירה הכלכלית וראינו גם בשדה האירגון העצמי של אלפי ורכבות עובדים. ראינו את יכולתה של ארץ ישראל וראינו את יכולתו של היהודי הרוצה להיצמד באמונה אל הארץ, בקשר האמיתי היחידי, בקשר של עבודה וחיים. ואנחנו מאמינים שיש מקום, ויש אפשרות ויש יכולת גנוזה ואין הדבר תלוי אלא שהרצון הזה, אשר היה עד עכשיו רצון של מועטים, רצון של אלפים ורכבות אחדות, ייהפך עכשיו לרצון המונים גדולים, לרצון של עם.

שם, עמ' רכג.

בארץ ישראל – אנו הגורם המכריע. גורל ארץ ישראל יוכרע על ידנו. זוהי גזירת ההיסטוריה של העם היהודי, זוהי גזירת ההיסטוריה של הארץ. כי אנו האומה היחידה בעולם ששאלת ארץ ישראל היא בשבילה שאלת החיים והמוות.

עניינו המדיניים, 1936, **במערכה**,

כרך ראשון, עמ' 172.

כוחנו וביטחוננו בארץ הזאת מיוסד על יחידות יחסנו לארץ הזאת, על יחידות עמדתנו ההיסטורית במקום הזה, על יחידות האינטרס החיוני והגורלי, הקושר אותנו בלבד לארץ הזאת. ובהתרוצצות הכוחות והגורמים שאנו נתקלים בהם במערכה ההיסטורית שלנו אנו צריכים להבחין בין גורמים חולפים, ארעיים, קוניונקטורליים – ובין גורמי-יסוד היסטוריים שאינם נתונים לחליפות ותמורות. הגורמים הארעיים, הזמניים, יש שהם נוחים לנו ויש שהם מכבידים עלינו – אולם את כף המאזניים ההיסטוריים יכריעו אך ורק גורמי-יסוד ועובדות-הקבע המגיעים את מפעלנו: המצוקה האיומה של המוני ישראל בגולה; כוחות-היצירה ומאוויה-הגאולה הפועמים בתוכנו; האפשרויות הגנוזות בארץ הנשמה והמדולדלת; ברכת המפעל הציוני, מפעל הבנין והיצירה, שאנו מביאים לארץ, לתושביה ולעולם כולו.

עניינו המדיניים, 1936, **במערכה**,

כרך ראשון, עמ' 173.

ה"הזיה" של קומץ חולמים פוליטיים נעשתה עובדה בינלאומית: הפרוגרמה שנוסחה בבאזל בשנת 1897, נכנסה במלואה לתוך הכרזה מחייבת של האדירה במדינות. השאיפה

הציונית הונחה ביסודו של המנדט הבריטי. הישוב הדל, מעוט האוכלוסייה ואמון ה"חלוקה", הפך למרכז יהודי גדול, מושרש בקרקע, בעבודה, בחרושת ובים. פני הארץ נשתנו בעקבות פעולתנו הענפה והמפרה בכפר ובעיר, חותם העבודה העברית הוטבע ביישוב הגדל, ובשם ארץ אחרת שבעולם לא הכה הפועל העברי שורשים כל כך מעמיקים, לא גילה כושר-פעולה וכישרון-יצירה ויכולת כיבוש כבארץ, שמתנגדינו כינו אותה בזלזול כ"ארץ הקברים". מאה אלף פועלים יהודים מאורגנים מהווים את חוט-השדרה של היישוב הארצישראלי, הסתדרות העובדים היתה לראש פינה בארץ המתנערת מהריסותיה, ובתנועת-הפועלים היהודית בעולם אין משלה בכוחה המשקי, הארגוני, התרבותי והממלכתי. מיישוב תלוי ביהודי חוץ לארץ נהפכה היהדות הארצישראלית תלפיות לעם היהודי, מרכז לשאיפותיו ומשוש גאווה.

לקראת הקונגרס העשרים, 1937, **במערכה**,

כרך ראשון, עמ' 87.

אהבת-אומן למכורת-המולדת, כיסופי-נצח לקוממיות ממלכתית, גאון דורות בשלשלת-יוחסין, הדי-קדומים של נביאים חוזים, דבקות מופלאה בייחוד הלאומי ובייעוד ההיסטורי, ועל הכל – סבל ומצוקה ויסורים ופורענויות של חיי נכר וגולה ותלות – אלה יצקו בנו את להט-החזון והאמונה לגאולת העם בארצו, ושמת הארץ, עזובתה ודלדולה ריקעו את הסדן למאמצי ההגשמה.

אגרת למועצת פועלי ארץ ישראל, 1937,

במערכה, כרך ראשון, עמ' 222.

אין רשות לשום יהודי לוותר על זכות העם היהודי בארץ. אין זו מסמכותו של שום יהודי, של שום גוף יהודי, אין זו מסמכותו של העם היהודי כולו החי איתנו היום – לוותר על איזה חלק שהוא בארץ. זוהי זכות האומה היהודית לדורותיה, זכות שאינה ניתנת להפקעה בשום תנאי. ואילו גם היו יהודים באיזה זמן שהוא מכריזים על הסתלקותם מזכות זאת – אין בכוחם ובסמכותם להפקיע זכות זו מהדורות הבאים. שום ויתור ממין זה אינו מחייב ואינו קושר את העם היהודי. זכותנו על הארץ – על הארץ כולה, קיימת ועומדת לעד. ועד ביצוע הגאולה המלאה והשלמה, לא נזוז מזכותנו ההיסטורית. ובכל זמן ובכל שעה נעמוד על זכות זו בכל האמצעים הכשרים והמוסריים אשר בידנו.

נאום בקונגרס העשרים, 1937, **במערכה**,

כרך ראשון, עמ' 248.

אחידות הארץ כעובדה נפשית, כהרגשה יסודית בלב האומה – אין ויכוח עליה. בנשמת העם היהודי חיה ארץ ישראל מאות בשנים כיחידה אחת ושלמה. וכל התהפוכות שעברו על הארץ, כל האינבזיות והכיבושים, כל התמורות הפוליטיות, צירוף הארץ למדינות זרות או

חלוקת הארץ לשטחים פוליטיים נפרדים, לא שינו במשהו את הרגשת העם היהודי. בכל הגלגולים המרובים והמתחלפים נשארה בנשמת האומה ארץ ישראל, הארץ. בארץ שלטו רומאים, פרסים, ביצנטים, ערבים, מונגולים, צלבנים, תורכים – הארץ היתה פרובינציה באימפריה זרה או מדינה ערבית; בעיני העם היהודי לדורותיו זו היתה ארץ ישראל. אחדות הארץ בנפש העם היהודי ובהיסטוריה היהודית היא עובדה מוחלטת, עובדה של ברזל, אלפי שנים של נכר ותהפוכות לא עקרו ולא ערערו אותה ואין כנראה כוח בעולם שיעקור אותה מהלב היהודי.

לפני ברירה חדה, 1937, **במערכה**,
כרך ראשון, עמ' 270.

כשם שקוממיות ממלכתית היא חלק בלתי נפרד מהרעיון הציוני, כך שלמות הארץ – שיבת ציון המלאה והתערות העם היהודי בכל חלק מהארץ, בצפון ובדרום, במזרח ובמערב – יסוד אינטגרלי של השאיפה הציונית.

שם.

העם היהודי רואה את ארץ ישראל כיחידה נפרדת ואינו מודה – ההיסטוריה האנושית אף היא אינה מודה – שארץ סגולה זו היא רק סרח־עודף של ארצות ערב. והתביעה היהודית מתבססת על האפשרויות בתוך תחומיה של ארץ ישראל – תחומי ארץ ישראל ההיסטורית. ספר המעל, 1939, **במערכה**, כרך שני, עמ' 152.

זוהי עובדה היסטורית, שהעם היהודי מכורתו בארץ ישראל – כאן היו היהודים לאומה, כאן קיימו את עצמאותם הלאומית, לעתים מלאה ולעתים פחותה; כאן יצרו את יצירותיהם הלאומיות אשר הטביעו חותמן כמעט על כל ההיסטוריה היהודית ובמידה גדולה על ההיסטוריה האנושית. אבל לא רק הקשר ההיסטורי שבין העם היהודי ובין ארץ ישראל הוא הקובע. עובדה זו, התשובה מאוד, אינה אלא אחד הגורמים בקשר ההיסטורי הזה. אני מתכוון לקשר המתמיד שבין העם היהודי ובין ארץ ישראל במשך כל הדורות. וזוהי שוב עובדה המייחדת את העם היהודי משאר העמים, כשם שמעמד היהודי בעולם אין לו דוגמא. משום כך המדיניות הציונית הנובעת מזה נתקלת תמיד בקשיים גדולים ביותר. העולם כולו, אף האנשים המסוגלים למחשבה עצמית, חושבים תמיד באנלוגיות, על פי הכלל המקובל, על פי שיגרה מסוימת. אין הם תופסים את ענין היהודים, מפני שהם מכירים רק את המצב בתוכם, מפני שהם יודעים את הפרובלימה הלאומית רק מנסיגותם. באוסטריה, למשל, היו תיאורטיקנים חשובים של השאלות הלאומיות, אבל הם לא יכלו להבין את שאלת היהודים – משום שזה היה עניין יוצא־דופן וקשה להסברה. בני אדם אינם מסוגלים להבין תופעה אינדיבידואלית, המחייבת הסתכלות ראשונית. משום כך קשה להם לעמים לתפוס את הפרובלימה הישראלית שאינה דומה לא לפרובלימה

הפולנית, לא לפרובלימה הצ'כית, לא לפרובלימה האוסטרית ולא לפרובלימות של עמים אחרים. והוא הדין בשאלת הקשר ההיסטורי. כשמדברים על הקשר ההיסטורי שבין העם היהודי ובין ארץ ישראל תופסים האנשים את הדבר מצד העובדה שהיהודים ישבו פעם בארץ ישראל – על כן הם טועים: גם הרומאים היו פעם בבריטניה, הלגיונות של ציזר שלטו באיים – מהו הקשר בין האיטלקים לבריטניה?! והערבים היו פעם בספרד – מה הקשר בין הערבים ובין ספרד?! אולם הקשר ההיסטורי הזה שלנו הוא דבר יחיד במינו. זהו קשר מתמיד בין עם שאיננו בארצו ובין ארץ שאינה מכילה את העם. דבר זה כמעט שאין דומה לו בהיסטוריה האנושית – זוהי תופעה יחידה במינה, אבל קיימת ועומדת. היא התבטאה בחיים הנפשיים של היהודים והיא באה גם לידי ביטוי חיצוני – בניסיונות עליה לארץ ישראל ובניסיונות של תנועות משיחיות.

מדיניות ציונית, 1947, **במערכה**,

כרך שלישי, עמ' 65.

ארץ ישראל בכל הדורות, מזמן שהתחילה לתפוש איזה מקום בהיסטוריה האנושית, ועד ימינו אלה, היתה תמיד עניין אינטרנציונלי, היתה תמיד עניין לכמה דתות ולהרבה עמים, והיא תהיה כך תמיד, בכל אופן, זמן רב מאוד.

שם, עמ' 77.

ארץ ישראל החדשה והמתחדשת לא נבנתה אלא בכוח־המשנה של שני הגורמים: גלות וגאולה, צורך ואהבה, בריחה מסבל וערגה למולדת, אונס וחזון.

יעודי הציונות בשעה זו, 1942, **במערכה**,

כרך רביעי, עמ' 14.

מצבה הגיאוגרפי של הארץ, כגשר בין שלושת הקונטיננטים, היתה שוכנת לחוף שני ימים ומחוברת לכל ארצות תבל בתחבורת־אוויר מרכזית, קשר ימי נוח ותחבורת יבשתית ברכבת ובמרכבות דרך סוריה ותורכיה לאירופה, דרך מדבר עבר־הירדן ובגדד לכל רחבי אסיה, ודרך סיני ומצרים לערבות אפריקה – מכשירים את הארץ לשמש מרכז משקי לכל קדמת אסיה. ואם ליתרון גיאוגרפי זה יצורף כישרון המעשה, ההון, המדע, היזמה, האירגון ולחץ הקליטה של המוני ישראל – קשה גם לאופטימיסט הגדול ביותר לחזות מראש את היקף התעשייה שהיהודים עתידים לפתח בארץ וכמות האנשים אשר יקלטו בכל ענפי החרושת. רק תחומי הקליטה של שוקי אסיה ואפריקה יציבו גבולות להתפתחות חרושתית זו.

יעודי הציונות בשעה זו, 1942, **במערכה**,

כרך רביעי, עמ' 21.

יהודי אינו זר ונכרי או מהגר בארץ ישראל. בעלותו לארץ הוא שב למולדתו. עם ישראל הורחק אבל לא ניתק מארצו. זכותו למולדתו לא הופקעה ואינה בגדר של הפקעה. כשם שמיליון ערבים בארץ ישראל היא עובדה היסטורית, בין שהיא נעימה או לא, כך היא עובדה היסטורית, שקשרי-בל-יינתק קיים זה יותר משלושת אלפים שנה בין ארץ ישראל ובין עם ישראל.

מבחן הביצוע, 1942, **במערכה**,

כרך רביעי, עמ' 35.

מעין מה שקרה לעם היהודי, אשר גם בגלותו, בנכר, בתפוצה, בהיותו מושפל עד דכא, נתון למשיסה ולכזיה ונרדף ונענה – נשתמרו בתוכו לאחר מאות השנים האלה כוחות יצירה גנוזים ומעינות חבויים של ישע, גבורה וגאון אשר זינקו מתוכו לעת-מצוא – כך גם מולדת העם היהודי, לאחר מאות שנים של חורבנות, מלחמות, הריסות ודלדולים שמרה בתוך תוכה, בחביון הריה ועמקיה, ערבותיה וגיאותיה מקורות וכוחות צמיחה ופריה, תנובה ויכול, וכשנתבעה מחדש על ידי בניה-בוניה מתוך אהבה ועבודה נאמנה – נענתה.

משא השממה, 1943, **במערכה**,

כרך שלישי, עמ' 186.

ארץ ישראל אינה רק האובייקט של הציונות, היא אינה רק אחד המרכזים של היהדות, היא הלב והמצפון של התנועה הציונית.

תוכנית בילטמור ומתנגדיה, 1944, **במערכה**,

כרך רביעי, עמ' 111.

ארץ ישראל לאחר שהיא קיבלה מהגולה את העיקר, מה שקוראים "החומר האנושי" (כי אנחנו לא צמחנו מאדמת ארץ ישראל, אלא באנו מהגולה, ואין נכס יקר מזה שהגולה נתנה ועוד תוסיף לתת לארץ), העניקה לגולה את כל הערכים התנועתיים החלוציים, הציוניים-הסוציאליסטיים שטבעו בארץ: ערך העבודה החקלאית, ההתיישבות. ההגנה העצמית, הלשון העברית, ההסתדרות, ארגון לאומי למלחמה מדינית, שיתוף, עזרה הדדית, קבוצה, מושב. כל אלה הנחלנו לתנועה בעולם, לתנועה החלוצית, לתנועת הנוער, לתנועה הציונית-הסוציאליסטית, לתנועה הציונית וגם להמונים היהודיים. חלק לא קטן במרד הגיטו ובתנועת המרי בצרפת יש ל"השומר", לטרומפלדור, להגנת תל-חי.

דרך "החלוצ" בגולה, 1944, **במערכה**,

כרך שלישי, עמ' 221.

הרבה מלחמות ניטשו בהיסטוריה בגלל ארץ קטנה זו. נלחמו על כיבושה מצרים, אשורים, בבלים, פרסים, יוונים, רומאים, ביצנצים ואחרים. אבל לא מלחמות אלו קבעו מקומה

של ארצנו בהיסטוריה העולמית. ארץ זו כבשה מקום-כבוד בדברי ימי העולם, כאשר לא כבשו הרבה ארצות אחרות, ואפילו גדולות ועשירות ממנה, אך ורק מפני טעם אחד: מפני התרבות הגדולה, אם כי אולי מוגבלת, שיצר כאן עמנו, תרבות שנעשתה במידה ידועה נחלת האנושות כולה. ארץ זו עיצבה את עמנו, ושיוותה לו האופי שהיה לו מאז ומעולם ועד היום: מצד אחד – עם לבדד ישכון, עם אכסקלוסיבי מאוד, ומצד שני – עם אוניברסלי וכל-אנושי; עם לאומי ובינלאומי כאחד; עם אכסקלוסיבי בחייו הפנימיים, דבוק בהיסטוריה ומורשת האבות שלו, במסורתו הדתית והלאומית – ובאותו זמן אוניברסלי וכל-אנושי באידיאליו וערכיו הדתיים, המוסריים והסוציאליים. עמנו הביא עמו את הבשורה על אל אחד בעולם, על אחדות המין האנושי, באשר כל אדם נברא בצלם אלוהים, על יעודי הצדק החברתי, על אחווה אנושית ועל שלום בינלאומי. ערכים אלה שנוצרו בארצנו זו עיצבו את רוח עמנו, טבעו את אפיו וקבעו מקומו ומקומה של ארצנו בדברי ימי עולם.

כאן, בארץ זו, יצרנו את הספר. יצרנו הרבה ספרים, רבים מהם הלכו לאיבוד, כמה מהם נשתמרו רק בתרגומים לוועזיים, אך מספר ספרים, כעשרים וארבעה, נשתמרו בלשונם המקורית, בעברית.

הלכנו בגולה – הגלינו והורחקנו מארצנו, אבל לקחנו איתנו את ספרנו, את הספר, ובספר הזה, שהיה בשבילנו יותר מספר – כי בו היתה צרורה כל נפשנו – לקחנו איתנו לגולה גם את מולדתנו, כי גם ארצנו זו צרורה בספר, ונשאנו את ארצנו בלבנו, בנשמתנו – ויש דבר כזה שנקרא נשמה, כשם שיש דבר כזה שנקרא גוף – ושלשה אלה – העם, הספר והארץ היו לאחד, ולעולמים. זה חוט משולש אשר לא ינתק, אין כוח חמרי שיוכל לנתק הקשר שבין העם והספר והארץ – אלא אם ישמיד אותנו השמדה פיזית.

דבר ישראל בארצו, 1946, **במערכה**,

כרך חמישי, עמ' 55.

הרבה דברים יכול אדם להמיר ולהחליף – אפילו דתו, אפילו אשתו, אפילו שמו. אבל יש דבר אחד שאדם אינו יכול להמיר בשום אופן שבעולם – את הוריו. הורי עמנו הם: ארץ זו. לא נוכל להמירה.

דבר ישראל בארצו, 1946, **במערכה**,

כרך חמישי, עמ' 57-58.

ארצנו נגלית בשלושה דברים: בתולדותיה, במעמדה הגיאוגרפי, במבנה פניה. חוץ מיוון אין אף ארץ קטנה אחת בעולם שמילאה בהיסטוריה האנושית תפקיד כה גדול והטביעה חותמה על תרבותה של מרבית המין האנושי כאשר עשתה זאת ארצנו. ספר הספרים שנוצר בארץ זו על ידי עם ישראל הוא הנפוץ ביותר בעולם והשפיע יותר מכל ספר אחר על רוח האדם ברוח ארצות תבל.

ארצנו עומדת בצומת של שלושת חלקי תבל – אירופה, אסיה ואפריקה, ומשום כך שימשה בכל הדורות מעבר לעמים, ואגב כך גם שדה-קרב תדיר.

והמבנה הפנימי של ארצנו אין דומה לו בכל כדור הארץ. לאורך הארץ מצפון לדרום, מהררי הלבנון והחרמון ועד ים-סוף, משתרע בקע עמוק בשם בקעת הירדן והערבה, שמרכזו התחתון הוא ים המלח – כארבע מאות מטר למטה מפני הימים, וזהו המקום העמוק ביותר בכדור הארץ. בקעה עמוקה זו, הגבעות וההרים משני עבריה וחוף הים היקנו לארץ קטנה זו שפע של אקלימים, נופים וסגולות שונות כאשר אין למצוא בשום ארץ אחרת בעלת שטח דומה לזה של ארצנו. ולא לחינם דרש אחד מחכמינו: "תבל זו ארץ ישראל – שהוא מתובלת בכל. שכל הארצות יש בזה מה שאין בזה, אבל ארץ ישראל – אינה חסרה כלום.

ידעת הארץ דרושה לנו קודם כל למען ידיעת עצמנו. אי-אפשר להבין ולהכיר את העם היהודי – בלי לדעת תולדותיה, טבעה ומבנה של ארצנו. פה עוצבה רוח עמנו, פה נוצרו יצירותינו הגדולות שעשו אותנו לעם-עולם. גם כשעמנו הורחק בזרוע ממולדתו – נשא בלבו מאות בשנים זכרה ואהבתה, וידע שמות הריה ועמקיה, עריה וגלילותיה, יותר משידע שמותיהם של אלה בארצות גלותו ונדודיו.

ידעת הארץ דרושה לנו עוד יותר למען קיומנו ובטחוננו. עם הקמת מדינת ישראל מחדש – נפתחו שערי המולדת לרווחה לכל בני-עמנו הפזורים והנפוצים בנכר, ועלינו לחשוף גנזי הארץ, ולנצל מימיה ואוצרותיה הטבעיים ביבשה ובים, על פני האדמה ובמעמקיה, למען נפתח משק חקלאי, חרשתי וימי שיפרנס ברווחה ובשפע ישוב גדל והולך, ישוב של מיליונים.

גם ביטחוננו ושלומנו לא יכוננו מבלי שנדע כל שבילי ארצנו וסגולותיה. גדול-מנהיגינו שהוציא את עמנו מבית עבדים במצרים והוליכם לארץ היעודה במשך ארבעים שנה, ראה צורך לתור הארץ בנגב ובהר, בים ועל הירדן – לפני כיבושה. במלחמת שחרורנו לפני שלוש שנים מילאו סיירינו שעברו הארץ לארכה ולרחבה, תפקיד מכריע.

ייחודה של ארצנו, 1951, **חזון ודרך**,

כרך שלישי, עמ' 268-269.

חורבן עצמאותנו, הרחקת עמנו ממולדתו והמלחמות הבלתי פוסקות שעברו על ארצנו מאז יצאנו בגולה, הכובשים הזרים שהחזיקו בארץ בזה אחר זה – רומאים, ביצנטים, פרסים, ערבים, נוסעיי-צלב, סלג'וקים ועוד – השמו הארץ, החריבו אדמתה, דלדלו יישובה והשחיתו בה כל חלקה טובה. מישורי-החוף הפורים והעשירים נתכסו הררי חול, שזרם לארץ מהים; הגשמים והרוחות סחפו אדמת ההרים וחשפו מערומי הסלעים, לאחר שנעקרו ונחרבו היערות והכרמים על ידי פראי אדם. עמקים מבורכים ורבי-תנועה כימי קדם הפכו אדמת-ביצה ממארת, וערבות הנגב, שמרביתן עמדו בשממותן מששת ימי-בראשית, אברו גם שארית הברכה אשר האצילו להן כימי קדם יושביהן החרוצים.

מאות בשנים נמשך תהליך ההרס והעזובה, עד שחזרו, לפני יותר משבעים שנה, מחונני-

ציון הראשונים, והקימו בית ספר חקלאי ראשון במקווה ישראל וכפרים עבריים ראשונים – פתח תקווה, ראשון לציון, ראש פינה, זכרון יעקב וחזרה – על אדמת חולות וביצות וטרשים, והארץ העזובה והשוממה נשנו פניה לאט־לאט: – ביצות יובשו, חולות הופרו, וסלעי הרים נוטעו – ובארץ חרבה וצחיחה נגלו תופעות מים.

שתי מהפכות, 1951, **חזון ודרך**,
כרך שלישי, עמ' 271–272.

ירושלים

במובן ידוע שקולה ירושלים כנגד ארץ ישראל כולה. ירושלים אינה רק נקודה יישובית מרכזית – ירושלים היא סמל היסטורי עולמי שאין ערוך לו. על פי עמדתנו בעיר זו נבחן בשורה הראשונה בעיני העם היהודי ובעיני העולם הגדול.

על ביטחון היישוב ובצרונו, 1929,
אנחנו ושכנינו, עמ' קעה.

בירת הארץ צריכה ליהפך למשגב יהודי המעורר כבוד, גם מבחינה כלכלית וגם מבחינה פוליטית.

שם.

מקומה של עיר זו בעברנו הרחוק, בתקופת קוממיותנו הממלכתית, כמרכז הפוליטי והרוחני של העם וסמל ייחודו וייעודו ההיסטורי; השרידים היקרים מהעבר הגדול העומדים על תלם בעיר זו; חריתת השם הקדוש והנערץ של ירושלים בלב האומה שהלכה בגולה ושבועת־האמונים לעיר קדשנו שדור אחר דור חזר עליה, בכל הנדודים, מעל נהרות בבל לפני יותר מאלפיים שנה ועד ימינו אלה על כל הנהרות שבעולם: הניסיונות המתמידים במשך כל ימי הגולה לשוב לעיר זו על אף כל התלאות והצרות שפגשו את מחונני ירושלים מכיבוש הרומאים ועד שלטון התורכים; היישוב היהודי העתיק המושרש בעיר זו מכמה דורות; ערכה של ירושלים החדשה שהפכה שוב להיות עיר עברית ברובה המכריע ומכילה יותר משישית של כל יהודי הארץ; המוסדות הלאומיים המרכזיים שהוקמו בעיר זו: האוניברסיטה העברית, בית הסוכנות היהודית, הספריה הלאומית, מרכז כנסת ישראל וכדומה; קיבוץ הגלויות שנתרכז בירושלים כאשר לא נתרכז בשום מקום אחר בארץ – כל אלה הופכים את ירושלים לנקודת המוקד של האהבה, הגעגועים, השאיפות והתקוות של העם העברי.

הוועדה המלכותית ומסקנותיה, 1937, **במערכה**,
כרך ראשון, עמ' 118.

ערכה של ירושלים לא ניתן להימדד ולהישקל ולהיספר; כי אם לארץ נשמה – הרי ירושלים נשמתה של ארץ ישראל.

מערכת ארבעה החודשים ולקחה, 1948,

במערכה, כרך רביעי, חלק שני, עמ' 298.

באופן מיוחד יש לציין את המערכה, אחת המערכות המעטות בתולדותינו, אולי בתולדות העולם, מערכת הסבל והגבורה של ירושלים העברית. מנותקת מכל שאר חלקי הארץ היהודיים, תחת צל כבד של סכנת רעב, של סכנת צמא, מורעשת ומופגזת יומם ולילה ללא רחמים, ללא כל חשבון אנושי – מתוך זלזול מחוצף וציני בערכו של מקום זה, שגם הנוצרים וגם המוסלמים קוראים לה עיר הקודש, מתוך זלזול מחוצף וציני במקומות הקדושים – הרעשה והפגזה בלתי פוסקת, בתותחים ובאווירונים בריטיים, על ידי שכירים של ממשלת בוויין, בעוד הכנסייה האנגליקנית, הנושאת באחריות לא מעטה להתקפה פראית זו, שותקת שתיקה רבת-משמעות – עומדת העיר העברית הזאת בגבורה מאין דוגמתה כמעט. אנשי ירושלים עומדים, מפני שהם יודעים שמדינת ישראל היא איתם, וטובי בחורינו מכל כנפות הארץ ימסרו נפשם על שחרורה, והשבועה העתיקה שב"נהרות בבל" אינה דיבור בלבד, אלא לווהטת היא בלב העם ובלב הנוער הלוחם שלנו.

סקירה על המצב הצבאי והמדיני, 1948,

בהילחם ישראל, עמ' 117.

כתר-מלכות בראש ירושלים לא ייתכן בלי מסד כלכלי מוצק לרגליה.

ליזמה בונה, 1949, **חזון ודרך**,

כרך ראשון, עמ' 253.

ירושלים נועדה מטעם ההשגחה ההיסטורית להיות מרכז התורה, המדע והרוח בישראל, לא רק במדינת ישראל, אלא בעם ישראל כולו.

שם.

תפארתה האמיתית של ירושלים תהיה לא במצבות לגדולי העם בעבר, אלא בטיפוח רוח האומה בת-האלמוות – בכל ענפי התורה והדעת והמחקר, בהקמת בתי חינוך ומדרש ומדע שיעשו את ירושלים למרכז החכמה והתרבות של עם ישראל ומקור של השראה רוחנית כיאות לעם הספר.

שם.

ירושלים היהודית היא חלק אורגני ובלתי נפרד ממדינת ישראל – כשם שהיא חלק בלתי נפרד מההיסטוריה הישראלית, מאמונת ישראל ומנשמת עמנו.

הודעה על ירושלים, 1949, **חזון ודרך**,

כרך שני, עמ' 92.

למדינת ישראל היתה ותהיה רק בירה אחת – ירושלים הנצחית, כך היה הדבר מלפני שלושת אלפים שנה, וכך זה יהיה, כפי שאנו מאמינים – עד סוף כל הדורות.

העברת הכנסת והממשלה לירושלים, 1949,

חזון ודרך, כרך שני, עמ' 94.

אומה אשר קיימה בנאמנות במשך אלפיים וחמש מאות שנה השבועה שנשבעו הגולים הראשונים על נהרות בבל, לא לשכוח את ירושלים – אומה זו לא תשלים לעולם עם הפרדת ירושלים. וירושלים היהודית לא תקבל על עצמה שום שלטון זר – לאחר שאלפי בניה ובנותיה שחררו בפעם השלישית מולדתם ההיסטורית וגאלו את ירושלים מהשמדה והרס.

הודעה על ירושלים, 1949, **חזון ודרך**,

כרך שני, עמ' 92.

ירושלים היא לבי־לבה של מדינת ישראל. אנו גאים על כך, שירושלים נתקדשה גם בעיני בעלי דתות אחרות, וברצון ובנפש חפצה נבטיח כל הסידורים וההקלות הדרושים, שכל בעלי הדתות האחרות יספקו צרכיהן הדתיים בירושלים ותינתן מצדנו כל העזרה לאור"מ להבטיח סידורים אלה.

שם.

אנו יודעים מה היא ירושלים לנו – מאז דוד המלך ועד היום, זה שלושת אלפים שנה. אין אף עיר בעולם, אפילו לא אתונה ורומא, שמילאה זמן כה רב תפקיד כה גדול בחיי עם, כאשר מילאה ירושלים בחיי העם היהודי. אבל דבר שנפל בירושלים היהודית לפני פחות מאלפיים שנה הפך להיות נקודת מוקד דתית למאות מיליונים אנשים, כל העמים יורשי התרבות היוונית־הרומאית, שבתוכם חיינו, והנחשול שיצא מירושלים שטף כל העמים שעמדו עד ימינו אלה בראש העולם – ורק העם היהודי עמד בפני נחשול זה ולא נגרף בזרמו; עמד נגדו בקשיות־עורף, אם כי שילם ביוקר בעד עמידתו זו. – – –

תקומת עם ישראל ועצמאותו הפנימית יש עליה עוררין, לא רק מתוך אינטרסים פוליטיים, טריטוריאליים ואיסטרטגיים, אלא גם מתוך גורמים רוחניים, אידיאיים. יש כוחות שאינם יכולים להשלים בנקל עם תקומתנו ועם עצמאותנו. קיומנו החופשי והעצמאי סותר משהו בעולם. היה לנו מעמד הר־סיני – היו גם לאחרים "מעמדים", ומאחורי מעמדים אלה מרוכזים כוחות אדירים, וסביבם יש מאבק רוחני, מחשבתי, וירושלים היא אחת מנקודת

המוקד של מאבק זה. מכוחות עולמיים אלה אין אנו רשאים להתעלם – אבל גם אסור לנו להיכנע להם.

דברי תשובה, 1949, **חזון ודרך**,

כרך שני, עמ' 117.

בירת ישראל – היא עיר עולמים, והמעשים שנתרחשו בתוכה לפני עשרות יובלות עודם חיים בנפשם של מיליונים, וכוחות אדירים מאורגנים, שרשתם פרושה על פני כל כדור הארץ, דואגים לכך שמאורעות אלה לא יסחו מן הדעת, והמאבק ההיסטורי של עם ישראל טרם נסתיים, ייתכן שהוא רק מתחיל. זהו מאבק רעיוני רוחני, תרבותי, מדיני, ואם ניתקף שוב – גם צבאי.

ציונות של אתמול וציונות של היום, 1952,

חזון ודרך, כרך רביעי, עמ' 47.

הרי ירושלים

עלינו לגול בהקדם את חרפת השממה והקרח שהעטו כובשים זרים מימי הרומאים ועד התורכים על הרי ירושלים. בתקופת התנ"ך והבית השני הרים אלה היו עטופים יערות וכרמים, ועצי יער ופרי כיסו מדרוני ההרים ופסגותיהם. האלה והאלון, הברוש והארץ ושאר עצי-יער וגם פרדס רימונים עם פרי מגדים, כפרים עם-נרדים, נרד וכרכום, קנה וקינמון עם כל עצי לבונה, מור ואהלות עם כל ראשי בשמים. יפה נוף זה ששרו עליו משוררי-ישראל הקדמונים, נשחת ונחרב על ידי כובשים זרים ונודדי-מדבר מאות בשנים, באין יד אוהבת ומחוננת של בני-המולדת אשר דירגו את ההרים, שמרו על עפר אדמתה וטיפחו נטיעותיה. פגעי הטבע – רוחות זלעפות וגשמים סוחבים – השלימו את מלאכת החורבן שהחלו בה פולשים וכובשים זרים. ההרים פשטו עדיים, ואדמתה הפוריה, באין מחסה עצים, נסחפה בכוח הרוחות והגשמים, במקום כבוד היער והכרמל אנו רואים עכשיו מחשוף סלעים וקרחת שממה. עלינו להחזיר להרי-ירושלים הגאולים את יפי עציהם וברכתם, והמעט אשר עשינו בקרית-ענבים, מעלה-החמישה ונווה אילן – עלינו לעשות למאות אלפי הדונמים של ההרים הגאולים. עבודה זו תהיה לברכה גם לסביבת ירושלים וגם לעיר. כיבושינו יקוימו בידינו אם בעקבות החייל המשוחרר מצבא-הגנה לישראל יבוא העובד המפרה מצבא חלוצי ישראל, ששיב לאדמתנו העזובה את פריונה, ולהרים הקרחים – את עציהם ויערם, ונקיף את ירושלים המחודשת בקריות-יערים.

ליזמה בונה, 1949, **חזון ודרך**,

כרך ראשון, עמ' 254.

פתח תקווה

ועד-המושבה הראשון באם-המושבות הניח היסוד לשלטון יהודי עצמאי בארץ – שממנו ישתלשל השלטון היהודי על הארץ.

אגרת למועצת מפלגת פועלי ארץ ישראל, 1937,

במערכה, כרך ראשון, עמ' 224.

תל אביב

תל אביב היתה שכונה קטנה, צעירה, בת עשר שנים עם אלפיים או שלושת אלפים תושבים, אולם החוש המדיני או בעל הדמיון שלנו ניצח את החשבון השטחי והמשובש של חכמי המציאות ופטריוטי יפו הגדולה. העצמאות והעבריות הגמורה של השכונה הקטנה והצעירה הפכו למקור-יצירה ואבן-שואבת שריכזו אלפים ורכבות של יהודים ונתנו לנו את העיר העברית – העיר הגדולה והראשית בארץ.

אגרת למועצת מפלגת פועלי ארץ ישראל, 1937,

במערכה, כרך ראשון, עמ' 223.

נגב

מהי זכות הערבים לשלוט בנגב, שאינו מיושב על ידם?

שיחה, 1928, **אנחנו ושכנינו**, עמ' קג.

בגורל גוש הנגב תלוי אולי כל גורלנו בארץ. אם יש סיכוי להתיישבות רבתי, להתיישבות המונים של מיליונים, אם יש סיכוי לקוממיות יהודית שאינה תלויה בחסדי או"מ אלא בכוחה הפנימי, בכוח יישוב יהודי קומפקטי, רצוף, המוני, כובש מרחבים – הרי זה בשטח שקוראים לו נגב. זהו יותר ממחציתה של מערב ארץ ישראל, זהו שמונים אחוז של המדינה היהודית לפי או"מ. זהו הגוש היחיד הגדול בארץ שיכול להיות יהודי כמו שתל אביב היא יהודית. בשטח זה יכולים להיות מיליונים יהודים ובתוכם אלו עשרות אלפים של ערבים. – אם רק נפתור שאלת המים, ויש בכוח הטכניקה המודרנית וביכולת החלוצית שלנו לפתור שאלת המים ולהפריח הנגב.

דרכי מלחמתנו, תש"ח, **בהילחם ישראל**, עמ' 72.

הנגב יקום לנו באמת רק כשאנחנו נבנה וניישב אותו.

לקראת הבאות, 1949, **חזון ודרך**,
כרך ראשון, עמ' 13.

לנגב נתכנו עלילות גדולות – והוא דורש תנופה חלוצית – שלא ידענו עד כה. הנגב ניתן לנו במשפט העמים, וצבא-הגנה לישראל ביצע דבר המשפט הזה. אבל רק ההתיישבות ההמונית תנחיל לנו הנגב במשפט ההיסטורי, ורק הנוער החלוצי שידע גם לבנות וגם להגן – יעשה את מלאכת ההיסטוריה שתעמוד לעד.

חג העצמאות, 1949, **חזון ודרך**,
כרך ראשון, עמ' 119.

מפעל הנגב – אולי המפעל הקשה והגדול ביותר מכל מפעלינו בארץ – דורש רוח תנופה ויזמה נועזת ורצון-אדירים חלוצי כאשר לא דרש שום מפעל שנעשה עד היום הזה.

בכוח החזון והרצון החלוצי, 1949, **חזון ודרך**,
כרך ראשון, עמ' 269.

השנה התחלנו בפיתוח הנגב – התופס למעלה ממחצית שטח המדינה ועומד, ברובו הגדול, ריק ושומם מאז בריאת העולם. וההתחלות הראשונות, גם בשטח החקלאות וגם בשטח התעשייה, מגבירות בנו האמונה ששימון זה יהפוך בתקופה הקרובה למרכז פורח של התיישבות המונית. הנוער החלוצי שלנו המקבל הכשרתו בצבא-הגנה לישראל מקים יישובים חקלאיים במקומות שלא נגעה בהם מעולם יד חורש וזורע. באר שבע היתה בשלוש השנים לעיר של עשרים אלף איש וחלום בן שלושת אלפים שנה של מלכי יהודה הראשונים – שלמה, יהושפט ועוזיה, לבנות את נמל אילת ולהשיבה לישראל – הולך ומתקיים בימינו אלה.

האוצרות הטבעיים אשר נתגלו בערבות הנגב – פוספאט, נחושת, מאנגאן, חול-זכוכית משובח, קאולין ועוד, בחלקם כבר מנוצלים ובחלקם יפותחו בעתיד הקרוב. ועוד לא ניבעו כל שפונות הנגב והאוצרות הטמונים בחיק אדמתנו.

אנו סוללים עכשיו כביש מבאר שבע לקצה הדרומי של ים-המלח אשר יפתח התיישבות חדשה מיליוני דונמים קרקע ויאפשר בקרוב חידוש עבודת האשלג בים-המלח. כביש זה שנחצב בתוך הררי סלע ומגשר על פני תהומות הערבה – הוא כשלעצמו אחד המבצעים ההנדסיים הנועזים בימינו, הנותן כבוד לסוללי-ישראל. יחד עם הכביש אנו מביאים מים בצינורות לאדמה צחיחה בנגב ובונים סכרים לאיסוף מי הגשמים.

ליום העצמאות, 1952, **חזון ודרך**,
כרך רביעי, עמ' 12.11.

המשולש של הנגב תקוע בין שתי ארצות עוינות: מצרים ועמון. מעבר לגבול המערבי-דרומי של הנגב משתרע מדבר סיני, ומעבר לגבול המזרחי – מדבר ערב. הערבים הפכו לא מעט ארצות פורחות ומאוכלסות למדבריות. השממה בארצות ערב אינה מפריעה לקיומם ולעצמאותם. מדינת ישראל הקטנה לא תוכל לסבול בתוכה לאורך ימים מדבר התופס למעלה ממחצית שטחה. הרצועה הצרה שבין יפו וחיפה, ברוחב של 12-25 קילומטר, המכילה רובו של העם בישראל, לא תעמוד לאורך ימים בלי יישוב רב ומבוצר במרחבי הדרום והנגב.

דרומה, 1956, **חזון ודרך**, כרך חמישי, עמ' 302.

כל אדמות הדרום ממערב לקו־שביתת הנשק של מחוז חברון וכל הנגב, מבאר שבע ועד אילת, נגאלו כקנין המדינה הצעירה. הוסרו כל המכשולים החוקיים והמדיניים ליישובה של מרבית אדמת המדינה – ורוב שטחיה של ישראל המחודשת הם בדרום ובנגב. המכשול היחיד שעדיין עומד כצר להתפשטותנו ולהתיישבותנו בדרום – הוא פרי הטבע הזועם: השממה ומיעוט הגשמים. ועל כושרו החלוצי, עוז רוחו ויזמתו הכובשת והיוצרת של הנוער היהודי ועל יכולתם המדעית הטכנולוגית של אנשי המדע והמחקר בישראל – להתגבר על קשיי טבע אלה, ולפתח את הדרום והנגב להתיישבות רבת־עם בנויה על מרעה, חקלאות, מלאכה, מכרות וחרושת, דייג וספנות – מתוך ניצול האפשרויות החדשות של גילויי המדע ושכלול הטכניקה בימינו. צור־קומה של מדינת ישראל, גם צו כלכלי וגם צו ביטחוני, הוא להדרים: להזרים מימי הארץ וגשמייה דרומה; להפנות הנוער החלוצי והעולים המתיישבים דרומה; לכוון תקציבי הפיתוח בעיקר דרומה; לעקור חלק גדול מבתי המלאכה והחרושת ולהעבירם דרומה; להעתיק כמה ממכוני המדע והמחקר העוסקים בידעת הארץ, מבנה קרקעה, צמחיה, מזגה וספונות אדמתה – דרומה; ולרכז מחשבת אנשי המדע והמחקר הישראליים, בחקר הכוחות הגלויים והגנוזים שבעזרתם נוכל להפרות ולהפריח אדמות הדרום והנגב. בלי יישוב הדרום והנגב לא ייתכן ביטון המדינה ולא נגיע לעצמאות כלכלית. יישוב זה לא ייתכן בלי שינוי סדרי־בראשית, ואין דבר זה למעלה מיכולת המדע בימינו ומעבר ליזמה החלוצית של צעירינו. בכוח הדמיון והחלוציות נעשה הפלא הזה.

דרומה, 1955, **חזון ודרך**,

כרך חמישי, עמ' 303-304.

איכלוס הנגב ופיתוחו – זוהי המשימה הגדולה והקשה של מדינת ישראל, ונוכל לה אם נשתמש בשתי התכונות שנתברכנו בהן: חלוציות ומדע.

דבר, 21.6.57.

המבחן העליון של ישראל בדורנו הוא לא במאבקו עם כוחות עוינים מבחוץ, אלא בהשתלטותו, בכוח המדע והחלוציות, על שממת ארצו במרחבי הנגב והדרום.

ש.ם.

אילת

רבים מאוד סיכווייו אם נדע להחזיק בכרכה הרבה, כמעט ללא גבול, הצפונה במפרץ אילת. ברכת הדיג והשיט על אפשרויותיה המשקיות, המדיניות והגופניות: פרנסה, מרחב ועוז.

ליסוד המדינה, 1947, **במערכה**

כרך חמישי, עמ' 257.

אילת – נזר תפארתו של הנגב, ואולי של מדינת ישראל כולה. זהו המוצא שלנו דרך הים ליבשת המאוכלסת ביותר בעולם, ליבשת אסיה. בשליטתנו באילת אנו הארץ היחידה בעולם שאינה נזקקת לתעלת סואץ בשביל לעבור מהים התיכון לאוקיינוס ההודי.

חג העצמאות, 1949, **חזון ודרך**,

כרך ראשון, עמ' 118.

הנגב זהו השטח היחיד במדינה שיש בו מרחבים, והתעופה הלאומית והבינלאומית תמצא בו כר נרחב, ואילת היא הגשר הטבעי בין המרחבים האלה ביבשה ובין המרחבים העצומים הנפתחים לנו בים. לאילת יש "הינטרלנד" רחב-ידיים לחקלאות, כאשר אין לשום נמל אחר בארץ. מרחב זה הוא עכשיו מדבר, וטוב שהוא כזה, אבל אין הוא מחויב להישאר מדבר. אילת היא גם שער ים-המלח, המרכז העשיר ביותר בארץ לאוצרות טבעיים, ואילת תהיה גם מרכז של חרושת וכוח, ואולי המרכז של חרושת וכוח.

שם, עמ' 118-119.

חלומם של שני מלכי יהודה – שלמה ועוזיהו – מלפני שלושת אלפים שנה, לעשות את אילת לעיר נמל יהודית בדרום – הולך ומתקיים.

נאום בפתיחת ועידת מפא"י, 1950, **חזון ודרך**,

כרך שני, עמ' 253-254.

סיני

במידה שהיהודים יצליחו להתגבר על מפרעי הטבע ולהפוך ארץ חרבה ושממה לארץ נושבת – בה במידה יועתקו הגבולים גם כלפי דרום וארץ ישראל תתפשט נגבה על חשבון מדבר סיני, הריק עכשיו כמעט מאדם.

גבולי ארצנו ואדמתה, תרע"ח,

אנחנו ושכנינו, עמ' מה.

"דרך בורמה"

ירושלים היתה נצורה, הופגזה יומם ולילה, אי־אפשר היה להביא לה כל עזרה, ונשלחה החטיבה השביעית של צה"ל לפרוץ הדרך לירושלים. החטיבה הסתערה על לאטרון, לא הצלחנו במשימה זו, כי הכוח הערבי שנשלח מירושלים נגרנו היה גדול מדי, אבל בעצם הפעולה הזאת ניצלה ירושלים, כי האויב נאלץ להפחית הכוחות שצרו על העיר. באותם הימים קרה משהו שבימים ההם לא העריכו ערכו: נכבשו שני כפרים, בית־ג'יז ובית־סוסין, וצבא הגנה לישראל שהוקם רק באותם הימים – כמדומני, שנים או שלושה ימים לפני זה יצאה פקודת הממשלה הזמנית להקמתו – החל, בכוח חיל ההנדסה של החטיבה השביעית, לסלול דרך לירושלים, הידועה בשם "דרך בורמה". כשנוסעים עכשיו לירושלים בכביש החדש לא יודעים מה היתה דרך זו. אין מושג מהסבל שהיה בנסיעה ב"דרך" ההיא, אבל לעולם לא אוותר על רגש הסיפוק, השמחה והגאון שהיה לי, כשניסיתי בפעם הראשונה להגיע לירושלים ב"דרך בורמה"; המעבר בדרך זו היה מעשה נסים, והצריך מעשה להטים; היה הכרח להתגלגל מלמעלה למטה ומלמטה למעלה, אבל "דרך בורמה" זו הצילה את ירושלים, כי דרכה הבאנו, מול כדורי האויב, לירושלם הנצורה, גם מזון וגם פגזים – והבירה ניצלה. לסלילת "דרך בורמה" היה ערך מכריע בהצלת ירושלים.

בפתיחת כביש סדום, 1953, **חזון ודרך**,

כרך רביעי, עמ' 188.

כביש סדום

הכביש שפותחים היום הוא אחד השיאים במאבק שלנו בכוחות טבע. הוא שיא היכולת החלוצית שגילה הסולל היהודי, פרי רצון שאינו נכנע לפגעי הטבע, למדבר ולישימון. אני מצטער שלא כולכם זכיתם לעבור בדרך הזו כשעדיין לא היתה סלולה; אתם לא יכולים לתאר לעצמכם הקשיים והמאמצים שהיו כרוכים בנסיעה כאן. אלה שנוסעים כאן היום בפעם הראשונה ועוברים ברווחה בכביש הסלול, כאילו כביש זה היה קיים מששת ימי בראשית, אולי יש להם הנאה מכך; אודה: לא אחליף הנוחיות בנסיעה עכשיו, בחוויה העמוקה שהיתה לי כשנסעתי בקומנדקאר בדרך לא סלולה, כשא־אפשר היה כמעט לעבור, כשעוד ראינו הצוקים והתהומות שחסמו הדרך, והסוללים שלנו צריכים היו להתגבר עליהם, למלא ולסתום תהומות ולפרוץ הרים וסלעים; זהו אחד ממפעלי־בראשית אשר זכה לו העם היהודי בחידוש מולדתו, זהו אולי שיא בכוש הסלילה עד עכשיו, אבל אין זה אלא אחת התחנות בדרך ארוכה; עוד גדולה השממה ורבה. אבל כביש זה נוסך בנו אמון וביטחון ביכולתנו. מאז נתהווה כדור הארץ ניתנת עכשיו האפשרות לרדת לים המלח ברווחה; זהו אחד הכבישים המופלאים בעולם; למעשה – הוא יחיד במינו בכל כדור הארץ, כי המקום

הזה שאנחנו נרד אליו הוא המקום העמוק ביותר בכל כדור הארץ; אין עוד כביש בעולם המוביל אנשים עד 400 מטרים מתחת לפני הים; זה מבצע גדול של הרוח היוצרת והחלוצית של הסוללים והעובדים, של המדע והיזמה היהודית; הוא נוטע בנו תקווה שנוכל לשממה הגדולה המתפשטת דרומה במרחק עשרות ומאות קילומטר – ואשר חלק מגנזיה הספונים גילינו בשנים האחרונות; גנזי הפוספטים, הנחושת, הברזל, הגאולין; נקווה שלא יעברו עוד הרבה שנים וכביש סלול יוביל אותנו דרך הנגב המפותח שיהא רצוף בתי חרושת, צינורות מים, יישובים חקלאיים – עד אילת. גם אז לא יסתיים תפקידנו, כי אין קצה לניצחון הרוח האנושי על איתני-הטבע.

שם, עמ' 189-190.

שממת הארץ

הוכחנו לעולם והוכחנו גם לעצמנו, ששממת הארץ הזאת אינה גזירה מן השמים שאין לקרוע אותה. אין זה הכרח טבעי, שהרי הארץ יעמדו לעולם-ועד בקרחתם ובעקרותם. החולות שטפו את מיטב אדמת-החוף רק בגלל הזנחת כובשי הארץ, ועבודה נאמנה וחרוצה תוכל לשים גבולות ל"פלישה" אויבת זו וגם להפרות שוב את החולות. גם מארת-הביצות אינה אלא כישלון ופשע אנושי, כישלון כובשים ומחזיקים שהשמו את הארץ, ולא גזירת הטבע שאין לעמוד בה – ומייסדי פתח תקווה וחדרה הוכיחו את הדבר. הם הבריאו והפריחו אדמת-ביצות ושילמו אמנם מחיר יקר, בייחוד אנשי-חדרה – לא בפרנקים, לא בנפוליונים, לא בפונטים, אלא בחייהם, בחיי נשיהם ובחיי ילדיהם – ובעקבותיהם הולכים עכשיו חלוצי החולה. יכולנו גם לסלעים ולטרשים. האיכר ברוזה במוצא והקבוצות בקריית-ענבים וחניתה הוכיחו שמתוך אהבה ועבודה מסורה אפשר להפרות גם הררי סלעים, לכסותם בעצי-סרק ובעצי-פרי ולחיות בצלם.

משא השממה, 1943, **במערכה**,

כרך שלישי, עמ' 185.

כלי אנשי מדבר, אשר ידעו כל מחבואי המדבר, מוצאו ומבואיו, ילמדו את טבעו שיחו ושיגו וידעו להפוך אותו למקור ברכה, עבודה ועליה; מבלי שנשלט גם בים וגם במדבר – על ידי הקמת יורדיים יהודים ושבטים בידואים יהודים – לא נבצע את המפעל הצפוי לנו לאחר המלחמה בעליה ובהתיישבות. עשינו התחלה קטנה בים – אבל עדיין לא עשינו כלום במדבר. ואל נשכח – רוב ארצנו מדבר. מדבר – זה לא ישימון, לא ארץ ציה ותלאובה שאין לה תקווה. מדבריות ארץ ישראל היו נושבים בימים הקדומים, וגם עכשיו אינם לגמרי ריקים מאדם; וראשית כיבושם – על ידי אנשי מדבר יהודיים, בידואים יהודים, אשר ידעו לחיות, לעבוד, ולשכון באהלים ולהתפרנס כבידואים ערבים – אבל לכישרון אנשי המדבר

הפרימיטיביים יצרפו את כישרונותיהם התרבותיים ויכולתם המדעית ולהפוך המדבר לארץ נושבת. כיבוש המדבר דורש כוחות מעפילים, נועזים, הרפתקניים, חלוצים, שלא ירתעו מכל קושי, מכשול, פגע ותלאה.

ציווי המהפכה היהודית, 1944, **במערכה**,

כרך שלישי, עמ' 209.

השממה קוראת לנוער הנועז וצמא היצירה להיחלץ למפעל-בראשית של יצירת מולדת ומשק ותרבות וכיבוש איתני הטבע ביבשה ובים ובאוויר – ובראשית זוהי האדמה. האדמה היא מקור החיים והיצירה והתרבות והעצמאות האמיתית.

האגדה שלנו מספרת: "בשעה שהקדוש-ברוך-הוא גואל את ישראל, שלושה ימים קודם שיבוא המשיח, בא אליהו ועומד על הרי ישראל ובוכה ומספיד עליהם ואומר: הרי ישראל – עד מתי אתם עומדים בחורב, ציה ושממה? וקולו נשמע מסוף העולם ועד סופו". יקשיב הנוער – הנוער הישראלי והנוער העולה – לקול זה, יחלץ ויגול חרפת השממה מארץ סגולתנו.

שדר ליום העצמאות, 1950, **חזון ודרך**,

כרך שני, עמ' 160.

שישים אחוז של שטח מדינתו שוממים וריקים.

זמן רב עסקתי בחקירת הארץ ובלימודה. נדמה לי שאין ספר על הארץ בלשונות שאני שומען, שלא קראתיו. גם עברתי על פני הארץ כמה פעמים. ביקרתי בנגב עם ברל כצנלסון ז"ל לפני עשרים שנה. אבל רק לאחר שחייתי בעצמי במדבר הזה הרגשתי מה פירושו ומה גדולה סכנתו.

אינני מדבר על הצד הכלכלי; שם טמונים אוצרות גדולים, ובלי ניצולם המלא לא תיכון עצמאותנו הכלכלית. בלי אוצרות ים המלח, בלי מיכרות הפוספאטים, בלי נחושת ובלי ברזל. בלי שחם ושיש וגבס ושאר האוצרות הטמונים בנגב, ובלי נמל אילת – לא תיכון עצמאותנו הכלכלית. אך מבחינת הביטחון, אומר: בלי איכלוס השממה הזאת, שהיא רוב הארץ – אין לנו ביטחון. יש סכנה חמורה בריכוז העם ברצועה הצרה שבין חיפה לתל אביב. אפשר להתקיפנו לפתע מהים, או מהאוויר, ואם, חלילה, יפול הגוש תל אביב-פתח תקווה – יחרץ גורל המדינה. אנו מוכרחים לפזר את יישובנו בכל חלקי הארץ. איננו יכולים להרשות לעצמנו, ששישים אחוז של הארץ הקטנה הזאת יהיו ריקים ויהיו פרוצים לכל פלישה ואנו נעמוד בפני האויב רק כשיגיע לשערי תל אביב. אנו מוכרחים לפגוש את האויב באילת, בערבה, בגליל העליון – ולא לתת לו דריסת רגל לרצועה הצרה הזאת. לשם כך עלינו לאכלס השטח של הגליל, שהוא בחלקו הגדול טהור מיהודים ("יודען-ריין"), ועלינו ליישב ולאכלס את מרחבי הדרום והנגב.

וצריך שיהיה ברור, כי לא נאכלס אותו בחקלאות בלבד: עלינו להפנות לשם תעשיות

ולפתח שם את המיכרות, עלינו להפנות לשם את העולים. אבל בלעדי הנוער החלוצי הטוב שלנו אין לנו שום רשות לקחת יהודים מהרי אטלס ומצפון אפריקה שאין להם המיטען הנפשי והרוחני שהבאנו איתנו מרוסיה ומשאר ארצות אירופה, ולהפקיר אותם לברם בשממה הזאת המוקפת אויבים. אנו חייבים ללוות אותם, להדריכם ולחיות יחד.

משמעות הבחירות לכנסת השלישית, 1954, **חזון**

ודרך, כרך חמישי, עמ' 181.

אם המדינה לא תחסל את המדבר – עלול המדבר לחסל את המדינה.

דרומה, 1955, **חזון ודרך**, כרך חמישי, עמ' 302.

בראשית היה החזון. החזון העלה ילידי-גולה לארץ. החזון הפך אנשים שהם ואבותיהם לא עסקו מעולם ביגיע-כפים לפועלים במולדת. החזון העתיק אנשי-עיר והושיבם על הקרקע. והחזון יהפוך ארץ שממה – לחבל פורח רב-אוכלוסין.

התיישבות איזורית, 1954, **חזון ודרך**, כרך חמישי, עמ' 256.

ים־המלח

הנגב נתברך בעוד ים אחד, שאין לו ערך תחבורתי רב, כי הוא ים פנימי סגור – וזהו ים־המלח. אבל ים זה הוא יחיד במינו בעולם, הוא שקוע בבקעה העמוקה ביותר בכדור הארץ – כארבע מאות מטר מתחת לפני הימים, והוא עשיר מכל ים אחר בעולם במלחים ובמינרלים. יש בו כשני ביליון טונות של אשלג, למעלה מעשרים ביליון טונות של מגנזיום כלורי, למעלה מעשרה ביליון של סודיום כלורי, כשישה ביליונים של קלצין כלורי, קרוב לביליון טונות מגנזיום ברומי ועוד. הוא שופע מעינות־רפואה שעדיין לא נחקרו כהלכה, אבל אין ספק שצפונה בהם ברכה רבה לבריאות ולהבראה.

דרומה, 1955, **חזון ודרך**, כרך חמישי, עמ' 301.

ים־סוף

בפעם הראשונה בתולדותינו שוכנת מדינת ישראל לשני עמים: ים־סוף בדרום וים התיכון במערב. מבחינת התחבורה העולמית דומה הנגב לתעלת סואץ: הוא משמש מעבר לשני אזורי השייט העולמיים – דרך ים התיכון לאוקיינוס־האטלנטי, ודרך ים סוף לאוקיינוס ההודי.

דרומה, 1955, **חזון ודרך**, כרך חמישי, עמ' 301.

הים התיכון

אחת המתנות הגדולות – אם לא הגדולה בכולן – שארצנו נתברכה בה בשפע וכמעט בלי גבול, מבלי שטיפלה בה עד היום יד־האמונים של שבי הגולה – זהו הים.

לקראת הים, 1932, **משמרות**, עמ' קמא.

ימה של ארצנו מצפה לגואלו, כאשר ציפתה לו ועודנה מצפה אדמתה. נעתקנו מהים כאשר הורחקנו מהאדמה – ואולי זר לנו הים פי כמה מאשר זרה לנו האדמה. בני העיר ושוכני יבשה היינו מאות בשנים. עברנו ארחות ימים – כנוסעים, אף פעם לא כמסיעים, כאשר אכלנו פרי האדמה כקונים ולא כיוצרים. אולם האזנו לקריאת האדמה, ובני העיר היו לפלחים, לגננים, ליוגבים, לפרדסנים, לירקנים. לכוורנים, למגדלי עופות ובהמות. היבצר מאנשי היבשה להיות למלחים, דייגים, ספנים, שחיינים, שייטנים, נוטים, אמודאים, קברניטים? כיבוש האדמה על ידי אנשי העיר היתה ההרפתקה הגדולה הראשונה של תנועתנו, של מפעלנו בארץ. ההרפתקה השנייה, אף היא גדולה ולא קלה מהראשונה, עדיין מצפה לנו – כיבוש הים.

רצון הקיום והתקומה של עם קשה־עורף דפק וציווה לטובי־בניו: האחזו באדמת המולדת. רצון זה מצווה אחיזה נוספת – בים המולדת. בלי הים אין מוצא, אין מרחב, אין מצע להשתרע. הים התיכון הוא הגשר הטבעי המקשר את ארצנו הקטנה עם העולם הרחב, הים הוא חלק אורגני, כלכלי ופוליטי של ארצנו. והוא עדיין כמעט פנוי, כמעט חופשי. הכוח שדחף אותנו מהעיר לכפר דוחף אותנו מהיבשה לים.

הדרך לים היא דרך להרחבת שטח ארצנו, לביצוע בסיסנו הכלכלי, לחיזוק בריאותנו הלאומית, לתגבורת עמדתנו הפוליטית, להשתררות על איתני הטבע. הים פותח לפנינו אפקים בלי גבול. תנועתנו החלוצית בגולה ובארץ, בנוער המעפיל, הלומד והעובד ימצאו בים כר נרחב לפעולה נועזה, למאויי גבורה, להעפלה מחודשת. בכל ערי החוף בגולה יתארגנו פלוגות חלוץ ימי, בכל בתי הספר הימיים ילמדו טובי הנוער את תורת השייט ותרבות הים כי הארץ אשר אליה יבואו – היא ארץ של הים הגדול.

והנוער אשר בארץ, בייחוד זה השוכן על שפת הים, בין בכפר ובין בעיר, יראה בגלים את אשר רואה איש השדה ברגבים: מקור חיים ועוז וישע. בתרבות הים, החל מספורט ימי, וגומר בעבודת המלח, יגדל טיפוס יהודי חדש אשר ישלים ויגוון את הטיפוס שנוצר בעבודת השדה.

נזכור: ארצנו זו מצטרפת מיבשה ומים.

שם, עמ' קמח-קמט.

מגבול צור בצפון עד נחל מצרים בדרום משתרע לכל אורך ארצנו באורך של מאות קילומטרים ים אדיר ורחב ידיים, אשר אבותינו קראו לו הים הגדול והעמים קוראים לו הים

התיכון. כי אמנם מחוץ לאוקיינוסים הענקיים, הגדול בימים הוא, ובתוך שלושת חלקי תבל הוא רובץ, כברית התיכון הוא מקשר ומברית את אירופה, אסיה ואפריקה, ומוצאו מצד אחד לאוקיינוס האטלנטי, דרך מיצר גיברלטר, ומצד שני לאוקיינוס ההודי דרך תעלת סואץ.

אלפי שנים היה ים זה מרכז ההיסטוריה האנושית. על גדותיו נולדו היצירות הלאומיות של יהודה, יוון ורומא, אשר הונחו ביסוד התרבות של המין האנושי. עם גילוי אמריקה והעברת מרכז הכובד ההיסטורי לחופי האוקיינוס האטלנטי, ירד הים התיכון מגדולתו הראשונה, אולם תקומת עמי המזרח באסיה המערבית והתיכונית, וקשרי הגומלין בין אסיה ואירופה המתגברים בימינו, מחזירים לים הגדול את ערכו ההיסטורי הרב, אם לא הראשון, כאשר בימי קדם.

הים הגדול הזה נחשב לתחום המערבי של ארצנו. זוהי טעות נפסדת, שעלינו לעקור משרשה. מבחינה יישובית, כלכלית ופוליטית יש לראות בים התיכון לא את גבולה אלא את המשכה של ארצנו. על חוף הים לא מסתיימת הארץ אלא יבשתה בלבד.

האפשרויות הכלכליות והיישוביות הצפונות בחובה של ארצנו מקומן לא רק ביבשה אלא גם בים.

כאן, על הים הגדול, עתידה ארץ ישראל להתפשט בשוכ אליה עמה-מחוננה, אשר לא ירתע מגלי התהום כאשר לא נרתע מרגבי-האדמה.

שם, עמ' קמא.

אם יש לארצנו מתנת-אלוה גדולה וברוכה – זהו הים. עתידנו המשקי בארץ יבנה על שלושה: חקלאות, חרושת – וים. הנבואה שארץ ישראל עתידה להתפשט – תתקיים אם הים יהיה שלנו.

הוועדה המלכותית ומסקנותיה, 1937, **במערכה**,

כרך ראשון, עמ' 131.

העם הכנעני בעבר והעם האנגלי בהווה הוכיחו מהו ערך משק-הים לא רק מבחינה פוליטית אלא גם מבחינה משקית.

יעודי הציונות בשעה זו, 1942, **במערכה**,

כרך רביעי, עמ' 20.

שני הימים של ארץ ישראל – הים התיכון וים סוף, הם המשכה המשקי של ארצנו, ואפשרויות עצומות גנוזות בתוכם. היזמה, החריצות וכישרון המעשה היהודי ידעו להפיק מהימים את הברכה הצפונה בהם, ורכבות משפחות יהודיות יפרנסו ממשק הים. ואם מצערה ההתחלה – אחריה מי ישור?

שם, עמ' 21.

כדור הארץ רובו ים, ארצנו – רובה ים. חוץ הארץ אינו גבול – אלא גשר למרחבי ימים במערב ובדרום.

במרחבים אלה ימצא אדם מישראל את יעודו הגדול: לרדות באיתני הטבע. בצלחו במים אדירים המשתרעים לאין-גבול ימינה ושמאלה, מפנים ואחור, יתקל פנים אל פנים עם הכוחות האיתנים של הדר הטבע – וגאוונו, זעמו וזעפו, יכולתו ועוצמתו, מסתריו ורזיו. משבריו ותהומותיו, וירגיש כאילו אפסותו וחדלונו מול מרחבים סוערים אדירים אלה בלי קץ ובלי תכלית – אפסותו של יציר קטן זה הניתן להיבלע ולהיטרף על ידי כל גל סוער לבלי לדעת כי בא אל קרבו. אולם דווקא פה – נוכח מרחבים גועשים ועמוקים אלה – יכיר האדם את כל מלוא כוחו ויכולתו, את כישורו הרב לכבוש מסילות בלב ים ולפלס נתיב בטוח במים אדירים ככל אשר תאווה רוח אנוש העשויה לבלִי־חת. ונוכל לים גם אנו היהודים, כאשר יכולנו לאדמה.

הדיג והים, 1943, **במערכה**, כרך שלישי, עמ' 193.

הים אינו תפוס, אינו ניתן לחלוקה, אין בו לא ישימון ולא "ספר לבן", גם אינו ניתן לקנייה ולמכירה – בן־חורין הוא כחירות הרוח האנושי, לא הוצבו ולא יוצבו לו גבולות, וכל מי שקונה לעצמו אחיזה בפינה אחת בים – כל הים גלוי ופתוח לפניו ללא מעצור.

שם, עמ' 194.

מפעל הים דורש אמצעים כבירים וידיעות רבות, אולם יותר מכל הוא דורש אנשים שיש להם שנים אלה: חזון ורצון! ההרפתקה הגדולה והנועזה של כיבוש הים – על ידי דייגים, ספנים, נווטים, אמוראים, עובדי נמל ובוני אוניות – לא תיעשה בלי החזון הממריא והרצון היוצר של חלוצים משוגעים לדבר אחד: ים עברי, היודעים שאין מולדת ועצמאות וסוציאליזם בלי ים, וחייהם משום זה הם קודש לדבר אחד: כיבוש הים.

שם, עמ' 195.

ביטחון המדינה תלוי בים. ציודנו, מזוננו, מסחרנו נישא על גלי הים, ובלי שלטון וכוח ימי לא יעמוד לנו צבא היבשה וחיל האוויר החזק ביותר. בלי שלטון בים תיהפך מדינת ישראל ל"עיר נצורה".

חיל־הים, 1950, **חזון ודרך**, כרך שלישי, עמ' 16.

חשיבותו של הים היא לא רק מדינית וצבאית; בים תלוי במידה רבה עתידנו המשקי, והים צופן אפשרויות בלתי מוגבלות של התיישבות, ואין זה פרדוקס. הים אינו מדבר־מים, כפי שנראה הדבר לרבים. הים הוא אוצר בלום שלא יחסר בו כל.

מלבד היותו אמצעי־תחבורה הנוח והזול ביותר, ודרכו אפשר להגיע לכל קצו־הארץ – אוצר הים בתוכו חמרי מזון בלי־סוף, חמרי גלם מכל המינים ואוצרות כוח ועוצמה. הים

מכסה חלק גדול ביותר של כדור הארץ – ולא נצבו בו כל גבולות. הים הוא חופשי. הים לא נחלק בין העמים והמדינות שביבשה; אין מחיצה בין ים לים, אין מחסום ותחומים מצרים, ועם שיש לו בסיס ארצי ונמל, יכול לשוט בכל רחמי תבל, לעבור שבעת הימים עד אפסי ארץ, ולסובב כדור הארץ לארכו ולרחבו, ולהגיע לכל אומה ולשון. בניגוד ליבשה, המפרידה בין עמים – הרי הים מאחד ומקרב, ומגלם אחדותו של המין האנושי. הוא פותח לאדם אופקים ומרחבים אשר לא יכירם מקומם ביבשה.

שם, עמ' 16-17.

במרחבי הימים האדירים רואה האדם גדלות הטבע ואיתניו, כי הספינה הגדולה והרחבה ביותר, שיעשה האדם לעבור ימים, אינה אלא כגרגיר חול קטן לעומת ההשתרעות האינסופית של מי הימים. אבל בימים לומד האדם לדעת גם גדולת עצמו ויכולתו העצומה לרדות באיתני הטבע ולחלוש על המרחבים העצומים. האדם החוצה ימים כבירים במכשיר זעיר; מעשה ידיו, מפגין שלטון האיכות על הכמות, יתרון הרוח האנושי על החומר הגולמי העצום של הטבע, ואין כים מרחיב אופקיו של אדם, מגביר ביטחונו, מטפח כוחותיו הגנוזים, מחשל גבורתו ועוז-רוחו, מקרב לטבע ומשליטו עליו.

כיבוש הים – זוהי מההרפתקאות העליונות ועשירות-התוצאות ביותר שנפלו בחלקו של אדם, ותולדות התרבות האנושית והתפשטות המין האנושי והתקרבותו לא יתכנו בלעדיה. הרפתקה אדירה זו – מחכה עדיין לתיקונה בישראל.

שם, עמ' 17.

בכיבוש הים תתפשט מדינת ישראל בכל הארצות, והדיג והשיט אשר ישא את הדגל הישראלי לשבעת הימים, יבטיחו לרכבות עולים קיומם ופרנסתם, ויבצרו עצמאותה הכלכלית והמדינית של ישראל.

שם.

מקומות קדושים

מדינת ישראל מתחייבת לכבד כל הזכויות הקיימות ביחס למקומות הקדושים והבנינים הדתיים בירושלים, מבטיחה חופש פולחן וגישה חופשית בלא כל הפליה לכל המקומות הקדושים והבנינים הדתיים שברשותה, מקיימת זכות הצליינים מכל האומות והדתות לבקר במקומות הקדושים במדינה וחופש תנועה לכוונה הדת.

הודעה על ירושלים, 1949, **חזון ודרך**,

כרך שני, עמ' 92.

שלמות המולדת

במקום הנאמן ביותר – בלב העם היהודי – חרותה אחריותה של ארץ-ישראל באותיות בל-ימחו. אפשר לעקור לב יהודי, אבל שום כוח לא יעקור ארץ-ישראל, וארץ-ישראל כולה, מתוך הלב היהודי. שלמותה של המולדת וזכותנו המלאה למולדת חרותה לא רק בלבנו. ספר הספרים, הקדוש גם למאות מיליונים לא-יהודים. עד-נצח הוא לקשר בל-ינתק שבין עם ישראל וארץ-ישראל.

נאום בקונגרס העשרים, 1937, **במערכה**,

כרך ראשון, עמ' 238.

ציונות

הציונות היא תנועה לאומית כללית. ארץ־ישראל היא מולדת לכל העם היהודי. כל היהודים בלי הבדל מעמד, כעניים כעשירים, שומה עליהם להשתתף בהגשמת החזון הלאומי הגדול. היישוב הארצישראלי הקיים, ששימש אחד הגורמים העיקריים בכיבוש הפוליטי הגדול של התנועה הציונית, נוצר אף הוא מתוך הפעולה הכללית של כל שדרות העם: פועלים ובעלי בתים, אדוקים וחופשים, משמרים וסוציאליסטים, רוטשילד ודלת העם.

כל חוגי העם יש להם חלק בהקמת היישוב הצעיר שלנו בארץ. גם הניצחון הפוליטי של הציונות בשעה זו הוא פרי הפעולה המשותפת של הציונות הבורגנית והפרולטרית. ושותפות זו תמשך גם להבא. כי כל המעמדות מעוניינים בתקומת העם ובחידוש מולדתו.

ואף על פי כן – יותר נכון: משום כך – יש שתי ציוניות: בורגנית ופרולטרית. באשר כל המעמדות מעוניינים בהגשמת הציונות – שואף כל אחד מהם להטביע את חותמו המעמדי על התנועה ונתון לאינטרסים המיוחדים. כל מעמד רואה מתוך אספקלריה שלו את הגשמת הציונות ומכוון את מרכז־הכובד כלפי ענפי הפעולה הקרובים יותר לצרכיו ונטיותיו המעמדיות.

הגשמת הציונות, 1917, **ממעמד לעם**,

עמ' טו-טז.

לציונות נשארה עכשיו התעודה היותר חשובה. רצינית וקשה: להציג את הגשמת הציונות על סדר יומו של כל יהודי ויהודי; לקשר את יצירת המולדת העברית המחודשת עם גורלם האישי של המוני ישראל הרחבים.

הפועלים וארץ־ישראל, 1918,

ממעמד לעם, עמ' יז.

עצם דבר הגשמת הציונות אינו אלא ביצוע התמורה ההיסטורית העמוקה המתחוללת בחיי העם העברי, תמורה זו, המתגלה לא רק בשינוי מקום, בהעברת המוני יהודים מארצות

הגולה לארץ המולדת המתחדשת אלא בשינוי מבנה כלכלי-חברתי בהעברת המוני יהודים תלויים, מדולדלים, עקרים, נטפלים לגוף כלכלי זר וסמוכים לשולחן אחרים – לחיי עבודה ויצירה, לאחיזה בקרקע, להתערות במקורות

פרנסה ראשוניים בחקלאות, בחרושת ובמלאכה ולעמידה כלכלית ברשות עצמם. והפועל העברי בארץ הוא גם הפרי הטבעי וגם המחולל של התנועה הזאת, יצירה ויוצרה כאחת. וכל הכוחות והגורמים שבציונות – במידה שהם מסייעים ומניעים להגשמת הציונות הם ממילא, ביודעים ובלא יודעים, שמשים וכלי שרת

להקמתו וגורלו של המעמד העובד העברי, כי הקמת מעמד עובד עברי רב-אונים וכביר יכולת בכל ענפי היצירה המשקית בכפר ובעיר היא התכלית ההיסטורית של הציונות המתגשמת.

שליחותנו בעם, 1928, **ממעמד לעם**,

עמ' רמב-רמג.

קיבוץ גלויות, ריכוז העם היהודי בארצו, קוממיות ממלכתית – זוהי התחנה האחרונה בהגשמה הציונית.

על ביטחון היישוב ובצרונו, 1929,

אנחנו ושכנינו, עמ' קעג.

הגשמת הציונות פירושה ביצוע שתי תמורות יסודיות בחיי העם העברי: (א) מעבר האומה מפזור לקיבוץ-גלויות בארץ המולדת; (ב) מעבר האומה התלושה מקרקע ומעבודה – לחיי עבודה על אדמת המולדת. שתי התמורות הללו כרוכות זו בזו ואין האחת אפשרית בלי רעותה. לא ייהפך העם היהודי לעם האדמה והעבודה בארץ לא-לו. ולא ישוב העם לארצו אלא אם ישוב לאדמה ולעבודה.

חילוף משמרות, 1929, **ממעמד לעם**, עמ' רג.

הנקודה הארכימדית אשר עליה נשען בבואנו להעתיק את גורלו של העם העברי מהגולה לארץ ישראל – היא לא בחוק, אלא בתוכנו אנו, בתוך העם העברי גופא!

ציונות קלה וחמורה, 1931, **משמרות**, עמ' רכח-רכט.

הציונות במהותה היא תנועה מהפכנית, לא תצויר כמעט מהפכה יותר עמוקה ויותר יסודית מזו שהציונות רוצה לעשות בחיי העם העברי. זו היא לא מהפכה במשטר פוליטי או כלכלי – אלא מהפכה באישיות החיים האישיים של בני העם. עצם התפיסה הציונית על חיי העם היהודי ועל ההיסטוריה העברית היא מהפכנית ביסודה – זוהי מרידה במסורת של מאות בשנים, מסורת של חיי גלות למעשה וגעגועים ערייכים נטולי רצון לגאולה. במקום געגועים עקרים וחסרי-דם – רצון הגשמה, ובמקום חיי גלות

תלושים – מאמצי בניין ויצירה בקרקע מולדת. במקום עם סמוך על שולחן אחרים, במקום מיעוט התלוי בחסד רוב זה – עם נושא עצמו ושליט בגורלו. במקום קיום קלוקל של אנשי ביניים התלויים באוויר – קיום עצמי של אנשי עבודה המעורים בקרקע ובמשק יוצר.

הפועל בציונות, 1932, **ממעמד לעם**,

עמ' שח-שט.

ארץ ישראל מהווה שאלת-קיום. שאלת החיים והמוות בשביל העם היהודי כולו, לא רק מבחינה היסטורית מופשטת, אלא גם מבחינה אקטואלית וממשית. כוחו של העם העברי, רצונו ויכולתו של העם העברי הם הקובעים והמכריעים. זהו לדעתי היסוד למדיניות הציונית. ורק לאור ראיה זו אנו צריכים ללכת בפעולתנו הציונית.

מדיניות עליה חדשה, 1933, **משמרות**, עמ' מה.

ציונות – פירושה יצירת אפשרויות עבודה לעם היהודי בארצו. המוני ישראל ישובו ויִאָחוֹזוּ במולדתם העתיקה רק אם יעלה בידם לחזור לחיי עבודה, בלי מעבר המוני לעבודה לא תיתכן התגשמות הציונות.

שתי תעודות, 1933, **משמרות**, עמ' רלט.

בתנועה הציונית יש הרבה מהנס, זוהי תנועה מופלאה ומשונה שאין משלה בתנועות הלאומיות שבעולם. אין זו תנועה של עם משועבד המתנער ומתפרץ בפני משעבדיו כי אם תנועה של עם מפורד ומפורד, מנותק לא עשרות ולא מאות אלא אלפי שנים ממולדתו, ספק עם ספק אבק-אנשים פורח בחלל העולם. ועם-לא-עם זה, שמר בלבו זיקה בלתי-מחזה למולדתו הרחוקה-הרחוקה, מרחק-משנה של זמן ומקום, והריהו משתוקק ומעפיל מקץ ימים לשוב לארץ עברו ולהקים שממותיה.

המדיניות הפנימית והחיצונית של ההנהלה, 1934,

משמרות, רטא-רעב.

הציונות בטבעה ומהותה היא תנועת מרד ומהפכה, השוללת את ההווה הקלוקל והעקרה של חיינו ומבנה-חיינו בגולה, הציונות באה לשנות את ערכי חיינו ולצקת דפוסים חדשים לחיי מולדת בריאים על-יסוד עבודה יוצרת, התאחויות בקרקע, תרבות עברית מחודשת וקוממיות ממלכתית. תנועה זו על פי הגיונה הפנימי היא "תנועת ריב ומדון", תנועה לוחמת שאינה מרכינה ראשה בפני כוחות העבר הנידונים לכליה, אלא חותרת בכל מאמציה לקראת עתיד חדש, מתוקן, השונה ביסודו ממשטר חיינו הגלותיים.

פעולתנו ודרכנו, 1935, **משמרות**, עמ' שט.

הציונות היא פתרון מלא וגמור לשאלת העם היהודי.

עניינו המדיניים, 1936, **במערכה**,

כרך ראשון, עמ' 159.

תכנה האמיתי והנאמן של הציונות הוא: גאולת כל היהודים הרוצים והיכולים להיגאל בארץ־ישראל – לא פחות מזה ולא יותר מזה.

שם, עמ' 160.

השאיפה הציונית ואפשרות הגשמתה מושתתת על ארבע עובדות־יסוד: א) אהבת המולדת, ב) מצוקת הגולה, ג) אפשרויות־ההתיישבות הגנוזות בארץ, ז) כישרון־היצירה של העם העברי.

טול אחד מהיסודות הללו – והציונות נפרכת או מתבדית. ארבע עובדות־יסוד אלה מתייחסות לשני הגופים שמהם מצטרפת הציונות המתגשמת: עם ישראל וארץ ישראל.

לפני ברירה חדשה, 1937, **במערכה**,

כרך ראשון, עמ' 268.

ההסתדרות הציונית תיזקק למדינה היהודית לא פחות משהמדינה היהודית תיזקק להסתדרות הציונית. הליכות המדינה היהודית לא יקבעו, אמנם, על ידי ההסתדרות הציונית, וההסתדרות הציונית לא תהיה כפופה למרות המדינה. אולם לשתיהן יחד יהיה תפקיד משותף: הכשרת המונים לעליה, הסעתם והכשרתם בארץ.

הליכות המדינה היהודית, 1937, **במערכה**,

כרך ראשון, עמ' 284.

הציונות היא לא רק בריחה מרדיפות וגזירות – אלא קודם כול אהבת־המולדת וחזון תקומה לאומה ממלכתית. הציונות שלנו מורכבת מאידיאולוגיה לאומית, מרגש אהבה לארץ, משאיפה לקוממיות ממלכתית ומרצון וצורך להתיישב בארץ ישראל. טלו מהציונות את אהבת הדורות למכורת האומה במשך מאות שנים, טלו מהציונות את השאיפה הפוליטית לעצמאות ממלכתית – והציונות מתרוקנת מתכנה, גם אם מצוקת ישראל תעמוד בכל חריפותה.

תפקידנו בשעה זו, 1938, **במערכה**,

כרך שני, עמ' 48–49.

לציונות יש הרבה מקורות והרבה שורשים והיא מתגלה בפנים מרובים ושונים. זוהי מסורת קדומים, זוהי אהבה לארץ המכורה, זוהי מצווה דתית, זוהי מרידה בתלות בנכר, זוהי בריחה ממצוקה ורדיפות, זוהי שאיפה לקוממיות, זוהי ערגת מהפכה – ועוד ועוד. לכל

אחד מהגורמים והמניעים האלה אפשר לתת כמה וכמה הגדרות – ואין ההגדרות השונות סותרות אלא משלימות זו את זו. בשבילנו זוהי גאולת העם היהודי, גאולה מלאה ושלמה של העם היהודי כולו, גאולה גופנית ורוחנית, משקית ופוליטית – גאולה יחידה. אין אנו רואים קיום לעם ישראל שלא בארץ ישראל. כליון צפוי לעם היהודי אם לא יקבץ גלויותיו בארץ. הציונות זוהי קיבוץ גלויות.

הרקע הבין-לאומי של בעייתנו, 1938, **במערכה**,
כרך שני, עמ' 86.

אין אדם יהודי יכול להיות ציוני בלי להיות אופטימיסט.

ועידת לונדון, 1939, **במערכה**, כרך שני, עמ' 106.

הקונצפציה המדינית הציונית היא קודם כול השתחררות מהתפיסה התיאולוגית ששלטה בעם היהודי במשך כל דורות הגלות, ולא רק בקרב אלה שקוראים אותם יהדות חרדית. אלא גם בקרב חילונים ומשכילים.

התפיסה שאין היהודים דומים כלל וכלל לכל העמים, וכאילו הם עומדים מחוץ לחוקי הטבע וההיסטוריה, ואינם זקוקים לתנאים ולגורמים ולמצבים הפועלים בחיי כל עם ועם, היא תפיסה תיאולוגית. היא חילקה את העולם לשניים: יהודים וגויים. והיהודים הועמדו מראש ולתמיד תחת גורל מיוחד שאין דומה לו בשאר העמים. לפי תפיסה זו היה העם היהודי העם הנבחר לגבי העולם-הבא, ועם ירוד ופחות-ערך לגבי העולם הזה. תפיסה תיאולוגית זו אינה תפיסה דתית. ודבר אין לה עם היהדות של רבי עקיבא, המכבים, עזרא ונחמיה, יהושע בן-נון, משה רבנו.

התפיסה הציונית השתחררה מהתיאולוגיה הכוזבת שנולדה מתוך חולשה ואזלת-יד. התפיסה הציונית רואה את העם היהודי כאחד העמים: וכשם שכל שאר העמים שונים זה מזה בתולדותיהם, בתנאי-חיהם, אפיים וסגולותיהם – אף העם היהודי כך. חוקי-הטבע וההיסטוריה חלים על העם היהודי בדיוק כמו שהם חלים על עם אחר. וגורל העם היהודי נתון בידי כשם שגורל עם אחר נתון בידי, בתנאי אחד – ותנאי זה חל על כל עם ועם – אם העם רוצה לקחת את גורלו בידו. ואם נסיבות חיי העם היהודי שונות בתכלית, לרגל השתלשלות היסטורית, מהנסיבות של חיי עם אחר, הרי יש בידי העם היהודי לשנותן – אם יכוון לכך את מאמציו הלאומיים, מתוך רצון דרוך ומתמיד ובמטרה מסוימת ועיקרית. ורצון העם היהודי, כרצון עם אחר, עלול להתנגש ברצונות אחרים, זרים, אויבים או אדישים. מהם גדולים וחזקים ומהם חלשים וקטנים מרצונו, ומעין דבר זה קורה בהיסטוריה של כל עם ועם; כי לא רק כל יחיד ויחיד מוגבל על ידי רצונות זולתו, אלא גם כל עם ועם מוגבל על ידי רצונות זולתו. ועל העם היהודי, כעל כל עם ועם, לבדוק מדי פעם בפעם בנסיבות הבינלאומיות שבהן הוא נתון. ועליו לעשות מאמצים מכוונים לסלק עד כמה שאפשר את המפריעים והמכשולים ולהסתייע בגורמים העלולים להקל ולקרב דרכו.

אין העולם נחלק ליהודים וגויים, ואין שני חלקים אלה עומדים זה לעומת זה, לא בחומר ולא ברוח. זכות קיומו, דרך קיומו ומלחמת קיומו של העם היהודי אינם שונים מאלה של עמים אחרים, וכל הניסיונות וההתחכמויות של היהודים במשך מאות שנים, שנות רדיפה ועינוי, ושנות אמנציפציה ורווחה מדומה, לחיות שלא כשאר העמים – נכשלו. הציונות הגיעה לידי הכרה, שעל העם היהודי ליצור לעצמו אותם תנאי-קיום שיש לעמים אחרים, והאמצעים לכך הם הנקוטים בידי כל העמים. הציונות מוסיפה – הזכויות שיש לכל העמים מגיעות גם לנו. לא פחות ולא יותר.

זוהי לדעתי הפילוסופיה של הציונות המדינית ושל המדיניות הציונית. היות העם היהודי ככל העמים, דומה ושונה: דומה ברצוי להיות דומה. ושונה ברצוי להיות שונה – ככל עם ועם.

מתיחות ציונית, 1941, **במערכה**,

כרך שלישי, עמ' 52-53.

ראיה ציונית מחייבת ראית המציאות כהוויתה.

שם, עמ' 54.

בכל שעה ובכל מקום שהכוחות המוסריים עולים ומתגברים – עולים ומתגברים הסיכויים של הציונות. כי הציונות אינה אלא תביעת הצדק לגבי העם היהודי.

שם, עמ' 58.

המדיניות הציונית בנויה על יחסי העם היהודי עם האנושות, עם חבר העמים שבעולם, ועל הצורך שיש לאנושות בחיבור שבין העם היהודי ובין ארצו. כי המדיניות הציונית, כשם שהיא יוצאת מתוך ההנחה, שהאומה העברית היא הנושא של המדינו, כך היא יוצאת מתוך ההנחה, שהפרובלימה היהודית היא פרובלימה אינטרנציונלית.

מדיניות ציונית, 1941, **במערכה**, כרך שלישי, עמ' 69.

אחד הגורמים השליליים במדיניות הציונית, אחת המכות הקשות שהוכתה הציונות בדורנו – היא כריתת היהדות הרוסית על-ידי המשטר הרוסי הקיים. היהדות הרוסית נקרעה מעל העם היהודי ושותקה בתור גורם בחיי העם היהודי ובתור גורם בחייה היא.

שם.

הציונות כרעיון וחזון היא עתיקת-יומין כישראל סבא עצמו, הציונות כתנועה ומפעל היא חדשה, בת שלושת הדורות האחרונים, ומהווה מפנה ברצון העם לעצב את גורלו בעצם ידו ולבצע את דבר גאולתו במאמץ מכון, מושכל ותכליתי.

יעודי הציונות בשעה זו, 1942, **במערכה**,

כרך רביעי, עמ' 9.

הציונות כתנועה מגשימה אינה אלא צירוף הכוח המניע של צרת ישראל לכוח המושך של אהבת המולדת והעצמאות למען חולל קיבוץ גלויות והפוך אומה מפורזת בין גויים וחסרת־אונים כמיעוט תלוי בחסדי הרוב בכל התפוצות – לאומה מרוכזת ומושרשת בארצה ועומדת ברשותה.

היהודים אהבו את ארץ ישראל במשך כל ימי ההיסטוריה שלהם ותמיד חלמו חלום ציון ונשאו בלבם את חזון התקומה: אולם לא ניסו להגשים את החזון אלא מזמן שנצטרף לאהבת הארץ חזון הדורות הרצון לתקן על ידי עליה לארץ את חייו הפגומים והרעועים. ההגשמה הציונית – ואין בציונות אלא ממה שיש בהגשמתה – כרוכה במידה שווה בכוח המושך של הארץ כמולדת האומה ובכוח הדוחה של הגולה. בלי חיפוש מוצא מלחץ הנכר והתלות והגלות נשארה אהבת הארץ ערטילאית ועקרה. וכלי חזון־התקומה כמולדת נכשלו ונתבדו כל ניסיונות ההתיישבות וסידורי הפליטים. נכשלה ההתיישבות היהודית בארגנטינה אם כי הועמדו לרשותה אמצעים כבירים, שטח־אדמה רחבי־ידים ותנאים פיזיים נוחים לכאורה. עלו בתוהו כל התוכניות הטריטוריאליות שלא ראו לפנייהן אלא צרכי היציאה וסכל הגלות. נתבדה גם הניסיון הטריטוריאליסטי בבירובידז'אן – אם כי מאחוריו עמדה ממשלה אדירה בעלת יכולת דיקטטורית.

ההתחלות ההתיישבותיות והתוכניות הטריטוריאליות מחוץ לארץ ישראל לא הצליחו מפני שחסר להן הרקע ההיסטורי, השורש בנפש העם, היניקה מחזון־הדורות, המשען ברצון המגובש והקיים של עם ישראל, אהבת המולדת. אולם גם הגעגועים והאהבה לציון לא יצרו כלום כל זמן שלא נצטרף להם בימינו הלחץ המכוון והמפרה של סבל הגולה, וארץ ישראל החדשה והמתחדשת לא נבנתה אלא בכוח־המשנה של שני הגורמים: גלות וגאולה. צורך ואהבה. בריחה מסבל וערגה למולדת. אונס וחזון.

שם, עמ' 14.

אין זאת ציונות גדולה הרואה את כל חזיתנו רק בארץ. ציונות זו היא סרוקה ופגומה. החזית שלנו, החזית הציונית, היא לא רק על הארץ, אלא על העם. אין לנו עניין בארץ, אם לא בשביל עם ישראל. וזה כל העוקץ של מצבנו המיוחד. ומי שרואה את החזית בארץ ואיננו רואה אותה בעם, איננו רואה אלא מחצה, כשם שמי שרואה את החזית בעם ואיננו רואה אותה בארץ – איננו רואה ראייה ציונית.

על מדיניותנו הציונית, 1943, **במערכה**,

כרך שלישי, עמ' 130.

מאז בואי ארצה עברו למעלה משלושים ושש שנים. אמונתי הציונית לא רפתה ולא נתערערה, אלא להפך – גדלה והעמיקה. מטעם פשוט: ראיתי מה עשינו במשך שנים אלו לארץ ולעצמנו: איך הפכו פני הישוב; איך נשתנו "סדרי בראשית" של חיי היהודים, איך הפכנו קערת המציאות על פיה; איך נתבדו "החוקים" הכלכליים והתורות "המדעיות"

של ה"בוגד"; איך נתברתה הספקנות של אחד העם; איך הוקם עובד יהודי בחקלאות, בבניין, בסלילה, למאות, לאלפים – ואחר כך לרבבות; איך נענתה לו האדמה השוממה; איך נתגלו מקורות מים ואיך הוגדלה תנובת הארץ; איך הפכה שפה חנוטה ונשכחת לשפת־חיים צעירה וכובשת; איך צמחו ופרחו חיים חדשים וחברה חדשה ותרבות חדשה ודור חדש מעורה במולדתו ועומד ברשות עצמו מבחינה משקית, תרבותית, מוסרית, בטוח בכוחו, ביכולתו ובעתידו. התתפלאו אם בשנת 1943 אני מאמין יותר בחזון הציוני מאשר האמנתי בשנת 1906 – וכופר עכשיו עוד יותר בגולה – ובכל צורות הגולה – מאשר אז?

שם, עמ' 141-142.

ניצחון הציונות נשען על אמיתתה וצדקתה הפנימית. על כורח ביצועה וברכת התגשמותה, ותפקיד מדיניותנו הציונית בשעה זו להוכיח דבר זה לעולם בדברים ובמעשים.

מדוע אאמין, 1943, **במערכה**,

דרך שלישי, עמ' 147.

הגשמה עצמית – פירוש הדבר: קיבוץ גלויות; העליה לארץ וחיי העבודה בארץ אינם פרוגרמה למישהו אחר, באשר הציונות היתה הרבה שנים ציונות לאחרים או לעתיד לבוא, וכאשר הסוציאליזם היה הרבה שנים סוציאליזם למישהו אחר או לאחרית הימים; אלא כל זה מתחיל ממני: אני עולה לארץ, אני הולך לעבודה, אני בונה מולדת, אני מקיים אחווה ושוויון. אני התובע ואני הנתבע, אני דורש ואני מקיים.

דרך "החלוץ" בגולה, 1944, **במערכה**, כרך

שלישי, עמ' 220.

אין אנו גורסים ציונות רק כהשקפת עולם. אנחנו רואים בציונות מאמץ לאומי מתמיד ושיטתי המכוון לשינוי גורלו של העם היהודי, שינוי בשלושה דברים שהם אחד, שינוי מפוזר לריכוז, מנכר למולדת, מתלות לעצמאות.

גורם הזמן בציונות, 1944, **במערכה**, כרך רביעי,

חלק ראשון, עמ' 193.

זה שלושה דורות שהתנועה הציונית תוהה על גורל האומה העברית ומעמיקה חקור. היא העיזה מה שלא העזו היהודים לעשות זה מאות בשנים: היא גמרה אומר לשנות מהלך ההיסטוריה היהודית ביודעים ובמגמה מסוימת ומתוך רצון מכוון ומכוון.

אין עתיד לנו בלי מדינה, 1944, **במערכה**, כרך

רביעי, חלק ראשון, עמ' 207.

חייבת התנועה הציונית בכל מקום לנטוע את ההכרה בלב יהודי, שזכותו וחובתו עכשיו היא לבקר, לכל הפחות. פעם בארץ ישראל.

מדינת ישראל והתנועה הציונית, 1949,

חזון ודרך, כרך ראשון, עמ' 132.

תמצית הציונות – הזדהות אישית, הזדהות לחיים ולמוות. עם ההגשמה הציונית.

מפנה היסטורי, 1948, **בהילחם ישראל**, עמ' 224.

הציונות צריכה עכשיו לצאת מחיתוליה של תנועה כיתתית ולגלות יכולתה. רצונה וכישרונה, לכנס את כל העם סביבה, סביב המדינה. זוהי הבעיה של התנועה הציונית. ולשם כך היא צריכה להזדהות זהות גמורה. ללא כל חציצה. וללא כל היסוס, עם מדינת ישראל.

המדינה והעם, 1951, **חזון ודרך**,

כרך שלישי, עמ' 98.

עם הקמת המדינה היהודית לא עברה שעתה של התנועה הציונית, אלא להיפך. הוצגו לתנועה הציונית תביעות יותר מקיפות וחמורות. יש צורך בשיתוף-פעולה אמיץ ונאמן בין ממשלת ישראל ובין הנחלת ההסתדרות הציונית העולמית – אולם ההסתדרות הציונית אינה צריכה לשמש מחיצה בין המדינה ובין העם, אלא זרם חשמלי, שיאיר ויחמם ויפעיל את העם היהודי, ויהדק קשריו עם מדינת ישראל.

נאום בפתיחת ועידת מפא"י, 1950, **חזון ודרך**,

כרך שני, עמ' 258.

הבעיה האמיתית של התנועה הציונית היא – לכבוש לעצמה מעמד מדריך ומכוון בעם היהודי. לארגן ולגייס העם היהודי לעזרת המדינה; כי מטעם ההיסטוריה ניתן עכשיו בידי התנועה הציונית מכשיר של פעולה ושל שכנוע שלא היה לה – המדינה.

שם.

מחווה של החובה הציונית היא לא בכפייה מן החוץ אלא כתביעה מבפנים. תביעת הלב.

יהדות אמריקה ומדינת ישראל, 1951, **חזון ודרך**,

כרך שלישי, עמ' 150.

אין אדם גומר מצוות הציונות בהתיישבותו בארץ. אלא מתחיל בה. כי המצוות הציוניות הן מצוות התלויות בארץ. והאדם נקרא יום-יום למלא צו הגשמת הציונות.

שם.

כדי להיות ציוני יש לחיות חיים יהודיים במולדת, בסביבה עברית, בלשון ובתרבות העברית, להשתתף יום יום בבנין המולדת, לחנך את הילדים לחיים במולדת ולבנינה, להגן עליה ולהזדהות איתה זהות מלאה ושלמה.

שם.

התנועה הציונית שואבת כוחה וסמכותה לא מן המדינה, אלא מן האמת ההיסטורית הגדולה שעליה היא מתבססת ושבה היא מאמינה – אמת יחודו ויעודו ההיסטורי של העם היהודי וחזון נביאיו לגאולה לאומית ואנושית. שומה על התנועה הציונית לכבוש עמדה בתוך תפרצות ישראל בכוח חזונה, נאמנותה וכושר פעולתה.

מעמד ההסתדרות, הציונית בישראל, 1953,

חזון ודרך, כרך רביעי, עמ' 22.

הציונות מתחילה באמונה בעם.

דברי תשובה, 1952, **חזון ודרך**, כרך רביעי, עמ' 25.

להיות ציוני לפי דעתי, פירושו שאדם קושר גורלו האישי עם גורל הארץ, ולא רק גורלו בלבד – אלא גורל משפחתו ובניו. רק מי שחי ועובד בארץ ומחנך בניו ובנותיו בארץ לבנותה ולהגן עליה, הוא ציוני. המבחן הציוני – הוא לא רק למות על הארץ אלא לחיות בה, לעשות עבודתה, לדבר בלשונה ולהקים בה משפחה.

ציונות של אתמול וציונות של היום, 1952, **חזון**

ודרך, כרך רביעי, עמ' 39.

יש ציונות, שאינה מחייבת לחיות ולעבוד בארץ, שאינה תובעת לחנך הילדים בארץ ובעברית, ואינה שוללת המשך החיים בגולה, אינה אוסרת על שימוש בשפה לועזית לכל הצרכים גם לצרכי חינוך הילדים – נקרא לה בשם ציונות קונגרסיסטית, וסימנה הוא – חברות להסתדרות הציונית וכל הקשור בחברות זו, ותו לא. גם ציונות זו היא כשרה ולגיטימית, ואיש מאיתנו אינו מפקפק בערכה ובחשיבותה ובמעשים אשר עשתה למען הקמת המדינה, ואין ספק שעוד שמור לה תפקיד בבנין המדינה ובקיבוץ גלויות ובחיזוק קיומו ואחדותו של העם היהודי באשר הוא.

שם, עמ' 39-40.

לפני המדינה היתה הציונות סיעה עממית של מתנדבים, ואם כי היתה מיעוט בעם נשאה במשך יובל שנים דגל התקומה בגאון, נאבקה עם מתנגדים בפנים, נפתלה עם כוחות בחוץ, התחילה פעולתה הישובית עוד בימי חתורכים והרחיבה המסגרת בימי המנדט מתוך מאבק מדיני מתמיד.

הימים האלה עברו לבלי שוב. המשימה הציונית מעכשיו תלויה בשנים אלה – במדינה ובעם כולו. רק בעזרת השנים נעמוד בפני הסכנות ונוכל למשימה. הציונות של היום היא ציונות המאמינה בעם. נאמנה למדינה, ומוכנה לגדולות ולנצורות.

ציונות של אתמול וציונות של היום, 1952, **חזון**

ודרך, כרך רביעי, עמ' 49.

עם הקמת המדינה הועמדה הציונות במבחן חמור, אולי במבחן עליון, ולא עמדה בו. כשניתנה הברירה לעלות או להישאר בגולה בחרו ההמונים הציונים ומנהיגיהם כאחד להישאר. הוברר והופגן שציונות זו, כפי שרווחה בימי הקמת המדינה, אין משמעותה עליה, אינה מחייבת הזדהות אישית עם בוני ציון. כזו היתה הציונות באמריקה, באנגליה, בדרום-אפריקה, ברוב ארצות מערב אירופה. יש לראות עובדה זו בבהירות. במלוא משמעותה ובמסקנות הנובעות ממנה.

נצח ישראל, 1953, **חזון ודרך**,

כרך רביעי, עמ' 294-295.

הציונות היא חתירה נאמנה לקראת נצח ישראל, ונצח ישראל טבוע בשנים אלה: במדינת ישראל ובספר הספרים.

שם, עמ' 310.

יהדות התפוצות, השונה כל כך עכשיו מזו שלפני מאה או חמישים שנה, עומדת לפניה בכל חריפותה ודחיפותה השאלה הגורלית: התעמוד ביהדותה לאורך ימים? ומה תוכן יהדות זו? ותנועה ציונית שאינה ממצה כל חומרתה של שאלה זו ואינה עושה מאמץ רעיוני ונפשי ורציני לענות עליה – מתכחשת לעצם מקורה ושורשה.

זיקה לנצח, 1954, **חזון ודרך**, כרך חמישי, עמ' 61.

חזון הגאולה קדם לציונות והוליד אותה, והיא נחלת כל יהודי שלא נכרת ביודעים מעמו, אבל הציונות מאירה את החזון בהכרה היסטורית ומשלבת אותו בתוכנית-פעולה מגשימה לאומית.

ציונים וחובבי ציונות, 1954, **חזון ודרך**, כרך

חמישי, עמ' 44.

תנועה ציונית שמחקה בתורתה מצוות העליה, אינה אלא סלף רעיון הגאולה.

נראה נכוחה, 1954, **חזון ודרך**,

כרך חמישי, עמ' 42.

בלי חובת עליה, ואין חובה אלא אישית, מתרוקן השם הציוני מתוכנו היוצר, המהפכני, הגואל, ואינו כינוי נאה לידיד מדינת ישראל. כי אין הבדל בין "ציוני" הצמוד למקום מגוריו בגולה לבין "סתם יהודי" האוהב אף הוא את המדינה ורוצה בהצלחתה.

שם, עמ' 43.

מדינת ישראל היא עכשיו התנועה הציונית, והיא נושאת חזון־הגאולה ליושבים בה ולעם אשר בגולה.

מדינה למופת, 1954, **חזון ודרך**,

כרך חמישי, עמ' 81.

ציונות הראויה לשם זה שונה מידידות "סתם" למדינת ישראל ועולה עליה. ידידות למדינה היא פרי סולידאריות יהודית אינטנסיבית, ילודת הרגשה של שותפות גורל. גאווה וחרדה. הציונות היא, נוסף על כל אלה, מודרכת על ידי רעיון וחזון היסטורי וספוגה הזדהות אישית, בהווה או בעתיד, עם המולדת המתחדשת. הציונות מזקקת ומעמיקה התחושה היהודית העמומה ומעלה אותה לדרגה של הכרה היסטורית ורצון אישי וקבוצי פעיל. היא מנתחת ובוחנת ההווה היהודית, הסוביקטיבית והאוביקטיבית, הווה של עם מנותק ממקורו – מקור המולדת, התרבות והעצמאות העברית – ואינו מוותר על המקור ואינו מתייאש ממנו; הווה של עם חי בנכר, בתלות בחסדי זרים בלי להשלים עם חיים אלה. הציונות גם מגלה ומפעילה בתוך העם הכוחות הפנימיים הדרושים לשינוי גורל האומה – להפכה לעם עומד ברשות עצמו על קרקע מולדתו ההיסטורית. נושאי הציונות, גם בשבתם עדיין בגולה, מרגישים ויודעים שהם יושבים בנכר, ובשום אופן אינם רואים עצמם חלק של האומה אשר בקרבה הם גרים, אם כי הם אזרחים נאמנים לחוקי המדינה; וגם כשהם לומדים ומדברים בלשון הרוב הם יודעים שזוהי לשון זרה. קשרם עם מולדת־הקדומים של העם היהודי אינו שיור של זיכרון היסטורי ומורשת־עבר בלבד, אלא הוא מעורה בהרגשת החיים כקשר פעיל, מתמיד, שריר, בן־קיימא, אשר אם גם אינו דוחף מיד לעליה הוא אוצר בתוכו סיכוי אישי לעליה. וגם אלה שאינם עולים ונבצר מהם מסיבות שונות לעלות – הריהם מכשירים בניהם ובנותיהם לעליה.

ציונים וחובבי־ציונות, 1954, **חזון ודרך**,

חמישי עמ' 43-44.

ההסתדרות הציונית נוצרה לשמש רצון החירות והגאולה של העם היהודי. יוצריה של ההסתדרות ראו בה רק אמצעי ומכשיר למטרה היסטורית. המטרה היתה: שיבת ציון. לאחר שחרבה יהדות אירופה וקמה מדינת ישראל נתפרדה הציונות מהעלייה. ההמונים שעלו ארצה כמעט שלא היה להם כל רצון וצורך לעלות. עלינו להכיר בעובדה זו – בלי רוגז וקטרוגים. להסתדרות הציונית עלול לקרות מה שקרה להרבה מכשירים ואמצעים

לאחר שהמטרה, שאותה באו לשמש, נסתרסה, התנדפה או נסתלפה: נהפכו למטרה לעצמם. בלי רעיון מדריך שיהלום המציאות החדשה וצרכיה – תיהפך ההסתדרות הציונית למנגנון עקר וטפיל המבקש לעצמו זכויות בכוח עברו – שחלף ללא שוב.

מהו יעודה המפרה והמחדש של הציונות בימינו? לא הסגת גבול פעולותיה הממלכתיות של המדינה בתחומי ריבונותה, לא חיץ בין המדינה ובין העם היהודי בגולה; אלא להיות כוח מחנך לתפוצות הגולה, להבטיח אחדותו ורציפותו ההיסטורית של העם היהודי באשר הוא ולהגביר זיקתו למדינת-ישראל ולגאולה המשיחית שהיא נושאת בחובה. וזאת יש לעשות בשתים אלה, ורק בשתים אלה: בחינוך עברי ובתנועה חלוצית.

שם, עמ' 48.

מקורה האמיתי והעמוק של התנועה הציונית הוא לא בהיסטוריה של העם היהודי בחמישים השנים האחרונות, אלא במאבק המתמיד של עמנו מאז היותו ועד היום הזה, המאבק ההיסטורי על קיומו ועל שליחותו האנושית, המשיחית. לא החולף והזמני, אלא הקיים והיסודי בהיסטוריה היהודית הוא מקורה ושורשה הנאמן של הציונות. הציונות אינה אלא שם חדש, מודרני לנשמת היהדות בכל הדורות: השאיפה המשיחית של העם העברי לגאולה לאומית ואנושית מלאה ושלמה.

הציונות שתולדותיה מתחילות בקונגרס הציוני הראשון – נשמת הקרקע מתחת רגליה עם אובדן יהדות אירופה, ונעשתה מיותרת עם הקמת המדינה. אבל הציונות היונקת ממקורות-התמיד של עם עולם והיא מזדהה כולה ובלי תנאי עם מאבקו ההיסטורי של העם היהודי להבטיח קיומו באשר הוא, לבצע גאולתו במולדתו ושליחותו המשיחית בעולם, ציונות זו יש לה עכשיו שני יעודים שאינם נופלים בערכם ובסיכוייהם מכל אשר עשתה הציונות בחמישים השנים האחרונות: לקיים ולהגביר זיקת היהודים בתפוצות לנצח-ישראל ולערכי הרוח של העם העברי ולעמוד לימין המדינה ביעודה המשיחי לבצע הגאולה המלאה והשלמה.

יעודי הציונות בימינו, 1954, **חזון ודרך**,

דרך חמישי, עמ' 57.

ציונות עכשיו אינה אלא עליה חלוצית וחינוך עברי, ורק אלה שמקיימים זאת כגופם או כבניהם הם ראויים לשם ציוני.

ההסתדרות במדינה, 1956, עמ' 58.

הדור הציוני הוותיק בגולה ספק אם יש לו תקנה. כל חייו עברו עליו בדרכות לסיסמאות, נוסחאות ומסגרות שאבד עליהם כלח. כוח ההגשמה לא היה להם גם בימי נעוריהם, וודאי שאין לדרוש מהם זאת בימי עמידתם, ואם ניטול מהם גם השמות, המונחים והמסגרות שנתקדשו עליהם במשך עשרות שנים ישארו ריקים ודלים ועלובים.

אין זאת אומרת כי אין תקווה וסיכוי לתנועה מגשימה בגולה. יש כוחות צעירים יהודים גם בארצות החופש והרווחה המסוגלים להמשיך בגופם מפעל התקומה והמהפכה היוצרת של העם היהודי במולדתו. אבל כוחות אלה לא יתגלו, ולא יופעלו על ידי ההסתדרות "הציונית" שנתרוקנה מתכנה – תוכן שיבת ציון וקיבוץ גלויות. מרכז הכובד של התנועות העם היהודי והתעצמותו עבר עכשיו למדינת ישראל, ורק בה צפונה היכולת לעורר כוחות נרדמים גם בתפוצות.

מונחים וערכים, 1957, **חזות**, ג', עמ' 10.

הדבר המכונה עכשיו בשם "ציונות" בפי רוב "הציונים" בגולה – אני שולל אותו בתכלית השלילה. לא מהיום אלא מיום עומדי על דעתי בנערותי; ומתוך שלילה זו עליתי לארץ. היהודים הרואים עצמם חלק מהעם האמריקני או הבריטי או הצרפתי, שאינם מרגישים ומבינים שהם חיים בגלות, ואינם רואים עתידם או עתיד בנייהם ונכדיהם בישראל, והם מתבוללים בפועל בלשון ובתרבות הזרה, אם כי אינם מתכחשים להיותם יהודים – וקוראים לעצמם בשם "ציונים" ולהסתדרות שהם חברים בה בשם "ציונות" – אני שולל זכותם הפורמלית לשם זה, אם זה נעים להם ונותן להם סיפוק מאיזה טעם שהוא – אבל אין לי חלק ונחלה ב"ציונות" זו, ואני רואה בה סכנה לעתיד היהדות. אני מאמין שכל יהודי הוא בן העם היהודי, ורק בן העם היהודי, אם כי הוא אזרח נאמן בארץ מגוריו, וכי לעם היהודי יש לשון משלו, והיא עברית, ועל כל יהודי להקנות לשון זו לבניו, נוסף על לשון ארץ מגוריו, כי לשון זו מאחדת כל שבטי עמנו בפזוריו, ומאחדת כל הדורות של עמנו בעבר ובעתיד. ובה נוצרה תרבותנו הלאומית, והיא לשון ישראל בת־החורין והעצמאית. הציונות שלי – ושל יהדות אירופה בחמישים השנים שלפני השואה וקום המדינה, היתה בנויה על הכרה שאין אנו חלק של העמים בתוכם אנו יושבים, ואין בדעתנו להישאר בגולה, ושאיפתנו העמוקה היתה לשוב בעצמנו לציון, ואם עכשיו עקרו תוכן זה מהמונח ציונות, וציוני הוא זה שקונה שקל – ומתבולל בפועל, ואינו מעלה על דעתו שהוא או בניו ישובו לציון, שהיא המולדת של כל עם ישראל – איני חולק על זכותו להקרא בשם זה, אבל אני שולל שלילה גמורה ומוחלטת "ציונות" זו ומתנגד לה בכל מהותי, ואני רואה כל הבדל בין "ציונים" אלה ובין יהודים שאינם קוראים לעצמם בשם ציונים.

וחביבים עלי כל היהודים שיש להם זיקה כלשהי ליהדות ולישראל, ואם כל מי שעוזר מרחוק לבנין המדינה הוא "שותף" – הרי "הציונים" ולא־ציונים הם שותפים במידה שווה; כי מחוץ לקבוצות קטנות מימין ומשמאל, ומחוץ לאדישים לכל דבר יהודי, כל יהודי הגולה בארצות החופשיות אוהבים את ישראל, דורשים בשלום ציון ועוזרים לבנינה. והעזרה הזאת יקרה בעיני לא רק, ולא בעיקר, מפני תועלתה המעשית, אלא מפני שהיא מבטאה ביודעים או שלא ביודעים הזיקה הנפשית לאחדות האומה היהודית ולישראל המגלמת בקיומה חירות האומה, עצמאותה ותקוות עתידה.

אני יודע שלא כל הציונים בגולה הם מהסוג הנשלל על ידי. יש גם באמריקה גם בארצות

אחרות ציונים הראויים לשם זה, כפי שהבינו שם זה מחולליו ונושאו הראשונים. אבל הם מעטים, לצערי.

תשובה למתווכחים, **דבר**, 9.10.57.

לא מן הצורך לסתור את תורת המרכז הרוחני. מה שקרה בארץ בשנה הקודמת, מה שקרה בעירק לאשורים. מה שקורה יום-יום ליהודי תימן – שופך אור אכזרי על סיכוי "המרכז הרוחני" של מיעוט יהודי בסביבה ערבית.

עניינו המדיניים, 1937, **במערכה**,
כרך ראשון, עמ' 158.

הציונות קבעה – כאמנת עם ישראל לדורותיו – שארץ ישראל עתידה לפתור את "שאלת היהודים" בשלמותה ובמלואה. לא פתרון חלקי לעם, ולא פתרון לחלק מקומי, אלא פתרון מלא לעם בשלמותו – כלומר: לכל יהודי שזקוק ורוצה בחיי מולדת. ולא קיבלנו דעתו של אחד-העם על מרכז רוחני, כי עם ישראל לא האמין אף פעם בשניות של החומר והרוח. בלי שכינתו הגשמית של העם בארץ לא תיכון ולא תקום שכינתו הרוחנית. המרכז הרוחני של העם היהודי ייתכן רק במרכזו הארצי.

נאום בקונגרס העשרים, 1937, **במערכה**,
כרך ראשון, עמ' 238.

הסוכנות היהודית לאחר תקומת ישראל היא פיקציה ואנאכרוניזם כגורם מדיני בינלאומי. הכוח המלכד והמאחד את היהדות בגולה היא מדינת ישראל, והסוכנות היהודית בתפקידיה המדיניים הקודמים אינה משמשת כל צורך ציוני אלא פוגעת בו.

שלוש תמורות, 1954, **חזון ודרך**,
כרך חמישי, עמ' 52.

ציונות סוציאליסטית

הדרך המיוחדת של הציונות הסוציאליסטית אינה מכוונת רק לאחרית הימים, לאחר שהמפעל הציוני יבוצע והעם היהודי ישב בטח בארצו. בהגשמת הציונות גופא, בדרך להגשמה זו יבוא לידי גילוי רצונו המיוחד של הפועל העברי. בבנותו את הארץ יחתור הפועל העברי להטביע בה את חותמו הסוציאלי. הפועל העברי ספוג הכרה סוציאליסטית לא ישמש מכשיר עיוור בידי ההון, ואם גם יהיה ההון הזה – הון ציוני. יתר על כן – דווקא מפני שהון זה יהיה ציוני – דווקא מפני שעבודתו תשוקע בבנין המולדת יגלה הפועל היהודי את יזמתו המקורית ועצמיותו היוצרת.

יסוד סוציאלי חדש בבנין הארץ אינו רק צורך נפשי ומוסרי של הסוציאליזם היהודי – אלא הכרח היסטורי ותנאי מוקדם להגשמת הציונות.

הפועלים וארץ ישראל, 1918,

ממעמד לעם, עמ' יח.

בחיי העובדים בארץ חדלה הציונות להיות תורה מופשטת וערטילאית הנדרשת לכמה פנים. היא נתגלמה במפעל חייהם, בעבודתם הישובית וביצירתם התרבותית של העובדים. היא היתה למגמה היסודית המדריכה את פעולתם וחייהם יום-יום, ואיחדה מדעת ושלא מדעת את כל החלוצים שעלו לבנות בעבודתם את הארץ. בין אלה שבאו במחשבה סוציאלית תחילה ובין אלה שעמדו על הסוציאליות מתוך הגיון חיי העבודה וניסיון היישוב. בחיי הפועל העברי בארץ באה הציונות הסוציאליסטית לביטוייה היותר עמוק ונאמן, לביטוי החי במעשים ובמפעלים. חלוצי העבודה בארץ הטביעו ביצירותיהם את חותם הגאולה הסוציאלית על מפעל תחייתנו הלאומית, ובדוגמאות מופתיות של ישובי עבודה, שערכם הסוציאלי אינו פחות מחשיבותם הלאומית, הוכיחו שלא רק שאין הציונות והסוציאליות סותרות זו את זו – אלא להיפך, אחוזות זו בזו כצורה בחומר.

לוועידת היסוד של ההסתדרות, 1920,

ממעמד לעם, עמ' מ-מא.

ציונות סוציאליסטית אינה אומרת ציונות מעורבת בדבר-מה שאינו שייך באופן אורגני לציונות גופא – להיפך, הציונות הסוציאליסטית נבדלת מכל שאר סוגי הציונות האחרים בזאת, שהיא נקיייה מכל סיגים זרים הפוסלים את טעמה ומעייבים את זיוה. ציונות סוציאליסטית פירושה – ציונות שלימה, מלאה, ממצה את כל תכנה ההיסטורי של גאולת עם ישראל ללא כל שיור ותנאי, וויתור ופשרה. זוהי ציונות שאינה מסתפקת בגאולה לחלק מן העם – אלא רוצה בגאולת העם כולו ובגאולה גמורה ושלמה של העם. זוהי ציונות הרוצה שארץ ישראל תהיה מולדת לא רק למעטים, בעלי זכויות ובעלי אמצעים, שאין למרובים חלק בהם – אלא מולדת לכל יהודי שישב אליה, מולדת המפרנסת, המחייבה, המאזרחת והגואלת במידה שווה את כל בניה ללא כל הפליה ופדות.

הפועל בציונות, 1932, **ממעמד לעם**, עמ' שו.

הפועל היהודי כפועלי כל הארצות נושא בלבו חזון השחרור הסוציאלי ומאמין שיבוא יום – ובעולם כולו וגם בארץ ישראל יכון משטר חדש, משטר העבודה.

עבודה עברית, 1932, **משמרות**, עמ' קיז.

הציונות שלנו היא שלמה ומלאה ועמוקה באשר אנו סוציאליסטים. באשר אנו רוצים בגאולה מלאה ושלימה וגמורה של העם כולו, בלי סוציאליזם אין גאולה שלימה.

שיטת פעולתנו, 1933, **ממעמד לעם**, עמ' רכז.

וכשם שגדלה פה אמונתי הציונית, כך גדלה אמונתי הסוציאליסטית, והיא נתחזקה בי מאז עלותי ארצה, מתוך שני נימוקים: ראיתי מה שעשו בתקופה זו חכמי המשטר הקיים ושליטיו. ראיתי מלחמת עולם אחת – ועכשיו שנייה, ראיתי גם מה שקרה בעולם בין שתי מלחמות, ואמונתי במשטר הקיים, במעשיותו, כושר פעולתו, אפשרות קיומו והתמדתו, נתערערה עוד יותר. ומאידך גיסא נוכחתי שחברה חדשה, חברת עבודה ושוויון וחירות, בנויה על עזרה הדדית, תיאום ותיכון, שיתוף, פעולת גומלין, חברות, ושליטת העובד ברכוש – במקום דיכוי וניצולי תחרות וחתיירה הדדית, פירוד ושנאה ושליטת הרכוש בעובד – אינה חזון שווא ודבר שפתים, אלא מציאות חיה, מושרשת, מתרחבת ורבת-פעלים. והדבר קם בניגוד להלכות המקובלות ו"החוקים הכלכליים" – לא רק של הציונות "המלכותית" אלא גם של ראשוני תנועת הפועלים הציונית, בייחוד של מורנו הדגול בר ברוכוב. והדבר קם פה בלי כוח שלטון ובלי דיקטטורה וכפיה, אלא מתוך האמונה העמוקה של האדם העובד והיוצר בכוחו וביכולתו ובערך עבודתו, חירותו ותרבותו. אין אני סבור שאנו הגשמנו את הסוציאליזם בארץ. המשק בגזרה הערבית, ברובו הגדול לא הגיע אפילו לשלב של משטר קפיטליסטי, וביישוב היהודי שליט ההון הפרטי, וגם המושב והקבוצה והקואופרציה העובדת נתונים בתוך מסגרת של משטר הבנוי על רכוש פרטי ועבודה שכירה וייצור לשם מסחר. משקי העבודה עדיין רחוקים מלהוות חלק מכריע במשק היהודי, אם כי משקלם היחסי הולך וגדל.

אנו גם לא ביצענו מהפכה מדינית – השלטון בארץ אינו יהודי, אינו אפילו ארצישראלי. אלא חלק של שלטון אימפריאלי עולמי, ובמצב הקיים אין ליהודים שום שליטה בארץ, ואין למעמד הפועלים היהודי חלק בשלטון. אולם מאמין אני שאנו ביצענו מבחינה סוציאליסטית דבר־מה גדול וחשוב ממהפכה מדינית. יצרנו מפעל שאין ערוך לו. הוכחנו, לא בדברים ולא בנימוקים ולא בתיאוריות, אלא במעשה ובניסיון מתרחב והולך, שחזון חברת העובדים איננו משאלה ואידיאל רצוי ונכסף, אף לא צורך סוציאלי, כלכלי ומוסרי בלבד – אלא ממשות חיה, מושרשת, איתנה, גדולה ומתרחבת – ממשות משקית, חברתית ותרבותית של מאות ואלפים ורבבות פועלים ופועלות, אשר עמדה במבחן הזמן במשך יותר משלושים שנה, נתנסתה בניסיונות משקיים, סידוריים, חברתיים וחינוכיים קשים ועמדה בהם. ומיחידה חקלאית אחת קטנה בת שתיים-שלוש עשרות חברים לפני כשלושים שנה הפכה במשך הזמן לרשת ענפה ומסועפת של עשרות ומאות משקים בני רבבות חברים המקיימים חקלאות וחרושת ומלאכה ותחבורה ודייג וספנות וכל מיני שירותים ברשות העובדים על יסודות של שוויון, עזרה הדדית, בחירה חופשית ושליטת העבודה בהון.

משקי העבודה אשר הקימונו בארץ על סדריהם החברתיים וערכיהם החברתיים והחומריים, משמשים הוכחה ניצחת שאלטרנטיבה סוציאליסטית למשטר הקפיטליסטי היא לא רק רצויה אלא גם אפשרית ונתונה להגשמה, כי אין הוכחה נאמנה ומאלפת מהוכחת הביצוע. אנחנו עדיין תנועה צעירה ויש לנו עוד הרבה ללמוד מהניסיון של ארצות אחרות למען דעת מה לעשות ומה לא לעשות, אולם בשטח הביצור הסוציאליסטי אנחנו היחידים שיש לנו מה להורות לעולם כולו. – – – בהיסטוריה האנושית הפנקס פתוח והיד כותבת. וכשיכתב פעם דבר הסוציאליזם שנתגשם – והוא יתגשם בכל ארץ ובכל עם – לא יפקד מקומה של ההתחלה החלוצית אשר נעשתה על גדות הירדן, שהיתה למופת לעולם כולו.

מדוע אאמין, 1943, **במערכה**,

כרך שלישי, עמ' 142–143.

אנו מאמינים בחזון הציוני-סוציאליסטי – ואנו מתכוננים לבצע אותו! איני יכול להראות לכם בשעון ביד מתי נעשה זאת. לא הייתי מעיז להראות בשעון ביד לפני ארבעים שנה, שבחיי אזכה לראות חצי מיליון יהודים בארץ, אם כי היה ברור לי, שמספר כזה של יהודים יכריע את הגורל. לא הייתי יכול להראות בשעון ביד, מתי תקום המדינה היהודית, אם כי ידעתי שהיא תקום. אל לגלוג! יכולים אתם לא להסכים לדעתנו ומותר לכם לא להסכים לה; מותר לחלוק עלינו ובחריפות הגדולה ביותר, אבל אין מלגלגים לאמונה של אנשים כאלה. אנו מאמינים בחזון – והחזון יקום! והמדינה הזאת תעשה הדבר, והמשקים שיצרו בבואה קטנה של החזון בהתגשמותו – הם ימלאו יחד עם המדינה תפקיד מכריע. אין אנו מחויבים לעשות את הדבר דווקא כמו בארצות אחרות. איני מודה במונופולין של שום אומה בעולם לחכמה סוציאליסטית. אם אחרים יודעים – גם אנו יכולים לדעת: אם הם עושים על פי דרכם – אנו עושים על פי דרכנו־אנו. ולא בדיוק כמוהם, אלא בדיוק כמונו. הקימונו את

כליל התפארת של תנועת-הפועלים, את ההתיישבות העובדת והקואופרציה הפועלית, וזו תהיה מורה-דרך למאות ולמיליונים שיבואו. ואם העולה החדש אינו הולך מעצמו לעמק – נמשוך אותו בעבותות אהבה ואחוה, ויראה איך יכולים להיות בכפר, על הקרקע, מתוך שוויון. מתוך שותפות. ואף אם הוא. ילגלג – הילד שלו לא ילגלג.

לא בהתיישבות בלבד נעשה את המלאכה, אלא חזוננו לא יקום בלי התיישבות – והתיישבות רבתי, בכוח תנופה חלוצית ובכוח אמונה במפעלנו ובעם. מה שאנחנו עושים בארץ הוא יותר מציונות ויותר מסוציאליזם – ומספקני אם המונח חזון ציוני-סוציאליסטי ממצה כל תכנה של תנועתנו ומגדיר את מהותו של מפעלנו בכל היקפה ועמקה. אבל הדבר אינו תלוי בשם. אנו נזונים ממפעל חי, גדול ומתרחב ומחזון היסטורי גדול וכולל. נשמור ונקיים את ערכי מפעלנו – ולא מתוך הקפאה והפיכתם למנזרים סגורים אלא, להפך, נפתח אותם לרווחה לכל יהודי. לא תם החזון – אורו רק מתחיל לבקוע. המדינה היא הבריח המחבר ערכי מפעלנו הקיים עם חזוננו הגדול לעתיד. וילגלגו המלגלים – אני מאמין שהחזון יקום בימינו.

דברי תשובה, 1949, **חזון ודרך**, כרך ראשון, עמ' 175-176.

אין לנו שום יסוד היום, פחות מאשר בימי המכבים, להשתעבד לתרבויות זרות ונכריות. החזון הציוני-פועלי-סוציאליסטי שלנו דיו לספקנו, והמפעל אשר עשינו לשם הגשמתו הוא דרך לגאולתנו, ואולי גם לגאולת העולם. ואם תהיה לנו עצמאות שלמה, לא רק פוליטית אלא בנפשנו, אשר ממנה היא נובעת ואליה היא שבה; אם נהיה נאמנים ליעוד שלנו בין העמים, להיות כוח נושא שלום ואמת בין העמים; ואם ניענה לתביעות ארצנו, אדמתה, אווירה וימה, ונגלה את כל היכולת היוצרת החלוצית הגנוזה בנו – קום יקום החזון.

קום יקום החזון, 1949, **חזון ודרך**,

כרך ראשון, עמ' 192.

הציונות הסוציאליסטית אינה הרכבה מלאכותית וחיבור מכני של שני חזונות ורצונות נפרדים – של ציונות מצד אחד ושל סוציאליזם מצד שני. – – – לא הציונות ולא הסוציאליזם באים אלינו מן החוץ אלא נובעים מהרצון והצורך והמאווים של האיש החי מעבודתו – ורוב העם היהודי במולדתו מן ההכרח שיהא חי מעבודתו – והרואה ערך העבודה הגופנית והרוחנית כערך יסודי בקיומו, בעצמאותו, בעלייתו ובגאולתו של העם היהודי. המונחים ציונות וסוציאליזם אינם אלא ביטויים וגילויים שונים של מפעל וחזון אחד ואחיד: מפעל היצירה של האדם העובד היהודי וחזונו לצור חי העם וחי האנושות בדמותו כצלמו, באשר רק דמות וצלם של חברת-עובדים בני-חורין ושווי-זכויות, מבטיחים חיי עצמאות וחירות ושוויון לעם היהודי ולכל עמי תבל.

נאום בפתיחת ועידת מפא"י, 1950, **חזון ודרך**,

כרך שני, עמ' 249.

הכיבושים הקשים והמופלאים שכבשנו מראשית דרכנו ועד היום, כיבושים ששינו הנוף האנושי בעם היהודי והנוף הטבעי בארצות המולדת; התמורות המהפכניות המפורות שחוללנו בחיינו אנו, בטבע האדם היהודי הגלותי – תמורות המבנה הכלכלי, החברתי והתרבותי: שינוי ועילוי חושיו הנפשיים וסגולותיו הרוחניות; הטיפוס האנושי החדש שקם בארץ, על כושרו ותנופתו ביצירת משק, תרבות וכוח, ובעלילות גבורה מוסרית וגופנית: ולבסוף, גולת הכותרת של מפעלנו: כינון מדינת ישראל ועיצומה בכוח הנשק היהודי, ומציאות רוב פועלי במדינה ובממשלה – כל אלה העמיקו והאדירו אמונתנו בחזון הציוני הסוציאליסטי וביכולתנו לבצעו עד תום.

שם, עמ' 249-250.

כל ימי הייתי חבר בתנועה הדוגלת ב"שעטנז" רעיוני, ואולי לא שעטנז אחד. ישנם כמה וכמה "שעטנזים" היקרים לי, אבל כאן אעמוד רק על "שעטנז" אחד, זה הכרוך בשאלת הדגלים. ה"שעטנז" הזה הוא צירוף הסוציאליזם והציונות, או הציונות הסוציאליסטית. שניהם יונקים ממחשבות, ממאורעות ומאידיאלים של ימינו, כי גם הציונות וגם הסוציאליזם לא היו אפשריים בצורתם המודרנית לפני מאות שנים. אולם שניהם גם יחד יונקים ביסודם ממקור היהדות, שבו נעוץ כל קיומנו ההיסטורי, והמקור הוא – נביאי ישראל וספר הספרים. אנו דוגלים ב"שעטנז" ואנו גאים על ה"שעטנז" הזה. נביאי ישראל לא ניבאו רק על תקומה לאומית, אלא גם על צדק חברתי. והם ניבאו לא לעם ישראל בלבד, אלא לאנושות כולה. אין כישראל גוי אחד בארץ, ואין עם יותר אוניברסלי מעם ישראל. ערכים לאומיים מייחדים אותנו כאשר אולי אינם מייחדים שום עם אחר, ובכל שורשינו הנפשיים והמוסריים אנו מעוררים באנושות כולה. הנבואה העברית היתה לאומית, כלל-אנושית וקוסמית. עמנו היה העם הראשון בהיסטוריה שהכיר באלוהיו – אל אלוהי העולם. ונביא-הכתב הראשון, עמוס מתקוע, נשא דבריו על כל העמים אשר סביבו – ארם, פלשת, צור, אדום, עמון, מואב, יהודה וישראל, וזעמו נשפך גם על מואסי ה' וגם על המוכרים בכסף צדיק, ואכיון בעבור נעליים. ומהנביאים למדנו שלא תיתכן גאולה לאומית בלי צדק חברתי, ולהיפך. זהו מקורו הקדמון, הראשוני של ה"שעטנז" שלנו, של אמונתנו ושאיפתנו הציונית הסוציאליסטית. כך נולדה תנועתנו, כך פעלה כל ימיה. וכך תפעל עד אשר תבצע שליחותה המלאה. תנועתנו האמינה ומאמינה בעם, באחדותו, ובשפות-הגורל המקשרת כל חלקי העם, למרות הפיזורים והניגודים. והיא האמינה ומאמינה במעמד העובד ובשליחותו ההיסטורית, שליחות לאומית וחברתית, ציונית וסוציאליסטית כאחת.

חנוך ממלכתי ודגל, 1953, **חזון ודרך**,

כרך רביעי, עמ' 228-229.

המונחים ציונות וסוציאליזם אינם אלא ביטויים וגילויים שונים של מפעל וחזון אחד ואחיד: מפעל היצירה של האדם העובד היהודי וחזונו לצור חיי העם וחיי האנושות בדמותו כצלמו,

באשר רק דמות-וצלם של חברת-עובדים, בני חורין ושוויוניות, מבטיחים חיי עצמאות וחירות ושוויון לכל העם היהודי ולכל עמי תבל.

נאום במתיחת ועידת מפא"י, 1950,

חזון ודרך, עמ' 249.

הספרות הציונית והסוציאליסטית "הקלאסית" שעיצבה וגיבשה האידיאולוגיה הציונית בעם היהודי, והסוציאליסטית בתנועת הפועלים הבינלאומית, ינקה ממציאות שחלפה ונעקרה מן העולם לבלי שוב. הקלאסיקים הציונים והסוציאליסטים מהתקופה ההיא יש להם ערך היסטורי להבנת השתלשלות המחשבות והרעיונות והתנועות הקשורות בהם, אולם אין להם ערך אקטואלי במציאות החדשה, שבה נמצא העם היהודי והמין האנושי כולו. במחצית השנייה של המאה העשרים שונתה המציאות המדינית והכלכלית, שונתה מפת העולם; שונו היחסים הסוציאליים והמדיניים; שונו אמצעי הייצור; שונו יחסי המעמדות והעמים; שונתה ביסודה תמונת הטבע; הופיעו כוחות וגורמים חדשים רבי-אונים בהיסטוריה האנושית והופעלו כוחות וגורמים חדשים בטכנולוגיה, במשק, בתחבורה, במחקר, והמדע חדל להיות עניין לסגל מלומדים וחוקרים אקדמיים ונעשה גורם מכריע בכל ענפי החיים, הבריאות, המשק, הביטחון וגם ביחסי העמים.

גם העם היהודי בימינו שונה בתכלית מהעם היהודי בתחילת המאה העשרים – במקומות פיזוריו, במעמדו בקרב העמי, בחידוש המדינה היהודית ובזיקתו הנפשית למדינה. כוח האינרציה, גם בחיי רוח, גדול, חזק ונפוץ הרבה יותר מכוח ראיית הנולד, ורוב האנשים מתמידים בהרגלי-מחשבה שעבר זמנם ואין להם הכושר להכיר בתמורות המתחדשות, המחייבות גישה חדשה לבעיות הזמן ותכונה דינמית לצרכי העתיד.

מונחים וערכים, 1957, חזות ג, עמ' 9-10.

אין אנו מכירים ומודים בשום סתירה שבין הציונות ובין הסוציאליזם, לא באשר שני המושגים זהים. הם אינם זהים לגמרי, ותכנם ההיסטורי והיקפם שונה בתכלית. ציונות פירושה עצמאות לעם היהודי במולדתו, וסוציאליזם פירושו – אנושות כחברה עובדת בלי מעמדות. אולם לגבי הציונות גם לגבי הסוציאליזם יש לומר מה שאמרו חכמינו לגבי השבת: "השבת מסורה לכם, ואין אתם מסורים לשבת", הציונות והסוציאליזם מסורים לנו, ואין אנו מסורים להם. ואנו, הנושא של הציונות ושל הסוציאליזם. הננו אחד, ורצוננו זהה בתוכו ובתוכנו. אנו חותרים לקראת גאולה, כיהודים וכאנשים, ואין סתירה כלשהי בין היותנו יהודים ובין היותנו אנשים.

חלוצים לישראל, 1950, חזון ודרך,

כרך שלישי, עמ' 47.

פועלי ארץ־ישראל

בתנועת הפועלים החלוצית בארץ ישראל צפון הכוח הרב שיש בו כדי הפחת רוח חיים חדשה, רוח העבודה היוצרת והגואלת, בתנועת הפועלים היהודית בעולם כולו. והקריאה שתצא מתוך העובדים המאוחדים בארץ לכל פועלי ישראל להיחלץ לבנין ארצנו – תמצא הד כביר ותלבה את הניצוצות היוקדים בלב ההמון העברי שלא ניתק מעולם את קשריו הלאומיים ולא התכחש לתקוות העם.

לועידת היסוד של ההסתדרות, 1920,

ממעמד לעם, עמ' מב.

ההשגחה ההיסטורית הטילה על מעמד העובדים בארץ־ישראל את האחריות על גורל העליה ובנין הארץ.

באין עליה, 1924, **משמרות**, עמ' יג-יד.

ההכרה שהחלוץ צריך לנטוע בלב חבריו היא – ההכרה המעמדית, ההכרה שמעמד הפועלים הוא אחראי על גורל האומה ובידו גורל האומה. מעמד הפועלים בארץ אינו מועבר מחוץ על ידי העליה כהווייתו וכצורתו הקבועה והמסוימת בחוץ – הוא מהותך ומגובש מחדש בכור העבודה בארץ ישראל.

ההכשרה החלוצית, 1924, **משמרות**, עמ' כג.

תנועת הפועלים אינה יכולה למוד את צרכיה בקנה־מידה של אתמול ואינה רשאית לקבוע את דרכיה רק מתוך הרגל ומסורת. השיטה שהתאימה אתמול לא תסכון מחר, והסיסמה שהיתה פעם מלאת־תוכן וריבולוציונית נעשית גבובה ועקרה עם שינוי התנאים.

המפלגה וההסתדרות, 1925, **ממעמד לעם**,

עמ' סב.

הפועל העברי לא בא הנה כפליט המחפש לו מקלט באשר ימצא והחוזר אחרי אמצעי קיום מכל הבא ליד. כשליח העם עלה לארץ וכחלוץ המפעל הגדול של המהפכה העברית כבש את עמדותיו בעבודה, במשק, ביישוב. בכל מעשה ובכל מפעל, קטן או גדול, בעבודתו בכפר ובעיר, בבנין משקו החקלאי והחרשתי, בכיבושי השפה והתרבות, בשמירה ובהגנה, במלחמה על עניניו וזכויותיו בעבודה, בסיפוק צרכיו המעמדיים והלאומיים, בהקמת מוסדותיו והסתדרותו – ריחף לפניו הייעוד ההיסטורי של המעמד אשר עליו הוא נמנה ואשר להקמתו בארץ פילס נתיב: הייעוד ההיסטורי של מעמד הפועלים לקראת המהפכה אשר תשליט את העבודה בחיי העם והארץ. הפועל העברי שילב בעבודת חייו את דבר הגאולה הלאומית ובמלחמתו וביצירתו המעמדית צרר את כל התוכן של מאוויי העם וצרכיו ההיסטוריים.

הייעוד הלאומי של מעמד הפועלים, 1925,

ממעמד לעם, עמ' רלא.

השאלה הנשאלת לפעמים, אם הפועלים צריכים לתת משפטה־הבכורה לצרכים הלאומיים או לתביעות המעמדיות, אינה אלא מגלה את בערות שואליה. שאלה זו אפשר להציג לשליחי מעמדות אחרים: העניינים המעמדיים שלהם מתנגשים לעתים תכופות את ענייני העם כולו. בתוך מעמד הפועלים המכיר את ייעודו ההיסטורי עולים העניינים המעמדיים בדבר את העניינים הלאומיים. זוהות האורגנית של התעודה הלאומית והמעמדית בתנועת הפועלים טבועה במהותו החברתית והכלכלית של מעמד הפועלים, וזהות זו מונחת ביסודה של ההכרה המעמדית. הכרה זו רואה את הניגודים המעמדיים בתוך העם וגם את הדרך לביטולם – על ידי מלחמת המעמדות בתוך האומה.

ההתעלמות מהניגודים המעמדיים בעם בשם הרעיון הלאומי ובשם אחדות האומה, עושה את הרעיון הלאומי פלסטר ומתעה מהדרך המוליכה לאחדות האומה. שלטון הרכוש מפלג וקורע את העם לגזרים, ורק ניצחונו המכריע של מעמד הפועלים עתיד לבטל את הקרעים והניגודים הפנימיים. וכל עוד לא הושג שלטון העבודה אין אחדות־האומה אלא שאיפה – שאיפת התנועה הסוציאליסטית של מעמד הפועלים. מלחמת השיחרור של מעמד הפועלים היא גם מלחמה על שחרורה ושלמותה של האומה. הדרך להגשמת אחדות־האומה היא דרך מלחמת המעמדות.

הייעוד הלאומי של מעמד הפועלים, 1925,

ממעמד לעם, עמ' רלג-רלד.

בתנועה הציונית מופיע הפועל העברי לא רק כתובע אלא גם כנתבע הגדול. עליו להספיק לתנועה את התקציב הנפשי, הרעיוני, המוסרי, האנושי, אשר בלעדיו תצומק, תידעך ותיכלה, כי ייבש מקורה.

לקראת תנועת עם, 1925,

ממעמד לעם, עמ' רלו.

אנחנו מאמינים, כי בהגשמת מפעלנו לא רק נביא גאולה לעם היהודי, אלא נסיף חלקנו בבנין החברה החדשה בפינה ההיסטורית היקרה לאנושות כולה. וכאן באסיה נהיה הראשונים להראות דרך לשחרור סוציאליסטי ולחברת עובדים.

תשובה לוועדה, 1927, **אנחנו ושכנינו**, עמ' קלז.

סוד גידולו והתלכדותו וכיבושיו של הפועל העברי היא ההתמזגות השלימה והגמורה של הכרתו המעמדית והלאומית הנובעת מתוך ההתמזגות השלימה של ענייניו וצרכיו הלאומיים והמעמדיים. הרעיון המעמדי של הפועל העברי הנו הרעיון הממלכתי של הציונות המדינית. הפועל רואה את מעמדו כגרעין של העם, כעם העברי בעתיד. הוא רואה את כל קניני האומה כירושתו ההיסטורית, והוא רואה את עצמו כאחראי על גורלם, ועליו החרדה והדאגה לעתידם, לפיתוחם ולהרחבתם. הוא רואה את בנין הארץ ובנין המעמד העובד כרוכים זה בזה. הכרתו המעמדית אינה נזונה מאינטרסים אגואיסטיים צרים הזרים ומתנגדים לאינטרסים של כלל האומה, אלא מהאינטרס הקולקטיבי של מעמד אשר עבודתו היא עבודת האומה, וצרכיו הם צרכי הארץ. את הניגודים המעמדיים העמוקים בינו ובין שאר המעמדות הוא רואה לא רק מתוך שפופרת האינטרסים הרגועים שלו, אלא מתוך אספקלריה היסטורית של מעמד העתיד ליהפך לעם כולו. הוא מנהל את מלחמתו המעמדית מתוך הכרה שהוא מקדם במלחמה זו לא רק את ענייניו המעמדיים אלא ענייני העם כולו.

הכרה מעמדית זו היתה הרוח החיה והמפרה בתנועת הפועלים בארץ. בכוחה נתלקט אבק אנשים שנאספו הנה מכל הארצות, בלי עבר מאחד בעבודה, בלי ניסיון יישובי ואירגוני, בלי שורשים בציבוריות הקיימת בגולה ובארץ, בלי לשון ותרבות משותפת – והיה לחטיבה מגובשת ומלוכדת אחת, יחידת-הרצון ורבת-הפעלים, אשר אין כמוה ביישוב.

שני מעמדות, 1921, **ממעמד לעם**, עמ' רלט-רמ.

שוגה היה מסלולה של תנועת הפועלים בארץ. הכוחות והמניעים אשר פעלו בחיי הפועל העברי בארץ, עצם מוצאו, התהוותו וצמיחתו של ציבור העובדים כאן, היו מיוחדים במינם, ושיוו דמות מיוחדת לכל מפעלו ואירגונו.

לא כעלובי גורל אשר מארת-העבודה רובצת עליהם, והם מתאבקים בקשי חייהם ומתקוממים נגד נוגשיהם ומקפחי שכרם, מבלי הבין זמן רב את הייעוד ההיסטורי הגדול של מלחמתם המעמדית – כי אם כשליחי עם מתנער ומפלל לגאולת-עבודה ותקומת מולדת העפילו ועלו הפועלים העברים לארץ. וחזון הגאולה והתקומה ריחף לפנייהם בכל כיבוש גדול וקטן אשר כבשו מתוך רצון חלוצי והכרת שליחותם ההיסטורית. תעודת החיים אשר הדריכה את הפועל היהודי בכל מאמציו בארץ קבעה גם את דרכי הסתדרותו המיוחדים.

הסתדרות העובדים והאומנויות החופשיות, 1928,

ממעמד לעם, עמ' סח-סט.

ציבור העובדים הצומח וגדל בארץ מתוך העליה רואה את עצמו לא רק כהתחלה של מעמד עובד בריא ונורמלי, אשר לא ניתן כמוהו לעם היהודי בגולה, אלא גם כגרעין וכדיוקן העתיד של עם עברי חדש.

שם, עמ' ע.

רצוננו אנו לאיחוד הוא פרי התעודה הקשה והגדולה, התעודה ההיסטורית רבת-האחריות, אשר לפי הכרתנו הציונית-הסוציאליסטית הוטלה על ציבור הפועלים בארץ, ומחייבת אותו בכל שעה ובכל זמן למאמצים גדולים מתוך ליכוד כל כוחותיו.

על האיחוד, 1928, **ממעמד לעם**, עמ' עו.

מראשית הופעתו של מעמד הפועלים העברי על במת היישוב נקבע מקומו בתולדות התנועה כנושא העיקרי של ההגשמה הציונית בארץ. עמדת כבוד ואחריות זו כבש הפועל העברי מהרגע שהכיר ביעוד המיוחד שהוטל על המעמד העובד בבניין הארץ ובתקומת העם. הופעה זו מתחילה עם "העלייה השנייה" לפני 20-25 שנה, כי הפועלים שהיו בימי העלייה הראשונה ראו בעבודתם רק הכרח זמני ותחנת מעבר למעמד אחר, ושאפו יחד עם האיכרים "אל המנוחה ואל הנחלה". בניגוד לפועלים אלה הרים הפועל בן העלייה השנייה את דגל העבודה והציל את ראשית התיישבותנו בארץ מפשיטת רגל מוסרית ולאומית, שהגיעו אליה בני העלייה הראשונה ומניחי היסוד של יישובנו החדש בארץ. כי בידי בעלי "המנוחה והנחלה" נהפך דבר התנחלותנו הלאומית בארץ, דבר גאולת המולדת ובניינה, לרדייה בעבודת עם זר ולמסחר בפרי עמל נכרים.

הירושה העזובה של אנשי ביל"ו – ראשוני החלוצים של מפעל ההגשמה הציונית – מצאה בפועל העברי את גואלה הנאמן והמתמיד.

הפועל העברי החזיר למפעלנו בארץ את הבסיס המוסרי שנשמט מתחתיו, נפח בתוכו נשמה לאומית והאיר אותו באור החזון הגדול של הגאולה הסוציאלית. ואת אשר החל הפועל העברי בעלייה השנייה, המשיך ביתר שאת ואונים בעלייה השלישית. חלוצי העבודה של העלייה השלישית יצרו את מפעל העמק, הקימו את הבניין העברי והניחו את היסוד לעבודה עברית בחרושת הצעירה. מי יודע מה היתה עולה לכיבוש הפוליטי הגדול שכבשה הציונות בהכרזת בלפור ובהכרת חברי-הלאומים בזכות "הבית הלאומי" – אלמלא עלייה חלוצית זו ויצירתה בארץ אשר גילתה את רצון העם ויכולתו להגשים בפועל את זכותו ההיסטורית שהוכרה במשפט העמים; כלום לא היתה התברות יכולתנו לקיים זכות זו מביאה אותנו לפשיטת רגל מדינית מיד לאחר ניצחוננו הדיפלומטי?

שליחותנו בעם, 1928, **ממעמד לעם**, עמ' רמא-רמב.

שולטת בנו ההכרה כי הפועל בארץ אחראי לגורל המפעל הציוני וחייב בהדרכת התנועה הציונית. אנו מאמינים שההגמוניה של תנועת הפועלים ומפעלה בציונות המתגשמת היא

הכרח ציוני פנימי, הטבוע במהות ההגשמה הציונית. בהגמוניה זו תלוי כשרון-הפעולה וכיוון-דרכה של התנועה הציונית.

האמונה בתעודה הגדולה ובעליונות ההיסטורית של ציבור הפועלים אינה נשענת על התעלמות ממגרעות ופגימות ורפיונות שמתגלים בציבור זה. אין דבר מתנגד להכרת הייעוד של מעמד הפועלים כדעה הנפסדת והמזיקה על דבר אפיפיוריותו של הפועל, שחונן כביכול בסגולות מיוחדות השומרות עליו מכל פגע ומשגה. הפועל הוא עצם מעצמיו ובשר מבשרו של העם, וכל התכונות הרעות והנטיות השליליות שיש בעם יש גם בו. היסוד לעליונות של הפועל הוא לא כישרונו העדיף ויתרונו האישי – אלא התפקיד שהוא ממלא במשק, בחברה, בארץ. תפקיד-העבודה המכריע בקיום האומה ובהתחדשות חייה, התפקיד העליון של העבודה הוא הוא שמשוה לציבור הפועלים ערך מיוחד, מטיל עליו אחריות יתרה וקובע לו עמדה מכרעת במפעל ההגשמה הציונית בארץ. לא באשר עולה הפועל על אחרים תופס הוא עמדה אחראית, אלא באשר הוא תופס עמדה אחראית, באשר הוא ממלא תפקיד מכריע, שומה עליו לעלות על אחרים בכישרון פעולתו, באירגונו, באחריותו ובנאמנותו. אחרת לא תסכון עבודתו. עקב מילוי תפקידו הוטל על הפועל לרכוש לעצמו יתרון-הכשר ויכולת עדיפה, אחרת יחטיא את תעודתו.

על האיחוד, 1929, **ממעמד לעם**, עמ' עו-עז.

שני מניעים כבירים פועלים בתוך התנועה החלוצית ותנועת הפועלים בארץ: המניע הלאומי והמניע הסוציאלי. הפועל היהודי רואה עצמו כחלוץ האומה העברית השואפת לגאולה לאומית ולחיי יצירה ולקיום של כבוד עצמי וחופש, והוא משקיע את כל כוחותיו הגופניים והנפשיים בבנין המולדת ובהקמת התרבות הלאומית. באותו הזמן רואה הפועל היהודי את עצמו כבן האנושיות העובדת, הצמאה לגאולה סוציאלית, לחיי צדק ואחוזה שאין בהם ניצול, שעבוד ושלטון איש באיש או עם בעם, והפועל העברי עמל לשלב בעבודתו הקונסטרוקטיבית את שאיפותיו המוסריות וליצור טיפוס חברה וצורות חיים המיוסדים על צדק חברתי ואחוות האדם.

תזכיר לוועדת החקירה, 1929, **אנחנו ושכנינו**, עמ' ר.

לא הקמת גזע עליון, לא טיפוח חברה אריסטוקרטית, אלא יצירת עם עובד העושה את כל מלאכתו בעצם ידו ויוצר את מולדתו מחדש בזיעת אפיו ובלשד עצמותיו, ומקים תרבות מעורה בחיי עבודה וספוגה ערכים לאומיים ואנושיים, זו היתה והנה המטרה שהציגה לה תנועת הפועלים.

שם.

הדבר הכי יקר אשר תנועתנו נתנה לציונות הם לא הרעיונות החדשים אשר הכנסנו לאוצר המחשבה הציונית, לא דרכי העבודה החדשים שהתוונו לפעולתה, אף לא המפעלים אשר

יצרנו, אלא – נדמה לי, הטיפוס האנושי החדש, אשר בשבילו הציונות אינה השקפת עולם בלבד, אף לא ענין של חובבות ציבורית – אלא שאלת-חיים במובן הפשוט והנוקב של המילים הללו, גם שאלת חיים אישית וגם שאלת חיים לאומית. עלינו לארץ אחרי גמר כל החשבונות, ואין כל חזרה לאחור. רק דרך אחת פתוחה לפנינו – קדימה, וברגע שאין אפשרות להתקדם – אין לנו ברירה אלא לעמוד ב"גב אל הקיר" ולהילחם על עמדתנו.

דרכנו המדינית לאחר המאורעות, 1929,

אנחנו ושכנינו, עמ' ריב.

הפתוס הסוציאלי של הפועל בארץ נובע מתוך שאר הרוח של כובשי הארץ. הכרתו המעמדית מוארה באור חזון-הגאולה. הוא אינו מתנכר לערכים ולקנינים ההיסטוריים של העם העברי אלא שואף לכבשם ולרשתם. דרכו הפוליטית היא לא התבדלות מכלל האומה אלא עמידה בראשה. בהתאבקותיו ובמלחמתו, בכיבושיו וביצירתו הוא רואה לפניו את עתידו ההיסטורי, להיות ממעמד עובד לעם עובד. זהו ייעודו הלאומי של מעמד הפועלים.

חילוף משמרות, 1929, **ממעמד לעם**, עמ' רנד.

העליה לגדולה לאומית של מעמד הפועלים, התנשאות מעמד הפועלים למדרגה של בא-כוח העם, העברת ההגמוניה הלאומית מידי מעמד הרכוש לידי מעמד העבודה – זוהי העובדה המרכזית והמכרעת בהיסטוריה הסוציאלית של עמי אירופה בדורנו. לא בכל ארץ הגיע מעמד הפועלים לשלטון. יש ארצות שהשלטון נשטט מידי הפועלים לאחר שנכבש על ידם לזמן-מה, אולם גם בארצות שהבורגנות שלטת בהן עדיין – אין שלטונה נשען עוד כאשר בדורות הקודמים על ההכרה המוטעית ביסודה, שהיתה מושרשת זמן רב בלב העם, כי הבורגנים והעם הם היינו הך. הבורגנות נדחקת יותר ויותר על ידי מעמד הפועלים למצב של מיעוט מדכא, שענייניו עומדים בסתירה גלויה לצרכי הרוב המדוכא. לעומת זאת נהפכת תנועת הפועלים יותר ויותר לתנועת-עם. במקום הבורגנות שריכוזה סביבה במשך דורות את רוב שדרות העם, הולך מעמד הפועלים ומאחד תחת דגלו את ההמונים, גם אלה שאינם בני מעמדו. ממעמד מתבדל ומבודד, כאשר הופיע בראשית תנועת הפועלים, הוא נהפך לגרעין מרכזי של העם. נקודת-הכובד החברתית בעם עוברת מהבורגנות לפועלים. הפועל רואה את עצמו אחראי לענייני העם כולו; כיבוש השלטון המדיני אינו אלא אחד השלבים בסולם העליה המוכרחת, המתמדת, שעולה בו מעמד הפועלים. קודמת לתמורה הפוליטית – תמורה חברתית, תמורה זו מתחוללת באיטיות, אך בלי הרף, בהכרת העם, ובה הערובה הבטוחה והנאמנה ביותר גם לתמורה הפוליטית.

חילוף משמרות, 1929, **ממעמד לעם**, עמ' רנב.

האגדה מספרת ש"אדם הראשון מכל העולם כולו הוצבר עפרו". העפר שממנו נברא הפועל הארץ-ישראלי הוצבר מכל העם היהודי. ציבור הפועלים בארץ לא צמח מבפנים וגידולו

אינו פרי התפתחות מקומית של הישוב. מכל תפוצות הגולה, מכל השכבות והשדרות של עמנו גמול-העבודה קם ועלה הפועל העברי וקיפל בנשמתו את התמצית ההיסטורית של מאווי העם לדורותיו ולארצותיו. רצוף אמונה לוהטת בתקומת-העם וגאולת-מולדתו, דרוך רצון-בל-ימוט לחשל כמו ידיו את גורל עתידו, ספוג פתוס ריבולוציוני לשחרור העבודה והשלטתה בחברה האנושית, עלה הפועל העברי לארץ, בתחילה ביחידות בודדות, אחר כך בעשרות ובמאות – ולבסוף באלפים, ולעינינו צמח שבט פועלים חדש, שבט חלוצים, סוללי-דרך ומורי-דרך כאחד. וסביבם החלו להתלקט הנועזים והנאמנים שבקרב הנוער ותנועת הפועלים העברית בעולם כולו.

נאום הנעילה, 1930, **ממעמד לעם**,

עמ' רסה-רסו.

תנועת הפועלים בארץ אינה ילידת-בית. מקורות התנועה הראשונים נבקעו לא פה, כי אם במרכזי היהדות בגולה. לא רק החומר האנושי – גם הרכוש הרעיוני העיקרי הוכנס על פי רוב מהחוץ. הוויה דוויה ספוגת עוני וסבל של המוני העם היהודי, קיום נקלה ועקר ללא תוחלת ושורש, ללא יצירה וכוח – מצד אחד; הספרות העברית, הרעיון הציוני, תנועת הפועלים הסוציאליסטית, המהפכה הרוסית, געגועי-מולדת וחזון אחרית הימים – מצד שני; אלה המעיינות אשר ינקו מהם צעירי ישראל לפני החלצם לעלות לארץ לעבודה ולשמרה. הרכוש אשר נוסף וגדל בארץ – רכוש מוסרי, רעיוני, אירגוני, חברתי, משקי ופוליטי – הוא פרי ההגשמה העצמית.

בגולה רבצה תהום בין המחשבה ובין המעשה, בין השאיפה ובין החיים, בין החזון ובין המציאות. משתית התנועה עמדה על אידיאולוגיה מופשטת, ערטילאית ותלושה ממפעל ההגשמה. חייו הפרטיים וההווי של נושא הרעיון, דאגת קיומו, צרכיו הכלכליים והחברתיים, ענייני משפחתו, חינוך ילדיו, עתידו וגורלו האישי היוו רשות בפני עצמה, רשות היחיד, שאין לה כמעט כל מגע ואחיזה ברשות התנועה. רשות הרבים. שתי הרשויות חילקו ביניהן את איש התנועה על יסוד של הפרדה גמורה. ההשקפות והמאויים שטפו באפיקם המשומר ולא נתקלו כלל בטרדות ופגעיה-החיים שברשות הפרט. כאן היו שני מסלולים שונים ונבדלים בהחלט.

עם המעבר מהגולה לארץ מתערבבות שתי הרשויות והמסלולים הנפרדים מתאחים. העולים עוברים מתנועה רעיונית, שאינה קובעת אלא דעות והשקפות, לתנועה מגשימה המקפלת בתוכה את כל צרכיהם וענייניהם החיוניים. השאיפה המופשטת מתרגמת מיד לשפת החיים והפעולה; גורל היחיד, מצבו, עתידו, משתלב בגורל התנועה; שאלות הפרט נכרכות בשאלות הכלל; המציאות והחזון מתמזגים במפעל הגשמה.

חבלי הקליטה ותפקידי הכיבוש הקשים והמרוכים מציגים תביעות קשות ורבות לעולה ולפועל ומחייבים אותו למאמצים גופניים, שכליים ומוסריים למען הסתגל למקצוע, למסיבה הארצית, לתנאים הטבעיים והחברתיים, למכשירי התרבות החדשים, ולמען הקנות לעצמו

את הסגולות והכישרונות הדרושים לפעולתו הכיבושית. הכל מתחיל פה מבראשית, ועל כל צעד נדרש חישוב ותיכון מחדש, באין עזרת הניסיון המצובר, פרי עמל דורות. התנועה כולה נעשית פה עמוסה דאגות מרובות, אחריות כבדה ושאלות מסובכות. בפעם הראשונה בתולדות תנועת הפועלים היהודית מתייצבות לפני מעמד-הפועלים בארץ תעודות ממלכתיות, נופלת עליו אחריות לאומית והוא נתבע לכיבוש ארץ, לבנין משק, ליצירת תרבות, להקמת חברה.

משתנים היחסים ההדדיים בין הפרט ובין הכלל, בין התנועה ובין נושאה. מצד התנועה מוצגות ליחיד תביעות חמורות ומרובות המקיפות את כל שאלות חייו ונוקבות עד תהום קיומו: יחס חדש לעבודה, למשק, לתרבות, לחברה, לעזרת חברים, לאחריות משותפת, למשמעת חברתית, להווי מחודש. התביעה היא לא ל"אני מאמין" אלא ל"אני מקיים". תביעות לא פחות קשות ומקיפות מוצגות מצד היחיד לתנועה; לא רק הדרכה רעיונית ופוליטית, אלא סיפוק מתמיד ונאמן של צרכים חיוניים המתנים את קיום האדם העובד: סידור בעבודה, לימוד מקצוע, דאגה לבריאות, שפה, עזרה לחינוך, אפשרות של התיישבות, הגנה של זכויות, הרמת דרגת החיים, שיפור תנאיהם.

צרכים אלה אינם צרכי הפרט בלבד. העבודה וההתיישבות הן ענייני התנועה לא פחות משהן ענייני היחיד. כל פועל מסודר בעבודה, כל מוסד תרבות, כל מפעל של עזרה הדדית, כל כיבוש מקצועי וסוציאלי, כל קניין משקי – הם אבני היסוד בבנין ההגשמה. תכלית התנועה כולה.

לאחר האיחוד, 1930, **ממעמד לעם**, עמ' צ-צא.

לאחד את כל ציבור הפועלים בארץ ברעיון ובמעשה, לרכז סביבם את הנוער והעובדים היהודים בעולם, ולעמוד יחד איתם בראש תנועת הגאולה של העם העברי, להעמיד על עצמם את הגשמת המפעל הציוני, לבנות את מולדת העבודה, להפוך מעמד הפועלים היהודי לעם עובד בן-חורין – זה היה הרצון המרכזי ששלט בתנועת הפועלים הארץ-ישראלית.

נאום הנעילה, 1930, **ממעמד לעם**, עמ' רסז.

ביחסנו למפלגות האחרות אנו צריכים להצטייר בשלושה דברים: צדק, כוח ותבונה. רק אם נדע בכל מקרה להשתמש בשלושת אלה – ולא רק באחד מהם או אפילו בשניים – נצליח. הדבר הראשון אשר ניבחן בו – זהו הצדק. עלינו להיות צודקים ביחס לעצמנו וביחס לאחרים, מבלי זה לא נהיה ראויים להיות לכוח משפיע ומדריך. אולם צדקנו לא יעמוד לנו – אם לא נדע להיות לכוח – גם בציונות, גם במשק הפרטי וגם במדינה ובחברה. במשטר הזה שאנו חיים בו הרמס נרמס כל עוד אנו חלשים, אם גם נהיה צודקים במאה אחוזים. רק בהיותנו לכוח יעורר צדקנו כבוד. אולם גם הצדק וגם הכוח לא יעמדו לנו אם לא נדע להשתמש בהם בתבונה: אם נדע את מידת הכוח שלנו ואם לא נדע להעריך את הכוחות העומדים מחוצה לנו, אם לא נבין לכבד את רגש הצדק של זולתנו, ואם לא

נראה את הכוחות החבויים שאינם עדיין במזומנים, אבל עתידים לפעול במצבים נתונים או מתוך התפתחות מסוימת. כמפלגה שהולכת וגדלה, שדרישותיה הצודקות מוכרות יותר ויותר וכוחה הולך ורב – אנו זקוקים במידה יותר רבה ממפלגה קטנה וחלשה – לתבונה ממלכתית, הבנת הכוחות הריאליים, חוש המציאות, ראיית הנולד, הערכת הצד שכנגד.

המפלגות בציונות ותנועת הפועלים, 1931,

ממעמד לעם, עמ' רעה-רעו.

הוקם מעמד עובד עברי בעיר ובכפר, בבנין שכונות וערים שלמות, בסלילת דרכים וכבישים, בחיצוב בסלע וסיתות אבנים, בחפירת תעלות וקידוח בארות, בניקוז ויבוש, בסבלות ובהובלה, בכל עבודת שדה וגן למיניה ובכל מלאכה וחרושת לענפיהן – ואין עבודה אשר תיבצר מידי הפועל היהודי.

ולא רק שזכינו לרבבות פועלים בכל ענפי המשק – לעינינו קם פלא אשר גם רבים בתוכנו לא האמינו באפשרותו הקרובה: גושים טריטוריאליים שלמים הבנויים על טהרת העבודה העברית במאה אחוזים. לא רק בהתיישבות העובדת על קרקע הלאום ועל יסוד העבודה העצמית – אלא בהתיישבות ההון הפרטי, על אדמת הפרט, בעבודה שכירה. כמה רחוקים אנו מהימים כשלא יכלו למצוא אומנים יהודים לבנות באר במושב הפועלים, ובית ספר עברי הוקם בעבודה לא עברית, ובהנחת היסודות לעיר העברית הראשונה כמעט שלא שותף הפועל היהודי... דברים אשר לא יאמנו עכשיו כי יסופרו...

עמק הירדן ויזרעאל, גוש השרון ותל אביב, אלפי הפועלים היהודים בשדות יהודה, שומרון וגליל ובתי המלאכה והחרושת בערי הארץ הזימו הנבואות השחורות של שוללי העבודה העברית ותקוות התקומה הלאומית.

עבודה עברית, 1932, **משמרות**, צב.

הכוח שגילה הפועל היהודי במלחמתו הקשה בארץ במשך עשרות שנים נוכח מכשולים וקשיים, שלא ידע שום ציבור פועלים בעולם – את הכוח הזה שאב לא רק מאירגונו המעמדי וחזונו הסוציאלי, אלא מתוך השליחות הלאומית אשר הטיל על עצמו בהכרה וברצון, מתוך הכרה שמאחורי עבודתו ומלחמתו עומד צורך היסטורי של אומה הנאבקת על קיומה ומצפה לגאולה.

שם, עמ' קיט-קט.

הסתכלות צלולה, גלוית-עין ואמיצת-לב בנככי המציאות ותהומותיה; האזנה ערה ואינטואיטיבית לכוחות-התמורה מניעי-העתיד הפועמים בחביון ההיסטוריה המתחדשת בלי הרף – על שתיים אלה בנויה המדיניות הציונית של תנועת הפועלים.

הקדמה, תרצ"א, **אנחנו ושכנינו**.

עם התנשאות העבודה להיות הערך העליון בבנין הארץ, התרומם הפועל לשלב העליון של החיים התרבותיים והחברתיים ביישוב, ובכוח הסתדרותו המופתית וכישרון יצירתו נעשה לגורם המדריך בארץ-ישראל היהודית.

שתי תעודות, 1933, **משמרות**, עמ' רלט.

תנועת הפועלים בארץ, מראשיתה ועד היום, היא שעשתה את המהפכה בקונצפציה הציונית ובחינו בארץ, בקבעה שקיומנו יתבסס על עבודתנו אנו, ולא על עבודת אחרים. זכותנו לעבודה נובעת מסיבת קיומנו, ומפני שאין אנו רוצים ואין אנו יכולים להתקיים על עבודה של אחרים.

זכות העבודה, 1933, **משמרות**, עמ' קו.

הפועל העברי בארץ עשה את עבודתו תמיד מתוך הכרת שליחותו הלאומית, ומלחמתו המעמדית היתה מלחמת מגשימי הציונות נגד המתנכרים והמתכחשים ליעודים הלאומיים.

שתי תעודות, 1933, **משמרות**, עמ' רנב.

זוהי שיטתנו:

חרדה נאמנה לאחדות המעמד העובד בארץ, ההולך וקם מתוך עליה, היונק מתוך מקורות שונים ומרובים בגולה, המחולק בעברו ובמוצאו – ומאוחד בעבודתו, ביצירתו, במלחמתו ובעתידו בארץ.

חרדה למשק ההולך ונבנה בארץ וקולט את העליה העובדת, דאגה ועזרה להתפתחותו ולהתרחבותו מתוך שמירה קנאית ונאמנה על זכויות עבודה, תנאי עבודה ועתיד עבודה בתוכו.

חרדה לגורל העם היהודי ורצון כנה ותמים להעבירו לארץ, לשתלהו במולדת על יסודות עבודה עצמית ומשק עצמי, תרבות עצמית וממלכתיות עצמית – מתוך נאמנות לייעודו ההיסטורי הגואל של מעמד הפועלים במלחמת שחרורו.

שיטת פעולתנו, 1933, **ממעמד לעם**, עמ' רכח.

נצח הפועל העברי בארץ ישראל לא שיקר ולא ישקר.

שם, עמ' רכז.

תנועת הפועלים הארץ-ישראלית אינה המשך מסתעף מתנועת הפועלים היהודית בעולם, בצלמה ובדמותה, אלא מפנה חדש בקורות העבודה בישראל ובתולדות העם העברי.

הפועל הארץ-ישראלי שונה מהפועל היהודי בגולה במוצאו ההיסטורי, במבנהו הכלכלי, במאוייו החברתיים, בייעודו הלאומי. שונה וחדש גם דרכו.

סבל-דורות של עם דווי, עשוק מולדת, אשר זרח עליו חזון תקומה ומהפכה, העלה

נוער יהודי נועז ומעפיל, עז־רוח וקשה־עורף, מורד ויוצר – ויתקע נס־העבודה בשממות־קדומים. ויקם הפועל העברי בארץ ויהי ליציר מולדת ויוצרה.

לא נצר נוסף – גזע חדש של מעמד עובדים צמח לעם היהודי בארצו.

לא מקורות אכזב של גיטאות העבודה היהודית בגולה, אלא מעינות־ברכה, אשר נבקעו במולדת מתנערת מרווים את שורשי הגזע הצעיר ויוצקים בו כוחות גידול ויצירה, אשר לא ידע הפועל היהודי בכך.

לא מרד־אין־אונים ורוגז עקר של בן־חורג על־וב־הגורל, אשר מילאו את חלל תנועת הפועלים היהודית בגולה, אלא מאוויי־כיבוש רבי־תנופה של מיסדי־מדינה וגואלי־עם יחמו את תנועת הפועלים הארץ־ישראלית. המורדים בהווה הדוויה של עם גמול־עבודה ונתוק־אדמה הפכו לכובשי ארץ, כשאחת ידם עושה במלאכה והשנייה מחזיקה בשלח.

במקום הכלים השאולים, שהשתמש בהם הפועל היהודי בגולה – מאין סדן לאומי לעם תלוי על בלימה – יצק הפועל הארץ־ישראלי מתוך גבולי המציאות החדשה דפוסי־פעולה ומחשבה עצמיים במולדת המתחדשת. מצא פטיש־העבודה את סדנו.

הקדמה, 1933, **ממעמד לעם**.

אינני יודע. אם יש עוד ציבור בעולם, באיזו תנועת פועלים שהיא ובתוך איזה ציבור שהוא בעם היהודי, המוכשר להיענות לתביעה כמו הפועל שלנו.

להצלת העבודה העברית במושבות, 1934,

משמרות, עמ' קנט.

הפועל היהודי הוא העם העברי לא כמו שהוא, אלא כמו שהוא רוצה וצריך להיות. אנו שליחי עם לא בהוויתו, אלא בהתהוותו. אנו כבואת־העם בעתידו, לא בעברו, וכמו שברור, כי אין תקומה לעם היהודי, אין עתיד לציונות, אם לא בדרך הפועל היהודי בארץ, ברור גם שאין עתיד ואין ניצחון לפועל העברי בארץ אם לא יהיו תנועתנו אנו ומעשינו אנו תנועת־עם ומעשי־עם.

הנשמה, הכשרה וציוד, 1934, **משמרות**, עמ' רסב–רסג.

תנועת הפועלים תתייצב ותעמוד בראש האומה – או תידרס. זכות העמידה בראש האומה אינה נקנית אלא לאלה שיודעים לעמוד בראש החובה הלאומית.

שם, עמ' רסח.

פועלי ארץ ישראל הם חיל האמונים של העם העברי, צבא־ההגשמה של חזון הגאולה ההיסטורי של ישראל במולדתו.

המדיניות הפנימית והחיצונית של ההנהלה, 1934,

משמרות, עמ' רעא.

הפועל בארץ הוא לפני כל ולאחר כל – שליח, שליחם של האלפים והרכבות ומאות האלפים הפזורים בכל קצוי הגולה ושלבואם הוא צריך לפלס דרך, ושליחו של חזון הגאולה והמהפכה אשר להגשמתו מוקדשת יצירתו ומלחמתו.

לא בשלו ולא לעצמו עושה הפועל את מלאכתו בארץ. המפעל אשר יצר אינו אלא פיקדון, פיקדון היסטורי של הבאים ושל הבאות. על מעשהו הוא אחראי לעתיד ולעתידים לבוא. וצבת בצבת עשויה. ברוחו ובדמותו הוא מעצב את הבאים אחריו.

הסכם עבודה, 1935, **משמרות**, עמ' ריא.

לא עדר הוא ציבור הפועלים בארץ. ואינו הולך בעיניים עצומות אחרי פקודות מישוהו.

גורמי הציונות ותפקידיה בשעה זו, 1938,

משמרות, עמ' שטו.

תנועת הפועלים חתרה ותחתור לקראת הגמוניה מוסרית בציונות וביישוב – למען קיים והבטיח ערכי-היסוד של הציונות המתגשמת: עבודה עברית, עליה חלוצית, התיישבות עובדת, תרבות עברית, שוויון-אחים, זכויות-עם, עמדות פוליטיות, שלום עם שכנינו, עצמאות מדינית, גאולה מלאה ושלמה של העם במולדתו. כל עוד תנועת-הפועלים תהיה נאמנה לשליחות לאומית זו – תתקיים שליחות העם בידיה. אחד התפקידים הראשיים המוטל על תנועת-הפועלים המתייצבת בראש האומה, להקים ולקומם את אחדות העם ואירגונו תחת הדגל הציוני. רק מעמד הפועלים המתנגד לכל הפליה ופריבילגיה, השולל כל ניגוד וקיפוח מעמדי – ימצא בקרבו את הפתוס, העוז והנאמנות למדיניות של כלל-ישראל.

תפקידנו בשעה זו, 1938, **במערכה**,

כרך שני, עמ' 55-56.

השאלה של אחדות תנועת הפועלים היא אחת השאלות העיקריות של מדיניות ציונית.

מדיניות ציונית, 1941, **במערכה**,

כרך שלישי, עמ' 71.

כל המעשה אשר עשינו עד עכשיו – יצירת ראשית הכוח היהודי והפועלי, ראשית כיבוש העבודה העברית, ראשית התיישבותנו על האדמה, ראשית חדירתנו לים – כל התחלות מצערות ויקרות אלה בוצעו אך ורק מתוך שותפות נאמנה של חלוצי המהפכה בארץ והעם היהודי בעולם. שותפות זו בנויה על זיקה הדדית היסטורית, מוכרחת, נאמנה: זיקת העם היהודי לפועל-יור-חלוציו, זיקת הפועל-החלוץ – לעם. כל מי שמטיל דופי במפעל החלוצי של המעמד העובד כאילו בשם האינטרס הכללי של העם – מתנכר למאווייו ההיסטוריים של העם וצרכיו החיוניים. וכל מי שמערער את מרות כלל האומה כאילו בשם העצמאות המעמדית של הפועל – פוגע בשליחותו ההיסטורית של הפועל העברי ומערער את יכולתו

הדינמית. לא בהוויתו ומציאותו הקיימת צפון כוחו ההיסטורי של הפועל העברי – הללו אינן אלא נקודת משען ראשונה – אלא בגנזי העם המפוזר ובנבכי יכולתו הכמוסה. ורק במצאו מסילה למעינות לא-אכזב המפכים בעם – ישאב חלוץ ההגשמה כוחות מתגברים וישגיג את מפעלו המהפכני.

ציוויי המהפכה היהודית, 1944, **במערכה**, כרך שלישי, עמ' 207-208.

על הפועל העברי הטילה ההיסטוריה שליחות כבוד: לבנות את הארץ. שליחות זו נתעלתה הפעם: עליו לבנות מעכשיו את מדינת ישראל, ולבנותה בצלמו ובדמותו. העם היהודי בארצו יהיה עם עובד. עם בן-חורין, עם יוצר בחומר וברוח, ביגיע כפים ומוח, עם של שווים, שווים-זכויות וחובות, עם שאין בו מדכאים ומדוכאים, מנצלים ומנוצלים, משעבדים ומשועבדים אלא שותפים, חברים בעבודה ובמשק. בתרבות ובחינוך, בחברה ובמדינה. בעיצוב דמות עמו המתחדש והמשתחרר לא ישתעבד הפועל היהודי לשום דוגמה כפויה מן החוץ ולא יפעל מתוך חיקוי עיוור, אלא יתווה דרכו, כאזרח חופשי באנושות העובדת. מתוך חירות מחשבתית ומוסרית, מתוך נאמנות לחזון גאולת האדם והחברה המשותף לו ולעובדי כל העמים, מתוך זיקת-עולם ליעוד הצדק, האחוה והשלום של נביאי-ישראל, מתוך דאגה מתמידה לצרכי עמו וארצו ומתוך ראייה נכוחה של נסיבות הזמן המשתנות בלי הרף.

ליסוד המדינה, 1947, **במערכה**, כרך חמישי, עמ' 270.

אחדות הפועלים היא הכרח – בלעדית אין תקוה לאנושות המסוכסכת.

איך תיכון המדינה, 1948, **בהילחם ישראל**, עמ' 211.

כוחה של תנועתנו בזה שהיא העיזה ללכת בדרכים לא-מקובלות ואינה כפופה לדוגמות מוסכמות ויש ביכולתה לכבוש לעצמה דרך חדשה ההולמת את שליחותה.

המהפכה ההיסטורית עדיין בראשיתה, 1949, **חזון ודרך**, כרך ראשון, עמ' 151.

בעוד הפועל החקלאי ברוב הארצות הוא מהנחשלים והמפגרים בתנועת-הפועלים – היה הפועל החקלאי בארץ למדריך ולמכוון של תנועת הפועלים, ובמידה רבה גם של הישוב ושל התנועה הציונית.

ברוח החזון והרצון החלוצי, 1949, **חזון ודרך**, כרך ראשון, עמ' 264.

נראה בכל מקום את האורות ואת הצללים. ויש אורות וצללים בכל העמים וגם אצלנו: אצל היהודים ואצל מפלגת פועלי ארץ ישראל. גם מפלגת פועלי ארץ ישראל יש לה לא רק אורות אלא גם צללים והם כבדים. אסור להתעלם מהם ויש לראותם ולהילחם בהם, ודווקא משום שהמפלגה יקרה לכם. אנחנו לא נקבל את אימרת-הכזב, שיש מצד אחד מלאכי-שרת ומצד שני מלאכי-חבלה ומקומנו עם מלאכי-השרת.

קום יקום החזון, 1949, **חזון ודרך**,

כרך ראשון, עמ' 189-190.

על שני דברים עומדת תנועתנו מאז היותה, עליהם עומד גם קיומנו ועתידנו: על ה"קטנות" וה"גדולות". ה"גדולות" – זוהי חתירה מתמדת לקראת ביצוע חזוננו הציוני-הסוציאליסטי: מדינה יהודית, קיבוץ-גלויות, חברת עובדים. ה"קטנות" – זוהי הדאגה היומיומית לצרכי-החיים של האדם העובד ושל העם: בנין בית, נטיעת עץ, עבודה לעולה, תנאי עבודה הוגנים לפועל ולפועלת, חינוך לילד, ביטוח לזקנה – ועוד אלפי דברים "קטנים" שהם חיי יום-יום ושעה-שעה.

עשרות שנים טפלנו ב"קטנות" אלה. בנינו מתוך מאמץ מתמיד ונאמן בית העבודה העברית בארץ: גאלנו אדמה; בנינו ישובים – קבוצות, מושבים, קיבוצים; אירגנו אגודות מקצועיות; נלחמנו על תנאי-עבודה הוגנים, על ביטוח סוציאלי; נאבקנו על עליה, על זכויות פוליטיות, על שוויון האשה; הקימונו הסתדרות העובדים על מוסדותיה המסועפים והמבורכים והגענו ל"גדולות" – להקמת מדינת ישראל, לנצחונותיה הצבאיים וכיבושיה המדיניים.

גורל המדינה וגורל ההסתדרות כרוכים זה בזה. יתר על כן: גורלו של הפועל תלוי בגורל המדינה, וגורל המדינה תלוי במעמד העובד. עתידנו הקרוב תלוי בכך, באיזו מידה יבין הפועל את דרכי המדינה ותפקידיה ויטה שכם למילוי שליחותה מתוך ראיית צרכי-השעה וצרכי-הדור, ובאיזו מידה תאזין המדינה לצרכי הפועל ותדע לספק אותם באהבה ובאמונה. רק אם נדע גם להבא לשלב ולכרוך "הקטנות" ו"הגדולות" – נצליח גם במדינה וגם בהסתדרות. רק פעולה מתואמת והרמונית בין המדינה ובין ההסתדרות תבטיח כושר הפעולה וההצלחה של ההסתדרות והמדינה, גם בענייני יום-יום וגם בתפקידי הדור.

נאמנות ל"קטנות" ואמונה ב"גדולות" – זו היתה ותהיה דרכה של מפלגת פועלי ארץ ישראל.

בעיות עצמאותנו, 1949, **חזון ודרך**,

פרק ראשון, עמ' 285-286.

חוט השדרה, הלזו של העצמאות ושל המאמץ, המשען הנאמן של העצמאות המדינית, הכלכלית והמוסרית והמונף למאמץ ולכוננות ולדריכות – זהו מעמד העובד.

שם, עמ' 287.

פועלים אינם מלאכים והם עלולים לעשות משגה. אני מוכן למסור לכל מי שרוצה בכך את הדמגוגיה הזולה להציג את הפועלים כמלאכים הצודקים בכל מקרה.

הקיצוב בהלבשה והנעלה, 1950, **חזון ודרך**,

כרך שני, עמ' 240.

מעמד הפועלים היהודים בארץ איננו צד, אלא שליח. הוא שליח ההיסטוריה העברית. והוא מיצה בשליחותו כל מאוויי הגאולה, הוא ספג לתוכו כל מורשת העבר היהודי. הוא התמכר בכל נפשו, בלא תנאי ובלא שיור, לביצוע חזון העתיד. חזון אחרית הימים של נביאי ישראל, חזון הגאולה היהודית במסגרת הגאולה האנושית.

אין מעמד הפועלים בארץ עדיין העם. אבל כל ענייני העם הם ענייניו, והוא שאף לעצב העם כולו בדמותו ובצלמו. והוא הזדהה בלא תנאי את גורל עמו ואת צרכיו ההיסטוריים. ומשום כך הוא לא שאל דרכו מאחרים. הוא לא חיקה שום תנועת-פועלים בעולם. הוא לא השתלב ולא ישתלב בשום כוח זר. הוא דרך וידרוך בשבילו המיוחד. הוא דרך בשבילו המיוחד, כשהיה בודד בעמו, כשהיה בודד בתנועת-הפועלים היהודים, כשהיה בודד בתנועה הציונית, כשהיה בודד בתנועת-הפועלים העולמית; הוא כבש דרך לעצמו אף שלא היתה מקובלת, אף שעמדה בניגוד להלכה השוררת ברחבי תנועת-הפועלים העולמית וגם ברחבי התנועה הציונית. עצמאותו המוסרית והמחשבתית של הפועל היהודי בארץ היא אשר הביאה אותו עד הלום. הפועל העברי בארץ ירש כל דרכיו לא ממארכס ולא קאוטסקי, לא מלנין, גם לא מהס ומפינסקר ומהרצל, אם כי למדנו מהם רבות. הרבה דברים שהוא עשה – והם היו גופי הלכה של התגשמות חזונו – הוא חצב מסלע המציאות של עבודתו בארץ, והדברים שעשה לא היו כתובים בשום ספר, לא סוציאליסטי ולא ציוני. ועצמאות מוסרית ומחשבתית זו הביאה אותנו לעצמאות מדינית. והיא תנאי לקיום עצמאותנו המדינית הזאת. אתה נעמוד, בלעדית ניפול. ממנה לנו הכל.

ראשוני פעמי הגאולה החלו עם העצמאות המחשבתית והמוסרית, עם העצמאות החלוצית. לא בזכות הארגון, לא בזכות הכוח המשקי, אלא בזכות שליחותו ונאמנותו הקולקטיבית בלי תנאי לחזון העם, נעשה הפועל היהודי למורה דרך של הישוב, אחר כך למורה דרך של התנועה הציונית, ובימינו – למורה דרך של המדינה. הוא עדיין בראשית דרכו. הוא עדיין לא הנחיל בשלימות את דרכו לא ליישוב, לא לתנועה הציונית ולא למדינה. הנחלת דרכו לשלושת אלה היא השליחות המיוחדת של תנועתנו. יעוד זה לא התחיל מאתמול, הוא לא יסתיים מחר.

שתי מערכות, 1951, **חזון ודרך**,

כרך שלישי, עמ' 177-178.

איני יודע בארץ ובעם תנועה נאמנה יותר ליעודה, למדינת ישראל, לעם ישראל ולחזון הגאולה היהודית והאנושית, מהתנועה – מפלגת פועלי ארץ ישראל – שאני אחד

מנושאים. ואני מרכין ראשי בפני תנועה זו, בפני הכוחות המוסריים, היכולת החלוצית, ואוצרות הנאמנות והדריכות הגנוזים בתוך רבבותיה, הוותיקים והצעירים, בכפר ובעיר. הם המשען והמדריך הנאמן של העם העובד בישראל, יוצרי ערכיו הגדולים ומגשימי מאווייו ההיסטוריים. וזכות גדולה היא לאדם שכמוני להיות אחד מחבריה ושליחיה של תנועה זו.

מכתב לנשיא, 1953, **חזון ודרך**,

כרך חמישי, עמ' 11.

אנו סבורים שהעם היהודי, כמו שהוא בפיזורו, בתלותו, במצבו התרבותי, במבנהו הכלכלי והסוציאלי, קיומו עלוב וירוד ונתון להתנוונות ולחורבן. ונחוצה תמורה יסודית בשורשי קיומו של העם היהודי, תמורת מקום, מעמד, תרבות ומבנה סוציאלי. מפיזור – לריכוז במולדת; מתלות – לעצמאות לאומית; מחיי אוויר ובלימה – לעבודה וקרקע; מבלי לישונות – ללשון ותרבות לאומית המאחדת דורות וממזגת גלויות. שליחות זו העמיסה על עצמה תנועת הפועלים החלוצית, אין היא הכוח היחיד שיבצע תמורה זו, נדרשים מאמצי העם כולו, אבל במרכז המאמץ יעמוד מפעל העבודה, יצירתם ומלחמתם של חלוצי העבודה, ונושאי בשורת הגאולה המלאה, גאולה לאומית וחברתית, יהודית ואנושית כאחת.

חינוך ממלכתי ודגל, 1953, **חזון ודרך**,

כרך רביעי, עמ' 230.

אין עוד תנועת פועלים שמרובה בתוכה יסוד העזרה ההדדית כתנועת הפועלים הארצישראלית.

במעלה ההר, 1953, **חזון ודרך**,

כרך רביעי, עמ' 230.

תנועת הפועלים הארצישראלית היטיבה לראות בעבודה ציר הקיום והתקומה של האומה ומעוז עצמאותה וכוחה, ושקדה על העברת המוני העולים לחיי עבודה, ועד כמה שאפשר לעבודה חקלאית. ועל טיפוח הסגולות והתכונות החלוציות בנוער. בהכשרה חלוצית של הנוער למפעלי כיבוש והגנה – לכיבוש עבודה. אדמה, ים ולחישול כוח יהודי, ראתה מנוף להגשמה ציונית. היא האמינה כי גאולה לאומית וגאולה אנושית כרוכות זו בזו; מדינה יהודית צריכה להיות מדינת חירות, שוויון וצדק, בנויה על עבודה חופשית, ותכליתה ליצור במולדת עם עובד יהודי בן-חורין, ללא ניגודי מעמדות, ללא קיפוח ואפליה, ללא מנצלים ומנוצלים.

נצח ישראל, 1953, **חזון ודרך**,

כרך רביעי, עמ' 282-283.

המשימות הקשות המוטלות על דורנו והסכנות החמורות הצפויות לקיומנו, מחייבות אחדות פועלי ישראל: לא אחדות טוטאלטרית המיוסדת על "קולקטיביות רעיונית", המדכאה כל מחשבה חופשית ועצמאית, וכל ויכוח פומבי וביקורת הדדית. האחדות הדרושה לנו לא תיתכן אלא על בסיס של חופש מחשבה, ויכוח וביקורת. אבל אחדות זו תתגשם בתוך מסגרת אחת יחידה וכוללת של כל המעמד העובד, בנויה על משמעת-פעולה הנקבעת ומוכרעת באופן דימוקרטי על ידי כלל העובדים.

עלינו להשלים עם מציאותם של חילוקי-דעות במחננו ולקבלם באהבה. חילוקי-דעות קיימים אפילו בגופים הדוגלים בקולקטיביות רעיונית, אבל הם מוסווים או מדוכאים כלפי חוץ. יסוד אחדותנו הוא לא ביחסו של כל אחד מאיתנו לבעיות המרובות המתעוררות מזמן לזמן בתוכנו ובעולם הרחב, אלא בגורל-חיים משותף ובתפקיד היסטורי שנטלנו על עצמנו או שהוטל עלינו לחדש המולדת ולהקים בתוכה עם יהודי בן-חורין, שווה-זכויות במשפחת העמים, שאין בו מקום לניגודי מעמדות, לקיפוח, לאפליה ולניצול.

עלילות המדינה ומשימותיה, 1954, **חזון ודרך**,

כרך חמישי, עמ' 164-165.

עוד שותפות אחת שומה על נאמני המהפכה: שותפות הפועל היהודי עם מעמד הפועלים הבינלאומי, שותפות הבנויה על זיקת גומלין ושוויון של בני-חורין. לא שעבוד ותלות, לא נכר ובדידות. לא בחלל ריק נבצע את דבר המהפכה שלנו. המעשה הקשה והקטן שאנו עושים בתחומי העם היהודי הוא חלק ממעשה גדול ואדיר שנעשה בתחומי האנושות כולה – המהפכה העולמית: פדות לאדם מכל שעבוד, ניצול ודיכוי מעמדי, לאומי, גזעי, מיני, דתי או מאיזה סוג שהוא. שונה דבר המהפכה שלנו ממהפכה של כל עם אחר, באשר שונה גורלנו. אולם השוני רק מייחד – אבל אינו מפריד. במעשה המיוחד שלנו – יש גם מן המשותף, ועלינו לראות גם את המיוחד וגם את המשותף. ומתוך שמירת עצמאותנו המוסרית והאינטלקטואלית – עלינו לטפח את השותפות הבינלאומית של מבצעי המהפכה העולמית, של פועלי כל העמים, שותפות של שווים, לא שווים בכוח – אלא בזכות ובהכרת-ערך. אנו מועטים, מפעלנו זעיר, עמנו חלש, ארצנו קטנה – ובין העמים האחרים יש גדולים ואדירים ותקיפים, והם חולשים על חלקי תבל עצומים. ואף על פי כן אנו שווים-זכויות ושווים-ערך באשר קיימת שותפות המהפכה העולמית, ושותפות זאת – ושותפות אחרת לא ניקח חלק – לא תוכן בלי שווים-זכויות ושווים-ערך.

ציוויי המהפכה היהודית, 1944, **במערכה**,

כרך שלישי, עמ' 208.

הדבר הראשון שעלינו לשמור עליו כעל בכת עיננו – הוא עצמאותנו הרעיונית והרוחנית. אם מי שהוא היה שואל אותי. מה הוא היסוד העיקרי של כוח תנועתנו, אשר במשך

יותר מחמישים שנה יצרה, עיצבה וטיפחה כל ערכי היסוד של תנועת הפועלים בארץ ובמידה רבה גם אלה של היישוב והתנועה הציונית, היתה לכוח המדריך במעמד ובעם, עמדה בראש המדינה והאירה לכל רחבי התפוצה, הקימה שלושה דורות של ממשיכים והנחילה יצירותיה גם לשאר חלקי התנועה – לשומר הצעיר, למפלגת הקיבוץ המאוחד, לגרעינים החלוציים של הפועל המזרחי, לפועלי האגודה והעובד הציוני – הייתי עונה ללא פקפוק, כי במידה רבה עשתה מה שעשתה הודות לעצמאותה הפנימית, לחוסר השתעבדותה לתורות מושאלות, לעוז רוחה לראות המציאות היהודית והעולמית בעיניה היא, בלי משקפים זרים, ובלי השתעבדות לתורות ולסיסמות שצמחו על קרקע זר ובלי כניעה לאבטוריטות מקובלות מבחוץ ומבפנים, טוציאליסטים וציונים, שלא הבינו המציאות היחידה במינה של עמנו, ושלא עמדו על הדרכים הנאמנות של הגשמת חזון הגאולה.

דבר לעצמנו, **דבר**, 25.10.57.

כהה אורו של החזון בצבור הפועלים, נתרופפה אחדותו, ירד המתח החלוצי, נחלשה הערכות ההדרית, וגדל כוחו של האינטרס החלקי – האישי, המקצועי, המשקי, הגושי והמפעלי.

ההסתדרות במדינה, 1956, עמ' 20.

תעודתה של תנועת הפועלים לאחר הקמת המדינה היא כפולה :

א. לעצב דמות המדינה ולהכשירה לבצע יעודי הגאולה הלאומית והסוציאלית בשלמותם, ולחנך ולארגן צבור הפועלים לתפקיד זה.

ב. ליוזם פעולות חלוציות בשטח חינוכי, משקי וחברתי שאין לעשותן בכוח הכפיה והחקוק והמנגנון הממשלתי בלבד.

בשעה גורלית זו נתבעים פועלי ישראל להיות מופת לעם כולו בישראל ובתפוצות בהתנערות מוסרית ובתנופה חלוצית – למיזוג גלויות, להפרחת השממה, לפיזור האוכלוסין, ליוזמה משקית, להרמת ערך העבודה, יכולתה ותפוקתה, לצמצום השרותים ועסקי התינוך, להגברת העבודה הייצרנית והגדלת היצוא, להעמקת הזיקה הרעיונית והמגשימה לחזון התקומה הלאומית והסוציאלית, להגברת הנאמנות והעזרה למדינה, לחיזוק הביטחון והכוננות הצבאית בחזית ובעורף, לגיוס הנוער להליכה לכפר וליישובי הספר, למרחבי הדרום וליישובי עולים. ואחרון אחרון: לחידוש אחדותה ושלמותה הפנימית של תנועת הפועלים בהסתדרות עובדים כוללת אחת ובמפלגת עבודת מאוחדת ויחידה.

שם, עמ' 48-49.

הפילוגים בתנועת הפועלים, יותר מכל גורם אחר, הפחיתו כשרה החלוצי, החלישו כוחה היוזם והיוצר והנמיכו קומתה המוסרית של תנועת הפועלים. פילוג זה אם יתקיים לאורך-

ימים עלול, יחד עם השינויים האחרים שחלו בעם ובצבור הפועלים כולו, לערער עד היסוד מעמדה המדריך והמכוון של תנועת־הפועלים במדינה.

מובטחני כי דמות המדינה, כוחה להתגבר על קשיים פנימיים וחיצוניים, ובעיקר משקלה ומעמדה של תנועת הפועלים בעם ובמדינה תלויים במידה רבה ביכולתן של המפלגות המשתתפות בממשלה להתאחד איחוד פוליטי.

שם, עמ' 47-48.

ח

הסתדרות

יש לנו מרכז בארץ: הסתדרות העובדים הכללית. והוא הבסיס והמנוף של עבודתנו ותנועתנו העולמית. זהו גם המרכז והנושא של כל פעולות הבנין בארץ. מרכז העבודה הוא הרכוש הנוצר והמגובש של התנועה הציונית בארץ, הוא גם בית-היוצר, הכוח המניע של הציונות המתגשמת.

הכשרה חלוצית, 1924, **משמרות**, עמ' רב.

בהסתדרות הוקמה מעין מדינת-פועלים. הרשות האבטונומית של המעמד העובד.

הסתדרות המעמד או פדרציה של מפלגות?

1924, **ממעמד לעם**, עמ' נ.

עם ייסוד ההסתדרות נשתנו התנאים והיחסים הסידוריים בתנועת הפועלים ודרכי הפעולה והמעשה נעתקו למסלול חדש. כוח-הפעולה והמעשה נתרכז בהסתדרות, ההדרכה והכיוון וההפעלה הוטלו על המפלגה.

שם.

בהסתדרות הוקמה מעין מדינת-פועלים, הרשות האבטונומית של המעמד העובד. המשתית של אבטונומיה מעמדית זו היא הבחירה הדמוקרטית, הכללית והשווה; ההנהלה נבחרת על ידי כל הציבור ואחראית על כל מעשיה בפני כל הציבור. לא הסכמי גופים מפלגתיים עומדים ברשות עצמם, לא הרכבות פריטטיות הממונות על ידי המפלגות – אלא בחירה חופשית והכרעה חוקית של רוב הציבור בכל שאלה ולכל ענין שדעת הציבור ובאי-כוחו הנבחרים נחלקת בהם. הבסיס המוסרי של ההסתדרות הוא לא שוויון המפלגות – אלא שוויון החברים.

שם.

פעולת ההסתדרות, מגמתה, כיוונה ונטייתה תלויים ומותנים ברצונם וביכולתם של הכוחות השונים הפועלים ומכריעים בתנועת הפועלים בארץ, בתוך מסגרת ההסתדרות.

שם, עמ' נט.

נוסדה ההסתדרות הכללית, נוצר הכלי המכיל את כל מעמד הפועלים בארץ והמוכשר לדלות בפעולתו את כל תכניה הלאומיים והמעמדיים של תנועת הפועלים בארץ – בתנאי, שתפעל בתוכו המפלגה המכוונת, רבתי-יכולת ואדירת הרצון, אשר תדריך מעשיו ותשליט בהם את המגמה של הציונות הסוציאליסטית.

שם, עמ' נט.

כוח הפעולה והמעשה נתרכז בהסתדרות, ההדרכה הכיוון וההפעלה הוטלו על המפלגה.

שם.

ההסתדרות אינה מטרה לעצמה – היא לא באה רק לשם התועלת שבקיומה לחבריה, אלא בתור מכשיר להגשמת תעודתו ההיסטורית של מעמד הפועלים בארץ.

המפלגה וההסתדרות, 1925, **ממעמד לעם**, עמ' סא.

לא נוכל לקבל שום שיטת הנהלה בהסתדרות שאינה נוסדת על בחירה דימוקרטית, אלא על הסכם של גופים מפלגתיים. לא נוכל להקים ולקיים את מוסדות ההסתדרות על יסוד של צירופים קואליציוניים וקנוניות, אלא על יסוד של בחירה ומצע משותף של עבודה.

מבנה ההסתדרות והנהלתה, 1926,

ממעמד לעם, עמ' סו.

תנועת הפועלים בארץ החשיבה את הערך המוסרי. הלאומי והסוציאלי של העבודה הגופנית. העבודה בשדה, במחצבה, בסדנה – הועמדה בשורה הראשונה של מערכת התמורות והכיבושים אשר הוטל עלינו לבצע במילוי שליחותנו בארץ. אולם יחד עם ראיית העבודה הגופנית כעיקר לאומי וסוציאלי מכריע במפעלנו בארץ, הכירה תנועתנו מראשית צעדיה את הערך החיוני של המדע והטכניקה וכיבושי הרוח, וידעה כמה חשוב השימוש במכשירי התרבות בשביל כל פעולתנו בכפר ובעיר. וכל עוד לא הוכשר הזיווג השלם והאורגני של עבודת היד והמוח בנושא אחד, ראינו צורך חיוני בהתמזגם האירגונית של עובדי היד והמוח, וחתרנו תמיד לאחד את כל העובדים למקצועותיהם בלי יוצא מן הכלל. וברית העבודה הכללית שהוקמה בארץ, הנקראת בשם הסתדרות העובדים, מקפת את כל מקצועות העבודה, הגופנית והרוחנית באין הבדל.

הסתדרות העובדים והאומנויות החופשיות, 1928,

ממעמד לעם, עמ' סט-נ.

אירגון מקצועי, השבחת תנאי העבודה, קבלת עבודה. סידורה והגשמתה, הגברת העליה וקליטת העולים, הנחלת השפה להמונים וטיפוח התרבות העברית, פיתוח ההכרה המעמדית, חינוך הדור הצעיר והשכלת הגדולים, שקידה על הון לאומי ומעמדי, בנין ישובים חקלאיים ופיתוח משקים בכל ענפי העבודה בכפר ובעיר, סידור הספקה קואופרטיבית והקמת מוסדות אשראי ועזרה הדדית, ביטוח הבריאות והחיים, איגוד קיבוצים משקים והתיישבויות, מלחמה לזכויות מדיניות ולאומיות. לחוקת הגנת העובד והעובדת, לאירגון היישוב, לאבטונומיה לאומית. טיפוח הקשרים את העובדים הערבים, הכשרת חלוצים בגולה והעברתם לחיי העבודה בארץ, ריכוז המוני העם סביב המפעל הציוני וקשרים את תנועת הפועלים בין-הלאומית – כל אלה הם חלקים אורגניים מתכנית הפעולה של ההסתדרות.

שם, עמ' ע.

אין אנחנו יכולים להפלות בשום אופן בין סוג אחד של עובדים למשנהו, ולהניח את מישוהו מחוץ לאירגון הכללי, זאת אומרת מחוץ לאחריות הכללית. ברגע שאנו מרגישים עצמנו אחראים לעבודת הנעשית בארץ, אחראים למפעל המתגשם על ידי קיבוצי עובדים בני מקצועות שונים, בעבודה גופנית ורוחנית – אין אנו יכולים לוותר על הקשר האירגוני ועל האחריות הקיבוצית של כל המקצועות למיניהם. העובד המכיר באחריותו כלפי המפעל בשלמותו רואה את עצמו מאוחד עם כל אלה המשתתפים בהקמת המפעל. כל המעמד העובד למקצועותיו מופיע בחטיבה אחת, יחידה ושלמה לא רק מתוך היותו נתון בתנאי עבודה המקרבים את כל חלקיו זה לזה, לא רק מתוך עמדו יחד במלחמת הקיום, אלא מתוך האחריות הכללית, הבלתי נפרדת, כלפי המפעל המשותף אשר לא יבוצע בלי ההשתתפות המלאה והמתאימה של כל המקצועות השונים.

שם, עמ' עא.

היקף הפעולה והאירגון הרב של ההסתדרות טבוע במהותה של תנועת הפועלים בארץ. ציבור העובדים הצומח וגדל בארץ מתוך העלייה רואה את עצמו לא רק כהתחלה של מעמד עובד בריא ונורמלי, אשר לא ניתן כמוהו לעם היהודי בגולה, אלא גם כגרעין וכדיוקן העתיד של עם עברי חדש. ההסתדרות הכללית משמשת בידי הפועל לא רק מכשיר מעמדי להגנת ענייניו ותיבותיו המיוחדים, אלא גם סדן-יצירה לאומי לחשל עליו את עתידות העם העברי המתחדש. הפועל התארגן בהסתדרות לא רק לשם הגנה על תנאי-העבודה – אלא קודם כל לשם העבודה גופה. גורל המפעל ההיסטורי של תנועתנו בארץ כרוך בעבודה שאנו עושים בארץ, וההסתדרות הכללית היא הביטוי האירגוני לאחריות הקיבוצית של ציבור הפועלים לעבודה זו.

שם, עמ' ע-עא.

תביעת ההסתדרות הכללית מכל עובדי הרוח להתייצב בתוך שורותיה, אינה נובעת אך ורק מתוך הצורך והרצון להגביר את כוחה האירגוני של תנועת הפועלים ולשמור על שלמותה ואחדותה הגמורה. תביעה זו היא קודם כל מוסרית בתכנה ובמהותה. הצטרפותו של המורה, הסופר, המהנדס, הרופא לציבור העובדים והסתדרות הכללית היא צו מוסרי של העבודה לכל הנושאים באחריותה. זוהי הצטרפות לשליחות, ליצירה, לאחריות למפעל.

שם, עמ' עג.

הערך הרב והכוח הגדול הנודע להסתדרות הוא פרי הקשר האורגני אשר הוקם בארץ בין הצרכים החיוניים של ציבור העובדים ובין ענייניה ההיסטוריים של תנועת העבודה. ההסתדרות ממלאה בבת אחת שני תפקידים גדולים: כלפי חברה וכלפי התנועה כולה. האירגונים, המוסדות והמשקים המרוכזים בתוכה משמשים את צרכיהם האישיים של חברה לא פחות משהם משמשים את צרכי ההגשמה של התנועה.

ההסתדרות והמפלגה, 1930,

ממעמד לעם, עמ' צג.

הסתדרות העובדים מאחדת בתוכה את כל פועלי ארץ ישראל בלי הבדל זרם ומפלגה, אין ההסתדרות שואלת ל"אני מאמין" של חברה. כל מי שחי על יגיעו מבלי לנצל עבודת זולתו ראוי להתייצב בשורות ההסתדרות. אין ההסתדרות גם אירגון משקי ומקצועי בלבד, לא רק צרכים חומריים ותביעות כלכליות ליכדו את פועלי ארץ ישראל לחטיבה מגובשת שאין דוגמתה אולי בכל תנועת הפועלים היהודית בעולם.

הסתדרות העובדים – לפי מהותה הנפשית ולפי הרצון ההיסטורי הפועם בתוכה היא אירגון של מייסדי ממלכה, לא ממלכת שלטון ודיכוי, אלא ממלכת עבודה ושוויון.

קונגרס ראשון לארץ ישראל העובדת, 1930,

ממעמד לעם, עמ' רסא-רסב.

תנועתנו קיימת על שני כוחות: על האידיאל ועל האינטרס, על החזון ועל הצרכים. אלה הם שני עמודי התווך שההסתדרות נשענת עליהם.

חלוציות והתבססות, 1932,

ממעמד לעם, עמ' קטו.

הסתדרות העובדים – חוט השדרה של היישוב החדש בארץ.

פעולתנו ודרכנו, 1934, **משמרות**, עמ' רצה.

הסתדרות העובדים היא ארגון של מחדשי מולדת וגואלי עם: מולדת עבודה ועם עובד.

הסכם עבודה, 1935, **משמרות**, עמ' ריא.

הסתדרות העובדים היתה לראש פינה בארץ המתנערת מהריסותיה, ובתנועת-הפועלים היהודית בעולם אין משלה בכוחה המשקי, האירגוני, התרבותי והממלכתי.

לקראת הקונגרס העשרים, 1937, **במערכה**, כרך ראשון, עמ' 87.

מסופקני אם עד היום הזה יש בארץ אחרת הסתדרות-עובדים דומה להסתדרותנו במבנה, בכלי פעולתה ובדרכי פעולתה. ושוב, לא מפני אהבת המקוריות אלא מפני הנסיבות ההיסטוריות המיוחדות והתנאים שאינם דומים בשום תנועת-פועלים אחרת. לא לארגן מעמד-פועלים קיים בתוך משק קיים היא נקראה, לא להכין אותו לכיבוש השלטון, לתפיסת המשק למען בצר אותו ברוחו; עליה הוטל מעשה-בראשית – יצירת מעמד-פועלים, יצירת משק חדש.

המהפכה ההיסטורית עדיין בראשיתה, 1944, **חזון ודרך**, כרך ראשון, עמ' 151.

לא הצרכים השוטפים של חבריה, מייסדיה ובוגיה הביאו ליסוד ההסתדרות ועיצוב דמותה ומגמותיה, אלא חזונם ההיסטורי, הלאומי והחברתי. מייסדי ההסתדרות ראו עצמם כנושאי שליחות היסטורית של עם, שליחות לחידוש מולדת ואומה ובנין מדינה עברית וחברת-עובדים.

מייסדי ההסתדרות היו יוצרי ערכים חדשים, משני אורח-החיים של העם, כובשי עבודה ואדמה, הגנה ותרבות עברית. הופכי סדרי החברה והטבע. המניע החלוצי היה רוח-החיים ביסוד ההסתדרות ובפעולתה.

ריכוז העם במולדתו המתחדשת כעם בן-חורין שווה-זכויות במשפחת העמים החופשיים והפיכת העם לעם עובד ללא מעמדות, ללא קיפוח והפליה, ניצול ושעבוד – היתה המגמה המכוונת בפעולת ההסתדרות.

משום כך לא ראתה ההסתדרות עצמה אך ורק כנציגי הפועלים המעטים הנמצאים כבר בארץ, השוקדים על סיפוק צרכי חבריהם, אלא כשליחי המוני ישראל בגולה שיש להעלותם ארצה, לשנות באופן יסודי אורח חייהם, להשרישם בעבודה יוצרת בכפר ובעיר ביבשה ובים, להנחילם לשון-עמם המאחדת דורות וגלויות, לעשותם שליטים בגורלם ומעצבים דמות חברה חדשה, שיש בה גאולת אדם ועם שלמה, ומשמשת מופת לאנושות על גאולתה.

ההסתדרות במדינה, 1956, עמ' 4-5.

ההסתדרות היתה מבצר-עוז לעובדים ומשען נאמן לעם ולמולדת, ויצרה תאי-חברה חדשים בנויים על עבודה עצמית, עזרה הדדית, שותפות ושוויון – והיחלצות מתמדת לצורכי עליה, התיישבות והגנה.

עם הקמת המדינה בוצע שלב ראשון בהגשמת החזון שהקים את ההסתדרות וכיוון פעולותיה – אולם אחריותם ושליחותם ההיסטורית של פועלי ישראל לא נסתיימו אלא התרחבו וגדלו. שם, עמ' 6-7.

משימותיה הראשוניות של המדינה הן קיבוץ גלויות רב-ממדים ובקצב מהיר בתחומי האפשרות ההיסטורית: כינון הריסות המולדת, הפרחת השממה ואיכלוס כל חלקי הארץ; קיום ריבונותה של המדינה, הבטחת שלומה וביצור ביטחונה. ועלינו לעמוד בכל הבהירות והחרירות על האמת המרה, כי בתקופה זו אין העם בישראל ואין גם ציבור הפועלים המאורגן בהסתדרות ערוך לקראת משימות אלה המתנות עתידנו וקיומנו, גם מפני השינויים שנתחוללו בעם ובציבור הפועלים מאז היווסד ההסתדרות, וגם מפני ירידת המתח החלוצי והזיקה ליעוד ההיסטורי והתרופות האחרות הפנימית במחננו.

שם.

היקף הפעולה המיוחד להסתדרות גם לאחר יסוד המדינה לא יצטמצם בפעולה מקצועית וקואופרטיבית לפי הנוהג של התנועה המקצועית בעולם. גם עכשיו עלינו לראות ההסתדרות לא רק כארגון אינטרסים קיימים, אלא כשליחת ההיסטוריה היהודית וחלוץ העם שיתכנס במולדתו. ההסתדרות תחדל למלא תפקיד יוצר ומחנכי – אם לא תהיה גם להבא ברית מחדשי מולדת ואומה – ובזו מדינה למופת, זאת אומרת: חברת עובדים ללא מעמדות, קיפוח, אפליה וניצול. והיא תעשה שליחותו ההיסטורית של המעמד העובד – אם יחד עם פעולתה המקצועית תהיה בשורה הראשונה כוח מחנך ויחס חלוצי, ותעלה בראש וראשונה ערך העבודה, הגופנית והרוחנית, ומעמדה בעם כערך המרכזי המקיים ובונה את האומה והמולדת והחברה החדשה.

שם, עמ' 23.

יש לקבוע כלל יסודי: כל שרות הדרוש לכלל האזרחים – על המדינה לעשותו. כשאני אומר מדינה אין הכוונה דווקא למנגנון הממלכתי. שרותים רבים אפשר לקיים בצורה יעילה יותר על ידי ארגוני הנהגים והצרכנים, כמו למשל שרות הבריאות. יהא זה משגה כבד והפסד חברתי וצבורי אם למשל השרות הרפואי ייהפך כולו לשרות שמתנהל על ידי מנגנון פקידותי של המדינה, לאחר שרוב הגדול של האזרחים במדינה, ובראשם חברי ההסתדרות, ארגנו בכוחות עצמם עזרה רפואית שהגיעה לרמה גבוהה. אולם המדינה חייבת להבטיח ביטוח בריאות כללי לכל האוכלוסין במדינה. וכל מי שאינו חבר בארגון מבוטחים של קופת

חולים יקבל עזרה רפואית ישר על ידי מוסדות המדינה, אבל יש לשמור על האבטונומיה של ארגוני המבוטחים בקופות חולים ויש לעודד גם שאר התושבים שיצטרפו לארגונים כאלה.

זוהי תפיסה סוציאליסטית או ממלכתית מסולפת הרואה בריכוז כל הפעולות האזרחיות וכל המפעלים בידי מנגנון ממלכתי. כשם שהמדינה חייבת לעודד השלטון העצמי במקומות – בעיריות ובמועצות המקומיות, כך היא צריכה לאמץ היזמה העצמית של ציבורי אזרחים בכל צרכי ציבור, שאינם צמודים לתחומים טריטוריאליים. אולם כל דבר שהוא ביסודו צורך ממלכתי כללי, וההסתדרות טיפלה בו לפני יסוד המדינה, באשר לא היה מכשיר ממלכתי יהודי בימי המנדט – אין ההסתדרות צריכה להוסיף לטפל בו, אלא הוא צריך לעבור לרשות המדינה.

שם, עמ' 23-24.

איני מהמזלזלים בחשיבות מנגנון ומסים וסדרים בקיום ההסתדרות. בלי כל אלה ההסתדרות לא תיכון. אבל אין אלה אלא הפיגום, ולא הבנין עצמו. בנין ההסתדרות היא **נפש הפועל**, הכרתו, מסירותו, זיקתו הרעיונית והמוסרית ליעוד מעמד הפועלים ולשליחותו ההיסטורית בעם.

שם, עמ' 36.

עם תקומת המדינה נשתנה מעמדה של ההסתדרות העובדים. כשהיינו שרויים תחת שלטון זר – היתה ההסתדרות העובדים, לא פחות מההסתדרות הצינית, מכשיר יעיל לקליטת עולים, להעברתם לעבודה, לחינוכם העברי ולהתיישבותם על הקרקע או להיאחזותם במלאכה ובחרושת. תפקיד זה ממלאה עכשיו המדינה ביתר סמכות, ביתר יכולת וביתר אמצעים. אבל כוחם ומשקלם של פועלי ישראל לא פחת עם קום המדינה אלא גדל; וכל ממשלה בישראל, מאז הבחירות הראשונות לכנסת, יש בה רוב פועלי, רוב של מפלגת פועלי ארץ ישראל, עם שותפים של סיעות פועלים אחרות או בלעדיהם, וההסתדרות העובדים יכולה – וחייבת – עכשיו לרכז כל מאמציה בתפקידים המיוחדים לה כהסתדרות עובדים ולא כתחליף למדינה.

דבר לעצמנו, **דבר**, 25.10.57.

מי שאינו רואה את המפלגה מפני ההסתדרות שוגה לא פחות ממי שאינו רואה את ההסתדרות מפני המפלגה.

ההסתדרות המעמד או פדרציה של מפלגות, 1924,

ממעמד לעם, עמ' נד.

הפועל העברי בא לארץ כשליח. בתוקף שליחותו, ובתוקף המציאות הוא נהפך לאינטרסנט והריהו מקבל בארץ שני פנים: פנים של תובע ופנים של נתבע. וכשהוא מופיע בציבור

בהכרח ייעודו וצרכיו, הוא מתארגן בהתאם למהותו הכפולה בשני אירגונים: באירגון של תובעים – בהסתדרות, באירגון של נתבעים – במפלגה.

התובעים והנתבעים אינם מהווים שני מחנות שונים. אין חלק אחד של הציבור רק תובעים, וחלק שני רק נתבעים. כל אחד ואחד מהפועלים הוא גם תובע וגם נתבע. אירגון התובעים הוא אידנטי – או צריך להיות אידנטי – בהרכבו האישי עם אירגון הנתבעים. החלוקה בין אירגון תובעים ובין אירגון נתבעים בכלל אינה אבסולוטית. התחומים בין התובע ובין הנתבע. בין התביעה ובין ההתבעות, יונקים זה מזה ואינם ניתנים להפרדה גמורה. אולם במוטיבים הנפשיים של שני האירגונים הללו, במניעי פעולתם ובשרשי זיקתם יש הבדל עיקרי. זיקת-החבר להסתדרות היא בעיקר זיקת-תועלת, זיקת-צרכים; זיקת החבר למפלגה היא בעיקר זיקת-רעיון, זיקה מוסרית. בתוך ההסתדרות מופיע החבר בעיקר כתובע. הוא דורש עבודה מהלשכה, עזרה רפואית – מקופת חולים. הגנה על תנאי עבודתו – מהאגודה המקצועית, שיעורי-ערב וחינוך – מוועדת התרבות, ביטוח חיי – מ"הסנה", קרדיט – מבנק הפועלים, התיישבות – מהמרכז החקלאי וכו'. במפלגה אין החבר תובע אלא נתבע. לא סיפוק צרכיו. אלא קיום שליחותו ההיסטורית מזיקק אותו למפלגה.

ההסתדרות והמפלגה לאחר האיחוד, 1930,

ממעמד לעם, עמ' פו.

אני רואה בהסתדרות את כלי-היוצר הגדול שהקימה תנועתנו. ולאט לכם להסתדרות זו! גם ההסתדרות אינה אירגון של אינטרסים בלבד, גם להסתדרות יש אידיאה וחזון. בלי הרעיון והחזון המפעמים בלב ציבור הפועלים בארץ, בלב הציבור כולו, לא היתה קמה הסתדרות כזו. ועל שלמות ההסתדרות ועצמאותה. על רעיון ההסתדרות וחזונה נשמר מכל משמר. נכסי ההסתדרות אינם נכסי המפלגה. אינם נכסי שמונה-עשר אלף חברי המפלגה, אלה הם נכסיהם של מאה אלף פועלים ומאות אלפים נוער חלוצי בגולה. אין המפלגה פרקציה בהסתדרות. למפלגה יש תפקידים גם מחוץ להסתדרות. ואין ההסתדרות כפופה למפלגה, ההסתדרות היא עצמאית, ובה פועל הרצון הקיבוצי של מעמד-הפועלים כולו. המפלגה היא מפלגת הרוב אך ורק כאשר היא נאמנה לכלל הפועלים, ולא רק כאשר היא דוגלת בכלליות של הפועלים. הכיוון של המפלגה הוא הכיוון של רוב חברי ההסתדרות – ורק בתוקף עובדה זו מכוונת המפלגה את ההסתדרות. שמונה-עשר אלף חברי המפלגה אין להם שום יתרון בקרב חברי ההסתדרות. דרך המפלגות אינה נעשית באופן אוטומטי דרך ההסתדרות. בלי אישורה של ההסתדרות, כלומר, של כלל הפועלים המאורגנים. אין כיוון המפלגה מחייב את ההסתדרות יותר מכיוונו של "השומר הצעיר" או מכיוונם של "פועלי ציון" שמאל. שליחי המפלגה אינם מתמנים בתוקף המפלגה שליחי ההסתדרות. מבלי שהציבור ההסתדרותי יבחר בהם, אין להם שום סמכות הסתדרותית. שליחי ההסתדרות הם אלה שההסתדרות בחרה בהם – ולא אלה שהמפלגה קבעה למטרה זו. אין אנו רואים בהסתדרות אובייקט לפעולת

המפלגה – אלא סובייקט של פעולת-עצמו. ההסתדרות מנהלת פעולתה וחיה את חייה – כאילו לא היתה מפלגה. אחרת היא נהפכת למסגרת ריקה. חברי המפלגה בהסתדרות דינם בכל כדין חבר אחר. לגבי הנאה ממוסדות ההסתדרות ושרותיה כמו לגבי זיקה למוסדות ההסתדרות ואירגוניה אין כל הבדל ופדות בין חבר לחבר. אולם חבר המפלגה בהסתדרות, כחבר המפלגה בכל מקום אחר, כפוף למרות המוסרית והרעיונית של המפלגה. מסגרת המפלגה אינה גורעת מכפיפות חבריה למשמעת הפעולה של ההסתדרות, אלא שהיא מטילה עליהם עול נוסף: נאמנות לציוויים המוסריים והאידיאולוגיים של המפלגה.

תפקידנו בשעה זו, 1938, **במערכה**,

כרך שני, עמ' 54-55.

קיבוץ וקבוצה

הכלי הנאמן של עבודת כיבושנו בארץ זה הקיבוץ, העובד על יסוד עזרה הדדית ואחריות משותפת בעבודה, כל הכיבושים הגדולים והקשים של הפועל העברי בארץ נעשו על ידי הקיבוץ.

ההכשרה החלוצית, 1924, **משמרות**, עמ' כג.

חיי הקיבוץ מתחבטים בשאלות קשות ומורכבות, שעדיין לא מצאו להן פתרון. השאלה המרכזית והיסודית בפעולתו המשקית היא לא צורת המשק – אלא סוד הצלחתה.

שם, עמ' כד.

עשרים הבחורים והבחורות על גדות הירדן, אשר לפני יותר משלושים שנה יצרו את הקבוצה הראשונה – עשו בשביל ההיסטוריה היהודית והאנושית, בשביל תנועת הפועלים היהודית והבינלאומית יותר מכל המון הסוציאליסטים והריבולוציונרים, היהודים אשר רצו אחר מרכבת המהפכה של העמים הגדולים.

ציוויי המהפכה היהודית, 1944, **במערכה**,

כרך שלישי, עמ' 204–205.

המפעל הקבוצתי שימש משך ארבעים שנה נקודת-מוקד של התקומה היהודית, בארץ ובגולה. במפעל זה התרכזו המאווים ההיסטוריים שנשא בלבו העם היהודי לגאולה שלמה. מפעל זה שימש מורה-דרך לאלפים ולרכבות מבני דורנו למולדת וחינך אותם לעבודה, לחקלאות ולתרבות עברית, לטיפוח האישיות היוצרת, להעלאת האשה. לחיי חירות, שוויון ועצמאות. כגורם מחנך בעם שלח המפעל הקבוצתי אורו למרחקים, לכל תפוצות הגולה. הקרין פני הנוער בעיירות ובכרכים. העשיר והפרה אותו בערכי-חיים חדשים, יהודיים ואנושיים, והקים בהרבה ארצות – ברוסיה, ארצות הברית, ליטה, פולין, גרמניה, רומניה, אנגליה, דרום-אפריקה, תוניס, אמריקה הדרומית ועוד – דור חדש, נועז יוצר, חלוצי. מפעל זה שינה פני הציונות הכללית ופילס נתיבות חדשות ונאמנות לכנין המולדת ולעיצוב האומה. הוא שינה נוף הארץ – גם הנוף הפיזי וגם הנוף הרוחני. ואל נחשוש להגיד זאת

ברמה ובתקיפות ובאמונה שלמה – מפעל זה שימש וישמש בשורת-חיים חדשה לא רק לעם היהודי אלא לאנושות כולה.

בכוח החזון והרצון החלוצי, 1949, **חזון ודרך**, כרך ראשון, עמ' 261.

הקבוצה הכשירה וחינכה אשה עובדת – אשה שותפת בכול לגבר, ושווה אליו בזכויות ובחובות. הקבוצה אימנה את היהודי הלוחם – איש ההגנה, האיש העובד בזיעת אפיו ויוצר שדהו ומשקו, ומגן עליו כאשר תגן אם על פרי בטנה. הקבוצה נתנה לנו תרבות העבודה, כלומר עבודה תרבותית, מבוססת על כיבושי המדע והטכניקה. בראשית התנועה של חיבת-ציון היו כאלה שנשארו בלבם חלום של הקמת איכר פרימיטיבי, מעין "מוז'יק" רוסי, שאינו משנה מדרכי אבות-אבותיו ומסתפק במועט וחי בדוחק ורחוק מכל אוצרות הדעת והתרבות. הקבוצה התבצרה על עבודה מתוקנת ומשוכללת, נעזרה בכל אמצעי המדע וחתרה לקראת עיצוב טיפוס חקלאי בעל רמה תרבותית – והצליחה. ובעוד הפועל החקלאי ברוב הארצות הוא מהנחשלים והמפגרים בתנועת-הפועלים – היה הפועל החקלאי בארץ למדריך ולמכוון של תנועת הפועלים, ובמידה רבה גם של היישוב ושל התנועה הציונית. הקבוצה היתה למקור השראה חלוצית בקרב הנוער בארץ ובגולה.

הקבוצה היתה לא רק דרך – אלא גם חזון. החזון הזה יקום אם תקום שותפות מלאה, נאמנה ומתמדת בין המדינה ובין הכוחות החלוציים, כי רק בכוח המדינה אפשר להפוך חזון הקבוצה למציאות כוללת ושלטת.

שם, עמ' 268.

התנועה הקיבוצית בתוכנו הדוגלת, ולא לשווא, בחלוציות – לא הכזיבה אף פעם כאשר הכזיבה בתקופה גדולה וקשה זו. איפה התנועה החלוצית בקליטת העליה? אלפי החלוצים שעשו גדולות במשקיהם ובקיבוציהם – מה עשו בשביל העליה העממית הגדולה? בשביל העליה של משקם – כן. בשביל העליה של קיבוצם – כן, אבל מה עשו בשביל שלוש מאות אלף העולים? אני בוש ונכלם שתי שנים אלה למראה כישלונה של התנועה החלוצית. נפל הדבר הגדול ביותר בתולדותינו, החלה יציאת מצרים. החל קיבוץ-גלויות, ומה עשו חלוצינו? האם גויסו הקיבוצים לשם כך? – עוד לא היה כישלון כזה לתנועתנו. אני יודע שחלוצינו מוכנים לחלק את מיטתם ואת פיתם עם כל אלה שבאים למשקם. אבל ישנם רבבות יהודים שאינם באים דווקא למשקים אלה, וגם הם רוצים לעבוד. רוצים להיות חקלאים, רוצים להתיישב על הקרקע. רוצים ליצור משקים – הנענה הציבור החלוצי לצרכי רבבות אלה, מחוץ לאנשי המושבים? אני יודע כל התיירוצים, והתיירוצים הם – שמירה, כאילו, על ערכים חלוציים. בעיני זה ערעור יסודה של החלוציות.

התפקיד החלוצי בקיבוץ הגלויות, 1950,

חזון ודרך, כרך שלישי, עמ' 36.

הקבוצה ממצה בהווייתה ובמגמתה כל תכני הגאולה: היא ממזגת צרכי תקופתנו בחזון אחרית הימים. היא מבשרת פדות האדם, פדות העם, פדות האנושות. מי שדן על הקבוצה והקיבוץ רק מבחינת תכנם החברתי בלבד, מקפח זכותם בשטח כיבוש העבודה. ביצירת החקלאות העובדת, בפיתוח המשק המגוון, בטיפוח התרבות העברית, בחישול כוח ההגנה, בהכשרת העצמאות המדינית והכלכלית. בכל אלה רבה ידה של הקבוצה לא פחות משל צורות ההתיישבות וענפי משק אחרים, אם לא יותר. אולם נכון הדבר שיחודה של הקבוצה הוא בתכנה החברתי. היא נושאה בתוכה צורת-חברה חדשה, החופשית מנגעי הקיפוח והאפליה מכל הסוגים שפגעו בחברה האנושית בכל המשטרים ובכל התקופות ללא יוצא מן הכלל, עד ימינו אלה ועד בכלל. הקבוצה שוללת תכלית שלילה עקרון האדנות לכל צורותיו, שעליו התבססו ומתבססים עדיין יחסי החברה – יחסי אדם ועמים והיא מגלמת בתוכה, הלכה למעשה, עקרון השותפות בשלימות ובמילואו, שותפות בני אדם עובדים כשווי זכויות וחובות בכל. אין זו תכנית ושאיפה לעתיד, אלא מציאות חיה ומתרחבת זה למעלה מארבעים שנה. הקבוצה הוכיחה בפועל שאפשר לבנות משק, חברה ותרבות ללא כל אדנות ובמסגרת של יחסי-שותפות צרופים, כלומר: יחסי שוויון ועזרה הדדית ובזאת ערכה היהודי והאנושי, הציוני והסוציאליסטי של הקבוצה.

שליחות המפעל הציוני, 1951, **חזון ודרך**,

כרך שלישי, עמ' 235.

הקבוצה היא פדות האדם כשם שהיא פדות החברה, ואני מאמין – גם פדות האנושות.

שם, עמ' 238.

בקבוצה נתרכז מיטב האדם בישראל. אנשי הקבוצה כבר נמצאים בארץ, כבר עובדים, כבר יושבים על הקרקע, כבר חיים חיי שותפות ושוויון, כבר מגלמים כל ערכינו הציוניים והסוציאליסטיים – והקבוצה חייבת קודם כל לגדול מתוכה. יש ערך רב לתורשה, יש ערך רב לסביבה. גם התורשה וגם הסביבה בקבוצה – אין כמוהן בשום פינה אחרת בעם. ועליכם לקבוע מיכסת חובה של ילודה: לפחות ארבעה ילדים בכל משפחה. אין שום משק ותא חברתי מוכשר לקיים זאת בתנאים הנוחים ביותר – כקיבוץ.

ערכי הקבוצה, 1953, **חזון ודרך**, כרך חמישי, עמ' 200.

קבוצה – פירושה לחיות בארץ, לעבוד, להתיישב על הקרקע לטפח כוח יהודי, תרבות עברית, לקיים זיקה למעמד הפועלים ולעם היהודי, לבנות המדינה, לקלוט עליה, להעלות האשה לשותפות מלאה עם הגבר בעבודה, במשק, בתרבות ובחברה; קבוצה זוהי עזרה הדדית, זוהי אחריות היחיד לכלל ואחריות הכלל ליחיד; קבוצה, זו שותפות מתוך חירות ושוויון חברתי מלא.

במעלה ההר, 1953, **חזון ודרך**, כרך רביעי, עמ' 245.

ערכי הקבוצה, בפי שאנו מכירים אותם היום, צמחו ונתגבשו לאט-לאט, מתוך התנאים המיוחדים שבהם היה נתון מפעלנו בארץ. בתנאים מיוחדים אלה היה הגורם המכריע – הגורם האנושי; הטיפוס האנושי היחיד במינו שעשה את כיבוש העבודה למפעל חייו ולציר העיקרי של תקומתנו הלאומית והאנושית במולדת, הוא שעיצב צורת-חיים חדשה הממזה ומגלמת כל מאוויי דור-המהפכה והגאולה. טיפוס אנושי זה לא בא מן ההפקר. הוא ספג לתוכו מיטב המורשה העברית בדורות האחרונים כפי שנתגלתה בספרות העברית החדשה ובתנועת חיבת ציון והציונות, וגם ינק ממאוויי המהפכה המדינית והסוציאלית כפי שנתחוללה ברוסיה במאה התשע-עשרה ובראשית המאה העשרים, עד הסתלפותה על ידי הבולשביקים. מצויד בעושר רעיוני ומוסרי זה הלך "שאול-בן-קיש" מהעליה החדשה לחפש את האתונות – ומצא את המלוכה; נאבק על כיבוש העבודה ויצר תוך כדי מאבקו את היצירה החברתית המשוכללת ביותר בדורנו ובכל הדורות: הקבוצה.

שם, עמ' 248.

התיישבות עובדת

ההתיישבות העובדת היא יצירה עצמאית של הגניוס היוצר היהודי ושל ההיסטוריה הטראגית והגדולה שלנו שנעשתה על ידי שליחה הנאמן – חלוץ העבודה בארץ.

דברי תשובה, 1949, **חזון ודרך**,
כרך ראשון, עמ' 174.

ההתיישבות העובדת – נשמת רוחה של תנועתנו בארץ. שום תנועה פועלים בעולם ולא שום תנועה אחרת לא הלכו בדרך זו. גם מורים גדולים של תנועתנו בזמן הראשון שללו את האפשרות של הקמת ההתיישבות העובדת; די להזכיר שני שמות: בר ברוכב ויוסף אהרנוביץ בראשית תנועתנו.

ולא רק עצם ההתיישבות העובדת היה חידוש בתנועת-הפועלים העולמית, אלא דרכי ההתיישבות הזאת נשארו עד היום הזה מיוחדות לתנועתנו. לא העתקנו את דרכי התיישבותנו משום ארץ, גם לאחר התמורות ההיסטוריות הגדולות אשר התחוללו בעולם וגם לאחר שקמו ממשלות פועלים בעקבות מלחמת-העולם. עד היום הזה ההתיישבות העובדת טבועה בחותם מיוחד, שאין דומה לו בשום ארץ אחרת. ועשינו זאת לא מאהבת המקוריות, אלא מפני נסיבות היסטוריות מיוחדות, שבהן הוטל על הפועל העברי לבצע שליחותו ההיסטורית, שבלי הדרכים החדשות לא היה מסוגל לבצע אותה.

המהפכה ההיסטורית עדיין בראשיתה, 1949,
חזון ודרך, כרך ראשון, עמ' 151.

ההתיישבות היא היא שהקימה את המדינה. וההתיישבות הזאת קיפלה בתוכה ביודעין ובלא יודעין, גם את המאויים של שחרור סוציאלי ואנושי. הוקם בארץ משהו שאין דוגמתו בעולם. ההתיישבות העובדת – הבנויה לא על תחרות בין אדם לאדם, ולא על שעבוד אדם לאדם, אלא על עזרה הדדית בין עובד לעובד, על שוויון, על שותפות – אינה מפעל בלבד, אלא דרך; ולא רק לנוער היהודי ולעם היהודי, אלא לעולם כולו. אינני יודע אם האחרים ילכו או לא ילכו בדרך הזאת, אבל אין מניעה לכך שגם הם יבחרו בה. אם יהודים מצליחים לבנות משק כזה וחברה כזאת, והדבר קיים זה כיובל שנים

והוא מתרחב ומתגבר – למה לא יוכלו לא יהודים לעשות בארצותיהם מה שעשו יהודים בארצם?

קום יקום החזון, 1949, **חזון ודרך**,

כרך ראשון, עמ' 189.

לקראת העתיד שנפתח לנו עם קום המדינה אנו זקוקים להתיישבות הכוללת בתוכה גם חקלאות וגם חרושת, גם דיג וגם ספנות, גם תחבורה יבשתית וגם תחבורה אווירית, גם אזרחים וגם אנשי צבא, התיישבות המטפחת בתוכה גם יגיע-כפים וגם כיבושי המדע וערכי התרבות. ולא יבצר הדבר מאיתנו – אם הנוער יעזו ויעפילו ויאדיר המעשים שלמד מקודמיו ולא ירתע מתנופה חלוצית אשר לא הסכנו לה עד עתה – וידגול בעוז-רוח לעשות החזון למציאות.

בכוח החזון והרצון החלוצי, 1949, **חזון ודרך**,

כרך ראשון, עמ' 269.

ההתיישבות המחודשת של היהודים במולדתם היא אחד מגילויי ההעפלה האנושית הנועזים והפורים ביותר בתולדות זמננו. גמולי-אדמה במשך מאות בשנים, פזורי-אדם בכל קצווי-תבל, אמוני מסורת עירונית של דורות – באו שבי-ציון לארץ עזובה, מדולדלת, פרועה ועניה, ובניגוד ל"חוקי" החברה והכלכלה ומתוך מרד בהרגלי עשרות יובלות. תקעו מחדש, אחרי אלפי שנים, מחרשה באדמה, הפרו רגביה והקימו כפר עברי. זה היה הנס הגדול של ימינו, הפלא והמופת.

הנס של הכפר העברי, 1950, **חזון ודרך**,

כרך שני, עמ' 183.

חוליה בשלשלת קדומים ומעשה-בראשית כאחת – היה דבר הכפר העברי. מרחקי-דורות ומרחקי-ארצות קסמה אהבת-מכורה לבני עם משונה פזור-עמים ולמוד-נדודים, וקול אדמה נשמה ונכספת בקע ממעמקי לב הומה ושומר אמונים, ומצפון ומדרום, ממערב וממזרח נהרו בודדים וחבורות, ונצמדו באהבה וביגיעה לנוף קדומים עירי והצמיחו חיים חדשים אשר לא ידע העם ולא ידעה הארץ זה מאות בשנים. לא באפס יד אלא במאבק-אדירים הפכו פני אדמה והאדם – מאבק בין האדמה עשוקת-הדורות ובין האדם צמא-היצירה. רוח האנוש ועמלו גברו על איתני-הטבע המשותקים. נרתעה השממה מפני יכולתם המפרה של אנשי ההעפלה, ומסע הניצחון של ההתיישבות היהודית פשט בחולות, בכיצות, בטרשים. בערבה, בגיא, בעמק ובהר, וכל פגעי הטבע לא עמדו בפניה.

אפס לפגעי הטבע נוספו מזמן לזמן פגעי-אדם. מחוללי השממה ושומריה לא ראו בעין יפה את הבנים הנידחים והמרוחקים אשר זינקו לפתע-פתאום מהנכר לכבוש מולדת

ולבנותה, אם כי גם עדיהם הגיעה ברכת התנובה המחודשת. והיד שעשתה במלאכת הבנין וההפרחה נאלצה גם לאחוז בשלח־ההתגוננות. למאבק הקשה, המפרך והמתמיד באדמה נשמה ועזובת דורות נוסף מאבק עקוב דמים בין חלוצי מהפכה יוצרת ומחדשת ובין מקפיאי שממה ועוני. ולנס הכפר העברי נלווה נס שני – נס הגבורה של מגיני עבודה, שלום ומולדת.

שם, עמ' 183–184.

חלוציות

ארץ אינה נבנית אלא על ידי חלוצים. ההגירה ההמונית אינה מציגה לעצמה מטרות היסטוריות. היא נוהרת למקום שבו הוכשרו כבר התנאים לקליטתה. הכשרת־ארץ ויצירת־התנאים זהו תפקיד־חלוצים, חלוצי־העבודה. הבנין והמדע, המזוינים ברצון כביר ובהכרת שליחות היסטורית, והמוכשרים לשתף את גורל חייהם הפרטי במשאת־נפש והיודעים למסור את נפשם על קיום שאיפותיהם.

מתן ארץ, 1915, **ממעמד לעם**, עמ' ה.

מחנה החלוצי העובד אך דרך אחת לו, אך מטרה אחת נגד עיניו, מגמה אחת בעבודתו בארץ: ליצור יישוב עברי עובד, יישוב שאין בו עושקים ונעשקים, עמלים שמקפחים פרי עמלם ובטלנים החיים על יגיע זרים, אלא חברת עובדים שווי־זכויות ובני־חורין, המבקשים לעמנו גאולה שלמה וגמורה בתוך גאולת העבודה וחיי עבודה.

לוועידת היסוד של ההסתדרות, 1920,

ממעמד לעם, עמ' מ.

תעודת החלוצי היא הכשרת חבריו למילוי תפקיד העבודה, ההתיישבות והכיבוש של ההסתדרות הכללית בארץ, לפתח בהם את ההכרה, האחריות והמשמעת המעמדית. לחנך אותם להשתתפות פעילה, ערה ונאמנה בכל הפעולה היישובית והציבורית של תנועת הפועלים ובנין המשק של חברת העובדים בארץ.

ההכשרה החלוצית, 1924, **משמרות**, עמ' כה.

עמנו, עתיק יומין, אשר נעתק בחוזק היד מהאדמה, אשר איבד את הדבר היקר והגדול שלא ידענו את ערכו עד בואנו הנה – הדבר היקר שאנו קוראים לו מולדת; העם אשר נדמה היה לעולם כולו ולו לעצמו, כי כבר בלה מזוקן ואבדה תקוותו – הקים עכשיו בן־זקונים, המראה כמה כוחות חיים, מאוויי־יצירה, כישרונות פעולה צפונים עדיין בעם זה. ואם יבוא מישוהו פעם לציין את הדבר היותר גדול שגילה העם העברי בעשרות השנים האחרונות, לא

רק בהסתגלות לחיי גולה, אלא גם בהתנערות לחיים חדשים, אז יאמר: החלוץ! אותו המראה הגדול, אשר גם עמים אחרים, הרתוקים לאדמתם והמלאים כוח חיות, משתאים לו; המראה הגדול, אשר קמו בקרב העם הזה בני נעורים, גמולי עבודה, למודי בטלה; ילידי עיר מפוזרים בארצות תבל; קמו לא מתוך התלהבות של רגע, לא כדי לחרף את נפשם על בריקות – אלא לחיי גבורה יום-יום, שנה שנה, עשרות בשנים.

לחידוש העליה החלוצית, 1929,

משמרות, עמ' לה.

החלוץ היהודי בארץ הוטל עליו להבליג ולגבור על הרבה נטיות, סגולות והרגלים אשר הביא איתו מתוך חיי התלישות והבלימה בגולה, ולטפח בתוכו חושים ויצרים חדשים אשר יגבירו את כישרון פעולתו ואחריותו הקיבוצית ויאדירו את רצונו ויכולתו למאמץ מתמיד, תכניתי ועקשני המכוון למטרה.

נאום הנעילה, 1930, **ממעמד לעם**, עמ' רסו.

מתוך מסירות שאיננה יודעת גבול ומתוך התלהבות שאינה נרתעת בפני כל מכשול עזבו מאות ואלפים נערים ונערות את בתי ספריהם, נפרדו מהוריהם, לעתים תכופות הזניחו חיי עושר ורווחה, הסתלקו מקריירה פרטית ודאגה אישית, ומבלי שים לב למעצורים קשים ומרובים עלו לארץ ישראל ונתמכרו לעבודה הכי מפרכת בסלילת כבישים, בחציבת אבנים, בחפירת תעלות, בייבוש ביצות, בהכשרת אדמות, בכריית בארות, בבנין בתים, ובכל עבודות אדמה, חרושת ומלאכה, מבלי שים לב לתנאים, לשכר, לבריאות, לכיטחון החיים. – האידיליאל האחד המפעם בלבם הוא: להיות "חוטבי עצים ושואבי מים" במולדת העברית השבה לתחיה.

תזכיר לוועדת החקירה, 1949,

אנחנו ושכנינו, עמ' קצט.

כוח עצום וכביר – אם כי נעלם וסמוי מן העין, כוח רצון-הקיום של האומה העברית הצמאה לארץ ולעבודה. לחרות וקוממיות, כוח עשוי לבלי חת ובלתי נרתע מפני כל מכשול, הוא שדפק על ראשי החלוצים וציווה עליהם לכבוש את העבודה בארץ. כי זוהי שאלת החיים של העם, לא בכוח – אלא בכוח השליחות ההיסטורית אשר לקחו על עצמם חלוצי העבודה – לסול דרך לשיבת המוני ישראל לארצם – חוללו את הפלא הגדול שעליו גאוות המפעל הציוני ומאתו תקוות עתידנו בארץ.

עבודה עברית, 1932, **משמרות**, עמ' צז.

אם יש מי-שהוא ראוי לשם הכבוד הנערץ, אשר נתמעך מרוב שימוש בימינו, אבל העתיד להיזכר ברטט-קדושה ואהבה בדורות הבאים, השם "חלוצים" – הרי הם אלה שהעפילו לפני

יובל שנים לתקוע יתד ראשונה בחולות יהודה השוממה והעזובה ולחדש אחרי אלף ושמונה מאות שנים את הברית בין ישראל וארצו.

שם, עמ' קיח-קיט.

תנועת הפועלים הארץ-ישראלית הולידה בגולה תנועה יקרה בצלמה ובדמותה – את התנועה החלוצית. אם גאוות הציונות בארץ היא מפעל העבודה – הרי עטרת הציונות בחוץ-לארץ היא התנועה החלוצית. בתנועה זו שאין דומה לה בחיי העמים האחרים, באו לידי גילוי מובהק כל הטוהר, התפארת והגבורה שבציונות. עם סב זה, גמול מטבע ומעבודה, תשוש הרצון הלאומי ומחוסר אופי ופרצוף עצמי, שכאילו בלה ונתפורר מזוקן ומנדודים ומתלישות – חידש פתאום את נעוריו, הקים מתוכו דור חלוצים רענן, אדיר רצון, צמא עבודה ועורג מולדת אשר לא ייחת מכל פגע ולא יירתע מכל מכשול ואשר יעשה את דבר העם ותקוותו לתעודת חייו. תנועה אשר אלה לה – לא תבוש ולא תרכין ראשה בפני הנהדרות והגדולות שבתנועות האנושיות.

הפועל בציונות, 1932, ממעמד לעם, עמ' שז.

קם שבט חדש בישראל אשר ידע לקדש בחייו ובמותו את החזון המופלא של עמו. בכל הדורות קמו לנו קדושים אשר ידעו לחרף נפשם למות על קדשי אומתם – אבל הדבר הגדול שנפל בדורנו הוא, שלא יחיד ולא יחיד-סגולה, אלא שלעשרות, למאות ולאלפים באו מיטב צעירינו וצעירותינו, ולא ברגע של סכנה והתעלות הנשמה ידעו למסור את נפשם, אלא יום-יום ולילה-לילה, במסירת חיים מתמדת, התייצבו במערכת היצירה והבנין, השמירה וההגנה ויגלמו חלום עמם במפעל חיים, ולא נרתעו גם מהמאמץ העליון של אדם עלי אדמות – כאשר יעידו הקברות החדשים של שומרינו ומגינינו בסג'רה ובכנרת, בתל-חי ובחולדה ובכל שאר הנקודות העבריות שנתקדשו בדמי חברינו.

לתופעת הגבורה הזאת בתולדות תנועתנו אנו קוראים חלוציות. ובזכות חלוציות זו עשתה הציונות את החיל הרב אשר עשתה במשך חמישים שנה אלה.

גבורה לאומית זו נצנצה ראשונה בימי ביל"ו – ובהיסטוריה החדשה שלנו לא ייתכן שם נערץ יותר משם חלוצים ראשונים אלה. אולם נדמה היה כאילו נדעך הניצוץ שהבהב פעם ושתים – עד שהורם לפני יותר מחצי יובל שנים על ידי דור חדש של מעפילים בגיל העבודה והגבורה הציונית, וכאילו מתוך מעין סתרים רב-אונים שהובקע אחרי הסתערות אדירה סמויה מן העין פרץ זרם חלוצים. זרם מתגבר והולך בלי הרף, תחילה בודדים ויחידים, אחר כך עשרות ומאות, אחר כך אלפים ורבבות – ואני מאמין שעוד יהיו למאות אלפים – אשר העמידו לשרות הגאולה של עמם וארצם את הדבר היחיד והאחד שראוי לתת למשאת נפש גדולה – את עצמם. לא כחולמים ומתגעגעים, לא כמטיפים וחוכבים נספחו לציונות, לציונות מילולית ומופשטת שאינה מחייבת ואינה משנה כלום – אלא כמגשימי חזון בחייהם יום יום. באו לציון – באו לציון החרבה, הדלה והעזובה מבלי אשר נקראו,

ובכל להט אמונתם ואהבת נעוריהם דבקו בסלעי המולדת, חולותיה הקודחים וביצותיה הממאירות, ובזיעת אפם וכדם לבבם הקימו את המפעל החי והגדול של הציונות המתגשמת – וביצירה זו כבשו את מקומם בתנועה הציונית.

לא בחדרי ההנהלה, ולא בלשכת הקונגרסים – בפרדסי פתח תקוה ובכרמי ראשון ורחובות. בשדות סג'רה ומסחה, בביצות השומרון ובמרחבי יזרעאל, במרומי הגליל ובמישורי השרון, כשירם האחת עושה במעדר ובמחרשה, וידם השנייה אוזחת ברובה – באלה כבשו פועלי ארץ ישראל את מקומם ועמדתם ביישוב. לא לעצמם, לא למפלגתם ולא למעמדם בלבד כבשו מקום זה – כי מכל המפלגות ומכל המעמדות בגולה באו חלוצים ועשו את מלאכתם בשליחות העם, וקיבלו על עצמם שליחות כצו חיים ומוות, ללא כל תנאי ובלא כל שיעורים, כאשר יעשה את שליחותו צבא נאמן במלחמת-גורל.

וכשבא משבר בתנועה הציונית ובהסתדרות, כשנתגלו סימני זקנה ואפיסות כוחות בתנועה, כשניבעו פרצות מסוכנות במסגרת ההסתדרות, ועצם מהותו של הרעיון הציוני עמד להסתלף ולהסתרס מתכנו ההיסטורי – הרגיש צבא החלוצים שהגיעה שעתו לעמוד בפרץ, וכאשר נענו באמונה למעלה מחצי יובל שנים לתביעת המפעל הציוני בארץ – נענו הפעם לתביעת התנועה הציונית בעולם, ונתגייסו במלוא יכולתם להגביר ולרענן את התנועה, לבצר את ההסתדרות. ולהגדיל את כישרון פעולתה ולעמוד על משמר האמת והטהור של הרעיון הציוני והמפעל הציוני.

המדיניות הפנימית והחיצונית של ההנהלה, 1934,

משמרות, עמ' רעב-רעג.

כל המפעל הארצישראלי טבוע בחותם החלוציות. טול את זה – והפרחת ממנו את נשמתו.

חלוציות, מאבק, מדינה, 1946, **במערכה**, כרך

חמישי, עמ' 75.

הגילוי העמוק והמפרה ביותר של הציונות היה גילוי כוח החלוציות, מימי סלומון הירושלמי ושטמפר ההונגרי מלפני שבעים שנה ועד היום הזה, כוח מופלא שנתגלה בדורות האחרונים זינק ממקור קדום וגנוז, מאותו מעין שממנו שאבו כל הדורות שמסרו נפשם על קידוש השם. בדורנו אנו נתעלה ונתעצב כוח זה כגורם אקטיבי, דינמי, יוצר – בכוח זה בנינו נשמות והפחנו רוח חדשה בלב העם היהודי. כישרון נפלא שגילה הנוער היהודי בשלושת הדורות האחרונים להתמכר, לא ברגע דרמתי אחד של עקדה, אלא בכל משך חיי האדם. לביצוע חזון-הגאולה, ולהעמיד עצמו יום ולילה לשירות העם והמולדת, הוא אשר הביא אותנו עד היום.

ליסוד המדינה, 1946, **במערכה**,

כרך חמישי, עמ' 269.

החלוציות שעושה עצמה מונופולין של יחיד סגולה – אינה אלא התנשאות עושקת והתרברבות פלסתר המתנכרת לעצם מהותה ושרשה של החלוציות.

במה נקבל פני הבאות, תש"ח,

בהילחם ישראל, עמ' 239.

במקום שיש הפליה בין אנשים, במקום שאפשרות היצירה הן מונופולין בידי אחרים – מידלדלים ונחנקים כוחות היצירה, והאוצרות האנושיים הפנימיים שמהם יונקת החלוציות מתרוששים וכלים. רק בחברת שווים פורצים מעינותיו הגנוזים של האדם החלוץ ומתגלה יכולתו.

שם, עמ' 239.

בנפש האדם, בנפש כל אדם, יש מכרות עשירים ותהומות אין קץ של יצרים ומאוויים, כישרונות וגנזי רוח שאפשר להעלות, לגלות, להפעיל ולהפרות. סוד החלוציות הוא סוד הפראת הכוחות הפנימיים של האדם והדרכתם לקראת תכלית עליונה. החלוציות גם אינה מכירה בקיר האטום המבדיל כאילו בין יצרים טובים ובין יצרים רעים. האדם החלוץ המפנה את כוחות נפשו לערוץ התכלית העליונה שאותה הוא משמש ובה הוא מתעלה – מסוגל גם להפעיל יצריו "הרעים" לשם אותה המטרה.

שם, עמ' 237-238.

החלוציות היא פרי חירות האדם. אדם שאינו חופשי אינו יכול להשתלט על עצמו ולהפעיל את כוחותיו הגנוזים. עירוי הסגולות החלוציות מותנה בשליטה עצמית, היודעת להכניע יצרים ולהגביר יצרים, לדלות מנבכי הנפש כוחות יצירה ומעינות גבורה – ואין שליטה עצמית בלא חירות. אדם "רובוט" אינו מוכשר לחיים חלוציים ולמאמץ חלוצי. "רובוט" חי על פי פקודות שבאות מבחוץ. הוא כולו כניעה וציות – לבו, יצריו, מחשבותיו אינם ברשות עצמו. רובוטים יכולים לעשות גדולות – כשם שמכונה נטולת רוח־חיים יכולה לחולל נפלאות בידי מהנדס רב־כישרון. אבל הם רק חומר בידי היוצר – הם אינם יוצרים. החלוץ יוצר וצר חייו וחיי חבריו. וחירות האדם היא תנאי ראשון לחלוציות.

שם, עמ' 238-239.

חלוציות היא שותפות, זאת אומרת: אמונה בכלל, זיקה לכלל ורצון לאחדות חלוצית. חלוציות היא שירות הכלל. בזאת מתחילה ובזאת מסתיימת החלוציות. רבים נושאים לשווא את דגל־השירות לכלל. גם עושקי הציבור ומחרחרי מדנים בקרב עמים, גם המתנשאים לשלוט על הציבור ולנצל את חבריהם דוגלים בשירות לכלל. הם יעשו תמיד את מעשה הקיפוח והדיכוי בשם הדאגה לצרכי ציבור. המיכחן של שירות הכלל – אם הוא מתכוון לטובת הציבור ומועיל לו או שאינו אלא מסווה ליצרים אנוכיים ואנטי־ציבוריים של יחידים

תאבי שלטון, שררה וכבוד – הוא בדוק ופשוט: אם השירות יכול וצריך להיות נחלת הכלל, נחלת כל יחיד, רק מה שראוי ורצוי להיעשות על ידי כל אחד ועל-ידי הכלל כולו – רק הוא ראוי לשם מעשה חלוצי.

שם, עמ' 239.

עירוי מאכסימום יכולתו הגנוזה של האדם, יכלתו הנפשי, המוסרית, המחשבתית והרצונית, והפעלתה לשם ביצוע מטרה עליזת – מיוזגו העליון של "מותר האדם" האינטלקטואלי עם "מותר האדם" המוסרי לשם העלאת חיי האדם והחברה, זהו הדבר שאנו קוראים לו חלוציות.

שם, עמ' 239-240.

כוח חלוצי פירושו כוח שאינו נלחם אך ורק על זכויות אלא מעמיס על עצמו חובות, שאינו תובע אך ורק מאחרים אלא קודם כול הוא תובע מעצמו.

השותפות הכפולה, 1949, **חזון ודרך**,

כרך ראשון, עמ' 58.

בלי חינוך חלוצי לא תיבנה הארץ העזובה והשוממת.

מהפכת הרוח, 1949, **משמרות**, עמ' צז.

יש לתבוע קורטוב של חלוציות מכל יהודי ויהודי.

מדינת ישראל והתנועה הציונית, 1949,

חזון ודרך, כרך ראשון, עמ' 132.

תנועתנו יצרה לא רק מושג חדש, שעדיין אין למצוא לו תרגום בשום לשון אחרת – כי כל המילים שמנסים להלביש מושג זה, אינן ממצות כל תכנו – היא יצרה תופעה היסטורית חדשה, שהיום אנו קוראים לה בשם חלוציות. בכוח החלוציות ובכוח החינוך החלוצי הפכנו, בניגוד לחוקים מדעיים כביכול, בני-עיר לבני-כפר, תלמידי ישיבות וגימנסיות – לפועלים, ובני-חנונים – לבני-שממה. בכוח זה הקימונו קיבוצים ומושבים, חינוכנו נוער לעבודה, ליצירת ולמלחמה, ובכוח זה עמדנו במערכה הגדולה השנה.

המהפכה ההיסטורית עדיין בראשיתה, 1949,

חזון ודרך, כרך ראשון, עמ' 152.

מה שאין לעשות בשיגרה – אפשר לעשות בתנופה חלוצית.

חובתנו, 1949, **חזון ודרך**, כרך ראשון, עמ' 179.

חלוציות אינה נחלת יחידי סגולה ועילויים, היא גנוזה בנפש כל אדם ואדם. בכל איש ואיש חבויים כוחות וסגולות ואוצרות רוחניים, שרק מעטים מהם באים לידי גילוי. הלחץ של צרכים היסטוריים ופעולת-חינוך מכוונת, היודעת למצוא מסילות ללב האדם ולגנזי נשמתו, מסוגלים להעלות, לגלות ולהפעיל בכל איש ואיש את המעיינות המפכים בו בסתר ולהעלות כל אדם לדרגה הגבוהה ביותר של גבורה וחלוציות. כל מפקד צבאי מוכשר יודע סוד זה ובידו להפוך את צבאו המורכב מבני בשר-ודם פשוטים לצבא-גיבורים.

חוק שירות הביטחון תש"ט, 1949, **חזון ודרך**,

כרך ראשון, עמ' 219.

בלי תנופה חלוצית אדירה, שתהלוך הצרכים והאפשרויות שגדלו ועצמו עם קום המדינה – לא נוכל לשלוש המשימות הגדולות של דורנו: קיבוץ גלויות, הפרחת השממה, ביטחון.

החזון והרצון החלוצי, 1949, **חזון ודרך**,

כרך ראשון, עמ' 261.

רק מתוך גילוי ועירוי היכולת החלוצית של הנוער והתנדבותו הנאמנה לכל תפקידי המדינה ומשימותיה – תבצע המדינה יעודה ההיסטורי בהגשמת חזון אחרית הימים.

שם, עמ' 268.

התנועה החלוצית גופה יש בה ביטוי עמוק להכרח ההיסטורי הפועל בחיים שלנו, המצווה על הדור הצעיר לעבור לחיי עבודה.

התמדת החלוציות, 1950, **משמרות**, עמ' לג.

המפעל החלוצי יחטיא מטרתו – אם לא ישתלב במסגרת הממלכתי, ולא יראה את המדינה כשותף וכבן-ברית בביצוע המשימות החלוציות.

התפקיד החלוצי בקיבוץ הגלויות, 1950,

חזון ודרך, כרך שלישי, עמ' 35.

אנו זקוקים עכשיו לתנועה חלוצית מחודשת ומרובת תנופה אשר תעמוד לרשות יעודי המדינה בקיבוץ-גלויות, הגברת הביטחון, הפרחת השממה בנגב, צרכי יעור ההרים והחולות, יישוב מבואות ירושלים ואזורי הספר, בנין אילת והערבה, כיבוש הים והאוויר, הנחלת הלשון. ידיעת הארץ וערכי התנועה לעליה העשוקה כל חינוך ומורשה יהודית ואנושית. החלוציות במסגרת המדינה – תסכון רק בתנופה חדשה, מותאמת לצרכים שנתחדשו וגדלו ולקצב שהוחש. רק חלוציות המוכנה לשרת באמונה את המדינה בכל משימותיה המהפכניות – במסגרתן החדשה – תהיה מעכשיו ראויה לשמה.

שם, עמ' 48.

החלוצים חולל שתי מהפכות בארץ – מהפכה אישית ומהפכה חברתית. הוא הפך איש הגיטו לאיש המולדת, איש האוויר לאיש הטבע והעבודה, את הרועה בכרמי זרים – ליוצר העצמאות היהודית. הוא גם צר צורות-חיים חדשות, יצר חברה חדשה הנקיה מניגודים, תחרות, ניצול ואפליה, ובנויה כולה על עבודה, עזרה הדדית, שיתוף, שוויון וחירות.

חלוצים לישראל, 1950, **חזון ודרך**,
כרך שלישי, עמ' 41.

החלוציות, יותר משהיא חובה ועול – היא זכות וברכה. החלוציות מעלה את האיש, מעשירה חייו, מפרה כוחותיו הגנוזים. החלוציות היא מותר האדם.

התמדת החלוציות, 1950, **חזון ודרך**,
כרך שני, עמ' 266.

רק החלוציות המגשימה היא שנותנת תוקף לערכים המוסריים שאנו דוגלים בהם. בלי חלוציות ובלי הגשמה אישית הם מתרוקנים מתוכנם ונהפכים למילה ריקה ונבוכה, ומשום כך גם מתעה ומזיקה.

ערכי הרוח, 1952, **חזון ודרך**,
כרך שלישי, עמ' 284.

מתנת החלוציות, מתנת הפאר של אנוש – לא נתייחדה לאנשי סגולה ספורים. מתנה זו גנוזה בנפשו של כל אחד מאיתנו, וכל מבקשה – ימצאנה. סודה של החלוציות הוא בתביעה שהאדם תובע מעצמו בטרם הוא תובע מהזולת; הוא מקיים בחייו, מתוך צורך נפשי, כל אשר הוא רוצה שאחרים יעשו גם הם. תורת החלוציות נתמצתה באימרתו הפשוטה והגדולה של חבקוק הנביא: "וצדיק באמונתו יחיה"; אין הוא מטיף אמונתו לאחרים, אין הוא מתחסד בתביעות גאות וחמורות מהזולת, אין הוא מחפש חטאי זרים, אלא הוא מגשים בעצמו את אמונתו בחיי יום-יום, הוא חי בה.

דבר־פרידה לעם, 1953, **חזון ודרך**,
כרך חמישי, עמ' 16-17.

מתוך התחדשות האמונה ביכולתנו, בעבודתנו ובאחריותנו האישית והלאומית, ביצענו בשלושת הדורות האחרונים מפעל אדירים מהפכני: ליכדנו אבק-אדם מפוזר ונידח בכל רחבי-הגולה לגרעין פורה ומפרה של אומה מחודשת, מעצבת עתידה בידה היא; בנינו בעמל כפיים וערים במולדת הרוסה ומיוזמת; נטענו כרמים ויסדנו בתי-חרושת; הקימונו משק לאומי בכוח עבודתנו כאשר לא היה לעמנו אף באחת מארצות נדודיו; חישלנו וטיפחנו כוח מזוין עברי נאפד-גבורה, משיב מלחמה שעה ושחר- שלום בלבנו;

הפחנו רוח חיים בלשון־קדומים משותקת ונטושה, ושבטי־הפלגה בלילי לשון עשינו לעם אחד ושפה אחת לכולם, ותרבות עברית עתיקה לבשה עוז נעורים; לא היה בפלא הזה בתולדות. העמים.

ובכוח מפעל חלוצי זה של התחדשות אדם ועם, עבודה ומשק, גבורה ותרבות זכינו בדורנו לקוממיות ישראל ולאתחלתא דקיבוץ גלויות.

נטלנו על עצמנו מאבק־איתנים משולש – מאבק עם עצמנו, עם טבע גלותי, הרגלים נפסדים ומבנה־חיים קלוקל של עם מחוסר מולדת, מפוזר ותלוי בחסדי זרים; מאבק עם טבע הארץ, שממתה, דלדולה והריסותיה בידי אדם ובידי שמים; מאבק עם כוחות רשע וזדון בעולם הגדול, מקרוב ומרחוק, אשר לא הבין ולא ריצה יחודו ויעודו המופלא של עמנו, מאז דרכה רגליו על בימת ההיסטוריה האנושית בימי קדם ועד ימינו אלה.

ודורנו אנו הועמד בנקודת־המוקד של מאבק משולש זה. זוהי זכותו ואחריותו הגדולה, ואין ערוך לגדלך.

דבר־פרידה לעם, 1953, **חזון ודרך**,

כרך חמישי, עמ' 15–16.

שלושת דורות החלוצים שיצרו כמעט מאין את היש המבורך, עליו הוקמה מדינת ישראל, הוכיחו בעליל היכולת המופלאה הגנוזה בתוכנו, ועד היום ראינו רק אפס קצה.

שם, עמ' 16.

מה זאת חלוציות? זוהי הכרה בשליחות היסטורית והתייצבות ללא תנאי וללא רתיעה מכל קושי וסכנה – לרשות השליחות הזאת. חלוציות – זהו עירוי כוחות היצירה הגנוזים בכל אדם, הגברתם והפעלתם והעמדתם לשירות הכלל. חלוציות – זהו הכישרון המוסרי וההכרח הנפשי לחיות יום לפי צו המצפון ולפי תביעות היעוד. חלוציות – זוהי תביעת האדם מעצמו, זוהי הגשמה אישית של יעודים וערכים שאדם מאמין בהם. חלוציות – זהו הכישרון לעשות מעשי בראשית.

מגמת החינוך המפלגתי, 1954, **חזון ודרך**,

כרך חמישי, עמ' 253.

אם ישאל מישו: איך קם הפלא הגדול הזה, שעם זה המפוזר ומפורד, המנותק ממולדתו אלפיים שנה, וגמול מעבודה ומאדמה – הצליח לחדש קוממיותו ולהקים ביתו השלישי! הרי יש לכך רק תשובה אחת: התגלות הכישרון החלוצי בדורות האחרונים. ההגשמה החלוצית עשתה פלא זה. הרצון החלוצי הפך אנשי־אוויר החיים על בלימה, הנתונים לחסדי זרים ומפחדים מקול עלה גידף – לאנשי־עבודה והתיישבות, הגנה וצבא, לכובשי עצמאות וקוממיות, ליוצרי תרבות וערכי חברה חדשה. בכוח ההעפלה החלוצית עמדנו בפני שממה

ופגעי הטבע, בפני אויבים זרים ובפני הרגלי-גלות – ויכולנו לשלשתם; ובכוח העפלה חלוצית נעמוד גם בימים יבואו.

שם.

האמונה הנועזת והנאיבית כאחת שגילו ראשוני החלוצים לפני שמונים שנה וכוח יזמתם היוצרת ביסדם במולדת העתיקה והשבויה כפרים עבריים חדשים; התנופה החלוצית שהלכה וגברה מדור לדור בשלושת הדורות האחרונים, עד שהגיעה לחידוש המדינה העברית ולניצחונות מפוארים במלחמת הקוממיות; המעשים הנועזים בהושבת רכבות עולים מארצות נחשלות, שלא ידעו אלפי שנים טעם ריח השדה, במרחבים השוממים בדרום; התמורות התרבותיות החברתיות והכלכליות שנתחוללו בחיי מאות אלפי עולים בשנים-שלושה דורות, תמורות שאין להן דוגמה, לא בחיי עמנו מאז היותו ולא בחיי כל עם אחר בימינו אלה, – כל אלה הם פרי הפלא האנושי הגדול שנתגלה בדברי ימינו החדשים, ושאלו קוראים לו בשם חלוציות, שאינה אלא אמונה עמוקה של אדם בכוחו וביכולתו וצורך נפשי לזהט לשנות סדרי-בראשית וסדרי-חיי הוא, למען החזון הגואל.

דרומה, 1955, **חזון ודרך**,
כרך חמישי, עמ' 308-309.

לא דלל מקור החלוציות בארץ, אבל אסור לנו להסתפק במועט. עלינו גם לזקק המפעל החלוצי מהסיגים שנצמדו לו בעקב הדיבוק הטוטאליטרי שדבק בכמה גופים התיישבותיים: התבדלות, הסתגרות, פיאודליות רוחנית.

שם.

בישראל פועל גורם חדש ששינה את החוקים המקובלים של הכלכלה, והוא רוח החלוציות הבונה. אין גבול למה שיכולה לעשות רוח יצירה חלוצית.

דבר, 26.6.57.

"קידוש השם" והמהפכה החלוצית

הגלות הארוכה חיבלה בגופנו וברוחנו. למעלה מאלפיים שנה לא טעמנו טעם עצמאות אמיתית, רוב הזמן הזה חיינו בנכר, מרוחקים מעל אדמתנו, מפוזרים בין גויים, תלויים בחסד זרים, שנואים ומבזים, כלואים בגיטו, משוללים זכויות אדם, תלושים ממקורות הכוח, הבריאות, העצמה; לא ידענו ביטחון פיזי ונפשי, היינו צפויים ומופקרים לרדיפות וגירושים, מזמן לזמן – גם נתונים לטבח. החוק והשלטון היה עוין לנו. מה שמותר היה לכל אדם אחר – היה אסור לנו.

בתקופה האפלה והממושכת של נדודינו בגולה עמדה לנו הגבורה המוסרית שעמנו נתייחד בה עוד בתקופה קדומה. הסגולה הגדולה של "קידוש השם" – מסירות נפש על עיקרי היהדות ויעודה – ליוותה אותנו בכל הדורות ובכל ארצות פזורינו, מימי חנה ושבעת בניה, עשרה הרוגי מלכות, קדושי ורמיזה, נמירוב ועד חללי היטלר. הפילוסוף היהודי הגדול ברוך שפינוזה, אשר הוחרם על-ידי עדתו והורחק מסביבה יהודית ולבו היה מר על היהודים בני זמנו, נדרש על ידי אחד ממכריו הגויים לקבל הדת הקתולית, אשר אמיתותה לדבריו הוכחה על ידי המעונים הרבים שמסרו עליה נפשם. הפילוסוף היהודי ענה על כך בגאון יהודי, כי בקרב היהדות רבו מקדשי השם אולי יותר מכל דת. והוא עצמו הכיר אחד יהודה המכונה בשם "הנאמן" אשר מתוך הלהבות של האינקוויזיציה, כשכבר חשבוהו למת, שר פסוקי התהלים: "אליך ה' נפשי אשא, אלהי בך בטחתי", ובעודו שר – יצאה נשמתו.

בלעדי גבורה מוסרית זו לא היינו שומרים על קיומנו במשך אלפי שנות גלות. אבל זו היתה גבורה פאסיבית. היהודים לא נכנעו בגלות לכפיה חיצונית ולא נרתעו מעינויים וממוות בנאמנותם לעצמם ולעמם. אבל הם נכנעו לגורלם. הם אמנם נשאו נפשם וקיוו לגאולה, אבל סמכו על גאולה שתבוא על ידי כוחות שלמעלה מהטבע, או, בתקופה החדשה, על ידי הפרוגרס העולמי. בקרב יהודי הגולה אבדה האמונה בכוחם הם, האמונה שיש ביכולתם לעצב גורלם כרצונם. כמיעוט בכל מקום ואתר, כגולים התלויים בחסד זרים, אשר באופן הטוב ביותר הם נסבלים על ידי אחרים, הרגישו בחוסר-אונים והתרגלו לאזלת-ידם.

עם העליה החלוצית לארץ בשבעים וחמש השנים האחרונות, נסתמנה ראשיתה של מהפכה עמוקה ברוח העם היהודי. בעליה חלוצית זו היה משום מרד בכניעה לגורל, שבה היה שרוי העם היהודי מאות בשנים, בעליה זו באה לידי ביטוי התעוררות האמונה ביכולתו ובכוחו של האדם היהודי החדש להשתלט על גורלו ועל גורל עמו.

מבשריה ומגלמיה הראשונים של אמונה זו – חלוצי העליה וההתיישבות הראשונים – היו בודדים ומועטים, ונתקלו בקשיים חיצוניים ופנימיים שכן ימינו אלה ספק אם יבין אותם. בנין כפר עברי בימינו במולדת הוא מעשה בכל יום, ונראה כדבר פשוט וטבעי, כאילו עסקו היהודים במלאכה זו כל ימי חייהם. אולם לפני שבעים שנה היה במעשה מעפיל זה משום מעשה-בראשית, שדרש דמיון חוזים ורצון ללא-חת של מהפכנים נועזים, רק גיבורי חזון ומעשה היו יכולים להקים כפר עברי ראשון בארץ פרועה ועזובה, בתוך סביבה עוינת ונוכח פגעיי-טבע קשים. זה היה מעשי חלוצי ונועז שעמד בניגוד לכל ההרגלים של חיי היהודים מאות בשנים. ורק מתוך התמדה של גבורה אפשר היה לעמוד בה כי על כל צעד ושעל נתקלו המעפילים במכשולים ובהפרעות, ולעתים גם בסכנות נפשות, אם מידי אדם – פראי המדבר, ואם בידי שמים – הקדחת הממארת.

התלקחות זו של האמונה בכוח וברצון היהודי שבנתה את ההתיישבות החדשה בארץ – היא אחד הפלאים הגדולים בהיסטוריה המופלאה של העם היהודי, והיא היא שהפכה עם גלותי לעם עצמאי.

לא מעטים נפלו, נכשלו ונסוגו, אבל המעין החלוצי שנבקע לא נסתם עוד, והאמונה

ביכולתו היוצרת של האדם היהודי, שנתעוררה ונתלקחה, לא דעכה ולא כבתה, אלא היכתה גלים וגיברה חיילים, ואחרי הגל הקטן הראשון בא גל שני גדול יותר, ואחריו גל שלישי ורביעי, כוחות עתיקים ועמוקים שהיו נרדמים אלפי שנים בעם היהודי, וכאילו שותקו ודעכו – פרצו בכוח איתן בעליה החלוצית הראשונה, וביתר שאת ועוז – בעליה השנייה, ומאז גדלו ורחבו וכבשו לכבות בכל קצות העם והפכו פני ההיסטוריה היהודית.

כאלה, 1952, **חזון ודרך**, כרך רביעי, עמ' 61-62.

אין ארץ מושגת ונבנית באופן אבטומטי, בלי מאמצי-רצון ובלי התמכרות חלוצית של בונים הראשונים.

מתן ארץ, 1915, **ממעמד לעם**, עמ' ה.

יא

עם ואומה

עם

אין עם משתחרר מאליו, ממילא.

מתן ארץ, 1915, **ממעמד לעם**, עמ' ה.

לא רק יחיד מוגבל על ידי רצונות זולתו, אלא כל עם ועם מוגבל על ידי רצונות זולתו.

מתיחות ציונית, 1941, **במערכה**, עמ' 52-53.

שום סידור מתוקן לא יבטל את עצמאות וחירות העמים בתוך מסגרת השותפות האנושית. להיפך, במידה שתרכה הקואופרציה בין העמים תגדל חירותם.

יעודי הציונות בשעה זו, 1942, **במערכה**,

כרך רביעי, עמ' 25.

אין עם עומד ברשות עצמו – אם תקיפים מכתבים לו דרכי המחשבה והחיים.

אך תיכון המדינה, 1948, **בהילחם ישראל**, עמ' 212.

אין עם עושה מאמץ עליון עד שהוא מרגיש בסכנה. עד שהסכנה, נעשית ממשית וכולטת.

מבצע נחשון, 1948, **חזון ודרך**, כרך רביעי, עמ' 7.

עם שאינו חופשי לבקר את נציגיו ולהחליפם באחרים כרצונו – אינו עם בן-חורין, אלא עדר עלוב החי בחסד רועיר-עריציו.

איך תיכון המדינה, תש"ח,

בהילחם ישראל, עמ' 212.

כיוון שהכל תלוי בעם גופו ובעם כולו – חייבים אנו לשאול עצמנו שאלה, ששום עם אחר אינו שואל: האם אנו עם? ובלי לחשוש שיאמרו לי, שאין לי אמונה בעם ואין לי אידיאולוגיה ציונית, אני עונה: עדיין איננו עם. ואין אני מתכוון לתפיסה אידיאולוגית ולמושגים פילוסופיים-סוציולוגיים. אני מתכוון לקיבוץ מלוכד ומעורה במולדתו, בתרבותו, באחרותו, המסוגל לעמוד על נפשו עד אישו האחרון ועד טיפת דמו האחרונה, פשוטם כמשמעם. אני בטוח שבמשך הזמן נהיה עם כזה, נתערה, נתלכד, נתאחד, נצורף בכור המולדת והלשון והמשק ובהרגשת עצמותנו ושלמותנו, ונהיה עם לא פחות מכל עם אחר.

דברי תשובה, 1949, **חזון ודרך**, כרך ראשון 233.

אין מגישים מתנות לעם. עם צריך לדעת להגן בכוח עצמו על זכותו, ורק אז מוכרת היא במשפט העמים.

לא תשוב חרבנו לנדנה עד קום מדינתנו, 1948,

במערכה, כרך חמישי, עמ' 283.

עם נתון לחסד זרים קשה לו לראות עצמו ואחרים באור נכון.

עצמאות תרבותית, 1952, **חזון ודרך**,

כרך רביעי, עמ' 50.

כל המאמץ המדעי של עם הוא חלק אינטגרלי ממפעל חייו הכלכלי, המדיני והחברתי.

שם, עמ' 55.

גורלו של כל עם נחתך אך ורק על ידי חסנו, רצונו יכולתו וכושרו הפנימיים.

פחות מפלגות ופחות מפלגתיות, 1954, **חזון**

ודרך, כרך חמישי, עמ' 136.

אין עם משנה אופיו והרגליו בן-לילה.

מגמת החינוך הממלכתי, 1954, **חזון ודרך**,

כרך חמישי, 251.

תרבות עם אינה יצירה לשונית בלבד, אף לא אוצר זכרונות עבר, גם לא מנהגי דת או "אידיאה דתית", אלא מכלול החוויה האנושית והחברתית של הכלל, חוויה ספוגה טבע, מורשה, משטרי כלכלה, חוקים, מאבקים חברתיים וציבוריים.

ישראל והתפוצה, 1957,

שנתון הממשלה, עמ' כב.

אלה שאינם מוכנים לעשות דברים בלתי פופולריים תוך חשש שהדבר עלול להזיק להם אינם ראויים להיות שליחי העם.

נאום בכנסת, **דבר**, 2.4.57.

אומה

אין אומה שוכנת בדד.

עם פרוץ מלחמת העולם, 1939, **במערכה**,
כרך שלישי, עמ' 9.

אין שום אומה בעולם הנהנית מעצמאות מוחלטת.

לקראת הבאות, 1949, **חזון ודרך**,
כרך ראשון, עמ' 9.

הסימן המובהק של חירות לאומית הוא בעצמאות מוסרית ורוחנית.

לקראת הבאות, 1949, **חזון ודרך**,
כרך ראשון, עמ' 43.

אין אומה בעולם שאיננה זכאית להיות סובייקטיבית ולראות את עצמה נבחרת.

קום יקום החזון, 1949, **חזון ודרך**,
כרך ראשון, עמ' 191.

חירות השיפוט והביקורת וראיית העולם לא מתוך משקפים של מדינה זרה, אלא מתוך הסתכלותנו הבלתי אמצעית ושיקולנו המוסרי-הפוליטי מה טוב לעולם ומה טוב לעם היהודי – אלה קובעים מעמדנו כאומה בת-חורין.

לקראת הבאות, 1949, **חזון ודרך**,
כרך ראשון, עמ' 23.

אין שום אומה יכולה לעשות כל מה שעולה על רוחה – יש תלות-גומלין בעולם, תלות של אומות קטנות כלפי הגדולות, וגם תלות של הגדולות כלפי הקטנות, ואין לנו להתכחש לתלות בינלאומית זו ולהתעלם ממנה.

על שביתת הנשק, 1949, **חזון ודרך**,
כרך ראשון, עמ' 209.

משקלה הרוחני של אומה אין למדוד רק במספר הדיכויים והבריגאדות שהיא יכולה לגייס.

שאלת קוריאה, 1950, **חזון ודרך**,

כרך ראשון 237.

אין אנחנו רואים את מאבקנו הלאומי כהעתקה של מאבק לאומי באיזו ארץ שהיא, ואין אנו יכולים לפי הכרתנו לחזור בקלות על מעשי עמים אחרים, ויהיו העמים אשר יהיו, אלא עלינו לסול בעצמנו, מתוך מאמצים עצמיים, מתוך ראייה עצמית, תוך חירות מחשבתית ומתוך היצמדות מלאה ושלמה לצרכים שלנו ולמטרה שלנו, את הדרך לעתידנו. אין אנו פוסלים ואין אנו מקדשים דרכם של עמים אחרים. אנו רואים את חובתנו לחפש בעצמנו את הנושא לגאולתנו ולשחרורנו בתוך חתחתי המציאות וסבכיה, כשם שכל תולדותינו הן יחידות במינן. אנו שללנו ונשלול כל נסיונות מימין ומשמאל להעתיק ולחקות דרכי-מלחמתן של אומות העולם, במזרח, במערב, בהודו או באירלנד. אם נעשה עד עכשיו משהו, מהימים הראשונים ועד היום הזה, הוא נעשה מפני שהעושים לא היו כפופים לתורות שאולות מבחוץ, אלא הלכו בשבילים המיוחד ופעלו תוך זיקה לתנאים ולצרכים של ההיסטוריה היהודית.

על שביתת הנשק, 1949, **חזון ודרך**,

כרך ראשון, עמ' 199.

אני שייך לאגף ציוני המחייב סמכות ומרות לאומית מכסימלית ללא כל תנאים וללא כל שיור: מרות לאומית על הרכוש, אפילו מרות לאומית על החיים. בתנאי של חרות האדם וערך חיי האדם, הכל צריך לעמוד ברשות האומה. מרות לאומית זו נקראת בשם סוציאליזם. וחברי ואני מוכנים לקבל מרות לאומית זו. אני נלחם עליה, היא מעיקרי המטרה הסופית שלנו: להקים מרות לאומית של האומה היהודית בארץ ישראל על כל אנשיה. על כל רכושה, על כל סדר העבודה שלה. והמרות הזאת תקום. זוהי התכלית של מדינת ישראל, שהעם היהודי יהיה שולט על אינטרס הפרט ולא אינטרס הפרט ישלטו על העם.

גורמי הציונות ותפקידיה בשעה זו, 1938,

משמרות, עמ' שיג.

כלי אחוזה בקרקע לא ייכון עם.

לקראת הים, 1932, **משמרות**, עמ' קמ.

מדינה, מדינאי ומדיניות

מדינה

בלי מפלגה מכוונת ושלטת. המדינה דומה לספינה נישאת על גלי ים בלא הגה ובלא מצפן.

לקראת תנופה חלוצית, 1949, **חזון ודרך**,
כרך ראשון, עמ' 98.

בנין מדינה דינמית, מהפכנית, הקולטת עליית המונים ומיישבת שטחים שוממים והופכת אבק מהגרים לאומה עובדת של בני חורין ושוויוזכויות – נזקק להפראה מתמדת של יזמה נועזת ויוצרת וכוחות העפלה בלתי־נרתעים.

שם, עמ' 99.

המדינה ניתנה לבני אדם, ולא בני אדם למדינה. והדאגה הנאמנה לפרט, ליחיד, לאם, לעובד. לכל איש ואיש – היא דם־תמציתה של כל פעולת המדינה.

דברי תשובה, 1950, **חזון ומדינה**,
כרך שני, עמ' 330.

הנהגת המדינה, כהנהגת מלחמה, איננה מדע ומלאכה בלבד המיוסדים על כללים וסידורים ועקרונות מנוסים ובדוקים הפועלים בכל הנסיבות והתנאים ללא שינוי, אלא זוהי אמנות ומחשבה אשר לא יתכנו בלי חזון אמונים, בלי עוז נפש ללא רתיעה, ללא יצר חלוצי עוקר הרים וכלי ראיית הייחוד שיש בכל צירוף נסיבות היסטוריות ושאינו חוזר אף פעם במלואו.

דרכנו במדינה, 1951, **חזון ודרך**,
כרך שלישי, עמ' 104.

מדינה אינה עניין חיצוני בלבד, מסגרת, שלטון, מעמד בינלאומי, ריבונות, צבא; המדינה אינה קיימת ושרירה כל עוד אינה שרויה בלב העם, בנפשו, בהכרתו. מדינה – היא הכרה והרגשה של אחריות וזיקה ממלכתית של כל אישי העם, של כל אזרחי המדינה.

המדינה והתנועה הציונית, 1951, **חזון ודרך**,
כרך שלישי, עמ' 198.

לא רק אדם, אלא גם מדינה צריכה לדעת סוד הצנע לכת.

מדיניות החוץ שלנו, 1951, **חזון ודרך**,
כרך שלישי, עמ' 252.

אין מדינה יכולה להתקיים בלי שלטון וכפיה והכרעת הרוב (אם אינה מדינה טוטאלטרית של שלטון יחיד). אבל אין מדינה יכולה להתקיים אך ורק בכוח השלטון והכפיה והכרעת הרוב. חיותה וכוחה ושלמותה שואבת המדינה מהרצון הכללי של העם, מצרכיו ההיסטוריים המשותפים, מהאחריות ההדדית, מהאחריות הפנימית המגשרת על פני ניגודים וסתירות.

נצח ישראל, 1953, **חזון ודרך**,
כרך רביעי, עמ' 269.

אחד מצרכי החיוניים של כל מדינה, וביחוד של מדינה צעירה כישראל, הוא לפתח בקרב אזרחיה האמונה בכוחם, ביכולתם, באחריותם, ויש סכנה מוסרית ופוליטית כשהעם מתרגל לראות בקבוצת אנשים או באיש אחד – כאילו הם המדינה. ומתקבל לפעמים פאראדוקס: ככל שהאיש מקובל ונאמן יותר על הציבור, כן גדולה יותר הסכנה שיראו בו את המדינה, וישימו בו כל מבטחם, וכן יפנו אליו כל התביעות ויסמכו עליו בכל הקשיים. הדבר הזה עשוי אולי לתת סיפוק אישי למדינאי רודף־כבוד, אבל מזיק הוא למדינה ולחינוך הממלכתי של העם.

מדוע לא שלטון ממושך, 1954, **חזון ודרך**,
כרך רביעי, עמ' 28.

רק בכוחות חלוציים שאינם נרתעים מכל קושי ומכשול ומכל פגעי הטבע ואיתניה – תצליח מדינה צעירה למלא שליחותה.

שם, עמ' 29.

מדינה מתוקנת אינה פרי מוסר מתוקן. אלא פרי אזרחות מתוקנת ומחונכת.

המבחן העליון, 1954, **חזון ודרך**,
כרך חמישי, עמ' 262.

שומה עלינו לראות לא רק צרכי המדינה וצרכי הכלל, אלא גם צרכי הפרט, צרכי היחיד – האדם החי, האיש והאשה. הילד והתינוק; חיי אדם הם לא אמצעי ליעודים היסטוריים. הם גם מטרה לעצמם. כל אזרח במדינה הוא גם תובע וגם נתבע, והמדינה צריכה להיות נאמנה לאדם שעליו היא בנויה ואשר לשמו היא קיימת ואשר אותו היא חייבת לבנות וממנו להבנות. וכשם שהמדינה רשאית לתבוע מהאזרח, כך היא גם חייבת להישמע לתביעות הצודקות והמעשיות של האזרח ולהיענות להן בכל יכולתה.

דרכנו במדינה, 1951, **חזון ודרך**,

כרך שלישי, עמ' 112–113.

מדינאי

אינו דומה מדינאי כשהוא מתנגד לממשלה – למדינאי המשתתף בעצמו בממשלה.

עם פרוץ מלחמת העולם, 1939, **במערכה**,

כרך שלישי, עמ' 16.

מדינאי, שהשלטון אינו בשבילו מטרה אלא אמצעי לשרת את עמו ואידיאל חייו, חייב לבחון הנסיבות, התנאים והצרכים של זמנו ומקומו, וגם כושרו, סגולותיו ונטיותיו, כשהוא בא לקבוע אם רצוי שיוסיף לעמוד על יד ההגה, או יסתלק זמנית או לחלוטין.

מדוע לא שלטון ממושך, 1954, **חזון ודרך**,

כרך חמישי, עמ' 22.

אין איש יחיד קובע גורל מדינה ועם. אין אדם שאי־אפשר בלעדיו. בעתות מלחמה – ייתכן אולי מצביא או מדינאי שבו תלוי הרבה או גם הכל. לא כן בימי שלום. גורל המדינה תלוי בעם, באופיו, ביכולתו, בכושרו, באמונתו העצמית, באחריותו האישית והכללית. מדינאי הרואה עצמו כמכריע גורל המדינה – הוא מזיק ומסוכן. וכשנראה למדינאי שמתרחשות ממושכת ושירות ארוך אולי נטלו ממנו או עלולים ליטול ממנו רעננות ההרגשה, יחלישו בקרבו החרדה המתמדת לכל צעד והחלטה, יגבירו בו השיגרה בטיפול בעניינים חמורים הנוגעים בשלום המדינה ובאינטרסים של המון אזרחיה, הרי מוטב שיסתלק, כשעדיין הוא בטוח בעצמו שטרם "נתקלקל" מאשר יחכה ו"יתקלקל" ולא ירגיש עוד בכך.

שם, עמ' 28.

מדינאים, גם המחוננים שביניהם, אינם אלא בשר־ודם. ככל שמדינאי מבוצר יותר בשלטונו – גדלה הסכנה, שיבטח יותר מדי בעצמו ויקל ראשו בבעיות הכבדות והמסוכנות העומדות לפני המדינה. ואם השלטון אינו מטרה – כפי שמאמין כותב הטורים האלה – אלא אמצעי

ומכשיר של שירות לצרכי האומה, חייב מדינאי אחראי לשאול עצמו: האם לא נשתלטה עליו השיגרה, האם רעננה אצלו ההרגשה הבלתי-אמצעית של המציאות, האם מרגיש הוא דיו את האזרח הפשוט במדינה – שסוף-סוף הכול תלוי בו.

שם.

מתפקידם של המדינאים שלנו לא רק להכיר את המגמות הכלליות הפועלות במדיניות הבין-לאומית, אלא גם ליצור את התנאים הדרושים למען כוון את הגורמים העולמיים לטובתנו.

שני גורמים, 1925, **אנחנו ושכנינו**, עמ' 313.

מדיניות

המדיניות אינה מדע מדויק. אין שום ביטחון מתמטי בשיקולים פוליטיים.

עם פרוץ מלחמת העולם, 1939, **במערכה**, כרך

שלישי, עמ' 17.

המדיניות היא פרי החיים ואין דבר משתנה כחיים המדיניים. מה שהיה אתמול נכון יכול להיות היום משגה, ומה שהיום הזיה, בוסר, דבר שאינו עומד כלל על הפרק – יכול להיות מחר עניין ריאלי. המדיניות צריכה להתחשב עם החיים ועם חליפותיהם כמעט בכל יום. ולא רק בחיינו אנו.

מדיניות ציונית, 1941, **במערכה**,

כרך שלישי, עמ' 63.

מדיניות – פירושה: לראות את הדברים כמו שהם. מדיניות שאיננה רואה את הדברים כמו שהם, אלא שהיא בוחרת לעצמה את העובדות, ויש עובדה שהיא אוהבת ויש שהיא שונאת מאוד, והיא רואה את זו ואינה רואה את זו – אין היא מדיניות.

מדיניות איננה רק ראיית הדברים כמו שהם, אלא הגבה על הדברים כמו שהם.

שם, עמ' 81.

במדיניות אין קו ישר. ומי שמותח קו ורוצה ללכת רק בו ואיננו רואה מה שנעשה מימיו ומשמאלו – לא יגיע למטרה, אף כי יש לו קו ברור ומתוח מאוד, כי החיים מסובכים.

שם, עמ' 83.

המדיניות איננה מדע, היא אמנות. ככל אמנות היא מיוסדת על כללים ידועים. אבל הכללים בלבדם אינם ממצים את הוויתה. מדיניות שאינה מכוונת את כל סיטואציה ביחודה איננה מדיניות. וכל הסיטואציות הפוליטיות הן מיוחדות, ואין שתי סיטואציות פוליטיות חוזרות. אלא צריך אתה לכוון את עצמך להויה יחידה במינה ואתה מוכרח לראותה בייחודה, ואתה מוכרח להעלות את האמצעים, אשר יהלמו את ההויה היחידה הזאת. הקו המתוח מראש יכול רק לשמש במידה ידועה מצפן. אין אתה יכול לנסוע ישר, אם לפניך הר־קרח. אתה מוכרח לסור הצדה.

שם.

מדיניות איננה בנויה רק על הכרזות, אלא על תנאים ונסיבות פוליטיות מסוימים. היא בנויה על כך שיש חלק דימוקרטי בעולם, שאפשר לפעול בהסברה, שיש מקום לערעור: שאפשר להתווכח, להוכיח, לייסר, שלכוח המוסרי יש ערך פחות או יותר, והממשלה תלויה בעם ואיננה יכולה להיות רק ממשלת זדון.

שם, עמ' 89.

מערכות פוליטיות אי־אפשר לנהל באיסטרטגיה של מערכות ישנות.

על מדיניותנו הציונית, 1943, **במערכה**,

כרך שלישי, עמ' 133.

מדינת ישראל

הרצון היהודי למולדת מגובש בציונות, שהיא המדינה בכוח. תעודת הציונות היא להוציא את המדינה מן הכוח אל הפועל.

זכויות היהודים וזולתם בארץ ישראל, תרע"ח,
אנחנו ושכנינו, עמ' לא.

הציונות פירושה בנין מדינה. ברגע שנוטלים מהציונות את יסודה הפנימי הזה, היא מסתרסת ומתרוקנה מתוכנה.

שני גורמים, 1925, **אנחנו ושכנינו**, עמ' צה.

העם העברי רוצה להיות עם חופשי בארצו ועומד ברשות עצמו, זאת אומרת: מדינה יהודית. אבל יש מדינה ויש מדינה. אפשר לשאוף למדינה פרוסית, למדינה צריסטית, ואפשר לשאוף למדינה סוציאליסטית. אנו, הפועלים, שואפים למדינה סוציאליסטית, שאינה משעבדת ואינה מדכאה עם ואין בה שלטון איש באיש ועם בעם. כשדנו בשאלה זו בוועידת עין-חרוד ציינתי שבמדינה שלנו אנו מתכוונים לשלטון על עצמנו, לשלטון לאומי עצמי, לאבטונומיה לאומית על יסוד טריטוריאלי. שאין בה כל השתלטות על אחרים. אין לנו כל כוונה, כל רצון וכל צורך לשלוט באחרים. הרעיון המדיני שלנו הוא שאחרים לא ישלטו בנו, ושאנו נעמוד – במידה שהדבר הזה אפשרי לכל אומה חופשית – ברשות עצמנו. המדינה שאנו שואפים אליה בנויה על צדק חברתי ולאומי כאחד.

מתוך הוויכוח, 1925, **אנחנו ושכנינו**, עמ' פג.

המדינה היהודית לא תהיה ככל שאר המדינות מטרה לעצמה, אלא אך ורק אמצעי למטרה שמחוצה לה. מדינה זו לא תוקם לשם הנאת תושביה ואזרחיה בלבד. המדינה תשמש מכשיר ואמצעי להגשמת הציונות: לא סיפוק צרכי היישוב הנמצא בתוכה בשעת הקמתה, אלא מקלט וכלי קיבול להמוני ישראל שבגולה. למדינה הזאת תהיה תעודה היסטורית – לשמש מנוף לקיבוץ גלויות, ורק תעודה זו תכשיר את זכות קיומה.

הליכות המדינה היהודית, 1937, **במערכה**, כרך ראשון, עמ' 280.

האופי הציוני של המדינה היהודית יובטח בה במידה שהשלטון במדינה ישען בעיקרו על הכוחות הציבוריים המזהים את האינטרסים שלהם עם האינטרסים ההיסטוריים של האומה והמעמידים עצמם בלא תנאי ושיור לשרות ההגשמה הציונית.

שם, עמ' 282.

בנין המדינה וביצוע תפקידיה לא יתכנו בלי מאמצים חלוציים מוגברים ובלי שיתוף-כוחות בין יהודי ארץ ישראל לבין העם היהודי בעולם. המדינה היהודית לא תקום, לא תתקיים ולא תמלא את שליחותה, אם לא תישען על כוחו של העם היהודי כולו. בלי העם היהודי שמחוץ למדינה אין קיום למדינה, אין צורך במדינה ואין עתיד למדינה. לא ארבע או חמש מאות אלף יהודים יהיו נושאי המדינה היהודית. המדינה תוקם, כדי לשמש את צרכיו של העם היהודי כולו. המדינה תתקיים, אם מאחוריה יעמוד כוחו של העם היהודי כולו. המטרה שלשמה מוקמת המדינה – קליטת המוני ישראל והשרשתם במולדת – לא תושג אך ורק בכוחותיה הפנימיים של המדינה.

באחד העיתונים הציוניים בפולין נתפרסם לפני זמן-מה מאמר, שיצא מעטו של אחד מעסקני הציונים הכלליים, על דבר חדלונה של ההסתדרות הציונית לאחר הקמת המדינה. לדעת העסקן הציוני הפולני לא יהיה עוד צורך בהסתדרות ציונית, כי המלאכה הציונית תיעשה על ידי המדינה היהודית. בהנחה זו יש סירוס רעיונה של ההסתדרות הציונית לא-פחות מסילוף משמעותה של המדינה היהודית. שליחותה של ההסתדרות הציונית אינה מסתיימת עם הקמת המדינה – כי המדינה אינה השלב הסופי של ההגשמה הציונית. הקמת המדינה תזיק ביתר שאת וביתר תוקף גיוס כוחות העם היהודי – כי הצרכים יגדלו, האפשרויות ירבו והתביעה של ההמונים תגבר, והמדינה כשהיא לבדה לא תוכל לספק את כל הצרכים והתביעות ולבצע את כל האפשרויות; הבור לא יתמלא מחוליתו, עליית מאות אלפים יהודים מהתפוצות, הקלטתם בחקלאות ובחרושת ובמלאכת הים, לא תיעשה ביכולת המוגבלת של המדינה. אמנם הקמת שלטון ממלכתי יהודי, המטיל מסים וגובה מכס וכורת בריתות מסחריות, תיצור יכולת כספית חדשה, שאינה ניתנת כלל בלי מדינה. אפילו האוטונומיה המקוצצת של עיריה בת מאת וחמישים אלף מאפשרת מלוה חיצוני של מיליון. והאפשרויות של מדינה תהיינה גדולות פי-כמה מהאפשרויות של עיריה. אולם היכולת המורחבת של מדינה תהיה זעומה ודלה לעומת הצרכים העצומים, כי לא צרכי תושבי המדינה בלבד, אלא צרכי עם, צרכי מיליונים שמחוצה לה, יהיו עמוסים על מדינה יחידה במינה זו – וצרכים אלה לא יתמלאו על ידי תושבי המדינה, אלא בכוחו של העם, בכוחם של מיליונים היהודים אשר מחוץ למדינה.

שם, עמ' 283-284.

במערכות התנועה הציונית יחולו בלי ספק כמה שינויים לאחר שתוקם המדינה היהודית. המסגרת של ההסתדרות הציונית והסוכנות היהודית, יחסיהן עם היהדות הארצישראלית, עם חבר הלאומים, עם אנגליה ועם שאר המדינות בעולם, לא תוכל להישאר לאחר היות מדינה, כאשר היתה לפני היות מדינה. הנציגות הממלכתית תתרכז כולה במדינה, אבל מציאות שלטון יהודי, מוסד מחוקק יהודי, תקציב-ממלכה יהודי – לא תגרע אלא תגביר את כוחה של התנועה הציונית. וההסתדרות הציונית תיזקק למדינה לא-פחות משהמדינה היהודית תיזקק להסתדרות הציונית. הליכות המדינה היהודית לא יקבעו, אמנם, על ידי ההסתדרות הציונית, וההסתדרות הציונית לא תהיה כפופה למרות המדינה, אולם לשתייהן יחד יהיה תפקיד משותף: הכשרת המונים לעליה. הסעתם והשרשתם בארץ. מפעל העליה וההתיישבות לא יבוצעו אלא בסיוע המדינה היהודית וההסתדרות הציונית כאחת. המדינה תשרת את העליה וההתיישבות היהודית בחקיקה, משטר, שיטת מכס וכספים ובריתות מסחריות, המכוונים לפיתוח אינטנסיבי מקסימלי של כל שטחי המדינה בעמק ובהר, להרמת הפריון של החקלאות והחרושת ומלאכת הים והרחבתן, להגנת התוצרת ושיווקה. אולם המדינה לא תוכל להעמיס על עצמה את כל העול הכספי הדרוש למפעל ההתיישבותי. ככל שהעליה תתרחב לאחר הקמת המדינה, כן יהיה הכרח להגדיל את האמצעים הלאומיים של העם היהודי מכל רחבי הגולה, למען האדיר את כישרון הקליטה הכלכלית של המדינה ויצירת מקורות פרנסה וכלכלה נוספים. ההסתדרות הציונית תשתתף בבנין המדינה ופיתוחה לא רק בקרנות הלאומיות. כמקודם תהיה שומה על ההסתדרות הציונית לחנך את העם היהודי, לארגנו וללכדו, להכשיר את הנוער היהודי לתפקידי-כיבוש חלוציים בחקלאות, בעבודות ציבוריות, בים, בשמירה ובהגנה. להנחיל לעם את הלשון העברית וספרותה, לגייס לעזרת המדינה היהודית את הגורמים הבין-לאומיים. קיום המדינה ישמש בלי ספק גורם מחנך ומלכד רב-אונים, אשר יסייע לתפקיד החינוכי, האירגוני והפוליטי, המוטל על התנועה הציונית. לאחר הקמת המדינה תרכז ההסתדרות הציונית סביבה המונים יותר מרובים מאשר עכשיו, וכוחה והשפעתה בתפוצות יגדלו. תגדל גם אחריותה.

הקואופרציה המוכרחת בין המדינה היהודית ובין ההסתדרות הציונית לשם ביצוע השליחות המשותפת של שתיהן – תחייב חזית לאומית מאוחדת גם במדינה וגם בהסתדרות הציונית.

הליכות המדינה היהודית, 1937, **במערכה**,

דרך ראשון, עמ' 284-285.

הצהרת-בלפור לא היתה אלא נוסחה לא משוכללת ולא אידיאלית, אבל חשובה ורבת תוצאות. מטרתנו הפעם אינה יכולה להיות נוסחה, ולו תהא זו המשוכללת והאידיאלית ביותר. הפעם עלינו לחתור לקראת ביצועה של עובדה: עובדה של מדינה יהודית! מטרה זו צריכה לכוון ולהדריך מעכשיו את כל פעולותינו וצעדינו. מטרה

זו צריכה מעכשיו להפעים את כל הוויתנו, התנהגותנו, מאמצינו הפנימיים ויחסינו כלפי-חוץ.

עם פרוץ מלחמת העולם, 1939, **במערכה**,

כרך שלישי, עמ' 14.

העם היהודי אשר ישוב לארצו ויתרבה במדינתו, לא יוכל לשכוח את לקח אלפיים שנות הגולה ואת גורל בניו בנכר. לא תיכון מדינה יהודית, קטנה או גדולה, בחלק מן הארץ או בארץ כולה, אם במולדת הנביאים לא יבוצעו היעודים המוסריים הגדולים, הנצחיים, שנשאנו בלבנו ובנשמתנו כל הדורות: חוקה אחת לגר ולאזרח. משטר צדק, אהבת-רע, שוויון-אמת. המדינה היהודית תהיה למופת לעולם בהתנהגותה עם מיעוטים ועם בני עם אחר. חוק וסדר ישלטו במדינתנו, ויד תקיפה תבער את כל רע בקרבנו. אבל בביעור הרע לא נפלה בין יהודי ולא-יהודי.

נאום בקונגרס העשרים, 1937, **במערכה**,

כרך ראשון, עמ' 257-258.

אנחנו עומדים בראשית המלחמה. כאן בארץ רחוקים אנו עדיין משדה-הקרב, אולם מיליוני יהודי פולין כל יום מביא להם קרבנות חדשים. אם תאריך המלחמה, נרגיש אותותיה גם בארץ ונעמוד בפני מצבים קשים ומסובכים! דרוש לנו מצפן פוליטי שיכוון את דרכנו בסבך האפל, בו אנו נכנסים. איננו יכולים לדעת כיצד ישתלשלו הדברים. אבל דרושה לנו נקודה מאירה באופק ההיסטורי, שתורה לנו את הדרך במצבים המסובכים הצפויים לנו. בעיני, המצפן הפוליטי הזה הוא – חתירה לקראת הקמת מדינה עברית בארץ.

חתירת לקראת מדינה יהודית; 1939, **במערכה**,

כרך שלישי עמ' 19.

צריך להוכיח שלמצוקת המוני היהודים באירופה אין דרך אחרת בלתי אם ההתיישבות בארץ. ולשם כך – מדינה יהודית. ולא כמטרה סופית, זאת היא אחת מאמרות-השקר בציונות. מי יציג לדורות הבאים "מטרה סופית"? מי מחייב אותם לקבל את השטר שנקבל אנו? האם קבלנו אנחנו מה שנשאר לנו מלפני 300 שנה? ומי יודע מה שיהיה בעוד 50 או 100 שנים? וגם אנחנו איננו רוצים להציג זאת כמטרה סופית. אנחנו רואים לפנינו ברית ממלכתית אחת של כל האנושות, עם אוטונומיה דימוקרטית בכל ארץ וארץ, מדינה עולמית אחת, סידור עולמי אחד, ולא תהיה לא מדינה יהודית ולא צרפתית, ולא אנגלית. מדינה אינה יכולה להיות המטרה הסופית שלנו, בכל אופן, לא שלנו – של תנועה סוציאליסטית, אבל מדינה כאמצעי להתיישבות גדולה.

מדינה ציונית, 1941, **במערכה**,

כרך שלישי, עמ' 91-92.

מדינת ישראל תכון אם תהיה מדינת-הצדק.

מבחן הביצוע, 1942, **במערכה**,
כרך רביעי, עמ' 42.

ייתכן שרבים מתוכנו עוד יזכו לראות בחייהם את דבר המהפכה היהודית: ריכוז מרבית העם במולדת שהפכה למדינה יהודית סוציאליסטית.

ציווי המהפכה היהודית, 1944, **במערכה**,
כרך שלישי, עמ' 211.

קיום העם היהודי בלא מדינה לא יתכן.

נהיה שונים מכל העמים – כל עם הוא שונה מחברו. אבל גם למען שנהיה שונים דרוש שנהיה – ולא נהיה אם לא תהיה לנו מדינה.

אין עתיד לנו בלי מדינה, 1945, **במערכה**,
כרך רביעי, עמ' 213.

איני יודע אם נוכח המתרחש בעולם נאריך ימים במלחמת הקיום הנואשת שאנו עומדים בה זה כאלפים שנה – אם העם היהודי לא יצטייד בעתיד הקרוב ביותר במכשיר זה שעמד לכל העמים: במדינה שלו.

שם, עמ' 214.

בלי מדינה אין קיום לעם היהודי בעולם זה שאנו חיים בו עכשיו.

שם, עמ' 221.

כשאחרים מדברים על מדינה, הכוונה היא לכוח, שלטון, התנשאות. אומר לכם למה אנו מתכוונים באמרנו מדינה יהודית: באנו הנה על מנת להיות יהודים חופשים, כוונתי ליהודים חופשים במלוא מובנן של שתי המילים האלו: להיות במאה אחוזים – יהודים, ובמאה אחוזים חופשים. בשום מקום אחר בעולם לא יכולנו להיות יהודים כפי שרצינו ולא בני-חורין. כפי שמגיע לנו, ואנו מאמינים שזכותנו להיות יהודים מלאים, כשם שאנגלי חי חיים אנגליים מלאים ואמריקני – חיים אמריקניים מלאים. וגם להיות חופשיים מיוחד, מתלות, מהפליה; לא להיות עוד נושא לרדיפות, גם לא נושא לרחמים ולאהדה ולפילנטרופיה או לחסד של זולתנו. אנו זכאים לכך כאנשים וכעם.

דבר ישראל בארצו, 1946, **במערכה**,
כרך שלישי עמ' 58-59.

ההיסטוריה גזרה שנשוב לארצנו ונקים בה מחדש את מדינתנו היהודית – והמדינה היהודית תקום.

שם, עמ' 67.

למונח "מדינה יהודית" ניתנו בשגגה ובזדון כמה פירושים מוטעים ומסולפים. יש אומרים, שמדינה יהודית היא מדינה שרק יהודים הם אזרחיה; שזוהי מדינה שכל היהודים בעולם הם אזרחיה; שזוהי מדינה שרת ישראל היא חוקתה הממלכתית וכל תושביה כפופים ל"שולחן ערוך". כלומר: מדינה תיאוקרטית; שזוהי מדינה אשר לשאינם יהודים אין בה שוויון-זכויות – ועוד פירושים אבסורדיים דומים, שאין להם, כמובן, כל שחר. מובן מאליו, שמדינת היהודים תיכון רק במשטר דימוקרטי ומשטר של שוויון-זכויות גמור ומלא, גם שוויון אזרחי ופוליטי וגם שוויון דתי ולאומי, של כל תושביה, בלי יוצא מן הכלל ובלי הבדל גזע, דת ומין; ומובן שהיהודים, אשר יהיו מחוץ למדינה היהודית יהיו אזרחיהן של הארצות אשר בהן יגורו, כשם שהצרפתי והאנגלי הם אזרחי אמריקה, אם כי יש צרפת ויש אנגליה, והאירלנדי באוסטרליה ובארצות הברית הוא אוסטרלי או אמריקני, אם כי יש אייר, ואם כי האירלנדי באשר הוא קשור למסורת עמו ומבקש טוב לארץ מכורתו.

אולם גם באמרנו: מדינה יהודית בנויה על שוויון, חירות ודימוקרטיה – מציינים אנו רק אספקט אחד של המדינה, האספקט השלטוני בלבד; תכנה האמיתי, הציוני, של המדינה אינו שלם אם אין אנו מוסיפים את יתר שלושת האספקטים, שעליהם בנויה הקונצפציה של מדינה יהודית. שלושת האספקטים הנוספים הם: פיתוח, איכלוס, קידמה.

נאום בקונגרס הציוני הכ"ב, 1946, **במערכה**,

כרך חמישי, עמ' 114.

הפלא קם ויהי – אומות העולם נמנו וגמרו להקים מחדש מדינת ישראל.
והפלא קם מפני שלושה אלה:

א. העם היהודי האמין מאז ומעולם בפלא זה, וציפה כאלפיים שנה לבואו. אמונה זו גופא היא אחד הפלאים ההיסטוריים ללא דוגמא בעולם. אין אנו מכירים עם אחר, שנושל מאדמתו ופוזר בגויים, כשהוא שנוא ומבוזה ונרדף, מבלי מנוח לכף רגלו במשך מאות בשנים – ואף על פי כך התמיד בקיומו המיוחד והחזיק באמונתו שיבוא יום וישוב קוממיות לארצו ויהיה לעם עומד ברשות עצמו במולדתו ההיסטורית. בלי אמונה זו – לא היינו מגיעים עד הלום, ואמונה זו לא הכזיבה.

ב. מפעל חלוצי של שלושה דורות בבנין נשמות הארץ, מאז יסוד פתח תקוה לפני כשבעים שנה ועד הנחת צינור המים ויסוד היישובים הצעירים בנגב בימינו אלה. מפעל זה גילה כוח-היצירה הגנוז בישראל סבא המתנער ועדנת הארץ החבויה בהריסות ושממות ועזובה של מאות בשנים. חלום דורות הפך בחלקו מציאות כובשת ומופלאה.

ג. ברכת מפעלנו: במידה שפיוזרי ישראל, סבלו ונדודיו הציקו לעולם – ומצוקת

ישראל היתה במידה לא קטנה מצוקת עולם – בה במידה עוררה שיבת ציון והתערות ישראל בארצו כבוד, רצון ואהדה באומות העולם. ואחד-עשר "המרגלים" ששלחה עצרת האומות המאוחדות לתור את הארץ ולתהות על עתידה וסידורה המדיני, מן הנמנע היה שלא יראו את הברכה הרבה הצפונה במפעל הציוני – מפעל העליה וההתיישבות היהודית – לא רק ליהודים עצמם, אלא לארץ, למזרח, לעולם. והעצה אשר יעצו לעצרת האומות להקים מדינה ריבונית לשארית ישראל בארצו – היתה לחוק בין לאומי ולצו המצפון האנושי.

ליסוד המדינה, 1947, **במערכה**,
כרך חמישי, עמ' 255-256.

האומה היהודית כחטיבה קולקטיבית, המדינה היהודית כיחידה מדינית לא תהא נאמנה לקיומה, למהותה אם לא תדע לקיים את המורשה ההיסטורית הגדולה של נביאינו, המורשה שהיא גם משאם וחזונו של טובי האנושות בימינו: אמונה באחדות המין האנושי, בשלום בינלאומי ואדיקות בעיקרון האנושי שלא הכוח, אלא הכרעה דימוקרטית תקבע את יחסי העמים, כשם שהיא חייבת לקבוע את היחסים הפנימיים בתוך כל עם ועם.

מערכה כפולה, תש"ח, **בהילחם ישראל**, עמ' 61.

המדינה היא המסגרת הממלכתית של האומה, בה מתגלים החירות, העצמאות והרצון הקיבוצי וההיסטורי של האומה.

כיצור חי נתונות המדינה והאומה לחליפות ותמורות, ובשתייהן פועלים כוחות מתרוצצים, שונים, מתנגדים ומשלימים, התלויים בגורמי זמן ומקום ומתחלפים עם נסיבות פנימיות וחיצוניות. בהרכב הממשלה ובקווי-פעולתה המשתנים מזמן לזמן משתקפת הדינמיות רבת-התמורות של המדינה והאומה.

אולם אין מדינה בלי מסד קיים, המרתק כל הדורות ומלכד כל חלקי המדינה והאומה בכל שעה ושעה, ואינו תלוי בחליפות המקום והזמן ואינו משתנה עם המאורעות הזורמים. בלי קביעות ואחידות היסטורית זו אין שום מדינה ואומה בת-קיימא.

הדגל של המדינה מסמל אחידות וקביעות היסטורית זו ומייחד זהותה המתמדת. הדגל עומד מעל הממשלות המתחלפות ומעל הכוחות בתוך המדינה המתרוצצים בלי הרף; – הדגל מגלם את היסוד המאחד, המלכד, הכללי, המשותף וההיסטורי שבמדינה ובאומה.

הדגל הציוני סימל את שאיפתה של האומה העברית נטולת המדינה – לחירות, לעצמאות ולשוויון ממלכתי במולדת.

כחמישים שנה אחרי הולדת התנועה הציונית המדינית, עם פרסום "מדינת היהודים" של הרצל – הוקמה מדינת ישראל, ודגל המדינה יגלם מעכשיו לא שאיפה וחזון – אלא הוויה והתהוות היסטורית חיה וגדלה.

עם יציקת הדפוסים הממלכתיים החדשים לקיומנו העצמאי שומה עלינו גם לקבוע את דגל המדינה – שיסמל את אחדות ישראל, יחודו ועתידו העצמאי, שותפות הגורל של כל הדורות, מקדמות האומה לפני אלפי שנה עד סוף כל הדורות, עליונותו של הכלל ועדיפותו על כל חלק ופרט, ריבונותה של האומה והמדינה על כל בניה ואזרחיה, על אף כל החליפות והתמורות במשטרה הפנימי וממשלתה.

הדגל, 1948, **בהילחם ישראל**, עמ' 197-198.

יעודה של מדינת ישראל הוא – קיבוץ גלויות, או במילים אחרות, חיסול גלויות.

איך תיכון המדינה, תש"ח,

בהילחם ישראל, עמ' 209.

מדינת ישראל היא אחד הגילויים של השאיפה הציונית והחזון הציוני של העם היהודי. היא הוקמה לשם ביצוע החזון הציוני, ותפקידה העיקרי הוא להעלות את נידחי ישראל ולבנות את שממות הארץ. כוחות זרים, שאין לנו שליטה עליהם, הביאו לידי כך, שמדינת ישראל תוקם תוך כדי מלחמה, ומאמציה העיקריים יושקעו בראשית קיומה בחזית הצבאית.

סקירה על המצב הצבאי והמדיני, תש"ח,

בהילחם ישראל, עמ' 122.

המדינה היהודית אשר הוקמה על ידינו בחמישה-עשר במאי ונתקיימה בידינו למרות ההתקפה המרוכזת של שש מדינות ערב המצוידות ומודרכות על ידי הממשלה הבריטית – היא פרי רצונו ויכולתו של העם היהודי. את עצמאותנו לא קיבלנו כמתנת חסד מידי זרים – אלא טיפחנו, עיצבנו וכבשנו בעוצם ידינו, בדם לוחמינו ובמאמץ העליון של אומתנו.

מפנה היסטורי, תש"ח,

בהילחם ישראל, עמ' 214.

מדינת ישראל לא הוקמה להעניק עצמאות לאזרחיה – אלא לבצע קיבוץ גלויות.

על הייחוד של פלמ"ח, תש"ח,

בהילחם ישראל, עמ' 249.

שנת תש"ח – שנת סגולה וברכה שתזרח לעולם בחיי כל אחד מאיתנו, ואורה יבהיק בהיסטוריה של עמנו עד סוף כל הדורות.

ברכת ראש השנה לצבא-הגנה לישראל, 1948,

בהילחם ישראל, עמ' 271.

מדינת ישראל היעודה לקיבוץ גלויות, לבנין הארץ ולשלום עם שכנותיה לא תבצע שליחות בלי חירות פנימית ובלי שיתוף כל העם באחריות לגורל המדינה.

לקראת הבאות, 1949, **חזון ודרך**, כרך ראשון, עמ' 26.

מדינת ישראל לא תיבחן בכוחה ובמשקה בלבד – אלא ברוחה. ירשנו ירושה גדולה – והיא מחייבת.

מהפכת הרוח, 1949, **חזון ודרך**,

כרך ראשון, עמ' 33.

מדינת ישראל אינה דומה לשאר המדינות בעולם ואין היא רשאית להסתפק בצרכי השעה. שם.

המהפכה שבהקמת המדינה אינה אלא הקדמה למהפכה הכפולה שתחול בגורל העם, שיתכנס מפזוריו ויתערה במולדתו, ובגורל הארץ, שתתנער משממותיה.

שם.

הקימונו מדינה דינמית שפניה ליצירה וחידוש, בניה והרחבה, כיבושים ושינויים.

שם.

באלה תיבחן מדינת ישראל: היא תיבחן בדמות המוסרית שתשווה לאזרחיה, בערכים האנושיים והחיצוניים, בנאמנותה, הלכה למעשה, לצו העליון של היהדות: "ואהבת לרעך כמוך". בשלוש מילים אלה נתגבשה התורה האנושית הנצחית של היהדות. וכל ספרות המוסר שבעולם לא יכלה לומר יותר מאשר נאמר בשלוש מילים אלו, מדינת ישראל תהיה ראויה לשמה רק אם משטרה החברתי והמשקי, המדיני והמשפטי, יהיה מיוסד על שלוש מילים נצחיות אלו.

שם, עמ' 33-34.

רק על יסוד הציר "ואהבת לרעך כמוך" תיכון מדינת ישראל, הנאמנה ליעוד האנושי הגדול של היהדות.

שם, עמ' 234.

במדינתנו צריך לעלות ערכו של הספר, אבל עלינו לחנך את הדור הצעיר גם לטבע, לרוח, לחברה, למדינה, לעולם.

שם, עמ' 39.

מדינת ישראל היא הצעירה במדינות העולם, והיא מוקמת על ידי אחת האומות העתיקות ביותר ששרדו אחרי ארבעת אלפים שנה. פניה מועדות לעתיד והיא עמוסה מורשת עבר גדולה ויקרה, ועליה לדעת ברורות לאן ומאין. רק מתוך ידיעה זו תוכשר לקיים את יעודה האנושי ולקיים את ייחודה היהודי; כושר פעולתה בשטחי הכלכלה והביטחון תלוי ביכולתה המדעית והטכנולוגית, אולם מגמת דרכה ועצמאותה תלויות בנאמנותה לערכי הנצח המוסריים, הצוררים בספר הספרים. רק עם כיבוש עצמאותנו הממלכתית הוכשרו התנאים לפעולות מחקר מקיפות, שיחשפו את מלוא האור הזורח בספר הספרים ויגלו את הברכה הגנוזה באדמת המולדת. ובמדינת ישראל תפרח חכמת ישראל – חכמת הטבע וההיסטוריה כאחת.

שם עמ' 44.

שומה על מדינת ישראל להיות מדינה למופת, וזו תקום בשיתוף הכוחות של חלוצי העבודה ואנשי הרוח.

שם עמ' 47.

הקמת מדינת ישראל היא רק שלב ראשון בהגשמת חזונו ההיסטורי.

הממשלה ותכניתה, 1949, **חזון ודרך**,

כרך ראשון, עמ' 62.

שלטונה של מדינה עברית שומה עליו להיות שלטון חיובי ודינמי: שלטון יוזם, מפקח, מעודד, מתכנן, מכוון ומקדם בכל שטחי החיים הכלכליים, התרבותיים והחברתיים, יוזם מפעלי פיתוח, מעודד ומטפח הגברת התפוקה, מכוון הורדת יוקר החיים ומעלה את רמת החיים, משכלל את הציוד המשקי ואת שיטות העבודה בחקלאות, חרושת ובנין וכל שאר ענפי המשק, מפקח על יבוא ומחירים ושוקד על משיכת הון יהודי ובינלאומי להשקעות פרודוקטיביות, שסייע לפיתוח מהיר ויעיל של אפשרויותיה הכלכליות של הארץ, הרחבת כוח קיבולה והעלאת רמת חיה של האוכלוסייה.

שם, עמ' 63.

מדינת ישראל תיבחן לא בעושר, לא בצבא ולא בטכניקה, אלא בדמותה המוסרית, ובערכיה האנושיים. אנחנו צריכים, אמנם, לעשות עוד מאמץ גדול וממושך, למען נהיה, לכל הפחות, ככל הגויים. ולהיות "ככל הגויים", כלומר עם נורמלי, בריא, בן חורין, עצמאי – זה לא דבר של מה בכך. עם הקמת המדינה הבטחנו את התנאי העיקרי למילוי שאיפה זו. אולם, "שוביניסט" יהודי במידה מספיקה כדי להאמין שלא די להיות סתם ככל הגויים. שום עם, עד כמה שאנו מכירים את ההיסטוריה, לא סבל כל כך, לא נאבק כל כך, ולא שילם מחיר רב כל כך, משך מאות שנים של יחודו, כעם היהודי. אין ספק שיש סיבה עמוקה ומקור לא אכזב לתופעה היסטורית זו.

אנחנו מהעמים המעטים בעולם, אשר הטבענו את חותמנו על חלק גדול של התרבות האנושית: על התרבות של העמים הנוצריים והמוסלמים. משך הרבה דורות היינו העם היחידי שהאמין בחזון אחרית הימים. לא ייתכן, אפוא, שהחזון אשר בו האמינו, לו ציפו, קיוו וחיכו משך דורות רבים, יכזיב דווקא עכשיו עם קום הפלא הגדול: מדינת ישראל.

תפקידם של אנשי־הרוח, 1949, **חזון ודרך**,
כרך ראשון, עמ' 83.

עלינו למצוא דרך לשיתוף הכוחות הגשמיים והכוחות הרוחניים במדינה בעיצוב דמות האומה: גם למען נהיה ככל הגויים, כלומר: עם בריא, שלם, חופשי, עצמאי, בטוח בקיומו, וגם למען נהיה גוי אחד בארץ, הטבוע בחותמו המיוחד והנאמן ליעודו ההיסטורי, לגניוס היוצר החי בתוכו, שעדיין לא בא לידי גילוי המלא.

קום יקום החזון, 1949, **חזון ודרך**,
כרך ראשון, עמ' 87.

אבן הבוחן העליונה למדינת ישראל, אשר ממנה יתד ופינה לכל מאוויי הדורות וכיסופיהם, ולכל תקוותינו וחזוננו לעתיד, וגם לעצם קיומו וכיטחוננו של עמנו – היא יכולתנו וכישרוננו לבצע קליטת עולים וקיבוץ גלויות.

חג העצמאות, 1949, **חזון ודרך**,
כרך ראשון, עמ' 114.

עיני כל העולם נשואות למדינת ישראל – אם בהוקרה וידידות ואם בחשד ואיבה. בכישרוננו להפוך את השוויון האזרחי והחברתי במדינתנו לעובדה חיה ויציבה, באורח חיינו הישרים ובמעגלי־צדק שנפלס למדינת ישראל הבוטחת בכוחה – נעקור החשד והאיבה ונגביר ההוקרה והידידות.

שם.

מדינת ישראל קמה לא בתוקף החלטות או"ם, אלא בכוח הרצון היהודי ובגבורת צבא הגנה לישראל.

שם, עמ' 117.

המדינה בימינו עברה כבר מזמן את השלב הפרימיטיבי שבו היו למדינה שני תפקידי־יסוד בלבד: משפט וכיטחון, כאשר הגדירו זאת בני ישראל בוויכוח הקונסטיטוציוני המפורסם עם שמואל הנביא: "ושפטנו מלכנו ויצא לפנינו ונלחם את מלחמותינו". המדינה המודרנית הרחיבה ומרחיבה את תחומי פעולתה, ועל משפט וכיטחון היא מוסיפה שירותים ציבוריים: חינוך, בריאות, פיתוח, מסחר ותעשייה, העלאת רמת־החיים של האוכלוסין וכדומה.

מדינת ישראל עמוסה בכל התפקידים של המדינה המודרנית – אולם עליה מוטל עול נוסף, גדול ומרכזי, המהווה את השליחות המיוחדת, ההיסטורית של מדינה זו ומפלה אותה מכל המדינות בעולם: קיבוץ גלויות.

חובתנו, 1949, **חזון ודרך**,
כרך ראשון, עמ' 176-177.

אנחנו עם קטן ודל, עמוס צרכים רבים וגדולים. באמצעים מעטים עלינו לבצע מפעלים אדירים. שומה עלינו מאמץ מתמיד, להתקדם ולהגיע לפסגה, לשיא. ולאחר שנגיע לשיא נדע ונבין שאין שיא קבוע ועומד, אלא מה שהיה אתמול שיא – אינו היום אלא שלב לשיא חדש, יותר גבוה.

שם, עמ' 179.

מדינת ישראל לא תתואר בלי עליונות הרוח.

לשרות העם, 1949, **חזון ודרך**,
כרך ראשון, עמ' 281.

לא משיגים מדינה חנם ולא בונים ומקיימים אותה בלי קרבנות.

בעיית עצמאותנו, 1949,
כרך ראשון, עמ' 286.

מבחנה העליון והסופי של מדינת ישראל יהיה מבחן־הרוח. לא רוח בניגוד לחומר, לא רוח כשלילת החיל והכוח. היהדות האמונה על תפיסה אחדותית אינה מכירה בסתירות מדומות אלה.

תורה ומלכות, 1949, **חזון ודרך**,
כרך ראשון, עמ' 314.

ממשלת מדינת ישראל חייבת לדאוג לחיי־עולם לא פחות מלחיי־שעה.

נטע השממה, 1949, **חזון ודרך**,
כרך ראשון, עמ' 321.

טול ממדינת ישראל חירותה הפנימית, האחריות האישית של טובי בניה, הרגשתם החלוצית, ביטחונם בעצמם – ואתה נוטל נשמת המדינה וממית כושר התגוננותה.

חלוצים לישראל, 1950, **חזון ודרך**,
כרך שלישי, עמ' 44.

מדינת ישראל לא היתה קמה בפועל ביום 14 למאי 1948 אלמלא היתה קיימת בכוח לפני כך, בהיסטוריה כבטבע אין שום דבר נוצר יש מאין. ממשלת ישראל, צבא-הגנה לישראל, שיבת גלויות, כלכלה לאומית עצמאית – ארבעה גילוייה הראשונים של המדינה, היו גלומים ביישוב היהודי ובמוסדותיו ובזיקת העם היהודי למולדת שנים רבות לפני היום הגדול בתולדות ישראל.

מאות בשנים נשתמר זרע המדינה בנשמת העם, בכיסופיו הטמירים, בתפילתו ובשירתו. עם הקמת הכפר העברי הראשון בדורותינו לפני שבעים שנה נטמן זרע הפלאים בחיק האדמה הנשמה והעזובה – ויצמח ויעש פרי למינו אשר זרעו בו על הארץ. מזמן לזמן התגעשה סופה וסערה והניצינים הרכים כאילו נגזרה עליהם כליה, אך כוחות הנביטה. המופלאים היונקים ממעין החזון ורצון התקומה של העם – גברו על רוח זלעפות, ובמסגרת שלטון זר צמח וגדל יישוב עצמאי שהבשיל בתוכו כל גרעיני המדינה: משק, תרבות, הנהלה עצמית, כוח מזוין.

במשך עשרות שנים הונחו היסודות למדינת ישראל המחודשת. כל שעל אדמה גאול, כל מחרשה נהוגה בידי חורש יהודי, כל סדנה מופעלת בעבודה עברית, כל רובה מוחזק בידי שוטר ונוטר יהודי – היו לבנים בבנין המדינה. לאט לאט נחפרו היסודות, נורתה אבן-פינה, הונח אריח. ורכים היו השליחים ושונים היו דרכי עבודתם: חובבי ציון, נדיבי-עם, מוסדות לאומיים, קרנות ציוניות. כל אלה טיפחו וגידלו היישוב המתעצם, אולם המהפכה ההיסטורית שנתחוללה ביום 14 במאי לא היתה באה אלמלא קדמה תמורה פנימית רבת משמעות וסיכויים: תגבורת פעולתו העצמית של היישוב, שחדל להיות מושא על ידי העם שבגולה ונהפך יותר ויותר לנושא הראשי והעיקרי של החזון המתגשם: התכנסות ישראל ועצמאותו במולדת.

הספר הלבן ומלחמת העולם השנייה – שתי הפורענויות שניתכו על היישוב ועל הציונות ועמדו לכבות הגחלת האחרונה של תקוותנו, דווקא הם שעמדו לנו להפוך את היישוב לגורם עצמאי שהכשיר בואו של היום הגדול בארבעה-עשר במאי; אורגנה ה"העפלה", העליה החופשית שלא הכירה עוד במרות שלטון המנדט, וחושל הכוח המזוין היהודי; עליה ב' וההגנה פתחו הדרך למדינת ישראל. כי שתיהן נישאו בעיקר בכוח היישוב הארצישראלי ובתנופתו החלוצית. בשני מפעלים אלה גילה היישוב בגרותו המדינית והונח היסוד לעצמאותו הממלכתית.

עליה ב' וההגנה אורגנו בכוח התנדבותו החופשית של היישוב – ומכשירי התנדבות חופשית זו היו: "כופר הישוב" שהוקם בשנת 1938, ו"מגבית ההתגייסות" שאורגנה בשנת 1942, ושניהם התקיימו ושירתו את העליה וההגנה, עד שמדינת ישראל ותקציבה הממלכתי ירשו את מקומם.

הקדמה לספר מגבית ההתגייסות, 1949,

חזון ודרך, כרך שני, עמ' 88-89.

מדינת ישראל שונה מכל שאר המדינות; היא מצווה על ביצוע חזון הגאולה של האומה העברית. לשם כך דרושה התנדבות חלוצית: לקליטת עולים, להפרחת השממה, לקיום הביטחון, להגשמת חזון אחרית הימים של נביאי ישראל.

שם, עמ' 91.

מדינת ישראל אינה תכלית, אלא ראשית, לא קץ אלא התחלה של המהפכה הגדולה והכפולה – הלאומית והסוציאלית. אבל גם בשלב ראשון זה של המהפכה נתקפלו בתוכה כאחד שני התכנים של תנועתנו: היהודי והאנושי, הציוני והסוציאליסטי. שני התכנים האלה שלובים וכרוכים בכל מאווינו ובכל פרט ופרט של מפעל חיינו, ואינם ניתנים להפרדה. כל המעשה אשר עשינו ואשר נעשה, תכנו היהודי והאנושי אחוז זה בזה ויונק מרצון אחד: מהרצון לגאולה שלמה ומלאה, מהרצון לחירות ולעצמאות, לשוויון ולשלום, מהרצון לאחוה יהודית וכלל-אנושית.

נאום בפתיחת ועידת מפא"י, 1950, **חזון ודרך**,

כרך שני, עמ' 248-249.

המפעל שהמדינה מביאה לעם ישראל אינו פילנטרופי ואינו אידיאולוגי – אלא מפעל שתלוי בו גורל כל עם ישראל, כבודו, מעמדו, הכרת עצמו, עתידו.

שם, עמ' 258.

גורלה של מדינת ישראל כרוך ושלוך בגורלו וברצונו של העם היהודי. בלי הקשר האמיץ והאורגני עם עם ישראל כולו – לא תיכון המדינה. מאידך – גורל כל יהודי וכל קיבוץ יהודי באשר הוא תלוי בגורלה של מדינת ישראל. דמותה, מעמדה ועתידה של מדינת ישראל יתנו לא במעט מעמדם, דמותם, כבודם וערכם של בני ישראל בכל התפוצות לאורך ימים.

נאום בפתיחת ועידת מפא"י, 1950, **חזון ודרך**,

כרך שני, עמ' 248.

כל אזרח יהודי במדינת ישראל חייב בנאמנות כפולה. שתיים שהן אחת: נאמנות כלפי מדינת ישראל ונאמנות כלפי העם היהודי באשר הוא. נאמנות אחת בלי חברתה אינה אלא כוזבת ונטולת ממש ותוכן.

שם.

מדינת ישראל היא מדינה ככל שאר המדינות. וכל הסימנים הכלליים המצויים ביתר המדינות – מצויים גם במדינת ישראל. היא עומדת על שטח מסוים, על יישוב הקיים בתוכה, על ריבונותה הפנימית וריבונותה ביחסי חוץ. ואין שלטונה חורג מתחומי ארצה. אין מדינת ישראל שלטת אלא על תושביה. היהודים בתפוצות, שהם אזרחי ארצם, ורוצים להישאר שם

– אין להם זיקה משפטית ואזרחית למדינת ישראל, ואין מדינת ישראל מייצגת אותם משום בחינה חוקית. אולם שונה מדינת ישראל משאר המדינות גם בגורמי תקומתה וגם במגמות קיומה. היא קמה רק לפני שנים, אבל שרשיה נעוצים בעבר הרחוק והיא יונקת ממעיינות קדומים; שלטונה מצומצם בתחומי תושביה, אבל שעריה פתוחים לכל יהודי באשר הוא. אין זו מדינה יהודית רק באשר היהודים הם רוב תושביה. זוהי מדינה ליהודים באשר הם, ולכל הרוצה בה.

חוק השבות, 1950, **חזון ודרך**, כרך שני, עמ' 228.

מדינה אשר פתחה אפשרויות עצומות לעם ישראל; מדינה אשר ביצעה שמץ מהאפשרויות הענקיות האלה; מדינה אשר חשפה אור חדש על כל ההיסטוריה היהודית – בהאירה לכל העם היהודי באשר הוא.

המדינה והעם, 1950, **חזון ודרך**, כרך שלישי, עמ' 101.

אנו בונים מדינת ישראל מתוך חזון נבואי וכיסופים משיחיים – להיות גם למופת ולמורה דרך לאנושות.

מדינת ישראל והתנועה הציונית, 1950,

חזון ודרך, כרך שני, עמ' 168.

מדינת ישראל נושאת יעוד לאומי ואוניברסלי, ונחטיא מחוז חפצן הראשי של תולדות עמנו – אם לא נצליח ליהפך למאורי הרוח, לא לתושבי הארץ בלבד. אלא לכל פזורי־ישראל ולעולם כולו.

תורה מציון, 1950, **חזון ודרך**, כרך שני, עמ' 188.

כוחה של מדינת־ישראל הוא במצפונה.

שאלת קוראיה, 1950, **דרך וחזון**, כרך שני, עמ' 238.

תקומת המדינה היהודית לא היתה מאורע המוגבל למקום ולזמן התהוותו, אלא מאורע עולמי, גם במובן הזמן וגם במובן המקום, מאורע המסכם התפתחות היסטורית ממושכת, משדר מערכות ומשמש בעצמו מקור לשינויים ולתמורות החורגים ממסגרת תקופתו ומקומו.

חוק השבות, 1950, **חזון ודרך**, כרך שני, עמ' 229.

יש ביכולתנו להיות לאומה אשר תקדש שם ישראל ברכים ותנשא הכבוד היהודי בכל ארץ. באמונה זו באנו הנה, באמונה זו פעלנו, באמונה זו באנו עד היום.

ליהדות אמריקה, 1950, **חזון ודרך**,

כרך שני, עמ' 367.

במדינת ישראל הדגש הוא על יכולתה המוסרית והתרבותית של האומה.

חלוצים לישראל, 1950, **חזון ודרך**,

כרך שלישי, עמ' 44.

הקמת המדינה היתה שיא שאיפת דורות – וכשהגענו אליו, ראינו כמה רחוקים אנו מהפיסגה. בכל פעם נגלה שיא חדש. זוהי תפארתו של אדם. זהו חבינה של ההיסטוריה, זוהי גדולתה של אומה – הסתערות מתמדת אל על, אמונה בחזון אחרית הימים, שאין לה אחרית.

שם, עמ' 21.

המדינה לא באה להקל העול ששמנו על עצמנו, אלא להאדירו ולהגדילו.

שם, עמ' 25.

חלוצי מדינת ישראל ובונה מנסים למזג החזון של נביאינו לאחרית הימים עם חכמת תקופתנו וכיבושיה התרבותיים והחברתיים.

שם, עמ' 149.

העם שהקים את מדינת ישראל היה מרוחק מארצו מרחק פיזי עשרות יובלות, אבל קיים בנפשו קשר בל ינתק עם מולדתו הקדומה. והחזון קם. ומדינת ישראל משמשת הוכחה ניצחת לעצמה ולעליונות של כוחות הנפש והרוח המכריעים בהיסטוריה.

שם.

לא ככל המדינות מדינת ישראל. היא לא קמה כאשר קמו מדינות אחרות – אין דוגמה בהיסטוריה לתקומת ישראל. יחוד תקומתה הוא פרי יחוד יעודה, לא תושבי הארץ הקימו המדינה, ולא למענם הוקמה. מדינה זו היתה קיימת אלפים בשנה ברוחו, בלבו ובחזונו של העם היהודי. לא בדורנו הודלק החזון – מדורה זו דולקת בנשמת העם היהודי לדורותיו, והיא מאירה בנדודיו זה אלפים שנה, בנתיבת הסבל והיסורים הנקראת היסטוריה יהודית. ומתוך חזון-עלומים זה, חזון גאולתו שאב העם היהודי כוחו המופלא לעמוד בפני מנדיו ומרדפיו. לא יחידים ובודדים – העם כולו נשא תוחלת הגאולה בלבו. והמדינה אינה אלא ראשית בוא התוחלת, וקיבוץ גלויות היא משאתה ויעודה ושליחותה של מדינת ישראל. בלי יעוד זה היא מתרוקנת מתכנה ההיסטורי ומתכחשת לעם היהודי בימינו, בדורות שקדמו לנו ובדורות שיבואו.

התפקיד החלוצי בקיבוץ הגלויות, 1950, **חזון**

ודרך, כרך שלישי, עמ' 20.

הקמת המדינה היא המאורע הגדול ביותר בתולדות ישראל מאז יציאת מצרים וכיבוש הארץ על ידי יהושע בן-נון.

המדינה והעם, 1951, **חזון ודרך**,

כרך שלישי, עמ' 96.

כאן מתחולל דבר פלא שעוד לא היה כמותו לא בהיסטוריה היהודית ולא בהיסטוריה העולמית, והוא גדול מיציאת מצרים: ממצרים יצאו שישים רבוא, והיו דרושים ארבעים שנה להגיע לארץ. והנה עתה כבר נכנסו במשך שנתיים כמעט שישים רבוא, וזוהי התחלה בלבד.

שם, עמ' 97.

זכות היא להיות תושב מדינת ישראל – זכות שמיליוני יהודים במשך הרבה יובלות לא זכו לה. אם כי רק בזכות התקוה הזאת הם התקיימו – וזכות מחייבת.

שם, עמ' 102.

עלינו למשוך ארצה את יהודי ארצות השוויץ, החופש והשפע, בעבודות אהבה בכוח תרבות ישראל גבוהה, שלא תפול מרמת החיים שהיהודים האלה הסכימו לה בארצות מגוריהם.

דרכנו במדינה, 1951, **חזון ודרך**, כרך שלישי, עמ' 125.

אין אנו נופלים בכישורוננו מהאומות המוכשרות ביותר בעולם – ושום דבר לא ייבצר מאיתנו אם הוא לא נבצר מאחרים.

שם.

יחוד תקומתה של מדינת ישראל הוא פרי יחודו של עם ישראל.

תקומת ישראל ויעודה, 1951, **חזון ודרך**,

כרך שלישי, עמ' 139.

מדינת ישראל שוכנת בצומת שלוש יבשות והיא משמשת גשר בין המזרח והמערב, וגורלה של מדינתנו הצעירה קשור במידה רבה בשמירת השלום ובחיזוק הדמוקרטיה בעולם.

שם, עמ' 143.

התבצרותה של מדינת ישראל כמדינה תרבותית, דמוקרטית ושוחרת שלום וקידמה, תשמש מופת ודוגמה מחנכת לכל שכניה. ובעצם הצלחת מפעלנו ובחיזוקה של ישראל יש תרומה וערובה לביצור החירות והדימוקרטיה ולהצעדת הקדמה החברתית והתרבותית בקרב עמי המזרח התיכון.

שם.

מדינת ישראל היא פרי חזון, חזון שיבת ציון, החזון הפנטסטי ביותר שנשא עם בלבו במשך מאות בשנים.

עליונות הרוח, 1951, **חזון ודרך**, כרך שלישי, עמ' 147.

אנו מאמינים שיש בידינו להראות לעולם דוגמה ומופת של עם עורך חייו ללא תחרות, ללא ניצול, ללא דיכוי ומשטמה. ונוהג לפי העקרון של עזרה הדדית.

שם, עמ' 148.

איני יודע מאורע אחד שאיחד כל כך לבות העם היהודי – כמו שאיחדה מדינת ישראל.

יהדות אמריקה ומדינת ישראל, 1951, **חזון ודרך**,

כרך שלישי, עמ' 154.

הקמת מדינת ישראל היא תהליך, ותהליך ממושך.

שלום או מלחמה, 1951, **חזון ודרך**,

כרך שלישי, עמ' 164.

כל מדינה היא מדינה לתושביה בלבד, מדינת ישראל היא מדינה למען העם היהודי כולו.

שתי מערכות, 1951, **חזון ודרך**,

כרך שלישי, עמ' 184.

מדינת ישראל לא היתה קמה, ולאחר שקמה לא היתה מתקיימת, והיישוב שהקים אותה לא היה נשאר ממנו שריד, ועמל דורות ותקוות דורות היו נכרתים – אלמלא עמדה לנו בימים ההם גבורתם של מגינינו ומצילינו היחידים: – הבנים והבנות היקרים של עמנו, אשר חרפו נפשם למות על חירות המולדת והאומה אשר כה אהבו.

המדינה והתנועה הציונית, 1951, **חזון ודרך**,

כרך שלישי, עמ' 195.

המבחן העליון של מדינת ישראל יהיה לא בכוח צבאה, לא ביכולתה המשקית ולא במספר אוכלוסייה – אם כי כל אלה חשובים לאין ערוך ומתנים קיומה ועתידה. מבחנה האמיתי והעליון של ישראל הוא ברוח, בנאמנותה ליעודים הגדולים של הנביאים בחזונם לאחרית הימים.

שם, עמ' 203.

על מדינת ישראל המיצערה להתרחק מכל אבק של רהב וגאוותנות. אין דבר נלעג מהתרברבות של רש. לא רק אדם, אלא גם מדינה צריכה לדעת סוד הצנע לכת. אבל אין לנו כל יסוד

להתבטל מפני אחרים. אין אנו משוללי ערך כל-עיקר. אין אנו אפילו נטולי כוח. בחלק זה של העולם כוחנו לא כל כך קטן, ובארץ זו כוחנו מכריע, אם כי אסור לנו להפריז במידתו. בעולם יש רבים, גדולים וחזקים מאיתנו לאין שיעור, אפס מהבחינה המוסרית והתרבותית אין אנו מכירים בעליונותם עלינו, והגישה המוסרית-התרבותית מכרעת בעינינו.

מדיניות-החוץ שלנו, 1951, **חזון ודרך**,
כרך שלישי, עמ' 251.

מדינת ישראל היא מבחינה גיאוגרפית חלק של המזרח התיכון. אבל מבחינה מוסרית-תרבותית היא יחידה במינה בחלק זה של העולם, שונה בתכלית מכל שכנותיה, וכל מי שלא יכיר בייחוד זה ויפנה למדינת ישראל כאשר הוא פונה לאחת המדינות במזרח התיכון, יחטיא המטרה לחלוטין. מדינת ישראל הוקמה ונבנית על ידי אומה תרבותית בעלת מסורת מוסרית גדולה, וצמודה לחזון אחרית הימים, חזון גאולה יהודית ואנושית.

שם, עמ' 252.

עם הקמת המדינה נתבצרה ונתעמקה אחדות העם. למורשת העבר, שאיחדה את היהודים בכל תפוצותיהם, נוסף נכס חדש המעלה קרנם של היהודים בעולם: מדינת ישראל.

כור מצרף לעם, 1951, **חזון ודרך**,
כרך שלישי, עמ' 255.

לא כל המותר למדינה אחרת – מותר לנו.

ליום העצמאות, 1952, **חזון ודרך**, כרך רביעי, עמ' 12.

הקמת מדינת ישראל היא לא ניצחון ציוני בלבד – זהו מאורע גדול ומרכזי בתולדות העם היהודי, אחד מארבעת המאורעות העיקריים בתולדות ישראל מימי האבות ועד ימינו; מהרגע הראשון לקום המדינה עומד כל העם היהודי, מחוץ למרשיעי ברית מעטים מימין ומשמאל, סביב המדינה ורוצה בשלומה, בביטחונה והתעצמותה – וגם מושיט יד נאמנה לבנינה ולפיתוחה.

מעמד ההסתדרות הציונית בישראל, 1952, **חזון ודרך**,
כרך רביעי, עמ' 18.

תקומת ישראל העצמאית אינה מכוונת להחזרת עטרת העבר ליושנה; להיפך, מדינת ישראל פניה מופנים לעתיד. אבל עתיד זה יונק גם ממקור חיותה וראשונותה של האומה וסופג לתוכו כל האור של מורשת העבר, אלא שהעבר הוא קניננו ואין אנו קנין העבר. העבר שוכן בתוכנו, אין אנו שוכנים בו.

בדרך כלל שופך העבר אור על ההווה, וההיסטוריה מסבירה את המתרחש בימינו על ידי

המאורעות שקדמו לו. אך יש גם שההווה שופך אור על העבר. ותקומת מדינת ישראל היא דוגמה מובהקת לכך.

עצמאות תרבותית, 1952, **חזון ודרך**,

כרך רביעי, עמ' 50.

ארצנו קטנה ותהיה קטנה, גם אם נצליח להרחיב את תחומיה על ידי פיתוח, בנין ואמצעים אחרים. הגדלות היחידה, הצפויה לנו, הטבועה במהותנו, היא גדלות הרוח, המדע, הכרת עולם ומלואו, גילוי רזי הטבע והוויה – בהם נעלה ונתעלה.

ערכי הרוח, 1952, **חזון ודרך**,

כרך שלישי, עמ' 282.

מדינת ישראל לא תתמלא מחוליתה – לא בשמירת ביטחונה לא בפיתוח ארצה ולא בכינוס נידחי ישראל. רק בשיתופו המאכסימלי של העם היהודי כולו נעמוד בפני הסכנות האופפות אותנו מסביב, ונכשיר את המדינה לשיבת-השבות. זיקתה של המדינה ליהדות בגולה קובעת ומתנה יחסיה לכל שאר הארצות והממשלות. הבטחת חופש ליהדות הגולה להשתתף בבנינה ובשמירת ביטחונה של המדינה ולקיים אחדותו ותרבותו העברית של העם היהודי באשר הוא – יחד עם שמירת השלום בעולם – זוהי המשימה העליונה של מדיניות החוץ הישראלית בדורנו.

בעיות חוץ ובטחון, 1953, **חזון ודרך**,

כרך רביעי, עמ' 206.

זיקת מדינת ישראל לעם היהודי מהווה שיקול עליון ומרכזי ומכריע במדיניותה. וכל מי ששולל זיקה זו, מחליש אותה, מקדים לה או מעדיף עליה זיקה אחרת – מתנכר למקור חיותה של מדינת ישראל.

בעיות חוץ ובטחון, 1953, **חזון ודרך**,

כרך רביעי, עמ' 199.

במדינת ישראל גופה אסור אף פעם להשתעבד ליש ולקיים, אלא עלינו לבחון היש מבחינת החזון, ואסור לחשוך כל מאמץ למען התאים המצוי לרצוי.

שם, עמ' 202.

כעם היהודי שלא נכנע לתקיפי עולם ודרך בשבילו המיוחד גם בהיותו בן-חורין ועצמאי ומעורה במולדתו, וגם בהיותו תלוי באחרים ומפוזר בין הגויים, כן גם מדינת ישראל רואה עצמה כמטרה לעצמה ולא כאמצעי בידי אחרים. היא צועדת על בימת ההיסטוריה העולמית לקראת מחוץ-חפצה המואר בחזון משיחי. היא מכירה בכוחה החמרי הצנוע והמצער ובתחומי

יכולתה והשפעתה המצומצמים. אבל היא מאמינה ובוטחת בכוכבה הזורח בנגהות האמת הנצחית והמנצחת. היא יונקת ממעינות קדומים, שמימי ישועתם לא פסקו עד היום הזה, ופניה לעתיד.

שם, עמ' 204.

תקומת ישראל חוללה מהפכה מדינית וארצית הבולטת לעין כל, מאורע זה מחולל גם תמורה רוחנית ותרבותית רבת-תוצאות, שהיא אולי עדיין סמויה מן העין הבלתי מזוינת, אבל תולדותיה יתגלו יותר ויותר במרוצת הזמן.

הנדודים והפיזור לא יכלו במשך אלפי שנה לעקור קיומו של העם היהודי ולמחוק צלמו המיוחד, אבל הם עיקמו וסילפו דמותו. התלות בזרים נטלה מאיתנו חירות המחשבה והרוח, טבעה בנו ביודעים ובלא יודעים השתעבדות פנימית, והצרה אופקי ראייתנו. עם נתון לחסד זרים קשה לו לראות עצמו באור נכון.

עם תקומת המדינה משתנה באופן יסודי ראיית עצמנו, ראייתנו את העולם, ראיית העולם אותנו, ודמותנו הפנימית והחיצונית מתעצבת מחדש. אנו יותר ויותר מתקרבים למקור ולשורש ההיסטורי של אומתנו בהתהוותה ובעצמאותה הקדומה, ולמורשתה הרוחנית מתקופת התנ"ך. ובאותו זמן – אנו נעשים יותר ויותר לאזרחים חופשים של העולם הגדול ומתערים במורשה האנושית האוניברסלית של כל הדורות ושל כל העמים.

עצמאות תרבותית, 1952, **חזון ודרך**,

כרך רביעי, עמ' 49-50.

אלפי מתנדבים מחמישים ושתיים ארצות נצטרפו ללוחמי הקוממיות, וכל הפזורה היהודית בארצות החופשיות, ויהדות אמריקה בראשה, השתתפה בנפש חפצה וברוח-כלב בכנין נשמות ובקיבוץ גלויות במולדת-הקדומים של האומה. ראיתי בעיני הפגנות אהבה וגאון של מיליוני יהודים בארצות הברית במאי 1951. בשני הכינוסים בירושלים בספטמבר 1950 ובאוקטובר 1953, נתגלו שוב אמוני התפוצות למדינת ישראל.

דברי פרידה לעם, 1953, **חזון ודרך**,

כרך חמישי, עמ' 13.

לא זכינו במדינה מן ההפקר. בנינו ובנותינו היקרים והנאמנים מסרו חייהם על תקומת ישראל.

שם, עמ' 17.

המדינה הקדומה הסתפקה בשני תפקידים אלמנטאריים: ביטחון ומשפט. כשבני ישראל דרשו משמואל הנביא לשים להם מלך, אמרו לו: "ושפטנו מלכנו ויצא לפנינו ונלחם את מלחמותינו".

המדינה המודרנית אינה מסתפקת עוד בשני תפקידים יסודיים אלה, אלא היא מנסה לספק כל צרכי האזרח ועוסקת בכמה שירותי הציבור.

מדינת ישראל עושה מה שעושה כל מדינה מודרנית, ועליה מוטלות שלוש משימות נוספות: קליטת עולים, מיזוג עליות ופיתוח ארץ נשמה.

חוק שירות המדינה, 1953, **חזון ודרך**,

כרך רביעי, עמ' 217.

כושר הפעולה של המדינה אינו תלוי אך ורק בכושר הפעולה של מוסדותיה הרשמיים – הכנסת, הממשלה והמנגנון הממלכתי, כלומר: עובדי המדינה, הצבא והמשטרה. יותר אולי מכל מדינה אחרת תלויה מדינת ישראל ברוח וברצון הפועם בעם כולו, בנכונות של כל אחד מאזרחי המדינה לעשות חובתו לכלל, ברגש של האחרייות הממלכתית של כל תושב. מבלי שהעם כולו יוכשר וירצה לשאת בעול המדינה – אולי העול הכבד ביותר שיש לאיזו מדינה שהיא – לשווא יעמלו המוסדות הרשמיים. אולם גם כושרו של העם תלוי לא מעט במוסדות הרשמיים ופעולתם המתוקנת.

חוק שירות המדינה, 1953, **חזון ודרך**,

כרך רביעי, עמ' 217.

כעם היהודי שלא נכנע לתקיפי עולם ודרך בשבילו המיוחד גם בהיותו בן-חורין ועצמאי ומעורה במולדתו, וגם בהיותו תלוי באחרים ומפוזר בין הגויים, כן גם מדינת ישראל רואה עצמה כמטרה לעצמה ולא כאמצעי בידי אחרים. היא צועדת על בימת ההיסטוריה העולמית לקראת מחוז חפצה המואר באור משיחי. היא מכירה בכוחה החומרי הצנוע והמצער ובתחומי יכולתה והשפעתה המצומצמים. אבל היא מאמינה ובוטחת בכוכבה הזורח בנגוהות האמת הנצחית והמנצחת. היא יונקת ממעינות קדומים, שמימי־ישועתם לא פסקו עד היום הזה, ופניה לעתיד. מורשת העבר יצקה בנו הכוח לעמוד יחידים ובודדים ומנודים בעולם עוין וזר: ולא נס ליחה ולא נמר טעמה של מורשת יקרה זו האצורה בספר הספרים. הבשורה החרותה על דפיה הנצחיים היא בשורת הישועה והגאולה והתעלות אדם עלי אדמות, והיא המתת הגדולה שנתן הגניוס היהודי לאנושות כולה. אולם בדרכנו הארוכה בארצות רבות למדנו גם דברים אשר לא ידענו בימי הבית הראשון ולא בימי הבית השני; ובמאות השנים האחרונות. היינו שותפים ליצירה המדעית והרוחנית הדגולה, שהפכה פני האנושות ופתחה פתחה לגילוי סודות הטבע, ולשליטה על איתניה, ומכיבושים אלה לא גרפה. אלא להיפך, נגביר ונאדיר אותם עד אין קץ. כאומה מזרחית שספגה לתוכה כל רכוש הרוחני של המערב – נדע לגלות המאור הגנוז בעמים הגדולים והעתיקים השוכנים ביבשת הגדולה אליה שבנו – עמי הודו וסין ושכניהם השונים, וגם נוסיף לטפח אוצרות המדע והטכנולוגיה של עמי המערב. ומשום כך לא תצמצם מדינת ישראל קשריה ויחסיה, לא בחלקי עולם מסוימים ולא

בסוגי מדינות מיוחדים. כעם-עולם על מדינת ישראל להשתלב בכל המשפחה האנושית, ולהתקשר עם כל האומות. אבל זיקתה הראשונה והמכרעת היא לפזורה היהודית. קיומה בגולה, כינוסה במולדתה, אחדותה באשר היא – זהו החוט המשולש הקושר מדינת ישראל לעם היהודי באשר הוא.

בעיות חוץ וביטחון, **חזון ודרך**,
כרך רביעי, עמ' 205-206.

עם קום המדינה נבקעה ממעין סתום בכל רחבי הגולה אהבה עמוקה, מלווה גאון וחרדה, לישראל.
אלה הם גילויי שותפות-גורל ואחוזה יהודית. והם לא יחלופו.

דברי פרידה לעם, 1953, **חזון ודרך**,
כרך חמישי, עמ' 13.

ייסוד מדינת ישראל אינו מן המאורעות העולמיים המשנים מהלך ההיסטוריה האנושית ופותחים פרק חדש בתולדות העמים. היה זה מאורע צנוע הנוגע בעיקר לגורלו של עם אחד קטן, אשר לרגל פיזורו בעולם וההיסטוריה המיוחדת שלו וכן גם השפעת תרבותו ואמונתו על עמי הנצרות והאיסלם – ערכו האיכותי גדול במידה ניכרת על כמותו המספרית.
אבל המאורע של חידוש מדינת היהודים, כשהוא לעצמו, הוא אחד המאורעות המופלאים והיחידים במינם, שאין לו דוגמה בהיסטוריה האנושית. החלום על הקמת מדינה יהודית חי בקרב העם היהודי בכל הדורות, ובכל ארצות-נודדיו. אבל אם היה פעם חלום מדיני שלא היה לו כל סיכוי מעשי להגשמה, שכן עמד בסתירה מוחלטת לכל נתוני המציאות, הרי היה זה החלום של מדינת יהודים בארץ ישראל.

מדוע לא שלטון ממושך, 1954, **חזון ודרך**,
כרך חמישי, עמ' 22-23.

מדינת ישראל בימינו נוצרה כולה על-ידי יהודי התפוצות, וקיומה ועתידה תלויים לגמרי בקיומה ועתידה של היהדות בעולם. רק מוכי-סנוורים וקלי-דעת יכולים לדמות בלבם, כי מדינת-ישראל כבר עומדת על תילה ועתידה נכון בידה. לא זו בלבד שמדינת-ישראל נוצרה למען העם היהודי ועל ידיו, אלא שעתידה וגורלה תלויים בהחלט ביהדות העולמית.

זיקה לנצח ישראל, 1954, **חזון ודרך**,
כרך חמישי, עמ' 60.

המדינה היא הציר של תקוות הגאולה וחזונה.

מדינה למופת – מטרה ואמצעי, 1954, **חזון ודרך**,
כרך חמישי, עמ' 79.

במציאות של תקופתנו לא תתקיים היהדות בלי המדינה, כי אורבת לה סכנת ההתבוללות שלא מדעת, כאשר לא היה מעולם.

שם, עמ' 80.

היות העם היהודי עם-עולם – עושה את מדינת ישראל למדינת של עם-עולם ולמען עם עולם.

עם מזרח תיכוני או עם עולם, 1954, **חזון ודרך**,

כרך חמישי, עמ' 135.

בהקמת המדינה עלינו על הר תלול. אין לנו עוד הברירה לעמוד במקומנו: או שנתגלגל במורד עד לתהום, או שנתקדם במעלה ההר עד הפיסגה.

קאריירה או שליחות, 1954, **חזון ודרך**,

כרך חמישי, עמ' 214.

המדינה אינה באה לעם ישראל באידיאולוגיה ובפילוסופיה היסטורית – אין המדינה גופה מושבעת ועומדת על אידיאולוגיה ופילוסופיה מסוימת, ואין לה כל צורך לדרוש הסכמה מצד תפוצות ישראל לאיזו אידיאולוגיה שהיא; ובזאת ההבדל בינה ובין ההסתדרות הציונית המחייבת חברה למינימום אידיאולוגיה משותף. אין גם המדינה פונה לרגש הרחמים של בני-ישראל, אין היא זקוקה לרחמים אלה ואין היא מבקשת תמיכת יהודי חוץ לתושבי ארצה. המדינה באה לעם היהודי במפעל היסטורי, שערכו, חיוניותו, הכרחיותו המוסרית והמעשית מוכחים וברורים מתוכו לכל יהודי באשר הוא, אם רק לא מחק צלמו היהודי והאנושי מתוך התנכרות ושחיתות מוסרית ורעיונית, כאשר עשו אנשי היבסקציה מימין ומשמאל. המפעל שהמדינה מביאה לעם ישראל אינו פילנטרופי ואינו אידיאולוגי – אלא מפעל שתלוי בו גורל כל עם ישראל, כבודו, מעמדו, הכרת-עצמו ועתידו.

שם.

יותר מדי מדבר שממה, ופחות מדי התיישבות ופיתוח;
יותר מדי ריכוז וצפיפות בערים (גם המושבות הפכו ערים) ופחות מדי אוכלוסין בגבולות;

יותר מדי מתווכים ומשרתים, ופחות מדי עובדים יצרניים;
יותר מדי רדיפות אחרי נוחות, רווחה ועושר, ופחות מדי פרוץ-עבודה ויזמה חלוצית;
יותר מדי פילוגים ומריבות, ופחות מדי מאמץ משותף ואחריות כללית;
יותר מדי מליצות על אחווה ואחדות יהודית, ופחות מדי הושטת עזרה ממשית לעולים חדשים;

יותר מדי תביעות מהמדינה ופחות מדי תביעות מעצמו;
יותר מדי בקשת זכויות, ופחות מדי מילוי חובות.

על העבר ועל העתיד; **חזון ודרך**,
כרך חמישי, עמ' 277.

גורלה של ישראל תלוי בשני דברים: בכוחה ובצדקתה.

על מה לחמנו, 1957, עמ' 8.

ישראל יוצרת ומתחזקת תעורר כבוד ותקרב לבבות, גם במזרח וגם במערב.

דברי ראש הממשלה בכנסת, **דבר**, 19.11.57.

אנו מדינה צעירה. ובמידה ידועה, יחידה במינה, ותנאי תקומתה ונסיבותיה כמעט שאין להם דוגמא בהיסטוריה האנושית. אבל אנו כובשים לאט־לאט מקום מכובד בעולם. יש לנו ידידים. נהדק קשרינו עם ידידים אלה, ונרחיב עד כמה שאפשר את חוגם וסוגם.
שם.

מדינת ישראל היא ילדת חזון היסטורי; חזון זה טופח בנשמת העם במשך דורות. תקומת ישראל היתה חיה אלפי שנים בלב העם היהודי המפוזר, המנותק ממולדתו, הגמול מעבודה ומאדמה.

חזון העם הקים את המדינה, אבל המדינה עוד לא הגשימה את חזון העם.

ההסתדרות במדינה, עמ' 13.

בחזית המדינית עדיין לא השלימו אויבינו איתנו. איני מתכוון לאויבים שצבאותיהם חונים על גבולות המדינה. הם אולי פחות מסוכנים ברגע זה ממישהו אחר. יש לאומה היהודית מאז ומעולם אויבים רבים ואדירים, מהם שליטים בחומר ומהם שליטים ברוח. ושני הסוגים אינם רואים בעין יפה עם זה היוצא־דופן ואינו מסתגל למסגרות הקיימות ואינו עונה "אמן", אלא ממשיך בקשיות־עורף בדרכו המיוחדת. עם כזה אינו אהוב על תקיפ־עולם. אמנם מאז הוקמה המדינה ענו רבים "אמן", יש שאמרו זאת כלב שלם ויש כלב ולב. אבל עוד רבים וכן שלמים לא השלימו איתנו ולא הכירו בנו, והם מחכים לשעת־כושר או למדחה מצדנו.

שלוש חזיתות, 1949, **חזון ודרך**,
כרך ראשון, עמ' 93.

יש שני מקורות משותפים למדינה ולקבוצה – חזון היסטורי ורצון חלוצי. מדינת ישראל לא הוקמה בארבעה־עשר במאי על ידי אישים בודדים או מוסדות לאומיים או אפילו אך ורק

על ידי שש מאות אלף היהודים ומעלה שהיו אז בארץ. גם לא דורנו כולו הוא לבדו עשה המעשה הזה – אלא העם היהודי לדורותיו, אשר נשא בלבו בכל הזמנים ובכל הארצות ובכל התנאים חזון התקומה.

זה היה חזון של עם שאינו נכנע לגורלו המר – אם כי המר לו הגורל כאשר לא המר מעולם לשום עם אחר, וההיסטוריה כאילו גזרה עליו כליה.

בכוח החזון והאמונה נתקיים העם בגולה – אכל בכוח אלה בלבד לא נגאל ולא יכול להיגאל. רק עם הצטרפות הרצון החלוצי, רצון ההגשמה, הרצון המפעיל כוחות האדם ויכולתו לביצוע מאוייו וכיסופיו – נפתחה הדרך הממשית לגאולה. רצון זה התלקח מזמן לזמן, נתעורר ודעך. ורק בשבעים השנים האחרונות גבר והלך, התמיד וגָאָה והאדיר – וראשית החזון קמה ונהיתה.

בזכות שני הכוחות הנפשיים האלה – אמונה בחזון והרצון החלוצי – הקימונו הקבוצה ובנינו המדינה. ביודעים ובלא יודעים פעמו שני הכוחות האלה ביוצרי הקבוצה ובוני ההתיישבות העובדת. ייתכן שלאנשי הקבוצה לא היתה מלכתחילה שום תיאוריה כללית על פתרון שאלת החברה וקשיי התיישבות של עם גולה בארץ נשמה. אולם פעם בלבם חזון ורצון לחיי עבודת־ישרים, לחיי אחווה וחירות. הם האמינו באמת הפשוטה והעמוקה, שאדם לאדם אינו אויב וצר – אלא שותף ועוזר, ושחיי החברה צריכים להיבנות לא על תחרות וריב אלא על עזרה הדדית ושיתוף־פעולה.

בכוח החזון והרצון החלוצי, 1949, **חזון ודרך**,

כרך ראשון, עמ' 262-263.

עוד זמן רב עלינו לחנך דעת הקהל בעולם להבין את מצבנו המיוחד ובעיותינו ומשימותינו המיוחדות. היינו כל הדורות עם יוצא דופן, עכשיו אנחנו גם מדינה יוצאת־דופן; לא כל מה שהוטל עלינו לבצע, מתאים למושגים המקובלים בעולם, והרצון הטוב וההבנה של ידידינו בעולם הם צורך חיוני של מדינת ישראל.

שלום או מלחמה, 1951, **חזון ודרך**,

כרך שלישי, עמ' 165.

גם חזון הצדק החברתי ושוויון העמים אשר העם היהודי נשא בחובו במשך שלושת אלפי שנה, וגם האינטרסים החיוניים של העם היהודי בגולה ועוד יותר בארץ ישראל, מחייבים בהחלט ובלא תנאי, שהזכויות והאינטרסים של תושבי הארץ הבלתי יהודים יישמרו ויכובדו מתוך הקפדה יתירה.

זכויות היהודים וזולתם בארץ־ישראל, תרע"ח,

אנחנו ושכנינו, עמ' לב.

עצמאות

השתחררות משלטון נכרי אינה אלא התכונה השלילית, הבלתי עיקרית של עצמאות. לעצמאות יש משמעות חיובית, והיא העיקר. והתוכן החיובי של העצמאות פירושו – אחריות, אחריות כבדה וגדולה, אחריות קולקטיבית של הקיבוץ היהודי. ונשיאתו בעול של עליה, פיתוח, שוויון ושלוש.

ניכון, 1947, **במערכה**, כרך חמישי, עמ' 247.

פשרה של המהפכה היהודית הוא במילה אחת – עצמאות! עצמאות לעם היהודי במולדתו. וכשם שתלות אינה רק מדינית או כלכלית, אלא גם תלות מוסרית, תרבותית ואינטלקטואלית, תלות בכל רמ"ח אברים ושס"ה גידים, בכל נימי הנפש, תלות בידועים ובלא יודעים, כך עצמאות אינה עצמאות מדינית וכלכלית בלבד, אלא גם רוחנית, מוסרית, שכלית, וראשית – עצמאות שכלב, עצמאות שבהרגשה, עצמאות שברצון. ומתוך העצמאות הפנימית נרקמת העצמאות החיצונית, עצמאות בהווי, בהנהלה, ביחסי-חוץ, במשק, והיא הולכת ומבוצעת על ידי כיבוש עבודה, קרקע, לשון ותרבות, כלי ארגון והתגוננות, מסגרת לאומית ותנאים ליצירה וקיום עצמאיים, לבסוף – על ידי כיבוש ממלכתיות. זהו דבר המהפכה היהודית.

ציווי המהפכה היהודית, 1944, **במערכה**,

כרך שלישי, עמ' 201-202.

העצמאות מתחילה בלב, בלי עצמאות מוסרית ואינטלקטואלית, אין יסוד לעצמאות ממלכתית.

איך תיכון המדינה, תש"ח,

בהילחם ישראל, עמ' 211-212.

אין שום אומה בעולם הנהנית מעצמאות מוחלטת, לא רק אומות קטנות כעם היהודי והעמים הערבים, אלא גם אומות אדירות. אחד הביטויים לכך הוא או"מ. לא חשוב כרגע אם לאו"מ יש או אין כוח מכריע ומבצע, אם אפקטיבי או פיקטיבי. העובדה שהוא קיים וממלכות רבות,

ובתוכן המעצמות האדירות ביותר בעולם, יש להן צורך להיות בתוכו – מראה שיש זיקה הדדית בין כל המדינות. ואם בגדולות כך – בבינוניות ובקטנות על אחת כמה וכמה. וכשם שאין עצמאות מוחלטת כך אין גם תלות מוחלטת.

לקראת הבאות, 1949, **חזון ודרך**,

כרך ראשון, עמ' 11.

רצה הגורל שמדינת ישראל תקום מתוך סערת מלחמה, ועם ישראל המשוחרר יתגלה לעולם קודם כול לא בכושר-היצירה והרוח, אלא בכושר-מלחמה ובכוחו הצבאי. בחודשים הראשונים לעצמאותנו חייבים היינו לרכז את כל מרצנו במטרה העיקרית: להדוף אויבנו. בדיעבד גם זו לטובה. טוב שנדע, ותדע ההיסטוריה וידע העולם, שלא קבלנו את עצמאותנו מידי אחרים ובמתנה, אלא שילמנו בעדה מחיר עליון, מחיר דם בנינו היקרים ביותר, והקימונו מדינתנו בידנו-אנו ממש.

מהפכת הרוח, 1949, **חזון ודרך**,

כרך ראשון, עמ' 29.

אין עצמאות פוליטית בלי עצמאות כלכלית. אם לא נוכל לקיים את משקנו, אם לא נצליח להגדיל התעשייה, להרחיב החקלאות, להקים תחבורה ימית ואווירית מסועפת ומהירה, אם לא נבטיח מזון, חומר גלמי ואמצעים כספיים מספיקים – לא תעמוד העצמאות הפוליטית ולא יקום הביטחון.

ומהו המקור והמעין של עצמאות פוליטית וכלכלית? עצמאות-החזון, עצמאות מוסרית ורעיונית. עצמאותו של אדם ועצמאותו של עם מתחילה בלבו ובמוחו, ומהם היא יונקת. רק אומה שיש לה חזון עצמאי (ולא רק חזון-עצמאות), רק אומה שהיא בת-חורין ברוחה ובת-חורין בקביעת דרכה ומחוז-הפצה ההיסטורי, רק אומה כזו תבצע ותקיים עצמאותה הפוליטית והכלכלית. תילחם עליה ותנחיל לעצמה ניצחון.

כל אלה – ביטחון, עליה, רמת-חיים הוגנת, ועל הכל עצמאות פוליטית, כלכלית, מוסרית – אינם תלויים אך ורק בפועל. המשימות המוטלות על המדינה בימינו תלויות במאמציהם של כל חוגי היישוב, ללא הבדל. יתר על כן: מאמצי היישוב לבדו לא יספיקו. נדרש מאמץ גדול וממושך מכל העם היהודי בתפוצות; לבדנו לא נוכל לשאת במעמסה הכבדה – לא של ביטחון ולא של קליטת-העלייה. אולם חוטה-השדרה, הלזו של העצמאות. המשען הנאמן של העצמאות המדינית, הכלכלית והמוסרית, והמנוף למאמץ ולכוננות ולדריכות – זהו המעמד העובד. אם הוא יאמץ ויגבר – תאמץ ותגבר עצמאותנו, אם הוא יכשל – נכשל וניפול בנופלים.

בעיות עצמאותנו, 1949, **חזון ודרך**,

כרך ראשון, עמ' 287.

עצמאות אינה רק זכות אלא גם חובה, וחובה כבדה.

שם, עמ' 288.

דרך העצמאות זרועה מוקשים ותלאות, ומחוז-חפצה אין להגיע אליו בלי מאמצים מתמידים וקרבנות מחים.

בכוח החזון והרצון החלוצי, 1949, **חזון ודרך**,

כרך ראשון, עמ' 270.

קיום עצמאות מוסרית ומחשבתית של העם היהודי מחייב מאמץ נפשי מתמיד לא פחות מקיום עצמאותנו המדינית והכלכלית, כי בעצמאותנו הרוחנית מתנקשים לא פחות מאשר בעצמאותנו החומרית. והכוחות העומדים נגדנו במאבק האידאי הם עצומים ורבים לאין ערוך מאלה שעומדים נגדנו במערכות אחרות. אבל אל ניבהל: מאבק רעיוני לא הוכרע אף פעם בחיל ובכוח אלא ברוח, ורוח ישראל לא ישקר. על כך עדים ארבעת אלפי שנות קיומנו.

יחוד ויעוד, 1950, **חזון ודרך**, כרך שני, עמ' 33.

עצמאות ישראל פירושה ראיית המרכז, השורש בתוכנו אנו, וקביעת דרכנו בהווה ובעתיד, ביחסי פנים וביחסי חוץ, בשאלות ההווה ובשאלות העתיד – מתוך חירות גמורה ומלאה לפי רצוננו, צרכינו, נסיבות חיינו, מאויינו וחזוננו, ללא תלות בשום מרות חיצונית זרה, גדולה או קטנה.

יחוד ויעוד, 1950, **חזון ודרך**, כרך שני, עמ' 28.

עצמאות רוחנית אינה שוללת זיקה כל אנושית, כשם שעצמאות מדינית אינה סותרת זיקה בינלאומית, ועצמאות כלכלית אינה מחייבת אבטריקיה משקית. זיקת גומלין בין מדינות, ארצות ואומות היא עובדה ניצחת והכרח היסטורי. כל עם יונק מעמים אחרים, מירושת דורות, מכיבושי הרוח האנושי שבכל התקופות ובכל הארצות. זיקה הדדית היא חוק קוסמי, נצחי. אין דבר בעולם, קטן או גדול, מן האלקטרון הבלתי נראה ובלתי-נתפס עד הגרמים העצומים במרחקי אינסוף, שאין לו זיקה לבני מינו ולשאינם בני מינו, כל ההווה היא שלשלת אין סופית של זיקות הדדיות; ובעולם הרוח לא פחות מבעולם הגשם. המחשבה, השירה, האמנות והספרות של דורות ועמים משפיעות זו על זו ויונקות זו מזו, ופחות מכל הדורות הקודמים יתכן הדבר בימינו שעם לבדד ישכון.

שם.

עצמאות ישראל, שדורנו זכה לבצע התחלתה, היא האחריות הכבדה והקשה ביותר שאיזה דור בישראל קיבל על עצמו.

הרפואה העברית, 1950, **חזון ודרך**, כרך שני, עמ' 223.

עצמאות יותר משהיא זכות היא חובה. עם עצמאי – פירושו עם הסומך על עצמו בלבד, שהוא נתבע על ידי עצמו והמטיל אחריות על עצמו.

התפקיד החלוצי בקיבוץ הגלויות, 1950, **חזון**

ודרך, כרך שלישי, עמ' 29.

עמנו רוצה בעצמאות למען קיבוץ גלויות, למען פיתוח הארץ, למען עיצוב דמותו החברתית, התרבותית והמוסרית לפי צרכיה מאווייו ויעודו הפנימיים.

מדיניות החוץ שלנו, 1951, **חזון ודרך**,

כרך שלישי, עמ' 243.

רוח העצמאות והחירות המנשבת בישראל יש בה לרענן כל נפש יהודית באשר היא.

עצמאות תרבותית, 1952, **חזון ודרך**,

כרך רביעי, עמ' 56.

חקר האמת אינו סובל כל כבלים וסייגים – ורוח עמנו נכבד בגולה, ורק עם חידוש עצמאותנו הוא משתחרר מכל סוגי השעבודים, החיצוניים והפנימיים, אשר הצרו, צמצמו וגם עיקמו פעולתו.

שם, עמ' 56.

חבלי העצמאות של עם שחי אלפי שנים בשעבוד, בנכר וכתלות אינם קלים.

ההתפרעות בכנסת, 1952, **חזון ודרך**,

כרך שלישי, עמ' 279.

עצמאות אינטגרלית מחייבת לא רק מולדת ומדינה, אלא גם תפיסה חדשה של עצמנו ושל העולם, תפיסת עם בן-חורין שיש לו עבר טראגי ועשיר, עבר רב-ערכים ועתיר נכסים רוחניים ומוסריים, ויחד עם זאת פגום וחד-צדדי, והוא נזקק לעושר המחשבתי והאמנותי של כלל-האנושות, לא בתורת שאילה וחיקוי, אלא דרך ספיגה אורגנית ועל ידי מאמץ מחשבתי ויצירתי עצמאי.

על הנוער, 1952, **חזון ודרך**, כרך רביעי, עמ' 100.

עצמאות מעניקה לא רק זכויות, אלא מטילה על בעליה אחריות כבדה.

המבחן העליון, 1954, **חזון ודרך**,

כרך חמישי, עמ' 262.

מדיניות החוץ

אומה חופשית עומדת ברשות עצמה המכבדת את זכויות שכניה מתוך יחסי שוויון והחיה בשלום את הארצות השכנות – זוהי שאיפתנו הפוליטית.

ציונות קלה וחמורה, 1931, **משמרות**, עמ' רכח.

בחילוקי הדעות הקיימים בעולם – וכל עוד העולם יהיה חופשי יתקיימו בו חילוקי־דעות – יכול הפרט היהודי להצטרף לאיזו דעה שהיא ולהימנות על מפלגה כראות עיניו. אולם העם היהודי כעם, כחטיבה לאומית־פוליטית, מודרך על ידי האינטרס ההיסטורי שלו – ועושה את חשבון עולמו – אינו מזדהה עם אחד הצדדים והצירופים והפיצולים העולמיים, אלא מאמין בעולם אחד ומאוחד, מסתמך על אחדות המין האנושי ושואף לשלום בין עמים ותומך בשלום בין עמים, גם כשבין העמים ובתוך העמים יש חילוקי־השקפות והתרוצצות־אינטרסים. אין העם היהודי מחויב ואין הוא רשאי להיות פרו־אוי־אנטי משהו, בעד או נגד איזה צירוף או קבוצת עמים הקרובים קרבת גזע או השקפה. האוריינטציה היהודית היא אוריינטציה על שלום עולמי, על אחדות האומות, על תיאום בינלאומי. עצם פיזורנו בין האומות ומעמדה של ארץ ישראל מחייב אותנו לאוריינטציה זו. יש כשישה־שבעה מיליון יהודים בגוש האנגלו־סכסי, וכשלושה מיליון יהודים בגוש הסוביטי. אין אנו היהודים תמימים במידה כזו שנראה צד אחד שהוא כולו לבן וצד שני שהוא כולו שחור. לנו יש ניסיון רב־צדדי ומסורת היסטורית עתיקה, ואלה מכשירים אותנו לראות את הטוב והרע שבכל עם והם מצווים עלינו אמונה בשלום עולמי ובאחדות המין האנושי. העם היהודי לא יבנה מניגודים שבין עמים, אלא מהרמוניה בין־לאומית. כל מלחמה חדשה – אנו נהיה קרבנותיה הראשונים. אין אנו גורם עולמי ניכר, ולא בנו תלוי שלום העולם, אבל במידה שהדבר תלוי בנו – נהיה לכוח המחזק את השלום בעולם ונקשור קשרי־ידידות עם כל עם גדול וקטן, במערב ובמזרח, בצפון ובדרום.

כחצי יובל שנים היתה הציונות בנויה על אוריינטציה אנגלו־צנטרית, ואין לה כל יסוד להתבייש על כך. אנגליה היתה הראשונה שהכירה בדורנו בקיומו של העם היהודי ובזכותו למולדתו ההיסטורית, והתחייבה לסייע בהקמת הבית־הלאומי של העם היהודי. עם ההתכחשות של ממשלת אטלי־בווין לעמדה זו נסתים פרק זה במדיניות

הציונית. ורק אנשים החיים בעולם שעבר זמנו מסוגלים עוד להתמיד באוריינטציה אנגלו-צנטרית. אוריינטציה ציונית בימינו אינה יכולה להיות אלא אוריינטציה על האומות המאוחדות.

שלוש חזיתות, 1947, **במערכה**,
כרך שלישי, עמ' 246-247.

אין האינטרס של עם ישראל מזדהה עם איזו מדינה ועם איזה צד בעולם. הזדהות זו אינה אפשרית. לא למעשה ולא להלכה. אין הזדהות בין אומה קטנה ובין אומה גדולה – אלא אם האומה הקטנה משתעבדת שעבוד גמור, או שהאומה הגדולה היא כולה מלאכיההשרת. אין אנו רוצים להשתעבד למישהו ואין אנו מאמינים, שמלאכיהשרת שולטים באיזו פינה שהיא בעולם.

מערכה משולבת, 1948, **בהילחם ישראל**, עמ' 270.

מדיניותנו החיצונית – אוריינטציה על שלום עולמי ואחדות המין האנושי. פירוש הדבר שידידות המדינה היהודית ואהדתה נתונה במידה שווה לכל עמיתבל, והמדינה היהודית נותנת יד לכל צעד ומעשה בינלאומי שיש בו חיזוק השלום בעולם, הגברת האחוה הבינלאומית והאדרת השפעתו ויעילותו של ארגון האומות המאוחדות, והיא נמנעת מכל דבר שיש בו הצטרפות חד-צדדית ליריבים ומתחרים ומתרחקת מכל מעשה העלול להעמיק פילוג ופירוד בין האומות.

ליסוד המדינה, 1947, **במערכה**,
כרך חמישי, עמ' 267.

אנו בני עם המפוזר בכל העולם: שני שלישי העם נמצאים בעולם האנגלו-סאכסי, ושליש – בעולם הסלאבי – סובייטי; וארצנו נמצאת על פרשת דרכים עולמית. ושתי עובדות אלו בלבד מצוות עלינו יחס שלום וידידות עם כל עמי תבל. מדיניותנו היא לא מדיניות נייטרלית, שלילית, אלא חיובית: מדיניות של שלום. אנו חותרים לקראת יחסי ידידות קודם כל עם שכנינו הקרובים – עם עמי ערב.

לקראת הבאות, 1949, **חזון ודרך**,
כרך ראשון, עמ' 24.

עצמאות רוחנית, חירות המחשבה וזיקה נאמנה לצרכיהם ההיסטוריים של מדינת ישראל ושל העם היהודי בעולם הן הקובעות את מדיניות החוץ שלנו, הן גם קובעות את המשטר הפנימי שלנו, משטר החירות והדימוקרטיה.

שם, עמ' 25.

במערכה המדינית שלנו פועלים לא כוחות וחשבוניות מקומיים בלבד, אלא שיקולים של יחסי-כוחות וצירופי-אינטרסים וניגודי-אינטרסים של אומות העולם הגדולות והבינוניות והקטנות. ואנו יכולים לנצח במלחמה ולהכות את כל אויבינו ולמגר צבאות עבדאללה וסוריה, עירק ומצרים ולגרשם מן הארץ – ואף על פי כן נוכל להפסיד במערכה המדינית, אם משום מה נקומם או יתקוממו נגדנו אינטרסים מדיניים מכריעים בעולם. בכוח צבאנו נוכל להכריע את צבאות ערב, אבל יש בעולם כוחות אדירים מכוחותינו אנו, והשפעתם מגעת עד ארץ ישראל – באשר זוהי ארץ שעומדת במרכז ההתעניינות העולמית. ועלינו לדאוג לכך שניחזקנו הצבאי לא יעשה לאל במערכה המדינית – והמאמץ המדיני הוא חלק אורגני במערכה שלנו.

הממשלה ותכניתה, 1949, **חזון ודרך**,

כרך ראשון, עמ' 72.

היינו למדינה. מעכשיו נופיע על הזירה הבינלאומית. וניתקל בפועל בבעיות עולמיות לא בספרים או בדיסקוסיות פנימיות, אלא כגורם בינלאומי הקובע יחד עם עמים אחרים גורל השלום והמלחמה בעולם. בפורום הבינלאומי באומות המאוחדות ובציריות מדינתנו בכל הבירות בעולם, יתקלו שליחינו בגורמים ובכוחות בינלאומיים על כל הניגודים והסכסוכים הבינלאומיים, וניתבע לקבוע עמדה לא מתוך שעבוד לאינטרסים והוראות זרים, ולא מתוך קביעה שאחרים יקבעו לנו – אלא מתוך ראייתנו-אנו את צרכי אומתנו והצווים השליטים בגורלה ובמעמדה בארץ ובעולם.

אנו חיים בעולם מסוער ומסוכסך, בעולם של ניגודים אמיתיים ומדומים, מנופחים ומוסווים. ולא נקיים מדינתנו ולא נבצע השליחות ההיסטורית המוטלת עליה, אם לא נדע בתוך הסבך העולמי הזה לראות ראייה עצמית את הנעשה בעולם, לבור דרכנו אנו מתוך התנאים והצרכים ההיסטוריים שלנו, בלי להשתעבד למישהו ובלי לחקות אחרים. עצמאות אינה דבר אבסולוטי, אין שום עם בעולם עצמאי במאה אחוזים. כל עם יש לו זיקה – פוליטית. כלכלית ומחשבתית – לעולם. לכוחות ולגורמים השונים בעולם. אבל זיקה ולא שעבוד – לא שעבוד מדיני, לא שעבוד כלכלי ולא שעבוד מחשבתי. לראות בעיני עצמנו, לשפוט בשכל ובמצפון שלנו, לקבוע דרכנו מתוך ראיית הצרכים ההיסטוריים שלנו, אשר יביאו אותנו, בתנאינו-אנו, בדרך המוליכה אותנו לקראת חזוננו ההיסטורי, שהוא ביסודו חזון אוניברסלי עולמי. אבל דרכנו אליו, כבני העם היהודי, לא יכול להיות דרכם של עמים אחרים. כי דרכנו למשטר סוציאליסטי לא ייתכן בלי קיבוץ-גלויות ובלי בנין נשמות הארץ.

המהפכה ההיסטורית עדיין בראשיתה, 1949,

חזון ודרך, כרך ראשון, עמ' 152.

אנו נתונים בשני מעגלים. במעגל קטן של המזרח התיכון, שבו עומדים אנו והערבים, ובמעגל גדול, עולמי, שבו מתרוצצים כוחות אדירים, והתרוצצותם נעוצה גם בארץ וגם במזרח התיכון כולו. ידענו שהוטלה עלינו מערכה משולבת. ואסור לנו לסמוך אך ורק על זרוע אחת, לא על הזרוע המדינית בלבד ולא על הזרוע הצבאית בלבד, כי כל זרוע גם כשהיא יעילה ומנצחת, כוחה יפה רק באחד המעגלים האלה, וגם בו – לא במידה שלמה ולא באופן סופי.

ואם-כי ייתכן שפרק אחד נגמר, אך המאבק לא נסתיים כולו, וההתרוצצות סביבנו עדיין נמשכת. ויש ערעורים על מה שנעשה, ועלינו לעמוד – מי יודע עוד כמה – בשער, כדי לקיים מה שגאלנו ושחררנו. ושומה עלינו לרכוש ידידים והבנה ואהדה גם במעגל הקטן וגם במעגל הגדול, גם במזרח וגם במערב, גם בקרב עמי אירופה ואמריקה וגם בקרב עמי אסיה ואפריקה, ובנפשנו הוא לא לעשות לנו אויבים בשום מקום שהוא ולא להרחיק מאיתנו לב ידידים, גם אם הם רק ידידים למחצה, לשליש או לרביע. אינני מכיר שום עם בעולם שהזדהה עם קיומנו ושאיפותינו, ואין שום מדינה שראתה את מלחמת קיומנו ושחרורנו כעניין חייה. ואיני מתפלא על כך. ולכן מן ההכרח שנסמוך בעיקר על עצמנו – בלי שנתייאש מהעזרה המוסרית והמדינית של עמים אחרים ושל האנושיות כולה, ולא נזלול בעזרה זו, גם אם לא תהיה מלאת ושלמה, כפי שהיינו רוצים.

על שביית הנשק, 1949, **חזון ודרך**,

כרך ראשון, עמ' 202–203.

לא כל אויבנו בעולם השלימו איתנו. ועוד צפויים לנו מאבקים קשים, ואולי נצטרך לעמוד נגד תביעות בלתי־מוצדקות, או גם נגד פגיעות בעניינים חיוניים. אם יהיה הכרח בדבר, נעמוד בשער, אך אין אנו ששים לקרב; מדינת ישראל אין לה כל צורך להפגין את כוחה וגבורתה – צבאנו עשה ואת במידה לא מעטה. אם-כי לא נירתע כמובן ממלחמה אם שוב יתקיפו אותנו, אך חשבוננו עם עצמנו, עם מסורת עברנו, ועם דרכי עתידנו; חשבוננו עם המזרח והמערב; חשבוננו עם העולם וחשבוננו עם עמי־ערב, עמים אלה שישארו לעולם שכנינו הקרובים והמרוכבים ביותר – כל החשבונות האלה, המוסריים, הפוליטיים והכלכליים, מחייבים אותנו למדיניות של שלום וקירוב לבבות, ורצונה הנמרץ של ממשלת ישראל הוא, להתמיד במדיניות זו עד כמה שידה מגעת, ולא מתוך חולשה.

שם, עמ' 209.

ציר מדיניותנו הבינלאומית הוא – שלום. שלום לקרוב ולרחוק, שלום למזרח ולמערב, שלום לעמים גדולים וקטנים.

סקירה על פעולות הממשלה, 1949, **חזון ודרך**,

כרך שני, עמ' 69.

מדינת ישראל הבונה את עתידה על כוחו היוצר והלוחם של עם ישראל, מבססת את מדיניותה החיצונית על העקרון היסודי לפעול מתוך הבנה הדדית והתאמה עם האומות המאוחדות.

שדר על ההפוגה, 1948,

בהילחם ישראל, עמ' 126.

נקודת המוצא של מדיניות ישראל אינה יחסנו לאידיאולוגית של מדינה זו או אחרת – אלא אך ורק ערכי היסוד של ישראל וצרכינו הנוכחיים וההיסטוריים; וצרכינו הם: ביטחון, עליה, פיתוח הארץ, חופש קשרים עם התפוצה היהודית, שלום יהודי-ערבי, חיזוק השלום, החירות והדמוקרטיה בעולם, ולשם כך – יחסי ידידות עם כל המדינות ועם כל העמים ללא יוצא מ הכלל.

מדיניות החוץ שלנו, 1951, חזון ודרך,

כרך שלישי, עמ' 242.

לא נוכל להישען על כוחנו בלבד – מטעם פשוט: כי יש גדולים וחזקים מאיתנו. ואל נתרברב ואל נתרהב. נכיר בגבולות יכולתנו וכוחנו. ואם כוחנו הוא גורם – והוא גורם חשוב ויקר – הרי הכוח האחר, הגדול משלנו, אף הוא גורם. במאזני הכוח כשהוא לבדו לא נכריע הכף ההיסטורית.

מדיניות חוץ, 1952, חזון ודרך,

כרך שלישי, עמ' 286.

לפני קום המדינה ולאחריה רכשנו אהדה ותמיכה בינלאומית, והיא היא שעמדה לנו לא במעט בחיל אשר עשינו עד היום הזה. והיא תידרש לנו גם בעתיד. אף כוחנו מושך ידידות כשם שהוא בולם אויבים, ועלינו לבנות על השנים כשהם שלובים וכרוכים זה בזה: כוחנו וצדקתנו. זה שאמר: "לך זרוע עם גבורה, תעוז ירך תרום ימינך" הוסיף מיד: "צדק ומשפט מכון כיסאך, חסד ואמת יקדמו פניך" (תהלים פ"ט, 14, 15). צירוף קדום זה מחייב אותנו גם היום, ואולי היום יותר מאשר באיזה זמן שהוא. ורק כאשר ידענו לטפח שניהם בשוכנו ארצה בשלישית, הגענו למדינה. ורק אם נטפח שניהם גם להבא – תתבצר המדינה ותעמוד בפני כל אויביה, כל זמן שיהיו לה אויבים.

שם, עמ' 287.

מדינת ישראל שואפת לשלום בין כל המדינות בעולם – ויהא משטרן אשר יהיה. השלום בעולם ייתכן אך ורק אם יכון שלום, שלום אמת, בין משטרים יריבים. המחרחרים ריב נגד מדינות שמשטרן לא רצוי בעיניהם – אל ישאו שם השלום לשווא. אם אנו נושאים נפשנו לשלום בין כל העמים, אין זאת באשר אנו מרוצים מהמשטר הקיים בתוך כל עם ועם – אלא

באשר אנו שוללים זכותו של מישו להטיל רצונו על עם אחר בכוח, ובאשר אנו רואים בשלום כלי מחזיק ברכה לעולם כולו ותנאי־קיום לעם ישראל. בשאיפתנו לשלום אין אנו מבחינים בין משטר למשטר, ובין מדינה למדינה, והמתפלל לשלום של צד אחד בלבד – הוא למעשה נותן יד למלחמה נגד הצד השני. הרצון הכן לשלום כולל כל העמים, בלא יוצא מן הכלל.

שם.

אם הפעולה המדינית אינה נשענת על השתתפות הציבור, אחריותו, פעילותו וערותו – אין למדיניות ממש ואינה אלא אחיזת עיניים.

שם.

האומה הישראלית הקטנה, הנתונה במצור ובהסגר, המוקפת אויבים הרוצים לבלוע אותה חיים, העמוסה משימות קשות ודחופות שאין להן דוגמה בשום אומה ולשון; – אומה קטנה זו תגן על ריבונותה וחירותה כעל בבת עינה. ושומרת לעצמה הזכות להיות הפוסק האחרון – איך לפעול על הבמה הבינלאומית. בוודאי שאנו מתחשבים מאוד עם ידידינו הקרובים והרחוקים: אנו מתחשבים עם מעצמות גדולות וקטנות. ולא נזלול באינטרסים החיוניים שלהם ולא נפגע בכבודם – גם אם ידידותם אלינו היא מוגבלת ומסויגת. אבל רק ממשלת ישראל העצמאית תפסוק מה העמדה שתנקוט באו"מ ובכל מקום אחר.

לא בכל דבר אנו רואים חובה לעצמנו להתערב בזירה הבינלאומית. ויש שאנו נמנעים מטעמים פרינציפיוניים או גם אופורטוניסטיים, אבל אנו שומרים לעצמנו הזכות להצביע נגד הידיד הקרוב ביותר אם נראה לנו שידיד זה שונה ואם המצפון שלנו מחייב אותנו להגיד דברנו אנו.

לא בזכות התבטלותנו מפני תקיפים נרכוש אהדת העולם ועזרתו, קרננו בגויים תרום – אם נהיה נאמנים לעצמנו, לאומתנו.

שם, עמ' 289–290.

עמדת ישראל בגויים, זוהי עמדה של עם המכיר מקומו הצנוע ומלא־החתחתים בעולם, הזקוק לידידים ולהבנה – אך גם אינו מתבטל, כשם שאיננו מתרכב – הסומך על עצמו, על כוחו, על צדקתו, והמאמין ביעודי החירות והשלום והצדק, שבמוקדם או במאוחר מן ההכרח שישלטו בעולם, כי רק בהם גאולת האנושות.

מדיניות החוץ, 1952, **חזון ודרך**,

כרך שלישי, עמ' 290.

מדינת ישראל לא תתמלא מחוליתה – לא בשמירת ביטחונה, לא בפיתוח ארצה ולא בכינוס נידחי ישראל. רק בשיתופו המאכסימלי של העם היהודי כולו נעמוד בפני הסכנות האופפות אותנו מסביב, ונכשיר את המדינה לשיבת-השבות. זיקה זו של המדינה ליהדות הגולה קובעת ומתנה יחסיה לכל שאר הארצות והממשלות. הבטחת חופש ליהדות הגולה להשתתף בבנינה ובשמירת ביטחונה של המדינה ולקיים אחדותו ותרבותו העברית של העם היהודי באשר הוא, – יחד עם שמירת השלום בעולם – זוהי המשימה העליונה של מדיניות החוץ הישראלית בדורנו.

בעיות חוץ וביטחון, 1953, **חזון ודרך**,
כרך רביעי, עמ' 206.

אנו מדינה קטנה צעירה ומיצערה, ועמוסה דאגות וקשיים שאין אולי דוגמתם בשום מדינה אחרת. וטוב שנדע מקומנו הצנוע בעולם, וטוב שלא נתרכרב ולא נרהב, וטוב שניצחונותינו במלחמת העצמאות לא יעבירו אותנו על דעתנו ולא נפריז בכוח שלנו ובערכו, יאה צניעותא לישראל.

אנו תופסים מקום זעיר מאוד בעולם, ויכולתנו מוגבלת ומצומצמת בפינה קטנה מאוד בתוך איזור בלתי מכריע, ומוטב לנו להצניע לכת. במה דברים אמורים? בבעיות חומריות. פוליטיות, כספיות וצבאיות, התלויות בהון, בכוח, בצבא, בשטח. אולם יש מלכות אחת שבה אנו חייבים לראות עצמנו שווים לכל מדינה גדולה וקטנה – וזוהי מלכות הרוח והמוסר. ואין כבעיית השלום בעולם הנוגעת קודם כל ובעיקר למלכות הרוח והמוסר. כאנשים, כיהודים, וכמדינה אין אנו רשאים להיות אדישים ונייטרליים לגבי הצורך העליון של החברה האנושית ושל האומה היהודית: שמירת השלום בעולם.

אי־אפשר שלא נכיר באחריות המוטלת על המעצמות הגדולות בשמירת השלום. כל אחת מממשלות ארצות הברית וברית המועצות נושאת באחריות חייהם ושלומם של עשרות ומאות מיליונים אנשים. אמריקה אחראית למישרים על מאה וחמישים מיליון ורוסיה – על מאתים מיליון אנשים. ואנו חייבים בדרך־ארץ למעצמות גדולות אלו שרובצת עליהן אחריות כל כך כבדה. אולם אחריות מוסרית אינה נשקלת במספר בלבד, – אנו רואים עצמנו נושאים באחריות המוסרית במידה שווה לאומות אחרות.

יש לאומה העברית ניסיון היסטורי שאין להרבה עמים אחרים. עמדנו במבחנים שאולי לא עמד בהם אף עם אחר. ראינו רבות, ורבות סבלנו. ויש ערך ומשקל למדינת ישראל. ועם ישראל חייב להגיד דברו בשאלת השלום בעולם. – דברו הוא לא של שכיר, ולא שאול. יש ערך בינלאומי לעמדת ישראל – בתנאי שזו תהיה עמדה עצמאית, הנקבעת על ידה, מתוך מיצוי ושיקול חופשי, שאינו כפוף לשום כוח זר וחיצוני, אלא לצורך היסטורי ולאמת

המוסרית. כל מי שהזדהה מראש עם עמדתו של אחד הצדדים לא יוכל לדבר בשם ישראל, ולדיבורו אין כל ערך. ממשלת ישראל אינה מזלזלת בכוחן ובערכן של המעצמות הגדולות ושל אירגון האו"מ. אולם היא העיזה להתנגד לארצות הברית, היא העיזה להתנגד גם לדעת הרוב באו"מ – כשנראה לה שדעתה של אמריקה, של רוסיה או של או"מ אינה צודקת.

שאלת קוראיה, 1950, **חזון ודרך**,

כרך שני, עמ' 236-237.

בימים אלה הופנו מבטינו לחזית הבינלאומית. אל נזלזל בזירה זו. ונעמוד דרוכים בתבונה ובעוז-נפש ובצדקת-מפעלנו בפני שוטנים ותוקפנים באשר הם. אבל לא כאן החזית המכרעת. לא בחסדי זרים עשינו החיל אשר עשינו, אם כי לא נשכח לעולם כל עזרה ואהדה שהוגשה לנו בזמנים שונים; ולא נהיה כפויי טובה לידידינו ולשוחרי-טובתנו בקרב העמים. – והמה לא מעטים; אולם מפעלנו הגואל לא בא לנו מן החוץ. הוא נוצר עם גמול ההכרה בלב ראשוני חלוצינו כי אין להשליך יהבנו על אחרים ואין לצפות לחסד לאומים, אלא שומה עלינו לבצע גאולתנו בעצם ידינו: ביכולתנו היוצרת, במאמצי עבודתנו, בגבורתנו הגופנית והרוחנית ובעצמותנו המוסרית. גורלנו ייחתך בחזית הפנימית, בחזית של כלל-ישראל ושל כל יחיד בישראל. כישרוננו הקיבוצי לבצע במלוכד המשימות המוטלות על המדינה וכושרו של כל אחד מאיתנו לעשות מלאכתו בנאמנות, ביעילות ומתוך זיקת-גומלין לחבריו, – רק אלה יבטיחו ניצחוננו בכל החזיתות. והראשונה והמכרעת בחזית הפנימית היא חזית העבודה וההתיישבות.

דברי פרידה לעם, 1953, **חזון ודרך**,

כרך חמישי, עמ' 16.

מדיניות-חוץ של ישראל אינה יכולה להתעלם משום גורם בעולם, משום ארץ ואומה. ושאיפתה לשלום ולידידות עם כל העמים אינה מותנית באהדתה ובהסכמתה או בהתנגדותה למשטרים השולטים בארצות שונות. אבל מידת-השיתוף של מדינת-ישראל עם מדינות אחרות מותנית במידה רבה, ואולי במידה מכרע, בחופש הפעולה והתנועה של היהדות באותן המדינות.

בעיות חוץ וביטחון, 1953, **חזון ודרך**,

כרך רביעי, עמ' 201.

לגבי שמירת השלום אין מדינת ישראל מבחינה בין ארץ לארץ, והיא שואפת ליחסים תקינים עם כל מדינה שוחרת שלום; אבל מדינת ישראל, שביטחונה, פיתוחה וגידולה תלויים בשיתוף היהדות כולה, – אינה יכולה להתייחס בשוויון נפש וביחס שווה למדינה השוללת או מגבילה חופש זה. הפעלת היהדות, למען בנינה של מדינת ישראל, הגנתה וכיצורה תיתכן רק במדינות שאינן כפופות למשטר טוטאליטרי ואינן גוזרות על הדעות וחופש התנועה של

נתיניהן. – המשטר הטוטאליטרי הוא גזר־דין של מוות על היהדות באותה ארץ, ביחוד אם הוא קשור עם איסור יציאה; הוא גם מחבל חבלה ממאירה בקיומו של העם היהודי כולו וחותר תחת אֲשִׁיות קיומה של מדינת ישראל. כל יהודי העונה אמן על משטר זה – ויהא הנימוק שלו אשר יהיה – נותן יד לגזרי כליה על ישראל, העם והמדינה גם יחד.

שם, עמ' 205.

אין מדינה בעולם שחרדה יותר ממדינת ישראל לשלום בעולם, לשלום בקרב כל העמים ללא יוצא מן הכלל; והיא חרדה לשלום גם מפני מורשתה היהודית המצווה על כך, גם מפני מעמד העם היהודי בעולם המפוזר גם במזרח וגם במערב, וגם מפני צרכיה החיוניים של מדינת ישראל לפתח ארצה ולהשריש בתוכה המוני העולים – דבר שאפשר לעשותו בהצלחה רק בתנאי שלום בעולם. בסופו של דבר אין לנו להשען אלא על אבינו שבשמים – שאין איש יודע דרכיו – ועל עצמנו.

על העבר ועל העתיד, 1955, **חזון ודרך**,

כרך חמישי, עמ' 278.

עובדת־יסוד אחת שלא נשתנתה בתולדותינו, היא – היותנו אומה קטנה. לעובדה זו יש להוסיף עובדה שניה, שאף היא לא נשתנתה ולא תשתנה, ואף היא ממלאה תפקיד מכריע בחיינו ובגורלנו, גם בגולה וגם בארץ. זוהי עובדת היותנו עם בודד, ללא אח וללא משפחה בכל העולם. אנו בודדים בלשוננו, בדתנו, בתרבותנו, בקורותינו ובמעמדנו בעולם. "ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ", אמר דוד המלך עוד לפני שלושת אלפים שנה. אימרה זו עומדת בתקפה מאז ועד היום הזה, ובמשך אלפי שנים התוקף לא נגרע אלא נתחזק ונתרבה. לכל שאר העמים בעולם, כמעט בלי יוצא מן הכלל, יש קרובי משפחה, לשון, דת וגזע. והקירבה יוצרת, – אם כי לא תמיד ולא בכל התנאים, – זיקה מדינית ועזרת גומלין. הבולגרים והסרבים והצ'כים השתייכו למשפחה הסלאווית, וקירבה זו שימשה גורם חשוב בשחרורם הלאומי. העמים הסקנדינביים קרובים זה לזה קירבת גזע ולשון ומקום, העמים דוברי אנגלית מלוכדים בברית עמים חופשית, על אף פיזורם הרב, ואפילו אמריקה הצפונית, שנשתחררה לפני מאה ושמונים שנה מהתלות הבריטית, יצאה פעמיים להילחם במלחמות העולם למען הציל את אנגליה מחורבן וכיבוש. שכנינו הערביים שייכים למשפחה גדולה מאוחדת בלשון ודת אחת, וכמעט כל עמי האיסלם, אם כי אינם מדברים ערבית, עומדים לימנם מתוך הזדהות דתית. ספרד הקימה במאה החמש־עשרה והשש־עשרה אימפריה עצומה באמריקה הדרומית, ואם כי כל עמי אמריקה הלטינית השתחררו מעול המטרופולין הספרדית והפורטוגזית, קיימת עדיין אחווה לשונית ותרבותית של כל העמים דוברי ספרדית. גם הדת הקתולית מלכדת הרבה עמים, אם כי פסק השלטון הארצי של האפיפיור. העם היהודי הוא היחיד בעולם המתהלך על הבמה ההיסטורית – בבדידות מוחלטת מאז ועד היום. "וישכון בטח בדד", אמר משה לבני ישראל בברכתו לפני מותו.

משתי ההגדרות – בטח בדד – נתקיימה בנו בהתמדה רק ההבטחה השנייה: בדד. בכל הדורות, בכל הארצות, בכל הנסיבות היינו שוכנים בדד, וכך נוסף לשכון עד סוף כל הדורות. זוהי העובדה המרכזית והקובעת בתולדות ישראל – בכל התקופות, זוהי העובדה המרכזית הקובעת במידה רבה ביטחונה ומדיניותה של ישראל בימינו אלה. אין העזרה וההתמיכה והאהדה של שום עם ומדינה נתונה לנו למפרע, כאשר היא נתונה לכמה וכמה מהעמים בעולם. עלינו לרכוש אותה מדי פעם בפעם מחדש – בערכנו, ביתרוננו, בצדקתנו, ביצירתנו, בחזוננו, במאור שבחינו. רק בן-ברית אחד שמור לנו למפרע – העם היהודי בתפוצות, וזיקת מדינת ישראל לעם היהודי מהווה שיקול עליון, מרכזי ומכריע במדיניותה. וכל מי ששולל זיקה זו או מחליש אותה, מקדים לה או מעדיף עליה זיקה אחרת – מתנכר למקור חיותה של מדינת ישראל.

בעיות חוץ וביטחון, 1953, **חזון ודרך**,

כרך רביעי, עמ' 198-199.

לא נישען יותר מדי על ידידים, ולא נירא וניבהל מאויבים.

פחות מפלגות ופחות מפלגתיות, 1954, **חזון**

ודרך, כרך חמישי, עמ' 137.

מדינת ישראל נקטה מאז נוסדה ועד היום קו של ידידות עם כל המדינות השוכנות שלום מבלי לבדוק במשטרן הפנימי – ולמרות התנגדותה הפרינציפיונית והמתמדת של ברית המועצות לציונות, שהגשמתה היא נשמת אפה של מדינת ישראל, חתרה ממשלת ישראל כל השנים, בכל הרכב שהוא – ובממשלת ישראל היה כל השנים רוב פועלי – ליחסים תקינים עם ברית המועצות, כמו עם שאר המדינות. בקווי היסוד של הממשלה הנבחרת הראשונה, שבה לא השתתפו שתי המפלגות שהיו אז מאוחדות במפ"ם, נאמר, כי "מדיניות החוץ של ישראל תהא מושתתת על נאמנות לעקרונות המונחים ביסוד מגילת האומות המאוחדות וידידות עם כל המדינות השוכנות שלום ובמיוחד עם ארצות הברית וברית המועצות". בקווי-היסוד של הממשלה שקמה אחרי הבחירות לכנסת השנייה (17.10.51), נאמר כי "הממשלה תטפח יחסי ידידות ועזרת גומלין עם כל מדינה שוחרת שלום מבלי לבדוק במשטרה הפנימי".

בקואליציה המורחבת שקמה בסוף דצמבר 1952 (בהשתתפות "הכלליים") נאמר שוב "טיפוח יחסי ידידות ועזרת גומלין עם כל מדינה שוחרת שלום, מבלי לבדוק במשטרה הפנימי". ורק בממשלה שהוקמה אחרי הבחירות לכנסת השלישית, שבה משתתפות שתי מפלגות הפועלים שהיו כל השנים באופוזיציה, נוסף לסעיף הקבוע על "טיפוח יחסי ידידות ועזרת גומלין, עם כל מדינה שוחרת שלום מבלי לבדוק במשטרה הפנימי", סעיף חדש על "הידוק קשרים עם כל הארצות המסייעות לביטחונה ולפיתוחה של ישראל ומאפשרות לקיבוצים היהודיים בתוכן להשתתף בבנין הארץ ולעלות אליה" – דווקא ממשלה זו ראתה

צורך להדגיש, כי מעמדה של היהדות באחת המדינות הוא גורם חשוב ביחסינו עם אותה המדינה.

ההסתדרות במדינה, 1956, עמ' 14-15.

ספק אם יש עוד מדינה בעולם שבעיית ביטחונה היא כה חמורה כזו של ישראל. בעל בריתה הנאמן היחיד של מדינת ישראל אשר בא ואשר יבוא לעזרתה בכל עת ובכל תנאי – היא יהדות העולם, ומשום כך מצבה. חירותה, חופש פעולתה של היהדות בארצות שונות נוגעים בנו לא רק כיהודים, כחלק מן העם היהודי, אלא מתנים במידה מרובה עתידה, קיומה, ביטחונה וגידולה של ישראל. ומדיניות חוץ של ישראל מוכרחה לקחת בחשבון בשורה הראשונה זיקתה ליהדות העולם ומצבה של יהדות זו בארצות שונות.

מבחינה זו אובדן יהדות אירופה היא המכה האנושה ביותר שהוכתה מדינת ישראל עוד לפני היוולדה, ורוב הקשיים שנוצרו במדינה בשנים אלה מקורם בפורענות איומה זו.

שם, עמ' 18.

יחסי ישראל לשאר המדינות יתבססו על –

- א. שאיפה נאמנה לחיזוק השלום בעולם כולו, ובמיוחד במזרח התיכון;
- ב. דרכי הביטחון, העליה, הפיתוח והעצמאות הכלכלית והמדינית של ישראל;
- ג. מצבה וצרכיה של היהדות הפזורה בעולם לארצותיה;
- ד. נאמנות לשיתוף-פעולה בינלאומי ולעקרונות מגילת או"מ.

דברי ראש הממשלה בכנסת, **דבר**, 19.11.57

או"מ

אין לראות באומות המאוחדות חזות־הכל, ואין לשגות באשליות שמהן יבוא רווח והצלחה. לא רק אנגליה אלא גם אומות אחרות אינן קובעות עמדתן לבעיות שונות מתוך מיצוי האמת והצדק, מתוך דיון ושיקול לגוף הבעיה, אלא מתוך חשבונות תכסיסיים וקנוניות שאין להם כל יחס ישר לעצם העניין הנידון. המערכה באסיפת האומות המאוחדות לא תהי אולי בלי השפעה על מצב העניינים בארץ, אולם אין לי כל יסוד להניח בוודאות או מעין ודאות שהאומות המאוחדות יחתכו בקרוב גורל ארץ ישראל.

לאומות המאוחדות אין עדיין – ומי יודע מתי יגיעו לכך – לא הסמכות ולא המסורת ולא הכישרון ולא התוקף ולא הניסיון להכריע בשאלות מסובכות הכרוכות בניגודים שבין מעצמות שונות. האורניטציה "הבינלאומית" על האומות המאוחדות עלולה להכזיב לא פחות מהאורניטציה על אנגליה או על מעצמה יחידה אחת. גם ביחס לאומות המאוחדות יש להגיד לעצמנו: אל נבטח ואל נפחד.

המערכה הציונית והיישוב, 1947, **במערכה**,

כרך חמישי, עמ' 160-161.

החלטת האו"מ להקים מחדש את מדינתו הריבונית של העם היהודי בחלק ממולדתו העתיקה היא מפעל של צדק היסטורי המכפר חלקית לכל הפחות את המעוות ללא־דוגמה שנעשה לעם ישראל בדורנו ובדורות הקודמים זה למעלה מאלף ושמונה מאות שנה.

זהו ניצחון מוסרי גדול של רעיון האומות המאוחדות – רעיון הקואופרציה הבינלאומית לחיזוק השלום, הצדק והשוויון בעולם. העם היהודי יזכור בהכרת תודה את מאמציהן של שתי המעצמות האדירות – ארצות הברית וברית המועצות, וכמו כן של שאר המדינות הקטנות והגדולות שהביאו לידי כך. שיתוף הפעולה של אמריקה ורוסיה בפתרון בעיית ארץ ישראל היא בשורה מעורדת לעם היהודי, ולכל אלה המאמינים באפשרות קואופרציה מתמדת של ארצות המזרח והמערב למען שלום בר־קיימא בעולם.

החלטת האו"מ על הקמת המדינה היהודית מטילה אחריות כבדה על היישוב והעם היהודי כולו. זוהי בעצם תביעה לכלל, לגלות את הכוחות הכבירים – החומריים והרוחניים – הדרושים לבנין המדינה, לקליטת המוני עולים מאירופה, מארצות המזרח

ומשאר הארצות, ולפיתוח האדמות הנשמות, לעיצוב חברה יהודית עצמאית שתגלם את שלושת היעודים הגדולים של נביאי ישראל: אחווה אנושית, צדק סוציאלי ושלוש בין העמים.

העם היהודי שלא נכנע לייאוש גם בשעות השחורות ביותר בתולדות חייו ולא איבד אף פעם את אמונו בעצמו ובמצפון האנושי – לא יאכזב בשעה גדולה זו את ההזדמנות והאחריות ההיסטורית שניתנה לו. יהודה המחודשת תתפוס בכבוד את מקומה באומות המאוחדות כגורם של שלום, פריחה והתקדמות בארץ הקדושה, במזרח הקרוב ובעולם כולו.

צדק היסטורי, 1947. **במערכה**,

כרך חמישי, עמ' 254-255.

שני דברים באו לידי ביטוי בהכרעת או"מ, שני דברים שונים זה מזה במהותם, ואף על פי כן יונקים ממקור אחד: מצד אחד הכרת האומות בצדקת שאיפתו של עם ישראל לעצמאות ושוויון ממלכתי, הכרה המלווה מוסר-כליות על הקיפוח שעמנו נתקפה במשך דורות ובמיוחד בדורנו אנו, ומוגברת על ידי הידיעה שעצמאות יהודית קיימת כבר למעשה בארץ בכוח, אם כי לא בפועל, ומצד שני הרצון האוניברסלי שסכסוכים בין עמים יוכרעו לא על ידי כוח וכל דאלים גבר – אלא מתוך הכרעה דימוקרטית של ברית העמים, כי רק הכרעה זו תבטיח השלום בעולם ותמנע מהאנושות האסון המר והאיום ביותר הצפוי לה – מלחמת עולם שלישית.

מערכה כפולה, תש"ח, **בהילחם ישראל**, עמ' 60.

העיקרון הבינלאומי, עקרון האו"מ. הוא יסוד מוסד בהקמתה ובקיומה של המדינה היהודית. כל ניסיון לזהות את המדינה היהודית או את המערכה על הקמתה עם גוש זה או אחר של האו"מ – מחבל את המערכה, ומסכן את המדינה ומערער את היסוד המוסרי-פוליטי שעליו יכון קיומה של המדינה היהודית: האמונה באחדות המין האנושי, בשלוש בין העמים ובקואופרציה בינלאומית. האיחוד הבינלאומי שקם באו"מ סביב הורתה ולידתה של המדינה היהודית – מן ההכרח שיונח ביסוד המערכה הפוליטית על הקמת המדינה ועליו תושתת המדיניות הבינלאומית של המדינה היהודית – לאחר שתוקם.

שם.

בהקמת המדינה יבחן ערכו, כוחו וממשותו של או"מ, ושל רעיון השלוש והביטחון הבינלאומי המונח ביסודו.

שם, עמ' 61.

אין עם בעולם שמעוניין יותר מהעם היהודי בהצלחת רעיונו ויעודו של ארגון האו"מ – הבטחת השלוש והשלטת החוק בין העמים. לא רק קיומה של מדינת ישראל – עצם קיומו

הפיזי של עם ישראל, קיום שארית הפליטה, תלוי אולי בהצלחה זו. המסורת המוסרית שלנו, חזון אחרית הימים של נביאינו, פיזורנו בעולם, עמדתה של ארץ ישראל על פרשת דרכים של כדור הארץ – כל אלה גוזרים עלינו נאמנות לאו"מ. לא רק המוסר היהודי אלא האינטרס החיוני היהודי – האינטרס רואה הנולד שאינו מצטמצם בחיי שעה, אלא בגורל דורות – מחייב אותנו למדיניות של או"מ. אבל או"מ, לצערנו, הוא לפי שעה אידיאל יותר ממציאות, יכולתו וכוחו אינם עולים תמיד בד בבד עם רצונו ושאיפתו.

גבורה, תבונה וחזון, תש"ח, **בהילחם ישראל**, עמ' 285.

היום בו יהרס או"מ – יהיה היום השחור ביותר בתולדות האנושות. ואולי אחד הימים הטראגיים ביותר בתולדות עמנו.

מערכת הדרום, תש"ח, **בהילחם ישראל**, עמ' 289.

עלינו לכבד מוסדות או"מ. זהו צו מוסרי ופוליטי כאחד. אנו זקוקים לאו"מ כמדינת ישראל, כחלק מהאנושות. אנו רוצים ומעוניינים בהגברת סמכותה, יעילותה וכושר-פעלה של הסתדרות האומות המאוחדות.

על שביתת הנשק, 1949, **חזון ודרך**,

כרך ראשון, עמ' 208.

בעצרת או"מ ומחוצה לה נפעל לביצור השלום בין האומות ונעשה כל מה שיש ביכולתנו הצנועה להמתיק הניגודים שבין עמים וגושי-עמים, נחזק ידי כל אלה אשר כמונו מסרבים להזדהות עם יריב זה או אחר, ונהיה בכל התנאים נאמנים לצו מסרתנו וחזוננו; להכשיר תנאים בעולם שבהם לא ישא גוי אל גוי חרב ולא תהיה עוד מלחמה.

סקירה על פעולות הממשלה, 1949, **חזון ודרך**,

כרך שני, עמ' 69.

לא נקפח זכות או"מ – אם כי לעצרת או"מ לא היה הרצון והכוח לבצע החלטתה על הקמת מדינה יהודית ב־29 בנובמבר 1947, ולמחרת ההחלטה בשלושים בנובמבר 1947 – פתחו הערבים במלחמתם נגדנו. האומות המאוחדות לא עמדו בפרץ – והוטל עלינו עצמנו לעמוד בשער: להקים המדינה על אחריותנו אנו ולעמוד בפני הפלישה של צבאות ערב בכוח יהודי בלבד.

המדינה והתנועה הציונית, 1951, **חזון ודרך**,

כרך שלישי, עמ' 194.

לא ארמון האומות המאוחדות הקים וקיים את מדינת ישראל, אם כי הוא החליט עקרונית על הקמתה. לא הוא הגן עליה כשנתקפה מיד עם תקומתה, ואילולא הושיעה לנו זרוענו,

לא זו בלבד שמדינת ישראל היתה נהרסת, אלא היישוב היהודי היה נמחה מעל פני האדמה.

נצח ישראל, 1953, **חזון ודרך**,

כרך רביעי, עמ' 258.

אין עם כעם היהודי ואין מדינה כמדינת ישראל המעוניינים במשטר עולמי בנוי על החוק, משפט, צדק ושלום, ומצויד בסמכות רחבה ובמכשירים יעילים להטיל מרותו העליונה על כל מדינה, למען הבטיח שלטון החוק והצדק ביחסי עמים. ומשלושה טעמים מעוניינים העם היהודי ומדינת ישראל במשטר בינלאומי כזה: (א) מורשת הנבואה העברית היא, ובמשך שלושת אלפים שנה חונך העם היהודי להאמין בחזון "אחרית-הימים", וממנו שאב כוחות נפשיים לעמוד בכל התלאות האיומות שמצאו אותו בדרכו הארוכה. (ב) האנארכיה הבינלאומית בזמננו, המשטרים הטוטאליטאריים ומכשירי ההרס שנתן בידי המעצמות היריבות המדע החדש – עלולים להמיט שואה על כל המין האנושי, שאין משלה בהיסטוריה האנושית. והעם המפוזר בגויים יהיה קרבנה הראשון. (ג) קיומו של העם היהודי וביטחונו של מדינת ישראל, יותר מקיומו של עם אחר ויותר מביטחונו של כל מדינה אחרת, תלויים בשלטון החוק והצדק ביחסי עמים. מדינת ישראל, המגלמת רצונו ומאוויו ההיסטוריים של העם היהודי, חייבת משום כך לעשות כל מאמץ אפשרי להגביר סמכותו המוסרית והמשפטית של או"ם ולהאדיר יכולתו המבצעת, למען יוכל להשליט חוק וצדק ביחסי עמים, ולקבוע חוק בינלאומי שיעמוד להלכה ולמעשה מעל החוקים הפנימיים של המדינות.

האנארכיה הבינלאומית, שבה רשאית כל אומה ריבונית לפעול כעולה על רוחה, מסכנת שלומם וקיומם לא רק של עמים קטנים וחלשים, אלא גם של מדינות אדירות ותקיפות. רק מסגרת-שלטון-וחוק עליונה של כל המין האנושי המגבילה ומתנהגת הסמכות הריבונית של המדינות הבודדות, כקטנות כגדולות, יש בה כדי להציל האנושות בימינו מהרס וחורבן.

ודווקא מפני חשיבותו החיונית והגורלית של שלטון בינלאומי כזה, אסור לנו לפרנס עצמנו באשליה מסוכנת ומטעה כאילו משטר כזה כבר קיים ועומד, ושמו או"ם. או"ם, כפי שהוא עכשיו, אין לו לא הסמכות, לא היכולת, לא המכשירים ולא האמצעים להטיל רצונו על מדינות ריבוניות, ואין הוא נשען על מערכת חוקים בינלאומיים שכוחם גדול מכוח החוקים של המדינות. לא כל המדינות הן חברות באו"ם, ואין אף מדינה אחת חברה באו"ם שהעניקה לאו"ם חלק מריבונותה וכפפה רצונה לרצון האו"ם, אפילו לא באותה מידה שמדינה בברית האטלנטית, וודאי לא מדינה בגוש הסובייטי, כפפה סמכותה האינדיבידואלית לסמכות הכללית של הברית או הגוש. מועצת הביטחון, שהיא כאילו הסמכות המבצעת של או"ם, אינה אלא סדן לניגודים העמוקים של בני הגושים הגדולים בעולם, הגוש הסובייטי והגוש המערבי השואפים להגמוניה עולמית. ולכל אחת מחמש המעצמות הגדולות יש זכות ויטו,

והשימוש בוויטו אינו מותנה בשום חוק ובאינטרס בינלאומי, אלא בשרירות האינטרסים והשאיפות המיוחדים של בעלי זכות הויטו.

אך גם זו תהא טעות מכשילה אם מי שהוא יאמר שאין ממש וערך לאו"ם. או"ם היא הבימה העליונה של דעת-הקהל האנושית בימינו. ואם כי בחלק גדול של העולם דעת-הקהל החופשית נגזרה ואיננה, ויש רק דעת השליטים הטוטאליטאריים, הרי בחלק גדול ומכריע של המין האנושי יש מידה רבה של דעת-קהל חופשית ורבת-השפעה, ואין לזלזל בערכה העצום של דעת-קהל זו. בעצם קיומו של או"ם מתגלה הרצון העמוק של העמים לשלום ולחוק בינלאומי, אבל רצון זה נתקל ברצונות המתרוצצים של המדינות הריבוניות, שאינן מכירות, לפי החוק הבינלאומי הקיים, כל סמכות עליונה, ורצון זה למשטר בינלאומי נעשה לאֶל על ידי הניגודים העמוקים בין המשטרים הטוטאליטאריים ובין השאיפה העמוקה לחירות האדם של האומות החופשיות.

האומות המאוחדות וביטחוננו, 1954, **חזון ודרך**,

כרך חמישי עמ' 124-133.

כל הכבוד למוסדות או"ם וחברותיה, אבל כל עוד לא נתקיימה נבואת ישעיהו: "ולא ישא גוי אל גוי חרב". וכל עוד שכנינו זוממים לכלותנו – לא יכון ביטחוננו אלא על כוחנו אנו. אין כעס היהודי עם שוחר-שלום בעולם. זוהי מורשת נביאינו אשר קיימה אותנו בכל הדורות. זהו צו-הגורל של עם מפוזר בכל העולם. זהו הכרח-חיים למדינה צעירה וקטנה העמוסה משימות-ענק של קיבוץ-גלויות והפרחת שממות עולם. ואין עם אדוק יותר מאיתנו בעקרונות המונחים ביסודו של או"ם. אבל האו"ם שאנו רוצים ביקרו, בסמכותו ובכוחו הוא לפי-שעה רק אידיאל, ומועצת-הביטחון פועלת מתוך משוא-פנים ואפליה בולטת, וכשהם אומרים למנוע מתיחות על הגבולות, הכוונה, למעשה, היא רק למתיחות מעבר-לגבול, באשר הם חוששים להרגיז רודן פלוני או פחה פלמוני. בתחומינו הולכים ומתמידים מעשי-רצח וחבלה, שוד והסגת-גבול על-ידי שכנינו, ועלינו להפסיק אותם, – גם אם אחרים אינם רוצים או אינם יכולים לעשות זאת. כל עוד לא הוקם שלטון עולמי המבוסס על שוויון וחירות של כל העמים וקיימת ריבונות של כל מדינה עצמאית – לא נוכל לתת למישהו – ויהא זה התקיף והחזק בעולם – להתערב בענייניה יותר משאנו זכאים להתערב בענייניו. ואל ניכבש על ידי הפחדנות המדכרת בשם תבונה, כביכול – "מה אנו ומה כוחנו?" בזירה-העולמית כוחנו קטן מאוד מאוד. וטוב שנכיר ביכולתנו המוגבלת, פה, במדינת ישראל, אנחנו הכוח. השליט והמכריע וביטחון-החיים של אזרחינו ותושבינו, ושלומות גבולותינו, – זהו קודם כול ענייננו אנו, ועליו נגן בכל-מאודנו, כאשר עשינו בימי מלחמת-הקוממיות.

יכריעו מעשינו, 1954, **חזון ודרך**,

כרך חמישי, עמ' 169-170.

הכרעה מדינית מסובכת היום יותר משהיתה ביום קום המדינה, והיא הולכת ומסתבכת, כי נשתנו הכוחות ויחסי הכוחות באו"מ. יש גם רבים בעולם, הרואים את המציאות החדשה ותוהים על המבנה של או"מ, על תפקידו ויכולתו עכשיו. או"מ אינו פועל עכשיו לפי העקרונות שנוסחו במגילה שלו. ישנם בתוכו גושים, הפועלים לפי האינטרסים שלהם, אמיתיים או מדומים.

על מה לחמנו, 1957, עמ' 6.

הבעיה הערבית

ביחסנו את הערביים עלינו להיות ישרים וגלויים. ההיסטוריה ציוותה עלינו להיות יחד את הערביים – וביחסים היסטוריים אין הונאה.

שאלות המשטר ויחסי שכנים, 1924,

אנחנו ושכנינו, עמ' עב.

בוודאי יש לשוב הערבי בארץ הזכות להגדרה עצמית, לשלטון עצמי. לא יעלה על דעתנו לקפח זכות זו או להמעיטה. האבטונומיה הלאומית שאנו דורשים לעצמנו אנו דורשים גם לערבים. אבל אין אנו מודים בזכות שלטונם על הארץ במידה שהארץ אינה בנויה על ידם והיא מחכה לעובדיה. אין להם הזכות והמשפט לאסור ולגזור על בנינה של הארץ, על הקמת הריסותיה, על הפרחת אוצרותיה, על הרחבת שטחיה המעובדים, על פיתוח תרבותה, על גידול ישובה העובד.

שם, עמ' עג.

שאלת יחסינו עם העם הערבי היא כה חמורה ורצינית, כל כך נוקבת עד יסוד מפעלנו, מכרעת במידה כזאת את גורלנו ועתידנו, משפיעה בכוח ובמשקל כזה על עלייתנו והתישבותנו בארץ, שלא נצא חובתנו באימרות יפות על אחווה ושלום שאין בהם כל תוך וממש. בהצהרות וג'סטות בלבד לא נתחמק מכובד השאלה.

שני גורמים, 1925, **אנחנו ושכנינו**, עמ' צח.

יש מקום לעבודה משותפת את הערבים ולעזרה נאמנה לערבים בלי שום פוליטיקה וכלי שום פניות פוליטיות. בדרך זו אני מאמין, הערבי הוא אדם כמוני והוא ירגיש את יחסנו האנושי.

מתוך הוויכוח, תרפ"ו, **אנחנו ושכנינו**, עמ' פג.

הישוב הערבי בארץ הוא חלק אורגני, בלתי נפרד של ארץ ישראל, הוא מעורה בארץ, עובד בה ובה ישאר. לא לרשת את מקומו ולא להבנות מחורבנו באה הציונות. ואין כלל צורך בנימוקים של צדק ושל יושר, אלא פשוט משום שדבר זה לא יתכן. אמנם נישול המון תושבים מאדמתם בכוח הזרוע אינו דבר בלתי אפשרי גם בימינו אלה, ורק עכשיו היינו עדים לנישול מאות אלפי יוונים מתורכיה, ומאות אלפי תורכים מיוון, אולם רק מטורפי דעת או נוכלים יכולים ליחס רצון כזה לעם היהודי בארץ ישראל. ארץ ישראל תהיה לעם העברי ולערבים היושבים בתוכה. את התגשמות הציונות אנו רואים בעלית המוני עם יהודי אשר יקימו משק חדש, לא במקום המשק הערבי הקיים, אלא נוסף לו, ויצרו אפשרויות עבודה רבות וחדשות, לא במקומות העבודה הערבים הקיימים, אלא מחוצה להם, וירחיבו את הגבולות הכלכליים אשר בארץ עד כדי קליטת רוב יהודי גדול אשר יחיה בארץ יחד עם העם הערבי היושב בתוכה. דבר זה יתכן, כאמור, רק בתנאי שהמשק החדש, בעיר ובכפר, בחקלאות ובחרושת, יבנה על ידי עבודה יהודית.

הפועל העברי והערבי, 1926,

אנחנו ושכנינו, עמ' קה-קו.

לפי השקפתי המוסרית אין לנו הזכות לקפח אף ילד ערבי אחד, אם אפילו בשכר הקיפוח הזה נשיג את כל מבוקשנו. אין עבודתנו יכולה להיות בנויה על קיפוח זכות מי שהוא. אולם אין הזכות לערבים לקפח את הזכות שלנו. זכות זו מתבססת, לא רק על צורך חיוני של העם היהודי נטול-המולדת אלא גם על העובדה, שהארץ אינה מיושבת דיה ואין הישוב הקיים מסוגל לישב ולעבד אותה כולה – הרי אין הזכות לערבים לבעלות יחידה על הארץ כולה. לדעתי יש להם הזכות המלאה לשלוט על כל ענייניהם, רכושם, ישובם, תרבותם, חייהם הפנימיים, ויש להם הזכות להבטיח את התפתחותם הבלתי-מופרעת. אולם על אותם חלקי הארץ שאינם מיושבים, שאינם מעובדים, על כל האפשרויות שלא נתגשמו עדיין ושאינן הערבים עתידים להגשים אותן כשיהיה להם שלטון – כל אותן האפשרויות הגנוזות, המשמשות בסיס מוסרי וישובי להתישבותנו בארץ – אן לערבים כל זכות אֲדֻנָּת ואין לתת להם הכוח להפריע לנו.

שיחה, 1928, **אנחנו ושכנינו**, עמ' קנ-קנא.

מרכז הכובד של תנועתנו אינו נמצא בשום כוח שמחוצה לנו, לא ביחסינו את ממשלת המנדט, לא ביחסינו את העם הערבי, אלא בתוכנו אנו – ברצון קיומנו, ביכולת יצירתנו, בהתמדת-מאמצינו, בתגבורת כשרון פעולתנו. אולם בשטח הפעולה שלנו כלפי חוץ אני רואה את הדרך להסכם עם העם הערבי כתעודה הפוליטית המכרעת, כמפתח לכל השאלות הפוליטיות העומדות לפני התנועה הציונית.

דרכנו המדינית לאחר המאורעות, 1929,

אנחנו ושכנינו, עמ' רכד.

אנו מתחבטים בשאלה הערבית רק מתוך תפיסה של ציונות גדולה, רק מתוך הכרת הכרח היסטורי שהמוני ישראל יתאחזו בארץ הזאת ויהיו כאן אומה עומדת ברשות עצמה – ואומה זו תפגש עם מאות אלפים ערבים היושבים בארץ הזאת ועם גויים וממלכות ערביים המקיפים אותנו בארצות השכנות. שאלת השלום, ההבנה ההדרית והפעולה המשותפת את הערבים בארץ ובסביבותיה היא אחת מאותן השאלות היסודיות הקובעות את נפש הציונות. ואני ארשה לעצמי להוסיף: עוד לא הסתלקנו גם מחזון אחרית הימים, עוד לא השלכנו מאחורי גווננו את חלום יעורנו ההיסטורי, עוד אנו רואים את תקומת העם העברי בארצנו כפותחת תקופה חדשה לא רק בגורל אומתנו, כי אם בגורל המזרח המתעורר לתחייה.

שם, עמ' רכו-רכז.

גורל הציונות לא יתכן בלי תוכנית מחושבת לפתרון הקושי הערבי, בדרך של הסכם יהודי-ערבי.

שם, עמ' רכט.

עלינו לבוא לעם הערבי, לא בדברי אונאה, לא בהסתרת שאיפותינו הציוניות, אלא בדברי אמת ושלום. נגיד ברורות: יעבור עלינו מה – ואנחנו לא נזוז מכאן. שום התקפה והפרעה לא תרפה את מאמצי העם היהודי להאחז שוב בארצו. אם תאבו ואם תאמנו – את עבודתנו נמשיך ונגביר כאשר עשינו עד כה, על אף כל המכשולים והמפריעים. אולם אנו מכירים בצרכים שלכם ויודעים את מאוויכם הלאומיים. אנו רוצים למצוא דרך להבטחת עניינינו המשותפים כבני מולדת אחת. לא רק שאנו לא נפגע בכם ואתם לא תפגעו בנו, אלא שנעזור איש לאחיו ונעבוד שכם אחד – האין כל תקווה שדברינו אלה, אם ילווה תוכנית פעולה ממשית, ישמעו, אם כי אולי לא מיד?

ואם אנו רוצים באמת ובתמים למצוא דרך להסכם – לא מספיק שנמצא דרך רק להסכם כלכלי, אם כי הוא אולי העיקר. עלינו למצוא דרך, אשר, מבלי שיפגע בזכות העם העברי ובענייניו החיוניים בארץ – יתן סיפוק מלא לתביעות המוצדקות של הערבים, ובתוכן גם לתביעותיהן הפוליטיות. למען הצלחת הקואופרציה היהודית-הערבית יש צורך בהסכם פוליטי בינינו ובין הערבים.

שם, עמ' רל.

תנועת הפועלים היהודית רואה בישוב הערבי בארץ ישראל חלק אורגני בלתי נפרד של הארץ. המתישבים היהודים אינם יכולים לרשת את מקומו של הישוב הערבי ולהבנות מחורבנו, לא רק מפני טעמים כלכליים ופוליטיים, אלא מפני שהדבר מתנגד להכרה המוסרית, המונחת ביסוד התנועה הציונית. העובדים והמתישבים היהודים החיים על יגיע כפיהם רואים את העובדים הערבים כחברים לעבודה ולמולדת, שיש להם צרכים משותפים ועתיד משותף,

הגשמת הציונות רואה הפועל בהקמת משק חדש בארץ, לא במקום המשק הערבי הקיים, אלא נוסף לו.

תזכיר לוועדת החקירה, 1929,

אנחנו ושכנינו, עמ' רא.

תנועת הפועלים העברית רואה בעין בהירה את מציאותו של העם הערבי ומאמינה, כי העם היהודי מיועד להיות – וגם היה יהיה – הכוח אשר ישא באחריות לגורל פינה קטנה ויקרה זו ששמה ארץ ישראל. מוארה באור חזון הגאולה והפדות חשה תנועת הפועלים את אחריותה כלפי ההמונים הערבים ובמלוא שיעור כוחותיה תסייע לפריחה החברתית, התרבותית והמשקית של העם הערבי בארץ ישראל.

המדיניות החיצונית של העם העברי, 1931, **אנחנו**

ושכנינו, עמ' רסה.

אין הפועל העברי מזלזל במציאות הערבית ואין הוא נרתע מפניה. הוא מוצא בה גם התראה וסכנה וגם תביעה ויעוד. מתוך בטחון בצדקו ואמיתו של מפעלו הציוני הגואל והמשחרר הוא ניגש לעם הערבי בלא איפה ואיפה, ביחס של ערכים שווים.

הקדמה, תרצ"א, **אנחנו ושכנינו**.

אנו שוללים השתלטות הרוב הקיים עכשיו בארץ על המיעוט, שאינו אלא גרעין קטן של האומה העברית החוזרת לארצה, אולם אין אנו מכירים במוסר ההוטנטוטי האוסר על חברו מה שהוא מתיר לעצמו. כשם שאנו שוללים את השתלטות הערבים עלינו, כך אנו שוללים את השתלטותנו אנו על הערבים בשעה שיחסי הכוחות בארץ, לרגל התפתחותה הדינמית הכרוכה בעליה העברית, ישתנו לטובתנו.

ציונות קלה וחמורה, 1931, **משמרות**, עמ' רכז.

התוכן המוסרי של הציונות וצרכיה החיוניים, הממשיים מחייבים פוליטיקה של התקרבות והבנה הדדית עם שכנינו הערבים גם בשטח הכלכלי והתרבותי וגם בשטח הפוליטי.

שם.

יש לעם הערבי בארץ ישראל הזכות על תרבותו הדלה, בדיוק כמו לעם הגרמני עשיר התרבות. אבל לדבר אחד אין זכות לשוב הערבי – לגזור דלדול על הקרקע, לגזור עוני ושממה על הארץ הזאת. בזכות זאת – להשאיר את הארץ בדלדולה, באשר בזה תלוי פרצופה הלאומי – בזאת לא נודה. על כל עם לדאוג לא רק לתרבותו, כי אם גם להתפתחותו הבלתי מוגבלת. אולם זכות זו נתונה לכל העמים וגם לנו.

זכות העודה, 1933, **משמרות**, עמ' קנד.

עם שובו של העם היהודי לארצו לא יעלה על דעת מי שהוא שיתכן לעקור מן הארץ את התושבים אשר התיישבו בתוכה לאחר שהעם היהודי הורחק מעל אדמתו. את הישוב הערבי אנו מקבלים כעובדה קיימת, ואנו בונים את עתידנו על יסוד יצירת אפשרויות קיום ומקורות פרנסה חדשים, לא במקום אלה שישנם, אלא נוספים עליהם למען השריש בארץ המוני ישראל ולמען הושיב על יד הישוב הערבי את העם העברי.

עבודה עברית, 1932, **משמרות**, עמ' קד.

יש לשקוד על כל אפשרות קטנה וגדולה של משא ומתן והסכם עם ערבים, ואין לסגור בפני עצמנו את הדרך בהנחות מופשטות, הנכונות בממלכת הצדק המוחלט, אבל אינו מחוכמות בעולם המעשה, שיש בו התרוצצות בלתי-פוסקת של טוב ורע. עולם זה מחייב "כשרון פשרה". לא כל פשרה היא טובה, אך לא כל פשרה היא רעה.

בשתי מערכות חמורות, 1936, **במערכה**,

כרך ראשון, עמ' 139.

שכנינו הערבים, הנקלעים בין יצר התועלת והשיתוף ובין יצר ההרס והשנאה, צריכים לדעת שידנו אמונה לא רק כשהיא עושה במלאכה, אלא גם כשהיא מחזיקה בשלח.

למען בטחוננו, 1936, **במערכה**,

כרך ראשון, עמ' 30.

שאיפת התנועה הציונית היתה לעבוד יד ביד עם העם הערבי למען התקומה הלאומית של שני העמים השמיים קרובי הגזע ושכני הארץ. והברית שנכרתה עם פיצל – בא כוח העם הערבי בוועידת השלום – היא עדות נאמנה לשאיפה זו. ואם ברית זו לא נתקיימה – אין זו אשמתה של התנועה הציונית. והמוסדות העליונים של התנועה הציונית הצהירו לא פעם בלשון ברורה, שאין זו משאיפת הציונות להשתרר על הערבים, אלא להעמיד את העם היהודי עצמו מבלי היותו כפוף לשלטון זר.

עם מינויה של הוועדה המלכותית, 1936,

במערכה, כרך ראשון, עמ' 68.

אין העם הערבי והעם היהודי שווים בזכויותיהם בארץ ישראל, הזכויות שיש לערבים בארץ ישראל הן זכויות של תושבי הארץ, לא פחות ולא יותר. הזכויות שיש ליהודים בארץ שייכות ליהודים לא באשר הם תושבי הארץ, אלא באשר הם יהודים, והזכויות אינן רק ליהודי ארץ ישראל, אלא ליהודי כל העולם, כלומר: לעם היהודי בשלמותו. אבל אין זכויות לעם הערבי בשלמותו. ערבי שאינו תושב הארץ אין לו כל זכות בארץ ישראל.

שאלת הפריטי, 1936, **במערכה**,

כרך ראשון, עמ' 143.

האוריינטציה "היהודית" בקרב הערבים תיתכן אם נוכל להוכיח להם, שיש ברכה בשיתוף-פעולה עם היהודים, עם המפעל הציוני, לא רק ברכה כלכלית, אלא גם פוליטית, ושהגורם היהודי אינו גורם מחוסר-אונים וארעי – אלא גורם רב-יכולת וקבוע שהוויתו בארץ היא עובדה היסטורית שאין לבטלה, אין לערערה ואין להחלישה ואין להתעלם ממנה.

עניינו המדיניים, 1936, **במערכה**,

כרך ראשון, עמ' 167.

כל עם רשאי לארגן את תנועתו הוא כרצונו, אולם יש הבדל יסודי מאוד בין תנועתנו הלאומית ובין תנועתם הלאומית של הערבים בארץ. תנועתנו היא בעיקר תנועת-בנין. אין אנו עוסקים בתעמולה פוליטית אלא בעבודת יצירה ובנין. הוכחנו לעשות זאת כדי להשיג את מטרתנו: ראינו את תפקידנו ביבוש ביצות, בהגדלת פוריות הקרקע, בבנין ערים ובתי חרושת, ביצירת מוסדות אמנות, תרבות ומדע. שכנינו הערבים היו עסוקים בעבודה פוליטית גרידא.

העדות בפני הוועדה המלכותית, 1937, **במערכה**,

כרך ראשון, עמ' 85.

אני מקווה, שגם שכנינו הערביים בארץ, יוכרחו להכיר ולהעריך את מהותו היוצרת והמועילה של מפעלנו, ויוכחו לדעת, כי לא רק שאין התנגשות אינטרסים בין העם היהודי כולו לבין כל העם הערבי, אלא להיפך: שהאינטרסים של שני העמים משלימים אלה את אלה. אנו זקוקים זה לזה, אנו יכולים להועיל זה לזה. אין לי כל ספק בדבר, כי העמים השכנים היושבים בסוריה, עירק ומצרים, יהיו הראשונים, שיכירו בעובדה זו, ומהם תתפשט ותלך ההכרה הזאת בקרב שכנינו הערבים בארץ; אני מאמין בזה, כי בעצם אין מקום ואין הכרח לסכסוך בין שני העמים, אנו מצדנו מעולם לא היה לנו ריב עם הערבים בארץ ישראל, אף לא עם הערבים בארצות אחרות. באנו לארץ בהכרה, שמלבד הצלת עצמנו וגאולת עמנו, עלינו גם למלא תפקיד תרבותי חשוב בארץ, ושאונו יכולים להיות לעזר רב לשכנינו הערבים בארץ ישראל ובארצות הסמוכות; וסבורני, כי מפעלנו הוכיח זאת. ככל שנתחזק וישובנו בארץ ילך ויגדל, ככל שיפרוץ מפעלנו הישובי ויתפתחו מוסדות-המדע שלנו, כן יכירו שכנינו הערבים בארצות הסמוכות ובארץ את הברכה הצפונה במפעלנו; כן תגדל התענינות-הגומלין ההיסטורית הקיימת בין שני העמים, בין העם היהודי השב לגבולו ומביא אתו את המסורת של תרבות אירופה וברכתה לבין העמים הערביים שמסביבנו, השואפים גם הם להשיג לא רק עצמאות פוליטית רשמית, אלא גם תחיה כלכלית, שכלית, רוחנית ותרבותית. אנו מאמינים, כי ישוב יהודי גדול, אומה יהודית חפשית בארץ ישראל בעלת כר נרחב לפעולותיה, עלול להביא ברכה רבה לשכנינו הערבים. ומתוך הכרח העבודה הזאת, יקום שלום-של-קיימא ושיתוף-פעולה מתמיד בין שני העמים.

שם, עמ' 86.

אנו הציונים, המאמינים בזכותו המוחלטת, הבלתי־מנותנית, של העם היהודי לשוב לארצו ולבנותה – לא שללנו ולא נשלול זכות קיומם של הערבים היושבים בארץ. להם זכויות־תושבים – לנו זכות־עם. שאלת קיומו של העם הערבי אינה תלויה בארץ. האומה הערבית אינה חסרה מולדת. להיפך, היא ברוכה במולדות רבות ורחבות־ידיים, המסוגלות לקלוט ולקיים מיליונים נוספים. הערבים היושבים בארץ הם רק אחוז קטן ובלתי חשוב מהעם הערבי. חידוש המולדת העברית בארץ ישראל אינו מסכן את עצמאותה של האומה הערבית בארצותיה, הוא גם אינו חותר תחת קיומם של הערבים המועטים היושבים בתוך הארץ גם מבחינה מוסרית, גם מבחינה פוליטית וגם מבחינה התישבותית־משקית אין כל ניגוד וסתירה בין זכותנו ומאויינו להעביר לארץ המוני ישראל, כל המוני ישראל הרוצים וזקוקים לכך, ובין שמירה על זכויות הערבים היושבים בארץ.

נאום בקונגרס העשרים, 1937, **במערכה**,

כרך ראשון, עמ' 241–242.

מעמד המיעוט הערבי במדינה היהודית יקבע במידה מרובה את היחסים בין המדינה לבין הארצות הערביות השכנות.

הליכות המדינה היהודית, 1937, **במערכה**,

כרך ראשון, עמ' 291.

המדינה היהודית תצטרך להתנהג כלפי אזרחיה הערביים כאילו היו יהודים. זאת אומרת: לא רק שוויון־זכויות מלא בכל שטחי החיים, במוסדות המחוקקים, בפקידות, בשירותי המדינה, במשק, בתרבות – אלא מאמצים מתמידים ומודרגים להשוואת דרגת־החיים של המיעוט הערבי לדרגה הכלכלית והתרבותית של הרוב היהודי. מובן, שהדבר לא ייעשה בבת־אחת. הפלא הזה הוא למעלה מיכולתה של המדינה ולמעלה מכשרונם של הערבים. אולם המדינה היהודית לא תהיה נאמנה ליעודה הציוני, אם לא תסייע במכוון ובהתמדה להעלאת רמת־החיים של המיעוט הערבי עד כדי הרמה התרבותית, הסוציאלית והכלכלית של הרוב היהודי – על ידי חובת חינוך כללי, שרות רפואי וסניטרי, תחיקת־הגנה על העובד החרשתי והחקלאי, טיפוח האירגון המקצועי והקואופרציה המשקית, ללא כל מחיצה גזעית, בקרב העובדים, האיכרים, בעלי האומנויות החפשיות, בעלי המלאכה והחרושת והסוחרים היהודים והערבים.

לא רק מתוך הנחות מוסריות בלבד, לא רק מתוך דאגה וחרדה למצב המיעוטים היהודים בגולה, אלא מתוך התעודה הציונית המוטלת על המדינה היהודית, מתוך הצורך ההיסטורי למצוא מסילות ללב העם הערבי ולהתקשר אתו בברית־ידידות ובפעולות־גומלין, תשקוד המדינה היהודית במידת־יכולתה על שמירת זכויותיהם ותיקון מעמדם של הערבים אשר ישארו במדינה. ערבי ארץ ישראל משמשים עכשיו סלע־מחלוקת בין העם היהודי ובין העם

הערבי, והם הזורעים מדנים בין הישוב ובין הארצות השכנות. היחס ההוגן והנכון של המדינה היהודית לאזוריה הערבים עלול להפוך את המיעוט הערבי לגשר בינה ובין שכניה הערבים. הערבים במדינה היהודית יעלו על הערבים שבכל הארצות הערביות ברמתם הסוציאלית, התרבותית והכלכלית. אמנם כפית-טובה היא חזיון שכיח בחיים הפוליטיים. יתכן, שאותם הערביים אשר המדינה תעשיר, תרים ותחנך, ינסו כוחם בהתנקשויות ובטרור. הירד החזקה של המדינה תנחת במושעים אלה. הממשלה היהודית לא תירתע מכל צעד, שיש בו הכרח להבטיח את השלום והשקט במדינה ובכיעור הרע לא תפלה גם בין יהודי לערבי. אולם היא לא תפלה גם בין יהודי לערבי בשרותי המדינה ובהנאת מפעליה החינוכיים, המשקיים והבריאותיים. מקרה-יחס למיעוט הערבי ימתח קרייחסים למדינות הערביות השכנות. המדיניות הערבית הפנימית תכשיר את הדרך למדיניות הערבית החיצונית. ושוב – לא על הצדק בלבד, אלא על כוחה המשקי והגופני תישען המדינה היהודית ביחסיה עם שכניה. בשנים תבוא המדינה היהודית לשכניה הערבים: בכוח המוסרי של מעמד המיעוט הערבי ובכוח החמרי של המשק והשלטון והצבא היהודי. בשני אלה תכשיר את הברית היהודית-ערבית, ברית מיוסדת על עזרת-גומלין של שני כוחות ממשיים, מציאותיים, שיש לכל אחד מהם מה לתת ומה לקבל.

הליכות המדינה היהודית, 1937, **במערכה**,

כרך ראשון, עמ' 291-292.

יש צורך להבהיר שאין "שאלה ערבית" באותו מובן שיש לשאלה היהודית. אין עם ערבי מחוסר מולדת. אין בעיה של נדידה ערבית, להיפך, הערבים הם מהעמים המועטים בעולם המרוכזים כמעט בשלמות בארצותיהם הם. וארצותיהם רחבות ידיים, והן נגועות לא בעודף אלא במחסור-אוכלוסים.

מבחן וביצוע, 1942, **במערכה**, כרך רביעי, עמ' 34.

הסכסוך הקיים בינינו עכשיו הוא טראגי מאוד – באשר במובן ידוע הוא סכסוך משפחתי. אבל הוא לא יתמיד ולא יאריך ימים. מפעל התקומה שהחילוננו בו – נבצע עד תומו, גם אם ירבו המכשולים בדרכנו, כי בנפשנו הוא. אנו שבים לארצנו בזכות. אתם רוצים שגם ארץ זו תהיה ערבית. זהו אולי רצון מובן. רבים מכם מעדיפים ארץ ערבית דלה על ארץ עברית פורחת. זה נותן כבוד. אולם אין אנו זרים בארץ זו – זו היתה תמיד ותישאר לעולם מולדתנו ההיסטורית. ההיסטוריה גזרה שנשוב לארצנו ונקים בה מחדש את מדינתנו היהודית – והמדינה היהודית תקום. רבים מכם יודעים זאת לא פחות מאיתנו.

ואני אומר לכם בשם העם היהודי: אם כי עדיין אתם מתנגדים לו – תדעו שאין לכם בעולם ידיד נאמן יותר ומועיל יותר מהעם היהודי. אנו בונים ארצנו על אשיות של צדק, אחווה ושלום. וכל מה שנתקרב יותר ובמוקדם זה לזה – תגדל הברכה גם לכם וגם לנו.

העם היהודי והעם הערבי זקוקים זה לזה בבנין עתידם החפשי – כעמים בני־חורין, בחלק זה של העולם.

אנו בטוחים שעם תקומת המדינה היהודית מצד אחד, והאחדות הערבית העצמאית מצד שני – נוכל ונצטרך לעבוד שכם אחד מתוך עזרה הדדית וברית אמת של שווים ואחים.

דבר ישראל בארצו, 1946, **במערכה**,

כרך חמישי, עמ' 67-68.

לא נחמיץ שום הזדמנות לקרב את ההבנה ההדדית והברית של אמת ושוויון עם שכננו, עמי ערב.

בשעה זו, 1947, **במערכה**, כרך חמישי, עמ' 152.

העם היהודי יעשה כל המאמצים האפשריים להקים ברית יהודית־ערבית, והמדינה תחתור לקראת שיתוף פעולה מתמיד בין היהודים והערבים במזרח הקרוב ובעולם כולו למען השלום, הרווחה והקידמה של שני העמים השמיים בתוך המסגרת של האומות המאוחדות.

עם ההכרזה על הוצאת הצבא הבריטי מהארץ,

1947, **במערכה**, כרך חמישי, עמ' 223.

לא היתה לנו ולא תהיה לנו מלחמה בעם הערבי, כשם שבהתנגדותנו למדיניות המעל של הספר הלבן לא היתה לנו מלחמת בעם האנגלי.

בשעת חירום, תש"ח, **בהילחם ישראל**, עמ' 22.

התוכן היחיד המלכד את הליגה – במידת שהיא מלוכדת – הוא המלחמה ביהודים ובציונות.

בעיות הבטחון וההתגוננות, תש"ח,

בהילחם ישראל, עמ' 39.

רק מתוך ברית עם מדינת ישראל. ועם ישראל יוכל העולם הערבי להשתחרר משיעבודו ותלותו, בגלוי ובסתר, בכוחות ניצול ודיכוי חיצוניים! ורק מתוך שותפות־פעולה עם שכנינו בארצות הקרובות נוכל אנחנו לייצב את השלום במדינתנו ובארצנו.

דרוכים לקראת הבאות, תש"ח,

בהילחם ישראל, עמ' 187.

שום מאורע עולמי לא נשא בכנפיו ברכה לעם הערבי כזו שבשיבת היהודים לארצם. המפעל הציוני הוא על פי טבע מהותו גורם מקדם, מפתח ומשחרר, לא רק בארץ, אלא בכל הארצות

השכנות, ומדינת ישראל פורחת, חזקה ועצמאית, יכולה יותר מכל גורם חיצוני אחר לסייע לעצמאותם המדינית, לפריחתם הכלכלית ולהתקדמותם החברתית והתרבותית של עמי-ערב. אין אנו זרים וכובשים פה – אלא בני המולדת החוזרים למכורתם. היינו פה לפני הערבים ולפני כל שאר העמים שנשארו בחיים, שחדרו לארץ זו בזמן מן הזמנים. אך הערבים רואים את שיבתנו בפחד ובשנאה, ולא רק עמי ערב, אלא גם כמה מעמי-אסיה אחרים; עמי המזרח שהיו מאות בשנים משועבדים לאירופה, רואים בנו כאילו אנו סוכני השעבוד והניצול של שליטי אירופה – אירופה זו שפלטה אותנו מתוכה וכמעט שהשמדה אותנו בלי שארית. ואף עמי-ערב שכנותינו מסביב. נתפסו לראיה מסולפת זו. זהו סלף טראגי והרה-סכנות, ואל נזלזל בו. האמנתי תמיד ועודנו מאמין, שהסכסוך בינינו לבין הערבים הוא סכסוך חולף, באשר יסודו באי-הבנה ולא בניגוד-אינטרסים היסטורי. אך הסכסוך הזמני הזה לא יוכרע בכוח בלבד. מנהיגי הערבים טעו בחשבם, שיעלה בידם להשמיד אותנו בדרך זו, ולפתור את "הבעיה היהודית" בארץ ישראל, כשם שעשה היטלר באירופה. אנו ודאי שלא נחזור על הטעות הערבית ולא נחשוב אף רגע, שנפתור "הבעיה הערבית" בחרב. שאלת יחסינו עם הערבים אינה מצטמצמת בשטח ערבי ארץ ישראל – יש לנו ענין עם עמי-ערב, המונים עשרות מיליונים ותופסים את כל החבל המערבי-הדרומי של המזרח התיכון ועד האוקיינוס האטלנטי. האם יש בדברי עידוד? כן, העידוד הנאמן ביותר הוא גילוי האמת וחישוב המציאות כמו שהיא, ורואי מציאות זו לא נבהלו מעשות מלחמה בעמי-ערב – ולא נרתעו מהמלחמה עד שניצחו.

במשך הרבה שנים ניסינו לסלק את הקשיים שלנו בעולם הגדול ובעולם הערבי על ידי הסברה ופעולה פוליטית – והפעולה המדינית וההסברה, ברכתה לא היתה קטנה, ואין לנו להתבייש בה או להתחרט עליה. אך בהתקרב שעת ההכרעה בגורל הארץ עם גמר מלחמת-העולם השניה היה ברור, שלא במערכה מדינית בלבד יוכרע הדבר. זה היה ברור אפילו בשעת הניצחונות המדיניים הגדולים שלנו, כשרוב ועדת או"ם המליץ על הקמת מדינה יהודית, וגם אחר כך, כשעצרת האומות המאוחדות עצמה, הכריעה ברוב של 35 נגד 11 או 13 – לטובת מדינה יהודית. וברוב הזה נמצאו גם ברית המועצות וארצות הברית.

הערבים כידוע הכריזו מלחמה: מלחמה מוסרית נגד האומות המאוחדות, ומלחמה פיזית נגדנו. ושוב ידענו, שאין לנו לסמוך על שום כוח זר שיבוא לעזרתנו, לא מצד האומות המאוחדות, לא מצד ארצות הברית ולא מברית המועצות. ידענו, שכל אלה לא ישלחו את צבאן הנה להגן עלינו – אפילו לא להגן על החלטות או"ם. והיינו נאלצים להיכנס בכוחות עצמנו למלחמה זו. ואם הגענו עד הלום, אם אנו קיימים ואנו עצמאים, ומדינת ישראל הוקמה ועומדת על תלה – הרי אין זה אלא צבא-הגנה לישראל שעשה את המלאכה הזאת. לא נלחם לנו שום כוח זר, שום כוח בינלאומי. בכוחנו היהודי בצענו את דבר ישועתנו ושחרורנו. בלי הכוח הצבאי הזה היינו אבודים; אלא שיש להדגיש במיוחד – גם בניצחונותינו הצבאיים לא זחה עלינו דעתנו. ידענו שלא בכוח צבאי בלבד

יוכרע הדבר, כשם שידענו מקודם, שלא בכוח החלטת או"מ וניצחונות מדיניים בלבד נכריע הכף.

על שביתת הנשק, 1949, **חזון ודרך**,

כרך ראשון, עמ' 200-203.

במדינת ישראל יושבים לא רק יהודים. יש לנו אזרחים מוסלמים ונוצרים מכל העדות, רובם הגדול ערבים. עם הקמת המדינה, לפני שנה, ביום ה' באייר, הכרזנו, שמדינת ישראל "תהא מושתתת על יסודות החירות והצדק והשלום לאור חזונם של נביאי ישראל; תקיים שוויון זכויות חברתי ומדיני גמור לכל אזרחיה בלי הבדל דת, גזע ומין; תבטיח חופש דת, מצפון, לשון, חינוך ותרבות! תשמור על המקומות הקדושים של כל הדתות, ותהיה נאמנה לעקרונותיה של מגילת האומות המאוחדות". בנאמנותנו הלכה למעשה לעקרונות אלה ניבחן קבל העולם וההיסטוריה. נאמנות זו תתגלה לא רק בחוקים והמשפטים אשר נעשה – אלא בהליכות חיינו יום-יום, ביחס של כל אחד ואחד מאיתנו למיעוטים, לגרים ולזרים היושבים בתוכנו, בהוקרה שנגלה לזכויות, לרכוש, לכבוד, לאמונות, לתרבות ולפולחן של אזרחינו ואורחיינו שאינם יהודים, בשוויון המלא שנקיים ביחס אליהם בעבודה, במשק, בחינוך, ברמת-החיים. כל אדם החי תחת דגל ישראל ואינו פוגע בחוקי המדינה ושלומה – נהנה מחסות המדינה וברכותיה! ועם ישראל, שזכה לחדש קוממיותו הממלכתית, לא יסבול בתוכו הפליה כל שהיא, דתית ולאומית, או אחרת.

חג העצמאות, 1949, **חזון ודרך**,

כרך ראשון, עמ' 113-114.

אנו משוכנעים, שאין ניגודים הכרחיים בין האינטרס של עם ישראל ומדינת ישראל ובין האינטרסים הצודקים של עמי ערב, של כל השכנים שלנו.

שיקומם של החיילים המשוחררים, 1948,

בהילחם ישראל, עמ' 323.

אין כל הכרח היסטורי שתשרור לאורך ימים שנאה בין ישראל ובין ערב. להיפך, עובדות-יסוד היסטוריות מחייבות שיתוף פעולה בין העמים השמיים האלה. ישראל וערב זקוקים זה לזה, כי לכל אחד יש מה שחסר לצד השני, ופעולת גומלין תהיה לברכה לשניהם.

חיל הים, 1950, **חזון ודרך**, כרך שלישי, עמ' 15.

המתיחות בעולם מסככת יחסינו עם העולם הערבי. מחוסר אחדות באו"מ אין כוח שביכולתו לגזור שלום בינינו ובין הערבים, אם כי רוב האומות המאוחדות, גם במערב וגם במזרח, מעוניינות בו. אין ספק יש גם גורמים בקרב הערבים הרוצים בשלום, אם כי קולם נשמע רק לעתים רחוקות. ישראל מוכנה בכל לב, ואף על פי כך אין שלום.

כמה מהכוחות השליטים בארצות ערב לא השלימו עדיין עם קיומנו. עדיין הם רואים בנו גורם זר, מרגיז, שאין לו בעצם מקום בפינה זו של העולם. ועדיין חי בהם הרצון והסיכוי שיפטרו מאיתנו באיזה אופן שהוא, אם לא לאלתר – הרי לאחר זמן-מה, קרוב או רחוק. לרבים מהם קשה להשלים עם התבוסה שנחלו במלחמה נגדנו. הם מרובים – ואנחנו מועטים. וסבורים הם כי היתה כאן איזו טעות. כי נצחוננו היה מקרי, ובסיבוב שני יתקנו השגיאה. לא הכל תולים תקוותם במלחמה שניה, אבל יש להם אשליה אחרת להיפטר מאתנו: הם סבורים שצפויה לנו מפולת והתפוררות כלכלית, כי ניפול תחת הנטל של מעמסת העליה והבטחון. ויש גם לא-מעטים השרויים בפחד אמיתי, אם כי מחוסר-שחר, מפני גידולנו והתרחבותנו, כאילו אנו מתכוננים לרשת את סוריה ועיראק וארצות-ערב אחרות. ומכל הטעמים האלה הם מצטיידיים. מגדילים צבאם. מתכוננים.

היש סכנת מלחמה קרובה ?

אם כי אין לדבר בוודאות על המחר, מותר להזהיר מפני בהלה יתרה. עם כל השיטנה והשנאה המשותפת לכל ארצות ערב כלפינו – הרי מדינות אלו רחוקות מאחדות פנימית וחיצונית: יש ניגודים בין גוש לגוש, ויש ניגודים חריפים גם בפנים. וכושר-הפעולה הלקוי לא במהרה יתוקן. אם כי אין להניח שאין הערבים מסוגלים לתיקונים ולהתקדמות פנימית. יתכן שפה ושם יקום הרפתקן שינסה לעשות לאֵל את חוזי שביתת הנשק – אך אין לזלזל לגמרי בערכם של החוזים המבוטחים על ידי או"מ ובמידה ידועה על ידי הצהרת שלוש המעצמות (אמריקה, אנגליה וצרפת). יש לציין שאנו נעמוד עוד זמן לא-מעט בפני מצב שאינו לא שלום ולא מלחמה.

הגורם המועד תמיד לפורעניות קלות או חמורות הוא גורם הפליטים, יותר משש מאות אלף אנשים מיואשים, מאוכזבים, שהפסידו הכל ולא קיבלו כלום, שרומו על ידי מנהיגיהם ו"משחרריהם", והם נעזבו לנפשם, לעינויים, לסבל. אבל חרונם ומרירותם מופנים לא כלפי אלה שגרמו לאסונם, – אנשי המופתי ושליטי ארצות ערב, אלא נגד היהודים. הם פושטים ידיהם לשוד ולגנבה, הם עוסקים בהברחה ובמסחר שחור של סמים משכרים, והם מסוגלים לכל מעשה נואש ומטורף, וכל הרפתקן ערבי עלול להשתמש בהם ולנצל אותם למען הצק לישראל.

כל זמן שהפליטים לא ייושבו בארצות-ערב ולא יכרת שלום בינינו ובין שכנינו – יהיו הפליטים גורם מטריד, מרגיז. ופטור לסכסוכים.

שתיים מקרב המדינות השכנות. מצרים ולבנון, אין להן כל יסוד אובייקטיבי לריב עם ישראל, וגם השתתפותן בפלישה היתה במידה רבה מקרית; הלבנון הוא נוצרי למחצה, והמרונים ברובם רואים בעין יפה הקמת מדינת ישראל. החלק המוסלמי בלבנון אינו רוצה ואינו מעוניין להקניט יותר מדי את האוכלוסים הנוצרים. ואלמלא החשש לתגובה של הליגה הערבית היה הלבנון מרוצה לעשות שלום עם ישראל.

גם מצרים אין לה כל סיבה אובייקטיבית להסתבך ולהסתכסך עם ישראל. בין שתי המדינות משתרע מדבר רחב וגדול, מדבר סיני. מבחינה ארצית, כלכלית ומדינית אין כל

ניגודים בין שתי הארצות. להיפך, נוכח הקשיים המדיניים והחברתיים שבהן מתחבטת מצרים היא היתה יכולה ליעזר לא במעט בישראל, והשלום עם ישראל היה מחזק מעמדה של מצרים. התפתחותה התרבותית והכלכלית של מצרים וגם מעמדה הבינלאומי היו רק מרוויחים משיתוף־פעולה עם ישראל. אולם המדיניות הערבית היא אי־רציונלית, וגורמים אישיים, גורמי כנופיות, ממלאים תפקיד גדול, לעתים מכריע, במדינות אלו, ואין שום ערובה שמצרים תפעל לפי תביעת צרכיה המדיניים ומעמדה בעולם.

שלום או מלחמה, 1951, **חזון ודרך**,

כרך שלישי, עמ' 161–163.

עלינו לשלוט במצב, – על ידי ראיית המציאות כמו שהיא ועל ידי הגברה מתמדת של כוחנו. עלינו לראות הדברים לא כמי שהיינו רוצים שיהיו, אלא כפי שהם בפועל־ממש. עלינו לעמוד על בסיס המציאות ביחסינו עם השכנים. ועלינו לראות המציאות הבינלאומית כמות שהיא. היינו רוצים שהמצב בארצות ערב יהיה שונה ממה שהוא; ולא פחות מזה היינו רוצים שיחסי־העמים בעולם יהיו אחרים מאשר הם. אבל אין לנו שליטה על המציאות הבינלאומית, ועלינו להסיק מסקנות ממצבים קיימים; אם אנו מבקשים שלום עם שכנינו ואין אנו נענים, – אין אנו צריכים להתנכר לרצון השלום, אבל לא נוכל להתנהג כאילו יש שלום. אם אנו רוצים ביחסי ידידות עם כל המדינות בעולם, וכמה מדינות אינן מקבלות את ידינו המושטת, לא נתרגז ולא נטפח רגשי שנאה כלפי מדינות אלו, אבל לא נכסה מעצמנו שהמדינות האלו מתנכרות לנו, וביתר־שאת נטפח קשרינו עם אלה העוזרות לנו.

שם, עמ' 165.

אני מאמין ובטוח, שאם יתקיימו שני תנאים, יהיה סיכוי ממשי לא רק לשלום פורמאלי, אלא לקואופרציה מתמדת ונאמנה בין העם היהודי לבין שכניו הערבים.

התנאי הראשון הוא: בצרונה של מדינת ישראל. בצרון מדיני וכלכלי, אשר יעקור מלב אויביה כל סיכוי שמדינה זו תיפול תחת כובד־המעמסה הרובץ עליה ואשר ירחיק ויסלק סלע־המחלוקת העומדים בינה לבין שכניה.

התנאי השני: ליבראליזציה ודמוקרטיזציה של מדינות ערב. גם דבר זה יבוא במוקדם או במאוחר. ולשני העמים השמיים, לעם העברי ולעם הערבי, יש יעוד משותף בחלק זה של העולם. אנו לא נזוז מכאן, וגם הערבים לא יחליפו מקומם. ההיסטוריה הטילה עלינו לחיות בשכנות קרובה. זוהי לא רק שכנות גיאוגרפית – אם כי זו קובעת הרבה. בינינו ובין הערבים יש שיתוף רב בתרבות, בלשון ובהיסטוריה. אין דבר זה אולי קובע כשהוא לבדו, אבל יחד עם מניעים אחרים – זהו גורם חשוב ורב ערך. שיתוף פעולה בין העם העברי בארצו ובין עממ־ערב העצמאיים הוא הכרח היסטורי, והוא יקום. שיתוף פעולה זה יתכן אך ורק על יסוד של שוויון וכבוד הדדי ועזרת־גומלין. שיתוף היהודים והערבים יהפוך המזרח התיכון לאחד המרכזים התרבותיים הגדולים בעולם, כאשר היה לפניו. ורק שיתוף יהודי־

ערבי עשוי לעשות זאת. שום מעצמה זרה, לא מזרחית ולא מערבית, לא תצליח לעשות מה שיעשו היהודים והערבים מתוך שיתוף פעולה ועזרה הדדית. לכל אחד משני העמים האלה יש משהו לתת לחברו מבלי לגרוע כלום מעצמו להיפך, זו תהיה הפריה הדדית שתהא לברכה לשניהם.

דבר זה אולי לא יקום מחר או מחרתיים, אבל אסור לנו להתעלם מיעודים היסטוריים, גם אם הם נראים עכשיו רחוקים וכאילו בלתי־ממשיים. ושלום יהודי ערבי, שלום אמת, שלום מתוך ולשם שותפות היסטורית בשטח המדיני, הכלכלי והתרבותי, הוא מיעודיה המרכזיים של מדינת ישראל.

מדיניות החוץ שלנו, 1951, **חזון ודרך**,
כרך שלישי, עמ' 252-253.

ידה של מדינת־ישראל מושטת לשלום עם כל אחת ממדינות־ערב ועם כולן יחד.

הצהרת שלוש המעצמות, 1950, **חזון ודרך**,
כרך שני, עמ' 198.

יחס האויב של מדינות ערב לישראל בשעה זו – אסור לנו להתעלם ממנו, ועלינו לראותו בכל חומרתו וסכנותיו ולהסיק ממנו כל המסקנות המעשיות. אבל אין הוא מגביל אופקי־הראיה שלנו.

מדיניות החוץ שלנו, 1951, **חזון ודרך**,
כרך שלישי, עמ' 254.

אנו נושאים נפשנו לברית יהודית־ערבית, ואנו רואים אפשרותה, היתכנותה והכרחיותה ההיסטורית בעתיד, ועלינו לחנך העם והנוער לקראת עתיד זה. עלינו לחנך העם והנוער לשתיים – עם כל הסתירה המדומה שבין שתיהן: לכוונות יעילה בקרב ולנכונות נפשית ומדינית לשיתוף פעולה וברית אמת בין שני העמים השמיים, שההיסטוריה גזרה עליהם לחיות בארצות התנ"ך, שקוראים להן היום המזרח התיכון.

שם.

אני גאה לציין העובדה, שפועל ערבי ופלח ערבי במדינת ישראל מצבם יותר טוב מאשר בכל המדינות הערביות ומצבה של אשה ערבית בישראל יותר טוב מאשר בכל המדינות הערביות.

הרכב הממשלה החדשה, 1952, **חזון ודרך**,
כרך רביעי, עמ' 154.

איש לא מצטער יותר ממני על כי שכנינו הערבים מסרבים לעשות שלום עם ישראל ומאיימים עליה בסיבוב שני, ומשום כך אנו נאלצים לנקוט באמצעי־בטחון מיוחדים

באיזורי־הספר, הגורמים לפעמים אי־נעימות לכמה מתושבי האזורים האלה, אבל אני גאה על הדבר שבמדינת ישראל מובטח לכל התושבים – בלי הבדל מין, דת, גזע ולאום – שיוויון זכויות מלא, והמיעוט הערבי נהנה במדינתנו משירותי חינוך, בריאות, פיתוח ועוד, שאין דומה להם בשום מדינה ערבית. תקוותי חזקה, שבמוקדם או במאוחר יקום שלום בינינו ובין שכנינו, ותכרת ברית יהודית־ערבית לשקוד על הפרחת ארצות המזרח התיכון לטובת כל עמיהן ולבצר השלום בעולם.

דברי פרידה לעם, 1953, **חזון ודרך**,

כרך חמישי, עמ' 14.

הממשלה תחתור בלי ליאות לקראת יחסי שלום ושיתוף פעולה בין ישראל ובין ארצות ערב.

דברי ראש הממשלה בכנסת, **דבר**, 19.11.57.

למרות רבוי התערובות הרי רוב מנינם ורוב בנינם של הפלחין המוסלימים במערב ארץ ישראל משווה לפנינו טיפוס גזעי אחד וחטיבה אתנית שלמה, ואין כל ספק שבעורקיהם יזרום הרבה דם יהודי – דם אותם האכרים היהודים "עמי הארץ" – שבחרו בצוק העתים להתכחש לדתם ובלבד שלא יעקרו מעל אדמתם.

לבירור מוצא הפלחים, תרע"ז,

אנחנו ושכנינו, עמ' כה.

מדינה דו־לאומית

הנוסחה של מדינה דו־לאומית שאנשי "ברית שלום" הרימו על נס, אינה אומרת כלום ואין בה כל תוכן פוליטי. אם הכוונה היא לציין עובדה קיימת, שבארץ ישראל ישנם יהודים וערבים, הרי אין לי כלום נגד ציון זה, – אבל גם ביחס לעובדה זו חוששני שיש חילוקי־דעות בינינו לבין "ברית שלום". עובדה זו מה טיבה? האם זוהי עובדה סטטית או דינמית? אנו מאמינים בגורמים דינמיים המשנים בלי הרף את הרכב האוכלוסין בארץ, לא שינויי־גרעון אלא שינויי־תוספת. ואם אתם מתעלמים מהגורם הדינמי – הרי אתם מתכחשים לעיקר.

ההשוואה של ארץ ישראל לקנדה או לשוויצריה עלולה רק להטעות. קנדה היא מדינה דו־לאומית. בקנדה יושבים אנגלים וצרפתים. הראשונים הם הרוב. והאחרונים, למרות היותם מיעוט – הובטחו להם זכויות לאומיות ושוויון פוליטי, אולם זכויות אלה הובטחו אך ורק לצרפתי־קנדה. אין לצרפתים שמחוץ לקנדה שום זכות מיוחדת לגבי קנדה, ואין צרפתי־קנדה דואגים להכנסת בני עמם מן החוץ, ואין להם כל רשות וזכות לכך. והוא הדין בשוויצריה. זוהי מדינה תלת־לאומית. האיטלקים והצרפתים והגרמנים השוויצריים

הם שוויוניות כאזרחים וכקיבוצים לאומיים, אבל זכויות אלה אינן חלות על הגרמנים, הצרפתים והאיטלקים שלא משויצריה. הכזה הוא מושג דו־לאומיות בארץ ישראל? האומנם ארץ ישראל היא אך ורק ליהודים ולערבים היושבים בתוכה? מרכז הכובד של שאלת הלאומים בארץ ישראל הוא לא ביחסים שבין יהודי הארץ ובין שכניהם הערבים, אלא בין העם היהודי בשלמותו ובין תושבי הארץ. השאלה המרכזית היא בדבר הזכות של המוני ישראל שבתפוצות לעלות לארץ ולהתרכז בה. בנוסחה הדו־לאומית אין כל תשובה לשאלה זו. מה אומרת, איפוא, הנוסחה של מדינה דו־לאומית? אם כוונתכם לומר שעלית היהודים והתרבותם אינה צריכה לפגוע בזכות הערבים או להביא לידי שעבודם הפוליטי, הרי לא רק שאסכים אתכם, אלא ארחיק לכת מכם. לפי הכרתי אין אנו יכולים להסתפק רק בצדק שלילי כלפי שכנינו הערבים. לדעתי אנו מצווים על תוכנית חיובית להרמת חייהם, כלכלתם ותרבותם של תושבי ארץ ישראל. אבל אם הנוסחה שלכם אתם רוצים לקבוע את שוויון־ערכה של הארץ לגבי היהודים והערבים, הרי שוב אתם מחטיאים את העיקר ומסלפים את האמת. ארץ ישראל בשביל העם העברי וארץ ישראל בשביל העם הערבי אינה היינו הך. האומה הערבית נאחזה בהמון ארצות רחבות ידיים, ששטחן באסיה בלבד הוא כבשליש השטח של אירופה כולה. קיומה הכלכלי, התרבותי והמשקי של האומה הערבית, עצמיותה הלאומית וקוממותה הממלכתית אינם קשורים ואינם תלויים בארץ ישראל. ארצנו אינה אלא חבל קטן בטריטוריה העצומה והענקית המיושבת ערבים – ואגב בדלילות יוצאת מהכלל. רק רסיס אחד של העם הערבי – אולי שבעה או שמונה אחוזים (אם לחשוב רק את ערביי הארצות האסיאתיות) – יושב בארץ ישראל וקשור בה. מה שאין כן ביחס לעם היהודי. בשביל האומה היהודית כולה בכל דורותיה ותפוצותיה, – זוהי הארץ האחת והיחידה, אשר גורלה ועתידה ההיסטורי קשורים בה בתור אומה. רק בארץ זו היא יכולה לחדש ולקיים את חייה העצמיים – את קוממיותה וחירותה הממלכתית. וכל מי שיטשטש אמת זו – את נפש האומה הוא קובע.

מתוך הוויכוח, 1929, **אנחנו ושכנינו**,

עמ' קפב-קפד.

אם אומרים שארץ ישראל היא ארץ של שני לאומים, של הלאום היהודי והלאום הערבי, מסלפים את האמת הציונית כפליים, גם ביחס ליהודים וגם ביחס לערבים. כי לא הרי הזכות של היהודים והעם היהודי כהרי הזכות של הערבים והעם הערבי בארץ. ההבדל בשתי הזכויות הללו הוא לא פורמלי, אלא תוכני, עקרוני, ונוקב עד היסוד של הפרובלימה הארצישראלית. הזכות שיש לערבים בארץ ישראל היא זכות של תושבי הארץ. באשר הם תושבי הארץ, ולא באשר הם ערבים. והזכות ישנה רק לערבים תושבי הארץ. גם ארמני תושב הארץ, וגם חבשי תושב הארץ, יש לו אותן הזכויות, אם כי מספר הארמנים והחבשים בארץ הוא קטן. אולם אין זכות בארץ ישראל לערבי שאינו תושב הארץ. לערבים בסוריה, בעירק, בסעודיה אין כל זכויות בארץ. הזכות שיש ליהודים בארץ, היא לא רק ליהודים תושבי הארץ, הזכות

הזאת נתונה להם באשר הם יהודים, בין שהם בארץ ובין שאינם בארץ. והזכות העיקרית, אשר עליה כל הריב, הזכות שעומדת לדיון, ושהערבים חולקים עליה, הזכות שהיא תקוותנו הלאומית האחת – היא דווקא זכותם של היהודים מחוץ לארץ, זכות העליה.

לערבים תושבי הארץ מגיעות כל זכויות-אזרח, כל הזכויות הפוליטיות. לא רק כיחידים, אלא גם כקיבוץ לאומי, בדיוק כמו ליהודי ארץ ישראל. אבל זכויות אלו מגיעות אך ורק לערבי ארץ ישראל. הם רואים עצמם כבני המולדת הארצישראלית – ויש להם כל הזכויות של בני המולדת.

לערבים שמחוץ לארץ, לערבים בסוריה, עירק. סעודיה, יש מולדת, ויש קרקע, ויש מדינה, ואין להם צורך, אין להם הכרח, ואין להם זכות, לא רק פוליטית ופורמלית, אלא גם לא מוסרית ומציאותית בארץ ישראל. לא כן ביחס לעם היהודי. זהו עם מחוסר מולדת וקרקע ועבודה בכל ארצות תבל, וארץ ישראל היא מולדתו האחת: ולכל היהודים יש חלק ונחלה וזכות במולדת זו והם יכולים לבוא אליה. זכות זו מיטשטשת כשאומרים ארץ דו-לאומית, וזכות זו מסתכנת כשמעמידים את העם היהודי והעם הערבי בשורה אחת ביחס לארץ ישראל. מדינה דו-לאומית פירושה עליה יהודית וערבית לארץ – או איסור עליה יהודית וערבית כאחת. מדינה דו-לאומית אומרת שארץ ישראל שייכת רק ליהודים ולערבים היושבים בה – או לכל היהודים ולכל הערבים הנמצאים בעולם. שתי ההנחות גם יחד הן כוזבות וסותרות את מהותה של הציונות. אין ארץ ישראל צריכה וקרואה לפתור שאלת שני עמים, אלא שאלת עם אחד – העם היחיד בעולם שאין לו מולדת מחוץ לארץ ישראל. פתרון זה אינו בא על חשבון תושביה הקיימים. בארץ יש מקום לכל התושבים הנוכחים – יהודים ולא יהודים – ולעם היהודי כולו.

עניינינו המדיניים, 1937, **במערכה**,

כרך ראשון, עמ' 162-163.

יח

ישראל ועמים

יחסי-עמים

אין אנו חיים בעולם של היושר המוחלט, וביחסים שבין עמים אין עדיין שופט-רמים שמאזני הצדק בידו.

בשתי מערכות חמורות, 1936, **במערכה**,
כרך ראשון עמ' 140.

לא נדע שליו, לא אנו ולא אומות העולם, כל עוד יהיו יחסי-עמים בנויים על תחרות ואלים. ולא על זיקה ועזרה הדדית.

שם.

אנגליה והצהרת בלפור אנגליה

העם היהודי יזכור תמיד בהכרת תודה עמוקה את העובדה, שבבריטניה הגדולה היתה הראשונה להצהיר לטובת בית יהודי בארץ ישראל, וכי היא הקריבה קרבנות גדולים לשחרור הארץ משלטון התורכים.

על גבולי ארץ ישראל, 1921, **אנחנו ושכנינו**, עמ' נט-ס.

אין לנו בעולם בעלי ברית וידידים יותר נאמנים מאשר יש לנו באנגליה. זוהי האומה היחידה אשר קיבלה על עצמה התחייבות היסטורית כלפי האומה היהודית, וכשם שאין להחמיר בהתחייבות זו למעלה מהמידה – כך אין להקל בה שלא כדין.

למען בטחוננו, 1936, **במערכה**, כרך ראשון, עמ' 30.

אנגליה הכניסה לארץ שלוש מאות וחמישים אלף יהודים. היא בנתה נמל בחיפה. וחיפה נהפכה לעיר עם רוב יהודי. היא בנתה דרכים בין המושבות היהודיות, והיא תמכה – אמנם לא במידה מספיקה – בתעשייה יהודית. האנגלים אינם אומה של מלאכים, ויודע אני את המעשים הנוראים שעשו האנגלים באירלנד ובמקומות אחרים! אבל האנגלים עשו גם דברים חיוביים גדולים בארצות הנמצאות תחת שלטונם. זהו עם גדול, בעל תרבות עשירה, ולא עם של עושקים ושוודדים. והאנגלים עשו לנו לא רק רעות. הם הכירו בזכותנו ההיסטורית על הארץ – הכירו הראשונים – הכריזו על לשוננו כעל שפה רשמית, אפשרו עליה גדולה, ואם נעשה חשבון – חשבון צדק.

לחשבוננו עם האנגלים, 1936, **במערכה**,
כרך ראשון, עמ' 146-147.

המוח האנגלי רגיל לחשוב בקטיגוריות של גזירות-שוות, במסגרת של השוואות, והוא תופס בקושי הופעה חדשה שאין לה אח ודוגמה בעובדות ובנוסחאות השגורות במחשבתו וזכרונו. עניינינו המדיניים, 1936, **במערכה**,
כרך ראשון, עמ' 195.

האנגלים עצמם מתרחקים מאידיאליזציה עצמית. והביקורת החריפה ביותר על דו-פרצופיותה של הפוליטיקה האנגלית תמצאו בפובליציסטיקה האנגלית גופה. ביחסיה עם העמים אין אנגליה מתעלמת מהאינטרס העצמי שלה, אבל מעטים העמים המבינים לזהות את האינטרס הלאומי שלהם עם האינטרס העולמי, והמאמינים בתום-לב – במידה שאמונה זו מתישבת עם הצרכים החיוניים שלהם – במשפט הבין-לאומי וביושר האנושי, כאשר יודע לעשות זאת העם האנגלי.

עם מנויה של הוועדה המלכותית, 1936,
במערכה, כרך ראשון, עמ' 63.

חוש היושר בקרב העם הבריטי מפותח לא פחות מאשר בקרב עם אחר – אך גם חוש התועלת והאינטרס העצמי אינו לקוי בתוכו.

פתיחה לבירור, 1937, על דרכי מדיניותנו, מועצה
עולמית של איחוד פועלי-ציון (צ"ס), התאחדות, עמ' 40.

מלבד המדינות הסקנדינביות הקטנות שעומדות אולי על השלב העליון של התרבות האירופית – מסופקני אם יש בעולם פקידות מוכשרה יותר והגונה יותר מאשר הפקידות האנגלית באנגליה.

עניינינו המדיניים, 1937, **במערכה**,
כרך ראשון, עמ' 151.

תקופת המנדט לא היתה תמיד תקופה של קואופרציה אידיאלית ואידילית בינינו ובין ממשלת המנדט. זו היתה קואופרציה מתוך היאבקות קשה ומתמדת. ועם פרסום "הספר הלבן" הועמדנו בעל-כרחנו בריב חמור עם הממשלה האנגלית, אבל ריב זה היה מצומצם אך ורק בתחומי המדיניות הארצישראלית. זה לא היה ולא נתכוון להיות ריב בין העם היהודי ובין העם האנגלי. גם בתוך מערכת המלחמה שלנו ב"ספר הלבן" אמרנו: אנו נלחמים במדיניות הממשלה, אין אנו נלחמים באנגליה.

מדיניותנו בתקופת המלחמה, 1939, **במערכה**,

כרך שלישי, עמ' 23.

האנגלים. הם אגואיסטים ככל עם אחר בעולם, והם מקרבים להנאתם, ומרחיקים כשנראה להם הצורך להרחיק, והם מפרשים את הבטחותיהם לא מבחינת הצדק העליון, אלא מתוך צרכי השעה ותועלת האימפריה שלהם.

ועידת לונדון 1939, **במערכה**, כרך שני, עמ' 107.

הנני בטוח, כי יבוא זמן, שגם בארץ ישראל תתחדש הברית בינינו ובין אנגליה, לא על יסוד של יחס נתינים לממשלתם או של יחס אנשי חסות למגיניהם, אלא יחס של עם אל עם, יחס של בעלי ברית שווי-זכויות, אם פי לא שווי-כוחות.

נאום בקונגרס הכ"א, 1939, **במערכה**,

כרך שני עמ' 180.

אני מאמין, שניתוק הקואופרציה בין אנגליה ובין העם היהודי אינו מוחלט ואינו מתמיד. הוא מצומצם ומוגבל בתחומי מקום וזמן. הוא מוגבל בתחומי האינטרסים שלנו בארץ ישראל. על במת העולם הגדולה, שגם אנו איננו אדישים לגביה כעם יהודי וכחלק האנושות, הננו עומדים כבתחילה ונעמוד גם להבא באותו מחנה, שבו עומד העולם האנגלו-סכסי והקיסרות הבריטית.

שם, עמ' 180-181.

הגורם המוסרי ממלא באנגליה ובדומיניונים וגם באמריקה תפקיד גדול ורב, זהו אולי סוד הגבורה העליונה שמגלה העם האנגלי במלחמה.

מתיחות ציונית, 1941, **במערכה**,

כרך שלישי, עמ' 58.

האנגלי עצמו יודע לנצל את זולתו, והוא יודע את המלאכה הזאת על בוריה.

מדיניות ציונית, 1941, **במערכה**,

כרך שלישי, עמ' 90.

ראיתי בעיני את המאמץ המלחמתי באנגליה ולעולם לא תדהה בלבי ההערצה למאמץ ולגבורה – הפיזית והמוסרית – שראיתי בחמשת חודשי שהותי באנגליה, ממאי ועד ספטמבר 1940, שהיו אולי החודשים השחורים ביותר במלחמה זו, ואנגליה עמדה אז לבדה במערכה.

למשטינים, 1943, **במערכה**, כרך שלישי, עמ' 170.

אנו רצינו ואנו רוצים בחידוש הקואופרציה בינינו ובין אנגליה, אולם לא קואופרציה חד-צדדית, כאשר רוצה בה הממשלה, ולא קואופרציה בין נתינים ובין שלטון, אלא קואופרציה הדדית. אין אנו מוכנים עוד להיות נתינים של איזו ממשלה זרה שהיא, גם לא של אנגליה, אלא לתקופת מעבר קצרה, וודאי לא של המופתי. הקואופרציה היחידה האפשרית בעתיד – היא קואופרציה בין שני עמים, כבני-ברית שוויוניות, אם כי לא שוויוניות, בתוך מסגרת האומות המאוחדות, למען הגביר את השלום והקידמה הסוציאלית והשבחת תנאי החיים של ההמונים בפניה זו של העולם ובעולם כולו.

המערכה הציונית והישוב, 1947, **במערכה**,

כרך חמישי, עמ' 162.

משרד החוץ אף פעם לא התייחס אלינו בידירות – מלבד אולי בזמן הקצר שבפור בעצמו שירת כמיניסטר לעניני חוץ.

בעיות הבטחון וההתגוננות, תש"ח,

בהילחם ישראל, עמ' 41.

ממשלת בוויין מעוניינת בשבירת רצונם של היהודים והערבים כאחד. כי ממשלה זו עוינת לנו לא באשר היא אוהבת את הערבים, אלא להיפך, באשר היא שואפת לשעבד את הערבים – במצרים, בסודאן, בעירק. בסוריה, בעבר הירדן, בסעודיה, בלוביה ובכל מקום אחר – למטרותיה היא, והיא מסיתה את הערבים בנו למען תקל עליה מלאכת ההשתלטות במזרח, והיא חוששת – ובצדק – שמדינת ישראל עצמאית ומתקדמת תשמש גורם משחרר ומקדם לגבי כל העולם הערבי, ותסייע במישרין ובעקיפין לחיזוק עצמאותן של מדינות ערב.

במה נקבל פני הבאות, תש"ח,

בהילחם ישראל, עמ' 227.

הצהרת בלפור

הפלא קם ויהי. הגדולה שבמעצמות אשר חיל צבאה הולך ומתקרב לשערי ירושלים, הכריזה רשמית על "ייסוד בית לאומי לעם העברי בארץ ישראל".

מאחרי האסון הלאומי האחרון שלנו – תבוסת בר כוכבא – אין אנו מתקיימים כחטיבה לאומית-פוליטית. ביחסים עם לא הובאה בחשבון האומה העברית. היו יהודים שנאיים ומבוזים, היו יהודים מועילים ונחוצים, היו גם יהודים שעוררו חמלה וקיבלו חסות – אבל לא היה עם יהודי כגורם פוליטי. בלי חישוקי המולדת נתפרק העם ונתפזר לרסיסים כשברי כלי מנופץ, אשר לא יתאחו.

ולכלי השבור נתרשש נס – שבנו להיות עם. והנס בא, היה מוכרח לבוא – באשר האמנו בו. באשר אף פעם לא ניכרת בנו הרצון לשוב להיות עם. באשר אף פעם לא פסקה אמונתנו בתחיית-המתים הלאומית. ואמונתנו לא הכזיבה.

אחרי 35 שנה של מפעל חלוצי בארץ, שהוכיח בעליל את כשרון העם העברי לקומם הריסות ארצו, אחרי 20 שנה של הסברה לאומית-פוליטית אשר גילתה לעולם את שאיפת העם היהודי למולדתו – הכריזה האדירה שבמדינות-העולם שהיא מכירה רשמית בקיום האומה העברית ומתחייבת לסייע להקמת ביתה הלאומי בארץ ישראל.

עם הצהרת אנגליה, 1917, **ממעמד לעם**, עמ' יד.

אין ספק שהצהרת בלפור והמנדט נתנו חיזוק רב. חיזוק פנימי, לתנועה הציונית, והרימו את קרנה לא רק בעולם הבינלאומי, אלא קודם כל בתוך העם היהודי עצמו, הזכויות שהבטיח לנו המנדט והפעולות שהמנדט איפשר ועודד – הגדילו את כוחנו והרחיבו את השפעתנו.

לפני ברירה חדשה, 1931, **במערכה**,

כרך ראשון, עמ' 267.

הצהרת-בלפור היתה מפעל גדול של תיקון-מעוות – ניסיון לעקור פשעי שנות מאות כלפי אומה נרדפת ומחוסרת מגן.

"תחום מושב" בארץ ישראל, 1938, **במערכה**,

כרך שני, עמ' 74.

הצהרת-בלפור היתה הכיבוש הממלכתי הראשון שלנו מאז החורבן. והצהרה והמנדט היו נותנים לנו הרכה יותר, אילו ידענו להשתמש בהם: אילו רצינו יותר ואילו אזרנו מלוא יכולתנו להשתמש באפשרויות שניתנו לנו, אם כי היו מוגבלות. גם במעט שהשגנו – השגנו יותר מכל הדורות שקדמו לנו זה מאות בשנים.

עם פרוץ מלחמת העולם, 1939, **במערכה**,

כרך שלישי, עמ' 14.

לעולם לא נשכח את העזרה וההכרה, שאנגליה הושיטה לנו הראשונה – בהצהרת בלפור, ביסוד הלגיון במלחמה הקודמת והבריגדה היהודית במלחמה הזאת. בעידוד שנתנה לנו

כמתישבים בעבודתנו בארץ, אבל לא נשלים בשום תנאים ונסיבות עם גזילת זכויותינו, אפילו אם זו נעשית על ידי אותה אנגליה.

נאום בקונגרס הכ"ב, 1946, **במערכה**,

כרך חמישי, עמ' 134.

לא נקפח זכותם של בעלי ההכרזה של 2 בנובמבר – לוי ג'ורג', בלפור וצ'רצ'יל – אם כי במשך השנים נתגלגלה הכרזתם בספרייה המעל של צ'מברלין, מלקולם מקדונלד וארנסט בוויין.

המדינה והתנועה הציונית, 1951, **חזון ודרך**,

כרך שלישי, עמ' 194.

השומר שהופקד מטעם האומות לאחר מלחמת העולם הראשונה לסייע לקוממיות העם היהודי בארצו – נכשל ומעל בשליחותו. במקום עזר וסעד הפך זה עשר שנים למפגע ומכשול. ועכשיו הוא מנסה לעשות לְאֵל את תיקון המעוות שהמצפון האנושי בעצרת האומות רוצה לתקן כלפי העשוק בעמים.

שלוש פעמים ניסתה ממשלת המנדט, לאחר שעשתה פלסתר את חובתה לעם היהודי ולחבריהם, להשיג גושפנקה של היתר בינלאומי למעל אשר מעלה ב"ספר הלבן" של 1939. בפעם הראשונה מאת ועדת המנדטים של חבר הלאומים; בפעם השנייה – מאת ועדה אנגלית-אמריקנית; בפעם השלישית – מאת ועד האומות המאוחדות. ובשלשתן נחלה כישלון חרוץ. המוסדות הבינלאומיים שממשלת המנדט פנתה אליהם בכוונה לטהר את שרץ "הספר הלבן" – פסלו בזה אחר זה את מדיניות המעל וגינו את סלף השליחות שהוטלה על אנגליה בארץ; ובכל פעם המרה השליח את פסק הדין הבינלאומי.

ניכון, 1947, **במערכה**, כרך חמישי, עמ' 242.

אמריקה

ההיסטוריה של ההתישבות האמריקנית מעידה, כמה גדול וכמה קשה היה תפקידם של המתישבים הראשונים, שבאו לבקש לעצמם מולדת חדשה בעולם החדש, כמה צרות ויסורים היו צריכים לסבול, כמה קרבנות היו צריכים להקריב עד שעלה בידם להכשיר את הארץ להגירה והתישבות המונית. אלמלא אותם החלוצים הראשונים שלא נרתעו לאחור מכל יסורים ומחסורים, תלאות ופגעים שנפגשו להם על דרכם, אלמלא מסירות-נפשם ורצונם-ברזל לא היתה אמריקה עכשיו הארץ היותר פורחת – עשירה ומרובת-האוכלוסין ובית הקיבול הגדול ביותר לקליטת ההגירה העולמית.

מתן ארץ, 1915, **ממעמד לעם**, עמ' ה.

אמריקה מהווה תופעה כבירה וחדשה בתולדות האנושות; ואנו היהודים החוזרים לארץ מכל קצווי תבל לבנות השממה, ולמזג הגלויות הגאולות – נדע אולי להעריך תופעה זו כראוי לה, כי באמריקה נעשה במשך מאות שנים אחדות בממדים ענקיים מה שאנו עושים עכשיו בארץ.

אמריקה שימשה במשך עשרות שנים מקלט חפשי לעשרות מיליונים פליטים, מדוכאים ונרדפים מכל קצוות תבל. וביחוד מארצות אירופה! באמריקה ראינו במשך עשרות בשנים מפעל כביר של העפלה חלוצית וכיבוש השממה שאין דוגמתו בהיסטוריה האנושית. ועולם חדש זה שקלט עשרות מיליונים של שוחרי חירות ודרור – היה נגוע במכת העבדים, שהמתישבים הראשונים הביאו מארצות אפריקה, עד שפרצה מלחמת-אזרחים איומה, שנמשכה למעלה מארבע שנים ושלא נודעה כמותה בשום מדינה מודרנית, לבער הנגע ולשחרור העבדים. – בני שבטים, עמים וגזעים מארצות שונות נתמזגו בארץ חדשה זו לאומה חדשה, ועדיין תהליך המיזוג טרם נגמר, אבל כוח רב ואדיר, כבאשר לא היה בשום ארץ אחרת, כוח יוזם ויוצר, קם בעולם החדש.

עולם חדש זה היה בודד במועדיו הרבה שנים. שני אוקיינוסים שמרו על שלמותה, בטחונה ושלומה של מדינה מתרחבת זו, שהשתרעה לרוחב של קונטיננט שלם. למעלה ממאה שנה שמרה אמריקה על הצוואה של אחד מראשוני מייסדיה. ג'ורג' וואשינגטון, לבל תסתבך בבריתות-חוץ. אולם בשתי. מלחמות העולם יצאה אמריקה, אחרי התלבטויות פנימיות, מבדידותה ומילאה תפקיד מכריע בסכסוך העולמי. במקרה נודמנתי לארצות-הברית בשתי מלחמות אלה והייתי עד ראייה ללבטים ולהכרעה ההיסטורית. אמריקה לא בקשה לעצמה כל יתרון במלחמת-העולם הראשונה – והכריעה הכף לטובת הברית האנטי-גרמנית. תפקיד לא פחות חשוב מילאה אמריקה במלחמת-העולם השנייה.

מדיניות החוץ שלנו, 1951, **חזון ודרך**,

כרך שלישי, עמ' 247-248.

נרמה לי שבהכרת אומה זו מתחולל עכשיו משהו הנושא איתו תקווה רבה לאנושות. על אף כל הפגימות והקלקלות שעדיין קיימות בארץ גדולה זו. אמריקה זו, הפטורה מהרבה תקלות וצרות שמדרו חייה של אירופה, מאחר שלא היו לה כמעט מלחמות וסכסוכי גבולות, ויכלה להתפשט בדרך-כלל בשלום ובשקט מהאוקיינוס האטלנטי עד האוקיינוס הפציפי, והקדוש-ברוך-הוא זימן לה שפע של אוצרות טבעיים ושוק פנימי עצום וכוח-ייצור אדיר שאין דומה לו בעולם, והיא מסוגלת לספק כמעט כל צרכיה בכוח עצמה, והעלתה רמת חייה לשלב הגבוה ביותר בעולם – אמריקה זו מתחילה להכיר יותר ויותר, שהרווחה והבטחון שבהם נתברכה לא יעמדו לה לעד, אם שאר חלקי העולם יחיו בעוני, בדחקות ובפחד. אין זו עדיין הכרה כללית של העם, אבל כל אותם האישים רבי-ההשפעה שנפגשתי איתם – אנשי המדינה, אנשי התעשייה, אנשי העבודה ואנשי הרוח – חדורים הכרה זו, והאישים האחרים בארץ ברוכה זו מכירים יותר ויותר, שארצות הברית חייבות להפריש חלק מעשרן,

מהכנסותיהן, מכוח הייצור שלהן, למען העלות רווחתן של הארצות המדולדלות ולמען הפחית הפחד שבו שרריות האומות הקטנות והגדולות שלא זכו לכוח ולעושר של ארצות הברית. אמריקה תורמת זה שנים אחדות סכומים עצומים למדינות אחרות לבצר כלכלתן ולחזק בטחונן. אמריקה היתה מוכנה לעשות זאת לכל הארצות הזקוקות לכך, ובכל זאת נמצאו כמה ארצות אשר מסיבות שונות – שלא אעמוד עליהן פה – סירבו להיעזר. אבל ארצות רבות בכל חלקי העולם נהנו מעזרה זו. – ואין זו גמילות־חסדים, כי טובי האמריקנים מכירים שבטחונן ורווחתן של ארצות הברית עומדים בסכנה אם לא יגדל בטחונם ולא תעלה רווחתם של העמים האחרים.

והעזרה ניתנת בקנה־מידה עצום, עולמי, וכבר נשתנה המצב בהרבה ארצות. ובטחונן העצמי של כמה אומות כבר נתגבר ונתחזק.

שם, עמ' 248–249.

עזרת הממשלה האמריקנית לישראל היא פרי האהדה של העם האמריקני, ורק אם נדע לקיים יחסי ידידות ואמון בינינו ובין העם האמריקני נוכל לבטוח, פחות או יותר, בעזרת הממשלה האמריקנית.

אבל עלי להזהיר מהשליות: אם כי זכינו בשנים האחרונות להישגים גדולים בנידון זה, גם הישגים מדיניים וגם הישגים חומריים – אל נתיימר לשווא שאמריקה הזדהתה או תזדהה בעתיד עם מדינת ישראל. אין מדינה המזדהה עם מדינה אחרת, כי אין זהות אינטרסים בין מעצמה עולמית אדירה ועשירה בעולם החדש ובין אומה קטנה ודלה בפינה מרוחקת במזרח התיכון. וכשם שאמריקה אינה מזדהה אתנו, אין אנחנו מזדהים עם אמריקה. אמריקה לא התחייבה ולא תתחייב לעמוד מאחורינו בכל מה שנעשה ובכל מה שנרצה. יש לארצות הברית שיקולים משלה. ויש שהם שונים מהשיקולים שלנו, ויש גם שהם סותרים אלה לאלה. ויש לנו השיקולים שלנו. הם לא מוכרחים לסתור שיקולי אמריקה, אבל אינם מוכרחים דווקא להזדהות אתם.

ואם כי אין זהות, ולדעתי לא תיתכן זהות – יש שותפות רחבה ומתרחבת, שותפות של זיקה לחירות האדם ולמשטר חפשי, דימוקרטי, להגדרה עצמית של העם, לשלטון העם מתוך בחירה חפשית, מתוך חירות מחשבה ודיבור וויכוח.

שם.

יש לנו זיקה רבה. חיונית, גם ליהדות אמריקה וגם לעם האמריקני בכללו. ואני מקווה שיחסי הידידות בינינו ובין הדימוקרטיה האמריקנית הגדולה ילכו וירבו, כי לידידות זו יש שורשים עמוקים ואינה פרי תכסיס מדיני קיקיוני. עסקנים מדיניים עלולים לשנות דעתם מזמן לזמן. ויש עסקנים ששינו דעתם – אולם הידידות בינינו ובין העם האמריקני מושרשת בשותפות של ערכים וצרכים, ועזרת אמריקה נתונה לנו כל השנים, מאז החליט הקונגרס האמריקני לבטל חוזה המסחר עם רוסיה הצארית בגלל

פיסול פספורטים של יהודי אמריקה. עזרת אמריקה היתה נתונה לנו במלחמת העולם הראשונה, בימי הצהרת בלפור, בין שתי מלחמות העולם, ולאחר מלחמת העולם השנייה, והצלחנו לאחר הקמת המדינה לגייס עזרת אמריקה, ועדיין אנו מגייסים ונוסיף לגייס אותה. ואף על פי כן – אין אנו כפופים לאמריקה. וזה לא רק יתרוננו אנו – זהו גם יתרונה המוסרי של אמריקה. לא עלה אף פעם על לבה של אמריקה לדרוש מאתנו כפיפות וקבלת מרות. דרישה כזו היתה סותרת כל מהותה ועמדתה הבינלאומית של דימוקרטיה חפשית זו, אבל אילו גם היתה דורשת מאתנו – דבר שאין להעלות על הדעת – היינו אומרים: לא!

מדיניות החוץ, 1952, **חזון ודרך**,
כרך שלישי, עמ' 289.

ברית המועצות

אין אני מאמין שההתנגדות לציונות בקרב הקומוניסטים הרוסים מעורה באידיאולוגיה ובהערכה מוסרית. לא האידיאולוגיה הסוציאליסטית – אלא האינטרסים הפוליטיים קובעים את יחסה של רוסיה הסובייטית לכל גורמי-חוץ. ה"חטא" האמיתי שלנו בעיני רוסיה הסובייטית הוא – חולשתנו.

בעקבות הויכוח, 1937, **במערכה**,
כרך ראשון, עמ' 199.

זה זמן רב לא שמענו מפי נציג מעצמה גדולה – חוץ מדברי הנשיא טרומן – דברים מזעזעים ונאמנים כאשר השמיע גרומיקו בשם ברית המועצות על סבל העם היהודי, על אבדותיו המחרידות במלחמת העולם האחרונה, על התלאות וחוסר המוצא של מאות אלפי היהודים מארצות אירופה המחפשים מקלט, ולשוא. אולם החשיבות וההפתעה בדברי גרומיקו לא היו בתינוי שואת ישראל, אלא במסקנה הפוליטית שהסיק מניתוח מצב היהודים – מסקנה שהתנועה הציונית הגיעה אליה אמנם לפני עשרות בשנים, אבל בפעם הראשונה שמע העולם אישור למסקנה זו משליחה של ברית המועצות – זכות העם היהודי למדינה משלו.

ושוב אני מזהיר מפני הפרזה בערך ההצהרות לטובתנו מפי שליטי עולם. אולם עלינו לציין בסיפוק לא מעט את הערך המוסרי המדיני של גישת ברית המועצות לבעיה הכפולה של עם ישראל וארץ ישראל, כפי שבאה לידי ביטוי בנאום גרומיקו.

במה נבוא לאומות המאוחדות, 1947, **במערכה**,
כרך חמישי, עמ' 172-173.

עם כל ההישגים הרבים של רוסיה הסובייטית בשטחים שונים, אין אנו רואים בה לא מצודת הסוציאליזם ולא דרך להגשמת הסוציאליזם. דיקטטורה של יחיד או של יחידים אינה חדלה להיות דיקטטורה ומשטר של דיכוי ועריצות – גם אם מדביקים בה תו של "דימוקרטיה עממית". אם יקראו ללילה – יום, אין הלילה נהפך על ידי כך ליום. ובדיכוי החירות של העם, בשלילת זכות הפועל והאיכר והסופר והאמן ואיש המדע, לחשוב ולדבר כרצונו, ובגזילת הזכות מהעם לבחור ממשלתו בבחירה חפשית כרצונו – אין אנו רואים דרך לגאולת האנושות ולהגשמת הסוציאליזם. וכשאנו מתנגדים לשלטון עם בעם – הרי התנגדותנו חלה גם על מערב וגם על מזרח, וכשאנו רואים עם תקיף וגדול משעבד שכניו הקטנים ומוציא להורג בניהם הנאמנים לעצמאות עמם, אף אם קומוניסטים מובהקים הם – אין אנו יכולים להצטרף למקהלה הרואה בכך אקט של "שחרור עמים".

חלוצים לישראל, 1950, **חזון ודרך**,

כרך שלישי, עמ' 46-47.

אין ספק שיש חיוב רב גם במזרח, ומאמצי הבנין וההשכלה שנעשים בברית המועצות מעוררים כבוד, אם כי אין אנו חייבים להאמין לאגדה שבברית המועצות יש ממשלת פועלים ואכרים. כל מי שיש לו מעט השכלה רוסית, וכל מי שקרא ספרי-היסוד של מנהיגי המפלגה השלטת ברוסיה, יודע שבברית המועצות וכן גם בדימוקרטיה העממית שולטת דיקטטורה קומוניסטית, השוללת ומונעת ברצון-ברזל כל התערבות חפשית של הפועלים והאכרים בממשלה.

אנו מעריכים החיוב שישנו בברית המועצות. למרות ידיעתנו שאין בה ממשלת פועלים ואכרים; אנו מוקירים כל הטוב שיש בה, אם כי אנו יודעים שבברית המועצות לא מתגשם הסוציאליזם. ולפי הכרתנו העמוקה, אינו יכול כלל להתגשם במשטר ממין זה. אין אני חייב להגדיר מהותו של המשטר הסובייטי, הוא בלי ספק, שונה מכל המשטרים שידענו עד כה – אבל הוא רחוק מסוציאליזם כרחוק מזרח ממערב, ויש יסוד מספיק להניח שמצב הפועל והאכר בכמה מארצות המערב עולה לאין ערוך על מצב הפועל והאכר בברית המועצות. איש לא ישלול מברית המועצות כשרון התעמולה. אמנות זו – ולא זו בלבד – ודאי שאפשר ללמוד מהרוסים. ואילו היה מצב הפועל בברית המועצות טוב ממצב הפועל בארצות הברית ודאי שהיו שולחים משלחות של מאות ואלפי פועלים רוסים לארצות הברית לראות במצוקה, בעוני בעבודות ובשעבוד של הפועל האמריקני והיו מזמינים משלחות של מאות ואלפי אלפים פועלים אמריקנים לבקר בברית המועצות, לראות ההישגים של הפועל הרוסי בהזנה, בתלבושת, בהשכלה, בתנאי העבודה, בהשפעה על השלטון, בכוח האיגוד המקצועי, ביתרונות הסוציאליים וכדומה. אולם ברית המועצות היא סגורה ומסוגרת, אין יוצא ואין בא. ויש בלי ספק טעם לדבר.

אין זאת אומרת שלא נעשו על ידי המשטר הסובייטי דברים גדולים. הוא השיג בשטח

הפוליטי מה שלא השיג המשטר הצארי. ארצות שהפסידו הרומאנובים חזרו ונכבשו על ידי הבולשביקים, וארצות שהצארים לא כבשו – הן עכשיו ברשות מוסקבה. ואני מבין שכל איש רוסי גאה על כיבושים לאומיים אלה, ביחוד עכשיו, כשהשלטון הסובייטי מטפח בכל האמצעים שבידיו הרגשת הגאווה הלאומית הרוסית.

מדיניות החוץ שלנו, 1951, **חזון ודרך**,
כרך שלישי, עמ' 247.

בדרך כלל אין מדינה אחת מסוגלת להזדהות עם מדינה שניה, גם אם היא נמצאת בברית אחת אתה. במקום שיש הזדהות – אין זו אלא צורה מוסווית או גלויה של כפיפות ותלות מוחלטת. יחסי-חירות בין מדינות יתכנו אך ורק על בסיס של שותפות: שותפות בשאיפות, באינטרסים, במשטר, בצרכים, ושותפות אינה זהות. פחות מכל מדינה אחרת בעולם יש לה לישראל להזדהות עם איזו מדינה שהיא, ולא רק בגלל יעודה וחזונה ההיסטורי – אלא בגלל תנאי-קיומה וחובותיה כלפי העם היהודי בעולם.

זהו הטעם הראשוני והעיקרי מדוע אין מדינת ישראל יכולה להוות חלק מהגוש הסובייטי – ולהשאר מה שהיא. שני הקווים העיקריים המציינים גוש זה, – משטר טוטאליטרי וכפיפות מוחלטת לאינטרסים של ברית המועצות הרוסית, – אינם מתישבים עם קיומה של מדינת ישראל ועם זיקתה ליהדות בעולם.

כל משטר טוטאליטרי בישראל היה מחניק את המדינה בעודה באיבה ומפסיק גידולה היונק מהתפוצה. וגם אילו לא היה הגוש הסובייטי דוגל, עד עכשיו, בשלילת הציונות ובכפירה באחדותו ההיסטורית והלאומית של העם היהודי, היתה כפיפות מדינת ישראל לברית המועצות מנתקת אותה בהחלט מרוב רובו של עם ישראל בגולה.

אין זה המקום לבחון ולברר אם משטרה הפנימי והחיצוני שלי ברית המועצות, כפי שעוצב בימי סטאלין, עלול להשתנות או לא. אין הכרח לראות הדברים דווקא "מבחינת הנצח", – למען הגיע לידי מסקנה ודאית, שאין קפאון מוחלט בהיסטוריה, וגם המשטר המוצק והאיתן ביותר אינו פטור מחוק התמורות. ומה שנראה כחוק ולא יעבור במשך עשר, עשרים או שלושים שנה, עלול להשתנות בימים הקרובים או הרחוקים; אולם ההבדל בין ימים קרובים ורחוקים בחיי מדינה הוא הבדל חיוני ומכריע: גורם הזמן הוא אולי הגורם החשוב ביותר בכל השיקולים המדיניים ועלינו לראות עולמנו כמות שהוא, ולא כפי שהיינו רוצים לראותו. רק ביחס לעצמנו אנו חייבים להשתמש במידת הרצוי ולא המצוי. במדינת ישראל גופה אסור אף פעם להשתעבד ליש ולקיים, אלא עלינו לבחון היש מבחינת החזון, ואסור לחשוך כל מאמץ למען התאים המצוי לרצוי. אבל בשקלנו כוחות-חוץ עלינו לראותם כמו שהם; ואם כי אנו יודעים שחוקי התמורה חלים גם עליהם, הרי תמורות אלה אינן נתונות ברשותנו, ועלינו להתייחס לעולם החיצוני כמות שהוא, אם כי אנו מניחים שהוא עתיד להשתנות. והגוש הסובייטי כמות שהוא, אין אנו יכולים לענות אמן על משטרו הפנימי, ואין

אנו רשאים לקבל הכפיפות והתלות שהוא מטיל על נאמניו ומשועבדיו, כי בנפשנו הדבר, גם אילו לא היה גוש זה גוזר עליה על הציונות ולא היה כופר באחדותו ובשותפות גורלו של העם היהודי.

אולם הסתייגותנו המוחלטת מהמשטר הפנימי של גוש זה ומיחסי-התלות הפנימיים שעליו הוא בנוי, אינו מחייב אותנו להתייחס לגוש זה בפחות רצון לשלום ולידידות מאשר לכל גורם עולמי אחר. לגבי רצוננו לשלום אין הבדל בין הגוש הסובייטי ובין כל מדינה אחרת. ולא מתוך אדישות לכל מה שנעשה בתוך גוש זה. כיהודים וכבני אדם אין אנו רשאים להיות אדישים לשום דבר אנושי, וודאי לא לתנאי חייהם של שליש המין האנושי. אבל כיהודים וכאנשים אנו מאמינים, שהדברים הטעונים תיקון (ואין כמעט אף ארץ אחת בעולם שאינה טעונה תיקון במעט או בהרבה), יתקנו כראוי אך ורק מבפנים ולא על ידי כפייה מבחוץ, גם אם הכפייה באה בכוונה טובה, כביכול. ואין זה הנימוק היחיד לרצוננו לטפח יחסי שלום וידידות עם גוש זה. כבר נאמר ונשנה בלי סוף, שאין השלום בעולם ניתן לחלוקה, ולמרות היות האימרה נדושה ושגורה בכל פה היא נכונה ואמיתית. ומשום כך קבעה ממשלת ישראל מאז היותה ועד היום הזה כאחד מקווי היסוד של מדיניותה החיצונית: – "טיפוח יחסי ידידות עם כל מדינה שוחרת שלום מבלי לבדוק במשטרה הפנימי".

בעיות החוץ והבטחון, 1953, **חזון ודרך**,

כרך רביעי, עמ' 201–203.

מברית המועצות אנו יכולים אמנם ללמוד דבר חשוב – מה לא לעשות וכיצד לא לעשות.

מונחים וערכים, 1957, **חזות**, ג, עמ' 7.

לא הפרנו שום חוזה שעשינו עם ברית המועצות; לא ניתקנו יחסים אתה גם כאשר איימו עלינו בהשמדה; אנו רוצים לקיים איתה יחסים תקינים למרות כמה דברים בלתי נעימים.

דברי ראש הממשלה בכנסת, **דבר**, 19.11.57.

העיסקה הצ'כית

העיסקה הצ'כית היא רק ביטוי חדש וחרیف של תהליך לא חדש שהחל עם המהפכה הבולשביסטית ונתגבר אחרי מותו של לנין.

ההסתדרות במדינה, 1956, עמ' 14.

עמי אסיה והמזרח התיכון בעית ההשתלבות המדינית אסיה

הגשמת הציונות פירושה השבת מרכז הכובד של ההיסטוריה היהודית לארץ ישראל, פירושה קשירת גורלנו בגורל אסיה הקדמית ותושביה. עלינו להתקין את עצמנו מבחינה נפשית ורוחנית לקראת השיבה הגדולה הזאת, שבעקבה כרוכה מהפכה מעמיקה בעמדתנו הבין-לאומית ובסביבת העמים אשר תקיפנו בעתיד. אם יש ברצוננו להיות עם ארץ ישראלי, עלינו להדבק בסביבה הגיאוגרפית והאתנוגרפית החדשה, אשר בתוכה אנו שבים ומתישבים. לא יתכן שנחלום את חלום עתידנו לפי השגות אירופיות בלבד. העם היהודי בארץ ישראל יהיה קשור באירופה רק מצד מערב, דרך ים התיכון. מצפון, מדרום וממזרח, יבוא במגע עם עמים דוברי ערבית, אשר שפע נימים – נימי דת, שפה, מסורת, מנהגים ואולי גם נימי דם ופוליטיקה – מלכד אותם. העמים האלה יהיו שכנינו הקרובים ביותר לדורי דורות. מרבית קשרינו הכלכליים ובמידת מה גם התרבותיים והפוליטיים, יהיו שלובים ואחוזים בהם ובגורלם. בתבונתנו ובכשרוננו אשר נגלה בהקמת חיי אחווה עם השבט הערבי היושב בארץ ישראל, יהיה תלוי במידה מרובה גם גורל השיתוף והשלום בינינו ובין הארצות אשר סביבותינו.

המדיניות החיצונית של העם העברי, 1931, **אנחנו**

ושכנינו, עמ' רנג.

אנו צועדים לקראת תקופה הרת-נצורות וחליפות. העמים הגדולים במזרח, ערש התרבות האנושית, שהיו נתונים במשך מאות בשנים בכבלי שעבוד ועבדות – מתחילים להתנער, מיישרים את גבם, נלחמים על חופשתם ועצמיותם וכובשים לעצמם עמדה חדשה, עמדת כבוד ויצירה, בעולם המתחדש. ואנו, עם-הקדם, שנולד במזרח ועומד לשוב לארצו המזרחית ולכונן בה את עתידו הלאומי – אינו יכול לבלי השתתף בתנועה הגדולה של יקיצת עמי המזרח ותקומתם הפוליטית והתרבותית. כל רחשי לבנו לעמים המתעוררים והקמים לתחיה. בעמי מזרח אלה יתקשר מחדש גורלנו ההיסטורי, ובשורה הראשונה עומד העם הערבי.

שני גורמים, 1925, **אנחנו ושכנינו**, עמ' צז.

מאות בשנים השתלטו עמי המערב על ארצות המזרח. אירופה התיימרה להיות נושאת הגבורה והתרבות האנושית העליונה, וראתה באסיה רק בערות, רפיון וחוסר אונים פוליטי ורוחני. ואמנם עמי אירופה וקרוביהם באמריקה הקדימו את עמי אסיה בכיבושי המדע והכלכלה, אשר שינו את פני כל החיים במאות האחרונות, אולם בקרב עמי המזרח המפגרים גנוזים ומשומרים עדיין אוצרות רוח ותרבות קדומים, אשר אולי יהיו עוד פעם לאור לאנושות כולה. כבן עם מזרחי, עם שגורלו ההיסטורי פיזר אותו בקרב עמי המערב, והוא

חוזר עכשיו לארצו במזרח, רואה אני בהתגוששות העולמית הזאת בין המזרח והמערב לא התנגשות־דמים בין שני כוחות מתנגדים ואויבים, אלא מעבר לתקופה חדשה של הפראה הדדית וקואופרציה על יסוד של שוויון ואחוזה. הכוח המוסרי הצפון בקרב המזרח מתגלם אולי יותר מכל במנהיג ההודי הגדול, מהטמה גנדי, האיש הדגול העומד בראש מלחמת שחרור של שלוש מאות ועשרים מיליון אנשים נגד שעבוד־דורות בידי האימפריה הכי עצומה בעולם, מלחמת־שחרור שאין דוגמתה בכל ההיסטוריה האנושית לגדול היקפה ולעוצם כוחותיה הפוטנציאליים. ונשק־מלחמה של המצביא הזה הוא – "אי־אלמות". אין זו רק מלחמת הודו. כל עמי המזרח, מקצה אסיה ועד קצה, מנערים מעליהם זה אחרי זה את עול המערב, והשאלה הגדולה אשר בה אולי תלוי גורל העולם, היא: אם תקומת המזרח ושחרורו יבואו בדרך מלחמה או בדרך שלום? אם, כמו שרוצה מוסקבה, יקומו המזרח והמערב זה כנגד זה בקרב אכזרי, אשר תוצאותיו תהיינה הרבה יותר איזמות ומחריבות מאשר הקרב העולמי האחרון, או המזרח יקום לתחיה על ידי הקואופרציה וההסכם של העמים הנדכאים באסיה עם הפועל המאורגן באירופה, על ידי שיתוף מלחמת השחרור הלאומי במלחמת השחרור הסוציאלי של חלוץ־המהפכה, של הפרולטריון הסוציאליסטי בעולם. דרכו של הפועל במזרח, שאינו יכול ואינו רשאי להסתפק רק בהעברת השלטון ויכולת הדיכוי והניצול מידי המעמד השולט הזר למעמד השליט של עמו הוא, אלא שואף לשחרור אמיתי – שחרור העמלים וגאולתם – אינה יכולה להיות דרך המלחמה בין אסיה ואירופה, אלא דרך ברית עבודה בין המוני העמלים במזרח ובין תנועת הפועלים המאורגנת במערב, ברית בנויה על יסוד של הסכם וקואופרציה לשם הגברת הכיבושים הסוציאליים והתרבותיים ושיתוף בין משפחת עמים חפשים ושוויו־זכויות.

מזרח ומערב, 1930, **אנחנו ושכנינו**,

עמ' רמז-רמח.

אנחנו רואים את מפעלנו הקונסטרוקטיבי, את מאמצי הפיתוח והבנין והיצירה שלנו בארץ עולים בד בבד עם הצרכים הגדולים ההיסטוריים של כל החבל הזה הנקרא מזרח תיכון. מאמצי הפיתוח, היזמה הכלכלית והסוציאלית, העלאת רמת החיים של ההמונים, תיכון, השקאה, מפעלי הבראה וחינוך – דברים אלה שאנחנו עושים בארץ, אלה הם הדברים הדרושים לארצות השכנות, אם כי מה שאנחנו עושים בארץ הזאת, אנחנו עושים לתיקון עצמנו, הננו יודעים שאנו ממלאים שליחות היסטורית להפרחת כל החבל הזה שבתוכו אנו מתאחדים מחדש.

אנחנו באים הנה לא כעוברי אורח, אלא כעם השב למולדתו. אנחנו קושרים את גורלנו עם הארץ הזאת, ועל ידה עם שכנינו הקרובים. בבנותנו ארץ ישראל פורחת, פרוגרסיבית, בפתחנו את חקלאותה ואת חרשתה וביצרנו חברה מתוקנת עם רמת חיים סוציאלית ותרבותית גבוהה, אנו עוזרים להפרחת כל הארצות השכנות ולהרמת החיים של עמיהם. סוריה, מצרים, עירק, לבנון, כשהן עשירות, פורחות, מתקדמות ועצמאיות – הן צורך חיוני

בשביל רווחתה ופריחתה של ארץ ישראל יהודית, ובנין שממות הארץ על ידינו ופיתוח אוצרותיה הגנוזים עד קצה יכולתם, הם צורך חיוני של כל הארצות השכנות הרוצות לצאת לדרך חדשה יחד עם עמי אירופה, דרך של קידמה ורווחה, ועל ידי כך – לחירות ועצמאות אמיתית. ממשית, ולא על גבי הנייר בלבד.

תשובה לבוין, 1945, **במערכה**,

כרך רביעי, עמ' 29-30.

מושגים אלה – מזרח ומערב – הם משומשים ביותר בימינו, וקיים ערכוב גדול בשטח זה. אנסה להבהירו. כשאומרים מזרח ומערב, מתקבל כאילו מדובר על שתי חטיבות מגובשות – אחת לבנה והשניה שחורה, אחת טובה ואחת רעה. לדבר הזה אין שחר. נכון הדבר ש"המזרח", כלומר הגוש הסובייטי, מהוות יחידה מלוכדת. ואומר כולו קו אחד, הרכה אחת, משטר אחד. כאן ההנהגה היא אחת, ואף השיטה הפנימית והחיצונית היא אחת. אולם, כאשר מדברים על המערב, יש לזכור כי הוא כולל גם ארצות המזרח, גם ארצות באסיה, באפריקה, באוסטרליה, גם באמריקה ובאירופה. אין זה כלל מונח גיאוגרפי, גם לא מונח אידיאולוגי. זה עולם מגוון, בעל צבעים שונים, עם ניגודים שונים, עם משטרים שונים ועם דרגות-חיים כלכליות, פוליטיות ותרבותיות שונות. באותו "מערב" כביכול יש מדינות של ימיה-הביניים, מדינות תיאוקרטיות כמו סעודיה ותימן, ויש מדינות פיאודליות כמו מצרים, עיראק ואפגניסטן, ויש מדינות קפיטליסטיות מפותחות כמו אמריקה, יש מדינות פועלים כמו סקנדינביה ואנגליה. אי-אפשר להכניס את כולן בקדרה אחת, ואין אנו יכולים להגיד שאנו מזדהים או שאיננו מזדהים עם המערב.

נאום בנעילת הוועידה של מפא"י, 1950, **חזון**

ודרך, כרך שני, עמ' 270-273.

יחסי מצרים-ישראל הם עתיקי יומין. בעצם זוהי המדינה הראשונה שנתקלנו בה במסענו הארוך על במת ההיסטוריה במשך ארבעת אלפים שנה. והפגישה הראשונה שלנו עם המצרים בימי יוסף – היתה של עזרה הדדית, אך לא כל המצרים ידעו את יוסף. פלישת מצרים לארצנו עם קום המדינה היתה בלי ספק אחד המשגים הפזיזים והאויליים ומחוסרי האחריות ביותר שנעשו על ידי שליטי מצרים לפני ארבע שנים. ואפשר לקבל עדותו של מוחמד נאגיב, ראש ההפיכה הצבאית במצרים, בשעה זאת, שהוא ורבים מחבריו התנגדו לפלישה לארץ. והאחראי הראשי למלחמה בנו היה מלך מצרים לשעבר, פארוק המורח.

יתכן שנימוקי התנגדותו של נאגיב לפלישה היו צבאיים בלבד, אבל אין כל ספק שלא היתה אז ואין גם עכשיו כל סיבה ויסוד לריב בין מצרים ובין ישראל. בין שתי המדינות משתרע מדבר רחב וגדול, ואין כל מקום לסכסוכי גבולות. ולא היתה ואין שום עילה לניגוד מדיני, כלכלי או טריטוריאלי בין שתי השכנות; להיפך, שיתוף פעולה בין ישראל

ומצרים היה מסייע למצרים להתגבר על הקשיים המדיניים והחברתיים בהם היא מתחבטת. התפתחותה התרבותית היתה יכולה ליהנות מקואופרציה עם ישראל, ואין ספק שגם מעמדה הבינלאומי היה מתחזק לא במעט על ידי כך.

מדינת ישראל רוצה לראות מצרים חפשית, עצמאית, מתקדמת, ואין אנו נוטרים לה איבה בגלל מה שעשתה לאבותינו בימי פרעה, ואפילו לא בגלל מה שעשתה לנו לפני ארבע שנים. רצוננו הטוב כלפי מצרים – למרות התנהגותה האווילית של ממשלת פארוק כלפינו – הוכחנו בכל החדשים שבהם היתה מצרים מסובכת בריב קשה עם מעצמה עולמית גדולה. ולא עלה על לבנו לנצל קשיים אלה של מצרים למען התקיף אותה או למען התנקם בה, כאשר היא עשתה לנו עם קום מדינתנו.

ובמידה ששליטי מצרים הנוכחים מנסים לעקור השחיתות הפנימית ולהצמיד ארצם לקראת קידמה תרבותית וחברתית – אנו יכולים רק לברך אותם מקרב לב להצלחת מבצעם זה.

אולם לא נוכל להתעלם מן העובדה שגם מצרים זו אינה מגלה כל סימן של רצון טוב לתקן החטא הכבד שנעשה על ידי פארוק המורד, ואין איש מאתנו יכול להגיד בבטחה לאן פני מצרים זאת מועדות: לשלום או למלחמה.

יתכן ששליטי מצרים החדשים מתרכזים עכשיו רק בביצור שלטונם ובתיקון המעוותים הבולטים ביותר במשטרם הפנימי, ואל נמהר להוציא משפט. תקופת-מעבר זו במצרים יש בה אפשרויות רבות, גם לחסד וגם לשבט, ועלינו לעמוד על המשמר בתבונה ובכוננות.

חוק שירות הבטחון תשי"ב, 1952, **חזון ודרך**,

כרך רביעי עמ' 76-77.

יש ערך רב להידוק קשרינו עם המערב כשם שיש ערך עצום לקשרינו עם עמי אסיה ואפריקה.

דברי ראש הממשלה בכנסת, **דבר**, 19.11.57.

השתלבות מדינית

עלי להעיר על שיבוש שנשתרש בציבור – כאילו מדיניותנו היא נייטרליות. כל מי שיעיין בפרוטוקולים של מועצת-המדינה הזמנית, ושל הכנסת לאחר הבחירות, ימצא שהממשלה התנגדה תמיד לאלה שייחסו לממשלה מדיניות של נייטרליות. אין אנחנו נייטרלים. אין אנחנו רשאים להיות נייטרלים לגבי השאלה העליונה של האנושות בימינו – שלום או מלחמה. אין אולי עם בעולם ואין מדינה בעולם המעוניינים כל כך בשלום, שכל קיומם תלוי בשמירת השלום כעם ישראל וכמדינת ישראל. אין אנו יכולים להיות נייטרליים לגבי כל אותם הדברים והמעשים והדרכים אשר יקבעו מלחמה או שלום. אין אנחנו נייטרליים גם ביחס לשאלות גדולות אחרות: חירות האדם. צדק חברתי, שוויון-

עמים. אנחנו נוקטים בכלל – ורק נקיטה נאמנה בכלל זה יכולה לשמור על השלום – שאין עם אחד צריך להתערב במשטר הפנימי של עם אחר: שיחסי־ידידות בין עמים ומדינות אינם תלויים במשטר הפנימי של המדינות הללו, ויש לקיים יחסי־ידידות עם כל העמים. המשטר הוא ענין פנימי של כל עם ועם. אין אנחנו מאמינים שכוח חיצוני יכול לשחרר עם שני. השחרור צריך לבוא מבפנים, ולא שחרור הכפוי בכוח חיצוני, אנחנו סבורים שרק בתנאי זה יתכן שלום בעולם. יש לתת לכל עם לחיות על־פי דרכו, לעצב את דמותו כרצונו. אין זאת אומרת שלנו אין דרך מסוימת בדבר הדמות הרצויה ושאיננו צריכים לעזור לתיקון העולם. אך אין זה עניננו להתערב בענינים הפנימיים של מדינה אחרת. עלינו לנהוג בה כבוד ולטפח איתה יחסי ידידות, בין שמשטרה נראה לנו או לא. אבל ברגע שאיזו מדינה איננה מסתפקת בזאת שהיא מקיימת בתוכה משטר ידוע, אלא היא מנסה להטיל את המשטר שלה על אחרים, והיא הופכת אותו לאידיאולוגיה המחייבת כביכול כל העולם – הרי לא זכותנו בלבד היא אלא גם חובתנו לנקוט עמדה ברורה ולהגיד כן או לא. ואין באמירה הזאת של כן או לא משום פגיעה ביחסים בינלאומיים. מותר לנו להתנגד לכל אידיאולוגיה פסולה בעינינו ולהילחם בה באמצעים רעיוניים. אם משהו ירצה להטיל עלינו משטר פסול בעינינו – נתנגד לכך בכל האמצעים שבידינו. אנחנו רוצים לטפח יחסי־ידידות עם המעצמות הגדולות. כרגע קיימות בעולם שתי מעצמות גדולות, ואנו רוצים בידידותן לא מפני שאנחנו מעריצים משטרן הפנימי. יש דברים אשר בהם אנחנו מתנגדים למשטר של מעצמה זו ויש דברים אשר בהם אנחנו מתנגדים למשטר של המעצמה האחרת, אבל אנחנו סבורים שזהו ענינן הפנימי. אנו בטוחים שהליקויים באותם המשטרים יתוקנו, במוקדם או במאוחר, על ידי הכוחות הפנימיים של אותן המעצמות. ואנחנו יכולים לסמוך על ההשגחה ההיסטורית, או כפי שקוראים לזה, "הפרוצס הסטיכי" או "ההכרח ההיסטורי". אבל אם אחת המעצמות האלה תנסה להטיל עלינו את משטרה והאידיאולוגיות שלה, הרי במלוא עצמתנו המוסרית והרוחנית, נגיד: לא! אם כי אנו יודעים כי מיצער הוא כוחנו, ואם יש צורך – נילחם.

אם כי כל ניסיון לקפל דבר מסובך ומורכב במונחים יש בו סכנה, הייתי מסכם את המדיניות שלנו בשתי מילים: **שלום ועצמאות**. חתירה בכל הדרכים ובכל התנאים לשלום עם שכנים רחוקים וקרובים, עם ממשלות אשר אנחנו אוהבים או לא אוהבים את משטרן הפנימי, ועצמאות בקביעת עמדתנו. פירושו של דבר, שבכל מקרה, בכל שאלה, אנחנו משאירים לעצמנו את הזכות המלאה לקבוע את עמדתנו, ועמדתנו תיקבע על ידי שני קריטריונים: א. נשאל את עצמנו מהו האינטרס החיוני של מדינת ישראל ועם ישראל. לא נתעלם מאינטרסים של עמים אחרים, אבל אנחנו יודעים שעדיין, ומי יודע עד מתי, מדינת ישראל ועם ישראל נמצאים במצב כזה שאם הם לא ידאגו לעצמם אין להם דואג בשום מקום בעולם. ואבן־הבוחן הראשונה לעמדה זו או אחרת היא אם עמדה זו היא לטובת עם ישראל ולטובת מדינת ישראל, וקריטריון שני הוא – אם הדבר צודק או לא. נברר עם מי הצדק ונעמוד בכל המקרה לימין הצודק. – זוהי עצמאות. אנחנו, ורק אנחנו, נהיה השופטים; מהו

האינטרס החיוני שלנו ומה הצדק הבינלאומי. זכות זו לקבוע מה טוב לעם ומהו צדק, יש להעניק לכל עם ועם.

ליסוד המדינה, 1948, **במערכה**,

כרך חמישי, עמ' 265-266.

העם היהודי נאבק ויכול, והוא מופיע שוב בפינת-תבל זו, סגולת-ארצות, שבה דרך לראשונה על במת ההיסטוריה לפני כארבעת אלפים שנה. כל הסביבה האתנית, המדינית והתרבותית בחבל זה של העולם הקדמון, התנ"כי, השתנתה תכלית שינוי. ניתק לחלוטין קו התפתחותם של עמי קדם: לשונם, דתם, תרבותם, מסרתם ושמם נכחדו לגמרי מעל פני האדמה, ורק עם ישראל, אם כי נעקר עקירה פיזית מאדמת מכורתו קרוב לאלפים שנה, הוא העם האחד הממשיך מסורת-הקדומים בלשונו ובתרבותו, כאילו לא חל כל הפסק וניתוק במהלך תולדותיו.

יחוד ויעוד, 1950, **חזון ודרך**, כרך שני עמ' 13.

מדינת ישראל היא מבחינה גיאוגרפית חלק של המזרח התיכון אבל מבחינה מוסרית-תרבותית היא יחידה במינה בחלק זה של העולם, שונה בתכלית מכל שכנותיה, וכל מי שלא יכיר בייחוד זה ויפנה למדינת ישראל כאשר הוא פונה לאחת המדינות במזרח התיכון, מחטיא המטרה לחלוטין.

מדיניות החוץ שלנו, 1951, **חזון ודרך**,

כרך שלישי, עמ' 251.

לשם ראיית בעיית ה"השתלבות" של מדינת ישראל באורה הנכון, עלינו להניח לרגע, שקיימים יחסים-שלום בין ישראל ובין מדינות-ערב, ושני השכנים השמיים משתפים פעולה בשטח המדיני, הכלכלי והתרבותי במידה מכסימלית. כלום אפילו בתנאים אלה תהיה ישראל אך ורק מדינה מזרח-תיכונית ותו לא?

כבר ראינו, כי מבחינה גיאוגרפית אנו שוכנים לא רק באיזור המזרח התיכון, אלא בתחומי ים-התיכון כולו, ושכנינו הם כל הארצות השוכנות לחופו של הים הגדול. אבל בימינו אין הגיאוגרפיה הגורם היחיד הקובע מעמדה ודמותה של מדינה.

פינלנד היא שכנה קטנה וקרובה של ברית המועצות הענקית, ואף על פי כן אין היא "משולבת" בגוש הסובייטי. לפי משטרה, תרבותה, מסורתה ומדיניותה הפנימית והחיצונית היא "משולבת" בארצות החפשויות והדימוקראטיות המוקירות חירות האדם ועצמאותן של אומות קטנות, ופינלנד מוכנה להילחם בכל מאודה על ערכים אלה.

תרבות ישראל ומשטרה אף הם אינם דומים לאלה השולטים בארצות ערב. דמותה של ישראל לא תעוצב בצלם שכנותיה היבשתיות. המורשה הרוחנית של העם היהודי, ובראש-וראשונה המורשה של ספר-הספרים, וכיבושי המדע של זמננו, שהעם היהודי נעשה שותף

להם בארצות נדודיו באירופה ובאמריקה – אלה יכונו ויעצבו משטרה, חברתה ותרבותה של מדינת ישראל. העם היהודי המתכנס שוב למולדת-הקדומים שלו בקצה אסיה המערבית יאמץ גם קשריו עם עמי יבשת אסיה הגדולה. שביניהם יש אומות גדולות בעלות תרבות-רוח מקורית ועשירה.

אולם לא הגיאוגרפיה ולא מורשה וקירבה תרבותית בלבד יקבעו תחומי זיקתה והשתלבותה של ישראל.

בניגוד לתורת ה"מדע" הקומוניסטי כפי שהורצתה באנציקלופדיה הסובייטית; בניגוד להשקפות "המועצה ליהדות" מטעם עשירי ישראל באמריקה, בניגוד לעצתו של מר ביירוד, נציג מחלקת-החוץ האמריקאנית – ישמור העם בישראל על זיקתו ההיסטורית, זיקה ללא-תנאי וללא-שיוור, אל יהדות העולם: הקשר עם העם היהודי האחד למרות פיזורו העולמי: שותפות-הגורל המלכדת כל היהודים באשר הם, בכל הדורות ובכל הארצות – אלה הם הגורמים הראשוניים והמכריעים בבעיית "השתלבותה" של ישראל.

מדינת ישראל נוצרה על ידי העם היהודי ולמען העם היהודי. זהו כלל ראשון בישראל. ריבונותה של מדינת ישראל, כזו של מדינה אחרת, מצומצמת אך ורק בתחומי הארץ והים הנתונים לשלטונה. היהודים בכל ארץ וארץ הם אזרחי הארצות שבתוכן הם יושבים, ובזכויותיהם ובחובותיהם הם שווים לכל שאר אזרחי אותן הארצות שהן מקיימות שוויון אזרחי. אולם יש משהו מעבר לאזרחות ולריבונות. עדות לכך: הברית הצפון-אטלנטית. הקהילה הבריטית, קהילת ההגנה האירופית, הגוש הסובייטי, הכנסייה הקתולית, התנועות האנושיות המרובות המשותפות לבני עמים שונים. וקיימת עובדה היסטורית של עם יהודי מפוזר, שאין דומה לו בגורלו, בעברו, במעמדו, בסבלו, ברצון ייחודו וקיומו, ואולי גם בחוץ-עתידי בקרב כל העמים האחרים. עם זה אינו דומה לעמים "נורמאליים" וסימני יחידים במינם, וכבימי המן ומרדכי "דתיים שונות מכל עם" – ואף על פי כן הם עם אחד, וכל הנבואות והפרוגנוסות התיאולוגיות והמדעיות כביכול, כאילו בא קצו של עם זה – נתברו. לא מעטים מבני העם הזה התכחשו לו ועזבו אותו, ויש גם ארצות שההתכחשות היא גזירת המלכות הטוטאליטרית. ובחזק-יד מוחנקת כל הבעה של תרבות יהודית וכל אפשרות של קשר עם העם היהודי ועם ישראל, ואף על פי כן – עם ישראל חי, והעם בישראל רואה עצמו אך כחלק וכחלוץ וכשליח של העם היהודי כולו, וזיקת העם בישראל לעם ישראל כולו תגדיר ותקבע "השתלבות" מדינת ישראל יותר מכל זיקה אחרת. היות העם היהודי עם-עולם – עושה את מדינת ישראל למדינת של עם-עולם ולמען עם-עולם.

עם מזרח תיכוני או עם-עולם, 1954, **חזון ודרך**,

כרך חמישי, עמ' 133-135.

אנו עם מזרח תיכוני, ים תיכוני, ועם עולם. אנו יונקים מתפוצות ואנו משפיעים עליהן.

על העתונות, **מעריב**, 14.2.58.

עליה, העפלה ושבות

עליה

הגוזר על עליה גוזר על פריחתה של הארץ ודן אותה לקפאון וניוון חמרי ואפס עבודה.

באין עליה, 1924, **משמרות**, עמ' טו.

עליה בכל התנאים ובכל הזמנים ולמרות כל המפגעים והמכשולים, על אף הקושי והמשבר – זוהי גזירת־חיינו.

שם, עמ' כז.

העליה היתה והנה – וכך תהיה עד עת־קץ – הכוח המניע והמכריע בתנועת הפועלים בארץ, מעין חיותה וגידולה, מחוז תקוותה ומבטח עתידה.

כלפי פנים, 1925, **משמרות**, עמ' כו.

עליה אינה הסעת יהודים לארץ, עליה – זוהי השרשת העולים.

גורמי הציונות ותפקידה בשעה זו 1928,

משמרות, עמ' שלא.

המפתח לעליה מונח לא בארץ אלא בעם.

עליה פירושה התישבות, 1933, **משמרות**, עמ' מח.

העליה לארץ שומה עליה להיות כוח בונה, יוצר ומיישב, כי בלי מקורות עבודה חדשים, בלי יסודות משק חדשים – אין בארץ מקום לעולים.

שם, עמ' נ.

מה זאת עליה?

בעליה לארץ אין לראות רק הסעת יהודים מארצות הגולה לארץ ישראל; השגת פספורט, ויזה וכרטיס אינה עדיין עליה. עם העברת העולה מהאניה לחופי הארץ לא נסתיימה העליה אלא היא רק מתחילה כמעט. השאלה הגדולה של העליה אינה איך לבוא לארץ – אלא, איך להישאר בה ולהשתרש בתוכה. עליה לארץ פירושה בנין משק, יצירת אפשרויות עבודה לקליטת העולים, עליה עם ובנין ארץ – היסודות השנים האלה של הציונות המתגשמת אחזים ודבוקים זה בזה ואין להפריד בין הדבקים. העליה היהודית לארץ ישראל היא עליה התישבותית, ולא תיתכן מבלי שייווצרו על ידינו מחדש מקורות פרנסה, אפשרויות עבודה, מפעלי חרושת וחקלאות ונכסי חומר ורוח לקליטת העולים. בלי יצירה משקית רחבה בכפר ובעיר, בים וביבשה, לא יפתחו שערי הארץ לרווחה לעם היהודי.

העליה היהודית בארץ אינה דומה להגירה היהודית בארצות אחרות. יש כאן הבדל גדול ויסודי גם כגורמים הלאומיים, גם בתכלית ההיסטורית וגם בתנאים המשקיים והפוליטיים המלווים את העליה הזאת. בעליה זו אנחנו רוצים לא לצאת מגלות קשה לגלות יותר קלה, כאשר היה הדבר בהגירה היהודית לכל הארצות. בעליה זו אנחנו מתכוונים לביטול הגלות, להפסיק את הסמיכות האומללה שלנו על שולחן אחרים בכל המובנים, לבטל התלות שלנו ברצון זר בין לשבט ובין לחסד. עליה זו מכוונת ליצירת חיי מולדת לעם היהודי.

מערכת העליה, 1933, **משמרות**, עמ' נב-נג.

בתולדות העליה לארץ – ואין הגשמה ציונית אלא דרך עליה – יש מציינים כביכול שני טיפוסים-עולים: עולים מאהבה ועולים מאונס. מנסים להבחין בין עולים שבאו לארץ מתוך אהבה. אידיאל ציוני, רצון-חלוצי – ולעליה זו קוראים עליה ציונית – ובין עולים שהרדיפות בגולה, התמוטטות כלכלית, גזירות וגירושים הביאו לארץ, ולא לה קוראים עליה של פליטים. והארץ והציונות כאילו נבנות אך ורק מהסוג הראשון שעלה לשם גאולה, ולא מהסוג השני שבא לשם הצלה, הבחנה זו אינה הולמת את האמת ההיסטורית. במשך שישים השנה האחרונות לא היתה אף עליה אחת שלא הונעה בבת-אחת על ידי שני הגורמים גם יחד: אהבה ואונס, צורך לאומי וצורך אישי, גאולה והצלה, כוח הדחיפה של סבל הגלות וכוח המשיכה של תקומת המולדת. העליה הראשונה, בשנות השמונים של המאה התשע-עשרה, היתה כרוכה בגילויים הראשונים של חיבת ציון והפרעות ברוסיה. העליה השנייה במחצית העשור הראשון של המאה העשרים באה אחרי הפרעות בקייסרוב ובחומל ופולמוס אוגנדה ו"ציוני-ציון". העליה השלישית באה אחרי הצהרת בלפור והטבח באוקראינה. ראשית העליה העממית ינקה ממזימות הנישול של ממשלת גרמניה בפולין. עליה רבתי זו שבין 1933 ובין 1937 היתה פרי תוצאות חורבן יהודי גרמניה על ידי היטלר. כל אחד מגילי עליה אלה, ששימשו שלב חשוב ומכריע בבנין הארץ והתגברות הציונות ככוח מגשים, נישא ככוח כפול של תגבורת צרת ישראל ואהבת הארץ.

יעודי הציונות בשעה זו, 1942, **במערכה**, כרך רביעי, עמ' 15.

המדע טרם גילה, וספק אם יגלה פעם, קנה-מידה פשוט, שבעזרתו אפשר לקבוע בוודאות כמה אוכלוסים אפשר להושיב בארץ זו או אחרת. משנת כושר-הקליטה בכללה נדמה כאילו אינה אלא אמצאה ציונית או אנטי-ציונית.

מה שקוראים בשם כושר-קליטה אינו גודל קבוע ועומד, אלא שיעור דינמי וגמיש, המותנה בגורם האנושי לא פחות, אם לא יותר, מאשר בשטח הקרקע וטבעה.

ראשון לגורמים האנושיים הוא הצורך והמצוק. והצורך האנושי שלנו הוא כוח כביר בהרחבת כושר הקליטה. גורם שני הוא כושר יצירתו של העם היהודי, יזמתו ויכולתו החלוצית. גורם כלכלי משמשות גם אהבתנו ומסירותנו לארץ. מכריע ביכולת הקליטה הוא המשטר המדיני: התנאים הפוליטיים, החוקתיים והאדמיניסטרטיביים הקובעים את העליה וההתישבות.

מבחן הביצוע, 1942, **במערכה**,

כרך רביעי, עמ' 31.

הכרח הוא שכל יהודי במדינת ישראל יבין שאיננו עושה חסד לעם ישראל ולעולם, אם הוא עושה מאמץ לעליה גדולה. זהו צורך קיומו ובטחונו.

לקראת הבאות, 1949, **חזון ודרך**,

כרך ראשון, עמ' 11.

תנאי ראשון לבטחוננו הוא עליה גדולה ומתרחבת במהירות. העליה מחויבת המציאות ההיסטורית גם בלי צרכי הבטחון שלנו; היא נובעת מתוך מציאותו ותנאי מציאותו של העם היהודי. אבל העליה היא קודם כל הכרח של בטחון.

שם.

אין אנו מביאים לארץ עדרים של בעלי חיים שמספיק להעבירם. להאכילם ולשכנם, אלא המוני אנשים יהודים שלא על הלחם לבד יחיו. אנו מעלים לארץ עם יחיד במינו, מפוזר בכל קצוי תבל, המדבר בלשונות רבות, חניך תרבויות זרות, נפרד לעדות ולשבטים שונים בישראל. את כל הציבור הרב והמנומר הזה מוטל עלינו להתיק מחדש, לצקת אותו ברפוס של אומה מחודשת. עלינו לעקור את המחיצות הגיאוגרפיות, התרבותיות, החברתיות והלשוניות המפרידות בין החלקים השונים ולהנחיל להם לשון אחת, תרבות אחת, אזרחות אחת, נאמנות אחת, חוקים חדשים ומשפטים חדשים. עלינו להנחילם רוח, תרבות, ספרות, מדע, אמנות. עלינו להכניסם למסגרות חברתיות ופוליטיות חדשות, להנחיל להם זיקה לעברנו וחזון לעתיד; עלינו לחנכם לחיי עם עצמאי, לחיים ממלכתיים, לשלטון עצמי, לחירות, לאחדות יהודית, לעזרה הדדית, לאחריות קולקטיבית, ובו בזמן לדאוג לבטחונם, לבטחון המדינה וחירותה ומקומה בעולם.

מהפכת הרוח, 1949, **חזון ודרך**, כרך ראשון, עמ' 30.

כיסופי העליה מילאו במשך אלפי שנה את נשמת העם; העליה בנתה והקימה מדינת ישראל; ועליה־רבתי של קיבוץ־גלויות, היא יעודה העליון, הראשוני, של המדינה. לא בכוח נשק וצבא, ואף לא בתוקף אמנות ובריתות־שלום־וידידות, אלא בכוח עליה מתגברת ומתרחבת ללא הפסק – כל עוד יש יהודים בגולה הרוצים ונאלצים וחפשים לעלות – נקיים בטחון מדינתנו. לא בכוח עצמנו, בכוח היהודים המעטים שהעפילו וזכו להתערות עד עכשיו בארצם – עשינו החיל הזה, אלא בכוח האמונה הנצחית של עם ישראל בכל דורותיו, שיום הגאולה, גם אם יתמהמה, בוא יבוא, ורק בעזרת המוני ישראל בכל התפוצות בשבעים השנים האחרונות – בנינו, הגינונו והעפלנו; וגם נלחמנו, ניצחנו והשתחררנו.

נאמנותנו ליעוד העליון של מדינת ישראל, תיבחן בדבר אחד מרכזי: בנאמנותנו לקליטת העולים ולקיבוץ גלויות. כושר קיומנו וכושר מעשינו – ייבחנו בכשרנו לקלוט העולים ולהשרישם במדינת ישראל: בעבודה, במשק, בשיכון, בלשון, בתרבות – כחברים שווים־זכויות וחובות בחברתנו הממלכתית המחדשת.

חג העצמאות, 1949, **חזון ודרך**,

כרך ראשון, עמ' 114.

יש לי אמונה בעולים שלנו, ותהי הגלות שממנה הם באים אשר תהיה: העולים מאירופה ומאפריקה ומאסיה ומארגנטינה – בני פולין ומרוקו, רומניה ותימן, אנגליה ומצרים, הם יצלחו גם לחקלאות והם יסכנו גם לבנין השממה.

בכוח החזון והרצון החלוצי, 1949, **חזון ודרך**,

כרך ראשון, עמ' 267.

עם כל ההתלהבות הערטילאית לעליה – אין הידבקות והיצמדות לעולים. הבשורה הגדולה שהגיעה למרחקים, למחנות בנכר – אינה מלווה העולים הבאים ארצה, למדינתם. זוהי אולי האכזבה הקשה והמרה ביותר שבאה עלינו בימים אלה.

שם.

ההכרח והחזון היו מעורבים תמיד בעליות לארץ – והם מעורבים תמיד בעליות לארץ. היהודי עוזב הגולה מתוך הכרח ובא הנה מתוך חזון.

לשירות העם, 1949, **חזון ודרך**,

כרך ראשון, עמ' 276–277.

כל מי שעושה משהו הפוגע בקליטת העליה פוגע בכבת־עינה ומחבל בנפש־נפשה של הציונות.

דברי תשובה, 1949, **חזון ודרך**, כרך שני, עמ' 79.

קליטת העליה מחייבת פיתוח הארץ – בחקלאות, בחרושת, בימאות, בתחבורה, ולשם כך – הרמת התפוקה.

דברי תשובה, 1950, **חזון ודרך**,

כרך שני, עמ' 330.

הגורם לעליה עד עכשיו היה ההכרח, או אומר בברוטליות – השוט. השוט היה הגורם. גם העליה החלוצית היתה ביטוי אידיאלי של לחץ השוט, אנשי ביל"ו היו חלוצים, אבל הם באו אחרי "הסופות בנגב", כפי שכינו את הפרעות. העליה השלישית באה אחרי הפוגרומים ברוסיה.

באו מתוך הלחץ של גראבסקי, מתוך הרדיפות של היטלר. אמנם היו חלוצים מגרמניה גם לפני כך, כשם שהיו חלוצים גם מאמריקה – אבל מה היה מספרם? "השוט" מילא בעליה תפקיד מכריע.

מדיניות העליה, 1952, **חזון ודרך**,

כרך שלישי, עמ' 267.

כמו לפני הקמת המדינה כן גם עכשיו, גורמי העליה הם המצוקה והחזון, אבל עם קום המדינה נוצר גורם חדש העשוי במשך הזמן לרשת מקומו של גורם המצוקה, וזהו הכוח המושך של המדינה. אם המדינה תתבצר, תתייצב ותיצור תרבות־חיים גבוהה ועשירה אשר לא תיפול מרמת־התרבות של איזו שהיא ארץ אחרת, גם מבחינה חמרית וגם מבחינה מוסרית ורוחנית. – ודבר זה אינו נבצר מאתנו. יתכן שגם יהודים בארצות שאין בהן מצוקה ולחץ ימצאו בישראל כל הרווחה והחירות שיש בארצות מגוריהם, ונוסף לכך ימצאו ערכים ונכסים יקרים שאין ליהודים בשום ארץ אחרת – עצמאות יהודית בכל גילוייה העשירים, בשטח הכלכלי, המדיניות, התרבות, המדע, האמנות והמעמד הבינלאומי.

מעמד ההסתדרות הציונית בישראל, 1952, **חזון**

ודרך, כרך רביעי, עמ' 20.

יש לציין לזכות העולים החדשים מעשם הגדול: הם בנו רוב הישובים החדשים שנוסדו לאחר קום המדינה, ובזאת הזימו דברי ההבל של ה"מתקדמים" כביכול מיוצאי רוסיה וגרמניה, כאילו רק קוראי גיטה ופושקין מסוגלים לעבודה חלוצית. בין יוצאי מארוקו ושאר ארצות האיסלם יש חלוצים שאינם נופלים במאומה מטובי החלוצים יוצאי ליטה, פולין, צ'כיה וגרמניה. בישובים החדשים אלה צפונה ברכה גדולה – וגם סכנה חמורה. הברכה היא התערות העולים בקרקע המולדת ובעבודה יוצרת! הסכנה היא בתלישות רבים מהם מערכי התרבות, הבטחון והחברה שטופחו בקרבנו לפני קום המדינה.

את אשר ספגו עולי אירופה לתוכם במשך דורות – יש להקנות בזמן קצר לעולי הגליות

המרורות והנחשלות. עלינו לדעת: ביום-פקודה – גורל ישובים אלה יהיה גורל המדינה. תל אביב וחיפה לא יעמדו אם לא יעמדו כפרי העולים.

התישבות איזורית, 1954, **חזון ודרך**,

כרך חמישי, עמ' 259-260.

עליה מכל הארצות ועליה מתמדת וגדלה מכל הארצות היא שאלת-החיים למדינה וליהדות העולם גם יחד. ועליה זו תלויה בראש-וראשונה במדינה עצמה, ביכולתה, ברצונה ובכשרונה למשוך יהודים, גם אם אין להם הכרח מקומי לעקור ישיבתם.

מגמת החינוך הממלכתי, 1954, **חזון ודרך**,

כרך ראשון, עמ' 39.

עוד לפני ייסוד המדינה חוללה העליה היהודית מהפכה משולשת: מהפכת הטבע, מהפכת אדם, מהפכת תרבות. העולים היהודים שינו פני הארץ, חוננו הריסותיה והגדילו פריונה ועושרה. הם הפכו את עצמם: נעשו כוח יוצר, בונה, נאזר גבורה גופנית ורוחנית, והקימו חקלאות, מלאכה וחרושת עברית כאשר לא ידע שום ישוב יהודי בתפוצות, לא בעולם הישן ולא בעולם החדש, הם הפכו שבטים בלילי לשון שדיברו עשרות שפות שונות של ארצות-מוצאן – לאומה תרבותית אחידה שלשונה הכללית היא לשון התנ"ך, הלשון העברית הקדומה של האומה היהודית.

מהפכה משולשת זו נעשתה בכוח הסגולה החלוצית שנתגלתה בקרב העולים היהודים לארץ ישראל, סגולה זו היא פרי האמונה של האדם ביכולתו ובאחריותו האישית. לא הסתמכות על נסיבות אובייקטיביות, על גורל, על מקרה, ולא תביעה מהכלל, מהמדינה, מהזולת, – אלא הטלת מלוא האחריות על עצמו, מתוך אמונה שרצונו של אדם, העזתו, כוחו, כושר-עבודתו, יוזמתו, מאבקו – הם בלבד קובעים. סגולה חלוצית זו היא שבנתה שלוש-עשרה המושבות האמריקניות הראשונות וכבשה אחר כך את השממה במערב. בדבר אחד היתה הסגולה החלוצית של בוני המדינה היהודית שונה מזו של מיסדי אמריקה; זו של חלוצי ישראל היתה מושרשת בהכרה ובמסורת היסטורית ודתית עמוקה, – שכאן מולדת-קדומים של האומה מלפני אלפי שנים ופה נוצר ספר-הספרים וארץ זו הובטחה לעם היהודי גם לעתיד. כל מקום חדש בארץ שהגיעו אליו החלוצים היהודים – עורר בלבם אסוציאציות נפשיות עמוקות שחיו בקרב העם היהודי במשך אלפי שנה ושנאצרו לעולם בספר התנ"ך.

מדוע לא שלטון ממושך, 1954, **חזון ודרך**,

כרך חמישי, עמ' 24.

זרם העליה לארץ, שהופעל אף הוא על ידי גורמי-הזמן והמקום, אבל ינק ממקורות מיוחדים של ההיסטוריה היהודית, שימש המשך של שאיפת דורות בישראל לגאולה ולתקומה לאומית, בו נתגלו הרצון האקטיבי והאחריות האישית להגשים שאיפה זו. בלי זרם העליה

המגשימה לא היה כל ערך וממש לתנועה הציונית שלא התנועעה, והשתעשעה בתחליף חסר-אונים של "מדינה-בדרך". עליה זו הקימה בארץ חברה יהודית חדשה, צעירה, עומדת ברשות עצמה ובוטחת ביכולתה ובכוחה, שהפכה בשעת-כוש ראשונה לאומה ריבונית.

ציונים וחובבי ציונות, 1954, **חזון ודרך**,

דרך חמישי, עמ' 84

שתי הארצות הגדולות – אמריקה וברית המועצות – כמעט שאינן תורמות לקיבוץ גלויות בפועל, – יהדות רוסיה מפני שאינה יכולה ואינה רשאית, יהדות אמריקה מפני שאינה רוצה, כי היא רואה עצמה כחלק אורגני של ארצות הברית. אנו בטוחים כי בשתיהן לא נאמרה עוד על ידי היהדות המילה האחרונה: ההיסטוריה אינה קופאת על שמריה. ועוד מועד לחזון. נוער יהודי מאמריקה ינהר ארצה וברוסיה יפתחו פעם השערים לעליה.

ההסתדרות במדינה, 1956, עמ' 16.

אין בצרון למדינה, ויעודה לא יתמלא וחזון הגאולה לא יקום – אלא בעליה.

ישראל והתפוצה, 1957, שנתון הממשלה,

תשי"ח, עמ' כה.

עלית יהודי ארצות האיסלם

הטענה שנשמעה לעתים קרובות בחלק מהעתונות נגד העליה החדשה – לא זו שנקראה "עליה חדשה" לפני קום המדינה – אלא עליית יהודי ארצות האיסלם, שהיא כאילו ירודה ומנוונת וממיטה שואה תרבותית על ישראל, היא הד נפסד וקלוקל מהדברים שהיינו שומעים לפני שלוש שנה מפי כמה יהודי גרמניה נגד "אוסט יודען", כלומר נגד יהודי רוסיה ופולין. ביקורת סנוביסטית זו פסולה לא רק מבחינה מוסרית, אלא היא מחוסרת יסוד גם מבחינה מציאותית. יהודי בבלי שקיבל בארצו השכלה גבוהה אינו נופל במאומה מיהודי גרמני או רוסי שקיבל אותה ההשכלה, והוא הדין לגבי יהודי מארוקני, מצרי או תורכי. ביסודו של דבר אין שום הבדל מהותי בין יהודי אירופי, אמריקני, אפריקני או אסיאתי ההבדל הוא רק בזה שלראשונים ניתנו יותר אפשרויות לחינוך יהודי וכללי והאחרונים ניטלה מרובם כל אפשרות של חינוך.

רוב העם בישראל הם עכשיו עולים חדשים, שהגיעו לארץ במשך ארבע השנים האחרונות. זוהי העובדה החשובה ביותר הקשורה עם קום המדינה, אבל באור מבהיק זה יש גם צל כבד: העולים החדשים בחלקם הגדול לא קיבלו בילדותם ובנערוּתם כל חינוך, לא כללי ולא יהודי. רובם הגדול אינם יודעים עברית, אינם מכירים תולדות ישראל, אין להם מושג מהארץ ומהמפעל הציוני, גם אין להם כל הכשרה והשכלה מקצועית.

אין כל ספק שילדיהם של העולים האלה, לאחר שיקבלו חינוך שווה לכל ילדי ישראל, לא יפלו במאומה מילדי האוכלוסיה הוותיקים, ה"מיוחסים" כביכול, ויש רק להשתומם ולהצטער על כך שלתוכנו חדרה התורה הטמאה והכוזבת על היתרון ה"גזעי" כביכול של יהודי אירופה, יהודי גרמניה או יהודי רוסיה. במשך שנים-שלושה דורות קשה יהיה להבחין בין יהודי שמוצאו מבולגריה, ממארוקו, מצ'כוסלובקיה או מתימן, ואין ספק ש"תערובת" זו רק תעשיר ותחזק הטיפוס החדש בישראל.

חוק שירות בטחון, תשי"ב, **חזון ודרך**,

כרך רביעי, עמ' 79-80.

הוברר שבעליה עממית זו נטולת נכסים וערכים, עשוקת הון ותרבות, ללא חינוך חלוצי, ציוני ופועלי, גנזים כוחות יצירה ובניה שאינם קטנים מהכוחות שנתגלו בכל העליות הקודמות. בכוח עליה זו בוצעו מפעלי בניה, סלילה והתישבות אדירים שאינם מביישים – והם עדיין בראשיתם – את המפעלים שקדמו להם. אין מונופולין לשום יהודי בכוחות חלוציים.

נאום בפתיחת ועידת מפא"י, 1950, **חזון ודרך**,

כרך שני, עמ' 256.

הדבר האופייני של העליה לאחר הקמת המדינה הוא ניתוק הקשר או הזיקה בין העליה ובין הציונות. העולים אינם ציונים, והציונים אינם עולים, מחוץ ליחידי סגולה. המדינה פתחה לרווחה שערי הארץ לכל יהודי – ועלו בהמוניהם רק יהודי ארצות האיסלם, מלבד שארית הפליטה של טבוחי הנאצים.

ההסתדרות במדינה, עמ' 9.

העליה החדשה היא כמעט הכוח הבונה היחיד, המרחיב בפועל תחומי המדינה, מיישב את השטחים הריקים בגליל, בפרוזדור ירושלים, בדרום, ובאופן זה הוא גם הכוח העיקרי, אשר מחוץ לצה"ל והנוער החלוצי הישראלי, מגביר בטחוננו על הגבולות וכדרום, שממש עלולה להפתח בימינו הרעה.

שם, עמ' 46.

העליה השניה

דרכי ההיסטוריה שלנו יחידים במינם. הגילויים המופלאים, הגואלים והמהפכנים בתולדות הציונות, באו על פי רוב לא בקולי קולות, בתפאורות וכפרסומים, כלשון המדברת גבוהה-גבוהה ובתרועה רבה – אלא בחשאי, בצנעה, בלי שהציבור הרחב שם אליהם לב והבין

ערכם זמן רב. והם עושים שליחותם בקול דממה דקה, בפניה חבויה ועלובה כמעט; ורק לאט לאט, כעבור זמן, מתחיל הציבור הרחב להבין, שנפל דבר־מה בישראל.

כך קרה לפני ארבעים ושנים שנה, ביום הקטנות בציונות – כשמת המנהיג הגדול, מאוכזב ובלב שבור; כשכל המאמצים הפוליטיים התנגשו בקיר ברזל של פחד השולטן בפני הציונות ואזלת־תקוה להשגת הצ'ארטר; כשהצעת אוגנדה הכניסה מבוכה ופירוד במחנה, מבוכה שגדלה על ידי ניצני המהפכה הרוסית הראשונה ושקיעתה; כשהחלה בריחת האינטליגנציה היהודית מהציונות; כשהספרות העברית ירדה פלאים והעתונות העברית כמעט שנכרתה כליל; וכשנדמה היה כי הקיץ הקץ על חלום הציונות, והרינסנס העברי נקטף בעודו באיבו, – אז קם בלא יודעים, בלי עידוד רשמי, בלי עזרה ציבורית, מפעל העליה השנייה; בחורים ובחורות מישראל, מערים ועיירות, בחורי ישיבה ואכסטרנים, בני סוחרים, בעלי־בתים, שוחטים ורבנים מליטא, פולין, רוסיה, גליציה, ואחר כך מתימן, קמו ועלו לארץ במטרה משונה ועלובה אשר לא היתה כמותה בישראל – במטרה של כיבוש העבודה, עבודה קשה ומפרכת בפרדסים וכרמים במושבות המעטות בארץ, אשר מלאו עובדים ערבים זולים שנמצאו שם "למכביר ושכרם מצער" – כביטוי "המגיד", אחד העיתונים הראשונים של חיבת ציון בימים ההם.

הציונות הרשמית, וכן תנועת הפועלים היהודית, לא רק האנטי־ציונית אלא גם הציונית־הסוציאליסטית, ויותר מכולם הרוב של שרידי העליה הראשונה בארץ גופה, התייחסו בביטול ובמנו־דראש לצעירים הבטלנים האלה, ההולכים לעבוד בארץ הרוסה ועניה ב"פיוש" (מעדר), בשכר בשליק או שנים ליום, בלי שטעמו מעורם טעם עבודת־אדמה ועבודה פיזית בכלל. אולם כובשי־עבודה אלה, המעטים וספורים בתחילתם, היו השליח הנאמן של ההיסטוריה היהודית, והם הם אשר חילצו את הציונות והישוב ממשבר ממאיר ואנוש, והפכו את פניה ושינו את תכנה של הציונות, והקימו תנועת־נוער גדולה והולכת לרכבות ולמאות אלפים ויצרו מפעלי עבודה ותרבות, התישבות והגנה, שהם גאונה של ארצנו ותפארתה ומשענה של הציונות כולה. הם יצרו את התנועה הגדולה ביותר בדורותינו, ואולי בכל דורות העם היהודי בגולה – התנועה החלוצית.

נאום בקונגרס הציוני הכ"ב, 1946, **במערכה**,

כרך חמישי, עמ' 116–117.

אנשי העליה השנייה לא התהלכו בגדולות, לא ביקשו שררה וקנין לעצמם, לא הכריזו על עצמם כגואלים ומהפכנים, ואף לא התלבשו באיצטלה חלוצית. מגמת חייהם היתה צנועה; הם באו לארץ לעבדה ולשמרה. הם בחרו כמפעל חייהם המעשה הפשוט, היומיומי שיש בו משום ביצוע־אמת ולו קטן של חזון הגאולה, ובבחירה זו היו קשים כסלע ועזים ממוות.

ליובל העליה השנייה, 1954, **חזון ודרך**,

כרך חמישי, עמ' 262.

שני דברים שעשו את העליה השניה לגורם היסטורי בתולדות הארץ והעם – נדרשים גם היום מאת הנוער.

דבר אחד – קבלת אחריות היסטורית. אנשי העליה השניה לא סמכו על תנועה, על הסתדרות, על מנהיגים, על עקרונות מקובלים, על רשויות מוסמכות, אלא העמיסו על עצמם האחריות לנעשה בארץ – כאילו הכל היה תלוי אך ורק בהם, כאילו כל אחד מהם מכריע כף ההיסטוריה בחייו ובמעשיו. הם לא היו כבולים לא לתורת גדולי התנועה הציונית ולא לתורת מורי התנועה הסוציאליסטית, אם כי רבים מהם קראו ספרי המקורות והמנהיגים והמורים, אבל הם היו סבורים שעליהם לבדוק ולבחון בעצמם הדרך לקראת המטרה שהיתה מטרת חייהם האישיים. הם נטלו על עצמם אחריות על המחשבה ועל המעשה גם יחד. הם לא־דווקא התכוונו להיות מקוריים ומחדשים, וכמה מהרעיונות, שהדריכו אותם – אפשר למצוא בספרי ההוגים שחיו לפנייהם ובמעשי החלוצים שעלו לפנייהם. אבל הם לא חששו לפסול תורות והלכות מקובלות או גם מקודשות בתנועה הציונית והסוציאליסטית, – כשמצאו שאין אלה הולמות צרכי מפעל חייהם ותנאיו. לא הכל היה ברור להם מראש, והם גיששו וחיפשו וגם טעו, ורבים ממפעליהם ששינו פני הישוב – ואולי גם את ההיסטוריה היהודית, נעשו אחרי כמה ניסיונות וגישושים שלא היו מתוכננים מראש, כמו למשל הקבוצה. אבל אשר עשו – ידעו והרגישו, שעליהם רובצת האחריות המלאה על גורל הארץ וגורל המפעל הארצי־ישראלי; הם ראו את עצמם כנתבעים היחידים.

מתוך אחריות זו נבעה התכונה השניה שהפכה את העליה השניה לגורם מחנך ראשי בעם היהודי במשך שני דורות: זיקה לחזון, זיקה מלאה, בלתי־מסויגת, ללא תנאי וללא שיוך; זיקה שאין בה כל חציצה בין ההלכה ובין המעשה. חזון אינו דבר שבאמונה, שבמחשבה, שבהטפה, אלא דבר שאתה חי אותו יום־יום, שהוא מכוון כל מה שאתה עושה ומגשים בחיך, שכל רצונך ומאורך משועבד לו ללא־תנאי.

העליה השניה לא הטיפה לאחרים – אלא תבעה אך ורק מעצמה; ותבעה מעצמה בין שאחרים נשמעו לתביעה ובין שלא נשמעו. לא התנהגות התנועה הציונית ולא התנהגות הישוב, אלא הכרת אחריותם המלאה למעשה שיש לעשותו קבעה דרכם של אנשי העליה השניה. הם היו אנשי ריב ומדון כי הרוב הגדול בישוב היה רחוק מתביעותיהם ומחזונם. גם חבריהם בחוץ־לארץ לא הבינו אותם, והם עשו בעצמם הדברים שהאמינו בלכם שיש לעשותם. ובעשיה זו לא נרתעו משום דבר – לא מסכנה, לא

מלגלוג שאננים, לא מהתנגדות יריבים, המעשה היה צמוד למחשבה – כל החיים, יום־יום.

שתי תכונות אלה נדרשות גם היום מהנוער. ואני בטוח שהנוער בימינו אינו נופל מהנוער בימי העליה השניה. הכוחות המוסריים, המחשבתיים והנפשיים שפעמו באנשי העליה השניה, מצויים עכשיו, ללא־ספק, במידה הרבה יותר גדולה בנוער של ימינו,

פשוט מפני שמספרו הרבה יותר גדול; וגם יש לו מורשה עשירה שלא היתה לאנשי העליה השניה.

מורשה זו עלולה להתבזבז אם הנוער לא יראה עצמו אחראי לכל.

העליה השניה והנוער, 1954, **חזון ודרך**,

כרך חמישי, עמ' 203-204.

בשלושה דברים נתיחדו אנשי העליה השניה: בהעמדת רעיון העבודה במרכז חייהם ותפיסת עולמם. בהצמדת המעשה לרעיון ובעצמאות מחשבתית. הם לא היו כבולים לתורות ולדוגמות שהיו קיימות בזמנם, גם אלה המקובלות בתנועה הציונית וגם השליטות בסוציאליזם הבינלאומי. הם ידעו ללמוד מאחרים, אבל הם סרבו לחקות תנועות אחרות; הם הבינו כי במציאות היחידה במינה של העם היהודי ושל ארץ ישראל, עליהם לפלס נתיבות חדשות לקראת מחזור־הפצם ההיסטורי.

על העבר ועל העתיד, 1955, **חזון ודרך**,

כרך חמישי עמ' 269.

העפלה

בהעפלה מתגלה עכשיו – כאשר אינו מתגלה בשום דבר אחר – הכוח החיוני המופלא של עמנו; רצונו האדיר והעשוי לבלי חת; הקשר הנצחי, קשר בל ינתק, שבין עם ישראל לארץ ישראל; העקשנות של רצון הגאולה וההצלחה; הגבורה היהודית שאינה נרתעת מכל סכנה ומכשול, אשר נתגלתה במשך דורות בקידוש השם ונורא־ההוד, כשקהילות שלמות עלו על המוקד או מוגרו לפי חרב בלי שיתכחשו ליהדותם; אי־הכניעה של היהודי לכוחות פיזיים בשעה שהוא יודע, שכוח זה משולל צדק ומשפט; האהבה העמוקה לחיי חירות ומולדת ועצמאות; הנכונות להקריב הכל, לשאת הכל – למען שיבת ציון.

ומעפילים אלה אינם נלחמים את מלחמת הצלתם בלבד – זוהי מלחמתו של העם היהודי, מלחמה משונה של עם בתנאים יוצאים מן הכלל, ככל קיומנו שהוא ללא דוגמא. המעפילים נושאים ברמה ובגאון ובחרוף נפש את דגל שחרורו וכבודו של עמנו.

נאום בקונגרס הציוני ה־כ"ב, 1946, **במערכה**,

כרך חמישי, עמ' 118.

כעליה השניה, כן גם ההעפלה, איש לא תיכן אותה מראש, ולא עמד מאחוריה כל מוסד רשמי. – מאליה, מתוך חושים יהודיים עמוקים, קמה תנועה זו, והיא יונקת ממעין לא אכזב של אהבת ישראל לארצו; וכל המוני ישראל רואים את מלאכתה כמלאכת קודש, כפדיון שבויים, שבי כפול – שבי הגולה ושבי המולדת.

בתולדות תנועת החירות של האנושות בימינו ובכל הדורות תתפוס ההעפלה מקום כבוד – זהו מקום הכבוד המגיע בהיסטוריה. האנושית לכל הלוחמים בחרוף-נפש נגד עושק, עריצות ושרירות וזדון.

שם, עמ' 119.

דורנו אנו חייב להשתעבד כולו ללא שיור, לדבר אחד: לקיבוץ גלויות, וכל המצפים בלב שלם לכינוס פזורי ישראל ורואים בו עיקר העיקרים בשעה זו, חייבים לשכוח כל הניגודים וההבדלים שביניהם ולעשות אגודה אחת למען הכשר המדינה והעם לבצע משימה מרכזית ועליונה זו. שותפות זו דורשת כיבוש היצר מכל צד. לא קל הדבר – אבל ראוי קיבוץ הגלויות שנתרכז רק בו, ובו בלבד, כל ההכרעות האחרות יחכו לעת עתה – עד בוא היום.

דברי תשובה, 1950, **חזון ודרך**,

כרך שני, עמ' 311.

שבות

חוק השבות הוא מחוקי-השתיה של מדינת ישראל. הוא מכיל יעוד מרכזי של מדינתנו, היעוד של קיבוץ גלויות. חוק זה קובע שלא המדינה מקנה ליהודי חוץ-לארץ זכות להתיישב במדינה, אלא זכות זו טבועה בו באשר הוא יהודי, אם רק יש ברצונו להצטרף לישובה של הארץ.

חוק השבות, 1950, **חזון ודרך**,

כרך שני, עמ' 231.

הדבר הגדול ונורא-ההוד המתרחש בימינו הוא לא הקמת המדינה ולא כיבושי צבא-הגנה לישראל – אלא השבות הגדולה ללא דוגמה גם בהיסטוריה של העם היהודי, שבות כפולה: שבות העם ושבות הארץ.

הרפואה היהודית, 1950, **חזון ודרך**,

כרך שני, עמ' 223.

במדינת ישראל אין ליהודים זכות עדיפות על אזרחים לא-יהודים. מדינת ישראל מושתתת על שוויון גמור בזכויות ובחובות של כל אזרחיה. גם יסוד זה נקבע בהכרזת העצמאות, וכה נאמר: "מדינת ישראל תקיים שוויון-זכויות חברתי ומדיני גמור לכל אזרחיה בלי הבדל דת, גזע ומין". אולם אין המדינה מקנה ליהודי הגולה הזכות לשוב. – זכות זו קדמה למדינת ישראל, והיא-היא שבנתה המדינה. זכות זו מקורה בקשר ההיסטורי שלא נפסק אף פעם בין העם ובין המולדת, וגם משפט העמים הכיר בקשר זה הלכה למעשה.

אין חוק השבות חוקי־הגירה הקובעים באילו תנאים מקבלת המדינה מהגרים ואילו סוגים. חוקים כאלה קיימים בהרבה ארצות, והם משתנים מזמן לזמן לאור החליפות והתמורות הפנימיות והחיצוניות, חוק השבות אין לו דבר עם חוקי הגירה זהו חוק ההתמדה של ההיסטוריה הישראלית. חוק הקובע העיקרון הממלכתי, אשר בכוחו הוקמה מדינת ישראל.

זכותו ההיסטורית של כל יהודי באשר הוא לשוב ולהתיישב בישראל. אם מפני שהוא עשוק־זכויות בנכר, אם מפני שהוא נדחק ומנושל, אם מפני שהוא מוקף שנאה ובוז, אם מפני שאיננו יכול לחיות חיים יהודיים כרצונו, ואם מפני אהבתו למסורת קדומים, לתרבות העברית ולקוממיות ישראל.

חוק־האזרחות משלים את חוק־השבות וקובע שבכוח עובדת עלייתו לישראל נעשה היהודי אזרח במולדת, ואינו זקוק לשום עובדה ופורמליות נוספות, לשום תנאי אחר מלבד רצונו להשתקע במדינה ולחיות בה.

שני חוקים אלה, חוק־השבות וחוק האזרחות, מהווים את מגילת הזכויות, צ'ארטר בלע"ז, המובטחת לכל יהודי הגולה במדינת ישראל.

חוק השבות, 1950, שם, עמ' 231-232.

חוק השבות אומר ששני סוגים אינם יכולים לבוא: פושעים נגד עם ישראל. ואנשים העלולים לסכן את המדינה מבחינת הבריאות. שליחי הסוכנות יקפידו על כך שאנשים עם שחפת או מחלות אחרות מסוג זה העלולות לסכן בריאות הציבור לא יבואו הנה אלא ירפאו אותם קודם, אם ניתן הדבר. על ארצות כעירק ורומניה לא תחול גם הגבלה זו כי אין לנו זכות ברירה בארצות אלו, ואין לנו רשות להכריח יהודי להישאר בגיהינום זה. אבל בארצות שיש לנו בתוכן חופש של גישה, ואנו יכולים לשלוח לשם רופא, ירפאו קודם את החולים, ואחר כך יביאו אותם הנה.

מדיניות העליה, 1951, **חזון ודרך**,

כרך שלישי, עמ' 266.

קיבוץ גלויות ומיזוג גלויות

קיבוץ גלויות

מעשה קיבוץ גלויות איננו ענין של תמורת מקום ומעבר גיאוגרפי וריכוז טריטוריאלי בלבד. בלי תמורת-מבנה, בלי מעבר לחיים חדשים, בלי השלטת העבודה בעם היהודי ובארץ, קיבוץ הגלויות היא מילה ריקה. אי-אפשר לכנס את היהודים מכל העולם שיחיו פה כמו שחיו בגולה. כשהיו בגרמניה 600 אלף יהודים בתוך 60 מיליון גרמנים, והגרמנים היו חורשים את האדמה ועובדים בבתי חרושת, יכלו יהודים רבים להיות עורכי-דין ורופאים. כי בתוך 60 מיליון יש די חולים ודי אנשים בעלי עסקים מסובכים; לא כן בארץ. קיבוץ גלויות לא יתכן בלי מהפכה פנימית ביסודות חיינו ובאישיות קיומנו הכלכלי, המהפכה הזאת היא מהפכת העבודה. זאת אומרת: כל העבודה הדרושה לקיומנו ולעצמאותנו בארץ – כל העבודה בשדה, בבית החרושת, בים, בנמל. במשרד, במשטרה, בצבא ובפרלמנט ובבית-הממשלה – תיעשה על ידינו, על ידי יהודים, זאת אומרת: עם עובד, שלטון העבודה.

דרך "החלוץ", 1944, **במערכה**,

כרך שלישי, עמ' 220.

מדינת ישראל לא תתקיים בלי קיבוץ גלויות. כשם שקיבוץ –גלויות זקוק לקיום המדינה, זקוק קיום המדינה לקיבוץ הגלויות.

מפנה היסטורי, תשיח, **בהילחם ישראל**, עמ' 225.

קיבוץ הגלויות הוא יעודנו הלאומי. כל מערכת החוקים במדינת ישראל צריכה להיות ערוכה לקראת קליטת העליה בחיי הכלכלה והמשק, התרבות והחברה, לקראת מזיגת שבטי ישראל השבים לחטיבה לאומית ותרבותית אחידה, לקראת הבראתנו הגופנית והמוסרית על אדמת המולדת וטיהור חיינו מהסיגים והפסולת שדבקו בנו בחיי התלות והנכר בגולה. למדינתנו לא תספיק מערכת חוקים שמטרתם העיקרית היא שמירת הקיים,

הקימונו מדינה דינמית שפניה ליצירה וחידוש, בניה והרחבה. כיבושים ושינויים. משפט המפגר אחרי התפתחות החיים, שאינו אלא סיכום הניסיון והלקח של העבר, לא יסכון לנו. אנו זקוקים למשפט שיקדים פני העתים, שיהא רואה את הנולד, שיעצב את המתהווה והמתחדש ויפנה דרך לשינוי פני המציאות. המהפכה שבהקמת המדינה אינה אלא הקדמה למהפכה הכפולה שתחול בגורל העם, שיתכנס מפזוריו ויתערה במולדת ובגורל הארץ, שתתנער משממותיה. החוק במדינת ישראל שומה עליו לחנך למהפכה כפולה זו ולפלא מעגלותיה.

מהפכת הרוח, 1949, **חזון ודרך**,
כרך ראשון, עמ' 33.

רק בקיבוץ גלויות גנוזים הכוחות האדירים הדרושים לקימום הארץ. בקיבוץ גלויות מרוכזת כל תקוותנו ההיסטורית ובו תלוי מעמד ישראל בעולם.

התפטרות הממשלה, 1950, **חזון ודרך**,
כרך שני, עמ' 293.

העלילה הגדולה והחדשה, שלא היתה עוד דוגמתה בתולדות ישראל, ואשר רק היא נושאת בכנפיה מהפכת גורלנו – היא עלילת קיבוץ־הגלויות.

התפקיד החלוצי בקיבוץ הגלויות, 1950, **חזון ודרך**,
כרך שלישי, עמ' 18.

אחד מחכמינו הקדומים אמר: גדול קיבוץ גלויות כיום שנבראו בו שמים וארץ. קיבוץ גלויות אז לא היה אלא חזון, חזון עתיק רחוק, הילכתא למשיחא. וחזון זה נעשה בימינו מציאות חיה, דינאמית, מהפכנית, המשנה גורלנו בעולם ומתנה קיומה, בטחונה ועתידה של מדינתנו המחודשת.

שם, עמ' 19.

לקיבוץ הגלויות המתרחש בימינו אין דוגמה בכל ההיסטוריה הארוכה שלנו, ולא בהיסטוריה של שום אומה ולשון אחרת. לא היתה לשום עם תפוצה כתפוצתנו, שנמשכה אלפי שנים ונתפשטה בכל הארצות בחמשת חלקי־תבל, לא היתה כמוה בתקופת יציאת מצרים או שיבת בבל.

שם.

קיבוץ גלויות – זהו טעם קיומה של מדינת ישראל, טעם צמיחת הישוב, ההגנה; זהו מקור הגבורה שלנו במלחמה; זהו המניע והרוח החיה במפעל היצירה ובפיתוח הארץ; זהו פשר הזיקה העמוקה של המדינה לעם ישראל כולו. כל המעשה שעשינו בשלושת הדורות

ובשתי שנות הפלאים האחרונות אינו אלא הכשרה והכנה לעיקר העיקרים – לקיבוץ גלויות.

שם, עמ' 20-21.

כל סיסמה של חלוציות, של ציונות גדולה, של סוציאליזם מהפכני ושמות יפים ומצלצלים מתרוקנת מתכנה – אם אינה עומדת במבחן קיבוץ-גלויות.

התפקיד החלוצי בקיבוץ הגלויות, 1950, **חזון**

ודרך, כרך שלישי, עמ' 28.

גם ההתישבות החלוצית לא יעמדו לה כל ערכיה היקרים – אם לא תדע לעמוד במבחן קיבוץ גלויות.

שם, עמ' 25.

כל הישובים בארץ אינם אלא איים מעטים בתוך ים השממה הגדול התופס רוב רובה של מדינתנו. הערבים התקיימו מאות בשנים במדבר, – הם גם הפכו הארץ לשממה – וזה פשר תבוסתם וסוד נצחוננו. אנו לא נוכל להתקיים לאורך-ימים בשממה – מבלי קיבוץ גלויות לא נפריח השממה. והמולדת לא תיבנה. הבור לא יתמלא מחוליתו.

שם, עמ' 20.

בלי קיבוץ גלויות מדינה זו לא תעמוד, לא תיכון, לא תיבנה, לא תתגונן.

שם.

בלי קיבוץ גלויות לא תיכון קוממיותנו. ומדינתנו לא תקום.

שדר ליום העצמאות, 1950, **חזון ודרך**,

כרך שני, עמ' 159.

מפעל האדירים שההיסטוריה הטילה על מדינה צעירה זו – קיבוץ גלויות והפרחת השממה, לא יתכן בלי מאמץ קולקטיבי מתמיד להעלות המתח החלוצי, רמת הידיעות, האיכות המדעית, כושר הפעולה, פריון העבודה וטיבה בכל משלוח-יד בישראל – החל באנשי-מדע ועובדי-רוח וגמור באנשי-עבודה-ועסק.

הרפואה בישראל, 1950, **חזון ודרך**,

כרך שני, עמ' 222-223.

בטחוננו תלוי בקיבוץ גלויות ורק בו. בו תלוי עתיד האומה והארץ. רק קיבוץ גלויות יבנה את הארץ; הישוב הקיים. על אף כשרו החלוצי, אינו מסוגל, כשהוא לבדו, לחונן הריסות

המולדת. את הארץ השוממה הזו יבנו רק קיבוצי הגלויות, אם כי הם כאילו נופלים מהישוב הקיים בתרבותו ובחלוציותו. רק בקיבוץ גלויות גנוזים הכוחות האדירים הדרושים לקימום הארץ. בקיבוץ גלויות מרוכזת כל תקוותנו ההיסטורית ובו תלוי מעמד ישראל בעולם.

התפטרות הממשלה, 1950, **חזון ודרך**,

כרך שני, עמ' 293.

קיבוץ גלויות הוא תנאי מוקדם ותהליך מלווה לגאולתנו ולשחרורנו הלאומי והחברתי. ורק בו יש בטחון, קיום עצמאי ועתיד איתן לישראל, ורק בכוחו נבנה, נעצב ונגשים החברה החדשה של אומתנו המתחדשת והמתעצמת אשר תשתלב בחברה החדשה של המין האנושי כולו.

מונחים וערכים, 1957, **חזות**, ג, עמ' 8.

היתוך של הגלויות

הרחבת העליה תדרוש מאתנו מאמצים גדולים למען עיצוב אחדות האומה. האומה הזאת הולכת ונבנית מקרעי שבטים ויש צורך להתיך את אבק האדם היהודי המפוזר בעולם, שישב ארצה, בכור העצמאות ומסגרת ההווה הממלכתית. יש צורך לגבש צביון וסגנון עברי שלא היה קיים, שלא יכול היה להיות קיים בגולה, בתור עם נטול מולדת, עצמאות וחירות לאומית.

יש צורך להחיות ולהגביר את הקשר עם המאור המפרה שבעברנו בלי להשתעבד אל הירושה החנוטה שעבר זמנה. יש צורך לסול דרך לחזון אחרית הימים שגדולי הרוח באומה האמינו בו תמיד. יש צורך להנחיל את התרבות היהודית והאנושית להמוני עולים.

תפקידם של אנשי הרוח, 1949, **חזון ודרך**,

כרך ראשון, עמ' 83-84.

היתוך מהיר של הגלויות יתכן אך ורק בקרב הנוער, שיצא מכלל הילדות ולכלל בגרות לא הגיע, ויש ביכולתנו לעצבו ולצור דמותו לפי דרכי התקופה המכרעת של הנחת יסודות. לנוער זה יש להנחיל ברכת הטבע של ארצנו, נופי רמותיה בגליל וערבותיה בנגב, קסמי ירושלים אשר הרים סביב לה ומרחבי התכלת של ימינו, נקנה לו תמצית סגולתם של דברי ימיה המופלאים של אומתנו במסעה הארוך רב־הסבל־והגבורה על במת העולם ונפתוליה הפנימיים והחיצוניים. נחסן ונחשל גופו בסירים ובמחנות עבודה. נטפח בו סגולות היצירה החלוצית הגנוזות בכל אדם על ידי משקי נוער ומפעלי־בראשית על גדות ים־המלח ובערבות הנגב וברמות הגליל; ונרגיל אותו לנטוע מחשפי־הרים ולהפרות אדמה שוממה ולהיאבק בפגעי הטבע ולנצחם.

נכשיר את הנוער להרפתקה הימית – מגדולי הרפתקאות הכיבוש של עוז-הרוח האנושי. ארצנו נתברכה בשני ימים ובהם צפון מקור לא-אכזב של עוז וישע. גופני וכלכלי; ילמד כל נער לנהוג סירת-מפרשים וידע להשתלט על איתני הטבע של מרחבי-ימים. נרגיל את הנוער לחיי שותפות ואחוה ועזרה הדדית – ויהרסו מאליהן מחיצות העדות והשבטים. וקרעי העבר והמרחקים – יאוחו במהרה.

כור מצרף לעם, 1951, **חזון ודרך**,

כרך שלישי, עמ' 258.

בכור ההיתוך של אחווה יהודית ומשמעת צבאית יצורף כליל-האדם הזורם מגלויות-נכר, יזוקק ויטוהר מסיגיו הזרים הנפסדים, ימחקו המחיצות העדתיות, ותחושל אחדות נאמנה של אומה מחדשת נעוריה, יונקת מעבר עתיקי-ומין, גדול-עלילה ורב-מאבקים, נבנית ומתעלה בעבודה חלוצית ובת-חורין, נאזרח בגבורה, עוז ותעצומות, וצמודה לחזון אחרית-הימים שהגיעה תקופת ביצועו.

יחוד ויעוד, 1950, **חזון ודרך**,

כרך שני, עמ' 47.

העם היהודי הוא מהעמים המעטים בעולם, המקיים זה למעלה מאלפיים וחמש מאות שנה חינוך כללי, ואשר גם באבדן עצמאותו ומולדתו ובנדודיו שמר על חינוך בניו כעל בבת עינו.

אולם חלק גדול של העולים באים אלינו ללא ידיעת אלפא-ביתא, ללא סימן של חינוך יהודי או אנושי. שניים גרמו לכך: הזמן והמקום. הם ילידי תקופת חורבן והרס בעולם, תקופת מלחמות העולם והירידה החמרית והרוחנית הכרוכה בהזדעזעות מוסדות תבל, והם יוצאי ארצות חשוכות, נידחות, מדוכאות ועשוקות.

הקליטה הרוחנית של עליה זו, מיזוגה ועיצובה, הפיכת אבק אדם זה לאומה תרבותית, יוצרת, עצמאית ונושאת חזון – היא מלאכה לא קלה, וקשייה אינם קטנים מקשיי הקליטה המשקית. נדרש מאמץ אדיר, מוסרי וחינוכי, מאמץ מלווה אהבה עמוקה וטהורה לאיחוד נידחים אלה בחיק חברתנו, תרבותנו, לשוננו ויצירתנו, לא כגומלי חסדים – אלא כשותפי-גורל.

גם החיל שעשינו אנחנו, ותיקי הישוב, לא בעצם ידינו בלבד עשינוהו, – אלא גם קיבלנו מורשת יקרה מאבות אבותינו ועמדנו על שכם הדורות שקדמו לנו, נחלתנו זו היא נחלת העם היהודי כולו, ורק כנחלת העם כולו תתקיים. בתוך העולים עשוקי-החינוך גנוזות כל אותן הסגולות והאפשרויות אשר עשו את בוני הישוב עד עכשיו למה שהם; ואין דבר שנעשה על ידינו עד עכשיו – בשטח הכלכלי, המדיני, הצבאי והרוחני – אשר יבצר במשך הזמן גם מאת העולים האלה, אם הם יקבלו מאיתנו העזרה והטיפול שקיבלנו אנחנו.

מפעל-חינוך זה, שבו תלוי גורל המדינה לא פחות מגורל העולים, לא יעשה בבתי הספר בלבד, בלי ספק, הדור הצעיר החדש אשר יוולד פה או יגדל בתוכנו בתוך העליה החדשה, יתערה ויתחזק לא פחות מילדי הוותיקים. אולם אין אנו רשאים ויכולים לחכות עד שיגדל דור חדש. מפעל החינוך והמיזוג מן ההכרח שיחול על כל העולים לגיליהם השונים. התמורה העמוקה והמהירה שאפשר לחולל בילד, כמובן שאין לבצע אותה באותו הקצב ובאותה הקלות בעולה בוגר. אולם יש לנו מלבד בית הספר מכשיר חינוכי אדיר אונים – וזהו הצבא.

יחוד ויעוד, 1950, **חזון ודרך**,

כרך שני, עמ' 38-39.

המדינה אינה רשאית להתעלם מהסכנה הצפויה בהבדל הרב שבין רמת החיים הכלכלית והתרבותית הגבוהה בערך של הישוב הוותיק ברובו הגדול, לבין הרמה הנמוכה והירודה של העליה החדשה ברובה הגדול; הסכנה מחמירה בגלל העובדה, שבעלי שתי הרמות השונות הם לרוב בני עדות שונות; והמדינה והעם נתבעים למאמץ דחוף לסתום פרץ הרה-אסון זה. עלינו להתור בכל המאמצים להגיע בזמן הקרוב ביותר לידי מינימום לאומי בשיכון, בהתישבות, בתרבות. הדבר שנעשה במאמצים גדולים ובתוצאות חיוביות בצבא, – מתן מינימום של חינוך, יהודי וכללי, לכל המגויסים, שרובם באים מארצות ירודות ועשוקות חינוך, ובחלקם הגדול אינם יודעים קרוא וכתוב, – יש לעשות להמוני העולים החדשים גם בשטח התרבותי וגם בשטח הכלכלי. לא ביום אחד ייעשה הדבר. המעמסה הרובצת על המדינה היא כמעט לאין נשוא; אבל לא נוכל להחזיק מעמד זמן רב, אם יתמיד בתוכנו הבדל-הרמות בין שני "גזעים" כביכול, מיוחס ונחות דרגה.

שם, עמ' 287.

כל זמן שהיהודים חיים בפזוריהם בארצות הגולה, המרחקים וההפרשים חברתיים והתרבותיים בין שבט לשבט אינם מורגשים וכולטים. יהודי בתימן, יהודי בפרס ויהודי בארצות הברית מרגיש עצמו כיהודי ושונה משאינם יהודים. ברגע שגלויות רבות ושונות מתקבצות בארץ – מיד מזדקק ומתבלט השוני העצום, שוני שמגיע לידי סתירות וניגודים והפרשים ומרחקים עצומים, בלשון, בתרבותי בהשכלה, בהרגלים, באמונות, בהליכות, בשיח-ושיג, ביחס לעבודה, במנהגי הדת. במקום המושג המופשט של יהודי – שיש לו תוכן מסוים בכל אחת מהתפוצות, ומאחד כאילו מרחוק כל התפוצות, מופיעה מציאות מגוונת ומנומרת רבת-מחיצות ומלאה זרות ונכר, ללא לשון משותפת, ללא הבנה הדדית, ללא אפשרות לגור יחד, ללא אפשרות אפילו להתפלל בבית כנסת משותף, – ונדרשים מאמצי-חינוך כבירים וסבלנות על-אנושית ואהבה ללא-גבול למען אחת קרעים אלה, למען קירוב הלבבות, למען לכד אבק-אדם זה המכיל בתוכו חומר-נפץ-והדף מרובה – לחטיבה אחת חברתית, ממלכתית, להתערב בכור-צרף לאומי ולחשל מחדש אחדות נאמנה של

אומה מחדשת נעוריה, מושרשת במולדתה, אחראית לגורלה, יוצרת משקה ותרבותה, יונקת מעברה וצמודה לחזון עתידה.

דבר זה לא יעשה בלי תנופה חלוצית גדולה של אנשי הרוח והעבודה וטובי הנוער בארץ ובעט, בלי התנדבות המורים, הסופרים, הרופאים, המתישבים הוותיקים ונאמני העם בכל המקצועות וענפי המשק והעבודה בכפר ובעיר. וכל זמן שלא יעשה הדבר, אנו נעמוד בפני קשיים פנימיים חמורים הצופנים בחובם סכנות קשות לשלומנו, להתפתחותנו, וגם – לבטחוננו.

המדינה והתנועה הציונית, 1951, **חזון ודרך**,
כרך שלישי, עמ' 199.

עמוקה ותהומית במיוחד היא מהפכת הבת והאשה העברית החוזרת למולדת מגיטאות ארצות האיסלם, בהן נחשבה האשה כמקנת-כסף וכשפחה חרופה. במולדת המשוחררת שווה בת-ישראל בזכויותיה ובחובותיה, במעמדה המשפטי והכלכלי, לבן ישראל, וכל הזכויות שיש לגבר – יש לאשה; בעבודה, בהגנה, במלחמת השחרור, בחינוך, בספרות, ביצירה המשקית והתרבותית – תופסת האשה בישראל מקום כבוד מלא-זכויות שכם אחד עם הגבר, והשפלת כבוד האדם באם, באשת-איש, בבת – הנהוגה בארצות הנחשלות והירודות – פוסקת עת דרוך רגל העולה העברית על אדמת המולדת. ונשי ישראל מתימן, בבל, פרס, ומרוקו, כנשי ישראל מפולין, גרמניה, דרום-אפריקה וארצות הברית הן אזרחות בנות-חורין ושוויות-זכויות במדינת ישראל וכל שדות הפעולה בעבודה, בתרבות וחינוך, במדע, בצבא, בהנהלה, בשלטון – פתוחים לפנייהם במידה לא פחותה מאשר בפני אחיהן וחבריהן.

שתי מהפכות, 1951, **חזון ודרך**,
כרך שלישי, עמ' 271.

מבחינת המהות האנושית והתכונות היסודיות אין כל הבדל ממשי בין עדות שונות, ואין מונופולין לשום שבט בישראל בסגולת-דעת ובכושר עבודה וביתרון חלוציות. יוצאי אירופה ואמריקה כילידי אפריקה ואסיה, מוכשרים במידה שווה להגיע לאותה רמה תרבותית וחברתית, אם יעמדו באותם התנאים ויקבלו אותו החינוך.

ליום העצמאות החמישי, 1953, **חזון ודרך**,
כרך רביעי, עמ' 210-211.

המדינה עשתה ועוד תעשה רבות למען הפיכת אבק-אדם לעם אחיד ולמען עקירת המחיצות שבין עדות רחוקות זו מזו. בית ספר ממלכתי לכל ילדי ישראל, שירות כללי בצבא-הגנה לישראל. חוקי-שוויון ומלחמה בכל אפליה עדתית – באלה תסייע המדינה למיזוג הגלויות. אבל כל אלה אינם מספיקים.

מי כמונו היהודים יודע שחוק שוויון על הניר אינו מביא שוויון בחיים. ופעולת המדינה

לפיי-שעה היא איטית, ותוצאותיה ייראו רק בעוד דור אחד או שניים – ולנו אין זמן. רק על ידי התנדבות עממית של מורים, מחנכים, מדריכים, עובדי מדינה, פועלי-חרושת, חקלאים ונוער, רק על ידי תנועה של טובי הוותיקים להתמזגות אמיתית עם העולים בחיי יום-יום – יקום מיזוג גלויות בקצב ובתנופה, כפי שהוטל עלינו על ידי צו הגורל.

השליחות והמפעל, 1954, **חזון ודרך**,

כרך חמישי, עמ' 226.

העלילה האדירה ביותר אחרי מלחמת הקוממיות היתה – קליטת שלושת רבעי מיליון עולים מכל קצווי-תבל. רובם מהגלויות המרודות ביותר במזרח-אירופה, בצפון-אפריקה ובארצות הנחשלות באסיה.

עלילה גדולה זו, שאין דומה לה בתולדות ישראל, היתה מלווה כישלון עצום: התנכרות הישוב הוותיק לעולים החדשים. המדינה עשתה בגדר יכולתה ובעזרת התנועה הציונית למען קיבוץ הגלויות: הסיעה העולים ארצה, שיכנה אותם בשיכוני ארעי וקבע, דאגה לתעסוקתם, לבריאותם, לחינוך ילדיהם; אבל בכוח המדינה בלבד אין לבצע קליטת עולים ומיזוג גלויות בקצב ובממדים כפי שנדרש מאתנו. אין ספק שכל אנשי הישוב היו חסידים נלהבים וכנים של קיבוץ גלויות ותמכו בכל לב במדיניות של עליה בלתי-מוגבלת, אבל רק מעטים גילו יחס של אחווה יהודית ואנושית כלפי העולים: הכל סומכים על המדינה שהיא תעשה מלאכת קליטת העולים, והיא עשתה לא-מעט; אבל מיזוג-הגלויות לא יעשה בכוח המדינה, אלא בכוח הרצון הטוב של העם. ורצון טוב זה לא בא לידי גילוי.

רוב העולים באו מארצות נחשלות, והיו מחוסרי-הון ועשוקי חינוך והשכלה. הישוב הוותיק התנכר לאחיו הרחוקים שזכו להיגאל במדינת ישראל. קמו שני עמים בישראל: עם ותיק מושרש במשק, בתרבות, בהווי שנתפתחו בשלושת הדורות בעזרת טובי הכוחות שבעם היהודי כולו, ועם של עולים, שההיסטוריה התאכזרה לו ושללה ממנו גם עושר רוחני וגם עושר חומרי.

לא נוכל להתקיים לאורך-ימים במצב זה של קיום שני עמים, אל יתימר הישוב הוותיק שממנו תצא תורה ובניו יהיו עורכי-דין ופקידים ומנהלי מוסדות ומורים וסופרים, והעולים יהיו חוטבי-עצים ושואבי-מים. לא יהיה כדבר הזה בישראל. או שכולנו נעלה – או שכולנו נרד; או שהמדינה כולה תהיה כעיראק וכלבנון, או שהעולים יתעלו לדרגת הישוב הוותיק, ויחד נשמור על הרמת המוסרית והתרבותית של מדינתנו. לא יחולק בית-ישראל. התמזגות הגלויות היא שאלת-חיים למדינת ישראל, והתמזגות זו לא תבוא אם הטובים והמוכשרים והמחוננים שבתוכנו לא יחיו יחד עם העולים ולא יתעלו יחד עמהם. עד עכשיו עשו זאת רק מעטים ובודדים, בעיקר מתנועת המושבים. אפילו המורים, שמילאו תפקיד מכריע בתולדות התקומה העברית, לא נענו הפעם לצרכי העליה, וברוב ישובי העולים קשה למצוא מורה ההולם את תפקידו.

אתם, בוגרי בתי הספר התיכוניים, תלכו בקרוב לשרת בצבא. שם תיפגשו עם המוני עולים בני גילכם. רבים מהם לא קיבלו החינוך שזכיתם בו. אתם, בצבא ניתנת לכם הזדמנות ומוצגת לכם התביעה – להתמזג עם העולים. איני יודע אם בבית הספר נאמר לכם מה צפוי לכם ומה יידרש מכם בצבא. קודם כל תידרשו, כמובן, להיות מסוגלים לשמור על בטחון המדינה ולהיות חיילים מאומנים, ממושמעים ועזיזים, אנשי יזמה וגבורה שאינם נרתעים מכל סכנה. אבל צבא-הגנה לישראל הוא יותר מבית ספר צבאי. התנאים המיוחדים של התהוות המדינה הזאת צוו על צה"ל להיות גם בית היוצר של אומה אחידה, לוחמת ויוצרת, זקופת-קומת ועטורת חזון וגבורה. על הצבא לפרוץ כל המחיצות העדתיות והארציות והבדלי המעמדות והמוצא; עליו לאחות קרעי השבטים והגלויות. בצבא קיים שוויון גמור. לכל חייל – אותם המדים, אותו השכר, אותם התנאים, אבל עליכם לדאוג לכך ששוויון זה לא יהיה חיצוני, פורמאלי בלבד, אלא שוויון-אמת המתגלה בשותפות של ערכים וסיכויים, וכל אשר נתן לכם בית הספר והעם בישראל, עליכם להנחיל במיטב יכולתכם לחברים לנשק, שלא זכו ללמוד בבית ספר תיכון או שלא יצאו מבית-טובים. בצבא יש לכם שליחות נוספת – להתעלות יחד עם המוני הנוער העולה המשרת אתכם יחד בצבא. ובצבא תתכוננו יחד עם חברים מהעולים לבנות במשותף המשק והתרבות והחברה בישראל – לאחר שתסיימו שירותכם בצבא.

קריירה או שליחות?, 1954, **חזון ודרך**,

דרך חמישי, עמ' 211-213.

החלוקה רבת-המשמעות המיוחדת לנו והמציגה לנו תביעות חמורות היא החלוקה בין הישוב הוותיק ובין רוב העולים החדשים. הבדלים מעמדיים היו בישוב גם לפני יסוד המדינה, אבל היינו עם אחד, לא רק בכוח אלא בפועל, ואחידותו של העם נתגלתה וגם נתחשלה ביתר שאת במלחמת הקוממיות. אין אנו מהווים עכשיו עם אחד בפועל, והפער בין הישוב הוותיק וחלק של הישוב החדש שנשתרש כבר בארץ ובין רובו של הישוב החדש – שלא נשתרש עדיין – צופן בחובו סכנות חמורות גם לבטחונה של המדינה גם למעמדה של תנועת הפועלים בעם. תושבי המעברות וישובי העולים הם מבחינה כלכלית וחברתית חלק של המעמד העובד, אולם אחדותו ואחידותו של המעמד העובד אינה נתונה מאליה ומחויבת המציאות. אין זה מן הנמנע שהמוני עובדים יתנו ידם לאויביה המושבעים של תנועת הפועלים. דבר זה קרה גם בארצות יותר מבוצרות, איתנות מארץ זו של קיבוץ גלויות. אפילו חברי ההסתדרות, שהם רוב בנין ורב מנין של המעמד העובד בארץ. אין זיקתם הרעיונית והחברתית לערכי תנועת הפועלים נתונה ומובטחת.

המדינה יכולה להתברך במאות הישובים החקלאים שהוקמו על ידי העולים החדשים מכל העדות ומכל הגלויות. אולם הפער החברתי, התרבותי והרוחני במקומו עומד. אם לא נצליח לשלוח לכל ישוב צוות של מורים, אחיות, רופאים ומדריכים מנוסים בחקלאות,

בבטחון, בחיי חברה, – אין כל בטחון שישוברים אלה יעמדו ביום פקודה, וגם בימי שלום הם עלולים להיות טרף לדימגוגיה ימנית ושמאלית ולתת יד לכוחות עוינים למדינה ומתנכלים לתנועת הפועלים. רק שותפות רבתי־ימים בין טובי הנוער הוותיק ובין העולים תסתום הפער הרה סכנות בטחוניות וחברתיות.

ההסתדרות במדינה, 1956, עמ' 33–35.

בטחון וצבא־הגנה לישראל

בטחון

שאלת הבטחון אינה יורדת מעל הפרק, כי נשאר בתקפה המציאות האובייקטיבית שלנו, היחידה במינה בתוך המציאות הערבית.

עובדה אובייקטיבית היא שאנחנו פה מעטים. אמנם הוכח לעולם כולו, מה שהיה לנו ברור מקודם, אם כי לא היה גלוי לעין, שלמרות היותנו מיעוט אנחנו הכוח הדינמי העיקרי במזרח התיכון, וגם כוחנו הצבאי הוא לא קטן ביותר. ודבר שני: הננו כוח ההולך וגדל על ידי עליה. דבר שלישי: הננו כוח השונה מבחינה כלכלית, תרבותית, סוציאלית וכמעט כל שאר הבחינות האנושיות, מהסביבה המקפת אותנו גם בארצות השכנות וגם ברוב ארצות המזרח.

עובדות אלו, כשהן לעצמן אינן מבטיחות מראש יציבות ביחסים שבין כוח קטן זה התוסס, מתפתח וגדל – לבין הסביבה המקפת אותו, אילו גם לא היו כוחות עולמיים שיש להם ענין לדכא ולהצמית את גידולו של הכוח היהודי, הגורר את התפתחות כלכלית, התקדמות סוציאלית ותגבורת העצמאות לכל הארצות השכנות. העמים העולים עלינו במספרם יהיו נוטים לפיתוי טבעי להצמית ולהשתיק את גידול כוחנו, אם גם לאחר כמה זמן יגדל מספרנו פי שנים, שלושה וחמישה; כי גם אז הם ישארו מרובים מאיתנו פי כמה.

לקראת הבאות, 1949, **חזון ודרך**,

כרך ראשון, עמ' 10.

בטחון מדינת ישראל אינו תלוי באמצעים חמריים בלבד – אפילו לא בעיקר – אלא בכשרו של העם כולו לעמוד בשער, בשעת הצורך, להילחם ולנצח.

מהפכת הרוח, 1949, **חזון ודרך**,

כרך ראשון, עמ' 38.

לא נשכון לבטח כל עוד ישא גוי אל גוי חרב ואיש ישתלט על רעהו.

שם, עמ' 40.

אנו נקיים את בטחוננו בשלושה דרכים: בכוח צבאי, במדיניות-שלום כלפי השכנים והעולם, ובעליה ובהתישבות.

מדינת ישראל והתנועה הציונית, 1949, **חזון**

ודרך, כרך ראשון, עמ' 121.

בבטחון כרוכה השאלה העליונה – להיות או לחדול.

בטחון וצבא, 1949, **חזון ודרך**,

כרך ראשון, עמ' 139.

צריך, שטובי הנוער שלנו, אנשי-המעלה מבחינה מוסרית-חלוצית ובעלי הכושר האינטלקטואלי הגבוה ביותר, יקדישו כל זמנם, כישורונם וחייהם לתפקידי הבטחון של המדינה, כי תורת הבטחון שהולכת ונעשית מיום ליום מורכבת ומסועפת יותר, אינה נקנית אלא למי שמוסר נפשו לה ועליה.

שם, עמ' 149.

בטחוננו אנו נשען לא על נשק ולא על צבא, אלא על דבר אחד בלבד – על העם כולו, על כשרו ומאמצו הכולל, המאוחד, העליון. אם העם כולו בשלמותו ובמלוא יכולתו לא ידע לעמוד במבחן – לא יועילו לו שום מבצר, שום כלי-זיין, שום צבא.

דברי תשובה, 1949, **חזון ודרך**,

כרך ראשון, עמ' 233.

בטחוננו בעתיד תלוי לא רק באמצעי המדינה, תחמשתה וזינה וציודה וסדריה – אלא ברוח ההתנדבות והמסירות והגבורה של הנוער שלנו. רק אלה יבטיחו שלומה של מדינת ישראל.

בכוח החזון והרצון החלוצי, 1949, **חזון ודרך**,

פרק ראשון, עמ' 268.

האויב המסוכן ביותר לבטחון ישראל – זוהי האינרציה המחשבתית של אלה האחראים לבטחון.

בהילחם ישראל, הקדמה, תש"י, עמ' 11.

קליטת עולים אינה כרגיל מתפקידי צבא, אולם בטחון ישראל אינו כבטחון אומות אחרות. בלי קליטת עליה, בלי הנחלת הלשון לעולים, בלי הצמדת העולים לערכי האומה ולחזונה

בעבר ובעתיד, בלי השרשתם בעבודה ובמשק, בלי הכשרתם להתגוננות, לאיחוי קרעי השבטים, בלי הפיכת אבק אדם ליחידה לאומית מגובשת – לא יתכן בטחוננו. משום כך הקימונו נח"ל. הנותן הכשרה חלוצית לנוער בצבא, ומשום כך נשלח הצבא למעברות. וחיילינו עושים עבודתם בקרב מחנות העולים במסירות, יעילות והצלחה. אולם קליטת העליה לא תיעשה על ידי הצבא בלבד; ודווקא משום שהיא בעיה בטחונית ממדרגה ראשונה, היא מוטלת על כל העם, על כל איש ואשה; ועל כל תא, ארגון וחיטה בישראל.

חוק ההתגוננות האזרחית, 1951, **חזון ודרך**,
כרך שני, עמ' 345-346.

גורם אחד הוא לדעתי עיקר־העיקרים ביכולת עמידתנו במבחן העליון הצפוי לנו ביום פקודה – זהו הגורם המוסרי.

לבטחוננו דרוש צבא, וצבא רב ומשוכלל בצידודו, במשמעתו ובכשרו הקרבי; דרושה לנו תחבורה מהירה ביבשה, בים ובאוויר; דרוש לנו קשר טוב עם כל הנקודות במדינה; דרוש לנו כושר טכני מקצועי ומדעי ממדרגה עליונה; דרושות לנו חקלאות וחרושת אשר יספקו צרכינו העיקריים מתוצרת המדינה; דרוש לנו נשק חדיש ומספיק מכל המינים. בלי כל אלה – לא נעמוד. אולם כל אלה כשהם לבדם – לא יספיקו, אם לא יהיה לנו עם נאזר גבורה, מאמין בשליחותו ההיסטורית.

לא הרובה, התותח והמטוס נלחמים ומנצחים, אלא האדם החי המשתמש בהם. וכשרו של אדם לעמוד בפני אש ומוות, יכולתו להילחם, לנצח ולמות, תלוי לא רק בכשרו הטכני ובידיעתו המקצועית – כי אם ברוח המפעמת בתוכו.

שם.

מלאך הבטחון עומד עלינו כחרב מתהפכת ומצווה עלינו איכלוס מהיר של אזורי הגבולות והשטחים השוממים הנרחבים.

שם, עמ' 345.

צרכי הבטחון קודמים לכל צרכי יחיד ולכל זכויות יחיד, ועושים מה שטוב לבטחון ולא מה שטוב ליחיד.

דברי תשובה, 1950, **חזון ודרך**,
כרך שני, עמ' 128.

בעיית־הבטחון היא בעיית־היסוד של מדינת ישראל.

חוק ההתגוננות האזרחית, 1951, **חזון ודרך**,
כרך שני, עמ' 335.

אין להחמיץ שום פעולה חיונית וחשובה ללא עונש כבד בסופו של דבר. אולם כל החמצה בשטח הבטחון, עלולה להיות פאטאלית, פשוטו כמשמעו: כל החמצה עלולה לחתוך גורלנו לחיים ולמוות. גורם הזמן קובע ומכריע בענייני בטחון, כאשר אינו קובע ומכריע בשום ענין אחר.

שם.

בטחון הוא פיקוח-נפש האומה.

חוק שירות הבטחון, 1951, **חזון ודרך**,
כרך שלישי, עמ' 91.

עלינו לדעת האמת הפשוטה, האלמנטרית והאכזרית גם יחד: לגבי בטחוננו עלינו להישען קודם כל אך ורק על עצמנו, על יכולתנו ועל כוחנו, ולא על כוחות חיצוניים, גם במקרים שכוחות אלה חייבים על פי המשפט הבינלאומי לעצור בעד המשחית. גם הפלישה הראשונה של צבאות ערב לארצנו היתה בה הפרה חמורה של מגילת או"מ, וחברות באו"מ היו חייבות למנוע התקפה זידונית זו, אבל אילו היינו מחכים אז להגנת או"מ וסומכים עליהן, היינו נמחים מכבר מעל פני האדמה.

חוק שירות בטחון תשי"ב, 1952, **חזון ודרך**,
כרך רביעי, עמ' 78.

לישראל יש בעיית בטחון חמורה שאין כמותה, ואין לה פתרון אלא בשתיים: בכוננות צבאית מאכסימלית ובחתירה מתמדת כנה וערה לשלום – שני הדברים האלה גם יחד. בבטחוננו אין לנו להישען אלא על עצמנו. – אוי ואבוי יהיה לנו אם אנחנו לא נראה שיש עוד כוחות בעולם, וכוחות גדולים ואדירים. אין אנחנו פועלים בחלל ריק, ויש הכרח שנוכל להישען גם על צדקתנו – ולא רק על כוחנו בלבד, אם כי בלי כוח, שום צדקה לא תעמוד לנו: אין צדק בלי כוח. והילכך בטחוננו הוא רק בשני הדברים האלה: בכוננות צבאית ובחתירה לשלום.

שם, עמ' 85-86.

עלינו להגמל מהאשליה האווילית המחוסרת כל שחר ונטולה כל יסוד – כאילו ישנו מחוץ למדינת ישראל כוח ורצון בעולם שישמור על חיי אזרחינו. כושר-התגוננותנו – הוא בטחוננו היחיד.

האומות המאוחדות ובטחוננו, 1954, **חזון ודרך**,
כרך חמישי, עמ' 123.

בטחון, זהו בלי-ספק שטח-פעולה של המדינה. ארגון כוחות הבטחון, אימונם וציודם – זהו עסקה של המדינה. צה"ל עומד אך ורק ברשות המדינה ולפיקודה, אבל בצבא בלבד לא יקום בטחוננו, בימים אלה תלוי הבטחון בכושרו הטוטאלי של העם, בכושרו המקצועי והמשקי, וקודם כל – בחוסנו הרוחני. צבא, תחבורה, תעשיה, מלאי מזון, ציוד וטכניקה לא יעמדו לנו – אם לא תקום הרוח בעם להגן בחרוף-נפש על חירותו וריבונותו. לשם כך דרושה אהבה למולדת, זיקה לחזון הגאולה, אחווה ואחדות יהודית, הכרה עמוקה שיש על מה להילחם ועל מה למות. זאת לא עושים בכוח המנגנון והחוק. רק מבצרים שייכנו בנפש הנוער הישראלי והעולה, יעמדו לנו ביום עברה.

השליחות והמפעל, 1954, **חזון ודרך**,
כרך חמישי, עמ' 226.

הגנה

בהגנה עצמית ראינו תמיד את יסוד בטחוננו וכבודנו בארץ. תנועתנו הכירה כל הזמן, שכל עוד לא ביצענו את מפעלנו ההיסטורי בארץ, הוטל עלינו לדעת להשתמש בזכות טבעית וקדושה זו. הגנה עצמית היא זכותנו וחובתנו. ובכל מאורנו נחזיק בה כל עוד יהיה צורך בה – ונדע גם לשקוד על טהרתה וצדקתה. כל שימוש-לרע בזכות זו היא פגיעה בקודש הקדשים ועושה את ההגנה פלסטר. כוחנו הוא בטוהר שאיפתנו וצדקת-מעשינו.

על מאורעות-אב, 1929, **אנחנו ושכנינו**, עמ' קס.

ההגנה – זהו אחד הנכסים היקרים ביותר שנוצרו אצלנו. אין בחיינו הציבוריים כלי יקר כמוהו, אף ארגון אחד בישוב לא שאב לתוכו כל כך הרבה התנדבות ומסורות ויקר-אדם כארגון ההגנה.

דרכי מלחמתנו, תש"ח, **בהילחם ישראל**, עמ' 64.

מההגנה ירש הצבא את הגבורה, את האמונה, את המסירות, ולא מעט – את כושר-הפעולה והיעילות המלחמתית. אלמלא ירושת ההגנה – ערכיה החלוציים, נסיונה הארצישראלי, מפקדיה הנאמנים – לא היינו באים עד הלום.

מיפנה היסטורי, תש"ח, **בהילחם ישראל**, עמ' 15.

ערכי החלוציות והתרבות במובנם העמוק והפורה ביותר הגיעו בהגנה לשיאם.

שם, עמ' 66.

קשה למצות החוב שהישוב, מדינת ישראל, האומה העברית בימינו ובדורות הבאים חייבים להגנה, מראשית ימיה ועד הקמת צבא-הגנה לישראל.

לקראת הבאות, תש"ח, **בהילחם ישראל**, עמ' 190.

המסירות העזה ממוות היתה נחלת ההגנה ונמסרה לצבא-הגנה לישראל.

שם, עמ' 191.

צבא-הגנה לישראל שלא פעל במחתרת ומאחוריו עמדה ממשלה מוכרת ומאורגנת פחות או יותר – עלה על ההגנה באימונו, בצידוד ובארגונו וביכולת פעולתו הגופנית והחמרית. אבל אפילו צבא-הגנה לישראל ושום צבא אחר בעולם לא עלה על ההגנה בכושר התנדבותו ומסירותו, ונכס גדול זה שהנחילה לנו ההגנה, יש לשמור עליו לא כעל מזכרת-עבר יקרה. אלא כעל ערך חינוכי בר-קיימא, רב-תוצאות ויקר-מציאות שלא יסולא בפז. יש לחנך לאורו הנוער והעם וצבא-הגנה לישראל – זהו נכס ההתנדבות, הנאמנות המסורה, התנדבות לשירות הבטחון והבנין של המולדת.

שם, עמ' 356.

כיצד עמדה ההגנה? בהתנדבות, במסירות ובגבורה של אלפי חברי ההגנה וחברותיה; התנדבות ומסירות שלא ידעו גבול ושלא על מנת לקבל פרס. לא פרס חמרי ולא פרס של תהילה או דרגה. מלבד מנגנון קבוע קטן שקיבל שכר, עבדו כל חברי ההגנה מתוך התנדבות חפשית, ובצנעה, באלמוניות קדושה שאין לפניה לא שבחים ולא הצטיינות ולא פרסומים, לא תארי כבוד ולא תודה ציבורית – אלא מילוי חובה נפשית, פנימית. מצפונית. חובה קדושה שאדם מוסר נפשו עליה בפשטות ובצניעות, כדבר מוכן מאליו, כצו-קיום טבעי, שאינו תלוי בגמול ואינו מצפה לשום תשלום חמרי או רוחני. זה היה – יחודה וכוחה, יסוד גבורתה ונצחונותיה של ההגנה: התנדבות נאמנה עד לסוף – ללא-תנאי, ללא שיור, ללא תגמול, ללא פרס.

במקום סיכום, 1949, **בהילחם ישראל**, עמ' 164.

פלמ"ח

אנשי הפלמ"ח גילו מה יכולים נערי ישראל לפעול גם כשהם מעטים וגם כשהם כמעט מחוסרי נשק. הם הביאו אתם את גבורת החזון המתגלם בהתישבותנו – בגולת הכותרת של היצירה הציונית בארץ.

מהגנה במחתרת לצבא סדיר, תש"ח, **בהילחם**

ישראל, עמ' 164.

צבא

כל דבר שיש בו משום טביעת צביון מפלגתי ליחידה צבאית הוא פסול ומסוכן.

אגרת לחבר בפלמ"ח, 1948, **בהילחם ישראל**,

עמ' 280.

צבא אינו ציבור אנשים הלבוש מדי-צבא ומצויד בכלי מלחמה. לא די בהתלהבות ובנכונות קרבית. בלי אירגון, אימון ומשמעת אין צבא.

בטחון וצבא, 1949, **חזון ודרך**,

כרך ראשון, עמ' 139.

"הקטנות" בחיי הצבא קובעות לא פחות, ולפעמים אף יותר, מ"הגדולות".

שם, עמ' 141.

אל פחד מצבאיות. זכיתי להיות בגדודים יהודים עם כמה חברים שהניחו את היסוד לתנועתנו בארץ. יבניאלי, בן-צבי, ברל כצנלסון ומאות חברים ותיקים אחרים היו במארגני הגדודים היהודים בארץ ובאמריקה במלחמה הקודמת. הצבאיות לא פגמה לא את יהדותם ולא את אנושיותם. הפחד מכפתור נוצץ אינו יונק מהסוציאליזם – אלא מהגיטו, אני רוצה שהכפתור של חייל יהודי יהיה מצוחצח, הכלי שלו נקי, וידו מאומנת כראוי להשתמש בו בשעת הצורך.

מדוע אאמין, 1943, **במערכה**,

כרך שלישי, עמ' 139.

הצבא הוא עמוד התווך של הבטחון.

חוק שירות בטחון, תשי"א, 1951, **חזון ודרך**,

כרך שלישי, עמ' 91.

צבא-הגנה לישראל

עצם קיומו של צבא עלול להיות דבר לא דימוקרטי, לא אנושי, לא ציוני ולא סוציאליסטי, כי צבא קיים לשם הרג והרס. אך אין מפלט, צוררינו רוצים להשמיד אותנו, ורק בכוח צבא נשבור רצון האויב ויכולתו להזיק לנו.

מהגנה במחתרת לצבא סדיר, תש"ח,

בהילחם ישראל, עמ' 151.

צבא בלי משמעת הוא כהתישבות בלי קרקע.

לקראת הבאות, תש"ח,

בהילחם ישראל, עמ' 193.

איני יודע חבר אנשים שמילאו פעם בהיסטוריה שלנו שליחות יותר אנושית, יותר יקרה, ולא אחשוש להגיד, יותר קרושה – מהשליחות שממלא עכשיו צבא-הגנה לישראל.

אגרת לחבר פלמ"ח, תש"ח,

בהילחם ישראל, עמ' 273.

עלינו להשתוות לצבאות המשובחים והמעולים שבעולם ולהגיע לשיא המחשבה, האמנות וההתכוננות הצבאית שבדורנו.

לקראת הבאות, 1949, **חזון ודרך**,

כרך ראשון, עמ' 15.

לצבא המסורתי לא ראו שום תפקיד מלבד תפקיד מלחמתי, אם כי אני בטוח שלצבאנו אנו יש גם יעודים חיוביים. כי על צבא-הגנה לישראל להיות אחד הכוחות הראשיים המעצבים דמות האומה ומהתכים אבק האדם של העולים המתכנסים מכל קצווי תבל ומכל תרבויות זרות – בכור המצרף של המולדת המתחדשת.

שם, עמ' 16.

אין אנו נופלים ביכולתנו השכלית וסגולותינו הנפשיות מטובי האומות בעולם. ואין שום סיבה לכך שצבאנו יהיה נופל מהצבאות המשובחים ביותר בעולם באיכותם, בחינוכם, באימונם, בידעתם, ברוחם. להיפך, יש הכרח שהצבא שלנו, ויהא קטן כאשר יהיה, יהיה הצבא המעולה, המשוכלל ביותר באימונו, במשמעותו, בארגונו, בכוחו ובחלוציותו, ועד כמה שהיכולת הכספית, והמשקית-מדעית שלנו מגעת – גם בצידור ובזיונו.

אם צבאנו יש לו תפקיד בבטחון המדינה, הרי הוא מוכרח להיות צבא אחיד. – – – נעשה ניסיון להכניס התפצלות בצבא – בבת עינה של תקומתנו. ועלי להזהיר את המדינה: אם הצבא שלנו צריך למלא תפקיד של בטחון, כלומר, לשמור על קיומנו ולהגן על גבולות מדינתנו – הוא יכול למלא תפקיד זה אך ורק אם יהיה צבא אחיד, אם הצבא (הצבא כולו, על כל חלקיו – בים, באוויר וביבשה, וכל ענף של הצבא ביבשה, באוויר ובים) כולו יהיה כפוף למרות אחת, למרות המדינה, ויהיה בו שוויון מוחלט (זה אולי המקום היחידי שיתכן בו ומוכרח להיות בו שוויון. כל חייל שווה בזכויותיו לחברו החייל, כל יחידה למשנה; אין מעמדות, אין יחסנים ונחותי דרגה). – – – אין דבר העלול לקעקע את משטר הבטחון שלנו מאשר הניסיון האווילי והפושע להכניס בצבא את

ההתפצלות הפוליטית והמפלגתית הקיימת בחיינו "האזרחיים", ואשר גם פה היא מנופחת ומפורזת למעלה מכל שיעור הגיוני ותיקין. ומדוע אחדות זו היא תנאי הכרחי לצבא? – משום שאין כמלחמה וסכנת המלחמה המחייבות מאמץ עליון וטוטאלי של כל העם. ולא יתכן מאמץ עליון טוטאלי אם העם כולו ללא הבדל, איננו בטוח שהצבא, והצבא כולו, קודש אך ורק למטרה הזאת: בטחון העם, בטחון המולדת, וכפוף אך ורק למרות אחת: מרות המדונה. – – –

לכל עם העומד כמונו במלחמת חיים ומוות – אחדות הצבא היא תנאי יסודי לייעילותו וצורך חיוני של הבטחון.

שם, עמ' 15-16-17.

בלי אחדות ובלי משמעת לא יכון שום צבא. לא במשטר זה ולא במשטר אחר. כל חבלה באחדותו של הצבא ומשמעתו היא חבלה מסוכנת בבטחון האומה והמדינה.

שם, עמ' 17-18.

חינוך חלוצי של הנוער, שממנה יבנה הצבא – הוא תנאי קודם לכושר התגוננותו ובטחונו בעתיד. ויותר אולי מאשר בכל צבא אחר הכרחי שצבאנו יבנה על הכרת יעודו וחזונו ההיסטורי של העם – ושליחותו החלוצית של הצבא עצמו.

שם, עמ' 17.

הצבא מוכרח להיות בית הספר של הנוער המתבגר, בית היוצר של אחדות האומה וגבורתה ותרבותה.

מהפכת הרוח, 1949, **חזון ודרך**,

כרך ראשון, עמ' 38.

כל עוד תיתכן מלחמה בעולם – לא נוכל להתקיים בלי צבא.

בטחון וצבא, 1949, **חזון ודרך**,

כרך ראשון, עמ' 138.

מלאכת הצבא – תורה היא. ותורה המסתעפת ומשתכללת מיום ליום; טובי המוחות האנושיים משקיעים את כל כושר מחשבתם בהעמקת התורה הזאת ובשכלול האירגון והציוד הצבאי ודרכי המלחמה. ולא הרי מלחמת 1939 כהרי מלחמת 1914, ותוך כדי מלחמת-העולם השנייה התחוללו תמורות ומהפכות באירגון הצבא וציודו והפעלתו, והתמורות לא נסתיימו ולא יסתיימו אף פעם. כל עוד תהיה סכנת מלחמה בעולם, לא יגיעו לקצן. נתחייב בנפשנו אם נניח שאין האויב שלנו מוכשר ללמוד וליהנות משכלולים בלתי-פוסקים אלה – ומכאן האחריות הרבה והכבדה אשר תוטל על סגל המפקדים שלנו: חובתם הראשונה ללמוד,

ללמוד וללמוד, בלי הרף, בלי ליאות, ובלי להשתעבד אף פעם לשיגרה – גם זו היעילה ביותר במומנט מסוים – כי אשר היה טוב אתמול, לא יספיק מחר.

שם, עמ' 140.

צבא-הגנה לישראל מראשית ברייתו אינו אלא שליח המדינה ועומד לגמרי ובהחלט לרשותה, והוא פועל ומופעל אך ורק על ידי עושה-דברה של המדינה, על ידי הממשלה. במדינה דימוקרטית – ואני מאמין שמדינת ישראל תהיה תמיד דימוקרטית – לא הצבא מחליט, אלא העם ונבחריו, והצבא מקבל הוראות מאת שליחי העם וכפוף לחוק. אין הצבא אלא מוציא לפועל את ההוראות שהמוסדות המוסמכים של המדינה נותנים לו, ולעולם אין הצבא פועל ולא יפעל על דעת עצמו. מעשי הצבא מודרכים על ידי הממשלה והיא האחראית להם.

על שביתת הנשק, 1949, **חזון ודרך**,

כרך ראשון, עמ' 196-197.

עלינו לעקור ולהרוס את ההנחה המוטעית, שירשונה מארצות ירודות ומפגרות, שצבא על פי עצם הווייתו הוא דבר-מה מטמטם, משפיל ומנוון. אמנם, יש צבאות כאלה בעולם, אך הם פרי משטר נחשל וירוד של מדינה, שממילא מקימה גם צבא ירוד. צבא באומה מתוקנת יכול להיות, וצבאנו חייב להיות, גורם מחנך, מעלה ומבריא. הצבא לא יעשה את שליחותו במדינת ישראל, לא כלפי חוץ ולא כלפי פנים, אם השירות הצבאי לא יהיה מכוון לקראת העלאת מעמדו הגופני, התרבותי והמוסרי של הנוער. צרכי הבטחון שלנו, וגם צרכי בנין אומתנו, לא יבואו על סיפוקם, אם הצבא לא יהפך לבית-יורש של נוער חלוצי לוחם, בריא בנפשו ובגופו, יוזם, עזיר וחשיר-פעולה, קל-תנועה וחרוץ-עבודה, שלא ירתע מכל קושי ומכל סכנה.

חוק שירות הבטחון, 1949, **חזון ודרך**,

כרך ראשון, עמ' 216.

לא רק אנשי-רוח מובהקים, אלא גאוני-מלחמה כחניבעל ונפוליון הכירו בערכו הצבאי המכריע של מותר-הרוח באדם. ולנו דרוש היתרון הרוחני יותר מאשר לכל צבא אחר בעולם, כי אנו מעטים.

שם, עמ' 217.

הצבא בימינו הוא המסגרת היחידה במדינה, שבו נעלמות כל המחיצות העדתיות, המפלגתיות, המעמדיות והאחרות. כל חייל שווה לחברו כמעמדו, בזכויותיו, במזונותיו, בשיכונו, במדיו. אחווה זו אסור שתהיה פורמלית וחיצונית בלבד, אלא יש למלא אותה תוכן חיובי, תרבותי, של יעוד ותפקיד, אחווה של התעלות חברתית תרבותית.

שם.

רק הצבא יכול וצריך לשמש גורם מלכד ומעלה בעיצוב דמותו החדשה של העם והקלטתו הנאמנה בתרבות ובחברה החדשה הנוצרת במדינת ישראל. תפקיד חינוכי זה בצבא הוא לא צורך לאומי פנימי בלבד, אלא גם תנאי הכרחי לבטחוננו. צבא-שכירים שאיננו מעורה בעצמאות העם וחזון עתידו, לא יעמוד במבחן, כשיצטרך להילחם מעטים נגד רבים.

שם.

היסוד לחינוך הצבאי מוכרח להיות גם יזמה אישית וגם משמעת ופעולה קיבוצית. בלי משמעת יהפך הצבא לאספסוף מזוין שיש בו סכנה לא רק לבטחון המדינה מבחוץ. אלא גם לקיום המדינה בפנים. האינדיבידואליזם היהודי אינו מקבל בנקל עול משמעת לא מחוץ לצבא ולא בצבא. ועלינו להתגבר על ליקוי זה בתכונתנו. משמעת אין פירושה שלילת החירות האישית. המשמעת מקורה באחריות-גומלין, בשותפות-גורל ובזיקה נאמנה לכלל, למדינה ולאומה. התכונה החלוצית ויסוד המשמעת הם שני עמודי-התווך, שעליהם יעמוד צבאנו, כדי שיעשה בשלמות את התפקידים המוטלים עליו, למען בטחון המדינה ושלומה.

שם, עמ' 221.

הצבא במדינתנו, ככלל מדינה דימוקרטית, אינו אלא זרועה-הביצוע של מדיניות העם החפשי והפוסק.

דברי תשובה, 1949, **חזון ודרך**,

כרך ראשון, עמ' 227.

הצבא הוא גורם מתנך: לסדר, לעבודה, לדייקנות, לידיעת הארץ, לעזרה הדדית, לפיתוח החושים והסגולות הגופניים והרוחניים, לנאמנות ולהקרבה עצמית, לחיי עם ומדינה, לבנין הארץ, לחלוציות.

לשרות העם, 1949, **חזון ודרך**,

כרך ראשון, עמ' 282.

על צבאנו שומה להיות בית-היוצר לנשמת האומה המתחדשת, על צבאנו שומה ללכד ולמזג הגלויות השונות, לאחה הקרעים של שבטי ישראל, להשריש הנוער בעבר האומה ובחזונה לאחרית הימים, לטפח בו גבורה ואחוה המשולבות זו בזו.

בעקבות דבורה, 1951, **חזון ודרך**,

כרך שלישי, עמ' 80.

הצבא שלנו יש לו שליחות לא רק בימי מלחמה – אלא גם ואולי ביחוד, לימי שלום. הוא צריך לעצב דמות הנוער, ועל ידי כך – דמות העם.

שם.

לא יתכן צבא בלי משמעת ברזל וכלי חישול התכונות הגבריות של האדם: אכזריות כלפי עצמו, אי־רתיעה מפני כל מכשול וקושי.

שם.

המשמעת בצבא אינה כמשמעת הטבע, זו האחרונה טבועה במהות הדברים מנתינתם. המשמעת בצבא מוטלת עליו מבחוץ, ורק על ידי אימון הרגל וכפיה היא מכה שורשים ונותנת תוצאות. הצבא חייב לפעול מתוך תיאום רב ולמטרה מסוימת ויעודה, שסכנת חיים כרוכה בה, וכלי משמעת חמורה וכפויה לא יתכן התיאום ולא תושג המטרה. המשמעת בצבא היא כאוויר לנשימה, ויש להקפיד עליה בכל חומר הדין. אבל כמשמעת בלבד לא סגי; ואם כי כל חייל וכל מפקד חייב למלא את הפקודה שהוא מקבל בלי ערעורים – אין במילוי פקודה בלבד משום החובה הצבאית, והמשמעת השלמה והנאמנות המדויקת ביותר במילוי הפקודות, כשהן לבדן, לא ישיגו התכלית הרצויה בצבא בלי הפעלת היזמה של המפקד והחייל ושל כל יחידה צבאית בכל מקרה ומקרה. וכל משמעת העלולה להחניק ולהמית יזמתו של החייל ולפטור אותו מאחריות אישית – יש בת סכנה והיא מחטיאה מטרתה.

על היזמה בצבא, 1951, **חזון ודרך**,

כרך שלישי, עמ' 228.

כל אדם שהיה בצבא הוא אזרח טוב יותר מזה שלא היה בצבא. בצבא הוא לומד מקצוע, עבודה או פקידות, ומתרגל להיות אדם הבטוח בעצמו.

חוק שירות הבטחון תשי"ב, 1952, **חזון ודרך**,

כרך רביעי, עמ' 95.

לצבא-הגנה לישראל יש, כמובן, כל התפקידים שיש לכל צבא במדינה תרבותית שוחרת שלום: לשמור על בטחונה ושלומה של המדינה. אולם כשם שמדינת ישראל שונה בכמה ענינים יסודיים מכל שאר המדינות, כן גם צה"ל, הוטלו עליו תפקידים שלא ידעו צבאות אחרים.

יעודה המרכזי של מדינת ישראל הוא קיבוץ גלויות ועל צה"ל הוטל להיות אחד הגורמים הראשיים במיזוג הגלויות. על מדינת ישראל שומה לבנות ארץ נשמה, ועל צה"ל לשמש עוז רב־כוח בתפקיד ריקונסטרקטיבי זה.

הצבא קולט בתוכו יוצאי ארצות שונות, חניכי תרבויות שונות, ומשוללי כל תרבות וחינוך, מעולי הארצות הנחשלות. על הצבא להפוך ערב־שבטים זה עם כליל לשונות, לחטיבה לאומית אחת, להנחיל להם ערכי היסוד של מדינת ישראל ולהכשירם לתפקידים החלוציים של בנין ארץ והפרחת שממה.

צה"ל, 1952, **חזון ודרך**,

כרך רביעי, עמ' 103–104.

הצבא נתון במסגרת חמורה של משמעת. אין הוא פועל על דעת עצמו. הוא מכשיר בידי המדינה. אמנם המונח מכשיר אין להשתמש בו לגבי אנשים, אבל הצבא הוא מכשיר, הוא מכשיר האומה. לא הצבא קובע מה תעשה האומה, ולא הצבא קובע מה יעשה הצבא. על הצבא לעשות רצון האומה. ולעשות אך ורק רצון האומה. האומה יכולה לעשות שגיאות. זה ענינה. היא תשנה והיא תתקן. בכל תנאי ובכל זמן על הצבא לבצע מדיניותה של האומה – ותהא המדיניות אשר תהיה.

חוק השיפוט הצבאי, 1952, **חזון ודרך**,

כרך רביעי, עמ' 174.

בלי משמעת וסדר – אין צבא. משמעת בלבד לא מספיקה, לצבא דרושה נאמנות ומסירות. לצבא דרושה רוח חלוצית. לצבא דרוש רעיון מדריך ומחנך. אבל אין לסמוך על רעיון ורוח בלבד. הכרחית מסגרת של משמעת-ברזל. אין שום צבא בעולם סומך על הרוח בלבד.

שם, עמ' 177.

צה"ל בנוי על יסוד איתן, וסגל המפקדים ורכבות החיילים ביבשה באוויר ובים – ראויים לשליחותם.

מכתב לנשיא, 1953, **חזון ודרך**,

כרך חמישי, עמ' 12.

צבא-הגנה לישראל – מבטח-עוז של המדינה ובית היוצר להעלאת האדם וליכוד העם בישראל.

דברי פרידה לעם, 1953, **חזון ודרך**,

כרך חמישי, עמ' 14.

צבא-הגנה לישראל נתברך בסגל מפקדים מחוננים ומסורים, שבאו אליו מוותיקי ההגנה, מבחירי פלמ"ח, מקציני הבריגדה העברית ושאר היחידות בצבא הבריטי, וממתנדבים מומחים שהגיעו אלינו מארצות הגולה עם פרוץ המלחמה.

מפקדי ההגנה והפלמ"ח הביאו אתם לצבא-הגנה לישראל קשר עמוק עם מפעל הגאולה הלאומית ויעודיו ההיסטוריים, רוח חלוצית, ידיעה אינטימית של שבילי הארץ, חברות נאמנה ופשטות שבגבורה, כושר לחימה פארטיזנית, אינטואיציה קרבית עמוקה.

קציני הבריגדה ושאר היחידות הצבאיות הביאו אתם אף הם כל הסגולות הנזכרות, כי גם הם היו חניכי ההגנה. אבל הם, יחד עם מתנדבי חוץ לארץ, הורישו לצבא-הגנה לישראל ידיעות מקצועיות של צבא סדיר, נסיון קרבי של מלחמת-העולם השנייה, הכשרה יסודית במקצועות צבאיים חיוניים, שאנשי ההגנה והפלמ"ח לא יכלו לקבל אותם במחתרת: הכשרה

של תותחנים, טייסי-קרב, טַאנקיסטים, חובלי ספינות-מלחמה, תורת הפיקוד והמנהלה של צבא סדיר, אחוות-הנשק במלחמת-הקוממיות טישטשה התחומים והסימנים המיוחדים לפי המוצא, וסגל המפקדים של צבאנו מהווה עכשיו גוש מלוכד הממזג בתוכו החיוב והאור של מקורות מחצבתו.

אגרת, 1953, **חזון ודרך**, כרך חמישי, עמ' 19-20.

האשה והצבא

יש שואלים: למה תאומן האשה בשימוש בנשק, אם לא תשלח ליחידות-קרב? יש לזכור, שהמלחמות בימינו אינן עוד מה שהיו בימי-הבינים – ואפילו בזמן החדש עד המאה העשרים, כשהמלחמות התנהלו רק בין הצבאות. בימינו מתנהלות המלחמות בין עמים, ואין מבחינים בין חייל ובין אזרח. בהתקפת האוויר על תל אביב ב-15 למאי ובכל התקפות-אוויר שלאחר-מכן פגעו לא רק בחיילים אלא גם באזרחים. המלחמה בימינו היא טוטאלית, וכל ישוב בלי-יוצא מן הכלל עלול להיפגע בה. הגברים ימצאו ביחידות-קרב, וכפי שאני מקווה לא ישבו בבתיהם וביושביהם – אלא יצאו בצבאנו לפעולות אופנסיביות, למחוך את האויב בארצו-הוא. ואין להניח שהאויב יטמון ידו בצלחת; הוא יתקיף את יושבינו. הנניח את הישוב בטירת-צבי עלי נשיו – בלי ידיעה וכושר להשתמש ברובה, במכונת-יירה, בנשקי אנטי-אווירי ואנטי-טאנקי? היבחין האויב בין גבר לאשה בהתקפתו על הנקודה? כל אשה ההולכת להתישבות – חייבת לדעת לאחוז בכל סוגי הנשק הדרושים להגנת המקום. והיא לא תלמד המלאכה בשעה שהנקודה תיתקף והמלחמה תהיה נטושה, אלא עליה להתאמן בעוד זמן. ואסור לשלוח מתישבות לנקודות-ספר – וכל נקודה בארץ היא בבחינת נקודת-ספר, – בלי שתדע שימוש יעיל בכל סוגי נשק-מגן, הכולל גם נשק אנטי-אווירי ואנטי-טאנקי.

שם, עמ' 241-242.

כשדנים על מקומה של האשה יש לזכור שני דברים – ושניהם יחד: הדבר הראשון – היעוד המיוחד של האשה, יעוד האמהות. אין בחיים יעוד גדול מזה. אין יצור חשוב, יקר ונעלה כילוד אדם. הוא נזר הבריאה, הוא נצח האנושות, הוא עתיד האומה. והטבע גזר שרק האשה יכולה ללדת ילד. זוהי סגולת האם, ברכתה ויקרה. לכל אחד מאיתנו היתה אם – וכל איש יודע שלא היתה נפש יקרה, אהובה ונאמנה בחייו כמו האם. עלינו לתת כבוד ויקר לאמהות, ולהעמיד האשה בתנאים הנוחים והרצויים ביותר כשעליה להיות לאם. עלינו להפחית במידת יכולתנו צערי גידול בנים וכאבי אמהות. לא רק הבן חייב בכבוד האם – אלא המדינה כולה, החברה כולה, חייבת בכבוד האמהות ובזכות האם. היש

בחיים דבר נאצל וקדוש כאמהות? אין לעשות שום דבר העלול לפגוע באמהות, ויש לעשות הכל, המסייע לאמהות ומקיל עליה.

אלא שיש לזכור גם דבר שני: האשה אינה אשה בלבד, היא גם אישיות, בדיוק כמו הגבר. ולאישיות זו מגיעות כל הזכויות וכל החובות המגיעות לאישיותו של הגבר – מלבד אלו המתייחסות לאמהות. מעבר לאמהות – דין האשה כדין אדם, ואין לגרוע ממעמדה, מזכויותיה, מחובותיה כמלוא הנימה. האישיות היא מטרה לעצמה, ולא רק אמצעי לדבר אחר. ולאישיות יש זכויות וחובות, ואין הבדל בנידון זה בין איש ואשה.

מובטחני שרוב הישוב, רוב העם, מקבלים את העיקרון היסודי, שהאשה דינה כגבר בכל מה שנוגע לזכויות-אנוש, ושמעמד האשה לא יכול להיות ירוד וגרוע ממעמד הגבר בשום דבר שבעולם. אין האשה פסולה לשום שירות, אין היא משוללת שום זכות, ואין היא פטורה משום חובה אלא אם כן הדבר פוגע באמהותה.

האשה היתה שותפת שוות-זכויות וחובות בתנועה הציונית ובישוב. בכל מפעלי הישוב, גם בבנין וגם בהגנה, גם ביסוד המדינה וגם בהקמת צבא-ההגנה לישראל, ועשתה חלקה במלחמת שחרורנו.

לא נבנה עתידנו כמתכונת עברנו בגולה. גם לא כמתכונת עברנו לפני אלפי שנים. עתידנו לא יתכן בלי שהאשה תמלא בו תפקיד אחראי ואקטיבי בכל שטחי חיינו.

תורת ישראל היתה תמיד תורת חיים. ובדבר שיש בו פיקוח נפש אין מתחשבים אפילו עם קדושת השבת.

אין פיקוח נפש גדול מצרכי הבטחון. הבטחון מחייב שהאשה תתאמן בשימוש בנשק, כשם שהוא מחייב שתקבל הכשרה חקלאית; בלי שיתוף האשה לא נבנה, לא נפריח השממה ולא נקיים בטחון.

דברי תשובה, 1944, **חזון ודרך**,

כרך ראשון, עמ' 237-240.

אין לתאר יצירת המפעל הישובי שהכשיר את הקמת המדינה – בלי השתתפותה ויזמתה של האשה העברית, והדבר הבולט המפלה בין מדינת ישראל ובין המדינות השכנות – הוא מקומה וערכה וכוחה של האשה במדינת ישראל ומוסדותיה. נשי ישראל עומדות יחד עם אישי ישראל בראש המדינה, גם בכנסת וגם בממשלה. והחשוב והקובע ביותר – נשי ישראל מילאו שליחות חיונית במלחמת השחרור. אין עלילה מלחמתית חשובה במלחמת העצמאות שהבת הישראלית לא מילאה בה תפקיד כבוד וגאון – בהגנת התחבורה, במצור ירושלים, במלחמה הטרגית בגוש עציון, בעמידה ההירואית של ישובי עמק הירדן, הגליל העליון, הנגב, הרי ירושלים, העמק, השפלה ובהגנה על הערים.

וכשנוסד צבא-ההגנה לישראל שירתו בו בנים ובנות – כדבר טבעי, מסורתי, כהכרח מציאותי ומוסרי. אילו נעדרה בת ישראל בצבא – היינו מתכחשים לכל עברו של הישוב,

לאפיה של מלחמת השחרור ולטיבה של מדינת ישראל, והיינו מסלפים דמות הישוב, גם דמות הבנות וגם דמות הבנים.

יש אמנם מקטרגים: זוהי הארץ היחידה בעולם המגייסת בנות גם בימי שלום. קטרוג זה הוא תעודת כבוד למדינת ישראל, ועליו גאוותה, ואין זה הדבר הראשון שבו הקדים עם ישראל את כל שאר העמים.

בתורתנו נאמר שהאדם נברא בצלם אלוהים. אלוהים אינו גבר, וגם האדם שנברא בצלם אלוהים לא היה גבר בלבד. בפרק הראשון של ספר בראשית נאמר בפירוש: "ויברא אלוהים את האדם בצלמו בצלם אלוהים ברא אותו, זכר ונקבה ברא אותם". זהו הציון העליון שנתנה היהדות לאדם – לזכר ולנקבה, העלאה זו של ערך האדם נשמעה תחילה ביהדות, ואין לנו להתבייש אם גם עכשיו אנו מקדימים את כל שאר העמים, והם ילמדו מאיתנו, אם כי עשינו אשר עשינו לא מטעמים מוסריים ואנושיים בלבד, אלא מתוך הכרח בטחון, אבל אין ערך מוסרי נפגם על ידי הצורך החיוני הטבוע במהותו.

בהטילנו חובת השירות הצבאי על האשה – העלינו את האשה לשיא השוויון המוסרי בישראל, כי הכרנו בשוויון החובה של האשה. לתינוק של בית רבן יש זכויות – אין עליו שום חובה; רק כשהוא מתבגר הוא נעשה "בר-מצוה", אדם הנושא באחריות על מעשיו. האשה בישראל נושאת באחריות העליונה של המדינה – באחריות הבטחון, שכס אחד עם הגבר.

בעקבות דבורה, 1951, **חזון ודרך**,

כרך שלישי, עמ' 78-79.

רק אשה מסוגלת להעניק לצבא הליכות-חן ואווירה משפחתית וליכוב אמא.

בעקבות דבורה, 1951, **חזון ודרך**,

כרך שלישי, עמ' 80.

כל מי שמייעץ לנו לנהוג לפי מנהג ארצות אחרות ולא לגייס בנות – מתעלם ממצבה המיוחדת של ישראל ומסכן קיומנו ועתידנו.

חוק שירות הבטחון תשי"ב, 1952, **חזון ודרך**,

כרך רביעי, עמ' 80.

אין כל יסוד מוסרי או חברתי, דתי או צניעותי, לשחרר הבחורה מהשירות.

דברי תשובה, 1950, **חזון ודרך**,

כרך שני, עמ' 152.

חייל

אל פחד מצבאיות. הפחד מכפתור נוצץ אינו יונק מהסוציאליזם – אלא מהגיטו. אני רוצה שהכפתור של של חייל יהודי יהיה מצוחצח, הכלי שלו נקי, וידו מאומנת כראוי להשתמש בו בשעת הצורך.

מדוע אאמין, 1943, **במערכה**,
כרך שלישי, עמ' 139.

הרוח החלוצית של החייל היא הנשק החשוב ביותר במלחמה, וכל מה שהחייל הוא יותר אזרח בעל-הכרה וגאה על הקנינים והנכסים והשאיפות של עמו, וכל מה שהוא מזדהה יותר עם הערכים האלה, וכל מה שהוא מכיר יותר משליחותו ההיסטורית – ערכו הצבאי ויעילותו המלחמתית גדולים יותר.

לקראת הבאות, 1949, **חזון ודרך**,
כרך ראשון, עמ' 17.

החייל שלנו צריך להיות קודם-כל אזרח מדינתו במובן הנעלה של מילה זו, אזרח המושרש במולדת, בעבר האומה, בתרבותה, בלשונה, במאמצי יצירתה ובחזון עתידה.

חוק שירות הבטחון, 1949, **חזון ודרך**,
כרך ראשון, עמ' 217.

עלינו לאמן חייל, שיוכל לפעול גם ביחידות וגם בצוותא. החייל אינו צריך להיות, ואסור שיהיה, רק בורג פסיבי ומחוסר כושר פעולה עצמאית בתוך מכונה צבאית גדולה. היזמה האישית של כל חייל, כושר התמצאותו בכל מקום, בהר ובשפלה, בעמק ובגיא, בשטח פנוי וסגור, בשדה ובשכונה עירונית, ובכל שעה משעות היום והלילה, בחום ובקור, בסגריר ובמזג אוויר יפה; הכרת הארץ וסביבתה, כושר תגובה מהירה לכל קושי ומכשול בלתי-צפוי, עצמאות פיזית ורוחנית – סגולות אישיות אלו הן תנאי הכרחי לכשרנו הצבאי. גם בעתיד יפעלו חוליות קטנות, לפעמים יחידים, גם ביבשה, גם בים וגם באוויר. וכל חייל צריך להתחנך כך שיראה את עצמו מפקד על עצמו בכל שעת הצורך.

שם, עמ' 220-221.

כל חייל צריך לראות עצמו במצבים מסוימים כאילו בו לבדו תלוי גורל המערכה, ובמקרה שאין לו הוראה ברורה, או שהמצב נשתבש – עליו לראות עצמו כמפקד עליון, כמתכנן ובמבצע.

על היזמה בצבא, 1951, **חזון ודרך**,
כרך שלישי, עמ' 231.

כל חייל צריך לדעת מהי התכלית הרצויה של הפעולה, במסגרת התכנית האסטרטגית, או לפחות בתחומי המבצע הטקטי. ועליו להשתמש בשכלו, בתפיסתו וביזמתו.

שם.

בלי התערות ושרשים בידיעת הארץ, הלשון, התרבות והמפעל היהודי, אין החייל, גם לאחר האימון הצבאי והמקצועי הטוב ביותר, ראוי לשליחותו; מבלי שתפעם בתוכו הרוח העברית ומבלי שיהיה מעורה ומושרש בתרבות העם ונאמן ליעודו ההיסטורי – אין החייל בישראל מתאים לתפקידו.

חוק שירות הבטחון תשי"ב, 1952, **חזון ודרך**,

כרך רביעי, עמ' 81.

החוק שולל חופש החייל, לחייל כחייל אין החופש השמור לאזרח, ואין לכלל החיילים הזכויות שיש לכלל האזרחים בארץ.

חוק השיפוט הצבאי, 1952, **חזון ודרך**,

כרך רביעי, עמ' 174.

מפקד

על המפקדים מוטלים הרבה תפקידים: לאמן חיילים, להקנות להם סדר ומשמעת, ללמדם הלכות קרבות, לדאוג לרווחתם ולצרכיהם. כל אלה הם הכרחיים וחיוניים, אבל המפקד לא יהיה ראוי לשמו ולשליחותו אם לא יהיה יותר מזה. מפקד אמיתי הוא רק מי שמסוגל להיות אדם למופת, היודע לחנך בעצם הוויתו, הליכותיו, התנהגותו, אורח חייו, יחסיו עם אנשים, בין שהם מפקדים העומדים על גבו או חיילים הסרים למשמעתו, ובין שהם ציביליים, התכונות המוסריות הגלומות בתוכו, רוחב הידיעה ועומק ההבנה המלוים את החלטותיו, האמונה והמסירות השופעות ממנו, הערכים החלוציים הפועמים בלבו. אדם מחנך לא בהסברה ולא בפקודות – ואי אפשר לצבא גם בלי אלה, אבל אלה אינם מספיקים: מחנכת הדוגמה החיה, דוגמת חיים של האדם למופת, המגלם את החזון שכדאי לחיות ולמות למענו. רק דוגמה חיה של נאמנות לערכים הגדולים שעליהם נלחמים תנחיל למפקד את הוקרתם, אהבתם וציותם המלא של חיילים ותערה בתוכם את מקורות הגבורה העליונה הגנוזה בנפשו של כל אדם ואדם.

למפקדים צעירים, תש"ט,

בהילחם ישראל, עמ' 303-304.

כל מפקד שאינו יודע את סוד החסכון. מועל בשליחותו וחותר תחת בטחון המדינה.

בטחון וצבא, 1949, **חזון ודרך**,

כרך ראשון, עמ' 141.

המפקד צריך לדעת שכשרו של הצבא נמדד לא רק בנכונותו הקרבית ובהתלהבותו – אלא באדמיניסטרציה מעולה, בסידורים נאותים ובשמירה על אלף פרטים קטנים שבהם תלויה יכולתו של הצבא לא פחות מאשר בנכונות ההקרבה העצמית. הבז לקטנות – עלול לערער את כוחו של צבאנו ואפשרות האומה לקיים את הצבא בתנאים הוגנים. אין מנצחים בחירוף נפש בלבד. ארגון טוב ומדוקדק בפרטי פרטים מהווה, אולי, שלושה רבעים של סוד הנצחון.

למפקדים צעירים, 1948,

בהילחם ישראל, עמ' 299.

כל מה שנדרש ממפקד-צבא אידיאלי בארצות המתקנות ביותר, נדרש גם ממפקד בצבא-הגנה לישראל. אך ממנו נתבע עוד משהו חשוב – עליו להיות לאיש מופת ודמות מחנכת. לא די למפקד בידיעות טכניות, מקצועיות ובכושר אדמיניסטרטיבי וקרבי, בנאמנות ומסירות, בגבורה פיזית ומוסרית – שבלעדיהם כמובן לא יצלח שום מפקד, – אך החומר האנושי, שממנו נבנה ויבנה צבאנו, והתנאים ההיסטוריים המיוחדים שבהם אנו נתונים, מחייבים, שמפקד בצבא-הגנה לישראל יהיה מחונן בשא-רוח וישמש בחייו, בהליכותיו ובהתנהגותו מופת חי לחייליו.

חוק שירות הבטחון, 1949, **חזון ודרך**,

כרך ראשון, עמ' 221-222.

מפקדים ראויים לשמם אינם גומרים בעצם לעולם את חוק לימודיהם, כי הם חייבים ללמדו ולהשתלם כל חייהם.

שם, עמ' 223.

יש לי הכרה ברורה, שהמדינה לא הפסידה ולא סבלה מכך, שבראש הצבא הועמדו מפקדים צעירים. ולא בשלבים נמוכים או בינוניים בלבד, אלא גם בפיקוד העליון. היה לי ניסיון גם עם מפקדים לא-צעירים, ולא תמיד היו הם המצוינים ביותר. אינני סבור שהגיל הצעיר הוא פגם, ואני רק מצטער שלא ניתן לאדם לכל חייו. ניסיוני לימדני, שהעמדת כוחות צעירים בראש הצבא היתה בה ברכה רבה, גם בימי מלחמת הקוממיות, וגם בימי שלום.

חוק השיפוט הצבאי, 1952, **חזון ודרך**,

כרך רביעי, עמ' 171.

מפקדת

המפקדת צריכה להיות לדוגמה ולמופת לכל המפקדים; היא צריכה למזג בתוכה אופי-הפלדה של חובה צבאית עם הרוך הנפשי והגישה הלבבית של אם אוהבת – האהבה הטהורה, העזה והעליונה ביותר בחיי אדם.

בעקבות דבורה, 1951, **חזון ודרך**,

כרך ראשון, עמ' 80.

אתן המפקדות הצעירות תמלאו שליחותכן באמונה ובהצלחת אם תמזגו בתוככן שתי הסגולות שאינן סותרות אלא משלימות זו את זו: קשי הפלדה של חובה ומשמעת עם חין האהבה לזולת.

שם.

חייל, או מפקד, המבזבז ללא הכרח את רכוש מדינתו – מסייע בלא יודעים לאויב.

בטחון וצבא, 1949, **חזון ודרך**,

כרך ראשון, עמ' 141.

גדוד

כל גדוד צריך להתגאות בשמו, בארגונו, בשירותו ובמעשיו.

דברי תשובה, 1949, **חזון ודרך**,

כרך ראשון, עמ' 163.

חיל הים

הענף הצעיר ביותר בכוחות הבטחון שלנו – הוא חיל הים. לכוח זה נתכנו עלילות גדולות במערכת הבטחון שלנו. מצבנו הגיאוגרפי והמדיני – שאנו מוקפים מכל צד ארצות ערביות, ואין לנו כל גישה לעולם הגדול, שלא דרך ארץ ערבית, אלא בים – מעמיד את כיבוש הים במרכז מאמצינו הדחופים. גורל העליה, גורל המשק ואין צריך להגיד גורל הבטחון של מדינתנו, מותנים ביכולתנו לקיים תנועה ותחבורה בלתי נפסקת במבואות הים.

שם, עמ' 197.

חיל האוויר

טיפול חיל-האוויר דרוש לא רק לצרכי מלחמה. השלטון באוויר דרוש לנו בימי שלום לא פחות מבימי מלחמה. לכוח האוויר שלנו יש יעוד משקי ותרבותי עצום: כיבוש האוויר הוא מהכיבושים העליונים של כוח האדם, אם כי עודנו עומד בראשית התפתחותו. מותר-האדם הגיע כאן לידי אחד מביטוי המובהקים. מדינת ישראל לא תיכון אם לא תדביק ולא תקדם הכיבושים המדעיים והתכניים של זמננו ולא תבנה משקה ותרבותה על שיאי ההתפתחות האנושית. השלטון באוויר הוא אחד השיאים האלה. בנין שדות תעופה משוכללים, הצטיידות במטוסים מהירים ויעילים מכל הסוגים, לא רק למטרות קרב, אלא למטרות שלום, למטרות של תחבורה ומחקר – הם צורך ראשוני של המדינה. לסידורים ולציודים טכניים אלה לא יהיה ערך – אם לא נחנך הנוער שלנו להעפלה אווירית, כי גם באוויר, כמו בכל שטח אחר העיקר הוא – האדם. האדמה תהיה לעולם מקור החיים ויסוד הקיום של החברה האנושית, והחינוך להתישבות חקלאית צריך לעמוד במרכז חינוך הדור, אולם לחזון האדמה יש להוסיף בימינו – חזון האוויר, והנוער שלנו צריך להצמיח כנפים ולשלוט בממדים העליונים של ארצנו, שלטון באוויר הוא תנאי לעצמאותנו הכלכלית, המדינית והתרבותית. ופיתוח כוחות האוויר בתוכנו חורג ממסגרת הבטחון – ונעשה לצו ממלכתי כללי.

לקראת הבאות, 1948,

בהילחם ישראל, עמ' 196-197.

חיל-האוויר הוא אחת האגדות המפוארות שנהפכו בשנה זו למציאות מהפכנית. מהתחלה מצערה וצנועה של ניסיונות תעופה אזרחית, שעסקו בהם דוב הוז ופנחס רוטנברג ז"ל, ולא יצאה כמעט מתחומי הארץ – קם במשך שנת-פלאים זו כוח אווירי צבאי השולט בשמי ארץ ישראל ומפיל חתיתו על ארצות האויב. רבת עמון וקהיר הרגישו את תנופתו הנועזת עוד לפני ההפוגה – ובמערכה האחרונה על הנגב מחץ חיל-האוויר הישראלי את ראש האויב המצרי, הרס את בסיסי האוויר על גבול ארצנו, השמיד את ממשלת-הבובות של המופתי בעזה המופצצת, והכשיר התנאים לתבוסה המלאה שנחלו צבאות הפולש המצרי מידי צבא-הגנה לישראל.

במלאת שנה לחיל האוויר, 1948,

בהילחם ישראל, עמ' 287.

לחזון האדמה יש להוסיף בימינו – חזון האוויר, והנוער שלנו צריך להצמיח כנפים ולשלוט בממדים העליונים של ארצנו. שלטון באוויר הוא תנאי לעצמאותנו הכלכלית, המדינית והתרבותית. ופיתוח כוחות האוויר בתוכנו חורג ממסגרת הבטחון – ונעשה לצו ממלכתי כללי.

שם, עמ' 196-197.

מלחמת הקוממיות ומסע סיני

מלחמת הקוממיות

אנו לא רצינו במלחמה זו. מה שהאומות המאוחדות החליטו לתת לנו הוא רק חלק ממה שהובטח וממה שמגיע לנו, ובוודאי היינו זכאים לקבל חלק זה, לכל הפחות, בלי יסורים נוספים, אולם משהוטלה עלינו מלחמה זו – נעשה אותה בהחלטה נחושה וברצון ברזל, ונדע שמדינתנו לא קיבלנו במתנה מאחרים כחסד לאומים, אלא הקימונו אותה בכוחנו אנו, וכוחנו עמנו להקים אותה.

בעית הבטחון וההתגוננות, תש"ח,

בהילחם ישראל, עמ' 43.

היינו זכאים לקבל חלק זה (של ארץ ישראל) בלי יסורים וקרבות נוספים, כפיצוי חלקי על המעוות ההיסטורי שהעולם המוסלמי והנוצרי עשה לנו במשך מאות בשנים. אולם נגזר עלינו להילחם על הקמת מדינתנו – ונילחם.

מערכה כפולה, תש"ח, **בהילחם ישראל**, עמ' 58.

ברייב שבינינו ובין הערביים יכריע הכוח. לא שאנו ששים לקרב, להפך, פנינו לשלום, ובמידה שרק נוכל, ובכל פינה שנוכל נקיים השלום. אבל אף לרגע אסור לנו לשכוח שהוכרזה נגדנו מלחמה ונעמוד רק אם ננצח במלחמה זו. מלחמתנו היא מלחמת מגן ותישאר מלחמת מגן. אין זאת אומרת שאנו ננקוט רק באמצעים דפנסיביים. גם במלחמת מגן הדרך הטובה ביותר היא דרך האופנסיבה, אבל התקפותינו לא יהיו מכוונות להשמדת הערבים, אלא להדוף התקפות ולהפר מזימת ההשמדה שחורשים אויבינו נגדנו.

דרכי מלחמתנו, תש"ח, **בהילחם עם**, עמ' 68.

אם היה דבר מופלא במאורע שקרה לפני שנה – והיה זה דבר מופלא מאין כמוהו! – הרי זה הנצחון של אותם עשרות דורות בישראל שהיו נודדי-עולם. תלויים, עקורים, ללא פיסת-קרקע, ללא קורטוב של עצמאות, ללא תרבות לאומית, ללא כל סימן של נשק להגנה עצמית, כשחיהם חיי בזיון, דכאון, שעבוד, זרות, שנאה – ובכל זאת נשאו האנשים האלה בלבם שגעון-אמונה באחרית הימים. כי איך אפשר לכנות אחרת דבר שלא היה לו שום אחיזה במציאות אלא בנפש בלבד, ושכל-זאת העניק הרגשה של אומה עצמאית שחזון לה לעתיד, אשר בגללו כדאי לסבול עקדות, בזיונות, חורבנות ולא להיכנע.

עוד לא היתה דוגמה בהיסטוריה האנושית, שכוח נפשי בלבד, ללא שום אחיזה פיזית, יעמוד כל כך הרבה מאות שנים. ובכל זאת הדבר לא היה חזון של משוגעים. כי הנה קם הדבר ויהי בימינו! והחזון התמנה, שהוא כאילו ריחף בעולם-הדמיון בלבד ושעמד בניגוד לכל חוקי החיים, היה למציאות. והכל – בכוח היכולת לעמוד במאבק נגד עולם זר ולשמור על היחוד ועל החזון.

קום יקום החזון, 1949, **חזון ודרך**, פרק ראשון,
עמ' 184-185.

זכינו בנצחון גדול, שלא זכו לו דורות רבים בישראל, שציפו לו זה אלפים שנה, מאותו דור שגלה מארצנו ועד דור אחרון שהלך להישרף בכבשני מאידנק. ונצחון זה אומר לנו שהבטחון של עם ישראל באמיתו ובכוחו לא הכזיב, שאדיקותו של עם ישראל בחזון אחרית הימים של גאולת האנושות וגאולת ישראל לא הכזיבה ולא תכזיב.

שם, עמ' 192.

איני מכיר זכות יותר גדולה לאדם מישראל בימינו מהזכות של אלה ששירתו בשנת-הפלאים בצבא-הגנה לישראל. הם ובני בניהם יתגאו בכך כל הימים.

שם, עמ' 211.

איני יודע אם צבאות ישראל באיזו תקופה שהיא, החל מיהושע בן-נון, דוד המלך ועד החשמונאים ובר-כוכבא, עשו בתקופת-זמן מוגבלת זו, שבה פעל צבא-הגנה לישראל, דבר מה יותר גדול או אפילו אותו הדבר.

עניני בטחון, 1950, **חזון ודרך**,
כרך שני, עמ' 210.

מלחמת הקוממיות היא נקודת מפנה בתולדות ישראל לא פחות ממלחמת יהושע בן-נון או מלחמת החשמונאים.

הקדמה, תש"י, **בהילחם ישראל**, עמ' 7.

מלחמת השחרור שלנו, שהחלה ב־30 לנובמבר 1947 ונסתיימה בשבעה לינואר 1949, – היא אולי מהפרקים המפוארים והגדולים ביותר בתולדות ישראל, ולא בתולדות ישראל בלבד. התחיל במלחמה כוח ההגנה הבלתי־נגלית, סיים אותה צבא־הגנה לישראל. ומבלי להפחית במשהו יקר המורשה הגדולה, מורשת קדומים עתיקת־יומין, מראשית ימי האומה, אשר עמדה לנו בכל דור ודור, ויותר מכל בדור־פלאות זה; מבלי לגרוע אף כמלוא הנימה משלל הכיבושים הישביים והמדיניים שהנחילו לנו שלושה דורות חלוצים של כוני הישוב ויובל שנות התנועה הציונית המדינית, הרי יש לציין אמת פשוטה ומאלפת – שמדינת ישראל לא היתה קמה, ולאחר שקמה לא היתה מתקיימת, והישוב שהקים אותה לא היה נשאר ממנו שריד, ועמל דורות ותקוות דורות היו נכרתים – אלמלא עמדה לנו בימים ההם גבורתם של מגינינו ומצילינו היחידים: הבנים והבנות היקרים של עמנו, אשר חרפו נפשם למות על חירות המולדת והאומה אשר כה אהבו.

איני יודע אם אי־פעם או אי־שם נתגלתה אחדות ואחוה ומסירות יהודית נאמנה יותר מזו שפעמה בקרב קיבוץ־הגלויות היחיד במינו שנקרא בשם צבא־הגנה לישראל, ואחדות ואחוה ומסירות אלה – אני בטוח – לא עברו ולא חלפו עם סיום מלחמת הקוממיות. לא כל הלוחמים והלוחמות זכו לראות פרי נצחונם: תקומת ישראל וראשית קיבוץ־גלויות. אלפים נפלו בשדה־הקרב. על עקידת המולדת ניגר דמם הצעיר וחייהם הפורחים נתגדעו באיבם, – אפס זוהר גבורתם יעמוד לעד, ודמויותיהם המאירות יבהיקו באור־יקרות לדורות הבאים.

המדינה והתנועה הציונית, 1951, **חזון ודרך**,

כרך שלישי, עמ' 195.

במלחמת השחרור התגברנו על אויבינו לא בכמות הזיון ולא ברוב כוח האדם. נשק האויב היה מרובה ומעולה מהנשק שהיה בידינו, ובכוח האדם – ודאי שאין אנו יכולים ולא נוכל אף פעם להשתוות לעמי ערב. התגברנו על האויב ביתרוננו המוסרי והאינטלקטואלי, וביתרון זה תלוי כל עתידנו, גם הבטחון וגם כושר עצמאותנו.

כור מצרף לעם, 1951, **חזון ודרך**,

כרך שלישי, עמ' 255.

אחד מפלאי דורנו היה נצחונו של צבא־הגנה לישראל, אבל לא בנשקו ולא בכמותו ניצח צבא־הגנה לישראל הצעיר את אויביו המרובים. הנשק הסודי היה הרוח.

ערכי הרוח, 1952, **חזון ודרך**,

כרך שלישי, עמ' 281–282.

מאין בא הכוח שהדף האויב הרב, הכה בו מכה ניצחת, גרש אותו מגבולות הארץ, הציל מדינת ישראל, ביצר עצמאותנו המחודשת, הרחיב תחומי המדינה, שחרר ירושלים החדשה

והפליא כל העולם היהודי והבלתי יהודי בעלילת-גבורה ונצחון, שקשה למצוא דוגמתן בתולדות ימינו או בתקופה אחרת? מי חולל הפלא הזה? רוחו של האדם היהודי החדש שקם לעמנו בארצו.

כאלה, 1952, **חזון ודרך**,

כרך רביעי, עמ' 61.

המאורע המבהיק ונורא-ההוד של המדינה הצעירה היה נצחונו של צבא-הגנה לישראל על צבאות ערב. אלמלא נצחון זה היינו נמחים פה מעל פני האדמה.

המבחן העליון, 1951, **חזון ודרך**,

כרך חמישי, עמ' 91.

מסע סיני

מסע סיני היה הכרחי, לדעתי, בגלל הנימוקים האלה: ריחפה עלינו סכנה חמורה ובלתי-אמצעית לאחר הברית הצבאית המשולשת שנכרתה בין מצרים, ירדן וסוריה, ואשר העמידה את צבאות הארצות האלה תחת פיקוד מצרי. אחד המפקדים שלהם הכריז בפומבי: סוף-סוף הגיע הזמן, שאנו יכולים לבחור את השעה והמקום לתקוף ולמחות את ישראל. והאמירה הזאת היה לה על מה להישען, בכל אופן, לדעת אלה שאמרו זאת. כי שליטי ערב אינם מבינים, גם אינם מסוגלים להבין, מהו הערך של הכוח המוסרי במלחמה. ומתוך התנכרות לגורם הזה, היה להם יסוד להניח שהם יכולים לבחור המקום והזמן ולהביס אותנו, כי יש להם יותר חיילים ויותר נשק מכל המינים, וגם מצב גיאוגרפי נאות יותר, ובהתקפת פתע היו מסוגלים לחבל בנו, אם לא יותר מזה. הגעתי לידי מסקנה, שיש להרוס בלי דיחוי את הכוח המצרי בסיני.

כל הבסיסים הצבאיים בסיני היו מכוונים רק נגד ישראל, ומן ההכרח היה לשבור ולהרוס אותם. ומוכן שהיה גם צורך להשמיד הכוח המצרי ברצועת עזה; רצועה זו נהפכה לקרש-קפיצה צבאי ולבסיס ראשי לארגון חבורות רוצחים ומחבלים, הידועות בשם "פידאיון".

על מה לחמנו, מדוע פינינו, מה השגנו,

1957, עמ' 3-4.

מטרה אחרת של מסע סיני היתה להנמיך קומתו של הרודן המצרי, ואין לזלזל בחשיבות הדבר הזה. כממונה על הבטחון עוד מלפני יסוד המדינה, קיננה בלבי כל הזמן דאגה חמורה אחת. אנו יודעים המצב הירוד והשחיתות של שליטי ערב, שזהו אחד הגורמים הראשיים לחולשתם הצבאית. אולם תמיד חששתי, כי עלול לקום איש סגולה, כפי שקם לשבטי ערב במאה ה-7 או כפי שקם לתורכיה אחרי כישלונה במלחמת העולם הראשונה, מוצטפא

כמאל, אשר הרים רוח העם, הגביר האמונה בעצמו ועשה אותו לעם לוחם. סכנה זו קיימת ועומדת, והיה נדמה כאילו נאצר הוא האיש הזה. אין זה דבר פשוט, שבארצות שונות דוברות ערבית נושאים הילדים את תמונתו. והנמכת קומתו של נאצר זה היא מעשה מדיני גדול. קומתו הונמכה גם בארצו, גם בשאר ארצות ערב, גם בארצות האיסלם ובעולם כולו. אפילו ברית המועצות, המתנה אהבים עם נאצר כמנהיג עמי-ערב, לא התעלמה מן הלקח של מסע סיני, אם כי אינה מגלה זאת. אני יודע שאנשי הקרמלין הם ריאליסטים ואי אפשר שלא יבינו, כי "גבורם" אינה אלא בובה.

שם, עמ' 3-4.

והיתה לנו מטרה שלישית, מעשית, ממדרגה ראשונה. היא עוד לא הושגה במלואה – על פי טבעה אי-אפשר להשיגה בבת-אחת ונצטרך להיאבק עליה שנים רבות, כוונתי לפריצת נתיב המים מאילת לים סוף.

ללא שפיכת טיפת דם אחת (אם כי לא אומר, שללא יריית כדור) תקע צבאנו את דגל ישראל באילת. אולם אילת היתה רק שם ערטילאי, ומאז נעשו מאמצים גדולים שכתוצאה מהם נעשתה אילת לעיירה בת 1,000, או 1,200 תושבים. אך השאיפה היתה לא ישוב של 1200 נפש, אלא עיר-נמל בעלת חשיבות בינלאומית, לא פחות מחיפה ואולי חשובה אף מחיפה, מפני שהמעבר לים-סוף פותח לנו דרך לעמי אסיה ואפריקה המזרחית. יש עתיד גדול לקשרינו הכלכליים עם עמים אלה, ומתוך קשרים כלכליים נוכל להגיע לקשרים תרבותיים ופוליטיים. אבל זה לא ייעשה ביום אחד ולא די במאבק מדיני בלבד, גם אם יצליח. כאן נחוץ מאמץ יצירתי רב-תנופה; יש להקים נמל-עמוק מים, נחוצה תחבורה מודרנית משוכללת בין אילת ובין ה"הינטרלנד" עד הים התיכון. נחוץ צינור נפט, נחוצה שרשרת ישובים לאורך הדרך מאילת ועד באר-שבע. ונחוצה אספקת-מים רבה לאילת הגדלה. כל אלה לא ייעשו בהבל פה של ממללי רברבין, אלא ביזמה יוצרת ובהשקעת הון רב ובתנופה חלוצית גדולה, אבל מובן, שלפני כל יש להבטיח הגישה הימית לאילת ומאילת לים סוף, נחוץ מעבר חפשי דרך המיצרים של יטבת (טירן) – וזו היתה אחת המטרות של מסע סיני.

שם, עמ' 4-5.

מה השגנו?

השגנו דברים גדולים וחשובים.

השגנו הכרת חלק גדול של העולם – לא של העולם כולו, בזכות השייט שלנו ובזכות להשתמש בכוח על מנת להגן על השייט.

השגנו אפשרות, שאניות לא ישראליות – אניות משא ואניות נפט – יבואו לאילת ואניות ישראליות יבואו לנמלי אסיה ואפריקה.

השגנו אפשרות לגשת למפעלים קונסטרוקטיביים עצומים, שלא העזנו לחלום עליהם

לפני מבצע סיני, ואשר מבצע סיני בא ליצור התנאים לביצועם – זהו בנין אילת, ישוב הנגב וקריעת ים-סוף.
השגנו אפשרות של מחקר אטומי לצרכי שלום, אשר במובן הכלכלי עשוי לשנות מצבנו מהקצה לקצה.
השגנו הכרת חלק גדול של העולם בבעיות הבטחון של ישראל ברצועת עזה ובסכנת הפיראיון.

ואני חושב שגם במובן הכבוד הישראלי יצאנו ממסע סיני, ברכוש גדול. אני יודע אם פעם עמד כבוד ישראל בעולם כל כך גבוה כמו שהוא עומד עכשיו.
אני מקבל עיתונים מאירופה, מאמריקה, מאסיה, לא כולם מארצות ידידותיות, ואני מעז לומר שאין עכשיו, לא בארצות הקטנות ולא בארצות הגדולות, ממשלה כל כך מכובדת כממשלת ישראל. לא מצאתי בשום עיתון כבוד ותהילה לאיזו ממשלה שהיא, שישתוו עם הכבוד והתהילה שחולקים היום לממשלת ישראל זו הקטנה והמצערה.

שם, עמ' 21-22.

מלחמה ושלום

מלחמה

מלחמה היא הרת הפתעות.

לקראת העתיד, תרע"ה, **אנחנו ושכנינו**, עמ' א.

תוכנית התגוננותנו צריכה להיות מכוונת, לא רק לנצחון על האויב, – אלא לנצחון מהיר במינימום של קרבנות מצדנו. מאז ומעולם היה גורל ישראל לעמוד מעטים נגד מרובים; לא רק מיום שהלכנו בגולה, אלא גם בשבתנו במולדת, לא נרתענו ולא נכנענו כשהאויב עלה עלינו במספרו – אלא התאזרנו בגבורה מוסרית ופיזית, עמדנו ויכולנו. בזה נעמוד גם בעתיד, אולם עלינו לשקוד על מיעוט אבידותינו ככל האפשר. לגבי יריבינו אין כמות האבידות קובעת: הם מונים מיליונים רבים. לגבינו מספר האבידות מכריע כמעט לא־פחות מהתוצאות הסופיות של כל המערכה. ורק בשיכלול מקסימלי של כוח־המחץ וכושר־הפעולה של כל חייל והחיל כולו – נשיג את התוצאה הכפולה המוטלת עלינו: לנצח בקרב – ולמעט באבידות.

שלוש חזיתות, 1947, **במערכה**,

כרך שלישי, עמ' 239.

מלחמה זהו המבחן העליון של העם. עם שאינו יודע לעמוד במבחן זה – סופו כליון. מלחמה זהו לא רק מבחן של כוח אלא יותר מזה – מבחן של רצון.

בעית הבטחון וההתגוננות, תש"ח,

בהילחם ישראל, עמ' 50.

כל מלחמה חדשה – אנו נהיה קרבנותיה הראשונים.

שלוש חזיתות, 1947, **במערכה**, כרך שלישי, עמ' 347.

מטרתה של כל מלחמה היא פוליטית.

בכוח ובתבונה, תש"ח, **בהילחם ישראל**, עמ' 23.

במלחמה יש לדעת העובדות על דיוקן.

שם, עמ' 28.

האדם הוא המכריע במלחמה כמו בשלום.

לקראת מפנה, תש"ח, **בהילחם ישראל**, עמ' 35.

הגיעה שעה שבה יכריע הכוח. יש שעות כאלו בהיסטוריה של כל עם ועם. אנחנו לא רצינו בזאת, אבל אויבינו לא הניחו לנו כל ברירה. ואם הכוח יכריע – על כוחנו להכריע.

הכוח יכריע, תש"ח, **בהילחם ישראל**, עמ' צז.

איני יודע אסון יותר גדול ויותר כולל – ממלחמה; אסון לא רק למנוצחים, אלא גם למנצחים. איני יודע בזבוז והרס יותר רב מהתכוננות למלחמה. נהרסים נכסים, נהרסים ערכים, נהרסים חיי אדם.

דרכי מלחמתנו, תש"ח, **בהילחם ישראל**, עמ' 65.

אם לא נחרוג מהמסגרת שהיתה קיימת עד היום ולא נלמד מחדש מלאכה ארוכה זו, הארורה מכל המלאכות שבעולם – כי אין ארורה יותר ממלאכת המלחמה, ואין דבר בלתי אנושי, דסטרוקטיבי, מבזבז, מכלה, משחית בכל המובנים, ממלאכה זו – אם לא נלמד את מלאכת המלחמה על בוריה, עד כמה שאפשר לפי התנאים והצרכים החדשים והנסיבות הנוכחיות – לא תהיה לנו תקומה.

מהגנה במחתרת לצבא סדיר, תש"ח, **בהילחם**

ישראל, עמ' 148.

מלחמה היא מבחן קשה.

לקראת הבאות, תש"ח,

בהילחם ישראל, עמ' 188.

רק נצחון המביא לידי השמדת כוח האויב הוא מכריע במלחמה.

שם, עמ' 189.

כל אחד מאיתנו אולי מאמין בנסיים לפי דרכו. עצם קיומנו הוא נס. והציונות מלאה כולה נסים ונסיי־נסים. אבל יש דבר אחד בו אסור לסמוך על נסים, ויש לעשות אך ורק חישוב אכזרי וקר – וזהו דבר המלחמה.

מיפנה היסטורי, תש"ח,

בהילחם ישראל, עמ' 219.

כל מלחמה יש לה איסטרטגיה שלה המכוונת למצב הזיון, התחבורה, המשק ויחסי הכוחות של תקופת המלחמה הזאת, השונה תמיד מהמצב של המלחמות הקודמות.

על מדיניותנו הציונית, 1943, **במערכה**,

כרך שלישי, עמ' 133.

עתידינו, עתידו של העם העברי, לא יכון על החרב. לא נעשה את המלחמה למקצוע יהודי. כפו עלינו מלחמה זו והוכרחנו להילחם על עצמאותנו ועל שחרור ארצנו – ונילחם כל עוד תהיה צפויה לנו סכנה מעין זו. אולם לא נבנה עתידנו על הצבא. עתיד ישראל יכון אך ורק על כושר יצירה ועבודה, על מפעלי התישבות בכפר ובעיר, על בנין חרושת וחקלאות וימאות, ועל כיבושי מדע וטכניקה, על פיתוח אמנות וספרות, והחזון שננחיל לנוער ולדורות הבאים יהיה חזון נביאי ישראל – חזון עבודת ישרים, חזון צדק ושלום, חזון אחווה וחירות אנושית. המשטר המדיני והחברתי שלקראתו נחתור אפשר לנסחו בשלוש מילים: "ואהבת לדעך כמוך"! זוהי המשאת אשר נגלם בחיינו, ונגן עליה מפני התנגשות אויבת. להגנת חירותנו במולדת וחזון נביאינו נשלוף את חרבנו – כשיהיה הכרח בדבר, והנוער אשר יתן נפשו על ערכים אלה – לא ינוצח אף פעם.

למפקדים צעירים, 1948,

בהילחם ישראל, עמ' 304.

המלחמה שונה מכל תופעה אחרת בהיסטוריה. ולא חשוב אם זהו דבר טוב או רע. אינני חושב שזהו דבר טוב, אבל אין בוחרים במלחמה, אלא נאנסים על ידה. והיחוד שיש במלחמה הוא – שהיא משעבדת את הכל, בהחלט הכל, לצרכיה. ומי שאינו יודע להשתעבד ולשעבד הכל לצרכי המלחמה – כשאינו מנוס ממנה – נגזר דינו: נגזר עליו כליון מחפיר. המלחמה זהו המבחן העליון לא רק של כוח, אלא גם של רצון החיים.

מלחמה וחזון, 1948, **במערכה**,

כרך חמישי, עמ' 274.

יש לשעבד לצרכי המלחמה הכל, לא רק כוחות האדם הפיזיים וכוחות המשק אלא גם את כל הכוחות הנפשיים והמוסריים – של העם ושל כל איש בעם.

ש.ם.

אימה גדולה ואסון כבד צרורים בכל מלחמה. זהו מולך אכזר וקנאי שאינו יודע רחם ואינו יודע פשרה.

שם.

יש פילוסופיה היסטורית הרואה במלחמה יעוד האדם העליון, תפארת האדם, תפארת הכוח וזכותו, והיא דוגלת במלחמה מתוך בחירה חפשית וכמטרה עליונה. זוהי הפילוסופיה הנאצית בגילוייה השונים והמרובים בהיסטוריה האנושית, מימי קין ועד היטלר ותלמידיו וחסידיה באומות שונות. פילוסופיה זו היא תועבת היהדות, כפי שאנו מבינים אותה וכפי שהבינו אותה, נדמה לי, נביאי ישראל וחכמיו; אנו נזקקים למלחמה בלית-ברירה – באשר היא כפויה עלינו. אבל לאחר שנכפתה עלינו – שומה עלינו לעשותה מתוך מאמץ טוטלי עליון, מתוך גיוס מלא, ומתוך אימוץ הרצון שעולה על זה של הנאצים ודומיהם.

שם, עמ' 275-276.

לא תיתכן מלחמה מצליחה, בין בארץ של משטר פלוני או של משטר פלמוני, אם האחראים למלחמה – ויהיו השקפותיהם אשר יהיו – לא ינסו בשעת המלחמה לגייס את מלוא הכוחות שבעם בשביל המאמץ המלחמתי.

לקראת הבאות, 1949, **חזון ודרך**,

כרך ראשון, עמ' 16.

אין דבר ארור בעולם כמלחמה ואין דבר שלילי במהותו ובתפקידו כצבא. אבל אם יש הכרח לא יגונה להקים צבא ולעשות מלחמה – הרי הצבא צריך לחיות יעיל למען ינצח במלחמה.

שם, עמ' 17.

הרוח החלוצית של החייל היא הנשק החשוב ביותר במלחמה.

שם.

מלחמה בעצם מהותה הרסנית היא – היא הורסת רכוש ונפש, ולא של האויב בלבד. מפקד יש והוא חייב להתאכזר על עצמו, על חייליו, וודאי שאינו יכול לחוס תמיד על רכוש. אולם מטרת המלחמה אינה הרס – כי אם נצחון, והנצחון תלוי לא רק בטיב הציוד ובכושר הקרבי של הצבא כי אם ביכולת המשקית והכספית של העם. חייל או מפקד, המבזבז ללא הכרח את רכוש מדינתו – מסייע בלא יודעים לאויב.

בטחון וצבא, 1949, **חזון ודרך**,

כרך ראשון, עמ' 141.

אם הוטלה עלינו המלאכה הארורה הזאת שנקראת מלחמה – הרי נחויץ שננצח ולא ננוצח.

לשרות העם, 1949, **חזון ודרך**,

כרך ראשון, עמ' 282.

סכנת מלחמה בישראל היא סכנה לכל איש ואשה בישראל ולכל יהודי ויהודי בעולם.

חוק ההתגוננות האזרחית, 1950, **חזון ודרך**,

כרך שני, עמ' 336.

היה זמן שהמלחמות היו התמודדויות צבאיות בלבד, על פי רוב התמודדות של צבאות פרופסיונאליים. העמים כמעט שלא הרגישו במלחמה, אם כי בעקבות המלחמות היו עמים וארצות עוברים מיד שליט אחד לרעהו. עצם דבר המלחמה לא פגע ולא נגע בעם; רק החיילות המקצועיים נפתלו נאבקו, נלחמו, ניצחו או נחלו מפלה. לא כן היום. המלחמה בימינו היא מלחמת עמים ומלחמה טוטאלית.

המלחמה היא טוטאלית לא רק מבחינה פאסיבית, מבחינת הסובלים, אלא בעיקר מבחינה אקטיבית, מבחינת הכוח המכריע במלחמה. מכריע לא רק כוחו של הצבא אלא עצמתו הכוללת של העם במלואו, עצמתו המשקית, הכספית, המקצועית-הטכנית, המדעית והאירגונית, ועל הכל – חסנו המוסרי הנפשי. קובע לא הצבא – ולו גם המאומן והמצויד ביותר – קובע העם כולו על יכולתו החמרית ועל הרוח המפעמת בתוכו, כפי שראינו במלחמת העולם השנייה ובמלחמתנו אנו.

מכיוון שרק כוחו הטוטאלי, החמרי והרוחני של העם יכריע במלחמה, עלינו לראות הדברים כמו שהם ולא להשלות עצמנו בשמות נאים ומטעים.

חרב המלחמה התלויה על ראשנו אינה נותנת לנו שהות יתירה, ובלי קפיצת הדרך בגיבוש העם ובבנין המולדת לא נעמוד ביום פקודה. ההכרח בקפיצת הדרך התנה ומתנה דרכה של מדינת ישראל מיום היווסדה, הוא מצווה עלינו דברים מנוגדים כאילו להגיון המקובל ולניסיון הבדוק. ולעתים קרובות גם לאינטרס הפרטי ולצרכים המוצדקים של כל איש ואשה בישראל.

חוק ההתגוננות האזרחית, 1951, **חזון ודרך**,

כרך שני, עמ' 341-342.

כל תוכנית מלחמתית בנויה גם על הבנת נפש האויב ודרכיו.

על היזמה בצבא, 1951, **חזון ודרך**,

כרך שלישי, עמ' 230.

יחד עם ההכרח והכושר הנפשי לארוך לכל אפשרות של שלום או מצווים – כי בנפשנו הדבר – על כוננות מתמדת למלחמה.

שם, עמ' 85.

הדבר הארוך שנקרא בשם מלחמה לא יעשה בהצלחה – אם יש הכרח מר לעשותו – בלי העלאה כללית של כושר העבודה והייצור, הידיעה והחריצות בכל ענפי המשק, ובלי שכלול טכני וציוד מעולה.

עניני הבטחון, 1950, **חזון ודרך**,

כרך שני, עמ' 219.

המלחמה בימינו אינה מלחמת-צבאות אלא התמודדות טוטאלית, ותוצאותיה תלויות בגודל הפוטנציאל החמרי, המשקי, הרוחני, המוסרי והגופני של העם.

הגברת הייצור ותפוקת העבודה, 1952, **חזון ודרך**,

כרך שלישי, עמ' 319-320.

מבלי שנוכשר להיות עם לוחם – לא נהיה, כל עוד יש מלחמות בעולם, עם חי, ובוודאי לא עם עצמאי.

חוק שירות הבטחון תשי"ב, 1952, **חזון ודרך**,

כרך רביעי, עמ' 80.

שלום

"הכל צפוי" – ואף על פי כן – "הרשות נתונה", ועלינו להאמין בכך ש"הרשות נתונה"; עלינו להאמין שיש ברירה בידי האנושות ובידי המדינות אם לשלום ואם למלחמה.

שם.

אין אנו מאמינים בשלום שאין בו אמת.

דרכנו המדינית לאחר המאורעות, 1929, **אנחנו**

ושכנינו, עמ' רכו.

השלום אינו מטרה והמלחמה אינה מטרה. המטרה היא הגשמת הציונות.

גורמי הציונות בשעה זו, 1938, **משמרות**, עמ'

שכ.

פנינו לשלום! אנו נותנים יד, ובלב שלם ובנפש חפצה, לכל נסיון ואמצעי להגביר השלום בעולם.

לקראת הבאות, 1949, **חזון ודרך**,

כרך ראשון, עמ' 22.

לא יכוננו השלום והצדק והאחוה והחירות לאורך ימים בעם אחד – אם לא יכוננו בכל עמי תבל.

שם, 23.

השלום עצמו הוא כוח מקדם.

שם, עמ' 24.

יש לנו מדיניות אקטיבית ביחס לעולם ולא פסיבית שבניטרליות. המדיניות שלנו היא: אנו רוצים בשלום. ושלום – לא לחלק אחד של העולם ולא לעמים מספר בלבד. איננו מאמינים בשלום חלקי, השלום אינו ניתן לחלוקה. אנו רוצים בשלום לכל עמי העולם.

קום יקום החזון, 1949, **חזון ודרך**,

כרך ראשון, עמ' 188.

מאמצי השלום שלנו יביאו פרי רק אם נשמור על כוחנו הצבאי ונשכלל אותו, כדי שיוכל לעמוד בפני כל התקפה בעתיד כמו שעמד בעבר. אך יחד עם טיפוח כוחנו הצבאי לא נחמיץ שום הזדמנות לחזק השלום בעולם וסביבנו, ונחפש מסילות ללב כל העמים, הרחוקים והקרובים.

על שביתת הנשק, 1949, **חזון ודרך**,

כרך ראשון, עמ' 219.

שאלת השלום בעולם היא שאלתו של כל יהודי באשר הוא. אין עוד עם בעולם החרד לשלום כעם ישראל. כל יהודי באשר הוא מתפלל לשלום העולם.

שאלת קוריאה, 1950, **חזון ודרך**,

כרך שני, עמ' 238.

בצרונה הפנימי של ישראל הוא האמצעי היעיל ביותר לקידום השלום באיזור.

דברי ראש הממשלה בכנסת, דבר, 19.11.57.

אם אנו חרדים לשלום במזרח התיכון – אין זאת אלא באשר אנו חרדים לשלום העולם. השלום בין ישראל וערב הוא צורך השלום בעולם. כל פגם בשלום וכל סכסוך בין עמים

באיזו פינה שהיא בעולם – יש בהם סכנה לשלום העולם כולו. אנו חיים עכשיו בעולם אחד, אחיד, אם כי עדיין לא מאחד, וחיוזוקו של השלום בעולם מחייב שלום גם במזרח התיכון. נשמת מדיניות החוץ של ישראל היא שאיפה נאמנה לחיוזוק השלום בעולם. בכל מקום בעולם, לטפח יחסי ידידות ועזרת גומלין בקרב העמים, גדולים וקטנים, עשירים ועניים, מתקדמים ונחשלים. כי רק בשלום, שלום עולמי במובנו הכפול, תגאל האנושות ויתעלה האדם וכל עם ישכון לבטח.

ליום העצמאות החמישי, 1953, **חזון ודרך**,

כרך רביעי, עמ' 212.

אין מדינה בעולם שחרדה יותר ממדינת ישראל לשלום בעולם, לשלום בקרב כל העמים ללא יוצא מן הכלל; והיא חרדה לשלום גם מפני מורשתה היהודית המצווה על כך, גם מפני מעמד העם היהודי בעולם המפוזר גם במזרח וגם במערב. וגם מפני צרכיה החיוניים של מדינת ישראל לפתח ארצה ולהשריש בתוכה המוני העולים – דבר שאפשר לעשותו בהצלחה רק בתנאי שלום בעולם.

ניתוק היחסים הדיפלומטיים על ידי ברית המועצות,

1953, **חזון ודרך**, כרך רביעי, עמ' 168.

שלטון וצורות שלטון

יש לצרף כוח השלטון וכוח הרוח לא כשני יריבים, אלא כשני שותפים בשליחות היסטורית אחת.

תפקידם של אנשי הרוח, **חזון ודרך**,
כרך ראשון, עמ' 87.

שלטון אינו חל על דברים שבלב – לא על דברים שבמדע ולא על דברים שביופי, באמנות.

איך תיכון המדינה, 1948,
בהלחם ישראל, עמ' 212.

דמוקרטיה

מדינה דמוקרטית בימינו אינה מצווה ואינה ממונה על דברים שבלב ושכאמונה, אלא אך על דברים שבינו לבין חברו. כל ניסיון להפוך את המדינה לפוסק בענינים שמעבר ליחסי אדם וחברה – יפוצץ בית ישראל לרסיסים.

אצילות מחייבת, 1954, **חזון ודרך**,
כרך חמישי, עמ' 118.

הזיקה למשטר הדמוקרטיה וחירות האדם טבוע בעצם קיומנו. זיקה זו היתה טבועה בקיומנו בגולה, על זיקה זו הושתתה התנועה הציונית ועל זיקה זו קמה מדינת ישראל ובה תלוי קיומה ועתידה.

מדיניות החוץ, 1952, **חזון ודרך**,
כרך שלישי, עמ' 288.

התכחשות ליסודות הדמוקרטיים בחיי הישוב אינה אלא התכחשות ליסודות המוסריים של הציונות.

מתיחות ציונית, 1943, **במערכה**,

כרך שלישי, עמ' 61.

גורל העם היהודי קשור בגורל הדמוקרטיה.

חוקה או חוקים, 1950, **חזון ודרך**,

כרך שני, עמ' 149.

עלינו לשאת ברמה ובכוח דגל החירות הפנימית, חירות המחשבה, הבחירה, הביקורת, דגל הדמוקרטיה וההגדרה העצמית, דגל הוויכוח החפשי, זכויות המיעוט והכרעת הרוב. סימנו האמיתי של משטר דמוקרטי הוא שלטון לא רק למען העם, אלא על ידי העם. כל משטר של אלמות ודיקטטורה, גם אם הוא בא לכתחילה לטובת העם, נהפך מאמצעי למטרה. וכל האמצעים נעשים כשרים למען החזק בשלטון.

לקראת הבאות, 1949, **חזון ודרך**,

כרך ראשון, עמ' 25–26.

סימנה המובהק של דמוקרטיה הוא לא שלטון למען העם, אלא שלטון על ידי העם. גם עריצים טוענים או גם סבורים באמת, שהם שלטון לטובת העם. אין דיקטטורה בהיסטוריה שלא התימרה לשלוט לטובת הכלל, והיו מקרים לא בודדים שאמנם קמה דיקטטורה רק מתוך נימוקים ציבוריים, מתוך אידיאלים לאומיים או סוציאליים; אולם יש טבע פנימי לשלטון, ואין מנוס מפניו. כשאין השלטון כפוף לעם ואינו נבחר על ידי בבחירות חפשיות – הרי השלטון נעשה מטרה לעצמו, גם אם לכתחילה היה רק אמצעי למטרה, ולו גם למטרה נעלה. אמת פשוטה זו הוכחה לא פעם על ידי ההיסטוריה, גם בדורות הקודמים וגם בימינו אלה.

חוקה או חוקים, 1950, **חזון ודרך**,

כרך שני, עמ' 148–149.

במשטר דמוקרטי מכריע הרוב, ורצונו של הרוב הוא חוק המדינה ומחייב את המיעוט. אולם זכותו של המיעוט להביע דעתו, לחשוב כרצונו, להצביע לפי ראות עיניו אינה מקופחת. במשטר דמוקרטי אין מכריע בעניני אמונה, מחשבה, אמונות, ומדע. מחשבת האדם בדמוקרטיה אינה כפופה לחוק ולשלטון. אפילו אם על העם כולו מקובלת דעה מסוימת – מותר ליחיד לחשוב אחרת ולהילחם על דעתו אפילו אם אין אף איש אחד תומך בדעתו זו. במשטר דמוקרטי אין איסור על ביקורת ועל ויכוח. וכל אזרח במדינה יש לו החופש המלא לבחור בנציגו כרצונו, אין האזרח נדרש לאשר רשימת המועמדים היחידה המוגשת על

ידי השליטים – אלא הוא בורר לעצמו נציגיו. ומשום כך הנציגים כפופים לרצון העם ולא להיפך. אולם אין הדמוקרטיה משטר של "כל הישר בעיניו יעשה". הכרעת הרוב מחייבת. הרוב מכריע מהי הפעולה אשר תיעשה, ומהי הפעולה אשר לא תיעשה. והכרעה זו נעשית חוק המדינה ומחייבת הכלל כולו, וכל זמן שהרוב לא שינה דעתו, החוק קיים ומחייב כל אזרח במדינה.

הדמוקרטיה לא תתקיים – אם נעשה אותה מחוסרת-אונים, חדלת פעולה, נטולת כוח-ביצועי ומשוללת אמצעי-התגוננות יעילים.

שם, עמ' 149–150.

אם הדמוקרטיה בישראל רוצה להתקיים ולהאריך ימים, היא צריכה להיות מזוינת באמצעי-התגוננות ומכשירי-פעולה-וביצוע שימנעו בעד מיעוטים – ולא רק מיעוטים לא-יהודים, אלא גם מיעוטים יהודים – להשתלט עליה, בכוח, פנימי או חיצוני, וקשה להיתמם כל כך ולא לראות שיש בתוכנו מיעוטים כאלה, אם גם לא כולם מגלים כוונותיהם ושאיפותיהם בנידון זה.

במשטר הטוטאליטרי יש "יתרון" אחד: שם מצביעים 99 אחוז בעד מפלגת השלטון. "יתרון" זה עלינו למנוע בכל האמצעים שיש בידי הדמוקרטיה. מותר במדינה דמוקרטית להביע דעה אנטי-דמוקרטית, אבל הדמוקרטיה תאבד עצמה לדעת אם תניח רק לשוללי הדמוקרטיה האפשרות לפעול, והיא תגזור על עצמה חדלון-אונים ותתפרק ממאמצי התגוננות. מותר במדינת ישראל להיות לא-ציוני, ויש לנו בכנסת סיעה אנטי-ציונית. אך אין לתת לאנשים אלה מתוך רוחב לב ליברלי של חבר הכנסת יערי, – להשתלט עלינו באמצעים לא-דמוקרטיים, כדי לדכא את הציונות והדמוקרטיה בכוח, כמו שנעשה הדבר בארצות האחרות שבהן בוטלה הדמוקרטיה "הפורמלית".

לא נוכל לקבל על עצמנו התורה ההוטנטוטית של הישועים הדורשים ממשטר ליברלי להתנהג כלפיהם בהתאם לעקרונות הליברליים ולתת להם לנהוג כלפי הליברלים בהתאם לעקרונות הישועים.

שם, עמ' 151.

לא יתכן שלטון החוק בלי שלטון הדמוקרטיה. העם מכבד את החוקים ומקבל על עצמו עולם באהבה – אם החוקים נעשים על דעתו, נובעים מצרכיו ומרותקים לרצונו. בארץ שאין אדם חפשי לעשות חוקיו על ידי נציגיו הנבחרים מתוך חופש בחירה – אין בה שלטון-חוק אלא משטר עריצים ושרירות. אם אין השליט העושה חוקים תלוי בעם – אין החוק יצורם של אנשים בני חורין ובמקום שאין חירות אין שלטון של חוק.

חוקה או חוקים, 1950, **חזון ודרך**,

כרך שני, עמ' 148.

משטר טוטאליטארי

אחד מסימני הדמוקרטיה היא שהיחיד זכאי לחלוק על כל המקובל ולדרוש הפיכת הקערה על פיה.

על העיתונות, **מעריב**, 14.2.58.

כל משטר טוטאליטרי הוא סם-מוות ליהודים ולעם היהודי, אם מבחינה גופנית ואם מבחינה רוחנית. משטרים אלה גוזרים על קיום היהודים או על קיום היהדות, או על שניהם כאחת. גם מדינת ישראל לא יהיה לה קיום במשטר כזה, ולו רק מפני כך שינותק הקשר בינה ובין העם היהודי שבגולה.

היהודים כיהודים יכולים להתקיים רק בארץ שיש בה חופש הדיבור, חופש הבחירות, חופש המחשבה, חופש התנועה, חופש ההתנגדות לממשלה בגדר החוק – כלומר במשטר דמוקרטי. במשטר טוטאליטרי – גם אם אין לו כוונת-איבה מיוחדת כלפי היהודים, נגזר דינם של היהודים כיהודים. גורל העם היהודי קשור בגורל הדמוקרטיה.

חוקה או חוק, 1950, **חזון ודרך**,

כרך שני, עמ' 149.

אין אנו מאמינים במשטר טוטאליטרי בכלכלה ובחברה.

ליהדות אמריקה, 1950, **חזון ודרך**,

כרך שני, עמ' 364.

המשטרים הטוטליטריים משתמשים זה כארבעים וחמש שנים בלשון סגִינהור, ומנצלים מונחים פוליטיים וסוציאליים בניגוד להוראתם האמיתית. לדיכוי פועלים ושליטת זכויותיהם להתארגן ולהביע רצונם קוראים בשם דיקטטורה פרולטרית; לשלילת כל חירות אזרחית וחופש בחירות ולעריצות של יחיד או של קבוצת יחידים קוראים בשם דמוקרטיה עממית; לכיבוש עמים ידידיים בכוח קוראים בשם שחרור; לממשלת-בובות קוראים בשם עצמאות אמת.

דבר לעצמנו, **דבר**, 25.10.57.

יש אצלנו נטורי־קרתא מימין ומשמאל, או בלשון המודרנית – בעלי תפיסה טוטאליטרית, שאינם מסוגלים להבין ולסבול אנשים חושבים ומתנהגים כמוהם. ומכיוון שקנאים קיצוניים אלה הם במיעוט, הריהם שואפים להקים משטר של כפייה – דיקטטורה פוליטית או אינקביזציה רוחנית, אשר תדכא בכוח ובמעשי־אלמות כל מי שאינו מקבל דעתם ואמונתם. כל זמן שידם קצרה להקים משטר כזה הם מתבדלים ומסתגרים בצורה זו או

אחרת, מטפחים במחיצה סגורה ומסוגרת תפיסה וגישה טוטאליטרית ומונעים מאנשיהם כל מגע רוחני ומחשבתי עם בעלי דעה אחרת, ובאותו זמן הם גם תובעים מהרוב סובלנות כלפי עצמם וחירות גמורה למעשיהם המתבדלים, אף אם הם פוגעים בצרכי הכלל.

על העבר ועל העתיד, 1955, **חזון ודרך**,
כרך חמישי, עמ' 294.

דיקטטורה

יתכן שלפעמים יש הכרח בדיקטטורה, ביחוד בשעת משבר היסטורי גדול. אבל יש בה תמיד סכנה, מפני שמטבע הדיקטטורה שהיא אוהבת להתמיד, גם כשהיא נהפכת לכוח מחריב ומשחית.

מדיניות ציונית, 1941, **במערכה**,
כרך שלישי, עמ' 71-72.

סוציאליזם

סוציאליזם אינו דת ולא כנסיה וגם לא מדע, ואינו קשור לדוגמות מופשטות העומדות לעד. אפשר להגיד באופן כללי, שהסוציאליזם הוא מיסודו ההיפך מהקאפיטליזם: לא המשק שולט בעובדים אלא העובדים, כלל העובדים שולטים במשק. סוציאליזם הוא עליונות העבודה בחברה, במדינה, בניגוד לעליונות הרכוש ולעליונות הכוח והשלטון.

במעלה ההר, 1953, **חזון ודרך**,
כרך רביעי, עמ' 254.

אין איש בימינו שיקבל נוסחתו של מארכס ב"מניפסט הקומוניסטי" שכל ההיסטוריה אינה אלא מלחמת מעמדות. תקומתם והשתחררותם של העמים באסיה ובאפריקה, שהיו עשרות או מאות בשנים נתונים לשלטון זר, שיוו למלחמת השחרור הלאומי בימינו ערך מרכזי ומכריע, ואין להבין כל המתרחש בעולם והעומד להתרחש בלי ראיית הצמאון והחתירה לקוממיות ולעצמאות לאומית, גם אם היא מקבלת בהרבה ארצות צורה נפסדת ומסולפת של רודנות ושאיפות כיבוש.

מונחים וערכים, 1957, **חזות**, ג', עמ' 7-8.

משמר סוציאליסטי

עליונות העבודה בחברה ובמדינה, עליונות העבודה בכל המובנים, גם במובן של שלטון וגם במובן של טיב ויעילות וגם במובן של חירות העובד ורווחתו – זו היא נשמתו של משמר סוציאליסטי.

שם, עמ' 255.

אנשי השלטון והסופרים

אמנם, אנחנו אנשי השלטון הננו "בורסקים", ואתם הסופרים "הבשמים", כי מלאכת הסופר והמשורר – אני מדבר על הסופר והמשורר האמיתי – היא מלאכת עדנה וניחוח, אבל יש צורך גם ב"בורסקי" העושה במדינה את המלאכה הגסה והקשה – מלאכת השלטון. ואנו זקוקים לכם – כי יש לראות הדברים גם דרך ראייתכם ולשמוע את טענותיכם – גם הטענות שלא מקבלים.

תפקידם של אנשי הרוח, 1949, **חזון ודרך**,

כרך ראשון, עמ' 85-86.

המשטר המדיני בישראל

הנהגת המדינה, בהנהגת המלחמה, אינה מדע ומלאכה בלבד המיוסדים על כללים וסידורים ועקרונות מנוסים ובדוקים הפועלים בכל הנסיבות והתנאים ללא שינוי, אלא זוהי אמנות ומחשבה אשר לא יתכנו בלי חזון־אמונים, בלי עוז נפש ללא רתיעה, ללא יצר חלוצי עוקר הרים ובלי ראיית היחיד שיש בכל צירוף נסיבות היסטורית, שאינו חוזר אף פעם במלואו.

דרכנו במדינה, 1951, **חזון ודרך**,

דרך שלישי, עמ' 104.

אנו רואים במשטר הדמוקראטיה וחירות האדם תנאי מוקדם לקיומו של עמנו ולגידולה של מדינתנו.

מדיניות החוץ, **חזון ודרך**,

דרך שלישי, עמ' 288.

עמנו רוצה במשטר של חירות, של חופש בחירה, של ממשל דמוקראטי, של תלות הממשלה בעם.

מדיניות החוץ שלנו, 1951, **חזון ודרך**,

דרך שלישי, עמ' 243.

מדינת ישראל והאומה היהודית לא יכוננו בלי משטר של חירות ודמוקרטיה. כל משטר טוטאליטרי הוא סס־מוות בשבילנו, מוות גופני – או רוחני.

מדיניות החוץ שלנו, 1951, **חזון ודרך**,

דרך שלישי, עמ' 250.

נשיא בישראל

הנשיאות בישראל, לפי החוקה הקיימת, היא סמל חי של המדינה, סמל האחדות, השלמות והעליונות של המדינה. והרי אין הרבה מדינות ישראל, וזמן רב מאוד לא היתה בכלל קיימת מדינה כזו, הילכך סמל מדינת ישראל אינו מילתא זוטרתא. זהו סמל לא רק של המיליון וחצי מיליון היושבים עכשיו בתוכה – זהו סמל העם, של עם ישראל כולו ועם ישראל כולו מכיל לא רק אחד עשר מיליון החיים איתנו כיום, אלא כל הדורות של ישראל מאז היותו. וסמל זה הוא, לפיכך, נורא-הוד.

נשיא בישראל, 1952, **חזון ודרך**,
כרך רביעי, עמ' 138.

ממשלה

הממשלה הגרועה והמסוכנת ביותר היא זו המתמרת להיות חפה תמיד ממשגה, או המנסה לנטוע הכרה כזאת בלב הציבור.

על השוק השחור, 1950, **חזון ודרך**,
כרך שני, עמ' 286.

אין הממשלה תובעת מהציבור להפסיק הביקורת נגד הממשלה, אפילו אם הביקורת אינה מוצדקת. מוטב שתשמע ביקורת פסולה מאשר לא תהיה ביקורת כלל, אם כי המבקרים צריכים לזכור שלפניהם יש ברירה – בין ביקורת הוגנת ובין ביקורת נפסדת.
שם, עמ' 287.

הממשלה כפופה אך ורק למוסד אחד: לכנסת. פעולתנו עומדת בכל שעה ושעה לפני משפט הציבור. והשופט העליון והמכריע הוא – נציגות העם. ושום חוג בציבור אין לו הסמכות ואין לו הכוח להטיל רצונו על הממשלה. להיפך, כל חלקי העם נדרשים לשתף פעולה עם הממשלה. רצונה של המדינה לא יעשה על ידי הממשלה בלבד, אלא כל אזרח חייב לקיים רצון זה, ועל הממשלה שומה להפעיל הציבור ולשתף אותו במילוי המשימות המוטלות עליה.

הקיצוב בהלבשה והנעלה, 1950, **חזון ודרך**,
כרך שני, עמ' 241.

שרים

גם שרי־ממשלה אינם אלא בני־תמותה, והם חייבים, אולי יותר מאחרים, לפשפש מזמן לזמן במעשיהם ולתקן מה שצריך לתקן – גם כשהם נהנים, ודווקא משום שהם נהנים, מאמונו של רוב העם.

על השוק השחור, 1950, **חזון ודרך**,
כרך שני, עמ' 286.

כנסת

ריבונות הכנסת אינה ריבונות של סיעה זו או אחרת, בין של אופוזיציה ובין קואליציה, אלא ריבונות הכנסת בכללה והכרעתה הדימוקרטית, בין פה־אחד ובין ברוב דעות. ריבונות זו מחייבת שרצון הכנסת, הבא לידי ביטוי וגילוי בהכרעה על תוכנית הפעולה של הממשלה ובחירת הממשלה, יעשה ביעילות מרובה ובקצב מהיר ביותר. ולביצוע תוכנית זו, כל עוד הכנסת לא שינתה את דעתה, יש זכות קדימה על פני כל דבר אחר שהוא, שאינו אלא רצון של חברים בודדים בכנסת או סיעות בודדות בכנסת, עד שהכנסת בכללותה, ולא רק סיעה זו או אחרת, תשנה את דעתה – אם תשנה את דעתה – ביחס לתוכנית הפעולה שיש לבצע או ביחס למבצעים, כלומר הממשלה, שעליה הוטל הביצוע.

אין לראות כל פגיעה בריבונות הכנסת אם חבר הכנסת או סיעה שלמה מתנגדים לממשלה או מתנגדים לתוכנית הפעולה של הכנסת, אם־כי אושרה על ידי הכנסת, כי אנחנו חיים במשטר דימוקרטי ולא טוטליטרי, שבו יש לא שלטון של מפלגה אחת ולא דיקטטורה של מפלגה אחת שאינה סובלת כל התנגדות ואופוזיציה. בדימוקרטיה לא רק מותר אלא רצוי שתהיה התנגדות לממשלה ושיחלקו על דעת הרוב. אולם לאחר שדעת הרוב נעשתה חוק, כולנו, כל חברי הכנסת וכל חברי הממשלה וכל אזרח, כפופים לחוק, והפוסק היחיד בכנסת הוא החוק. הוא מחייב את כולנו. לאחר שהחוק נתקבל אין דיון ואין ערעור עליו, אלא אם מבטלים אותו. והחוק במשטר דימוקרטי אפשר לשנות, אבל כל זמן שלא שונה הוא מחייב.

חוק החיילים המשוחררים, 1949, **חזון ודרך**,
כרך ראשון, עמ' 73.

אינני שייך לפסימיסטים השוללים את ערך הוויכוח בכנסת, כאשר ידוע מראש, מה תאמר האופוזיציה בכל שאלה ושאלה, ומה תענה הקואליציה, ואיך יצביעו שני הצדדים, ושכבית הזה אין יכולת להשפיע ולשכנע זה את זה. אפילו אם זה נכון – ואין אני לוקח על עצמי לקבוע, אם זה נכון או לא – הרי יש ערך מחנך לוויכוחים אלה, כאשר אני בטוח שהעם

שומע להם ובוחר ודן, וכדאי שהעם ישמע גם דברי הבקורת וגם ההסברה, איך הגענו עד הלום ובמה וכיצד ולמה; וכולנו צריכים להניח בלב שקט את המשפט בידי העם.

על שביתת הנשק, 1949, **חזון ודרך**,

כרך ראשון, עמ' 199.

חיי חירות ומילוא של יחידותנו החלוצית לא יתכנו בלי חופש בקורת, בלי בחירות דמוקרטיות, בלי ויכוח גלוי, ומוטב שתשמע בקורת נפסדת – והיא נשמעת בתוכנו לא מעט – מאשר יסתם הפה ויהא רק שפה אחת ודברים אחדים. נבחרינו צריכים לעמוד תחת בקורת גלויה, מתמדת.

המערכה הציונית והישוב, 1947, **במערכה**,

כרך חמישי, עמ' 165.

קואליציה

אין פירושה של קואליציה – "מה טוב ומה נעים שבת אחים גם יחד" – אלא פעולה ואחריות. התנאי הראשון של קואליציה – תוכנית פעולה משותפת. בתקופה ובמשטר שאנו חיים בהם, מן ההכרח הוא שתהיינה בעם פילוסופיות ואידאולוגיות שונות. אולם אפשר ומוכרח שתהא הפעולה משותפת. קואליציה אינה מטרה אלא אמצעי. רק אם יש תוכנית משותפת שכולם נכונים לשרתה באמונה – הרי זו קואליציה. ותנאי שני לקואליציה פוריה – הנהלה מוסכמת, חבר אנשים שאינם רק מייצגים את מפלגותיהם, אלא יש ביניהם גם כבוד ואימון הדדי ואפשרות פעולה משותפת, בלי שני אלה אין ערך ואין ממש לקואליציה, אין היא אלא אחיזת עינים, ויותר משהיא מועילה היא מזיקה.

שתי תעודות, 1933, **משמרות**, עמ' רמט-רנ.

איני סבור שהקואליציה כולה צדיקים ונבונים, והאופוזיציה כולה רשעים ואוילים.

השוק השחור, 1950, **חזון ודרך**,

כרך שני, עמ' 291.

משטר קואליציוני של מיעוטים שאין להם דרך משותפת, אינו אלא משטר של סחיטות וחוסר-אחריות, וגורם לזעזועים בלתי פוסקים במדינה.

שדר לעם, 1951, **חזון ודרך**,

כרך שלישי, עמ' 173.

בחירות ומשטר דו־מפלגתי

איני סבור, שהופעת עשרים ואחת רשימות מתחרות בבחירות לכנסת בארץ קטנה כזו, בתוך ישוב של שש או שבע מאות אלף איש, היא ביטוי של דימוקרטיה ושל בגרות חברתית. כיהודי אני מתבייש בתופעה חולנית זו. אינני מאמין, שלדימוקרטיה פועלית דרושות חמש או שש מפלגות־פועלים; אני חושב, שארבע רשימות של ציונים כלליים יש בהן משום ברכה ל"כלליות".

דרכי תשובה, 1949, **חזון ודרך**,
כרך ראשון, עמ' 226.

את הבחירות לכנסת יש להפוך למבצע חינוכי ממלכתי גם בקרב הישוב הוותיק וגם בקרב הישוב החדש; מבצע חינוכי שיגבש רצון האומה, יבהיר דרכי המדינה, משימותיה, קשייה, צרכיה וסיכוייה, ויבטיח שלטון יציב ונאמן שיגשים רצון זה באמונה.

דרכנו במדינה, 1951, **חזון ודרך**,
כרך שלישי, עמ' 106.

מדינה צעירה זו, העמוסה משימות קשות ודחופות, והמוקעת לסכנות חמורות, זקוקה לרוב מלוכד ויציב, בתוך העם ובתוך הכנסת; רוב מאוחד ברצונו, בדרכו, באמונתו, באחריותו, למען תוכל המדינה לעמוד במבחנים הקשים הצפויים לה, ולא תהיה תלויה בצירופי מיעוטים שאין להם דרך משותפת ואינם נשענים על רצון ברור של רוב העם. הייתי משוכנע. ואני משוכנע גם עכשיו, שרוב מלוכד בעם הוא תנאי חיוני לקיומה של מדינתנו ולכושר פעולתה: אולם עדיין לא אפשר דרא.

הממשלה החדשה ותכניתה, 1951, **חזון ודרך**,
כרך שלישי, עמ' 207.

הגניוס האנגלו־סכסי, שיצר הדמוקרטיה הפרלמנטרית ומפעיל אותו בהצלחה וכישרון, כאשר לא עשה זאת שום עם אחר, – השתית את החיים המדיניים על משטר דו־מפלגתי וקבע שיטת בחירות מחוזיות ורובניות, שבה כל נבחר הפרלמנט ידוע לבוחריו ואחראי במישרים בפניהם, בניגוד לשיטה של בחירות יחסיות הנקוטה ביבשת האירופית, המנתקת לחלוטין את הבוחר מהנבחר ומעמידה בין העם ובין הפרלמנט את מרכז המפלגה העורך רשימת המועמדים כרצונו. המשטר הדו־מפלגתי מטיל מלוא האחריות כלפי העם על מפלגת הרוב, ומחנך את מפלגת האופוזיציה, הרוצה ליהפך למפלגה שלטת, לאחריות במעשיה ובדיבוריה, גם כשהיא במיעוט, ועל ידי כך משמש הפרלמנט גורם ממלכתי מחנך לכל העם. הסברה שהבחירות צריכות לשקף כל הדעות במדינה, ודבר זה יתכן אך ורק בשיטת בחירות יחסיות – אינה הולמת האמת ומחטיאה המטרה העיקרית של בחירות. גם בבחירות

יחסיות לא באה לידי ביטוי כל דעה בעם. דבר זה יתכן – וגם זה להלכה בלבד – אך ורק באספה כללית של כל העם כשיש לכל אזרח האפשרות להשמיע דעתו במישרים. במשטר של נציגות מן ההכרח שהבחרים מטשטשים נטיותיהם האישיות בכמה וכמה שטחים, ומצביעים אך ורק לפי סיסמאות כלליות ביותר. הנציג הנבחר בבחירות יחסיות מביע דעתו האישית או דעת הסיעה, ולא דעת אלפי הבוחרים שהצביעו בעד הרשימה הכוללת, ולא בעד איש מסוים ומוכר.

תכליתן האמתית והעיקרית של הבחירות במשטר של נציגות – ומחוץ לקנטונים מעטים בהלווציה, אין השתתפות ישירה של העם בשלטון בימינו, כאשר היה הדבר בדמוקרטיה היוונית – היא להכריע בעיקר בין שתי אלטרנטיבות המוצעות לעם, ולהקים ממשלה יציבה ואופוזיציה אחראית. וזה יתכן רק במשטר דו-מפלגתי ובבחירות מחוזיות ורובניות.

נצח ישראל, 1953, **חזון ודרך**,

כרך רביעי, עמ' 273-274.

שיטת הבחירות היחסית לא רק שהיא מרבה פילוג ופלגנות בעם ומגבירה הקנאות המפלגתית, אלא היא גם מסלפת רעיון הדמוקרטיה והנציגות הנבחרת של העם.

לפי שיטת הבחירות האנגלית (הקיימת גם בארצות הברית ובכל הדומיניונים הבריטיים) – הארץ מחולקת למחוזות, וכל מחוז בוחר בנציג אחד. כל תושבי המחוז יודעים מי מייצג אותם, הבוחרים יכולים בכל שעה להביא לידיעת נציגיהם בעליפה או בכתב דעתם על השאלות העומדות על הפרק, והם גם יודעים תמיד כיצד מתנהג נבחר בכל מקרה ומקרה, והתנהגות זו קובעת בחירתו מחדש או כישלונו, הנבחר אצלנו תלוי בחסדי הוועד המרכזי של הרשימה, וממרכז זה הוא מקבל הוראותיו. ציבור הבוחרים בארץ והנבחרים ככנסת הם שני גופים נפרדים, שאין ביניהם כל קשר וזיקה הדדית.

באנגליה קיימות בעיקרן רק שתי מפלגות: שמרנים ומפלגת פועלים. משטר דו-מפלגתי זה הולם אופי הבעיות הנדונות בפארלמנט: להחזיק בקיים או לעשות תיקונים. הבוחר באנגליה אינו נקרא להכריע בבחירות אידיאולוגיות, אלא בבעיות מסוימות אחדות העומדות על הפרק. הבוחר מכיר פחות או יותר הבעיה הנידונה: להלאים ענף תעשייה או לא, לקצץ בזכויות הלורדים או לא, להרחיב שירותי המדינה וכדומה.

במשטר דו-מפלגתי מן ההכרח שמתגברת האחריות הממלכתית של כל אחת מהמפלגות, לא רק זו השלטת אלא גם זו של המיעוט האופוזיציוני. האופוזיציה יודעת שהיא עשויה להיקרא לשלטון ולהוכיח למעשה עמדתה וטענותיה בהיותה באופוזיציה. כשהיא מושלת היא יודעת שאם לא תתחשב ברצון העם – יטלו ממנה בבחירות הבאות את השלטון. אין המפלגות יכולות במשטר דו-מפלגתי להרשות לעצמן התנגדות בלתי מרוסנת וזלזול בצרכי המדינה. הסיעות הקטנות שלנו יכולות לדבר כעולה על רוחן, ולהבטיח הרים וגבעות, כי הן יודעות שלא יצטרכו לעולם לקיים הבטחותיהן.

במשטר דו-מפלגתי נתבעים הבוחרים לקבוע לא הילכתא למשיחא ואידיאולוגיה כיתתית,

אלא המעשה אשר ייעשה במדינה בתקופת כהונת הפרלמנט העומד לבחירה ובענינים אלה אין המרחק שבין המפלגות עצום ותהומי, ואין עשר או חמש-עשרה דרכים שונות, אלא אחד משני הקווים המיוצגים על ידי שתי המפלגות.

בשיטת הבחירות היחסיות אצלנו אין הבוחר ניצב לעולם בפני בעיה מסוימת התובעת הכרעה לצד זה או זה, אלא בפני יחוס-אבות, בעיות-נצח ושאלות אידיאולוגיות מופשטות. הוויכוח המתנהל בכנסת הוא ברובו לא ממשי, ומתנהל מתוך קנאות מפלגתית מופרזת, ללא אחריות ממלכתית, ואינו מחנך הציבור, אינו מסייע למיזוג גלויות, אינו מחזק המשטר הדמוקרטי ואינו מרבה כבוד לכנסת. להיפך, הוא חותר תחת האמון למוסד הנבחרים, מגדיל הפרץ בעם ויוצר ניגודים מלאכותיים ומנופחים.

יש מקום לאיגודים רעיוניים שונים הרוצים להפיץ בציבור אידיאולוגיה מסוימת או אידיאלים חברתיים. למדינה ולעם דרושות רק שתי מפלגות. מפלגת-פועלים אחת ומאוחדת, הרואה במרכז העם והמדינה את האדם העובד, היוצר, ומפלגה שמרנית הרואה את היזמה החפשית של ההון הפרטי כמניע ראשון לבנין המדינה. הבוחרים צריכים להיקרא אחת לארבע שנים להכריע קו הפעולה שתיעשה תוך ארבע השנים הבאות. וכל נבחר צריך להיות ידוע לבוחריו ואחראי בפניהם.

פחות מפלגות ופחות מפלגתיות, **חזון ודרך**,

כרך חמישי, עמ' 139-140.

למדינה בריאה דרושות רק שתי מפלגות: אחת בשלטון ואחת באופוזיציה. הדמוקרטיה היעילה, המסודרת והחפשית ביותר היא באותן הארצות שבהן קיימת שיטה של שתי מפלגות ובחירות איזוריות – בארצות האנגלו-סאכסיות.

הממשלה החדשה ותוכניתה, 1951, **חזון ודרך**,

כרך שלישי, עמ' 221.

סיעות

במצב ההתפצלות המדינית היתרה בישראל, יש משקל רב לכל סיעה קטנה. והסיעה הקטנה ביותר עלולה ליהפך ללשון המאזנים, והיא יודעת לנצל כוחה זה.

נצח ישראל, 1953, **חזון ודרך**, כרך רביעי, עמ' 80.

סיעות קטנות בין שהן בממשלה ובין שהן באופוזיציה אי-אפשר שישאו כראוי באחריות ממלכתית וילמדו להעדיף ענייני הכלל על ענייני הסיעה. הסיעות הקטנות, גם כשהן משתתפות בקואליציה ממשלתית, יודעות שאין הן מכריעות, ואחריות המדינה אינה מוטלת עליהן והן מתרגלות לשקול כל בעיה שמתעוררת בממשלה לפי התועלת או הנזק שהדבר

עלול להביא לאינטרס הסיעתי המיוחד שלהן. הסיעות הקטנות באופוזיציה שאין להן כל סיכוי להוות ממשלה בעצמן ולהעמיד במבחן הביצוע את הפרוגרמות היפות שהן מציעות לקהל הבוחרים ואת התביעות המופרזות והבלתי מעשיות שהן מציגות לממשלה, לא רק שהן מתנוונות בעצמן אלא שהן מהוות גורם חינוכי נפסד ומחבל במדינה, ביחוד במדינה כישראל שמרובים בתוכה האזרחים ללא כל חינוך ונסיון ממלכתי. נזק הסיעות הקטנות באופוזיציה עולה על הנזק של הסיעות בקואליציה ממשלתית. מפני שהאחרונות לפי טבע הדברים מוכרחות להתלכד על יסוד תוכנית פעולה חיובית, מוסכמת ומוצהרת, הטענה אישור הכנסת ועומדות כל הזמן תחת פיקוחה וביקרתה, ונתונה למשפט הציבור, בשעה שסיעות האופוזיציה, המתנגדות וסותרות זו לזו אולי יותר משהן מתנגדות לממשלה – פועלות מתוך קנוניה אך ורק במטרה שלילית, ללא אחריות משותפת, וללא כל קו חיובי משותף שעומד למשפט העם והכנסת.

נצח ישראל 1953, **חזון ודרך**,

כרך רביעי, עמ' 273.

מדינת ישראל טרם הגיעה ליציבות מדינית פנימית ולמשטר דימוקרטי יעיל ואיתן. מפלגתיות מופרזת וריבוי מפלגות וסיעות בעקב משטר הבחירות היחסיות עושים שמות בחיינו הממלכתיים, מרבים משברים וזעזועים ממשלתיים ללא צורך, מגבירים באופן מלאכותי הפירודים והניגודים הפנימיים, פוגמים ומעכבים החינוך המדיני של העם, מחלישים כוח המדינה, מורידים קרן הדימוקרטיה הישראלית ומחזקים ידי השמאל והימין הקיצוני השואפים למשטר טוטאליטרי. בתוקף הבחירות היחסיות ניטלה למעשה מהעם כל האפשרות של הכרעה וההשפעה בחיי המדינה. בימי בחירות אין העם נקרא להכריע בשאלות הממשיות העומדות על הפרק, אלא הוא מוזמן לבחור בין אידיאולוגיות מופשטות. ולרוב אין להן זיקה לענינים השוטפים החיוניים במדינה. על הבוחר לבחור בין המון רשימות מועמדים שאינו מכיר אותם, וחברי הכנסת למעשה נקבעים על ידי ועדים מרכזיים של הסיעות והמפלגות. בין הבוחר והנבחר אין כל קשר, ולאחר הבחירות אין לעם כל אפשרות להשפיע על נבחריו, כי הנבחר אינו קשור לבוחריו ואינו אחראי לפניהם. במקום נציגות עממית, שלטת במדינה קנוניה של סיעות. לרוב הסיעות אין כל אחריות ממלכתית, והאינטרס הסיעתי מדריך כל פעולותיהן, כי סיעות אלה אין להן כל סיכוי להיות לרוב או לגורם מכריע שאי-אפשר לממשלה בלעדיו.

המבחן העליון, 1954, **חזון ודרך**,

כרך חמישי, עמ' 90.

משטר הקנוניה הסיעתית, שהוא פרי הבחירות היחסיות, נותן אותותיו גם בכמה משירותי המדינה. מחוץ לצבא ולמשטרה אין לנו עדיין שירותים, שכל עובדיהם כפופים ונתונים אך ורק לשירות המדינה ולטובת האזרח, ולא למפלגה והסיעה שהעמידה שר בראש המשרד. הסיעות

הקטנות, שאינן מסוגלות ואינן חייבות לדאוג דאגת המדינה בכללה, ופונות בשעת הבחירות לכתחילה אך ורק למספר מצומצם של אזרחים בשם אינטרס או רעיון סיעתי, רואות במשרדים הנמסרים לחבריהן אמצעי להטיל שלטונם על ציבורם המפלגתי או על יריביהם הפנימיים בסיעה, ודוגמת השרים אי-אפשר שלא תשפיע לרעה על עוזריהם. יודע פקיד נפש שרו.

שם.

הסיעות הקטנות כשלעצמן, על פי טבע מהותן, יכולתן ומעמדן, דואגות קודם-כל לאינטרס של הסיעה ועיניהן מופנות תמיד לחוג הצר של בוחריהן והן מבליטות, לרוב באופן קיצוני, מה שנדמה להן כחשוב בעיני החוג הצר הזה. כשסיעות אלה הן באופוזיציה – התנגדותן לממשלה משוללת כל רסן ומידה ודאגה ממלכתית, ואם הן מצטרפות לקואליציה ממשלתית הן עושות זאת בשכר סחיתות כיתתיות שלא היו בשום אופן יכולות לקבל אילו היה רוב הבוחרים קובע.

פחות מפלגות ופחות מפלגתיות, 1954, **חזון**

ודרך, כרך חמישי, עמ' 138.

הקואליציה הממשלתית, על פי טבע הדברים, אינה יכולה להתפרנס משלילה. בהכרח היא מתבססת על תכנית פעולה משותפת הנתמכת על ידי רוב בכנסת. אבל במצב של פיצול מפלגתי, כשאין רוב אף למפלגה אחת, אם כי יש מפלגה גדולה אחת שבלעדיה אין להרכיב ממשלה, והיא זקוקה לשותפים של סיעות קטנות, שאף לאחת מהן אין סיכוי להיות רוב, הרי יש מקום לסחטנות בלתי-מוסרית מצד סיעות אלה, הפטורות מביקורת העם. הן לכתחילה פונות רק למיעוט בעם, ואינן פונות בשם האינטרסים הכלליים של המדינה, אלא בשם האינטרס הפנימי שיש בו ענין למיעוט. ואף על פי כן הן מסוגלות להטיל על הרוב בכנסת דברים, שהרוב בעם, אילו היה חפשי להצביע עליהם, היה דוחה בכל תוקף. אבל ביסוד ממשלה קואליציונית אין ברירה, אין רוב בלי הסיעות הקטנות ולאופוזיציה אין כל אפשרות להקים ממשלה, ויש מקום לסחטנות לא-הוגנת. אבל במשטר הבחירות היחסיות כמעט שאין תקנה לקלקלה חמורה זו.

על משטר הבחירות, 1954, **חזון ודרך**,

כרך חמישי, עמ' 143.

משטר של פשרה

בתקופה זו אנו מצווים על משטר של פשרה.

הנני אחד מאלה שהאמונה בחזון העבודה הגואלת והגאולה הדריכה את כל חייהם וכל התנהגותם מיום עמדם על דעתם. החזון שהאמנתי בו בנערותי – כשעליתי לארץ – מאמין

אני בו עכשיו הרבה יותר מאשר האמנתי בו בימי נעורי. אולם אני סבור שעכשיו, בעמדנו בראשית קיבוץ גלויות, אסור לנו להביא השאלות הגדולות בשטח החברה והרוח והמשטר לידי הכרעה סופית בימים אלה. לפני נסותנו לעצב סופית את דמות האומה (אם נניח שיש דבר כזה כעיצוב סופי) – עלינו להבטיח תחילה ריכוז האומה, הצלתה והתבצרותה במולדת. בתקופה זו קודמים צרכי הבטחון וצרכי קיבוץ גלויות לכל דבר אחר, וכל אחד מאתנו, וכן גם כל חוג בתוכנו, חייב לשעבד הכל לצרכי שתי משימות אלה.

אין מסדרים רהיטים בבית כל עוד עוסקים בהנחת יסודותיו, תחילה יש לסיים העבודה מהמסד עד הטפחות. כל הכרעה שתיפול עכשיו לא תקום, והיא רק תערער הנחת היסודות. לדברים השנויים במחלוקת בתוכנו קודמים הדברים המאחדים את בולנו – וכולנו מאוחדים בשנים אלה: בטחון וקיבוץ גלויות.

כל מי שרוצה ללבות עכשיו מלחמת הדת או מלחמת המעמדות למען הכרעה סופית, למען שלטון הדת או למען ביטול הדת, למען תהיה מדינת ישראל קפיטליסטית בלבד או סוציאליסטית בלבד – כל אלה מתנקשים בנפשה של העליה ומחבלים בבטחון המדינה.

אני מעיז להגיד שהצלת האומה ושמירת עצמאותה ומדינה בעולם מסוכסך ומסוער זה – קודמת לכל אידיאל דתי או אנטי-דתי, קפיטליסטי או אנטי-קפיטליסטי. מן ההכרח שבתקופה זו של הנחת יסודות יעברו יחד אנשים בעלי השקפות מתנגדות ובעלי אינטרסים שונים – אם רק יש להם יסוד משותף. ואני רואה היסוד המשותף לכל העם היהודי – במאמץ לרכז העם היהודי בארצו, להבטיח חירותו, כלכלתו, בטחונו ועצמאותו – ובבוא השעה הגדולה יכריע העם המכונס בשאלות הגדולות, כשירצה בכך.

ועד אז – עלינו, על כולנו בלי יוצא מן הכלל, לגלות חכמת הפשרה בכל השאלות הכלכליות, הדתיות. המדיניות והקונסטיטוציוניות הסובלות דיחוי, למען נוכל לעשות מאמץ מכסימלי מתוך שיתוף כוחות ומתוך הבנה הדדית לכיצוע המשימות של דורנו אנו: בטחון וקיבוץ גלויות.

משטר של פשרה, 1951, **חזון ודרך**,

כרך שלישי, עמ' 56-57.

בתקופת-מסד זו הכרחי משטר פשרה בשאלות היסטוריות גדולות הסובלות דיחוי, ובמשטר פשרה זה יש מקום גם ליזמה של ההון הפרטי וגם ליזמה השיתופית, ובלבד ששניהם ישרתו את המשימות הגדולות של המדינה: קיבוץ גלויות, בנין המולדת.

דרכנו במדינה, 1951, **חזון ודרך**,

כרך שלישי, עמ' 134.

כמעט כל חלקי העם אינם מכירים עדיין בעובדה המכרעת, שעם הקמת המדינה אנו נעשינו יותר תלויים וזקוקים זה לזה מאשר היינו תחת שלטון זר, אפילו בשבתנו בארץ. ובוודאי הרבה יותר מאשר היינו בגולה. לפני המדינה יכול היהודי כיהודי לעשות כל הישר בעיניו,

וזה לא פגע במשנהו ולא השפיע בהכרח על אורח חייו, כי לא היתה זיקה הרדית מכרחת וכופה. לא כך במדינה יהודית, שבה אין רשות ממלכתית נפרדת ושונה מרשות הכלל היהודי; בה כל אחד מאיתנו תלוי בדעתו של השני כאזרחים של מדינה דמוקרטית; ואם אנו רוצים – ואנו נתבעים לרצות – לחיות יחד ומכירים במשימות משותפות של בטחון, עליה והתישבות, מן ההכרח שנסגל לעצמנו כושר הפשרה וההתחשבות עם הזולת; ודבר זה מחייב הבחנה בין עיקר ובין טפל, בין מוקדם ובין מאוחר, הבחנה שלא נתבעה מאיתנו כשכל הגיגנו, דעותינו, נטיותינו בשטח היהודי היו ערטיילאיים, מופשטים ובלתי מחייבים, וכל אחד היה יכול לחיות בעולמו הרוחני הנפרד והסקטנטי מבלי שזה יתנגש למעשה בעולמו של חברו.

על העיתונות, **מעריב**, 14.2.58.

לא מדינה סוציאליסטית ולא מדינה קפיטליסטית

איני רוצה ליצור רושם מוטעה שכל מה שנעשה ויעשה במדינה יעשה אך ורק בדמותו ובצלמו של העם העובד, וכי מדינת ישראל היא מדינה סוציאליסטית. אין זו מדינה סוציאליסטית. אבל גם אין זו מדינה קאפיטליסטית; אם כי יש בה ויהיה בה גם משק קאפיטליסטי, אבל זה יהיה רק סקטור אחד של משק המדינה.

מדינת ישראל אין תפקידה בתקופה זו להשליט בתוכה שוויון סוציאלי, ושוויון סוציאלי אין משליטים בקלות ובמהרה, גם כשרואים בהשלטה זו התפקיד המרכזי, יש ארץ שנטלה על עצמה לפני 35 שנים להשליט בתוכה שוויון סוציאלי וקבעה לשם כך משטר דיקטטורה טוטאלית כאשר לא היתה בזמן הזמנים – ואחרי 35 שנים היא רחוקה משוויון סוציאלי הרבה יותר ממדינת ישראל הצעירה.

העם העובד במדינת ישראל קבע לעצמו לתקופה זו תפקיד מרכזי אחד: קיבוץ גלויות. זהו יחודה ההיסטורי של מדינת ישראל. היא קיימת לא למען תושביה בלבד, אלא משמשת מבצרה-הצלה ומקלט-גאולה לעם המפוזר והנודד. שורה של גלויות כבר חוסלו ויושביהן הועלו ארצה. ישנן עוד גלויות המצפות לעליה ולגאולה, יש גם כאלו שאינן מצפות לעליה, אבל אין יודע אם לא יזדקקו לה כעבור שנים מספר. קיבוץ גלויות לא יתכן בלי עזרה מבחוץ, עזרה יהודית ובינלאומית, ובלי הון פרטי ומשק קאפיטליסטי. ומדינת ישראל עושה מאמצים להזרים הון פרטי מבחוץ ולעודד כל יזמה משקית, גם שיתופית וגם פרטית המסייעת לבנין הארץ, לקליטת העולים. ובמדינת זו קיים ויקום משק קאפיטליסטי ויתרחב; אבל, כאמור, אין מדינה זו קאפיטליסטית ולא תהיה קאפיטליסטית, באשר הכוח המכריע והנושא העיקרי של המדינה הוא העם העובד; ומשק העבודה והמשק הממלכתי הולכים ומתרחבים אף הם ויתרחבו יותר ויותר; ואף בסקטור הקאפיטליסטי כוחו של הפועל המאורגן אינו מבוטל, והשפעתו של הפועל השכיר במשק זה אינה קטנה. ולימינו

עומדת הסתדרות עובדים שאין רבות כמותה בעולם, והעם העובד כולו הוא הכוח המכריע והקובע בעם ובמדינה.

הגברת הייצור ותפוקת העבודה, 1952, **חזון ודרך**,
כרך שלישי, עמ' 323-324.

הנהגת המדינה

מדינת ישראל, אני מקווה, לא תהיה אף פעם מדינה טוטליטרית, שבה יקבע השלטון את האמת המדעית, את הסגנון הספרותי, את כיוון האמנות, את דרך הרוח. במדינת ישראל תהיה חירות גמורה לאנשי־הרוח ואיש לא יכבוש ולא ישעבד את הרוח האנושי. ודווקא משום כך תוטל על אנשי הרוח אחריות גדולה, החובה צמודה לזכות.

המדינה והעם, 1950, **חזון ודרך**,
כרך שלישי, עמ' 102.

הכושר הממלכתי של העם היהודי

לא ברור אם העם היהודי מסוגל לאחריות הממלכתית שהמדינה הטילה עליו, זהו אולי פרדוקס מר, אבל נכון הדבר; לא היה דבר שהעם היהודי נכסף לו במשך דורות – כמדינה יהודית. ואין דבר שהעם היהודי לא היה מוכשר לו – כמדינה יהודית. ועל המדינה ליאבק לא רק עם קשיים אובייקטיביים ואויבים מבחוץ, אלא גם, ובשעה זו אולי בעיקר, עם קשיים ומכשולים פנימיים, ואין להכריע מי מהם גדול. עם שחי מאות ואלפים בשנים בנכר, בנדודים, בתלות, בחסד זרים ונמצא מחוץ לאחריות על גורלו ועל עצמו, וסמך על נסים ועל כוחות שלמעלה מהטבע ושמוצה לו, – עם זה אינו נהפך בן־לילה לעם ממלכתי, היודע לשאת מעמסת האחריות, שעצמאות מטילה על כל עם, – כי העצמאות מוסיפה ומחמירה אחריות ולא גורעת ומקילה. כל ישראל ערבים זה לזה – כלל זה נתקבל בחיינו גם בתקופת הגלות, והוא עמד לנו. אבל הערכות ההדדית של פזורי גולה הבנויה על גמילות־חסדים לאחים נרדפים אינה מספיקה לאומת עצמאית שעומדת על כוח קיבוצי, אחריות מדינית משותפת ורצון היסטורי מלכד.

העיתונות והמדינה, 1951, **חזון ודרך**,

כרך שלישי, עמ' 261–262.

אני רואה בהתפרקות הנפשית והמוסרית הפושה בציבורנו – אויב מספר א' למדינת־ישראל; הפקרות זו מסוכנת לבטחוננו יותר מצבאות האויב. אנו כאילו חיים בגן־עדן של טפשים; משתוללת הוללות בכל חוגי הציבור הוותיק והיא חודרת גם לחוגי העליה החדשה. התביעות מהמדינה הולכות ומתרבות, והתביעות מעצמנו – הולכות ופוחתות כמעט עד לאפס. שכחנו, כי מדינת ישראל אינה פרה חולבת, אלא שופר המשיח לקבץ גאולים.

חוק ההתגוננות האזרחית, 1951, **חזון ודרך**,

כרך שני, עמ' 346.

לא התגברנו עדיין על הירושה האומללה של הגלות ושל חיי תלות, הירושה של התפצלות חולנית ומנופחת, התפלגויות על קוצו של יוד, שהן פרי חיים נטולי-עצמאות ואחריות ממלכתית.

הממשלה החדשה ותכניתה, 1951, **חזון ודרך**,
כרך שלישי, עמ' 207.

לא היה דבר שהעם היהודי נכסף לו מאות בשנים כמדינה יהודית. כשם שמדינה עצמאית היא תנאי לקיום בריא של עם, כך גם כושר פעולה ממלכתי של עם הוא תנאי לקיום בריא של מדינה. בנין המדינה והכשרת העם למדינה – תהליך ממושך הם, ועלינו לעשות מאמץ לקצר הדרך של תהליך זה, כי השעה דוחקת לנו.

דרכנו במדינה, 1951, **חזון ודרך**,
כרך שלישי, עמ' 104.

עצם קיום המדינה עוד לא הפך עם ישראל לעם ממלכתי.

המדינה והעם, 1951, **חזון ודרך**,
כרך שלישי, עמ' 98.

אלפיים שנים של חיי תלות בנכר, ללא אחריות ממלכתית, ללא חיי עצמאות – אינן נמחקות בבת-אחת על ידי הכרזת קוממיות. סוד כושרה ויציבותה של המדינה הוא לא במסגרתה החיצונית ובכוח הכפיה שעומד לרשותה, אלא בחושים הממלכתיים הנטועים בעם; באחריות הממלכתית המפעמת בלב האזרחים; בדבק הפנימי המלכד אותם, באמון ובכבוד ההדדי שהפרט רוחש לכלל, והכלל – לפרט; בכישרון התיאום המחשבתי והמעשי הטבוע באומה; – בקיצור, בכושר הממלכתי של העם. כושר זה נעדר או נפגם בעם, שתי מאות בשנים בנכר, ללא עצמאות. בתלות בזרים. העם היהודי, שחי לרוב בסביבה עוינת, התרגל והתייחס למדינה ולחוקיה בחשד ובהתנגדות. הפיצול המפלגתי הוא רק אחד הגילויים – אם כי אחד הגילויים המחבלים ביותר, של העדר חושים והרגלים ממלכתיים בעם היהודי.

נצח ישראל, 1953, **חזון ודרך**,
כרך רביעי, עמ' 274.

העם בישראל בכללו לא ספג עדיין במידה מספיקה הכרה ואחריות ממלכתית כראוי לעם העומד ברשות עצמו. היהודים סבלו ברוב ארצות הגולה מתגרת יד שלטון עוין, והם נאלצו להתחכם ולהערים על סדרי המדינה ועל חוקיה המקפחים. והרגלים שנתקבלו במשך דורות אינם נמחים בשנים ספורות. ועולה שיוור מהאניה או מהמטוס – אינו נהפך כהרף-עין לבן-מולדת ואזרח מחונך. מדינה מתוקנת אינה פרי מוסר מתוק, אלא פרי

אזרחות מתוקנת ומחונכת. מובן שמשטר נפסד מכביד על חינוך מעולה של האזרחים, אבל המשטר כשהוא לעצמו אינו קובע הכל. ואין עם גלותי, מדוכא, נטול עצמאות אלפי שנים נהפך בין-לילה, רק בתוקף הכרזת קוממיות או שינוי מקום, לעם ממלכתי הנושא באהבה וברצון חובות העצמאות ועולה. בי עצמאות מעניקה לא רק זכויו, אלא מטילה על בעליה אחריות כבדה.

רוב הציבור יודע לתבוע מהמדינה למעלה ממאה אחוז שהוא חייב למדינה. הוא דורש מהמדינה שירותים טובים ומובחרים. אבל אינו רואה בעין יפה הטלת המסים, שבלעדיהם לא ייתכנו כל שירותים. לכל היותר הוא מוכן להסכים בנקל שהזולת ישלם, ולא הוא. והסיעות המרובות, היודעות שלא יידרשו לעולם לקחת על עצמן האחריות המלאה לשלטון, מנסות לתפוס לב הבוחרים על ידי תביעת שירותים מרובים ומסים מועטים, ובזאת אין הבדל בין הימין ובין השמאל.

ובמדינתנו לקוי עדיין אפילו הנימוס האישי. חלק גדול של התושבים, לרבות הנוער הישראלי, לא למד להתייחס לזולת בכבוד, באדיבות, בסובלנות, באהדה. לקויה בתוכנו ההגינות שבין אדם לחברו, המנעימה חיי הציבור ויוצרת אקלים של רעות ואהדה כללית. היה זמן – ונאמרים ציוניים היו מתפללים לזכות ולראות בארצם פושעים יהודים ובתי סוהר יהודיים. "אידיאל" זה נתקיים במלואו ובשפע. יש לנו בישראל סוחרי שוק שחור, מבריחי מכס, גנבים, שודדים ורוצחים ואנסים ופושעים אחרים מכל המינים. בנידון זה היינו "ככל הגויים" – ולא דווקא כמתקנים שבהם.

בנאמר לעיל לא נתמצו כל התקלות והפגומות במדינת ישראל ובעמה.

ואף על פי כן –

גנזים ופועלים בעם זה כוחות מוסריים, מעינות יצירה ומרץ חלוצי שאין למצוא כמותם אולי בשום עם אחר בימינו, ואולי לא היו כמותם בעם ישראל מעולם.

מפעל-הבראשית שקם לפני יסוד המדינה, הקמת המדינה ונצחונותיו המופלאים של צבא-הגנה לישראל, היצירה המסועפת והאדירה שבוצעה ומוסיפה להתבצע בשנים המעטות לאחר קום המדינה – לא היו בגדר האפשרות אלמלא העצמה המוסרית, החלוצית והיוצרת הגנוזה בעושי המלאכה, אשר אנשי-מעשה ובעלי-ניסיון טענו שנים רבות שהיא מלאכת שווא וברדים, אוטופיה שאינה ניתנת להתגשם, וחלום ריק אשר לא יקום לעולם.

המאורע המבהיק ונורא-ההוד של המדינה הצעירה היה נצחונו של צה"ל על צבאות ערב. אלמלא נצחון זה היינו נמחים פה מעל פני האדמה. אבל בלי להקטין במשהו גודלה וערכה של גבורת צה"ל במלחמת-הקוממיות איני חושש להגיד שמפעלי העליה וההתיישבות והחינוך והמחקר והפיתוח שנעשו בישראל מאז תום המלחמה ועד היום אינם נופלים בגבורתם המוסרית ובערכם ההיסטורי מהנצחון המופלא של צבאנו. לא ארצות הברית של אמריקה, לא אוסטרליה ולא כל מדינה אחרת שקמה בכוח עליה מן החוץ, לא ביצעה בזמן קצר אחרי כיבוש עצמאותה – מה שעשתה ישראל הצעירה, הקטנה והדלה, בשנים הספורות האלה. המדינות המתקונות והמשוכללות. כמדינות הסקאנדינביות. הראויות להיות לנו

למופת בכמה מובנים – הגיעו לשלב זה אחרי עשרות ומאות שנים של קיום עצמאי וכלי שנתקלו בקשיים ובסכנות המלווים מדינת ישראל כל הימים. ספק אם אף מדינה אחת בימינו הספיקה לפעול וליצור בקצב ובתנופה ובממדים, כאשר הספיקה ישראל בחמש-שש השנים שלאחר מלחמת הקוממיות.

המבחן העליון, 1954, **חזון ודרך**,
כרך חמישי, עמ' 90-92.

אנחנו עם הנטול מסורת של קוממיות ממלכתית. אנו משוללים הרגלים של אחריות לאומית הדרת המצויה רק באומה העומדת ברשות עצמה. עשרות יובלות היינו סמוכים על שולחן זרים, גם מבחינה מדינית-משפטית וגם מבחינה כלכלית ותרבותית; וחושם ממלכתיים של הסתמכות על עצמו אין עם קונה בעקב הכרזת עצמאותו.

אין ספק שיש לנו הסגולה להקנות לעצמנו התכונות הדרושות לאומה עצמאית. הסתגלנו לחיות בתנאי גולה, פיזור ותלות ולעמוד בפני קשיים אימים מאות ואלפי שנים, שאולי שום עם אחר לא היה עומד בהם. הסתגלנו לתנאים שהטילו עלינו עוזרים ואויבים, ואין כל יסוד להניח שלא נוכל "להסתגל" לצרכי-העצמאות של עצמנו, ולא נצליח לטפח בתוכנו החושים, הסדרים וההרגלים הדרושים למען קוממיותנו הלאומית ולמען ביצוע שליחותנו ההיסטורית – מתוך רצוננו החפשי, ומתוך ראייה בהירה של גורלנו ויעודנו. אולם חבלי ה"הסתגלות" לעצמאות אינם קלים. אין מוחקים הרגלי-גלות ממושכת אך ורק על ידי שינוי-מקום – מארץ-נכר לארץ-מולדת, ועל ידי שינוי מעמד – מתלות לעצמאות.

יחסים, סדרים והרגלים של העבר הגלותי, העומדים בסתירה לחיי-מדינה ולצרכיה הפנימיים והחיצוניים – מוסיפים להתקיים על פי אינרציה גם לאחר הקמת המדינה ונדרשים מאיתנו מאמצים מתמידים להתאמת חיינו למעמדנו החדש, להדיפת הסכנות הכרוכות בקוממיותנו ולמימוש האפשרויות הגדולות, שנפתחו לפנינו. עוד רחוק היום שבו נשב ועטרותינו בראשנו ונהנים מדרור העצמאות. לנו צפוי מאבק ממושך וארוך-טווח. עוד זמן רב נעמוד במערכה עם כוחות עוינים, מקרוב ומרחוק. ביצוע המשימות הכבדות המוטלות על המדינה אינו ענין לשעה אלא לדור, ואולי לדורות. עלינו לעקור מתוכנו כל הנגעים הפנימיים המחלישים מאבקנו ומאמצינו בחזית הפנימית והחיצונית.

פחות מפלגות ופחות מפלגתיות, 1954, **חזון ודרך**,
כרך חמישי, עמ' 135-136.

יש ליהודים סגולות יקרות שאין לעמים אחרים. בלי סגולות אלו לא היינו עומדים ולא היינו מגיעים עד הלום. אבל יש ליהודים גם חסרונות שאינם נפוצים בקרב עמים אחרים, ואחד החסרונות זהו כשרוננו להתפלג ולהתפצל.

על היחוד של פלמ"ח, 1948, **בהילחם ישראל**,
עמ' 249.

ריבוי חולני ונלעג של מפלגות בישראל והפרזה במפלגתיות ככל גישה לענייני המדינה והאזרח – הם מקור מתמיד של חולשה, בזיון ומשברים, דוגמה נפסדת לחינוך האזרח, מכשול למיזוג גלויות ולליכוד האומה, מיפגע לאחדות ממלכתית, סילוף דעת הקהל וערעור היסודות הדימוקרטיים במדינה.

פחות מפלגות ופחות מפלגתיות, 1954, **חזון ודרך**, כרך חמישי, עמ' 137–138.

אין חקר למפלגות בישראל.

קיום ישראל או קיום התגודדות, 1955, **חזון ודרך**, כרך חמישי, עמ' 148.

ברוב המפלגות בישראל גנוזים גרעיני פילוג ופיצול.

שם, עמ' 150.

למרות הפיצול המפלגתי אני בטוח, כי העם בישראל מאוחד בלבו הרבה יותר משנדמה לרבים.

דברי־פרידה לעם, 1953, **חזון ודרך**, כרך חמישי עמ' 15.

גורלנו לשבט ולחסד בכל החזיתות ייחתך אך ורק על ידי עצמאותנו. רק אנו, במעשינו ובמאמצינו היוצרים, נבנה מדינת ישראל, נאדיר כוחה וערכה, נחזק מעמדה, נבטיח עתידה ונקיים יעודה הגדול, ורק אנו בליקויינו ובחולשותינו נערער המדינה, נוריד כבודה, נהרוס אותה ונחריבה, חלילה.

פחות מפלגות ופחות מפלגתיות, 1954, **חזון ודרך**, כרך חמישי, עמ' 137.

גורלנו יוכרע במאבק הפנימי שבין החיוב והשלילה שבחיינו, בחיי הכלל והפרט, בחיי המדינה והאזרח.

שם.

הדאגה האמיתית והקשה שצריכת למלא לבנו ביום זה – ובכל הימים – הן לא הצהרות והודעות של מדינאים זרים, אם כי אין להתעלם מהן, אלא הפגמים, הליקויים, הקלקלות והחולשות שבפנים.

יכריעו מעשינו, 1954, **חזון ודרך**, כרך חמישי, עמ' 170.

לא מעטים הצללים, ומהם גם צללים כבדים, המעיבים טוהר חיינו ומכתימים את שמנו. ונתחייב בנפשנו אם נתעלם מהם או נקל בהם ראש. הגלות, העוני והדלות של גלויות מרודות, חוסר מסורת ממלכתית, התפלגות יתרה, מפלגתיות מופרזת, התערעורת המסורת בטרם נשתרשו ערכים חדשים, חבלי קליטה, השפעת ספרות ועיתונות קלוקלת מבחוץ ומבפנים, ריבוי פשעים בקרב נוער שנתרוקן מכל תוכן רוחני וחברתי ומוסרי, שיטה נפסדת של בחירות יחסיות המסלפת המשטר הדמוקרטי, המטפחת התפוררות מופרזת וחוסר אחריות של סיעות קטנות, ונוטלת למעשה מן האזרח הזכות להכריע ולדעת מי מייצג אותו בכנסת – כל אלה הם ליקויים קשים ומרים בישראל הצעירה. ואפשר להוסיף על הרשימה כהנה וכהנה. אולם אם נמצא מלוא הצללים שבחיינו – לא יעיבו את האור האדיר הבוקע ממפעלנו, אם כי אנו עדיין רחוקים ממחוז חפצנו גם בשטח קיבוץ גלויות וגם בשאיפה להיות עם סגולה. עצם כושר העמידה של מדינה צעירה וקטנה מול אויביה המרובים, הקרובים והרחוקים, וכושר המעשה הדינמי אשר גילתה בקליטת עולים, בהפרחת שממה, בבנין כפרים ובתי חרושת, מעבדות ומוסדות מדע, בחינוך כללי לכל ילדי ישראל ועוד – מוכיחים על הסגולות המבורכות הגנוזות בעמנו.

ישראל והתפוצה, 1957, **שנתון ממשלתי**,

תשי"ח, עמ' כו-כז.

יש ירושת עבר מעציבה ומחלות שלא נתרפאו עדיין מהן גם במדינת ישראל. הבאנו איתנו מהגולה הרגלי התפוררות, אנרכיה, חוסר אחריות ממלכתית, חוסר ליכוד לאומי, חוסר הבחנה בין טפל לעיקר, בין ארעי וקבוע.

יהדות אמריקה ומדינת ישראל, 1951, **חזון ודרך**,

כרך שלישי, עמ' 159.

הגלות נטעה בתוכנו אי-אמון לכל שלטון. היינו עם אופוזיציוני, כי לא היינו עם עומד ברשות עצמו.

חנוך ממלכתי, 1953, **חזון ודרך**,

כרך רביעי, עמ' 162.

עובדי המדינה

אין המנגנון הממלכתי שולט בעם – אלא משרת אותו וממלא את צרכיו באמונה.

חובתנו, 1949, **חזון ודרך**, כרך ראשון, עמ' 177.

כל מה שהמדינה מתוקנת יותר – גדולה יותר הנאמנות של פקידיה וגדול האמון והכבוד של העם ל"משרתיו" הציבוריים. כאשר גם החוק וגם המנגנון עושים רצונו של העם ומטפלים בצרכיו הקולקטיביים.

שם.

מן ההכרח שהחוק יישען על רצון העם, והמנגנון הממשלתי יהיה עושה דברו של הציבור.

שם.

פקידות ציבורית היתה לנו גם בכל ימי גלותנו; היו פרנסים נבחרים ולא נבחרים. גם להסתדרות הציונית היתה בחמישים השנים האחרונות, ועוד יש לה גם עכשיו, פקידות רבת-פעלים שאין להתבייש בה. היתה פקידות בישוב, בהסתדרות, במוסדות ציבוריים ופרטיים, שעשתה את מלאכתה באמונה. עכשיו יש לנו ענף חדש ורב ערך: פקידות מדינת ישראל. כל התכונות והסגולות שנדרשו לפקידות בכל מקום ובכל זמן – כושר-פעולה, חריצות, נאמנות – ידרשו גם לפקידות המדינה, אך אלה בלבד לא יספיקו. גורלנו ההיסטורי הטיל על מדינת ישראל עול כבד שאין דוגמתו בשום מדינה בעולם, עול משולש כבד מנשוא – בטחון, קליטת עליה והתישבות רבתי, אשר רק מתוך מאמצים עליונים נוכל לעמוד בו.

שלוש משימות אלו הן אולי למעלה מיכולתנו – אבל הן מתנות את קיומנו, חירותנו וגידולנו, ועלינו לבצען אם בוחרים אנו בחיים ובגאולה. בביצוע זה יבחן דורנו. מה שאין לעשות בשיגרה – אפשר לעשות בתנופה חלוצית. וכל אחד מאיתנו – במדינה ובעם – נתבע ליזמה חלוצית והתנדבות מתמדת למען נהיה ראויים לשעה הגדולה בתולדות עמנו.

ותביעה זו מכוונת בראש-וראשונה לעושי-דברה הראשונים של המדינה – לעובדיה,

הצבאיים והאזרחים. אף פעם לא נמסר לעובדי הציבור פקדון יקר וגדול כזה – לא בקהילה בגולה, לא בהסתדרות הציונית, לא במוסדות הישוב והסתדרות העובדים – כאשר נמסר לידי עובדי המדינה. הנכס הגדול והיקר הזה שנקרא בשם מדינת ישראל, מחייב את עובדיו. מאלה נדרש יותר מאשר נדרש עד עכשיו מעובדי הציבור. בידיהם הופקדו בטחון המדינה, המפתח לקליטת העולים, פיתוח הארץ ובנינה, שירותי החינוך, הבריאות, הביטוח וכיוצא באלה. בהם גם תלוי כבוד המדינה ויקרה. מה גדולה ועצומה האחריות!

שם, עמ' 178.

על כל אחד מאיתנו, בין שהוא עובד בשירות צבאי או בשירות אזרחי, להעלות בלי הרף ובלי ליאות את כושר פעולתו, את פריון עבודתו, את רמת ידיעתו, את מידת-חריצותו, ולשפר את טיב מלאכתו ואיכותה.

זוהי אולי תביעה קשה וחמורה. אך אין זו תביעה שהממשלה כנותן עבודה תובעת מעובדיה, אלא ההיסטוריה העברית היא התובעת זאת מדורנו. הדור שזכה להיות אחרון לשעבוד וראשון לגאולה.

שם.

עובד המדינה לא יצא ידי חובתו אם רק יהיה נאמן למדינה – ולא יפגוש את האדם החי הפונה אליו כשליח המדינה – באהדה, באהבה.

שם, עמ' 180.

עובד המדינה לא יעשה מלאכתו – בלי אהבת-אדם ואהבת-ישראל.

שם.

עובד המדינה לא יהיה נאמן לשליחותו אם יראה באיש הפונה לעזרתו והדרכתו רק אחד המספרים שבכרטיסיה המסודרת שלו – ולא אדם חי על צרתו וסבלו וצרכיו החיוניים, ולא יפגוש אותו ברעננות נפשית כאילו זהו המקרה היחיד שעליו לטפל בו, ומתוך הבנה מעמיקה במצבו ובמצב-רוחו, גם כשהוא בא בתביעות בלתי מוצדקות ובלתי מעשיות.

שם.

לא הכל כשורה גם במנגנון הממשלה. יש להצטער צער רב על ההתקפות וההאשמות הסיטוניות שניתכות מזמן לזמן על עובדי המדינה. ציבור זה בכללו עושה עבודתו באמונה. יודע אני פקיד מדינה רבי-כישרון-ויכולת שהיו יכולים להשתכר בנקל פיי-כמה בעבודות-חוץ, והם עושים מלאכתם הקשה והיקרה בפקידות מתוך הכרת חובה – וגם מתוך ראיית זכות לעצמם – להשתתף בעיצוב בגינה של מדינת ישראל שהוטל עליה משימות היסטוריות גדולות; ופקידים אלה אינם מעטים, והם נמצאים בכל משרדי הממשלה ומחלקותיה וגם בין

השופטים והשוטרים, מבלי להזכיר צבא־הגנה לישראל. אולם יש בלי־ספק פקידים שעושים עבודתם מתוך יהירות וזלזול באורח הנזקק להם, מתוך רשלנות וחוסר כישרון וידיעה. וגם יש – כפי שאני חושש – מקרים של שחיתות וחבלה. אסור לפקוד עוון פקידים אלה על כלל עובדי־המדינה. אולם דבר המנגנון הממלכתי טעון בלי־ספק בדיקה ותיקון, וגם בשטח זה יעשו סידורים המכוונים להגברת היעילות ולהשבחת הנוהל של עובד המדינה ולהנעמת הליכותיו עם הציבור.

על השוק השחור, 1950, **חזון ודרך**,

כרך שני, עמ' 286–287.

עובדי המדינה הם בפועל שליטי המדינה, אם כי להלכה הם כפופים לממשלה ולחוק. בידם ניתן דבר ביצוע המדינה, בהתנהגותם ובמעשיהם תלויים כבוד המדינה, אמון האזרח, שלום העם, קיום החוקים.

חוק שירות המדינה, 1953, **חזון ודרך**,

כרך רביעי, עמ' 222.

לא די שהעובד ישרת באמונה את המדינה – ויעשה את מלאכתו מתוך יעילות רבה, חריצות מתמדת, נאמנות שלמה ומאמץ חלוצי. גם מתוך עבודה מסורה כלפי המדינה אין להתעלם אף פעם מהדבר היקר ביותר שעליו עומדת המדינה – האזרח, האדם החי. עובד המדינה, מן ההכרח שיפגש יום יום בעבודתו למען המדינה עם אנשים חיים, אשר את צרכיהם מספקת המדינה. עובד המדינה נפגש אתו עוד בחוץ לארץ – כשיהודי מבקש רשיון עליה ושואל על אפשרויות קיום ודרכי החיים במולדת. הוא נפגש אתו בנמל, כשהעולה מגיע לחופי המדינה. הוא נפגש אתו במכס ובמחנה; הוא נפגש אתו בקלט ובמחנה האימונים, כשהעולה הצעיר מתגייס לצבא־הגנה לישראל. הוא נפגש אתו בלשכת־העבודה, במשרדי־הבריאות, כשהוא מחפש עבודה, עזרה רפואית, אפשרות התישבות ועזרה אחרת מאת המדינה והאדם החי הפונה לעובד המדינה אינו רואה את המדינה כולה – הוא רואה שליח המדינה ועל פיו הוא שופט את המדינה. ועובד המדינה לא יצא ידי חובתו אם רק יהיה נאמן למדינה – ולא יפגוש את האדם החי הפונה אליו כשליח המדינה – באהדה, באהבה, מתוך השתתפות מלאה והבנה אינטואיטיבית בכאבו, במחסורו, במצוקתו, במרי־שיחו וגם בחסרונותיו ובליקוייו.

מדינת ישראל נבנית על ידי עם דווי, פצוע, מדולדל ומשוסע וקרוע לגזרים, – אין לנו עם אחר. וכל יהודי נוטה להרבות בתביעות מזולתו, והוא סבור שהמדינה היא כלי־כוחה ועליה לספק את כל צרכיו ומיד, בלי לדעת ובלי להתעניין אם יש או אין בידה האמצעים והיכולת. ויש שהוא בא בטענות מופרזות ומופרכות, וגם כאלו שאין להן שחר, וכן עושים רבים, לא אחד, והטיפול בתובעים ובטוענים יש שהוא יגע ומייגע, כאוב ומכאיב.

שם, עמ' 180–197.

אין עוד מדינה בעולם, קטנה וגדולה, אשר עיני האנושות כל כך צופיות אליה, – רבים בשנאה ובהתנגדות, רבים בדאגה ובחרדה. רבים בידירות ובאהבה, – כאשר צופים אל המדינה הקטנה והמופלאה הזאת. מהדמות שאנחנו נעצב למדינה כלפי עצמנו, כלפי העם היהודי, כלפי העולם כולו יהיה תלוי כל עתידנו. רבים משתתפים בעיצוב דמות זו, ובין הגורמים המכריעים נמצאים עובדי המדינה. לפיכך ישפוט העם את מדינתה כי רק אתכם הוא בא במגע-ומשא.

לוועידת עובדי המדינה, 1953, **חזון ודרך**,

כרך רביעי, עמ' 178-186.

כחבר הכנסת וכחבר הממשלה ודאי שלא אפחית ערכם וחשיבותם של שני המוסדות האלה – הכנסת והממשלה. הם קובעים חוקים וקו המדיניות שלנו, הם מייצגים את העם. אולם מלאכת המדינה יום-יום נעשית לא על ידיהם, אלא על ידי ה"מנגנון" – על ידי עובדי המדינה. רק אלה נפגשים יום-יום עם האזרחים, ולפי יעילותו, זריזותו, יושרו, אמונתו, הליכותיו הנאות, סבר פניו של עובד המדינה ישפוט העם את המדינה, הרבה יותר משהוא ישפוט אותה על פי נאומי חברי-הכנסת, על-פי החוקים ועל פי החלטות הממשלה והודעותיה. לגבי האזרח – וצורך האזרח – העיקר הוא הביצוע, והמבצעים הם עובדי המדינה.

שם, עמ' 217-218.

בכל הגופים המקצועיים בארץ אין אולי אף גוף אחד שרובצת עליו אחריות כל כך כבדה כמו על גוף מקצועי של עובדי המדינה.

השלטון במדינה מרוכז בידי נבחרי העם, בידי חברי הכנסת, הם מחוקקים, הם מתוים קווי מדיניותנו, הם ממנים ממשלה, הם מפקחים עליה ועל כל עובדיה. אולם לא החוקים, גם לא הפיקוח ואף לא החלטות הממשלה והוראותיה הם הקובעים. קובע הביצוע היומיומי, והביצוע הוא בידכם, אתם זרוע הביצוע של המדינה ועליכם רובצת אחריות משנה, גם כלפי הכלל, כלפי האומה, כלפי המדינה, חוקותיה והוראותיה, שתהיו נאמנים לה ותשרתו אותה באמונה וביעילות, וגם כלפי האזרחים והתושבים במדינה. זה תפקיד קשה, ויותר מזה קשה לעמוד במבחן ההליכות עם האזרח והתושב הפונה אליכם יום יום, מאשר במילוי צווי המדינה וחוקיה. יש לכם ענין לעם אשר במשך מאות שנים היה נטול עצמאות ואחריות ממלכתיות. יש לכם ענין לעם אשר עדיין איננו עם, הוא רק עם בכוח ולא בפועל, עם בתהליך התהוותו, שעדיין אין לו שפה משותפת, לא שפת-הדיבור ולא שפת הנפש; עם שהוא רק מתחיל להתכנס מכל קצות הארץ; עם אשר בגלותו הארוכה והמרה התרגל, ואולי בצדק, להתייחס לכל שלטון בחשד ובאיבה, ובאי-כבוד לחוקים, כי החוקים על פי רוב היו עוינים ומכוונים נגדו. הוא נאלץ היה לעקוף החוק ולהערים עליו, לראות בשליחי המדינה אויבים. הרגלים אלה שנולדו ונתבצרו במשך מאות בשנים, אינם נמחים על ידי הכרזה של

הקמת המדינה. הם אינם נמחים גם בכוח טיסה מתימן או מעירק לישראל, בכוח מעבר פיזי מגלות למולדת. מעבר זה מהרגלי תלות ושעבוד, מהרגלים הנרכשים בסביבה עוינת, בתוך זרים, להרגלי אחריות ממלכתית הכרוכה בעצמאות, – מעבר זה אינו נעשה ביום אחד. והרבה כוחות חינוכיים נצטרך להשקיע בעם הזה למען חנכו להיות עם דואג לגורלו, אוהב את החוקים שמחוקקים בשמו, לפי רצונו ולמענו, לשאת באמונה בעול הכלל, למענו, למען העם ולמען העתיד. המורים, הסופרים, העיתונאים, קציני הצבא והמשטרה שלנו – כולם קרואים ונתבעים לעשות מלאכתם קשה זאת.

ואיני יודע עוד ציבור אחד, שבירו ניתן המפתח להמוני אזרחים, שבידו להקנות להם אומן, כבוד, ואהבה למדינתם, לחנכם לאחריות לאומית, כאשר ניתן הדבר הזה בידכם. לא חברי הכנסת ולא שרי הממשלה אלא אתם נפגשים יום עם המוני התושבים. ואין זה מספיק שתמלאו חובתכם לפי החוק. בזמן הקצוב, באמונה. בהתנהגותכם כלפי התושבים – תיבחנו. עליכם לטפל באנשים אשר עוד לא נתערו בארץ, עוד לא נשתרשו בעצמאותנו, בתרבותנו, באנשים שאינם יודעים עדיין לתבוע מעצמם, ולעומת זאת הם יודעים לתבוע הרבה מהזולת, וביחוד מהמדינה הנראית להם כאילו היא כלי-כולה, והם לא מסתפקים במאה אחוז המגיע להם – אלא תובעים יותר. ועליכם לעשות מלאכה זאת לא רק במידת הדין אלא במידת החסד, לא תמלאו שליחותכם אם לא תפעלו כלפי האנשים האלה מתוך אהבה עמוקה לדאגות, לקשיים, לצרות, לפגעים וגם להרגלים הרעים שיש לאנשים הפונים אליכם. אין זו אשמתם האישית; זוהי הירושה הארורה של הגלות. מעובד מדינה בישראל בתקופה זו, נדרש הרבה יותר מאשר מעובד מדינה בכל מדינה מתקנת, שיש בה עם מעורה ומושרש, בעל מסורת, בעל חינוך ממלכתי.

רוב האזרחים בארץ ישפטו את המדינה לא לפי הנאומים שנאומים בכנסת, לא לפי החוקים שתציע הממשלה לכנסת ולא לפי ההוראות שתיתן, אלא לפי הליכותכם אתם, לפי התנהגותכם. אולי זאת תביעה יתירה, שלא קל לעמוד בה, אבל זוהי האחריות הגדולה של דורנו.

לוועידת עובדי המדינה, 1953, **חזון ודרך**,

כרך רביעי, עמ' 185-186.

משטרה

משטרה נקיית-כפיים, יעילה ונאמנה היא תנאי ראשון לבטחוננו ושלומנו הפנימי, וערובה לשלטון החוק והסדר המתוקן, לשמירת על הזכויות והחובות של כל האזרחים במדינה.

חג העצמאות, 1949, **חזון ודרך**,

כרך ראשון, עמ' 113.

יחסו של הציבור לחוק יבחן, אולי יותר מכל, ביחסו של הציבור לשוטר. היגלה הציבור שלנו כלפי השוטר סירוב, השתמטות, איבה, פחד – או הוקרה, צייתנות, אמון ורצון טוב. מובן, הדבר תלוי גם בשוטר. יש לי יסוד להאמין שהמדינה מצליחה לחנך ולארגן משטרה שאינה נופלת בנאמנותה ויעילותה מהמשטרה אשר במדינות המתוקנות ביותר. וגם הציבור צריך להתחנך ולראות בשוטר – ידיד, עוזר, שליח הכלל ומבצע החוק.

מהפכת הרוח, 1949, **חזון ודרך**,

כרך ראשון, עמ' 35.

משק וכלכלה

כלכלה אינה מדע מתימטי, אם היא מדע בכלל. הכלכלה תלויה בהרבה גורמים ובצירופי גורמים שמשתנים ומתחלפים בליי-הרף. ומה שהיום טוב יוכל מחר להיות רע, ולהפך. ונחוצה גמישות וערות מתמדת. דרושה התבוננות מחודשת בתנאי-המציאות ולא התאבנות, לא דוגמות קפואות, לא עקרונות ערטילאים ועקרים.

דברי תשובה, 1950, **חזון ודרך**,

כרך שני, עמ' 329.

כל משק המוקם בארץ הוא רק לבנה אחת בבנין הארץ. אולם המשק אינו יכול להתקיים רק מתוך החשבון הכללי של בנין הארץ. על המשק שומה להיות חי נושא עצמו, הוא חייב להיות ולהתקיים בכוחותיו הפנימיים בתחומי אפשרויותיו המוגבלות, בהתאם לחוקים הטבועים במהותו המיוחדת. הוא מחויב להיכנע לחוקי הטבע והכלכלה כאילו לא היתה כלל שאלת התישבות לאומית. כאילו לא היתה קיימת כלל תנועת פועלים ושאיפה ציונית בעולם. כל מפעל אשר הוקם במחשבה תחילה לשמש את צרכי התנועה – משהוקם הריהו כפוף למרות של חוק קיומו, ונשמע לצו של טבעו הפנימי, "המשביר" מוכרח להתנהל על יסודות מסחריים. "יכין" – על פי חוקי הקבלנות.

ההסתדרות והמפלגה לאחר האיחוד, 1930,

ממעמד לעם, עמ' צד-צה.

דרך המלך ליציבות משקית היא הרחבת הייצור בכל ענפי המשק הלאומי: חקלאות, חרושת, בנין, תחבורה בים ובאוויר, האדרת התפוקה והעלאת פירון העבודה.

סקירה על פעולות הממשלה, 1949, **חזון ודרך**,

כרך שני עמ' 57.

קיבוץ גלויות ופיתוח הארץ לא יעשו בלי שני טיפוסיה המשקים שצמחו בארץ בראשית התישבותנו המחודשת: המשק הפרטי הבנוי על עבודה שכירה והמשק השיתופי הבנוי על עבודה עצמית ועזרה הדדית; אנו זקוקים גם להון הפרטי וגם להון הלאומי, גם ליזמה

הפרטית וגם ליזמה השיתופית והציבורית. הממשלה תעשה את כל המאמצים התלויים בה להאדיר ולהרחיב שני טיפוסים משקים אלה ואינה רואה ביניהם כל סתירה וניגוד.

סקירה על פעולות הממשלה, 1949, **חזון ודרך**,
כרך שני, עמ' 59.

טיפול האיכות העליונה נדרש מאתנו בכל פינות חיינו, בכל מקצועות עבודתנו, בכל ענפי משקנו, בכל שירותי המדינה והציבור, כל יחסי החברה והיחיד, בכל הליכותינו, מעשינו וצעדינו; בחקלאות, בחרושת, בבנין, בחינוך, בספרות, באמנות, בחיי הצבא ובחיי האזרחים, בימי חול ובימי חג, באהלנו ובצאתנו.

והרפואה העברית, 1950, **חזון ודרך**,
כרך שני, עמ' 224.

מדינת ישראל אינה מדינה קפיטליסטית; פחות ממחצית עובדיה עובדים במשק הקפיטליסטי. אבל המדינה הזאת אינה גם מדינה סוציאליסטית, כי במדינה זו קיימת – והממשלה תעודד ותגביר – יזמה פרטית ומשק פרטי הבנוי על הון פרטי ועל עבודה שכירה.

הקיצוב בהלבשה והנעלה, 1950, **חזון ודרך**,
כרך שני, עמ' 245.

אנו נתבעים להשקיע מיטב מרצנו, כוחנו ואמצעינו בביצורו ובהרחבתו של המסד המשקי אשר עליו עומד כל בנינו הממלכתי ובו תלויה עצמאותנו והגשמת חזוננו ההיסטורי.

הגברת הייצור ותפוקת העבודה, 1952, **חזון ודרך**,
כרך שלישי, עמ' 319.

יזמה

אין אנו מאמינים בתכנון כולל, אין אנו מאמינים במשטר טוטליטרי בכלכלה ובחברה. אנו רואים כר נרחב ליזמה האישית, של יחידים, של חברות, של קיבוצים. אנו רואים כר נרחב להון הפרטי בכל ענפי התעשייה. ובכמה מענפי החקלאות, התחבורה והבנין.

ליהדות אמריקה, 1950, **חזון ודרך**,
כרך שלישי, עמ' 364.

אין אנו מאמינים שבכרכת היזמה נתונה רק לאילי הזהב.

דרכנו במדינה, 1951, **חזון ודרך**,
כרך שלישי, עמ' 131.

אמונתנו ביזמה היוצרת של האדם – של כל האדם – אינה שוללת ערך ההון, או מתעלמת ממנו, להיפך: אנשינו גם יודעים לנהל עסק ולצבור הון, ודלי־המעש יש להם יסוד לקנא ביזמה המבורכת של "תנובה" ו"סולל בונה" ובכשרונם לנהל עסקים גדולים ומורכבים ולהגדיל הרכוש הציבורי.

שם.

תנועתנו ומשטרנו אומרים לכל יהודי הבא ארצה: יזום ויצור, יזום ועבוד, יזום ובנה, בין אם יש לך אמצעים, בין אם אין לך – יש ברכה בכל יזמה יוצרת.

שם, עמ' 132.

אין אנו מתנגדים להון הפרטי. רוצים אנו שכל היהודים יבואו לארץ וישקיעו בה כל אשר להם. אולם ההון הפרטי צריך להיות שמש להגשמת הציונות – זאת אומרת להגדלת הישוב העובד העברי בארץ; כל הון פרטי אשר יפתח בארץ אפשרויות עבודה חדשות ליהודים וירחיב את קליטת ההמונים העברים – ברוך יהיה.

לכתנו אל הסוכנות, 1929, **ממעמד לעם**, עמ' רנו.

יש בקרבנו אנשים לא־מעטים הסבורים שה"יזמה הפרטית" כשהיא לבדה, כלומר אהבת־הבצע, תעשה כל המלאכה, והרי הם רוצים להעמיד כל עתידנו על בסיס היזמה הפרטית; הללו מתחייבים בנפש המדינה והאומה. בכוח אהבת הבצע בלבד – ומשמעותה האמיתית של יזמה פרטית אינה אלא זו, – אפשר להקים לכל היותר קרתגה עברית. אבל זו לא תתקיים אפילו לאורך הזמן שנתקיימה קרתגה (קרת־חדשה) הכנענית.

השליחות והמפעל, 1954, **חזון ודרך**, כרך חמישי,

עמ' 228.

היזמה הפרטית, האינטרס הפרטי וההון הפרטי הם בלי ספק גורם חשוב ורב־אונים בבנין הארץ. הם כבר עשו הרבה בהקמת הישוב ועוד נתכנו להם עלילות גדולות בהגשמת הציונות. זהו כוחה של ארץ ישראל וזוהי זכותה של הציונות ששתיהן פונות לא רק לאינטרס הלאומי ולרצון הקיבוצי של הכלל היהודי, אלא גם לאינטרס הפרטי ולתועלת האישית של היחיד היהודי.

הון לאומי ופרטי, 1933, **משמרות**, עמ' רלב.

מי שרואה העם בארץ אך ורק כמשקפי התפיסה המרכסיסטית כביכול של חלוקה לשני מעמדות – בורגנות ופרולטריון – חי בעולם הדמיון של נוסחאות שאין להן כל זיקה למציאות חיינו. ספק אם המעמד העובד בארץ חל עליו המונח המרכסיסטי של הפרולטריון. פועלי ישראל יצרו לעצמם בעזרת העם משקי חקלאות, חרושת, מלאכה ותחבורה ימית

כאשר אין לשום מעמד פועלים בעולם. מדינת ישראל אינה סוציאליסטית, אבל היא אינה קפיטליסטית. יש במדינה משקים קפיטליסטיים, ועלינו לעורר זרם הון פרטי ויזמתו הפרודוקטיבית ועלינו לשקוד על הצלת ההון היהודי בגולה. אבל יש במדינה גם משקים פועליים, ויש בה גם משקים ממלכתיים. רוב העובדים השכירים, למעלה משבעים אחוז, הם עובדי משק המדינה או עובדי ההסתדרות. ההסתדרות העובדים אינה הסתדרות של פועלים שכירים בלבד, כתנועה המקצועית בשאר הארצות. בתוכה מאוגדים מתישבים חקלאיים, שבידים רוב האדמה המעובדת במדינה, קואופרטיבים של תחבורה – שבידים כמעט כל התחבורה העירונית ובין-עירונית, קואופרטיבים יצרניים ביבשה ובים, מפעלי חרושת גדולים, השייכים לסולל-בונה, לתנובה והמשביר; הרכבת, מפעלי החשמל, ים-המלח, המכרות ועוד – הם משקי המדינה.

הרקמה המשקית והחברתית בארץ היא יחידה במינה ואין להכניסה למיטת-סדרם של הגדרות סוציולוגיות שצמחו במציאות שונה לגמרי.

ההסתדרות במדינה, 1956, עמ' 32-33.

תכנון ממלכתי והון פרטי

(מדיניותה הכלכלית של הממשלה)

המדינה הצעירה והקטנה שלנו נתבעת לקלוט רכבות ומאות אלפי-עולים בזמן הקצר ביותר, ולשכנם, לפרנסם בעבודה, ולהשרישם במשק החקלאי והחרשתי, במלאכה ובכנין, במסחר ובכל משלוח-יד. דבר זה לא יעשה במשטר של כל הישר בעיניו יעשה. כשם שלא יעשה במשטר טוטליטרי. המעשה הגדול, הכבד המוטל על מדינת-ישראל – קליטת עליה רבתי בממדים רחבים ובקצב מהיר – לא יבוצע בלי תכנון ממלכתי מצד אחד, ובלי יזמה פרטית מצד שני. אין סתירה בין שני אלה – אם טובת הכלל לנגד עינינו, גם לפני קום המדינה הלכה יצירתנו המשקית בשני אפיקים: באפיק ההון הפרטי והיזמה הפרטית, ובאפיק ההון הלאומי והיזמה הקיבוצית והקואופרטיבית. ולא מקרה היה הדבר. בנין ארץ נשמה והחזרת עם מפוזר ומפורד למולדת, לאחר שנגמל בנכר ממקורות-היצירה הראשונים – אינו נעשה רק מתוך מניע-רווח, אלא נזקק ליזמה ולמסירות חלוצית ולהשקעת הון לאומי שאין עמו כל רווח מסחרי. בלי הון לאומי ובלי יזמה חלוצית זו – לא היינו בונים רוב ישובינו החקלאיים וגם לא היינו מקימים כמה ממפעלי הבנין והחרושת הגדולים בארץ. מאידך-גיסא לא היינו קולטים העליה המתרחבת ולא היינו בונים רובה של תעשייתנו בלי ההון הפרטי ובלי היזמה הפרטית.

עם הקמת המדינה אנו זקוקים לשני כוחות אלה ביתר שאת ובהיקף יותר גדול. תקופת החלוציות לא חלפה עם הקמת המדינה – ואדרבה. היקפה ויעודה גדלו פי-כמה עכשיו, כשהאדמה היא בידינו, ושערי הארץ פתוחים לרווחה, ועלינו להעלות לא מאות ואלפים,

אלא רבבות ומאות אלפים כל שנה, ועלינו לבנות לא נקודות בודדות – אלא עשרות ומאות נקודות בכל שנה. כל ראייה חד־צדדית תהיה עכשיו בעוכרינו וכל ניסיון לעמוד על רגל אחת – יכשל.

עם קום הממשלה הזאת – הממשלה הנבחרת הראשונה, במדינת ישראל, הכרזנו שבמרכז פעולתנו תעמוד "תוכנית פיתוח וקליטה לארבע שנים שתהא מכוונת להכפלת הישוב במדינה על ידי עליה המונית ופיתוח אינטנסיבי של הארץ על יסוד כלכלה מתוכננת שמגמתה היא – בין השאר: א) "עידוד ההון הפרטי ואימוץ היזמה הפרטית והקואופרטיבית בכפר ובעיר, הקלות מיוחדות להשקעות־הון פרודוקטיביות המסייעות לפיתוח מהיר ויעיל של גנזי הארץ ואפשרויותיה הכלכליות, הקלות להעברות הון יהודי מהגולה". ב) "שקידה על פיתוח משקי־עבודה בכפר ובעיר ועל הרחבת ההתישבות והקואופרציה העובדת לכל צורותיהן, מתוך שמירת חופש הגדרה עצמית בבחירת צורת־חיים בהתישבות". ג) "הנחות ושחרורים במסים ובמכס לעידוד השקעות פרטיות וקואופרטיביות במפעלי פיתוח, בחקלאות. בבנין, בחרושת ובימאות, ביחוד בשטחים שוממים ועזובים".

אלה הן הנחות־היסוד של מדיניותה הכלכלית של הממשלה – ומדרך זו לא תסור הממשלה ימינה או שמאלה – עד אשר תבצע את מלאכתה שהטילה עליה הכנסת. כל מי שרואה לפניו את טובת הארץ כולה, ובמיוחד את צרכי קליטת העליה – אינו יכול לראות בצרות־עין לא פעולת ההון הפרטי ויוזמתו ולא פעולת התכנון הממשלתי. בלי פעולה מתוכננת ובלי פיקוח לא נוריד יוקר החיים והמחירים המנופחים, – שהם יותר מכל גורם אחר חוסמים הדרך לזרם ההון – ולא נספק צרכי העליה. בשיכון עולים ובהתישבות חקלאית לא ניעגן להון הפרטי – כשם שבמפעלי חרושת, בנין ופיתוח אחרים – לא נצליח בלי עזרת ההון הפרטי.

לא זה מול זה – אלא זה ליד זה. הון פרטי בלויית יזמה ממלכתית ותכנון ממלכתי והון לאומי.

ליזמה בונה, 1949, **חזון ודרך**, כרך ראשון, עמ'

256-255.

עצמאות כלכלית

שום עצמאות כלכלית לא תיתכן – אם הארץ לא תיבנה.

התוכנית הכלכלית החדשה, 1952, **חזון ודרך**,

כרך שלישי, עמ' 311.

עצמאות כלכלית. המדינה ודאי שמופיעה כאן כגורם ראשי. כורתת חווי־מסחר לעידוד היצוא, עושה הקלות לכניסת הון זר, היא מגייסת אמצעים (מלוות, מגביות, שילומים)

לפיתוח הארץ, מכוונת האשראי ומחוקקת חוקים להבראה כלכלית. אבל הבעיה הראשונית לעצמאות כלכלית במדינת ישראל הבנויה כולה על עולים – היא בעיית העברת העולים למקצועות פרודוקטיביים. למען עצמאותנו הכלכלית אנו זקוקים לשינוי המבנה החברתי-הכלכלי של העם. לרגל סיבות היסטוריות מסוימות היה העם היהודי, בכל ארצות פזוריו, גמול ממקורות הייצור הראשוניים והצטמצם בעיקר בתיווך, בחנונות, במקצועות חפשיים ובמלאכות מועטות. לא יתכן כלל עם עצמאי מבחינה כלכלית, אם רובו אינו מורכב מאיכרים ופועלים. אף ישוב יהודי אחד בגולה אין לו רוב של איכרים ופועלים. ובמשלח-היד של יהודי עיראק או בולגריה, גרמניה או ארצות הברית, כפי שהיו בארצות מוצאם – אי-אפשר לבנות ולקיים מדינה, אלא אך ורק גיטו יהודי בקרב עם זר. והגיטו הכלכלי היהודי קיים גם בארצות החפשיות והעשירות ביותר. המשכתו כאן היא סתירה יסודית לעצמאות כלכלית. כל עליה המונית שבאה ותבוא לישראל לא תיקלט ולא תקרב עצמאותנו הכלכלית בלי הפניית העולים לעבודה ולחקלאות. תמורה עמוקה זו במבנה הכלכלי – לא תיעשה אך ורק על ידי גזירה. היא זקוקה להתנדבות חלוצית ולשינוי-ערכים; יש צורך מוסרי והיסטורי להעלות ערכי העבודה והחקלאות בעיני העם והנוער. זהו לא רק צורך סוציאלי, אלא הכרח לאומי חיוני. ואין מעלים ערכים בדברים ובהטפה, אלא במעשים. לא לחינם קבע חוק החינוך הממלכתי הכשרה חלוצית ואימון לעבודה כאחת המטרות היסודיות של חינוך הדור הצעיר. הכשרה חלוצית אינה אלא אמצעי, המטרה היא הגשמה חלוצית. רק בהיות הנוער הטוב והנאמן ביותר למופת חי בעיני העם – יעלה כבוד העבודה והחקלאות בעיני רבים. ואין צורך להוסיף שעבודה וחקלאות פירושו עבודה וחקלאות מעולות, יעילות, בעלות תפוקה ופיריון גבוהים. ושוב – רק המופת החי של עבודה משוכחת וחקלאות משוכללת יחנך העם העובד.

השליחות והמפעל, 1954, **חזון ודרך**,

כרך חמישי, עמ' 227.

ייצור ופיריון העבודה

חזית העבודה והמשק והייצור – היא חזית החזיתות של המדינה.

הגברת הייצור ותפוקת העבודה, 1952, **חזון ודרך**,

כרך שלישי, עמ' 324.

עם הקמת המדינה נפתרה לחלוטין בעיית עבודה עברית – אבל המאבק על עבודה לא נסתיים. הוא אולי רק מתחיל. רוב העולים לא היו מתפרנסים מעבודה בארצות גלותם. גם רבים מהפועלים הוותיקים אין להם הכרח להישאר פועלים. ובלי מאבק רעיוני, מוסרי וממלכתי להרמת ערך העבודה בעם, גם עבודה גופנית וגם עבודה רוחנית, במקום תיווך,

רוכלות ומסחר, או גם פרנסות גרועות מאלה – ובלי נקיטת אמצעים על ידי המדינה, ההסתדרות והגופים ההתיישבותיים להגדיל מספר העובדים היצרניים על חשבון השרותים והתייכונים היתרים, תגדל הנטיה בעם לעזיבת העבודה.

שם, עמ' 29.

המעבר של יהודי הגולה הגמולים מאות בשנים מעבודה ומאדמה – לעבודת אדמה ולעמל כפיים במולדתם, – היתה המהפכה העמוקה, הקשה והפוריה ביותר שנתחוללה בשלושת הדורות האחרונים בארץ. רק בכוח מהפכה זו נתעצם הישוב בארץ וחודשה ריבונות ישראל. ריבונות זו לא תתקיים – אם מהפכת זו לא תתמיד ולא תגבר חיילים במדינה, ויותר מכל הסכנות החיצוניות המאיימות על קיומנו, צפוי לנו הרס פנימי אם המעיינות הפנימיים, המוסריים והחברתיים, שמהפכה יוצרת זו שאבה מהם כוחה – יסתתמו וייבשו.

ההסתדרות במדינה, 1956, עמ' 25-26.

בעם העובד בציון צפונים אוצרות רבים ועשירים של גבורה ותושיה המחכים עדיין לתיקונם ולמימושם.

יש לאל ידנו לעבוד בשדה ובסדנא, באניה ובמטוס, במשרד ובמעבדה, בבית הספר ובמחנה הצבא – כטובים וכמשובחים שבאומות העולם; ואנו מסוגלים ומשום כך אנו נתבעים, להעלות תפוקת עמלנו ופריינו עד שיא היכולת; כי רק בעבודה משוכללת נקיים בטחוננו המדיני ועצמאותנו הכלכלית. רק טיב עבודתנו, כמותה ואיכותה העליונה, יבטיחו לנו הנצחון בחזית המכרעת.

יש לאל ידנו, – הוכחנו זאת בשלושת הדורות בדוגמאות מפוארות – להפריח המדבר וליישב השממה. ואין יעוד גדול לדורנו מאשר מפעל בראשית זה של חלוצי ההתיישבות; ממייסדי פתח־תקוה ועד המעפילים הנועזים בערבות־הנגב.

דבר־פרידה לעם, 1953, **חזון ודרך**,

כרך חמישי, עמ' 16-17.

ההיסטוריה העמידה אותנו לפני מאבק אשר לא יפסק אף פעם: את המאבק הזה בחרנו לעצמנו בשמחה, ונעשה אותו כל עוד נחיה עלי אדמות, זהו המאבק של האדם עם הטבע. הראשונים שבאו לארץ נפגשו לא רק בכדורי אויב – הם נתקלו גם בפגעי הטבע, בחולות של ראשון־לציון, בעזובה של גדות־הירקון, בקדחת של אדמת חדרה, בטרשים של זכרון־יעקב. הם היו צריכים להלחם בלי הרף בקשיי הטבע; שומה היתה עליהם להפוך חולות, ביצות וטרשים לארץ פוריה, לארץ שמפרנסת את עובדיה. מאבק זה לא נפסק עד היום והוא לא ייפסק. כי זהו יעודנו עלי אדמות לכבוש איתני הטבע, להשתלט על אוצרותיו, לחדור לסודותיו, לסגלו ולהתאימו לצרכינו, לרווחת האדם, להתעלותו, להאדרת יכולתו, לצרכי הכלל, לבטחון האומה, עצמאותה, תרבותה, שלומה. זהו מאבק שיש לקבלו באהבה ויש

לחנך דורות לקראתו. זהו מאבק ויעוד חייו של אדם על כיבוש איתני הטבע. ייבשנו ביצות, הפרינו חולות, הפרחנו טרשים והשקינו השממה. ועוד הדרך רבה.

בפתיחת כביש סדום, 1953, **חזון ודרך**,
כרך רביעי, עמ' 188-189.

אין דבר חשוב עכשיו לכלכלה הישראלית מהגברת כוח הייצור שלנו. בכוש זה תלוי בטחוננו, קיומנו הכלכלי ועצמאותנו; בו תלוי קיבוץ גלויות.

משטר של פשרה, 1951, **חזון ודרך**,
כרך שלישי, עמ' 53.

במרכז יעודיה של מדינת ישראל אנו רואים קיבוץ גלויות ומיזוגן, אבל המדינה תמלא יעודה זה אך ורק אם בתוכה ישלוט משטר של ייצור. רק בכוח יוזמתנו היוצרת בכל גילוייה במשק ובשירותים הממלכתיים, רק בכוח התפוקה המוגברת של עבודתנו היעילה בחקלאות ובחרושת, בבנין ובתחבורה, במשרד ובאולפן, נגיע לעצמאות כלכלית.

הממשלה החדשה ותוכניתה, 1951, **חזון ודרך**,
כרך שלישי עמ' 212.

המשק יתן לנו – מה שנכניס בתוכו.

דרכנו במדינה, 1951, **חזון ודרך**,
כרך שלישי, עמ' 125.

מבלי שנעלה פריון העבודה, – לא על ידי שיטת הזעה, אלא בהתקנת תנאים יעילים לעבודה, בשיכלול הציוד, בהוזלת האדמיניסטרציה וייעולה – לא נקים משקנו ובטחוננו.

התכנית הכלכלית החדשה, 1951, **חזון ודרך**, כרך
שלישי, עמ' 30.

הגדלת הייצור היא תפקיד קבוע, מתמיד ועליון של העם העובד, המתנה לא רק התגברותנו על מצוקה חולפת, אלא שבו תלוי כל יעודנו ועתידנו – וביצוע חזון גאולתנו הלאומית והחברתית.

הגברת הייצור ותפוקת העבודה, 1952, **חזון ודרך**,
כרך שלישי, עמ' 318.

הממשלה רואה חובה לעצמה להגיד לכל הציבור בלי יוצא מן הכלל: עליכם לעבוד יותר טוב, לנהל משק יותר טוב. עליכם לייעל גם המינהל וגם העבודה וגם השירותים. ויעילות

זו אינה תלויה דווקא בהיקף בית-החרושת והמלאכה. בעל-מלאכה או בעל-תעשייה זעיר מסוגל לעבוד ביעילות גדולה יותר ולהוציא תוצרת משובחת יותר מבעל-תעשייה גדול אם הוא רוצה בכך. לא גודל המפעל קובע היעילות והטיב, וכל החוגים והסוגים נתבעים להגברת היעילות בעבודתם, במשקם, בשירותם, כי טובתו ורווחתו של כל פרט בתוכנו תלויים בטובתו וברווחתו של הכלל.

התכנית הכלכלית החדשה, 1952, **חזון ודרך**,

דרך שלישי, עמ' 314.

בשעה זו עלינו להגיד בנשימה אחת – צמצום התצרוכת והגברת הייצור; אבל העם העובד רואה לפניו צרכי השעה במסגרת צרכיו ההיסטוריים, ועליו להבחין בין צורך זמני וחולף, ובין צורך קבוע ושריר. הצמצום הוא צורך השעה, לא כן הייצור, בו תלוי עתידנו הקרוב והרחוק; והתביעה להגברת הייצור מופנית לכל חוגי העם העובד – העובד בעיר ובכפר, בעמל-כפים ובעבודת-רוח, לפועל השכיר ולעובד העצמאי, ואל יפחיד מישו את הפועלים השכירים בסקטור הקאפיטליסטי שהכוונה היא להעשיר בעלי ההון והתעשייה הפרטיים. גם הפועל השכיר במדינת ישראל אינו מסכן, נחות-דרגה וחסר-ישע, ויש לו הסתדרות רבת-אונים העומדת לימינו, ויש מדינת ישראל הנשענת על העם העובד – אשר לא תשלים עם קיפוחו.

הגברת הייצור והתפוקה והגדלת פריון עבודה תביא ברכתה למדינה כולה ולכל איש בישראל.

בהסתערות חלוצית של העם העובד על הרחבת הייצור והרמת התפוקה בחקלאות, בחרושת, בבנין, בימאות ובשירותים – נצא למרחב, וניצור רמת חיים גבוהה ותרבות עשירה שתעשה מדינת ישראל לתלפיות של כל העם היהודי ותכשיר התנאים לעיצוב חברת-עובדים מופתית, אשר תהיה גם אור לגויים.

הגברת הייצור ותפוקת העבודה, 1952, **חזון ודרך**,

דרך שלישי, עמ' 326-327.

עודף היבוא על היצוא בחלקו הגדול הוא מוכרח ויש בו ברכה. ארץ של עליה ופיתוח העומדת בראשית בנינה, מן ההכרח שהיא זקוקה למכונות וחומרי גלם מן החוץ להגדיל ולפתח כושר-ייצורה, וכל עודף יבוא, בין שזה יבוא הון ובין שזה יבוא מכשירים, מכונות וחומרי-גלם לייצור, מרחיב יכולתה הכלכלית של הארץ. אולם חלק גדול של היבוא (או של ההון) אינו בא אלא לסתום הפרץ הרחב הקיים בין הצריכה המתפשטת שלנו ובין הייצור המפגר, כי אנו מייצרים הרכה פחות משאנו צורכים. גרעון זה יש בו סכנה חמורה לקיומנו החומרי, המדיני והמוסרי. ואנו נתבעים לעשות מאמץ מתמיד ונאמן להרחיב הייצור בחקלאות ובחרושת, להעלות פריון העבודה בכל ענפי המשק, להבטיח אספקת מזון לישוב הגדל והולך, מפרי אדמתנו ומתוצרת עמלנו אנו, להכשיר משקנו בכפר

ובעיר, למכור לארצות חוץ לא פחות משאנו קונים מהן לתצרוכתנו הפנימית, ולהגיע לידי עצמאות כלכלית בהקדם האפשרי. לא יהיה ערך ותוקף לעצמאותנו המדינית, וספק אם תתקיים לאורך ימים, אם לא נדע להבטיח לעצמנו עצמאות כלכלית, אם לא נצליח לייצר יותר משאנו צורכים, אם לא נוכל לעבוד ולנהל משק כטובים ובמוכשרים ביותר בעמי תבל.

במידה שהחזית הצבאית הכריעה גורלנו בשנה הראשונה להקמת המדינה, באותה מידה תכריע בשנים הקרובות החזית הכלכלית, – חזית הייצור והעבודה. – את מעמדנו הבינלאומי. ואולי את עצם קיומנו הפיזי.

ליום העצמאות החמישי, 1953, **חזון ודרך**,
 כרך רביעי, עמ' 209-210.

לקח קרתגה

יש לקח איום אחד בהיסטוריה העולמית. כל מי שלמד תולדות רומא זוכר את הפרק הדרסטי שנקרא בשם המלחמה הפונית. בלשוננו ראוי להגיד המלחמה הכנענית. היה מצביא כנעני גדול, מגזע קרוב לעברים הקדמונים. היה לו שם עברי ותואר עברי: חניבעל, השופט מקרת חדשת (קרתגה). זה היה אחד המצביאים הגדולים בתולדות העמים, ואולי הגדול שבהם, והוא עמד בקשרי מלחמה את רומא הצעירה. והוא הראה נפלאות במלחמה. הוא עמד בראש צבא שכירים, בני עמים וגזעים שונים, והוא הוליך אותם מאפריקה הצפונית, לאיטליה, דרך הררי־אלף וחדר ללב איטליה ועשה שמות במחנה הרומאים. נגדו עמד צבא רומאי גדול, גדול מאשר לו, והוא הנחילם מפלה אחרי מפלה. אבל לא עמדה לחניבעל כל גבורתו וכל גאונותו הצבאית והממלכתית – כי הוא היה לא רק מצביא גאוני, אלא גם איש ממלכה גאוני. והוא הוכרע ונפל לבסוף אם כי נגדו עמדו גנרלים בינונים מחוסרי כישרון. הבינוניות הרומאית ניצחה את הגאונות הכנענית. כי קרתגה היתה **מדינת־עיר**, ורומא היתה **מדינת־כפר** ובהתאבקות הנואשת שבין עַם־עיר ובין עַם־כפר ניצח עַם־הכפר. וכל עשרה המסחרי של קרתגה וכל הגאון של גדול מצביאיה לא הועילו. גבורת חניבעל נשברה במלחמתם העקשנית של איכרי רומא. איכרים אלה לא נרתעו מהמפלות הקשות שנחלו זו אחר זו – כל היו מעורים בקרקע ומחוברים לאדמתם. והם התגברו על קרתגה ומחו אותה מעל פני האדמה מבלי השאיר לה שריד ופליט.

פעולתנו ודרכנו, 1935, **משמרות**, עמ' שלב-שלג.

חקלאות

כל עליה גדולה שלא באה איתה גאולת קרקע רחבה ואחידות חקלאית רחבה – כורה תהום בינינו ובין קיום לאומי בריא ועתיד לאומי מובטח.

מידת־זרת בהתישבות חקלאית בשעה של עליה רחבה היא הרת אסון וחורבן.

גורמי הציונות ותפקידיה בשעה זו, 1938,

משמרות, עמ' שלר.

אין המדינה יכולה לגזור על אזרחיה דווקא התישבות חקלאית, להכשיר את הנוער, כל הנוער, מבני הארץ ומעולים, להתישבות חלוצית על הקרקע; על המדינה לעודד ולטפח התנועה החלוצית למילוי תפקידה בהתישבות ובכיבושי הים והאוויר; חובת הכשרה חקלאית לכל נער ונערה תשמש מגוף אדיר־אונים להסתערות חלוצית בהתישבות. ההתישבות בעליה היא תנאי מוקדם לבטחון. אין מן הצורך להדגיש שוב התפקיד החיוני שמילאו המשקים במלחמת חירותנו: בעמק הירדן, בגוש־עציון, בנגב, בהררי ירושלים. לבטחוננו בעתיד ידרשו משקים יותר – ובשטחים חדשים.

דברי תשובה, 1949, **חזון ודרך**,

כרך ראשון, עמ' 236.

מדינה זו לא תיכון אם רק עשרה אחוזים של אדמתה יעובדו, ורוב מזונותיה יובאו מן החוץ, וגבולותיה הארוכים יהיו שוממים וריקים מאדם. לא רק בטחוננו הפוליטי והצבאי אלא קיומנו הפיזי מחייב אותנו לדאוג לכך שבזמן הקצר ביותר נוכל להוציא מן האדמה כל המזון ההכרחי לאדם ולבהמה ולעוף, כי אין לנו ערובה שביום משבר לא נינתק מכל העולם, גם דרך הים, כשם שאנו מנותקים עכשיו דרך היבשה. הספקה עצמית של מזון – ירקות, פירות, חלב, ביצים, לחם, דגים ובשר לאנשים ומספוא לבעלי־החיים, היא שאלת חיינו וקיומנו. ודבר זה אינו בשמים. הטבע העניק לנו שפע של שמש ומים. ברכה טבעית זו הולכת עכשיו ומתבזבזת. הקמת־המדינה וכיבושי צבא־הגנה־לישראל נתנה לנו גם אדמה בשפע.

נאום בפתיחת ועידת מפא"י, **חזון ודרך**,

כרך שני, עמ' 259.

נטיעת עצים

עלינו לנטוע מאה אלף רכבות עצים, על שטח של 5 מיליון דונם, רבע משטח המדינה. עלינו לעטוף בעצים כל הרי הארץ ומדרוניהם, כל הגבעות ואדמות הטרשים שלא יצלחו לעיבוד

חקלאי, חולות עמק החוף, ערבות הנגב מזרחה ודרומה מבאר שבע. זאת אומרת, כל ארץ אדום והערבה עד אילת. עלינו לנטוע גם מטעמי בטחון, לאורך כל הגבולות, לאורך כל הכבישים והדרכים והשבילים, סביב בנינים ומיתקנים אזרחיים וצבאיים.

נטיעה זו תפטור אותנו בהרבה מקומות מביצורים והסוואות שעולים הרבה כסף והם נפסדים עם מרוץ הזמן. לעומת זה יש יתרון לעצים שהם מתחזקים וגדלים. מטע רב זה גם יסייע לאחד הדברים שבהם תלוי בטחוננו. איננו יכולים להיות תלויים בחוץ-לארץ בלבד בחומר גלמי חיוני הדרוש לנו לשיכון, בנין ספינות, בנין רהיטים, מכשירים, כלים, צרכי יום-יום. הדרך לחוץ-לארץ אפשר לסגור בפנינו. העבודה הגדולה הזאת יש לעשות מתוך שיתוף-פעולה בין הממשלה ובין הקרן-הקיימת, בין הסתדרויות הנוער ובין מורי ישראל. אנו מכינים בשנה זו זריעות ומשתלות ומדריכי עבודה הדרושים לנטיעה בממדים רחבים בשנת תשי"א, עלינו להגיע במשך הזמן לנטיעות של חצי מיליון דונם לשנה.

נטיעה זו דרושה בכל פינות הארץ, ובאופן מיוחד היא דרושה לירושלים. ירושלים לא תיבנה רק על ידי הכרזות פאטריוטיות; עלינו לבנות קודם כל את הירושלים. דבר זה יגביר את מעמדנו בעיר הבירה, יחזק מצבנו המשקי, יחזק גם מצבנו הפוליטל והמוסרי, יבצר הישובים שהקימונו בפרוודור, יגביר בטחון ירושלים.

סקירה על פעולות הממשלה, 1949, **חזון ודרך**,

כרך שני, עמ' 53-54.

תעשייה

בלי פיתוח החרושת – לא תיתכן עצמאותנו הכלכלית ולא יכון בטחון המדינה, בלי פיתוח החרושת לא תיקלט העליה ולא נקיים רמת-חיים הוגנת ונאה. ואינו צריך להגיד מהו השרות ההיסטורי שעושים ועשו כל אלה שיש להם יד בפיתוח החרושת בישראל.

שם, 53.

עלינו לשכלל ולהרחיב את התעשייה – בציוד חדיש, במינהל יעיל, ביחסי עבודה תקינים, בהגברת היצור ופיריון העבודה ובהשבחת טיב התוצרת, לא על ידי שיטת הזעה, אלא על ידי שיפור שיטות ההנהלה והעבודה וניצול כיבושי המדע והטכנולוגיה. כל מעמדנו ורמת-חיינו תלויים בכושר העבודה וברמת-התפוקה שלנו בכל ענפי המשק.

שדר לעם, 1951, **חזון ודרך**,

כרך שלישי, עמ' 175.

ארצנו יכולה לגדל כל כמות העצים שנצטרך להם בעתיד לצרכי בנין ותעשייה, ועלינו לדאוג בעוד זמן לשחרר הדורות הבאים מתלות בחוץ-לארץ לגבי מצרך חיוני זה – גם מחוץ לברכה הגדולה הצפונה בעצים לגבי הפראת האדמה, הידור פני הארץ והשבחת אקלימה.

דברי תשובה, 1949, **חזון ודרך**, כרך שני, עמ' 81.

מסחר

היה זמן, שהמסחר היה נחשב למקצוע יהודי מובהק. וודאי לא יצטער איש מכם אם אנו מנסים במולדת לחזור למקורות – לענפי הפרנסה הראשונים: עבודת האדמה, דיג, מכרות, תעשייה חקלאית, הימית, עבודת-עץ, ברזל וכדומה. אולם לא נסתיים תפקידו המפרה של המסחר, וכוונתנו קודם כל למסחר הבינלאומי העברי, אשר יבנה הספנות והתחבורה הימית והאווירית. ואם היזמה והתנופה של אנשי המסחר יופנו לכיבוש הים ולפיתוח דרכי החיבור הימי, ויבנו אניות וספינות, וחובלים ומלחים יהודים יחצו את מצולות הימים, והדגל המסחרי הישראלי יתנופף בכל נמלי העולם – ימלא המסחר היהודי יעור חלוצי וכיבושי גדול בתקומתנו.

ליזמה בונה, 1949, **חזון ודרך**,

כרך ראשון, עמ' 256-257.

יוקר החיים ורמת החיים

יוקר החיים חוסם הדרך לזרימת ההון מבחוץ, מונע הרחבת התעשייה, מעכב הבנין והשיכון, כובל ההתישבות, מצמצם האכספורט, מפחית אפשרויות עבודה, מוריד רמת-החיים של השכבות העממיות, מפריע לקליטת העליה וסוגר למעשה הדרך לעליה נוספת. יוקר-החיים אין להוריד בלי מאמץ קיבוצי ואישי של החקלאים, פועלי בתי החרושת והבנין, בעלי החרושת והמלאכה, הקואופרטיבים ולשכות המסחר והאיגודים המקצועיים – כל אחד בפינתו, במקצועו, במשקו ובמשרדו, ולא נוריד יוקר-החיים על ידי הורדת רמת-החיים אלא במניעת בזבוז והגברת כוחות הייצור בבנין, בחקלאות, בחרושת ובכל מלאכה.

חג העצמאות, 1949, **חזון ודרך**,

כרך ראשון, עמ' 115.

בלי העלאת כושר עבודתו של הפועל, בלי הגברת פריון־העבודה, בלי חינוך ושכלול מקצועי מכסימלי, בלי השבחת טיב העבודה – לא נעלה רמת חיינו. ובלי שהפועל ילמד לנהל משקי בלי שיבין כל תהליכי הייצור, בלי שישגל לעצמו אחריות על סידור המשק והצלחתו – לא נקים חברה חדשה.

רמת החיים במדינה תהיה תלויה בפריון־העבודה ובכושר־העבודה של הפועל – יותר מאשר בכל גורם אחר. נקבל מהמשק רק מה שניתן לו. יכולת הייצור שלנו תתנה מצבה הכלכלי של המדינה, ותפוקת־העבודה תתנה רמת החיים של הפועל.

השותפות. הכפולה, 1949, **חזון ודרך**,

כרך ראשון, עמ' 59.

לנו הכרחית רמת־חיים גבוהה אם אנו רוצים בקיבוץ־גלויות. עלינו לעשות מדינת ישראל לאבן שואבת, לכוח מושך יהודים לא רק מארצות עניות ומדולדלות. רוב העם היהודי שנשאר לפליטה חי בארצות עשירות ומפותחות, בלעדיהם לא יקום קיבוץ־גלויות. הם יעלו לארץ לא רק בכוח האידיאולוגיה, ולא רק מתוך השפעת מוסרית, אלא בכוח המושך של חיינו בארץ, בכוחה של עצמאותנו ועשירות חיינו החברתיים והחמריים. אין אנחנו מתכוונים להתחרות עם שכנינו בתנאי־חיים ירודים, בעבודה זולה, בהסתפקות במועט. אנו רוצים להתחרות בארצות המפותחות והעשירות ביכולת הייצור וכושר העבודה, בפיתוח המדע והטכניקה, בעצמה האינטלקטואלית ותאמנותית, ברמה הגבוהה של חיינו הרוחניים והחמריים.

אנו נעמוד בחלק זה של העולם רק בתרבות גבוהה. גם את בטחוננו ותרבותנו לא נקיים אלא ביכולת־ייצור מכסימלית וברמת־חיים גבוהה, בפריון עבודה גבוה ובכיבוש־המדע העליונים. עלינו להגיע לשיא היכולת היוצרת ולאיכות מעולה בעבודתנו. אחרת לא נבצע את המשימה המוטלת עלינו: קליטת מאות אלפים של עולים והפרחת אותם 20 מיליון הדונם העומדים עכשיו לרשותנו.

המהפכה ההיסטורית עדיין בראשיתה, 1949,

חזון ודרך, כרך ראשון, עמ' 153-154.

עם הקמת המדינה נוצר גורם חדש לקיבוץ גלויות. לא המצוקה בגולה – אלא הרווחה בישראל. לא לחץ חיצוני אלא משיכת פנימית: משיכה לחירות, ליצירה, לתרבות, לעצמאות ישראלית. עלינו למשוך ארצה את יהודי ארצות השויון, החופש והשפע, בעבותות אהבה, בכוח תרבות־ישראל גבוהה ורמת־חיים עליונה, שלא תפול מרמת־החיים שהיהודים האלה הסכימו לה בארצות מגוריהם. ואין זה מן הנמנע. זה תלוי אך ורק בנו. זרם הון – תלוי בכמה גורמים חיצוניים, העלאת רמת־חיינו תלויה אך ורק בנו. ונוכל להעלות רמת־החיים – אם נדע להעלות את התפוקה של עבודתנו וכושר הייצור של משקנו. המשק יתן לנו – מה שנכנס לתוכו, רמת חיים גבוהה אינה ניתנת על ידי הכרזות ולא על ידי חוקים, ואפילו לא

על ידי ארגון שביתות – אם כי איני מתבייש ואיני מתחרט על השביתות שארגנתי בחיי. השביתה טובה נגד קיפוח, נגד חלוקה לא־צודקת של הכנסה, אבל עצם רמת ההכנסה של המשק נקבעת על ידי רמת התפוקה, פריון־העבודה – הוא המכריע, ופריון־העבודה יסודו לא בהזעה, לא במאמץ מיוחד, אלא בציוד משוכלל, בסידור משק יעיל ובעבודה חרוצה נאמנה.

אמריקה הגיעה לרמת התפוקה הגבוהה ביותר בעולם והיא גם הגיעה לרמת־חיים הגבוהה ביותר בעולם. ואין כל מניעה שגם המהנדס שלנו והפועל שלנו – גם בחקלאות וגם בחרושת וגם בימאות – לא יוכל להגיע לאותה הרמה שהגיעו אליה באמריקה. אין אנו נופלים בכשרוננו מהאומות המוכשרות ביותר בעולם – ושום דבר לא יבצר מאתנו אם הוא לא נבצר מאחרים. עתיד משקנו ותרבותנו הוא ברמת התפוקה ובטיב עבודתנו, הפיזית והרוחנית.

בשני דברים אלה – בגיוס עזרת העם ובהרמת התפוקה ופריון־העבודה – תלוי הכל: בטחוננו הצבאי והמדיני, קיבוץ הגלויות ופיתוח הארץ, רמת־חיים הוגנת של אוכלוסינו.

דרכנו במדינה, 1951, **חזון ודרך**,

כרך שלישי, עמ' 125.

לא נבצר מאתנו, מהעם העובד הזה שבנה הארץ עד עכשיו, ומהסגולות הטבועות בארצנו, להגיע לתרבות עשירה ומפותחת ולרמת־חיים אשר לא תיפול מזו של הארצות העשירות והמפותחות ביותר. מעמדה הגיאוגרפי של ארצנו בצומת שלוש יבשות. עמידתה על שני ימים, ים־התיכון וים־סוף, אקלימה המבורך, אוזרותיה הטבעיים, ועל הכל – האוצר העיקרי והראשי שנתברכה בה – האדם החלוצי, היוזם, רב התנופה היוצרת, נאזר הכוח הדינמי ויודע להשתמש בכל מכשירי המדע והטכניקה – כל אלה פותחים לפנינו אפקים רחבים ואפשרויות בטוחות. המפתח והערובה לכך – העם העובד וכושר עבודתו. אין כל סיבה שלא נוכל להעלות פריון העבודה ויעילות המשק שלנו לדרגה הגבוהה ביותר; שלא נוכל להרים התפוקה שלנו לשיאים שבדורנו. ועם הרמת התפוקה והגדלת פריון העבודה – תעלה רמת־חינו מעלה מעלה. ואם בשעה זו שומה עלינו לחיות חיי צנע, אין זה מן הנמנע, שבעתיד, ואולי לא כל כך רחוק, ניצור כאן רמת־חיים מפותחת, גם בשטח החברותי וגם בשטח החומרי, המשקי.

הגברת הייצור ותפוקת העבודה, 1952, **חזון ודרך**,

כרך שלישי, עמ' 325.

אני רואה חובה מוסרית להגיד זאת בדברים ברורים ומפורשים: כל ניסיון להעלות רמת החיים עכשיו בעיר ובמושבה בתוך הישוב הוותיק (ואני מוציא מן הכלל פועלים מעטים המשתכרים למטה מן המינימום ההכרחי) – הוא חטא שלא יכופר נגד התגוננותו הצבאית

ונגד התחייבויותינו כלפי העליה החדשה וצרכי ההתישבות על הגבולות במרחבי הדרום והנגב. בהעלאת רמת החיים בעיר ובמושבה בימים אלה אנו מגדילים את הפער בין הישוב הוותיק ובין העליה החדשה. פער זה מהווה סכנה חברתית פנימית ובטחונית חיצונית, ועלינו לשקוד על סתימתו ולא על הרחבתו.

ההסתדרות במדינה, 1956, עמ' 45-46.

רמת התפוקה שלנו נמוכה מרמת החיים שלנו, והפער המסוכן הזה מתמלא מתמיכה חיצונית. הגענו בארץ לרמת חיים גבוהה יותר מזו שבכמה מארצות אירופה, אבל היא אינה מבוססת על פרי עבודתנו. בלי רמת תפוקה בעבודה שתשחרר אותנו מתלות חיצונית אנו הורסים הבסיס המוסרי של רעיון העבודה ושל תנועת הפועלים ואנו מערערים את עצמאותנו וריבונותנו. דיבורינו נגד פרסיטיות וניצול עבודת זרים הם דברי־רמיה ואונאה, כל עוד אנו מעלים רמת חיינו על חשבון עזרה חיצונית.

בלי מאמץ מתמיד, גם של המדינה וגם של ההסתדרות, להעלות רמת־התפוקה של העבודה ולהשביח טיב התוצרת שלנו, ו**בלי התנאות רמת החיים ברמת התפוקה**, בלי התנאות גודל השכר בגודל התפוקה – אנו מדרדרים במידרון כלכלי ומוסרי שידחפנו לתהום ההתמוטטות וההרס. עצמאותנו הכלכלית תלויה קודם כול בהגדלת תפוקת העבודה ובייעול הנהלת המשק, למען הקנות לתוצרת כושר התחרות בשוק הבינלאומי. בלי יצוא הולך וגדל – אין לנו עתיד כלכלי, והיצוא לא יתכן בלי הוזלת הייצור. לא הורדת שכר אלא העלאת התפוקה היא המפתח לעצמאות כלכלית, אבל אסור לנו להעלות השכר בלי העלאה מוגברת של התפוקה.

הערך המכריע שהיה למאבק על עבודה עברית לגבי כינון המדינה יש עכשיו למאבק על עבודה יעילה, כלומר: על הרמת התפוקה למען קיום המדינה והתעצמותה.

שם, עמ' 30.

שכר־עבודה והממשלה

שכר־העבודה הוא ענין של ההסתדרות ושל פועלי ארץ ישראל. ממשלה זו אינה לוקחת על עצמה להחרים את הרכוש ולהטיל חובת עבודה על כולם ולהנהיג משטר סוציאליסטי, ואין זה עסקה של הממשלה לייצב שכר־עבודה, הממשלה תדאג להורדת יוקר־החיים בלי לפגוע ברמת־החיים של הפועל.

דברי תשובה, 1949, **חזון ודרך**,

כרך ראשון, עמ' 160.

סיוע זר

כל סיוע זר שאינו הכרחי לקליטת העולים – אין לו כל הצדקה מוסרית וכלכלית, הוא כרוב לישראל, ויש לעקרו מן השורש, ולו גם נצטרך לשם כך לעבוד יותר ולהוציא פחות. עלינו לזכור דברי חכמינו: "פשוט נבלה בשוק – ואל תצטרך לבריות". אם לגבי יחיד כך – לגבי עם שלם על אחת כמה וכמה. עצמאות כלכלית, כלומר: התפרנסותנו אך ורק מיגיע כפינו, היא תנאי ראשון להבראה מוסרית ולעצמאות של אמת.

המבחן העליון, 1954, **חזון ודרך**,

כרך חמישי, עמ' 89.

בשעה זו רק הדולרים הזרים עומדים בינינו ובין הרעב. והדולרים באים ממקור טהור וטוב. ברובם – מהעם היהודי החרד לשלום ישראל, במיעוטם – מאומה שוחרת שלום וחירות וידידה נאמנה לישראל. אבל לא נוכל להשליך ייבנו על דולרים זרים לאורך ימים – ועלינו לעשות מאמץ מוגבר לנצל הירושה הברוכה ביותר שירשנו עם עצמאותנו – אדמת המולדת, שהיא תספק לנו כל המזונות, לאדם ולחי.

הגברת הייצור ותפוקת העבודה, 1952, **חזון ודרך**,

כרך שלישי, עמ' 324.

בזבז, מותרות, רווחים מופרזים וספסרות

יש אצלנו – למרות דלותנו וצרכינו המרובים – בזבז רב החל מהצבא וגמור במשק הפרטי של עקרת הבית. יש בזבז רכוש ועמל, כוח-אדם וזמן ללא הכרח וללא תועלת, ויש שימוש במותרות שאינו הולם אותנו, ויש רווחים מופרזים וספסרות מחבלת העושים שמות במשקנו ובהלך-הרוח של ציבורנו. מניעת הבזבז והמותרות והרווחים המנופחים הוא צו-חיינו. ואין איש בארץ – בקרב הצבא ובקרב האזרחים – שאינו יכול ואינו חייב לעזור במניעת הבזבז והחבלה המשקית, כל קצין מטה וכל מפקד בצבא חייב לדאוג שלא יתבזבז חינו כוח-אדם, דלק, צמיג ורכוש צבאי. וכל אזרח ותושב יכול בחיי יום-יום לסייע למשטר צנע, שהוא חובה על מדינה העמוסה עול כבד של בטחון ועול עוד יותר כבד של קליטת עולים.

חג העצמאות, 1949, **חזון ודרך**,

כרך ראשון, עמ' 115-116.

ספסרות מגונה ופושעת זו מעמידה בסכנה את קיום המשק והמטבע שלנו, פוגעת קשה בהמוני העם, משמשת מקור ועידוד לגניבות ומעילות ושחיתות, ומערערת יסודות המוסר הציבורי. לא עוד יחידים ובודדים, ספסרים מועדים ורודפי-בצע על חשבון הכלל, נגועים

במעשי-שוד ומירמה אלה שקוראים להם בשם הנאה שוק שחור – אלא חוגים רחבים ומתרחבים הם שותפים לעבירה. כי יש לעמוד על אמת פשוטה עגומה זו: לא רק המוכר בשוק השחור, המפקיע המחיר למען בצעו, אלא גם הקרכן שלו. הקונה, המשלם פי שלושה או חמישה מהמחיר החוקי, – הוא בעצם שותף ועוזר למעשה המגונה. ואין לעקור נגע זה בלי עזרתו הפעילה של הציבור הרחב.

על השוק השחור, 1950, **חזון ודרך**,
כרך שני, עמ' 285.

ספרות נפסדת ופליילית זו פוגעת ביסודות המדינה, באשיות המשק ובצרכים החיוניים של כל משפחה בישראל. השוק השחור הוא מדרון מסוכן אשר אם לא נפקור אותו מן השורש בעוד זמן – הריהו עלול להטיל אותנו לתהום השחיתות המוסרית והאברון הכלכלי.
שם, עמ' 288.

פיקוח

נדמה לי שפיקוח טוטאליטרי הוא סם-מוות לכל חברה.

תקציב ראש הממשלה, **חזון ודרך**,
כרך רביעי עמ' 239.

פיזור האוכלוסין

התרכזות האוכלוסין בערים מהווה סכנה לעצמאותנו הכלכלית ולבטחוננו. אם חלילה תל אביב וסביבתה יישמדו (ובימינו אפשר לעשות זאת בפצצה אחת) – המדינה אבודה. עלינו לפזר האוכלוסין על פני כל הארץ, ולהעמיד מאכסימום אפשרי על הקרקע.

השליחות והמפעל, 1954, **חזון ודרך**,
כרך חמישי, עמ' 226.

רק הרגלים גלויים, נטיות קארייריסטיות, אי-התחשבות עם צרכי הפיתוח והבטחון, בקשת נוחות זולה, וזלזול בשליחות מביאים לידי כך שמהנדסים, מומחי-מים, גיאולוגים, כימאים, ושאר מקצועות חפשיים העסוקים במשרדים המטפלים בפיתוח הנגב, ים המלח ותיכנון ההשקאה יושבים לא במקום המעשה – אלא בתל אביב, בחיפה ובירושלים.

שם, עמ' 231.

מסיבות מדיניות, חברתיות ופסיכולוגיות: שלטון זר, חוסר קרקע, הרגלי עם גלותי, – נתרכו הישוב היהודי ברובו ברצועה צרה על חוף הים ובשלושה כרכים. שני האיזורים היחידים במדינה שיש להם רוחב ולא רק אורך – הם הגליל והדרום. בשניהם יש שטחים ריקים מכל ישוב יהודי, ושני שלישי הארץ בדרום הם שוממים בכללם. לא נגיע אף פעם לעצמאות כלכלית ולא נקיים בטחוננו אם שטחים אלה לא יאוכלסו ולא יבנו על ידי חקלאות ומלאכה ותעשייה יהודית. להלכה כל חלקי תנועת הפועלים מכירים כי פיזור האוכלוסין ואיכלוס השטחים הריקים הוא צורך חיוני וגורלי של המדינה. למעשה עושים ההיפך. כל הגופים של ההתישבות העובדת מקיימים מרכזיהם בתל אביב. מרכז ההסתדרות החקלאית שוכן בתל אביב, כל משק הפועלים הזקוק לבנק הפועלים חייב לבוא לתל אביב. כל הנצרך למוסדות הממשלה חייב לדפוק על דלתי המשרדים הממשלתיים בירושלים או בתל אביב. אפילו המשרדים העוסקים בפיתוח הנגב נמצאים בתל אביב. בעיר זו מרוכזים כל מוסדות ההסתדרות, וכמובן שפה מופיעים כל עיתוני הפועלים, ופה ובירושלים ובחיפה מתרכזים כל הסופרים, כל אנשי הרוח, כל טובי המורים והרופאים וכל מוסדות המדע וכל הוצאות הספרים. רק חלק קטן, מצער, של הנוער החלוצי וחלק ניכר של העולים החדשים הולכים לספר – לגליל ולנגב.

קיימת תנועה ברורה מהעיר אל הכפר ונעשית פעולה מוצלחת "מהאניה להתישבות". אבל מוסדות הממשלה, ההסתדרות, מפלגות הפועלים והגופים ההתישבותיים מצריכים ללכת מהכפר אל העיר. ואם איננו נושאים רעיון פיזור האוכלוסין לשווא – עלינו להתחיל מ"פיזור" המוסדות. בנצרת ובבאר שבע, בבית שאן, בצפת ובאילת צריכים להימצא מוסדות ממשלה, הסתדרות וגופים התישבותיים ומכוני מחקר ומדע, שלא יצריכו גזברי המשקים לכתת רגליהם לתל אביב ולירושלים בכל שבוע לקבל מלווה, לפרוע שטר, להבטיח תקציב ולקבל עצה טכנית ומדעית.

אין כל סיבה מדוע לא תופיע מהדורה דרומית של "דבר" בבאר שבע או באשקלון, ומהדורה צפונית בנצרת או בבית שאן או בצפת. לא כל החומר בא לעיתון בשעה האחרונה. והמרחק מתל אביב לנצרת ולבאר שבע אינו יותר משתי שעות. ואפשר להעביר שמה בעוד מועד כל החומר העיקרי.

פיזור מוסדות זה מחייב ראשי התנועה ומנהלי המוסדות לעזוב את תל אביב ולהתיישב בצפון ובדרום, ואם מהם נבצר הדבר – איך ידרשו זאת מאחרים?

דת, חוק ומשפט

דת

אנחנו, אנחנו כולנו, כל המפלגות בישראל, הבטחנו חופש הדת והמצפון. וודאי שהמדינה לא תפגע בזכותו של כל אחד לחיות על פי עקרי אמונתו. כי המדינה הבטיחה חופש הדת והמצפון – לא רק לאיש הדתי, כי אם לכל אזרח ואזרח. אבל הסמכות שישנה היום למשרד־הרבנות אינה נובעת מ"השולחן ערוך" אלא מחוקי המנדט, שמועצת־המדינה הזמנית נתנה להם תוקף חוקי במדינת ישראל. המשטר התורכי העניק לרבנים זכויות ממלכתיות מסוימות. גם ממשלת המנדט העניקה להם סמכויות כאלה. לפי שעה נתנו תוקף לכל החוקים התורכיים וחוקי המנדט, שלא נשתנו במפורש במדינת ישראל. ובתוכם גם לחוק המעניק למשרד־הרבנות סמכות ידועה. וכל זמן שהרב פועל בכוח הכנסת – הכנסת תגיד לו איך עליו לפעול. אם משרד־הרבנות והחזית הדתית אינם רוצים שהכנסת תיתן לרב הוראות – ולדעתי יש להם זכות לכך – הרי המסקנה המוכרחת היא שהרב יפעל אך ורק בתוקף הסמכות של ה"שולחן ערוך", והכנסת תבטל ותפקיע כל הסמכות הממלכתית שניתנה לו בכוח המדינה. אין אתם יכולים לאחוז החבל בשני ראשיו; ועליכם לבחור בדרך שאתם רוצים ללכת בה: או שהרב לא תהיה לו כל זיקה לחוק המדינה, וגם לא יהנה מסמכות ממלכתית, ויפעל אך ורק בכוח הדין הדתי, והשומע ישמע. והחדל יחדל; או שבשטח מסוים תיענק לו סמכות ממלכתית, ושוטרי המדינה יכריחו כל אדם להיזקק לפסק־דין שלו בענינים מסוימים המפורשים בחוק – ואז המדינה תגיד לו כיצד עליו לפעול, ומה הם התנאים שבהם קיים סמכותו הממלכתית, כשם שהיא עושה זאת ביחס לממשלה, לשופטים, לחברי־הכנסת, לפקיד המדינה, לשוטרים, לצבא ולכל מי שפועל מטעם המדינה. אין מפלט מברירה זו: או סמכות ממלכתית לפי תנאי המדינה, או חוסר כל זיקה למדינה, אך אין להעלות על הדעת שלרבנים תינתן סמכות ממלכתית שלא תהיה תלויה כלל וכלל בקביעת המדינה.

חוק שיווי זכויות האשה, 1951, **חזון ודרך**,

כרך שלישי, עמ' 170.

פירוד הלבבות בעיניי אמונה ודת מעמיד שני הצדדים – האדוקים והחפשים הרוצים בקיום המדינה, בפני החובה להבין איש את רעהו, להוקיר רגשותיו והכרתו של כל צד ולהתייחס זה לזה לא רק בסבלנות, אלא בכבוד ובאמון הדדי. נקל לכל צד לרצות שכולם יהיו כמוהו; ובמשטר טוטאליטרי עושים זאת בעזרת אינקביזיציה או דיקטטורה מוחלטת. ישראל היא מדינה דמוקרטית, ולא יתואר קיומה בלי משטר דמוקרטי הבנוי על חירותם והכרעתם החפשית של תושביה. יש אדוקים המאמינים בתום לב שיבוא יום והקדוש־ברוך־הוא יטהר לב העם וכל יהודי יהיה מאמין וחרד כמוהם, ויש חפשים שבטוחים כי הזמן יעשה מה שלא עשה השכל, ובימים יבואו כולם יהיו כמוהם. אין איש יודע מתי יקום פלא זה של אחדות הדעות בהבנת מהות היהדות, והמדינה חייבת לפעול במציאות הקיימת, העלולה להאריך הרבה ימים, ושנים אלה דווקא הן המכריעות והקובעות בגורל העם ובעתיד המדינה. ויש לראות את חילוקי הדעות בשטח הרוחני, ודווקא כאן ההבדלים נוקבים עד התהום, כי הם נוגעים בשורש השורשים שמהם יונקים שני הצדדים. ושני הצדדים בטוחים שהם נאמנים למקורות ושורשיהם, כפי שהם מבינים אותם, ואין בית־דין עליון ובלתי־משוחד שיכריע ביניהם, ואיש מהם לא יקבל הדין, גם אילו היה בית־דין עיוני כזה, ועל שניהם לחיות ולבנות יחד את העם ואת המדינה – מבלי שאחד יכוף דעתו על חברו.

נצח ישראל, 1953, **חזון ודרך**,

כרך רביעי, עמ' 275.

דת ישראל, בניגוד לכל דת אחרת, היא נטע ארצישראלי מובהק וקשורה בקיומה לארץ מוצאה, וחלק גדול ממצוותיה לא ניתן לקיימן בנכר אלא בארץ, ומיום שנוסדה המדינה ונפתחו שערי הארץ לרווחה לכל יהודי הרוצה לעלות – הרי כל יהודי אדוק עובר יום יום על מצוות היהדות ומפיר תורת ישראל בהישארו בגולה.

בין ישראל לגולה, 1954, **חזון ודרך**,

כרך חמישי, עמ' 86–87.

לפני כמאתים שנה היה העם היהודי בכללו דתי ושומר מסורת. היום יש לנו יהודים דתיים, מסורתיים, לא דתיים ולא מסורתיים. יש מי שמצטער על כך, ויש מי שמקבל זאת כעובדה מוכרחת וטבעית. אבל דבר אחד ברור: כולם יהודים ובני עם אחד ודרושה הבנה הדדית. לא תיתכן כפיה דתית, כשם שלא תיתכן כפיה אנטי־דתית, אבל אין זה בלבד מספיק. על כולנו לדעת ולהוקיר מסורת העם היהודי, גם אלה שאינם כפופים לה, ואסור לנו להתעלם מהעובדה שבעליה החדשה יש חלק גדול ליהדות מסורתית, וחובתה של תנועת הפועלים לדאוג לקליטת עליה זו, להתישבותה, להשתרשותה בעבודה ובחקלאות – וגם לסיפוק צרכי הדת שלה. עלינו להבין נפשה וצרכיה הרוחניים – הגם שרבים מאיתנו רחוקים מהשקפותיהם. זה היה פרק יפה בתולדות הקיבוץ המאוחד כשעמלו על הקמת פלוגה דתית דווקא: לא מפני שראשי הקיבוץ המאוחד אדוקים בדת, אלא מפני שדאגו לאחדות העם

ולאחדות הפועלים, ורצו למצוא מסגרת אחת לפועלים דתיים ולפועלים חפשיים מתוך הבטחת הוי דתי מלא לפועלים הדתיים.

ההסתדרות במדינה, 1956, עמ' 61.

דת ופוליטיקה

יש להזהר משני דברים: (א) מסילוף מהותה של חדת היהודית, (ב) מהפיכת הדת למסווה ומנוף במלחמה הפוליטית והמעמדית.

למה אני מתכוון במושג סלף? יש בדת היהודית דברים של ריטואל, כגון כשרות וטרפות, והם חלק אורגני של הדת, והם יקרים לכל מחנה החרדים הרוצים שכל היהודים ישמרו אותם. אבל אם מחנה זה או באי-כוחו יעמידו בפני המחנה השני – ויש גם מחנה שני בישראל לגבי שאלה זו, זוהי עובדה – את כל ענין הדת היהודית רק כעין ריטואל דתי, ויתעלם לגמרי מן התוכן המוסרי והאנושי העשיר של היהדות והדת היהודית, מתכני הצדק, היושר ואהבת הבריות והשוויון האנושי שדת זו כוללת בתוכה – אין סלף דתי גדול מזה, ולא תהיה תפארתם על הדרך הזאת.

בתורה נצטיינו גם על "צדק צדק תרדוף", על "חוקה אחת לגר ולאזרח", על "ואהבת לרעך כמוך", על "וחי אחיך עמך", וגם על "לא תענה ברעך עד שקר" – וכל אלה הרוצים להרים את קרן הדת חייבים לזכור ולכבד גם את החלק הזה שבתורת ישראל ואל יעמידו את היחדות אך ורק על הפולחן החיצוני.

והדבר השני שיש להזהיר עליו – והוא אולי חשוב לא פחות מהדבר הראשון: אל תיעשה מלחמת הדת אמצעי למלחמה פוליטית ולהסתה מעמדית. מדוע פוקדים חילול שבת רק על הפועלים? מזמן שבאתי, לפני עשרים ושמונה שנים, לפתח תקוה אני רואה שהמוטורים בפרדסים במושבה זו עובדים בשבת, ואף פעם לא שמעתי, שמי שהוא מהרבנים ומלוחמי הדת יתריע על חילול שבת פומבי זה באם המושבות. מתריעים על אכילת טרפות בקרב הפועלים; ההותרה הטרפה לעשירים ולבעלי-הבתים? ומדוע גדלה הצעקה על חילול הדת דווקא אחרי קונגרס זה – לאחר שינויים בהרכב האכסקוטיבה?

אם יש דבר העלול להוריד את קרן הדת בקרב המחנה השני – הרי זהו הרושם שלוחמי הדת משמשים במלחמתם רק צרכי מפלגות ומעמדות מסוימים – והחרדים על הדת באמת ובתמים צריכים יותר מאחרים להזהיר על כך את חבריהם.

יש ניגוד גדול בישראל בשאלה גדולה זו – ואל נעלים עינינו ממצאות זו. והניגוד עמוק ונוקב עד התהום. אולם מחנה החרדים אינו צריך לחשוב שרק לו יש חלק ונחלה בנכסי הרוח ההיסטוריים של האומה העברית. כל הבונים באמונה את המולדת ומוסרים נפשם על גאולת עמם – יש להם חלק ונחלה בכל קניני העם. כמוכם כמותם הם מעורים בכל הערכים הנצחיים של אומתם. ואם יש הבדל בתפיסה, הרי זאת, שמחנה אחד סבור שעם ישראל נוצר

בשביל נכסי היהדות, ומחנה שני מאמין שנכסי היהדות נוצרו על ידי עם ישראל ובשבילו. אולם אלו ואלו שותפים לכל ירושת העם העברי – על אף הניגוד הרעיוני שיש ביניהם. ועלינו למצוא דרך להבנה הדדית ולמיצוי האמת המשותפת שבין שני המחנות, ואם בשטח שאלות הדת יסולקו כל החשבונות המפלגתיים והמעמדיים – מאמין אני שאפשר למצוא מתוך יחסי כבוד הדדיים ורצון להבנה הדדית "מודוס ויוונדי".

המדיניות החיצונית והפנימית של ההנהלה, 1934,

משמרות, עמ' רפט-רצ.

כל ההופך כללים פוליטיים לכללים דתיים – ספק הוא אם הוא איש דתי, אבל ודאי הוא שאיננו איש פוליטי: למצוות פוליטיות יש צורך בהגיון ובטעם. למצוות דתיות אין צורך בהגיון ובטעם. האדם הדתי מחויב לקיים את המצוות גם כשאנו מבין את טעמן, בחיים הפוליטיים – אם אין טעם אין מצוה.

פולמוס ללא פשרה על מעמד הדת במדינה או ניסיונות של כפייה בענייני הדת עלולים לשמש חומר נפץ לאומי. ובמקרה הטוב ביותר, יעכבו תהליך ההתחזקות הפנימית, – הצורך החיוני והתנאי המוקדם לקיום המדינה.

התגייסותנו למלחמה, 1941, **במערכה**,

כרך שלישי, עמ' 98.

מדינה תיאוקרטית

עלי להזכיר שנציגי המזרחי וה"אגודה" הצהירו קבל עם ועולם, לפני הקמת המדינה, שאין הם מתכוונים להקים מדינה תיאוקרטית, ומדינת ישראל לא תהיה תיאוקרטית.

חוקה או חוקים, 1950, **חזון ודרך**,

כרך שני עמ' 140.

משרד הרבנות

מועצת המדינה הזמנית נתנה תוקף לכל חוקי ממשלת המנדט, מחוץ לחוקי "הספר הלבן". בחקיקה זו ניתן תוקף חוקי למשרד הרבנות, שהוקם על ידי הממשלה המאנדטורית במסגרת כנסת ישראל, ולמשרד זה ניתנה סמכות שיפוט בענייני אישות. ממשלת המנדט הרשתה ליהודים הרוצים בכך להפקיע עצמם מסמכותו של משרד הרבנות וממסגרתה של כנסת ישראל.

במדינת ישראל יש מערערים על סידור זה משני קצוות. יש חולקים על מתן תוקף

ממלכתי למשרד הרבנות והטלת עולו על אזרחים, שאינם מודים ברבנים ובסמכותם ואינם נזקקים לפסקי-דינם, ויש חולקים על סיוג הרבנים בחוקי המדינה והזקקתם לסמכות ממלכתית. ויש גם כאלה שמקבלים ברצון שיפוט רבני מטעם המדינה, ולא עוד אלא רוצים להרחיב שיפוט זה עד כמה שאפשר, ויחד עם זאת הם רוצים לפטור משרד הרבנות מזיקתו למדינה ולמוסדותיה המחוקקים, ושואפים להעמיד הרבנים מעל המדינה ומוסדותיה.

הסידור הקיים הוא פרי פשרה, שאין בה כמובן להניח כל הדעות, כדרכה של כל פשרה; פשרה זו נתקבלה לשם מניעת מלחמת-הדת, גם מלחמה לדת וגם מלחמה בדת, העלולה לפגוע קשה במיזוג הגלויות, העומד ברומה של המדינה. התמדת הפשרה מותנית במידת הסובלנות והכבוד ההדדי שבעלי השקפות מנוגדות בענייני דת ורוח מסוגלים לגלות מתוך אהבת-ישראל משותפת. מעמד ממלכתי למשרד רבנות במדינה שהתחייבה על חופש מצפון ודת, ושיש בה גם מפלגות דתיות הנושאות נפשן לשלטון הדת, וגם אוהבי מסורת וחרדים השוללים שלטון הדת וגם ציבור רחב של חפשים בדעות, – הוא שדה-מוקשים שההליכה בו אינה מובטחת מפגעים וסכנות. מעמד זה יתכן אם המעוניינים בקיומו יקבלו ברצון ובאמונה גם הסמכות וגם ההגבלות הכרוכות בה. כל זכות יש אתה חובה, וזכות ממלכתית מחייבת. משרד הרבנות שומה עליו לא לחרוג מתחומי הפעולה שקבעה לו המדינה, ואין עליו להתערב בעניינים שהחוק לא מסר לשיפוטו. בלי שמשרד הרבנות יקבל על עצמו עול המדינה וחוקיה בלי ערעור – אין הוא יכול מבחינה מוסרית לחייב אזרחים שלכתחילה אינם מודים בשיפוט רבני בכלל.

המצפון האנושי, מצפון דתי או מוסרי, כוחו יפה מכוח החוק, אם אינו משמש מסווה או אמתלה לטובת הנאה פרטית, אלא פועל אך ורק לשם עקרון מקודש שבהכרה או באמונה. אבל הפועל לפי מצפוננו בניגוד לחוקי המדינה חייב לקבל על עצמו כל המסקנות והתוצאות של התנהגותו, לרבות עונשים כאמצעי-ההתגוננות של המדינה על סמכותה ועל חוקיה. בכל אופן אין הוא זכאי לבקש מהמדינה סמכות להטיל רצונו על אחרים בניגוד למצפונם הם.

הנטיות המתגלות פה ושם במפלגות דתיות ובמשרד הרבנות עצמו להעמיד מוסד זה מעל המדינה ולעשותו פוסק בשאלות החוק והמשפט של המדינה או בוויכוח המפלגתי, מערערות הבסיס של הפשרה המקובלת ועלולות להנחיל נצחון לקצוות בשני המחנות, אשר מטעמים שונים ומנוגדים הם רוצים בהפרדה גמורה וכוללת של ענייני המדינה וענייני הדת; אחדים רוצים לתת חופש גמור לרבנים לפעול כרצונם בכל ענייני המדינה כלכל האזרחים, לרבות השתתפות בפולמוס המדיני הפנימי, ולתמוך בגלוי במפלגה זו או אחרת, וליתן הוראות כיצד להצביע ובמי לבחור; ואחרים רוצים לתת חופש גמור לכל אזרח, שאינו מכיר בסמכות הרבנים, – לא להישפט בפניהם ולא לקבל פסקי דינם ולא להיזקק להם בשום ענין הנוגע לו. מעמד חפשי זה יש עכשיו ל"מועצת גדולי התורה" של אגודת ישראל, שאינה משולבת במסגרת החוקים של המדינה, והשפעתה היא מוסרית בלבד, ודעתה נשמעת רק באותם החוגים המקבלים מרותה הרוחנית.

כשרון־פשרה הוא תנאי חיוני לקיום של כל ציבור, ארגון ומדינה. גם מדינה מבוססת ויציבה זקוקה לכשרון־הפשרה בענינים שאינם מחייבים הכרעה דחופה וסופית. מדינת ישראל זקוקה לכשרון זה פי כמה ואין היא חייבת למהר בהכרעות שיפגעו קשה בכושר התמזגות הגלויות ובטיפוח סגולות השיתוף הממלכתי. לא מכל הוויכוחים ולא מכל ההכרעות אפשר ורצוי להימנע, ושום כללים מופשטים אין ביכולתם להגדיר שטחי ההכרעה ושטחי הפשרה, אולם ברור שאין כל הכרח בזמננו להכריע בעניני דעות ואמונות, שעוד זמן רב נהיה מחולקים בהן; יש מוקדם ומאוחר בהיסטורית, ויש להבחין בין עיקר וטפל, בין קבע וארעי, בין קיים וחולף. פולמוס ללא פשרה על מעמד הדת במדינה או ניסיונות של כפייה בעניני הדת עלולים לשמש חומר נפץ לאומי, ובמקרה הטוב ביותר, יעכבו תהליך ההתמזגות הפנימית, – הצורך החיוני והתנאי המוקדם לקיום המדינה.

נצח ישראל, 1953, **חזון ודרך**,

כרך רביעי, עמ' 279–280.

חוק ומשפט

העיקרים והחוקים הטובים ביותר יש להם ערך מעשי רק אז, כשכוח ממשי עומד מאחוריהם ודואג להגשמתם בחיי־המעשה.

קרקע הלאום ועבודה עברית, 1918,

ממעמד לעם, עמ' לד.

תקפו של החוק הוא לא בעונשים הכרוכים בהפרתו, אלא בכבוד שהציבור רוחש לחוק וברצון הכלל לקיימו ולשמרו.

מהפכת הרוח, 1949, **חזון ודרך**,

כרך ראשון, עמ' 35.

חוק בישראל – זהו מעכשיו רצון העם החפשי.

שם.

העם לא רק יכבד אלא גם יאהב את החוק – אם החוק יהיה נובע מהמקור העברי הנאמן והמבורך "ואהבת לרעך כמוך", אם המשטר הממלכתי והחברתי יהיה בנוי על זיקת־גומלין ועזרה הדדית של כל האזרחים – כיהודים כלא יהודים – ואם ידעו כולם שבמדינת ישראל אדם לאדם אינו זאב – אלא חבר ועוזר.

שם.

מידת הכבוד לחוק היא סימן מובהק לרמת התרבות והחירות של עם.

חובתנו, 1949, **חזון ודרך**, כרך ראשון, עמ' 177.

בתוך עם בן-חורין אין כופים חוקים על הציבור – אלא העם עצמו עושה את חוקיו ונשמע להם, באשר הוא נשמע לרצון עצמו, לרצון הקיבוצי.

שם, עמ' 177.

אנחנו היהודים ידענו שתי מערכות-חוקים: מערכת החוק העברי שנשאר לנו מורשה מימים קדומים – ומערכת החוקים של העמים הזרים שבתוכם ישבנו. המשפט העברי צמח על קרקע המולדת וינק מתוך מציאותה ורוחה של האומה העברית בהתהוותה, אולם גידולו החפשי נפסק עם אבדן עצמאות היהודים תחת שלטון רומא. אמנם המשפט היהודי לא חדל להתפתח, אולם היתה זאת התפתחות בחלל ריק, כי נעשינו משועבדים לחוק זר. חוק זה, גם אם לא היה עוין ומכוון נגדנו, לא הלם את צרכינו. ויותר מבכל שטח-חיינו האחרים אנו עומדים בשטח המשפט כאילו לפני לוח חלק. אין אנו יכולים לקיים לאורך ימים את מערכת-החוקים שהנחילה לנו ממשלת המנדט. חוקים אלה לא מכוונים למציאות ולהתפתחות שאנו מצוים עליהן במדינת ישראל. אין אנו אומה חדשה שיצאה לפתע לאור העולם. אנו אומה עתיקת-יומין המחודשת נעוריה. כשם שאנו מושרשים בקרקע עברנו, לא נהיה אשר נהיה בלי יניקה מתמדת ממקורות חוויתנו העתיקה ובלי הצמדות לשורשי עברנו. אולם כשם שלא נצא עכשיו למלחמה בנשק של צבאות יהושע בן-נון או החשמונאים – כך לא נסדר את חיינו הממלכתיים עכשיו רק בחוקי שאול המלך או בפקודות נחמיה בן חכליה, הגם שלא כולם נתיישנו גם בימינו. המהפכה הלאומית שהתחוללה בימינו מחייבת אותנו למערכת חוקים ומשפטים אשר ימזגו בתוכם את התביעות המוסריות של נצח ישראל, הצרכים הממלכתיים של תקופתנו והיעוד ההיסטורי של חזון אחרית הימים. מדינת ישראל אינה דומה לשאר המדינות בעולם ואין היא רשאית להסתפק בצרכי השעה. מדינה זו לא הוקמה רק בזכות תושביה הקיימים. אין היא מטרה לעצמה, אלא אמצעי היסטורי של האומה העברית כולה, ומערכת חוקיה צריכה לשמש את יעודה של המדינה לא פחות משהיא צריכה לשמש את קיומה של המדינה. יעוד זה אפשר להגדירו בשני פסוקים קצרים: (א) קיבוץ גלויות; (ב) "ואהבת לרעך כמוך".

מהפכת הרוח, 1949, **חזון ודרך**,

כרך ראשון, עמ' 32-33.

חוק שפוגע למפרע וביודעים בפרט – הוא חוק שאין לסבול אותו. עלול המשפט לפגוע בפרט, וגם כאן אם הפגיעה היא לא צודקת – אין להשלים אתה. כל העולם נודעזע כשהמשפט בצרפת עשה עוול לאיש אחד, לדרייפוס.

שם עמ' 168-169.

עלינו לעשות חוקים שיחולו על כולם במידה שווה, רק לחוקים באלה יש תוקף מוסרי.

דברי תשובה, 1950, **חזון ודרך**,

כרך שני, עמ' 191.

חירות היחיד וחירות העם אינן תלויות בהכרזות על חירויות, וגם לא בחוקה – אפילו החוקה הטובה ביותר בעולם – אלא בדבר אחד עקרוני: בשלטון החוק. רק במדינה שבה כל אחד – אזרח, חייל, פקיד, שר, מחוקק, שופט ושוטר – כפוף ופועל לפי החוק; רק במדינה שאין בה שרירות, לא של שרים ומושלים, לא של נציגי־עם ופקידי מדינה, גם לא של יחידים ומנהיגים פוליטיים – רק במדינה כזו מובטחת החירות ליחיד ולרבים, לאדם ולעם. במדינה שאין בה עליונות של החוק – אין בה חירות, אפילו אם בחוקתה משולבת מגילת החירות הנמרצת והמתקדמת ביותר בעולם.

חוקה או חוקים, 1950, **חזון ודרך**,

כרך שני, עמ' 147.

בלי שלטון־חוק אין חירות. והחוק צריך לחול על כל אחד בלי יוצא מן הכלל. נשיא המדינה, ראש־הממשלה וכל אחד מהשרים רשאי לעשות בתוקף תפקידו אך ורק מה שהחוק מרשה לו לעשות, לעומת זאת כל אזרח רשאי לעשות הכל – מחוץ למה שהחוק אוסר עליו. גם אם החוק רע בעיני מישור – הוא חייב להשמע לו. אפשר להציע לתקנו, אבל כל עוד יש לו תוקף הוא מחייב, כי אין שום ערובה לחירות מלבד שלטון החוק.

שם, עמ' 148.

משפט המפגר אחר התפתחות החיים, שאינו אלא סיכום הניסיון והלקח של העבר, לא יסכון לנו. אנו זקוקים למשפט שיקדם את פני העתים, שיהא רואה את הנולד, שיעצב את המתהווה והמתרחש ויפנה דרך לשינוי פני המציאות. המהפכה שבהקמת המדינה אינה אלא הקדמה למהפכה הכפולה שתחול בגורל העם, שיתכנס מפזוריו ויתערה במולדתו, ובגורל הארץ, שתתנער משממותיה. החוק במדינת ישראל שומה עליו לחנך למהפכה כפולה זו ולפלס מעגלותיה.

מהפכת הרוח, 1949, **חזון ודרך**,

כרך ראשון, עמ' 33.

במדינות הנאורות יש בתי־דין של אזרחים פשוטים שאינם יודעים משפט. בכל עם מתוקן יושבים למשפט, לא שופטים פרופסיונליים, אלא אנשים מהרחוב. לכל משפט מוזמנים שנים עשר אנשים מהרחוב, אשר הם מחליטים אם האיש אשם או אינו אשם. לאלה קוראים ז'ורי, והשופטים יודעי הדין הם רק טכניקים, שלאחר פסק הדין של הז'ורי, הם צריכים לומר באיזה סעיף יש להשתמש כדי להטיל עונש. השופטים של הז'ורי צריכים להיות אנשים

שאינן להם שום פרסטיז'ה של מומחים, הם אינם אלא אנשים מהרחוב, בעלי שכל ישר, ולא שופטים פרופסיונליים.

אצלנו, לצערנו, אין עוד ז'ורי – אנשים שמתחלפים ממשפט למשפט. אני מקווה שיכניסו את זאת פעם לחוקה המשפטית שלנו. כי גם פה, כמו באנגליה ואמריקה, רצוי שישפטו אותנו אנשי הרחוב בעלי השכל הישר.

כתלמיד למשפטים אני יודע שיש יוריסטים המסוגלים לעקם כל כתוב, ולהמציא סברות מפולפלות ופירושים מבלבלים; וטובה גישה פשוטה וישרה של איש הרחוב, שאינו בקי בכרכים העבים והמרובים של הפילפוליסטיקה המשפטית – אי־דיעה זו היא לשבחם; דרושה הכרת המציאות וידעת העובדה. והללו צריכים לקבוע ולא הפילפול היורדי.

דברי תשובה, 1948, **בהילחם ישראל**,

עמ' 254–260.

המהפכה הלאומית שהתחוללה בימינו מחייבת אותנו למערכת חוקים ומשפטים אשר ימזגו בתוכם את התביעה המוסרית של נצח ישראל.

מהפכת הרוח, 1949, **חזון ודרך**,

כרך ראשון, עמ' 33.

עורך דין

על עורכי הדין שומה, יותר מאשר כל חבר־אנשים אחר במדינה, לטעת בקרב ציבורנו, גזול עצמאות משך אלפי שנה, כבוד ויקר למדינה ולחוק, כבוד ויקר לעושי דבר המדינה וחוקיה, כבוד ויקר לשופטי המדינה ושוטריה.

מהפכת הרוח, 1949, **חזון ודרך**,

כרך ראשון, עמ' 34.

אם כי כל אזרח נתבע לשמור על החוק, והמשטר החוקי במדינה יכון רק על ההכרה המשפטית של כלל האזרחים, הרי בשורה הראשונה הגנת החוק מוטלת על עורך־הדין, כשם שהגנת המדינה מוטלת על הצבא.

שם, עמ' 35.

הציבור שעשה את החוק והמשפט – ציבור עורכי־הדין – יש עליו אחריות מיוחדת בעיצוב דמותה של המדינה.

שם.

רמתם המוסרית והאינטלקטואלית של עורכי־הדין בישראל תהיה גורם חשוב בעיצוב המשטר המשפטי וההכרה המשפטית בתוכנו. מקצוע עורך־הדין שונה ממקצוע המהנדס, הרופא, המורה, וכדומה. עורך־הדין אינו כבול למלאכה אחת – ידו בכל ויד כל בו. הוא בא במגע עם כל חוגי הציבור ועם כל עניני החברה, המשק, המדינה והמוסר; והליכותיו של עורך־הדין. שיחו והתנהגותו, יחסו ומעמדו, כשרו המשפטי והמוסרי – קובעים לא במעט את דמותו המשפטית והמוסרית של הציבור.

שם, עמ' 35-36.

מערכת החינוך

חינוך

ביצוע החזון הציוני פירושו להפוך אבק-עם פורח באוויר ונעדר צביון עצמי, מחוסר דבק פנימי ומשולל אחיזת ממשית – לחטיבה לאומית ממלכתית מעורה בקרקע. בעבודה ובתרבות לאומית; ומהפכה עצומה זו בחיי עם לא תיתכן בלי פעולה חינוכית רבתי, אשר תפתח בעם את החושים הלאומיים שנשתתקו בגולה, אשר תטפח בו את הרצון הקיבוצי שנתרופף ונתפורר בנכר, אשר תנחילהו את הלשון העברית שנשתכחה ממנו ואשר תכשירהו למאמצים חלוציים ולתמורה הגדולה ביסודות חייו הצפויה לו בארץ שישוב אליה. כי לא בהוויתו הגלותית ישוב העם העברי לארצו. לא תיתכן בארץ זו עליה עממית רחבה משתרשת בארץ מבלי מעבר העולים מהווי הכלכלי הקלוקל שבגולה להווי משקי בריא ומתוקן של עם מעורה בכל ענפי העבודה והמלאכה בכפר ובעיר. לא תיתכן תרבות עברית מחודשת בלי הנחלת השפה להמוני העולים ולא יתכנו סדרי חיים ממלכתיים של עם עומד ברשות עצמו בלי ליכוד קיבוצי הגלויות לחטיבה תרבותית וחברתית אחת. כל אלה מחייבים את תנועתנו למאמץ חינוכי רב-היקף לא רק בארץ אלא גם בגולה.

המדיניות החיצונית והפנימית של ההנהלה, 1934,

משמרות, עמ' רפ"ו.

החינוך במדינת ישראל צריך לתת לנו דור אשר יעמוד בשלוש המשימות האלה שבהן תלוי עתידנו: בטחון, עליה והתישבות. אך לא נסתפק רק באלה. ההיסטוריה של עמנו היא יחידה במינה. אומה זו שחונכה על יעוד היסטורי ועל חזון אחרית הימים. החינוך שלה חייב להיות מכוון לא רק לצרכי השעה, אלא לעתיד. לא נהיה נאמנים להיסטוריה הגדולה של אומתנו אם לא ניתן לנוער שלנו את החזון הגדול של נביאינו.

מהפכת הרוח, 1949, **חזון ודרך**,

כרך ראשון, עמ' 40.

במאור המוסרי והסוציאלי הגנוז בנבי הנצחי של הספר וביעודי השלום, הצדק והחסד של הנביאים, בבשורת צלם־האלוהים שבאדם ובצו "ואהבת לרעך כמוך" – נחנך דורות ונעצב את דמות חברתנו ומשטרנו.

שם, עמ' 42.

אנו חייבים ברמת־חיים תרבותית וגבוהה – מתוך חובה לעצמנו וגם מתוך צורך היסטורי של קיבוץ גלויות. מגמת עתידנו צריכה להיות העלאה מודרגת ומתמדת של רמת־החיים ויצירת תרבות גבוהה משופרת ומעולה – שכוחה המושך ילך ויגדל.

דרכנו במדינה, 1951, **חזון ודרך**,

כרך שלישי, עמ' 124–125.

ביסוד חינוכנו עלינו להניח שני דברים: המדע כאמצעי הראשי להכרת הטבע, לשליטה בטבע ולעשיה משקית־טכנית, והתנ"ך במורה־דרך הראשי בחינוכנו היהודי והאנושי, בעיצוב רצוננו המוסרי והחברתי, ביחסינו לאדם ולאנושות.

דברי תשובה, 1950, **חזון ודרך**,

כרך שני, עמ' 310.

ברור לי שכל שיטת החינוך המקצועי במדינה, ולא רק בצבא, דורשת בדיקה חדשה, לא הושם לב במידה מספיקה עד עכשיו לצרכי החינוך המקצועי. לא יתכן שבמדינה זו, שהיא מדינה ציונית, כלומר, מדינה שיעודה הראשי הוא קיבוץ גלויות ופיתוח הארץ, לא יקבל כל נער ונערה בישראל הכשרה מקצועית־חקלאית או אחרת – כחלק אינטגרלי של חינוך־חובה כללי.

דברי תשובה, 1950, **חזון ודרך**,

כרך שני, עמ' 134.

את הילדים נחנך בבתי ספר עממיים, והנוער נחנך בצבא. כאן נעשה אותם לבני עם אחד ולמגיני המולדת.

חוק שירות הבטחון תשי"ב, 1952, **חזון ודרך**,

כרך רביעי, עמ' 90.

אנו רוצים ואנו חייבים להעלות רמת החיים של ישובנו – קודם כול בשטח החינוך. למדינת ישראל תהא זו פשיטת־רגל מוסרית אם חינוכה יפגר בכמותו ובאיכותו מהחינוך המעולה והמשוכלל שבמתקנה שבארצות. אנו מהעמים המעטים בעולם שקיימו חינוך כללי עוד בימים קדומים, זה כאלפים וחמש מאות שנה. גם בנכר, בגולה, היה יהודי חוסך פתו מפיו לתת חינוך לילדו. היינו עם הספר – ובזכות זו אולי נתקיימנו בכל התלאות אשר מצאנו.

מבחנו העליון והמכריע יהיה מבחן הרוח. עברנו מחייב. הסגולות העליונות הטבועות בנו מחייבות. לא יתכן שנפגר בשטח הרוח מהמושלמות שבאומות העולם.

דרכנו במדינה, 1951, **חזון ודרך**,

כרך שלישי, עמ' 124.

היסודות אשר עליהם צריכים להיבנות בתי הספר – כל בתי הספר בישראל – הם לדעתי: תרבות ישראל, אשיות המדע, עבודה חקלאית (או מלאכה), אהבת המולדת, הכשרה חלוצית, אחווה יהודית ואנושית.

חינוך ממלכתי, 1953, **חזון ודרך**,

כרך רביעי, עמ' 161.

חינוך ממלכתי במדינה דמוקרטית כישראל אינו יכול להיות חינוך טוטאליטרי. אין מדינת ישראל רואה באזרח – בורג במכונת המדינה. אלא אדם חי, בן-חורין, שיש לו דעות ונטיית ומגמות משלו, המותרות במדינה גם אם אין רוב מאחוריהן ואינן מקובלות על הכלל. המדינה אחראית ליסודות הכלליים של החינוך, אבל היא מכירה בזכות ההורים לגוון את החינוך בלי לפגוע במינימום המחייב כל בתי הספר והיא גם מבטיחה חינוך דתי לכל הילדים שהוריהם רוצים בכך.

מטרתו של החינוך הממלכתי היא לחנך דור צעיר שיוכשר למזג הגלויות בעם אחיד, מושרש בעברו וראוי לעתידו, מסוגל לבצע משימותיה ההיסטוריות של מדינת ישראל כפי שהוגדרו בהכרזת העצמאות: "מדינת ישראל תהא פתוחה לעליה יהודית ולקיבוץ גלויות; תשקוד על פיתוח הארץ לכל תושביה; תהא מושתתת על יסודות החירות, הצדק והשלום לאור חזונם של נביאי ישראל".

על החינוך הממלכתי להקנות ערכי-ישראל לכל ילד וילדה, נער ונערה במדינה. אין ההיסטוריה שלנו מתחילה מיסוד מדינת ישראל. מהקונגרס הציוני הראשון מעריכת ה"שולחן ערוך", מסידור המשנה או מחתימת ספרי התנ"ך, מעליית עזרא ונחמיה, מיסוד המלוכה בישראל, מכיבושי יהושע בן-נון, אפילו לא ממעמד הר סיני ויציאת מצרים. כל אלה הם תחנות חשובות בדרכנו הארוכה, וקדמו להם מאורעות ועלילות, מבחנים ומסות מימי האבות ובניהם אחריהם. מאחורינו ארבעת אלפים שנה של מאבק ויצירה, שהטביעו חותמן על תולדות האנושות, ועיצבו את רוחנו, גורלנו ועידוננו. מכיוון שהתמורה שחלה בדורות האחרונים היא עצומה, וחיידוש המדינה כשלעצמו הוא לא רק העלילה המרכזית בדורנו, אלא אחד המאורעות הגדולים ביותר בתולדותינו, מתרכזת מחשבתנו והתענינותנו בנעשה בתוכנו בתקופה האחרונה. בדבר זה היה מן הברכה, אילו לא נעשה על חשבון ידיעת העבר הגדול והעשיר. מעטות האומות בעולם שיש להן היסטוריה רצופה במשך תקופת כה ארוכה ועבר כה עשיר בעלילות גבורה רוחנית, ביצירות-מופת יחידות במינן ובאישים גדולים ומורי-עולם באשר יש לעם ישראל. עושר רב זה שמור עכשיו רק למעטים ויש

לעשותו נחלת הכלל, החינוך במדינה יחטיא אם לא יפתח אוצרות גנוזים אלה לנוער כולו, ועל ידיו – לעם. התקופה הגדולה, העשירה והמזהירה ביותר בתולדות ישראל – תקופת התנ"ך, התקופה מימי משה ועד עזרא, הועם זיוה ונתעקם תארה בגולה; עם גמול מולדת ועצמאות, שרוי בנכר ותלוי בזרים, אינו מסוגל לעמוד על מהותה האמיתית של תקופה, בה נעשינו לעם – ולעם הספר. רק עם תקומת ישראל נוצר הרקע הטבעי להבנת אותה התקופה. דברי ימי יהושע בן-נון, השופטים והמלכים, וגם משאותיהם בני האל-מוות של הנביאים יובנו עכשיו, בשבתנו קוממיות בארצנו. יותר מאשר באלפיים השנים האחרונות. אנו חיים שוב באותו האקלים בו נתחוללו העלילות, גם המדיניות וגם הנבואות. לדור המעבר, שעזב חיי הגולה על מסורתה, הווייתה וסייגיה המדלדלים, ונקלע לארץ עתיקה-צעירה זו, לתוך המהפכה הגדולה המתחוללת עכשיו בכל מקצועות החיים, – המדיניים, החברתיים, הרוחניים והכלכליים – צפויה סכנה של חלל-ריק, בעקב הניתוק הפתאומי מהעבר הקרוב, ומתוך אי-יכולת להשתלב במהרה ברקמה החדשה. הלהג ה"כנעני" הוא אחד הגילויים של ריקנות זו.

בהכרח אנו מנתקים עצמנו מהעבר הקרוב. ניתוק זה הוא צורך עליה, אבל הוא עלול ליהפך גם ליירידה, אם לא ננחיל מיטב המורשה הרוחנית של כל הדורות לנוער, ובמיוחד המורשה האדירה של ימי קדם, מורשת התנ"ך, אם לא נהפוך הניתוק למקור התעלות והתעשרות נפשית רוחנית, ונמנע הפיכתו לגורם של התפרקות והתרוקנות. בהנחת תמציתם ומבחרם של ערכי ישראל לנוער – נמזג הדורות והגלויות ונקים עם אחד. לא נתעלם מהעובדה שתרכבות ישראל בעבר, ביחוד בימי קדם, היתה חד-צדדית. לא יתואר חינוך בישראל שאינו מושתת על התנ"ך, אבל לא נלך לחפש בספר הספרים תורת הפסיקה, הכימיה, הגיאולוגית ושאר המדעים. הרמב"ם חיבר את ספרו הגדול בשם "משנה-תורה", ובו הסדיר כל התורה שבעל-פה וכל ההלכה, כדי, שאדם קורא בתורה שבכתב תחילה ואחר כך קורא בזה (בספרו של הרמב"ם) ויודע תורה שבעל-פה כולה ואינו צריך לקרות ספר אחר ביניהם. בחיבור ענקי זה כלל הרמב"ם גם "תורת הגלגלים" – כלומר תורת התכונה ו"תורת היסודות", כלומר, תורת הפסיקה. כפי שידע אותן מ"חכמי יוון" בתרגום ערבי. אנו לא נלמד לבני דורנו תורת הפסיקה והאסטרונמיה מפי הרמב"ם. עלינו להקנות לנוער, בצד ערכי ישראל, הישגי המדע בימינו הבנת תהליכי הטבע ושליטה באיתניה, ידיעת קורות אדם ועולם, ותפיסת מניעיהן הפנימיים – הן הנשק העיקרי במלחמת קיומנו והמכשיר הנאמן לבנין המשק, לביסוס הבטחון ולטיפוח התרבות. ובית הספר היסודי יעניק לכל הנוער התחלות ראשוניות ביסודות המדע של זמננו אנו.

החינוך הממלכתי יקנה לדור הצעיר הכרת המולדת. לכל אורך הגלות קיים העם היהודי קשר נפשי עמוק לארץ. אבל הוא ידע רק על ארץ ישראל של מעלה. למען הכשיר העם בציון לבנות המולדת ולהגן עליה מתוך אהבה ומסירות, לא מספיקה הזיקה לארץ ישראל

של מעלה, ארץ-ישראל שבספר ובזיכרון העם, אלא יש להכיר את הארץ כמות שהיא, על הריה ועמקה, ערבותיה ומדברותיה, חליפת נופה ושלל צבעיה, אגמיה וימיה, פריונה ודלדולה, יפעתה וקדרותה, עתיקותיה ואו־עלומיה. יחידה במינה ומופלאה היא ארץ קטנה זו במבנה, בריבוי אקלימה, בעושר גווניה, במעמדה הגיאוגרפי במרכז שלוש יבשות. לטבע המנומר של ארץ זו יש חלק לא קטן בעיצוב דמותו המיוחדת של עמנו ואפיו, וכל שנרבה להכיר הארץ – נכיר יותר את עצמנו ונגלה היכולת העצומה הגנוזה גם בה וגם בנו.

החינוך הממלכתי הנועד להכשיר עם לחידוש מולדתו הנשמה יאמן כל נער ונערה **בעבודה גופנית**, בעבודת אדמה או במלאכה אחרת. אימון כללי בעבודה לא כיעוד מעמדי אלא כיעוד לאומי, לא כהכרח מר של מחוסרי ברירה אלא כתעודת כבוד וגאון של עם הרוצה בחיי קוממיות ובהשתתפות במעשה בראשית. העבודה תיקבע כערך יסודי ומחייב בחינוך הנוער.

לאימון בעבודה תלווה **הכשרה חלוצית** כחובה כללית בבית ספר יסודי. בשלושת הדורות של התישבותנו החקלאית, היתה זו התכונה החלוצית, שעקרה בן העיר העתיקה מירושלים ויליד הגולה מעיירתו ההונגרית ומשכה אותם לאדמה עזובה, נגועת קדחת על גדות הירקון, למען הקם ישוב חקלאי ראשון בסביבה פרועה ועוינת; הסגולה החלוצית שהביאה בן אודיסה ל"עמק השושנים" לפני שבעים שנה על מנת להרים "נס ציונה" בדרום יהודה בבדידות ובעקשנות של שנים; תנופה חלוצית העלתה אנשי ביל"ו מרוסיה ומייסדי ראש פינה וזכרון יעקב מרומניה, ואנשי העליה השניה וממשיכיהם עד היום, והיא היא שליכדה בימינו אלה חבורת נערים ונערות דרוכי-עוז וגבורה ויזמה מהעיר והכפר המיושבים ותקעה אותם במדבר הנגב הרחוק והשומם והריק להקים בו "שדה בוקר". בזכות תכונה זו הצלחנו להפוך ילידי גולה לבוני מולדת, תושבי ערים לעובדי אדמה, הולכי בטל ורועי רוח – לאנשי עמל ויצירה, והיא היא שחוללה הפלא של חידוש קוממיותנו וגבורת צבא-הגנה לישראל. ורק בטיפוח חלוציות יוזמת, נועזת ויוצרת זו בקרב הנוער, כחלק אורגני של חינוכנו היסודי, נמשיך ונבצע מפעלנו הגואל שעודו בראשיתו.

בחינוך הנוער לא נוכל להתעלם מהיעודים האנושיים הגדולים שבישרו נביאינו, – יעודי הצדק והחסד, האחוה האנושית, אהבת הבריות; עלינו לנטוע בלב הילדים משחר ילדותם שאיפה לחברה מתוקנת שאין בה קיפוח ועוול, אלא שוויון וצדק, ואחוות-יצירה וחירות וסובלנות הדדית.

נצח ישראל, 1953, **חזון ודרך**,

כרך רביעי, עמ' 284-287.

מורים

שום גוף מקצועי בארץ אינו יכול להתברך שהוא מגלם וממצה כשהוא לבדו את כל צרכי האומה. אבל אם יש בישוב גוף אחד שיש לו זכות זו יותר מאשר לגופים אחרים, הרי זה ציבור המורים שבידיו הופקד הדור הצעיר, זאת אומרת, האומה העתידה. אמנם אנו יודעים שאין המורה ובית הספר הגורם היחיד בחינוך הדור הצעיר. המשפחה, העיתונות, הספרות, התנועות, מוסדות המדינה ומפעליה, המאורעות בארץ ובעולם – אף הם יש להם חלק לא קטן בחינוך הדור הצעיר, ולפעמים החלק המכריע. אולי בית ספר מתוקן, ההולם את צרכי הדור והעם, ומורים היודעים את יעודם ומוכשרים לקיימו, מן הדין שהם יהיו בראשי המעצבים את דמותו של הדור החדש. משימת הגורל אשר הוטלה על דורנו, משימה בת שלושה סעיפים – בטחון, עליה והתישבות – מחייבת שעבוד כל מאמצינו ואמצעינו לצרכיה, ללא תנאי וללא שיור. אבל שלושתם – גם בטחון, גם עליה וגם התישבות – לא יתכנו בלי תנופה חינוכית גדולה. בטחון מדינת ישראל אינו תלוי באמצעים חומריים בלבד – אפילו לא בעיקר – אלא בכשרו של העם כולו לעמוד בשער, בשעת הצורך, להילחם ולנצח. הכשרה זו של העם כולו היא משימה אירגונית: כלכלית וטכנית. אבל בעיקרה זוהי משימה חינוכית. אפילו אירגונו של הצבא במובן המצומצם, הצבא המגוייס, הוא ביסודו מפעל חינוכי. ולא יקום בתוכנו צבאי אשר ימלא את תפקידו בתנאים ההיסטוריים שלנו, אם לא ילווה מאמץ חינוכי עצום יותר מכל צבאות העולם. הצבא מוכרח להיות בית ספר של הנוער המתבגר, בית היוצר של אחדות האומה וגבורתה ותרבותה. דבר זה לא יעשה בלי גיוס כל היכולת המחנכת של העם ושל המורים והמחנכים בו.

מהפכת הרוח, 1949, **חזון ודרך**,

כרך ראשון, עמ' 37-38.

למורים בישראל זכות יחידה במינה: הם חוללו הפלא שאין דוגמתו בתולדות התרבות האנושית – תחיית הלשון העברית. הרעיון שהגה אליעזר בן-יהודה וחבריו נהפך מאגדה יפה למציאות חיה הודות למאמץ החינוכי הנאמן של המורה העברי. ובהתקנת חינוך ממלכתי המיועד ללכד העם המפורד, המפוצל והשסוע, ולהכשיר הנוער למילוי שליחותו ההיסטורית, – צפויה שוב למורה העברי שליחות מבורכת.

נצח ישראל, 1953, **חזון ודרך**,

כרך רביעי, עמ' 287.

ציבור המורים, ככל האזרחים במדינה, פרט לצעירים ביותר בתוכנו, נתחנכו וגיבשו דמותם בתקופה שלפני קום המדינה. בחניכי גולה – לא היו לנו חושים ממלכתיים. גם בארץ שלטו זרים, ואף פה חיינו במדינה לא-יהודית. לא הזדהינו מעולם עם המדינה הזרה, גם בימים

הטובים כאשר האנגלים מילאו פחות או יותר חובתם הבינלאומית לפי המאנדט. והרגלי-חיים לא משתנים בנקל. איני יודע, אם ציבור המורים התחיה בתקופה קצרה זו של חיים ממלכתיים מחודשים – עם צרכי-המדינה. ודאי שכל אחד מכם יודע – מה הן המשימות העיקריות של דורנו: קיבוץ גלויות, בטחון, ישוב השממה ועצמאות כלכלית. אבל איני בטוח אם אתם חשים משמעותם הפנימית של ארבעת הדברים האלה.

נדמה לי שיש צורך, למען תוכלו לעשות השליחות החינוכית הגדולה והקשה שהטילה עליכם המדינה, שקודם כול תתחנכו בעצמכם. ותתחנכו – אם תבואו במגע ישיר, בלתי-אמצעי, חי ונאמן עם אותה המציאות המגלמת בתוכה המשימות הנזכרות. יש צורך, נדמה לי, שתשבו ימים אחדים, אם כולכם יחד או בחטיבות חטיבות, עם חיילי צבא-הגנה לישראל במחנות הצבא, ותשמעו מפי הממונים על בטחוננו – מה הן בעיות הבטחון, השוטפות והיסודיות. ואל תסתפקו בשמיעת הרצאות וביאורים, אלא תבקרו בגבולות ובכל אזורי-התורפה; תיפגשו עם מגויסי-הצבא מבני הארץ ומהעולים החדשים, מכל הדרגים ומכל החיילות ביבשה, בים ובאוויר; תחדשו ידיעותיכם הגיאוגרפיות על הארץ מבחינה חדשה. ותשמעו על הקרבות במלחמת הקוממיות. וכשתבואו ללמד לילדים פרקי יהושע יהיה אז טעם אחר לשיעוריכם. וכשתספרו להם ביום העצמאות איך הגענו לכך – יהיה צליל אחר בסיפוריכם. כי אין כילד בוחן ובודק – אם משמיעים באזניו מליצות תפלות ופסוקים מתים, או משתפים אותו בחוויה אמיתית ובדברים היוצאים מן הלב.

ותלכו לישובי העולים ולערי העולים, תיפגשו עם יוצאי הגלויות המרודות ותשמעו מפייהם ומפי מדריכיהם – מה עובר עליהם בארץ ומה הן התלבטויותיהם; תיפגשו עם יוצאי בבל ותימן, מארוקו ופרס ושאר הגלויות, תראו סבלם וכיבושיהם: תעמדו על קשיי מיזוג גלויות ועל חבלי הקליטה של האשה המזרחית, של הילד במשפחה, שאינה יודעת קרוא וכתוב, – ובעיית קיבוץ גלויות ומיזוגן לא תהיה לכם סיסמה מופשטת, אלא מציאות חיה, רוטטת, רווית יסורים וקשיים.

תלכו למספר ימים, ואולי לשבועות אחדים, לערבות הנגב; תתיחדו שם עם השממה הגדולה ותיפגשו עם נציגי הישובים הבודדים מעין-גדי, מרביבים, מעין-יהב, מיוטבתה – ותראו בעיניכם הכיבושים המעטים והצרכים הגדולים, ותספגו לתוך נפשכם הניצחונות והסכנות, וכשתקראו אחר כך עם חניכיהם פרשות החומש על הדרך בה עברו יוצאי מצרים, על צין ועל פארן ועל הערבה, ועל ים-סוף ועל הנגב ועל הר-שעיר – תעמוד לעיניכם ולעיניהם מציאות חיה, מפרפרת, יוצרת ותובעת. אז תבינו – מה נדרש מנוער יהודי לבטחון המדינה, להפרחת השממה, למיזוג גלויות, ותדעו אולי מה שלא היה ידוע לכם קודם – תתעשרו בעצמכם ותעשירו חניכיהם.

מגמת החינוך הממלכתי, 1954, **חזון ודרך**,

כרך חמישי, עמ' 255-256.

גדנ"ע

הנוער בגיל ארבע-עשרה – שמונה-עשרה זהו העם לעתיד. זהו הגיל בו יש לחנך הנוער לתפקיד-חייו. בין שזה נוער לומד בגימנסיה, בין שזה נוער עובד בבית-חרושת, בין שזה נוער-רחוב פרוע. אני מאמין כי אפשר לחנך גם הנער הפרוע ביותר. בכל אדם יש יצר טוב ויצר הרע, ואי-אפשר גם בלי יצר הרע. אין אנשים מתחלקים לטובים במאה אחוז ולרעים במאה אחוז. האיש הפרוע ביותר אפשר לחנכו בגיל מתאים, אם מכניסים אותו למסגרת מתאימה ונותנים לו המזון הרוחני והתרבותי הדרוש. זוהי אחת הבעיות הדחופות והחיוניות ביותר העומדות בפנינו; – מה תהיה דמותם של מאה אלף הנערים האלה? רק עשרים אלף נערים לומדים בבתי-ספר; שמונים אלף הם מחוץ לחינוך שיטתי. חלק גדול מהם עובדים ומסייעים לפרנסת הוריהם. חלק מהם הם נערי רחוב ושולחים ידם בגנבה ונהפכים לעבריינים ולפושעים. אין, לצערי, עדיין היכולת החמרית בידי המדינה לבנות לכולם בתי ספר תיכוניים ולחייבם ללמוד עד גיל שמונה-עשרה. אולם אפשר ואפשר, ומשום כך חובה, ליצור מסגרת חינוכית בגדנ"ע בשביל כולם, ולהביאם לחודש-חודשיים למחנה נערים בערבה, בבאר-אורה, באילת, בגליל העליון, בסביבות ירושלים. אם דבר זה ייעשה במשך ארבע שנים, הם ילמדו נקיון, סדר, עבודה, יכירו הארץ, תולדותיה, יראו יפיה, יעמדו על אפשרות היצירה בתוכה, יטעו עצים, ילמדו להשתמש ברובה ובתותח, – וראיתי גדנ"עים משתמשים בתותח בהצלחה, – ינהגו סירות ומטוסים, וכאשר ייכנסו לצבא, יתקדמו מהר באימוניהם ובהכשרתם ויהיו אחר כך לאזרחים מועילים וברוכים בארצם.

חוק שירות בטחון, תשי"ב, 1952, **חזון ודרך**, כרך רביעי, עמ' 93.

חוות גדנ"ע בבאר-אורה, במרחק 20 קילומטר צפונה מאילת, היא אחת האגדות המופלאות ביותר שהתגשמו בחיים.

התוכנית הכלכלית החדשה, 1952, **חזון ודרך**,

כרך שני, עמ' 291.

אוניברסיטה עברית

לא נהיה נאמנים לעצמנו, אם גם בתוך כל הדאגות והתלאות היומיומיות לא נזכור את היעוד הגדול של עמנו – יעוד הרוח, ולא נשגיב את החכמה והתורה בישראל. אני מאמין שגם ממשלת ישראל ועמה וגם האומה העברית בעולם כולו יראו גם צו-החיים וחובת-כבוד לטפח את התורה והמדע בישראל ולהפוך את האוניברסיטה העברית למרכז העליון של חכמת ישראל בכל ענפי המחקר והמדע האנושיים והיהודיים.

בכוח המורשה, 1949, **חזון ודרך**, כרך ראשון, עמ' 211.

האוניברסיטה העברית תהיה בית-חינוך עליון לנוער הלומד של האומה. מהארץ ומהתפוצות, תבנה את הטפחות של השכלת העם, ותשמש מוסד למחקר מדעי עליון בכל ענפי המחשבה האנושית. ומתוך חירות מוחלטת, ללא כל השתעבדות למושל ולנגיד ולדוגמה – אלא מתוך זיקה יתירה לחקר האמת הצרופה, – תעשה האוניברסיטה מלאכתה המדעית ותשמש בחינוכה ובמחקרה סמל וביטוי חי לחירות האדם וליקר האדם.

תורה מציון, 1950, **חזון ודרך**, כרך שני, עמ' 188.

האוניברסיטה תהיה עברית לא רק בלשונה, בשפת לימודיה ופירסומיה, אלא באשר תהיה מעורה בחיי האומה ובמאמץ היוצר של מדינת ישראל.

שם.

האוניברסיטה לא תיהפך למנזר של אנשי-רוח פרושים מן העולם ומנותקים מדאגות הציבור וצרכיו החיוניים. היא לא תמלא יעודה העברי אם לא תשמש מקור-חיים ומעין-הפראה למאמץ הלאומי הכללי, ועבודתה החינוכית והמחקרית לא תהיה חלק אורגני מהמאמץ הקיבוצי של האומה בכל שטחי החיים, המשקיים והתרבותיים, בכפר ובעיר, ביבשה ובים, בחיי האזרחים ובחיי הצבא, בימי שלום ובימי מלחמה.

שם, עמ' 188–189.

על האוניברסיטה להיות כתרה-החכמה שעל ראש האומה – כשהראש יונק מכל שאר האיברים ומעניק להם מתוך זיקת-גומלין מהסגולות הטמירות והנפלאות הגנוזות באיבר המופלא הנקרא בשם מוח.

שם.

קיבלנו על עצמנו לעשות בארץ זו דבר שאין לו דוגמה בהיסטוריה האנושית – לקבץ עם מפוזר בכל העולם, לחונן הריסות ארץ דלה וקטנה מוקפת אויבים, ולהקים חברה למופת הבנויה על חירות, שיוויון, שותפות ואהבת הבריות.

משימה היסטורית זו לא תתקיים אלא במאמציה הנאמנים והחלוציים של כל חוגי העם. אולם לאוניברסיטה העברית שמור יעוד מכוון בביצוע המשימה. אם האוניברסיטה תדע להיות גם מכון עליון למדע ולמחקר ממדרגה ראשונה ותמשוך אליה גדולי החכמים והמלומדים בעם היהודי בעולם וגם גורם מחנך לחלוציות ולערכי-הנצח של נביאי ישראל. שני יעודים אלה כרוכים זה בזה.

דברי ראש הממשלה, בטקס הענקת התואר

דוקטור כבוד, **דבר**, 7.4.57.

האוניברסיטה התנהלה הרבה שנים על ידי אישיות דגולה, אבל אישיות שהעם בישראל לא היה מקבל דרכה וכיוונה, והאוניברסיטה הגיעה לדרגה ידועה, יש להעלות אותה, והיא הולכת ומשתבחת. אך מוקיריה אינם סבורים שהגיעה לשיא השלמות.

תקציב משרד ראש הממשלה, 1953, **חזון ודרך**,

כרך רביעי, עמ' 242.

לא

מדע, מדעי הרוח ומדעי הטבע

מדע

מדע – זה שלטון האדם על הטבע. חלוציות – זהו שלטון האדם על עצמו. המדע חושף מסתרי כוחות הטבע ומשתמש בהם לצרכי האנושיות, הטובים והרעים, בלא הבחנה. החלוציות חושפת גנזי כוח האדם, גנזי נפש, רצון ומחשבה, מפרה ומפעילה אותם למטרות נבחרות, מתוך הבחנה היסטורית ומוסרית. המדע הוא כלי שרת כביר, רב אונים, עושה נפלאות. אבל עיוור, נכנע, מציית כחומר ביד היוצר. החלוציות מצרפת, בוררת, שופטת, מערה כוחות־נפש לתכלית עליונה. החלוציות מצרפת יתרון אינטלקטואלי ליתרון מוסרי ומעלה את מותר האדם. החלוציות אינה משלימה, אינה נכנעת, אינה מתיאשת, אינה כפופה למציאות – היא מבקרת, מורדת. מעיזה, מחוללת תמורות – מתוך ראיית הנולד ושאיפה לשלמות. היא משנה המציאות לא רק לצרכי השעה – אלא לצרכי דורות, לא רק להנאת היחיד – אלא לשלומם של הכלל, לא לשם התעלות הפרט על חשבון הכלל, אלא לשם התעלות הרבים וכלי יחיד בתוכם. החלוציות עושה איש־המדע לאיש הרוח והופכת כלי אדם לאדם־המעלה.

כיצר נקבל פני הבאות, תש"ח, **בהילחם ישראל**,

עמ' 237.

עצום ורב ערכו וכוחו השימושי של המדע, ושום דבר אחר לא יסייע לפיתוח, לקליטת העליה ולהגנה שלנו כמו הכוח המופלא של המדע, חישוף סודות הטבע והשתלטות על איתניה; אולם ערכו של המדע הוא לא רק בשימושו המעשי – אלא בהעלאת מותר־האדם, בהעשרת רוחו הפנימי.

צרכי הרוח, 1952, **חזון ודרך**,

כרך שלישי, עמ' 282.

בלי ערכי מוסר המדע כשהוא לעצמו יכול להיות מסוכן.

שם.

האדם בישראל אינו נופל בסגולותיו וביכולתו מכל אדם בעולם, ולא יבצר ממנו דבר בממלכת המדע, אם יעשה המאמץ המכוון ויחתור בלי הרף ובעוז־רוח כלפי מעלה.

שם, עמ' 283.

הגדלות היחידה, הצפויה לנו, הטבועה במהותנו, היא גדלות הרוח, המדע, הכרת עולם ומלואו, גילוי רזי הטבע וההוויה – בהם נעלה ונתעלה.

שם.

עוברת על האנושיות מהפכה עמוקה: המדינה, הבטחון. המשק בכל ענפיו, נעשים יותר ויותר תלויים במדע ובטכנולוגיה. המדע הולך ונעשה לאחד הגורמים העיקריים היומיומיים בפיתוח החקלאות והתעשייה ושאר ענפי המשק, וכמו כן בשמירת הבטחון. גילויי המדע הפיזי, החימי והביולוגי ושכלולי הטכניקה הופכים בימינו כל תנאי החיים, הבריאות, הריבוי הטבעי, התפתחות המשק ופריון העבודה. המדינה ותנועת הפועלים חייבות לראות בטיפוח המחקר המדעי ובחינוך אנשי מדע – ובשם מדע אני מתכוון למדעי הפיזיקה והביולוגיה – אחת מהמשימות המרכזיות של פעולתה החינוכית, המשקית והבטחונית. החינוך האנושי לא יוכל להצטמצם רק בהשכלה מדעית. יש שטחי רוח אחרים, שהשם מדע אולי אינו הולם אותם אבל חשיבותם אינה קטנה ממדע הטבע, כגון: היסטוריה. ספרות, פילוסופיה, סוציולוגיה, אמנות וכדומה. ולא עוד אלא שיש סכנה בחינוך מדעי במובן הצר, כי המדע מסועף ומפוצל, ומומחה חייב להקדיש כל חייו לחקר ענף חלקי מצומצם במדעים. וידיעת פרטי פרטים על פינה קטנה ומצומצמת בענפי הפיזיקה והביולוגיה בלי השכלה אנושית רחבה מרוששת האדם! ולכן אין המדינה, וזאת אומרת גם תנועת הפועלים, יכולה להסתפק בחינוך ובמחקר מדעי בלבד, אלא היא חייבת לטפח כל נכסי הרוח של העם היהודי והאנושות כולה. אולם יש להדגיש כי אנשי הרוח והמדע לא יפרו ולא יעלו תרבות העם, אלא אם יעמיקו קשריהם הרוחניים והחברתיים עם אנשי העבודה. רק שיתוף נאמן בין עובדי הרוח ובין אנשי העבודה יעשיר יצירתנו התרבותית והכלכלית כאחד. וגם לגבי אנשי הרוח והמדע יש לנקוט ב"פזור אוכלוסין". חוקרי הנגב למשל לא יתרמו מלוא יכולתם למחקר המדבר אם לא ישבו במדבר. המהנדסים החימאים הקשורים אל מפעל ים־המלח, הפוספטים או מכרות אחרים כנגב – צריכים לשבת בבאר שבע, באילת או באחד המרכזים החדשים שיקומו בערבות הנגב.

ההסתדרות במדינה, 1956, עמ' 36-37.

המדע – עם כל חשיבותו החמרית והרוחנית עומד על פי עצם מהותו מעבר לטוב ולרע. בכוח המדע אפשר להסביר תופעות הטבע, והאדם הוא חלק של הטבע, אבל אין ביכולת המדע לומר לאדם מהי הדרך שיבור לו בחיים. באמצעי המדע אפשר להביא ברכה למין האנושי: בריאות רווחה, התעלות רוחנית ושכלית. בכוח המדע אפשר גם להביא חורבן והרס ולהשמיד עמי התרבות. עץ הדעת טוב ורע אינו צומח על קרקע המדע. המדע חותר לחשוף סודות הטבע, אבל לא לומר לאדם מה יעשה.

אולם אין מדע בלי אנשי מדע. ואיש המדע אינו רק מכונה חושבת והוגה, אלא אישיות בעלת אחריות מוסרית גבוהה. ואיש המדע לא יעשה שליחותו באמונה ולא יהיה ראוי לתפקידו אם יחד עם הגדלת כושר המדע והרחבת הדעת הצרופה לא ישקוד על טיפוח הערכים המוסריים שהנחילו לנו נביאינו. עץ הדעת טוב ורע יש לנטוע בנפשו של כל איש, וקודם כל בנפש איש המדע והרוח, למען תהא פעולתו היוצרת לברכה למין האנושי. גילוי האמת המדעית היא מטרה לעצמה, אבל היא גם אמצעי למטרה נעלה: – להעלות האדם והחברה, לשלוטנו של האדם בטבע, למען התעלותו הרוחנית והמוסרית, למען רווחתו הכלכלית והחברתית של העם ושל המין האנושי. אסור להפריד בין כיבושי המדע, כלומר הישגי התבונה האנושית, ובין ערכי המוסר, כלומר תביעות המצפון האנושי, זה החלק האלוהי שבאדם. לא נחשף עד היום – ואיני יודע אם יחשף – סוד התבונה האנושית המסוגלת להכיר מבנה הקוסמוס וצבאו. לא נחשף גם סוד המצפון האנושי המכשיר האדם למסור נפשו על ערכים יקרים לו מחייו. אבל שניהם קיימים, ורק מתוך השתלבותם הפנימית תצמח לאדם הברכה הגדולה והעצומה הגנוזה בכל אחת מהן.

דברי ראש הממשלה, בטכס הענקת התואר

דוקטור כבוד, **דבר**, 7.5.57.

המדע כשהוא לבדו לא יסכון, לכיוונו דרוש כוח מוסרי.

שם, עמ' 283.

מדעי הרוח

היסטוריה

לא הגורל הפטלי שולט בהיסטוריה, והחיים אינם משחק של כוחות עיוורים בלבד. התערבות המכוונת והמרחיקה ראות של הרצון האקטיבי היוצר וברי־הכרה במהלך ההיסטורי – הוא אחד הגורמים והמניעים של הפרוצס הסטיכי.

מתן ארץ, 1915, **ממעמד לעם**, עמ' ה.

אין מוקדם ומאוחר בתורה – אבל יש מוקדם ומאוחר בתנועה היסטורית, ואנשי התנועה צריכים לדעת מה להקדים ומה לאחר.

על הכותל והעיקר, 1928, **אנחנו ושכנינו**, עמ' קיז.

בכף המאזנים של ההיסטוריה נשקלים לא דברים, הצהרות והחלטות – אלא רצונות וצרכים חיוניים של המוני אדם.

שתי הערות לוויכוח הפוליטי, 1930, **אנחנו ושכנינו**, עמ' רלד.

לפעולות היסטוריות יש הגיון פנימי שלהן, שאינו משגיח תמיד בהגיון המחושב של עושיהן.

המפלגות בציונות ותנועת הפועלים, 1931, **ממעמד לעם**, עמ' רעב.

יש דברים מסוימים, שאין לראותם מראש, שצפים לפתע פתאום בהיסטוריה וטורפים כל הקלפים.

לקראת הבאות, 1948, **בהילחם ישראל**, עמ' 189.

במשחק הכוחות ההיסטוריים יש שמופיע שאנס גדול, שאם מחמיצים אותו אינו חוזר. זהו בבחינת אותו הרגע האחד בשנה, שלפי האגדה נבקעים בו השמים וכל בקשה שבוקעת באותו רגע נשמעת.

מדיניות עליה חדשה, 1933, **משמרות**, עמ' מו.

ההיסטוריה אינה תמיד חוזרת. צירופי-כוחות ונסיבות חדשים מופיעים מזמן לזמן – ואפשרויות חדשות לשבט ולחסד חבויות בתוכם.

לקראת הקונגרס העשרים, 1937, **במערכה**,
כרך ראשון, עמ' 88.

לא הרי ההיסטוריה כהרי האסטרונומיה, ואין לראות מראש את הנולד ואף לא את המולד. אפשר רק לנטות קו של סיכויים ואפשרויות.

הליכות המדינה היהודית, 1937, **במערכה**,
כרך ראשון, עמ' 281.

ההיסטוריה אינה חוזרת. אין מעמד היסטורי הולך ונשנה: כל תופעה היסטורית היא יחידה-במינה, יש לה פרצוף אינדיבידואלי משלה, וכל מי שפועל לפי גזירה-שווה בין מצבים היסטוריים אינו אלא טועה ומטעה.

אמנם יש בכל שורת תופעות היסטוריות כמה צדדים דומים, כמה קוים משותפים, כמה גורמים כלליים, וכשאנו רוצים לבחון תופעות היסטוריות בחינה מדעית, בחינת הכרה עיונית בלבד – עלינו לעמוד בעיקר על הדומה, המשותף והכללי. אי-אפשר למצות "חוק", או מה שנראה לנו לחוק, אלא מתוך דבר שהולך ונשנה. אבל כשאנו באים לבחון תופעות היסטוריות בחינה פוליטית, כלומר: בחינה המכוונת לקביעת מסקנת-פעולה, לקביעת קו-ההתנהגות והתגובה המועיל והרצוי, עלינו לעמוד על היחוד שבתופעה, על עצמיותה האינטגרלית, על גילוייה השלם בכל פרטיה ובכל צירוף-נסיבותיה כמו שהם; ובשלמותה המלאה אין שום תופעה היסטורית חוזרת ונשנית אף פעם.

ולא רק תופעות היסטוריות הן תמיד יחידות במינן. בכלל אין שני דברים דומים זה לזה. אין בעולם שני בני אדם, שיש להם פרצוף אחד. הקול של כל אדם שונה מחברו. טביעת-אצבע של כל איש היא יחידה במינה, ועל פיה אפשר להכיר ללא ספק את בעליה. לכל איש כתביד מיוחד לו, ואפילו אותו האיש אינו חותם את שמו פעמים באותה צורה ממש.

ההבדלים הדקים הטבועים בפרצופים ובגופים אינדיבידואליים, אורגניים, אינם נתפסים לרוב בעין פשוטה, ואין להם כרגיל ערך מעשי ושימושי, ומשום כך מסיחים מהם את הדעת ברוב המקרים. אולם יש לפעמים שסימנים אינדיבידואליים אלה הסמויים מן העין קובעים גורל אדם, ובדיקת ההבדלים וגילוייהם נעשית לשאלת-חיים.

אין איפוא לזלזל בהבדלים דקים אלה. ואם בתופעות פשוטות בודדות, מיכניות ואורגניות כך, – בתופעות היסטוריות, סוציאליות ופוליטיות, על אחת כמה וכמה. בתופעות אלה פועלים לא מכוונות ולא דפוסים וגם לא אנשים בודדים – אלא המוני אנשים, והטבעים הפועמים בהמונים אלה, וצירופי התנאים והנסיבות שבהם הפעולה נעשית, וצירופי צירופיהם אי אפשר לחלוטין שיהיו דומים זה לזה בכל פעם, ומי שאינו רואה את התופעה ההיסטורית בייחודה, בפרצופה האינדיבידואלי, בעצמיותה האינטגרלית – אינו רואה ולא כלום.

תפקידנו בשעה זו, 1938, **במערכה**,

כרך ב', עמ' 37-38.

ההיסטוריה אינה קופאת. בהיסטוריה יש תמיד היאבקות, התגוששות בין כוחות. ועל כיבושים צריך לשמור. כיבושים צריכים לקיים, וכיבושים צריך לכבוש כל פעם מחדש.

מצבנו המדיני בשעה זו, 1940, **במערכה**,

כרך שלישי, עמ' 31.

היסטוריה אינה אסטרונומיה, בה אי-אפשר לחשוב בדיוק מתימטי מתי ילקו המאורות ומתי יופיעו במלוא זהרם. מתוך ניסיון העבר ומתוך הסתכלות בנסיבות הקיימות אפשר לראות אפשרויות ולא ודאויות.

שם, עמ' 33.

בהיסטוריה האנושית הפנקס פתוח והיד כותבת.

מדוע אאמין, 1943, **במערכה**,

כרך שלישי, עמ' 143.

אתמול ומחר בהיסטוריה זה מושג יחסי. מה שהיה שלשום כוח המחר, הוא היום כוח האתמול; ומה שאתמול היה כוח של מחר, הוא נעשה היום כוח של היום; ומה שאתמול לא היה כוח, יכול אולי מחר להיות כוח גדול.

ציוויי המהפכה היהודית, 1944, **במערכה**,

כרך רביעי, עמ' 204.

יש דברים סמויים, שאין לראותם מראש, שצפים לפתע פתאום בהיסטוריה וטורפים כל הקלפים.

לקראת הבאות, תש"ח, **בהילחם ישראל**,

עמ' 189.

נראה שיש איזה צדק בהיסטוריה: מה שהשגחה ההיסטורית קיפחה אותנו בכמות – עשתה אותנו לעם קטן – היא העניקה לנו באיכות.

לקראת הבאות, 1949, **חזון ודרך**,
כרך ראשון, עמ' 14.

מעמדנו המיוחד בהיסטוריה האנושית לא יקבע אלא על ידי כיבוש־הרוח וחידוש־הרוח שנבצע בשטח המדע, התרבות והחברה.

שם, עמ' 23.

אין נכס היסטורי הולך לאיבוד.

מהפכת הרוח, 1949, **חזון ודרך**,
כרך ראשון, עמ' 41.

ההשגחה ההיסטורית עושה אולי בחכמה, שאינה מגלה בראשית־המעשה הקשיים העצומים והנוראים הצפונים בדרך.

הרפואה העברית, 1950, **חזון ודרך**,
כרך שני, עמ' 223.

אין קפאון בהיסטוריה: מה שקיים היום – אין הכרח שיתקיים מחר.

שלוש חזיתות, 1949, **חזון ודרך**,
כרך ראשון, עמ' 94.

עובדות־יסוד היסטוריות אינן משתנות על ידי נצחונות זמניים או על ידי בריתות בינלאומיות.

מדינת ישראל והתנועה הציונית, 1949, **חזון ודרך**,
כרך ראשון, עמ' 123.

אין דבר ניתן בהיסטוריה חינם אין כסף. וכל מה שהדבר גדול יותר – מחירו גבוה יותר.

על שביתת הנשק, 1949, **חזון ודרך**,
כרך ראשון, עמ' 193.

שר ההיסטוריה דופק על ראשנו ואומר: הזדרזו, מהרו, חושו.

ליהודי אמריקה, 1950, **חזון ודרך**,
כרך שני, עמ' 366.

ההיסטוריה מבוצעת במעשים ולא בכוונות.

דרכנו במדינה, 1951, **חזון ודרך**,
כרך שלישי, עמ' 127.

כלל גדול בהיסטוריה האנושית – עליונות הרוח על הכוח הפיזי.

עליונות הרוח, 1951, **חזון ודרך**,
כרך שלישי, עמ' 144.

ההיסטוריה משמשת כמכשיר להסביר את ההווה על ידי העבר.

שם.

אין איש יכול בוודאות לראות את התפתחות הנולד. אמנם הדברים אינם נעשים באקראי, ובעולם שולטים חוקים ולא יעברו, אף כי אין להוכיח זאת בראיות בלתי מופרכות. האתמול מכין את היום, והמחר כרוך בהיום. אין שום מאורע מתרחש יש מאין. יש שלשלת בלתי נפסקת של התרחשויות המשולבות והתלויות זו בזו. ואף על פי כן אין לחזות בוודאות עתידות מראש, כי לא כל מה שהיה אתמול ברור לנו ונתגלה לעינינו, ואין אנו יודעים מלוא ההתרחשויות היום, ויש מאורעות בלתי צפויים, כי יש גורמים סמויים ונעלמים מעינינו, והישענות שכלנו על הנגלה בלבד אינה מספיקה, כי לא הכל נגלה לנו, אבל אין המחר לוח חלק. ויש נקודות-משען רבות במציאות הידועה לנו למען שער הבאות, וראיית הנולד אינה מן הנמנע, אם כי אינה מלאה ומדויקת וודאית. ועלינו להסתפק בראיית סיכויים.

שלום או מלחמה, 1951, **חזון ודרך**,
כרך שלישי, עמ' 162.

מאורעות היסטוריים אין לגנות, לפסול ולרגוז עליהם. יש להבינם ולהעריכם – וגם להסיק מהם מסקנות על מנת לשנות ולתקן מה שטעון ומקבל שינוי ותיקון.

נצח ישראל, 1953, **חזון ודרך**,
כרך רביעי, עמ' 295.

כלל היסטורי גדול: האמצעי הנאמן ביותר למטרה – הוא הגשמת המטרה עצמה.

מדינה למופת – מטרה ואמצעי, 1954, **חזון ודרך**,
כרך חמישי, עמ' 81.

כל ההיסטוריה היהודית בגולה במשך אלפיים שנה היא היסטוריה של מאבק בלתי פוסק והתגוננות נואשת מפני מגמות הסביבה השלטת להרוס ולהשמיד את היהדות בגוף וברוח. יש שהשמדה גופנית ורוחנית היא צמודה, ויש שמתכוונים להרס גופני בלבד או להרס רוחני

בלבד. לגבי התוצאה אין הבדל; חלקי העם היהודי נשמדים או משתמדים. אין זה מקרה שהמילים שמד, השתמדות והשמדה הן ממקור אחד, אם כי השמדת מסמנת הרס גופני והשתמדות או שמד – הרס רוחני.

אין עתיד לנו בלי מדינה, 1945, **במערכה**,
כרך רביעי, עמ' 208.

רק לעתים רחוקות ובארצות מעטות ניתנת ההזדמנות ההיסטורית ליצירות-בראשית ולכיבושי הטבע והמדע, כאשר ניתן הדבר לנו בישראל בימינו אלה.

דברי פרידה לעם, 1953, **חזון ודרך**,
כרך חמישי, עמ' 17.

ההשגחה ההיסטורית מוליכה כל עם לפי דרכו, או כל עם מכוון השגחתו ההיסטורית לפי רצונו – וכל עם ילך בדרך שסללה לפניו ההיסטוריה שלו.

איך תיכון המדינה, תש"ח,
בהילחם ישראל, עמ' 212.

ארכיאולוגיה

אסירי-תודה אנו לארכיאולוגים מאומות העולם שפתחו ראשונה במחקר זה של עתיקות ארצנו: האנגלים, הצרפתים, האמריקנים, הגרמנים שגילו כמה מקדמוניות ירושלים, גזר, שומרון, מגידו, לכיש ועוד, והעשירו את אוצר לשוננו בכתובות מישע מלך מואב, גזר, השילוח ועוד, אם כי ידענו שמאחורי חקירות אלה עמדו לא רק כוונות מדעיות צרופות. הארכיאולוגיה היהודית היא הענף הצעיר במחקר עתיקות הארץ; וכל עוד היתה ארצנו נתונה לשלטון זר, היו תחומי פעולתו מוגבלים ומצומצמים. עצמאות ישראל וכיבושי צבא-הגנה לישראל פתחו אפקים חדשים גם לפני מחקר זה. חלק גדול מארצנו הוא עכשיו ברשות האומה העברית, והתלים המרובים במדינת ישראל מחכים למעדר החוקר העברי שיגלה צפונות העבר וישפוך אור על פרקי היסטוריה שנשמנו בעפר המולדת. בלי חשיפת הצפונות האלה ישארו הרבה פרקים בספר-הספרים שלנו סתומים וכמוסים, ותולדות ארצנו תהיינה לקויות. גם המדע הארכיאולוגי, בשאר ענפי המדע, יעשה שליחותו המלאה אם לא ישאר נחלת יחיד-סגולה ומומחים בלבד, אלא יהפך לנחלת כל ישוב חדש בארץ, כנגב או בשפלה, בגליל או בשומרון. כל עובד אדמה וכל עושה במלאכה יכול וצריך לתרום לפיתוח ענפי המדע הקרובים למלאכתו, והוא יעשה זאת, אם כולנו, אנשי המדע ואנשי המדינה, נדאג להנחיל את הישגי המדע לרבים. כל מתישב יוכל להעשיר את הארכיאולוגיה היהודית – אם המומחים והממשלה יעשו יד-אחת להרחיב ידיעת עתיקות

הארץ בקרב העם, והנוער יחונך להכרה ולהוקרה של שכיות-העבר הפזורות פה ושם על פני שטח האדמה או מתחתה.

מהפכת הרוח, 1949, **חזון ודרך**,

כרך ראשון, עמ' 44.

מחקר החינוך, המולדת והאומה

המחקר והחינוך בישראל מן ההכרח שיקיפו עולם ומלואו מחקר האטום והכוכבים, החי והצומח, ספונות האדמה והימים, הרוחות ומזג-האוויר, וכל תעלומות הטבע בשמים ממעל ובארץ מתחת, וכן גם עלילות אנוש מראשית הופעתו על במת-החיים, מאבקיו, עליותיו וירידותיו, נפתוליו עם עצמו ועם בני מינו ביחידות ובציבור, בכל התקופות ובכל חלקי-תבל; כל אלה ישמשו מטרה למאמצי הרוח החוקר בישראל. גם ספרות ישראל בארצו מן ההכרח שתכלול בתוכה כל אוצרות הרוח האנושי מימי קדם ועד היום, כל היצירות העתיקות של עמי מצרים ובבל, סין והודו, פרס וערב, יוון ורומא, וכל הנחלה הספרותית של ימי הביניים והתקופה החדשה בכל שטחי היצירה המדעית, האמנותית, הפילוסופית, הדתית והפיוטית, נוסף על הספרים שנכתבו תחילה עברית, או נכתבו על ידי יהודים ועל יהדות בלועזית.

עצמאות הרוח, 1952, **חזון ודרך**,

כרך רביעי, עמ' 209-210.

בתוך המפעל התרבותי הישראלי יתפוס מקום חשוב ומיוחד – מחקר המולדת והאומה. עתיקות הארץ, סגולותיה ומבנה הגיאולוגי והטופוגרפי, אוצרותיה הטבעיים, מימיה ואקלימה, ימיה וחופיה, הצמחים והחי אשר בתוכה, ישוביה הקדומים, החליפות והתמורות שחלו בהם בעקבות תנודות העמים, הכובשים והמלחמות מימי קדם ועד היום, – בכל אלה עסקו במשך דורות חוקרים מכל עמי התרבות והספרות העשירה רבת-הלשונות על ארץ ישראל כמעט שאין כמות לשפע לגבי שום ארץ אחרת שאינה עולה בשטחה על ארצנו. ולא נקפח זכות החוקרים מאומות העולם ומבני עמנו, שעשו רבות עד היום לשפוך אור על עברה וטבעה של ארצנו. אולם רק עם מלחמת השחרור ועצמאות ישראל נוצרה האפשרות המלאה למחקר הארץ העומדת ברשותנו. רק עם שחי בארצו, עומד ברשות עצמו, מזוין במכשירי התרבות והמדע של ימינו ונתבע לפתח כל גנזי מולדתו למען קיומו ועתידו – יהיה מסוגל לפענח תעלומות עברה וטבעה של הארץ, המוצנעים עדיין במעבה האדמה, בתלים המרוכים, בנקיקי הסלעים ובמערות המדבר, וידע לחשוף אוצרותיה הכמוסים בחיק האדמה ובמימי אגמיה וימיה. אלפי שנה קראנו בתורה על "ארץ אשר אבניה ברזל ומהרריה תחצב נחושת" (דברים ח, ט), אבל רק אחרי שחרור הנגב על ידי צה"ל במלחמת הקוממיות גילינו בעליל מחצבי הנחושת ואבני הברזל, וגם הגענו למכרות עשירים של פוספאטים

ואוצרות אחרים, שלפי שעה לא נמצאו להם עדיין כל סימוכין בספר הספרים, – זה המקור הנאמן לידיעת הארץ, מלבד הארץ עצמה; ואנו רק בראשית המלאכה.

מחקר המולדת קשור קשר אמיץ בהפעלה החלוצית ליישובה ולפיתוחה. המחקר גם מסייע להרחבת ההתישבות וגם מסתייע על ידיה: כל המאמץ המדעי של עם הוא חלק אינטגרלי ממפעל חייו הכלכלי, המדיני והחברתי.

והוא הדין ביחס למחקר האומה, ביחוד מחקר תולדות האומה ויצירתה התרבותית והרוחנית בארץ מכורתה, שטיפלו בו חוקרים יהודים ולא־יהודים במשך דורות. אצל חוקרי אומות העולם מחקר זה נשתבש לרוב מפני המגמות הנוצריות והאנטי־יהודיות, אשר, ביודעים או בלא־יודעים, השפיעו על רוב מסקנותיהם; אבל גם החוקרים היהודים לא היו חפשים לגמרי ממגמות והשפעות ומעצורים שאין להם דבר עם חקר־האמת. הבנת התקופה היסודית והמכרעת בתולדות העם היהודי, שבה נתעצבה דמות עם העולם ונוצרו כמעט כל היצירות הנצחיות הכלולות בספר הספרים, התקופה שבין יציאת מצרים ושיבת בבל, מימי משה רבנו ועד עזרא, מחייבת גם קירבה נפשית ואינטואיציה היסטורית וגם חירות־המחשבה ועצמאות־הרוח והעדר דעות קדומות ומגמות של קיטרוג או סנגוריה; וקשה למצוא סגולות אלה בקרב חוקרים שלא מבני עמנו, ואף לא בקרב חוקרים יהודים כפופים לשתי רשויות, שלא טעמו טעם של יהודי בן־חורין בארצו העצמאית.

עצמאות רוחנית, 1952, **חזון ודרך**,

כרך רביעי, עמ' 54-55.

מדעי הטבע

מדע, טכניקה ומדינה

בדורנו-אנו מתחוללת אולי המהפכה הגדולה ביותר בחיי אנוש עלי-אדמה – מהפכת שלטון אדם בכוחות האיתנים והטמירים שבטבע, בכוח האטום ובכיבוש האוויר והמרחב וצפונות היקום. אין אנו יכולים להשתוות להרבה עמים בכוח, בעושר, במספר ובחומר, אך אין אנו נופלים מאיזה עם בעולם ביכלתנו האינטלקטואלית והמוסרית. זו הירושה היחידה הגדולה שהנחילה לנו ההיסטוריה היהודית רוויית הסבל, הצער וגבורת הרוח.

כטובי העמים שבעולם עלינו להביא את המחקר המדעי, הצרוף והשימושי, לשיא יכולתו, אבל לא כנחלת גאונים, יחידים ובודדים, אלא כנחלת הכלל, נחלת היוצרים והבונים כולם, נחלת המשק והתרבות שנקים בארץ, נחלת החקלאות והחרושת, הבנין והימאות, החינוך והבריאות. כל המעשה אשר נעשה בחומר וברוח לחיזוק בטחוננו ולהרחבת משקנו, לחינוך בגינו ולקליטת העולים, יבוסס על המסקנות האחרונות והעליונות של המדע הצרוף והשימושי ועל הטכניקה המשוכללת ביותר, כדי שלא ניפול בטיב תוצרתנו ועבודתנו, פריונה, איכותה וסגולותיה – מהאומות המפותחות והחרוצות בעולם.

הממשלה ותוכניתה, 1949,

חזון ודרך, כרך ראשון, עמ' 71-72.

אנו נופלים מעמים אחרים במספרנו, בפיזורנו, אבל אין עם בעולם עולה עלינו בסגולות האינטלקטואליות, ואין אנו מפגרים בשדה המחקר והמדע. עד עכשיו פיזרנו אוצרותינו הרוחניים בנכר, ועזרנו לעמים אחרים בהישגים המדעיים הגדולים של המאה התשע-עשרה והעשרים בפיזיקה, כימיה, מתמטיקה, ביולוגיה וטכנולוגיה. אין כל סיבה להניח שהגאון המדעי היהודי יפרח וישגשג בארץ מולדתו פחות מאשר בארצות נכר. להיפך, החירות החדשה שתאפוף את האדם הישראלי במדינתו, השלמות הנפשית אשר ינחל בתוך חברת בני-עמו, הכוח אשר יינק מאדמת-המולדת והעידוד הנאמן אשר יקבל מהסביבה שתתגאה בו – כל אלה יצמיחו כנפים למדע הישראלי ויעלו אותו מעלה מעלה.

בהילחם ישראל, עמ' 236.

תקומת ישראל, בנין ארץ הרוסה, פיתוח משק שיקלוט המוני עולים, הבטחת עצמאות כלכלית אשר בלעדיה לא תיתכן כל עצמאות מדינית ובטחון ישראל – כל אלה מותנים בטיפוח מכסימלי של המדע בישראל גם הצרוף וגם השימושי, ולא נוכל להסתפק ביש – אלא עלינו להעשיר את המדע למען נצל כל האפשרויות הגנוזות – באנרגיה השמשית, האטומית. בכוחות הגנוזים בים, באוצרות הספונים בחיק האדמה ומימיה, – לפיתוחה של ישראל, לחיזוק בטחונה ולקרב עצמאותה הכלכלית. אין בדעתי להגיד בזאת כי יש לראות במדע אך ורק קרדום לחפור בשטח השימושי. המדע והמחקר הצרוף שאין תועלתו המעשית בצדו – אינו פחות חשוב מהמדע השימושי המביא תועלת לחקלאות, לחרושת, לבנין, לבריאות, לבטחון וכדומה. ואולם המדע והמחקר הצרוף הם ראשונים במדרגה כי לא על הלחם לברו יחיה האדם.

ש.ם.

משימות מדעיות לפיתוח ארץ

זיקוק מי הים

הבעיה הגדולה של אספקת מים למרחבי הדרום והנגב – היא בכיוון הזיקוק של מִי־הים מהמלחים. המשימה הגדולה שעל המדע העברי למלא הוא גילוי תהליך זול ומעשי לזיקוק מִי־הים, שאפשר יהיה להרוות בהם האדמות הצחיחות בנגב. בארצות הברית של אמריקה העשירה בנהרות אדירים ובאגמים רחבי־ידים נעשים זה שנים מחקרים וניסויים לזיקוק מִי־הים, למען אפשר השקאת המדבריות שבמערב־אמריקה. אנו זקוקים, הרבה יותר מארצות הברית, למקור חדש ולא־אכזב של מִי־השקאה, ולא ייבצר מאנשי המדע והטכנולוגים שלנו, אם יקדישו לכך מיטב מחקריהם ויקבלו לשם־כך כל הסיוע מצד המדינה, – למצוא תהליך זול להתפלת מִי־הים. השקאת השממה במי־ים מזוקקים תיראה היום לרבים כהזיה, אולם פחות מכל מדינה אחרת צריכה ישראל לחשוש ל"הזיות" העשויות לשנות סדרי־בראשית בכוח החזון והמדע וכושר־חלוצי. כל היש בארץ זו הוא פרי "הזיות" שנתממשו בכוח החוט המשולש של חזון, מדע וכושר־חלוצי.

זיקוק מִי־הים בתהליך זול היא חיוני – לא רק לישראל אלא לעולם כולו. מאות מיליונים של תושבי היבשת הגדולה שבה אנו חיים – סובלים מחוסר מזון, אולם לפי־שעה רק חלק קטן של כדור הארץ מעובד. באסיה, באפריקה וגם באמריקה יש מדבריות עצומים אשר אם יימצאו להם מים להשקאה, הם עשויים להכפיל ולשלוש יכול כדור הארץ ולספק מזון בשפע לעשרות מיליוני בני־אדם. אם ישראל תצליח להתפיל מִי־הים – תביא ברכה גדולה לכל המין האנושי, והדבר לא ייבצר מהמדע הישראלי. המדע מקורו בשנים: בכושרו היוצר של המוח האנושי, ובצרכים החיוניים של החברה. אין המוח האנושי מתיגע בכל יכולתו אלא מתוך לחץ צרכי החברה. בלי לחץ זה הוא משקיע מרצו בענינים אחרים. שני הגורמים המניעים את מדע המים מצויים בישראל במידה לא פחותה מאשר בכל ארץ אחרת. המוח היהודי אינו נופל בטיבו ממוחו של כל בן עם אחר. הצורך במקורות מים נוספים הוא לא רק חיוני, אלא גורלי בשביל ישראל. ואסור לנו להירתע מהחידוש ומהקושי שברעיון לנצל מִי־הים לשם השקאה.

בעיות הכוח

בעיית הכוח – חשיבותה גדולה אף מזו של בעיית המים. ניצול המים – בכל צורותיו, זקוק לכוח. אבל לא רק ניצול המים. ככל שמתעשרת תרבות האדם וצרכיו מתרבים – הולך וגדל הצורך בכוח ואנרגיה. האדם הפרימיטיבי היה צורך עד 3000 קלוריות – באוכלו מזונות שהכין לו הטבע. לאחר שלמד האדם להשתמש באש ולביית בהמות וחיות מסוימות – נזקק לעשרת-אלפים קלוריות ליום, כדי הפקת מזון גם לבעלי החיים שלו. שכלול הטכניקה וייצור מכונות הגדילו הצריכה היומית באנרגיה. אם נקח בחשבון המכונות, המטוסים, הרכבות וכלי-המאור ונחלק אותם למספר גולגולות, נמצא שבארצות הברית צורך האדם בממוצע מאה וששים אלף קלוריות אנרגיה ליום.

אם אנו רוצים לקיים בארץ רמה תרבותית גבוהה – ועלינו לשאוף לכך שהרמה התרבותית בישראל לא תהיה נמוכה מזו של כל ארץ אחרת – עלינו לדאוג ליצירת מקורות-כוח שיספקו לנו כל האנרגיה הדרושה לאדם, לבהמה ולדומם, כלי-תחבורה ביבשה, באוויר ובים, מכשירי-מאור וקשר ומכונות לכל ענפי המשק, ולכל צרכי החינוך והתרבות.

אנשי המדע שלנו נתבעים לא רק להמשיך בלימודים ובמחקרים שטיפלו בהם בחוץ-לארץ, אלא עליהם להשקיע מרצם המדעי והמחקרי באותן הבעיות שטבע ארצנו וצרכי קיומנו הציגו לפנינו במיוחד עם תקומת ישראל.

אנרגיה אטומית

אנו עומדים ערב אחת המהפכות הגדולות ביותר בתולדות האדם ושלטונו בטבע; אנו עומדים בפני תקופת האנרגיה האטומית. אם כי עדיין מקורות-הכוח העיקריים בארצות המפותחות ביותר הם פחם, נפט וחשמל, הרי אין-ספק שבעוד שנים מעטות ירתום האדם את הכוח המופלא והאדיר האצור באטום הבלתי נראה לעין לצרכי תעשייה, חקלאות ותחבורה, כשם שהוא כבר מנצל אותו לצרכי מלחמה. ואם כי ארצנו בדרך-כלל דלה באוצרות טבעיים – ולא כל מה שספון בחיק אדמתנו כבר ידוע לנו במידה מלאה, – הרי השימוש באנרגיה אטומית מותנה בראש ובראשונה בכושרו של המכשיר הביולוגי-הפסיכולוגי, הנקרא מוח-אנושי, ומכשיר זה העומד ברשותנו אינו נופל בטיבו וביכולתו מזה העומד ברשות העמים העשירים והמפותחים ביותר.

אנרגיה שמשית

זמן קצר אחרי תום מלחמת-הקוממיות הוקמה בישראל מועצה מדעית ונוסדה ועדה לאנרגיה אטומית, והיא מטפלת במלאכה זו לא בלי כשרון ולא בלי הצלחה. ועדה זו הגיעה לידי הסכם עם הממשלה הצרפתית והבריטית על ייצור מיס-כבדים, שהם אחד האלמנטים הדרושים לפיתוח אנרגיה אטומית. המייצרים הראשיים של מיס-כבדים עכשיו הן נורבגיה וארצות הברית. שיש להן חשמל זול. אנשי המדע הצעירים שלנו כבר גילו סוד יצירת המיס-הכבדים, אם כי אנו רחוקים עדיין מייצורם בכמויות ניכרות. החומר העיקרי הדרוש ליצירת אנרגיה-אטומית – הוא אוראניום וטוריום. ואם כי אין האוראניום מצוי בישראל בכמויות מרובות (במידה שהדבר ידוע לנו כיום) כבקונגו-הבלגית או בארצות מספר אחרות העשירות באוראניום – אין חומר יקר זה נעדר בארץ, ואנו מסוגלים להקים כורים אטומיים, כי יש לנו שני הנתונים הדרושים לכך – אוראניום ומיס-כבדים, אם כי הפקתם וייצורם ידרשו מאיתנו מאמצים לא-מעטים ולא במהרה נגיע למחזור-הפצנו זה, אולם שומה עלינו לגייס כוח-אדם – לחנך פיזיקאים וטכנולוגים באיכות הדרושה ובכמות המספיקה ולנצל החומרים הגולמיים ההכרחיים, למען נוכל בעשר השנים הקרובות להגיע לידי ייצור אנרגיה אטומית, אשר תפתח אופקים חדשים להתפתחותנו הכלכלית בכלל ולהפרחת הנגב בפרט.

בגילוי המהפכני של אלברט איינשטיין על זהות החומר והאנרגיה ובחשיפת המיבנה המורכב של האטום, ניתנו בידי אדם אוצרות-כוח לא משוערים. כיבוש מופלא זה לא יישאר נחלת המעצמות הגדולות בלבד והרחבת שיתוף-הפעולה בין אנשי המדע במחקר האטומי בעולם הוא סימן טוב לדורנו, ומה שעשו איינשטיין, אופנהיימר וטלר – שלושתם יהודים – לארצות הברית, לא ייבצר מאנשי-המדע בישראל לעשות לעמם.

האנרגיה האטומית אינה מקור-הכוח שעתיד להאדיר יכולתו של אדם במידה לא-משוערת. מקור האנרגיה העצום והאדיר ביותר בעולמנו, – המקור שממנו ניזון כל חי וצמח ורק שמץ מנהו מנוצל עד היום על ידי המין האנושי, – הוא השמש, המשפיע עלינו יום יום כמויות אסטרונומיות של אנרגיה ההולכת לאיבוד. מומחים חישבו ומצאו, כי האנרגיה השמשית המגיעה לכדור הארץ במשך שלושה ימים שווה לכמות אנרגיה שאפשר להפיק משריפת כל אוצרות הפחם, הנפט, הגז הטבעי, הכבול וכל היערות שעל פני האדמה.

ודווקא הנגב הוא חבל-הארץ המבורך ביותר באנרגיה זו, כי מעטים כאן ימי עננים וגשם, וכמעט כל ימות השנה מקרינה אלינו השמש עצמתה הכבירה. עד עכשיו נוצל משפעת אנרגיה זו רק כטיפה מן הים – על ידי הצמחים שאנו מגדלים, שסוד גידולם אינו אלא ספיגת אנרגיה שמשית בתהליך שקוראים לו פוטוסינתסיס. פחות מכל נהנה הנגב בימינו מספיגת קרני-השמש על ידי צמחים, אולם אפשר להפוך אנרגיה זו לכוח מפעיל, דינאמי וחשמלי; וגם לאחר שיכלו כל אוצרות אוראניום וטוריום מעל פני האדמה – האנרגיה השמשית תוסיף לזרום אלינו כמעט לאין-קץ, ועל אנשי המדע והטכנולוגים לגלות המכשירים היעילים אשר יספגו, ולו מעט מן המעט, מאנרגיה אדירה זו ויפעילו אותה לצרכים הגדלים ומרובים של

משקנו המסועף. אין זה מן הנמנע כי בכוח השמש נוכל לזקק מִי־הים ולהכשירם להשקאת השממה הרבה בדרום ובנגב.

השימוש בכוח אטומי, באנרגיה השמשית, הפעלת כוח חשמלי מהרוחות ומגלי־הים; ניצול האוצרות הטבעיים המרובים בים־המלח; בלימת השטפונות הזורמים לשווא לימים ואיגומם לצרכי שתייה והשקיה וכל שאר מפעלי הפיתוח הנדרשים מאיתנו; גילוי מכרות מתכת, שחם, שיש, ודומיהם, – הם ענין לפיזיקאים, לגיאולוגים, לכימאים ולמהנדסים. אולם האנרגיה הספונה בטבע – בחיק האדמה, באשרות מים, באטום ובשמש – לא תספיק לנו אם לא נדע להפעיל האנרגיה היקרה מהכל, – האנרגיה המוסרית־הרוחנית הספונה באדם, בנבכי הוויתו האלוהית, המסתורית שאין יודע פשרה וסודה, אבל כל איש מכיר קיומה, כוחה, עוצמתה, פעולתה והשפעתה, אנרגיה מופלאה זו נתגלתה בנו כאשר לא נתגלתה אולי בשום קיבוץ אנושי אחר, גם בעוצמתה המוסרית וגם בעוצמתה האינטלקטואלית, ורק בכוח אנרגיה זו קם פלא קיומנו בגולה במשך אלפים שנה ונתחולל פלא תקומתנו בימים אלה, ונעשו בארץ הקטנה הזאת – על ידי אבותינו בימ־קדם ועל ידי צעירינו בדורנו אנו – מעשים שאין דומה להם בהיסטוריה האנושית.

לא הטבע, אשר לא נשתנה במשך מיליוני שנים, כי אם רוח האדם, העולה מעלה מעלה, שינה פני כדור הארץ. בכוח מחשבתו ובעוז נפשו משתלט האדם על הטבע, מגלה סודותיו ומשעבדו לצרכיו החומריים והרוחניים. ואין בכל ההיסטוריה האנושית גילוי יותר אדיר של כוחות־הנפש לעמוד בפני קשיים, מכשולים, פורעניות, סכנות, – מזה שהופיע בתולדות העם היהודי מראשיתו בימי האבות ועד היום הזה.

דרומה, 1956, **חזון ודרך**,
כרך חמישי, עמ' 305–306.

רפואה

המשימות ההיסטוריות הכבירות המוטלות עלינו – הפרחת השממה ובנין המשק החקלאי והחרשת, כיבוש הים והאוויר, קיבוץ גלויות ומיזוגן, עיצוב אומתנו המחודשת כאומה יוצרת, מתקדמת, בת־חורין, שתגלם תקוות האנושות בדורנו – ידרשו דור בריא, חזק, חסון בגופו וברוחו, דור שיוכל להתגבר על כל קושי ומפגע בכוח שריריו, ביכולתו השכלית ובעוז־רוחו המוסרי.

מדע הרפואה בישראל לא יצטמצם בריפוי חולים ובסעד לנגועים – אלא בחיסון גופו של הדור החדש, בעקירת שרשי המחלה והפגעים וביצירת תנאים לבריאות גופנית ונפשית לכל בני העם, איש ואשה, לכל גיליהם, בכל העדות והשבטים. והמדע בישראל יצייד את החקלאי, הספן, הטייס, הדייג, החרשתן, הבנאי, החייל, המורה – בכל כיבושי־המדע הפיזיים,

הביולוגיים, הפסיכולוגיים והסוציאליים, למען יעשה כל אחד את עבודתו במכסימום הפריזון והיעילות והחריצות, לא לטובת יחידים ומעטים, אלא לטובת הכלל והציבור. כי רק אם נדע לעבוד וליצור ולפעול כמעולים וכמתוקנים בעמים, לא נרפה ממאמצים גם לעלות עליהם, – רק אז נבצע את השליחות ההיסטורית המוטלת עלינו.

לפתיחת הפקולטה לרפואה בירושלים, 1949,

חזון ודרך, כרך ראשון, עמ' 147.

ספרות רפואית עברית

נדרש מרופאי ישראל בארצם המשוחררת: גאולת הספרות הרפואית העברית מכל הדורות, שמונחת בקרן זוית במוזיאונים ובספריות בנכר.

אין הספרות העברית במקצוע זה יכולה אולי להתחרות בקדמותה עם הספרות המצרית. אם-כי אין כל ספק שעוד בתקופת הבית הראשון היתה חכמת הרפואה נפוצה בישראל, ויתכן שספרות הרפואה העברית קדמה לספרות יוון. משנה עתיקה מספרת שהמלך חזקיהו גנז ספר הרפואה, והודו לו החכמים, כי יותר מדי סמך הציבור על ספרים אלה. אולם קיימים מאות כתבי-יד עבריים בכל מקצועות הרפואה והתרופות והסמים, שרק מעט מזעיר נתפרסם עד היום, כתבי-יד שנתחברו מלפני 1400 או 1300 שנה ואילך. ודאי, איש לא ילמד היום חכמת הרפואה מספרי אסף הרופא, שבתי דונולו, יצחק בן שלמה הישראלי או הרמב"ם – אם להזכיר רק שמות ארבעת הראשונים והגדולים – כשם שלא ילמד זאת מספרי היפוקרטס וגלינוס, וכשם שלא ילמד ביולוגיה מספרי אריסטו ותיאופרסטוס.

אבל אין רופא עברי ואין משכיל עברי פטור מידיעת השתלשלות התורה הרפואית בישראל – ומה עשו חכמי ישראל בתקופות שונות למען הפצת הרפואה והאדרתה. כל זמן שעם ישראל היה כולו בגלות גלתה גם חכמת ישראל. עם קום מדינתנו הגיעה שעתה של חכמת ישראל שבכל הדורות להגאל.

ממשלת ישראל החליטה לצלם כל כתבי-יד העברים הנפוצים במוזיאונים ובספריות שבכל העולם ולרכז אותם בירושלים – למען יהיו לעיני חכמי-ישראל בארצם.

צילומם ואיסופם של כתבי-יד העברים – זהו רק צעד ראשון בגאולת חכמת-ישראל. עיבוד החומר העשיר הזה ופירסומו – זהו עניינם של עובדי-המדע ומכוני המדע. ונדמה לי שזוהי חובת כבוד של רופאי ישראל לגאול ולפרסם כתבי-יד העברים בכל מקצועות הרפואה, מאסף הרופא ועד התקופה האחרונה.

הרפואה העברית, 1950, **חזון ודרך**,

כרך שני, עמ' 226-227.

דורנו והנוער

דורנו

איני יודע אף דור אחד בישראל – מימי אבותינו הקדמונים ועד היום הזה, שיהיה עמוס אחריות היסטורית כה כבדה בפני עתידה של אומתנו – כדורנו זה. על דורנו לראות את המחר.

שלוש חזיתות, 1949, **חזון ודרך**,
כרך ראשון, עמ' 92.

דורנו זכה למה שציפו והתגעגעו ונכספו עשרות דורות בישראל, לעצמאות ממלכתית, ואין זכות גדולה מזו בתולדות ישראל. אבל זכות זו כרוכה ומותנה בחובה שאינה קטנה ממנה. כדור אחרון לשעבוד וראשון לגאולה מוטלת עלינו אחריות שלא היתה כמוה זה מאות בשנים.

ליזמה בונה, 1949, כרך ראשון, עמ' 255.

דורנו זה אחראי בפני כל הדורות הבאים, הדברים שייחתכו בדורנו יקבעו גורל דורות רבים בישראל.

חוק שירות בטחון, תשי"א, 1951, **חזון ודרך**,
כרך שלישי, עמ' 84.

דורנו זכה לשיא התקומה היהודית, אולם דורנו היה גם עד לשיא החורבן היהודי. בעשרות השנים האחרונות ניתכו על עמנו מהלומות אנושות כאשר לא ידענו מאז החורבן.

המדינה והתנועה הציונית, 1951, **חזון ודרך**,
כרך שלישי, עמ' 197.

ההיסטוריה בחרה בדורנו זה לבצע חזון התקומה והגאולה של כל הדורות – אל נכזיב.

ליום העצמאות, 1952, **חזון ודרך**,

כרך שלישי, עמ' 13.

הזכויות הגדולות שדורנו זכה להן – מטילות עליו חובות מקבילות. וההיסטוריה תחתום על מגילת־נצחוננו אם כל אחד מאיתנו יחרות על לוח־לבו מגילת החובות: שמירת החוק, תשלום מסים ביושר, הגינות וסובלנות כלפי הזולת, עבודה תמה, עזרה הדדית, התנדבות חלוצית, אהבת ישראל, אחווה אנושית. יעשה כל אחד באמונה, במידת יכולתו, חובתו כאדם, כיהודי, כאזרח במדינה. ממעצב דמות האומה והמולדת, כשותף ליצירה גואלת־עם ומעלה־אדם – ושם ישראל יתגדל ויתעלה.

דבר־פרידה לעם, 1953, **חזון ודרך**,

כרך חמישי, עמ' 17.

בחיי יצירה וגבורה, ממאבק מבורך באיתני הטבע בערכות־הנגב, במרומי הגליל ובמבואות־ירושלים, יתעלה דורנו, בחירה־דורות בישראל. לפיסגה של חלוציות יוצרת וגואלת.

שם.

עצמאות ישראל, שדורנו זכה לבצע התחלתה, היא האחריות הכבדה והקשה ביותר שאיזה דור בישראל קיבל על עצמו.

הרפואה היהודית, 1950, **חזון ודרך**,

כרך שני, עמ' 223.

אנו חיים באחת התקופות המסוערות ביותר בהיסטוריה האנושית. כל מי שינסה להעמיד את הסכסוך העולמי על ציר אחד: קפיטליסט מול סוציאליסט, עריצות נגד חירות, דמוקראטיה נגד דיקטאטורה, שחרור לאומי נגד אימפריאליסט, יחטיא את האמת. יש סכסוכים משולבים ומנוגדים ואין שום צד בסכסוך ממצה כל הטוב והצד השני אינו מרכז כל הרע. הערבוביה הגדולה של אור וחושך, שבכל אחד מהצדדים המתחרים מכבירה על הבנה נכונה של המציאות הבינלאומית. ויש עוד קושי גדול: נסתלפה הלשון בימינו במטרות פוליטיות. אמנות התרמית הפוליטית לא היתה אף פעם כל כך משוכללת כמו בימינו אלה. לשם אחיזת־עיניים משתמשים בלשון סג־נהור. השמות המקובלים המגדירים שיטות חברתיות ומדיניות – הפכו עורם, ואין עוד כל התאמה בין הסיסמא לבין תכנה האמיתי. למשטר עריצות קוראים בימינו דמוקראטיה ולכיבוש־ארצות ודיכוי עמים בשם שחרור לאומי.

ויש להזהר מעוד טעות אחת המטופחת בימינו אלה על ידי כוחות אדירים: אין לקבל בשום אופן חלוקת העולם, העמים והאנשים לשני סוגים בלבד: סוג אחד כולו לבן, טוב וישר;

וסוג שני – כולו שחור, רע ומושחת. חלוקה זו היא ההיפך מהאמת. אין אף משטר אחד בעולם שאפשר להגיד עליו: כזה ראה וקדש. ואין אף ארץ אחת, אפילו זו המלאה חטאים כרימון, שאין בה משהו טוב וחיובי.

במצב של בלבול וטירוף זה אורבת למחשבה סכנת הפשטנות, הלכידה במשחק סיסמאות, ההסתנוורות על ידי אורות כוזבים ומלאכותיים.

בעולם זה שהוא כולו מבולבל ומבלבל, מותעה ומתעה, יש רק נקודת משען בטוחה אחת: להיות נאמנים לעצמנו, לצרכינו ולמאוינו, לעברנו ולעתידנו; עלינו לראות הדברים בעיני עצמנו, לחשוב בשכלנו, לשקול ולבחון במצפוננו; בקיצור: להיות עצמאיים במחשבתנו וברוחנו ובמוסרנו.

על הנוער, 1952, **חזון ודרך**, כרך רביעי, עמ' 101.

על דורנו הועמס העול הכבד לתקן מעוות של דורות ולהקים מסד לדורות הבאים.

לוועידת עובדי המדינה, 1953, **חזון ודרך**,

כרך רביעי, עמ' 186.

אם כי מוזר ותמוה הדבר, אבל טבעי הוא מאין כמוהו, כי דורנו זה דור אחרון לשעבוד וראשון לגאולה, העושה מלאכת המדינה, אינו יודע ואינו מעריך במידה מספיקה – גדלה, היקפה וערכה של המלאכה ההיסטורית אשר הוא עושה, באשר כל אחד מצומצם בפינתו הקטנה ושקוע בדאגות יום-יום, לעתים דאגות קשות ומפרכות, ונושא, לא תמיד ברצון ובהתלהבות, בעול המוטל עליו מטעם המדינה למען בטחון ישראל, קליטת העולים, פיתוח הארץ ושירות-הכלל; ורק מסתכלים רחוקים, מבני-ברית ומשאינם בני-ברית, הבאים אלינו מזמן-לזמן לראות במעשינו, עומדים משתאים ונפעמים למראה יצירה אדירה וענפה המבוצעת בכל פינות הארץ, ולמראה התמורה הגדולה והמבורכת המתחוללת במהירות מפליאה בשבטי-ישראל, שרק לפני זמן קצר עלו ארצה מתוך גלות מרודה, עניה ומדוכאה, ללא הון וללא חינוך וללא הרגלי עבודה ותרבות, – והם נהפכים פה לכוח יוצר ופורה, כמובן – לא בלי חבלי-ההסתגלות קשים וגם לא בלי כישלונות פה ושם.

ואין בן-דורנו אולי מסוגל לספר כראוי פרשת החומש הראשון למדינת ישראל על כל עלילות הגבורה והנצחון, על כל הכיבושים וההישגים וגם על התלאות והתקלות.

וגם אולי אין זה מן הראוי לדורנו להביט יותר מדי מאחוריו ולעסוק בדברים שנעשו וקרו תמול-ששום. מלאכתנו היא עדיין בראשיתה, ועלינו להפנות מבטנו לבאות, למחר, ועלינו לחשל רצוננו לקראת מבחנים ומשימות הצפויים לנו בעתיד.

ליום העצמאות החמישי, 1953, **חזון ודרך**,

כרך רביעי, עמ' 207-208.

המשימה של דורנו לא תבוצע בלי יזמה חלוצית של טובי הכוחות בנוער ובעם.

העליה השניה והנוער בימינו, 1954, **חזון ודרך**,

כרך חמישי, עמ' 205.

דורנו מצווה לחרות על לוח לבו אמיתות אכזריות וגורליות :

או שנהיה עם אחד – או לא נהיה כלל.

או שנישב הארץ – או שנאבד אותה.

השליחות והמפעל, 1954, **חזון ודרך**,

כרך חמישי, עמ' 232.

נוער

זיכרונות עבר, געגועי מולדת, תקוות דורות, תמרורי גולה, חיי בלימה, אימת כליון, משטמה ובוז, מאוויי יצירה, חזון־תקומה – כל אלה חברו יחד בנשמת הנוער היהודי ויצקו בלבו גבורת־רצון ועוז אמונה, כי יש לאל ידו להתחיל מבראשית ולחדש נעורי עם בלה וארץ חרבה – ויהיו לכובשי אדמה.

לקראת הים, 1932, **משמרות**, עמ' קמ.

יש לנו הרבה דברים יקרים בארץ: יש לנו ארץ יפה, ים תכלתי אוויר־מרפא, משקים ומוסדות, אך כל אלה לא ישוו לנכס היקר ביותר שבו נתברכנו – לנוער היהודי. נוער זה – הוא עתיד האומה.

אינני מאמין שנוער זה חלקו מובחר, מיוחס, חלוצי, וחלקו גרוע, נחות־דרגה וקלוקל. אינני מאמין, שיוצאי ארץ זו הם טובים, ויוצאי ארץ אחרת – רעים. אינני מאמין שבני חוג זה מעולים ובני חוג שני – פסולים. אני כופר כפירה גמורה בכל ההבחנות הללו.

שם.

אינני יודע שום מקום בעולם המבורך בנוער כזה שלנו, ואנחנו הוותיקים איננו רשאים להחניק כוח זה על ידי האבטוריטה שלנו.

חלוציות, מאבק, מדינה, 1946, **במערכה**,

כרך חמישי, עמ' 84.

אין זו הצטיינות אישית להיות צעיר – אי־אפשר להיות זקן מבלי היות צעיר תחילה – ולא מגיע לנוער פרס מיוחד על היותו נוער. אבל התנועה זקוקה לרעננות ולעוז של הנוער, כשם

שהיא זקוקה לניסיון ולתבונת החיים של הקשישים. ויש להפעיל את הנוער ולהטיל עליו אחריות.

אחדות ועצמאות, 1946, **במערכה**,

כרך חמישי, עמ' 107.

לא נהיה נאמנים להיסטוריה הגדולה של אומתנו אם לא ניתן לנוער שלנו את החזון הגדול של נביאינו.

מהפכת הרוח, 1949, **חזון ודרך**, כרך ראשון, עמ' 40.

רק מתוך גילוי ועירוי היכולת החלוצית של הנוער והתנדבותו הנאמנה לכל תפקידי המדינה ומשימותיה – תבצע המדינה יעודה ההיסטורי בהגשמת חזון אחרית הימים.

בכוח החזון והרצון החלוצי, 1949, **חזון ודרך**,

כרך ראשון, עמ' 268.

לקראת העתיד שנפתח לנו עם קום המדינה אנו זקוקים להתישבות הכוללת בתוכה גם חקלאות וגם חרושת, גם דיג וגם ספנות, גם תחבורה יבשתית וגם תחבורה אווירית, גם אזרחים וגם אנשי צבא; התישבות המטפחת בתוכה גם יגיע־כפים וגם כיבושי המדע וערכי התרבות. ולא יבצר הדבר מאיתנו – אם הנוער יעזו ויעפיל ויאדיר המעשים שלמד מקודמיו ולא ירתע מתנופה חלוצית אשר לא הסכנו לה עד עתה – וידגול בעוז רוחו לעשות החזון למציאות.

אתם בני הנוער – אל תסתפקו במועט: תעזו לבצע החזון הגדול במלואו.

שם, עמ' 296.

אין עם אחד בעולם ואין תקופה אחרת בתולדותינו שבהם יש למצוא נוער יותר מוכשר, מחונן ורב־פעלים מהנוער שיש לנו.

נוער זה עמד בשני מבחנים העליונים – במבחן העשיה המשקית ובמבחן ההגנה והמלחמה. כשרו של נוער זה בעבודת השדה, בחרושת, בספנות, בתעופה, ובכל שאר המלאכות: כשרו בלימודים, במחקר, במדע, בארגון, בספרות, בשירה, באמנות, במשחק – לא היה כדוגמתו אף פעם בנוער עברי בשום תקופה ובשום ארץ.

על הנוער בישראל, 1952, **חזון ודרך**,

כרך רביעי, עמ' 71.

נבטח בנוער שלנו – הוא לא יכזיב.

חוק שירות בטחון תשי"ב, 1952, **חזון ודרך**,

כרך רביעי, עמ' 95.

עצמאות המחשבה צמודה לרעיון העצמאות והגאולה האנושית והיהודית של עמנו; ראייה אכזרית של המציאות וקשייה, גם במדינה, גם בעם וגם בעולם; רצון נאמן ומתמיד להגשמה חלוצית – אלה הם שלושת היסודות שעליהם נחנך הנוער.

על הנוער, 1952, **חזון ודרך**, כרך רביעי, עמ' 102.

נתברכנו בנוער מופלא ורב־תושיה, מחונן ונאמן. הוא עמד במבחן כפול, במבחן עבודה ויציירה ובמבחן מאבק ומלחמה. ובנוער זה, לא בנוער של עדה זו או אחרת – לא בנוער של ילידי הארץ או של העולים, אלא בנוער של עם ישראל כולו, גנוזים כוחות אדירים שרק שמץ מהם נתגלו עד היום במעשה אשר עשינו, ובת־קולה של ההיסטוריה היהודית קוראת לנוער בישראל להחליץ – למען הפרחת שממה, למען כיבוש ים ואוויר, איתני־טבע ואוצרותיו, למען חדש נעורי ארץ ואומה עתיקה ולמען עצב חברה חדשה שתהיה לאור־גויים.

ליום העצמאות החמישי, 1953, **חזון ודרך**,

כרך רביעי, עמ' 212.

הנוער בימינו יעצב דמות האדם מישראל – על ידי חיי מופת.

קאריירה או שליחות, 1954, **חזון ודרך**,

כרך חמישי, עמ' 211.

דמות האדם בישראל פירושה קודם כול – דמות הנוער בישראל, יכולתו היוצרת, יוזמתו החלוצית, נאמנותו לשליחות שהטילה עליו ההיסטוריה בדורנו. נוער קארייריסטי, שעניינו לבצע, לחיים ריקים, לרווחים קלים, לקיום פאראסיטי – נוער כזה יהווה הנשק הסודי של אויבינו, בו יכריעו בנקל את עם ישראל.

שם, עמ' 209.

הנוער שקם בדור הזה ספק אם קם אי־פעם בעם היהודי. אין דבר שיבצר מנוער זה לבצע אם רק המדינה והעם יאירו לו את הדרך וישאו ברמה תוחלת הדורות.

דבר, 26.6.57.

אין ספק שצפונים מעינות חלוציים גם בקרב הנוער היהודי בארצות הברית ובשאר ארצות הרווחה והחופש – הרי לא מצאנו עדיין מסילות ללבבות נוער זה: ההסתדרות הציונית מתפרנסת מפירות העבר ואינה מסוגלת למשוך אליה הנוער היהודי בגולה. **ושומה עלינו בשורה הראשונה להבקיע דרך לנוער הישראלי**, שגנוזים בו כוחות אדירים, אשר רק מקצתם נתגלו עד עכשיו בצבא־הגנה לישראל וכישובי הספר והנגב. ויש רק אמצעי אחד לעורר כוחות חלוציים נרדמים – והאמצעי הוא – **מפעל חלוצי, החלוציות היא צבת בצבת**

עשויה, בנידון זה דומה החלוציות לגבורה צבאית, כשם שהמפקד הנועז, המסתער בראש פקודיו על האויב – מעורר בלב חייליו רגש הגבורה החבוי בכל איש, כך מעורר המופת החלוצי כוחות חלוציים נדרמים.

חזון גדול, מלווה מעשים חלוציים נועזים – יכבוש את הנוער בארץ ובגולה.

דבר לעצמנו, **דבר**, 25.10.57.

הבעיה הפנימית של תנועתנו – היא בעית הנוער הגדל בארץ. אין לפרש דברים אלה, כאילו יש להתייחס לגמרי מהנוער בארצות הברית, באמריקה הלטינית, במערב אירופה, בדרום אפריקה ובארצות האיסלם. אני גם רחוק מייאוש מהנוער היהודי שבארצות מזרח-אירופה, כלומר מהנוער שבגוש הסוביטי. ההיסטוריה היהודית בארצות אלה עדיין לא אמרה מלתה האחרונה. אין אנו שליטים על כל הגורמים העלולים להשפיע על היהדות בארצות אלה, – יש גורמים עולמיים שאין לנו כמעט כל השפעה עליהם, אבל זוהי הנחה מוטעית וחסרת-שחר לחשוב, שאין אנו מהווים בעצמנו גורם חשוב לגבי יהדות העולם.

שם.

אנו מקימים דור צעיר שנולד ומתחנך בתנאים אשר לא התחנך בהם אף דור יהודי אחד, לא בגולה ולא בארץ, אף לא שלושת הדורות אשר הניחו יסוד למדינה.

בדור צעיר זה נתגלו תכונות וסגולות מופלאות אשר לא ידענו עד כה, וחלק מהנוער הזה הוא תפארת האדם, ספק אם אפשר למצוא דוגמתו באיזה ארץ שהיא. חלק מהנוער הזה ניתק מכל המסורת ולא ספג ערכי המהפכה היוצרת של דורנו ונתרוקן מכל תוכן, יש גם חלק פרוץ לשמצה.

על העיתונות, **מעריב**, 14.2.58.

לא בשמות ובמונחים שצמחו וקמלו, אלא בערכים חיים, היונקים ממקור עתיק לא אכזב וצמודים למציאות החיה והמשתנה – עלינו לחנך הדור החדש, מילידי הארץ ומהעלייה החדשה, אם אנו רוצים להשריש אותם במורשת עברנו הגדול ולהכשירם ליעודי העתיד נושא פדות וגאולה.

מונחים וערכים, 1957, **חזות** ג', עמ' 9.

אין צורך להוכיח לדור הגדל בישראל הצורך במדינה יהודית. הוא רוצה לדעת כיצד לבנות המדינה, לקיימה, לחזקה ולגדלה ולעצב דמותה. אין להסביר לו ההכרח של שיבה לציון. הוא מתחבט בבעיה כיצד למשוך עולים, לקלוט אותם ולמזג הגלויות המתכנסות במולדת. אין להטיף לו החשיבות של ידיעת הלשון העברית ולימודה. זוהי לשונו הטבעית מלידה ומבטן. הוא ישתוקק לרשת כל אוצרות הרוח האנושי בלשון העברית שהיא לשון אמו.

אין לשכנע אותו כי אין הוא יושב בתוך עמו. הוא זקוק להבנת הקשר עם יהדות התפוצות ולהכרת האחדות של העם היהודי לדורותיו ולמושבותיו, כי היהודי הישראלי מן ההכרח שיהיה שונה ממה שהיה לפני קום המדינה, שונותו מיהודי הגולה תלך ותגדל עם התעצמות המדינה וגידולה.

שם.

חברה חדשה והאדם היהודי בישראל

חברה חדשה

אנו מקימים חברה יהודית חדשה, מתוקנת, מיוסדת על ערכים תרבותיים, רוחניים, מדעיים, אמנותיים ממדרגה גבוהה. האקטיביות המדעית, האמנותית והרוחנית של ישובנו אינה נופלת אולי מהישובים עשירי-התרבות בעולם, ואיני יודע אם באיזו ארץ שהיא מוציאים יותר ספרים. מקוריים ומתורגמים, מאשר מוציא ישובנו – באורח יחסי.

דבר ישראל בארצו, 1946, **במערכה**,

כרך חמישי, עמ' 61.

בבנין הארץ לא יכולנו להמלט מהניגודים והליקויים של המשטר הכלכלי השליט בימינו בעולם. אולם לא לשווא התאבקנו מאות בשנים לקיים את צלמנו היהודי אשר נוצר בארץ-מכורתנו, במקום שהנביאים ציוו לאנושות את החזון הגדול, אשר לא קם עדיין, על אחווה אנושית וצדק חברתי, אהבת-רע ושלוש עמים. בלי שפך-דמים, בלי כפייה ושלטון, מתוך קביעה חפשית ומאמץ מוסרי, ובעזרת התנועה הציונית וברכתה, יצרו חלוצינו-בוינינו צורת-חיים חדשה בקבוצות ובמושבים, בנויה על עבודה יוצרת בת-חורין, קרקע הלאום, עזרה ואחריות הדדית, שוויון ושיתוף, שיש עמה גם מבנה סוציאלי משוכלל וגם מסד כלכלי איתן – צירוף אידיאלי שלא נמצא עדיין בשום ארץ אחרת.

טיפוס חדש זה של חברה עובדת עמד במבחן הזמן, ומאז הוקם, שש שנים לפני מלחמת העולם הקודמת, גדל ורחב והקיף אלפים ורבבות והוכיח את עליונותו ויתרונו כלפי טיפוסים אחרים גם מבחינה משקית. מפעל זה נושא בחובו בשורת עתיד חדש. קיומו וגידולו מעידים שאכן לא חלום-שווא הוא דבר החברה החדשה, חברת השוויון והחירות, שאין בה התחרות וניצול, אלא עזרת-אחים ואהבת-רע.

מבחן הביצוע, 1942, **במערכה**,

כרך רביעי, עמ' 41.

מדינת ישראל הוקמה באחת התקופות המסוערות והמסוכסכות ביותר בתולדות האנושות. על דורנו עברו שתי מלחמות-עולם, וסכנת מלחמת-עולם שלישית מרחפת על כולנו. זו לא תהיה אולי השלישית – אלא האחרונה, כי כוחות ההרס שהמדע נתן בימינו בידי היריבים, עלולים להרוס כל התרבות האנושית. העולם בימינו מתבוסס בסתירות ובניגודים איומים, כאשר לא היו מעולם. כי העולם לא היה מעולם כל כך משולב ומנוגד כאחד, כאשר הוא בימינו.

במאזן-הכוחות העולמי מדינת ישראל היא כמעט כמות מבוטלת, ואין בידינו להכריע הכף בזירה הבינלאומית, אבל יש בידינו להראות לעולם דרך-חיים חדשה, שהיא גם מורשת חזון נביאינו וגם מבצע טובי חלוצינו מאז החילוננו לבנות הבית השלישי.

ניצור חברה בלי ניגודים פנימיים; חברה המבטלת את הסדרים המפלגים אותה; חלק החי חיי מותרות ושפע, וחלק החי חיי מחסור ועוני; חברה ההורסת המחיצה בין עבודת הרוח ובין עבודת הגוף; חברה שהורסת המחיצה בין הקניין ובין העבודה.

"באין חזון יפרע עם". עם גדול וחזק יכול אולי להתקיים – גם כשהוא נפרע, באין חזון, אף כי ספק הדבר אם אפילו עם אדיר יכול להתקיים זמן רב לאחר ש"נפרע". אנו עם קטן, עמוס קשיים גדולים ומשימות אדירות. "באין חזון" – לא נעשה מלאכתנו.

העולם כולו צמא לחזון חיים חדשים, לחזון חברה חדשה. מאתנו לא ייבצר הדבר לבנותו.

קריירה או שליחות ז, 1954, **חזון ודרך**,

כרך חמישי, עמ' 213–214.

אחד החוקים היסודיים במדינת ישראל קבע מהי הדמות הנכספת של החברה העברית במולדת המחודשת. "חברה בנויה על חירות, שוויון, סובלנות. עזרה הדדית ואהבת הבריות", בכוח המדינה אפשר לשפר ולתקן החברה – אבל החברה מורכבת מבני-אדם, ובמדינה בישראל הם בני חורין, ולא רבובים כבמדינה טוטאליטרית הגוזרת על מחשבתם, דיבורם ותנועתם בחיי יום יום. החברה הנכספת במדינה של בני-חורין תקום רק מתוך היזמה החלוצית של העם העובד אשר המדינה תעשה רצונו.

השליחות והמפעל, 1954, **חזון ודרך**,

כרך חמישי, עמ' 227–228.

שומה על דורנו לבנות חברה חדשה שתדע להשתמש בכל השכלולים וכושר-המעשה של המשק האינדוסטרי בארצות הברית ותהא חפשית מכל הסתירות והליקויים הסוציאליים הטבועים במשטר הקאפיטאליסטי בארץ מפותחת ועשירה זו – הארץ הקאפיטאליסטית המובהקת על כל החיוב והשלילה, האורות והצללים אשר בה.

ועלינו להקים ולקיים חברת-עובדים שתהא מחוסנת בפני הנגעים הממאירים הטבועים במשטר טוטאליטארי המיוסד על שיעבוד האדם לקבוצת עריצים.

תנועת הפועלים בכמה ארצות, כגון בריטניה, ארצות סקנדינביה, בורמה, מנסה –

ולא בלי הצלחה, להקים החברה החדשה הנכספת שתשמור על חירות האדם והמשטר הדימוקראטי ותקיים התכנים והערכים הסוציאליסטיים. כל ארץ פועלת בדרכה היא, לפי התנאים המיוחדים שבה היא נתונה. ויש לנו מה ללמוד ממעשיהם וכיבושיהם – וגם מטעויותיהם, אבל אסור לנו ללכת אחריהם בעיניים עצומות ולחקות כקופים את מעשיהם, כי אין מצבנו דומה למצבם, וצרכים ומשימות שהם בשבילנו גורליים, כבר סופקו על ידי ההיסטוריה לגבי העמים והמעמד העובד בארצות אחרות.

יש לנו גם אפשרויות שלא ניתנו לאחרים, כי אנו בונים חברה ומשק מבראשיתם. ואין אנו עמוסים סבל ירושה מעכב וכולם המעיק על ארצות אחרות. לעומת זאת אנו מסובכים ומוטרדים בבעיות חמורות ובקשיים עצומים, שכל עם אחר פטור מעולם הכבוד. ועלינו למצוא דרכנו לחברה חדשה תוך חתחתים ומוקשים הזרועים לכל אורך דרכנו.

מונחים וערכים, 1957, **חזות**, ג, עמ' 7.

מחוזי חפצנו ההיסטורי הוא חברה חדשה בנויה על חירות, שוויון, עזרה הדדית ואהבת הבריות, זאת אומרת: חברה שאין בה ניצול, אפליה, שעבוד, שלטון איש באיש, כפיית המצפון, עריצות.

ישראל והתפוצה, 1957, שנתון הממשלה,

תשי"ח, עמ' כה.

האדם היהודי במדינת ישראל

במפעל התקומה המופלא והמשיחי המתחולל לעינינו זה שבעים שנה, אנו רואים במרכז את האדם היוצר, הבונה, העובד, המגן, המעפיל והלוחם. הוא הדין במדינת ישראל, לא הרובה והתותח ומטוס־הקרב הצילו את ישראל – אלה היו גם לאויבינו – אלא האדם היהודי, אשר אחז ברובה וירה בתותח והטיס את האווירון. לא המחרשה והמעדר והמכונה הקימו ובנו את הישוב, – אלא האדם היוצר, החלוצי, אשר אחז במחרשת ובמעדר ובמכונה והפרה בעזרתם אדמת השממה ובנה בתי חרושת ובתי ספר ונסך בלב העם והנוער את החזון והגבורה, האמונה והמסירות, אהבת המולדת והאומה, אהבת הצדק, החירות והשוויון.

כושר האדם, רוחו, חזונו, יכולתו היוצרת והלוחמת – זה המשען והמנוף של כל פעולותינו. במדינתו ישלט האדם במשק, ולא המשק באדם. ועלינו שומה לבנות מדינה, חברה ומשק ותרבות שיהיו ראויים לאדם מישראל, שעשה את כל החיל, ועוד ידו נטויה – כי לא דבר־שפתים הוא לי חזון אחרית־הימים של נביאינו.

הממשלה ותכניתה, 1949, **חזון ודרך**,

דרך ראשון, עמ' 71.

האדם היהודי בישראל משתנה ומתחדש – בהרגשתו הפנימית, בכושר מעשהו ויצירתו, בהכרתו היהודית והאנושית. בהתעצמותו החמרית והרוחנית, בזיקתו לעמו, לעברו ולעתידו, בהשתרשו בקרקע מולדתו ובהשתחררותו מתלות בכוחות זרים, עוינים.

מעכשיו הוא סומך על עצמו ובוטח בעצמו – הוא נעשה לאזרח חפשי בארצו ובונה עתידו ועתיד אומתו; מכיר בכוחו ובאחריותו הנובעים מתוך חברות באומה ממלכתית, עצמאית, עתידת-יומין ומתנערת בגבורה ובאון-נעורים.

שתי מהפכות, 1951, **חזון ודרך**,
כרך שלישי, עמ' 270.

האמונה בכוח האדם היהודי ובעם היהודי, ביכולתו היוצרת והלוחמת, ינקה משלושה מקורות: מהשפעתו המחודשת של התנ"ך, מהמהפכות הלאומיות והחברתיות באירופה בדורות האחרונים, ומהמגע החי עם אדמת המולדת.

ההשכלה וחיבת ציון השיבו לנוער היהודי את התנ"ך בזהרו הקדום. משק נעורי האומה בקע מחדש בלב הנוער העברי צמא-אורי-ישע. נעורה בכל קסמיה "אהבת ציון", ולפני עיני רוחם של צעירי ישראל נגלו מראות קדומים מושכים ומרעננים: גודדי שבטי ישראל במדבר, חבלי התאחזותם בארץ היעודה, נפתוליהם עם שכניהם ועם עצמם, עלילות גבורה של שופטיהם ומלכיהם, הופעתה הכבירה של הנבואה העברית על להטה המוסרי, חזונה לאחרית-הימים, אמונתה ביעוד העליון של העם היהודי, משאותיה הגדולים והנצחיים על גוי ואדם.

הלב של הנוער היהודי נצמד מחדש למכורת-האומה, ונתגבר הרצון לחדש ימינו כקדם. מההפכות הלאומיות והחברתיות באירופה הדביקו את טובי הנוער היהודי בהכרת ערך האדם והעם הלוחם על שחרורו, הדגימו עלילות הגבורה של נדכאים ומשועבדים, הציתו בלבבות אש המרד ותוחלת התקומה, גילו כוחם של העובדים ואנשי האדמה, וסימנו דרך חדשה לגאולה הנכספת: שיבה לעבודה ולאדמה במולדת.

עם עלותו לארץ ועם היצמדו לאדמה ולעבודה במולדת – בא האדם היהודי החדש על תיקונו. כאן מצא הפטיש החלוצי סדנו ההיסטורי, ובתולדות העם והארץ נפתחה תקופה חדשה: תקופה של יהודים המעצבים גורל חייהם וגורל אומתם בעצם כוחם, בעבודתם, ביגיעם הגופני כל ימי חייהם, ואם נחוץ – גם במותם.

חזון דורות הפך בלב חלוצים אלה תביעה מתמדת מעצמם; לאחר שזרקו מאחורי גוון ירושת עברם בגלות, התחילו בארץ הכל מחדש, ושיקעו חייהם במפעל בראשית: הניחו יסודות ראשוניים, חמריים וגופניים, וגם תרבותיים ורוחניים, לחיי עם עצמאי, הכשירו אדמה והפריחו שממה, חצבו בורות וגילו מים, סללו דרכים וכבישים, בנו כפרים וערים ושמו בפי עצמם ובפי ילדיהם שפה חדשה, שפת-העולמים של עמם, חישלו כוח יהודי,

ארגנו הגנה והנהלה עצמית, נלחמו עם פגעי הטבע וכוחות המדבר, וניטעה בלבם ההרגשה שלא מן ההפקר ולא מחסד זרים זכו בכל אשר להם, אלא אך ורק מפרי עמלם, יצירתם ומאבקם. האדמה אשר מתחת רגליהם, הלחם שהם אוכלים, הלשון אשר בפייהם, הבית שבו הם שוכנים, הדרך שעליו הם צועדים, הבטחון המובטח לילדיהם ולמשפחתם – כל אלה הם פרי מאמציהם ומעשה-ידיהם, וזה רק החלו לעשות, כי מאחורי מפעל-בראשית זה עומד חזון-קדומים, והוא גם חזון עתידות, על גאולת עם ואדם, גאולה מלאה ושלמה, אשר למענה עלו, פעלו, עבדו, נאבקו, ולמענה הם מוכנים למסור נפשם.

כאלה, 1952, **חזון ודרך**, כרך רביעי, עמ' 64.

לד

יהדות, נצרות, יוונות, תרבות בודהא ואיסלם

יהדות

היהדות האמיתית, ההיסטורית, הנבואית נושאת בלבה את החזון של גאולה שלמה ומלאה, גם לאומית, גם פוליטית וגם אנושית, המטרה הסופית של היהדות היא משטר אנושי חדש, משטר של "ואהבת לרעך כמוך" בארץ ישראל ובעולם כולו.

שאלת הפריטי, 1936, **במערכה**,

כרך ראשון, עמ' 141.

מאז ומתמיד אי-אפשר היה להפריד בעולם הערכים שבישראל בין זה שהוא יהודי ובין זה שהוא אנושי, שהיו תמיד משולבים יחד.

קום יקום החזון, 1949, **חזון ודרך**,

כרך ראשון, עמ' 186.

צו המעשה הוא נשמת היהדות. תורת ישראל לא הושתתה על עקרונות מופשטים בלתי מחייבים או על אמונה שבלב בלבד, אלא על מערכת חוקים של עשה ולא-תעשה, – למען יחיה בה האדם.

בכוח החזון והרצון החלוצי, 1949, **חזון ודרך**,

כרך ראשון, עמ' 263.

תורת היהודים הכריזה שהאדם – כל אדם – נברא בצלם אלוהים. תורת היהדות צייתה "ואהבת לרעך כמוך", נביאי היהודים בישרו חזון "אחרית הימים" של שלום בין-לאומי וצדק חברתי. הצו של "לא תרצח" טבוע בדמנו יותר מאשר הוא טבוע בדם של איזה עם נוצרי או מוסלמי בעולם. קדושת האדם וקדושת החיים היא מורשתנו הלאומית. היהודים ישתמשו בכוח להגנת החיים ולהגנת קדשי-החיים, והם רוצים

להיות חזקים למען יוכלו לעמוד בהגנה זו, אבל אין הם מאמינים בכוח הגס שאין עמו צדק.

תפקידנו בשעה זו, 1938, **במערכה**,
כרך שני, עמ' 41.

הצו המוסרי של כל גדולי-המוסר ביהדות: מעלות – בקש אצל הזולת, פגימות – אצלך עצמך.

קום יקום החזון, 1949, **חזון ודרך**,
כרך ראשון, עמ' 192.

האידיאה העליונה של היהדות כוללת עולם ומלואו; היא אידיאה קוסמית.

חוק מעמר הסתדרות הציונית, 1952, **חזון ודרך**,
כרך רביעי, עמ' 117.

כל עיקרה של האמונה היהודית מבוסס על העם היהודי כ"גוי אחד בארץ", ועל קשריו ההיסטוריים והאלוהיים עם ארץ ישראל.

ישראל וארצות ערב, 1954, **חזון ודרך**,
כרך חמישי, עמ' 128.

נביא

הנבואה העברית היתה לאומית, כלל-אנושית וקוסמית.

חינוך ממלכתי ודגל, 1953, **חזון ודרך**,
כרך רביעי, עמ' 228.

כאנשי רוח גדולים לא היו נביאינו זרים גם לערכי התרבות הגדולה שמצרים, אשור ובבל יצרו בימים ההם, אבל הם האמינו שעם ישראל – אף על פי שקטן-העמים הוא ודל בחומר בארצו הקטנה והדלה לעומת הארצות הפוריות של העמים הגדולים האלה, – נושא בלבו יעוד גדול, אנושי ולאומי כאחד, הטומן בחובו אמיתות גדולות, שבשכילן כדאי להלחם וכדאי לעמוד בפני תקיפים ממנו גם בחומר, גם בתרבות.

קום יקום החזון, 1949, **חזון ודרך**,
כרך ראשון עמ' 182.

הטיפוס האנושי אשר יעמוד לעד בגדולתו המוסרית הרוחנית, ושהגיע בחיק העם היהודי לשיא ביטוי – הוא הנביא.

בעקבות דבורה, 1951, **חזון ודרך**,

כרך שלישי, עמ' 76.

הלכה

אדוקי ההלכה מתעלמים מהעובדה, כי ההלכה כפי שנתפתחה והתגבשה בגולה עוצבה בחוק מציאות של עם גולה, משועבד, תלוי בחוק ובשלטון זר, ואינה הולמת מציאות עם העומד ברשות עצמו ויוצר בכוח עצמו את משקו, תרבותו ובטחונו.

על העיתונות, **מעריב**, 14.2.58.

יוון

הופעת יוון בהיסטוריה העולמית לא היתה כהופעת רומא בזמן מאוחר יותר – הופעת כוח צבאי וממלכתי בלבד – אלא הופעה תרבותית רבת־אונים אשר פתחה תקופה חדשה בתולדות הרוח והעשירה יותר מכל עם אחר התרבות האנושית.

יחוד ויעוד, 1950, **חזון ודרך**, כרך שני, עמ' 15.

המאבק בין החשמונאים ובין השלטונות היווניים לא היה רק מאבק מדיני וצבאי של עם נדכא הלוחם בשליטים ומדכאים זרים. זה היה בעיקרו מאבק תרבותי, אחד המאבקים הדראמטיים ביותר בהיסטוריה האנושית, בין שתי אומות מקוריות, שונות בתכלית זו מזו בתנאי חייהן החמריים, בכוחן המדיני, בתפיסת עולמן. אבל דומות זו לזו בגדולתן הרוחנית, אם כי כל אחת לפי דרכה המיוחד.

יחוד ויעוד, 1950, **חזון ודרך**,

כרך שני, עמ' 14-15.

אפלטון ונביאי ישראל

גדול הוגי יוון ניסה לתאר מדינה אידיאלית. לתיאור זה מוקדש הגדול בספרי אפלטון "המשטר" (פוליטיקה). ספר זה, השופע רעיונות ומחשבות ברוב שטחי הפילוסופיה והחינוך, העמיד במרכזו חקר הצדק באדם ובמדינה. הרעיון העליון בספר־אלימות זה הוא, כי

הרע לא יסוף מהמדינות ומהמין האנושי, בלתי אם הפילוסופים יהיו שולטים במדינה או השליטים יהיו פילוסופים, ושתייהן – השררה המדינית והפילוסופיה, תהיינה לדבר אחד. פילוסופוס בפיו של אפלטון הוא אדם מושלם בחכמה, בדעת ובמידות טובות של צדק, אמת, ענווה, אהבת הטוב ובריחה משררה. אמנם אפלטון עמד על כך שיעודו של המדינאי הוא לעשות את האזרחים לטובים, אבל סימנה המובהק של המדינה האידיאלית, המדינה למופת, בעיני גדול חכמי יוון הוא שלטונו של אדם המעלה; האידיאל המדיני הוא משטר מעולה, הנקבע בכוחו ובחכמתו של השליט – הפילוסופוס.

לא כזה היה האידיאל של נביאי ישראל. לא בשלטון איש המעלה יתגשם אידיאל הטוב, הצדק והחסד – אלא בהיות העם, העם כולו, לעם סגולה, לא יחידי סגולה יביאו את הגאולה, אלא צדקת-העם. "פתחו שערים – ויבוא גוי צדיק, שומר אמונים" (ישעיה כו 2).

אמנם, אף בן-אמוץ ראה בחזונו הופעת איש המעלה, מעין השליט – הפילוסופוס. "ויצא חוטר מגזע ישי – ונחה עליו רוח ה', רוח חכמה ובינה, רוח עצה וגבורה, רוח דעת ויראת ה' – ושפט בצדק דלים, והוכיח במישור לענוי-ארץ, – והיה צדק אזור מתניו, והאמונה – אזור חלציו", אבל לא בכוחו ובכשרונו האישי של השופט ישתנה העולם לטובה, אלא כל הטבע יחזור למוטב: "וגר זאב עם כבש, ונמר עם גדי ירבץ". ביחסי בני-אדם יכלה עושק, זדון וחמס, "לא ירעו ולא ישחיתו בכל הר קדשי, כי מלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים". החכמה, הבינה והצדק לא יהיו נחלת יחיד או יחידים, אלא נחלת הכלל, נחלת כל אחד ואחד. כל הארץ תימלא דעה. נקודת המוצא של נביאי ישראל הוא יקר-האדם, אורח חייו, התנהגותו, יחסו אל בני מינו, ישרו וצדקתו, כל מה שהנביאים כינו בניב קצר וכולל אחד: יראת ה'.

ישראל והתפוצה, 1951, **שנתון הממשלה**,

תשי"ח, עמ' טו.

חכמת יוון וחכמת ישראל

שני מושגים תרבותיים מקבילים בעולם ובעולמנו מבהירים כל האנומליה שהיתה קיימת בגולה בתפיסתנו התרבותית.

כוונתי למושגים "חכמת יוון" ו"חכמת ישראל". אין המדובר הפעם על ההבדלים הניכרים והחשובים שבאופיים ובכישורונם של שני העמים הקטנים, אשר מילאו בזמנם תפקיד כה רב בתרבות העולמית, אלא על הבדלי-התוכן העמוקים והמהותיים של עצם המושגים.

כשאנו אומרים "חכמת יוון" אנו מתכוונים להגותם של חכמי יוון הגדולים אשר חיבקה עולם ומלואו. אנו מתכוונים לדעות של טלס ותלמידיו על עקרוני הטבע; לתפיסתם של הרקליטוס, פיתגורס ופרמנידס על ההוויה הקוסמית ועל התהוותה; לתורת היפוקרטס על גורמי הטבע והאקלימים בבריאות האדם ותחלואיו, לדיאלוגים של אפלטון על הצדק, הקדושה, האומץ, האהבה, החינוך, המדינה, החוקים והמשטר והמושכלות העליונים

(אידיאות בלע"ז); לספרי אריסטו על הגיון, מדעים, מטפיזיקה, פיוט ואתיקה; לכתבי תיאופרסטוס על צמחים ומדעי-הטבע; לחיבורים המטמטיים של אבקלידס, ארחימדס. אריסטרחוס מסמוס ועוד.

ברם, כשאנו אומרים בגלות "חכמת ישראל" – אנו מתכוונים לספרות ולמחקרים המטפלים בעברו של ישראל, דתו, ספרותו. אפילו כשכתבו עד עכשיו על הפילוסופיה היהודית – התכוונו רק לפילוסופיה התיאולוגית של חכמי ישראל ביחסה לאמונה היהודית, ובספרים אלה לא נתיחד עד היום מקום לברוך שפינוזה, הפילוסוף הגדול ביותר שהוציא עם ישראל מתוכו במאה השבע-עשרה, אחד מהוגי הדעות העמוקים ביותר של האנושות כולה, אם כי פילוסוף זה טיפל גם בעברה ובבעיותיה של היהדות ובישר לפני שלושה-מאות שנה תקומתה של מדינת ישראל.

עם חידוש מדינת ישראל אנו עומדים שוב ברשות אחת ויחידה – ברשות עצמנו. הגדר של "עצמנו" לא באה לצמצם ולהעמיד חיץ בינינו ובין העולם. להיפך. רק עם עמידתנו ברשות עצמנו אנו נהפכים, מתוך חירות ושוויון, לאזרחי העולם, לא רק במובן הפוליטי והכלכלי, אלא גם במובן הרוחני והתרבותי.

עמידתנו ברשות עצמנו מחזירה לנו עטרת הזהות והאחדות הפנימית, וזיקתנו לעולם ולתרבות העולם היא זיקת-שותפות של שווים.

עצמאות הרוח, 1952, **חזון ודרך**,

כרך רביעי, עמ' 209–210.

היתה לנו חכמת ישראל בגולה; וככל חיינו בגולה היתה גם חכמתנו נתוקה משורש, קרועה מהמקור, וטיפלה רק בבבואת-הדברים ולא ביסודם. חיטטנו בספרים, ספרים חשובים, גדולים ויקרים, כתבנו עליהם פירושים ופירושי-פירושים. וחקרנו את הפירושים והוספנו עליהם. גם חכמת-ישראל מילאה שליחות – לקיים מה שיכולנו לקיים בנכר, בגולה, אבל לא היתה זו תרבות מקור אלא תרבות-בבואה לכד. אנו זקוקים עכשיו לחכמת-ישראל חדשה. לא רק חיטוטים בספרים, אלא חיטוטים באדמת המולדת, בסלעיה, הריה, מעיניה, נחליה ונהרותיה. אנו זקוקים לחקירות פיזיקליות וחימיות, גיאולוגיות ומיטיאורולוגיות, אשר יגלו את צפונות המולדת, את עשרה הפנימי הגנוז בעמקיה, אשר יבדקו אוויר ארצה וגשמי ברכתה, זרם מימיה ופיריון אדמתה, אשר יחשפו סגולותיה ופגומותיה, יכולתה ומומיה, ויציינו דרכי הבראתה והפראתה. אנו זקוקים למהנדסים וטבעונים אשר יתכנו בעזרת הניסיון של התישבותנו עד עכשיו ובעזרת הניסיון של ארצות אחרות, הקמת הריסות והפראת השממה, בקנה-מידה ארצי-ממלכתי, למען נעשה בכל האדמה הפנויה והערירית את אשר עשינו בששת האחוזים אשר יישבנו עד עכשיו – את אשר עשו חלוצינו הראשונים במצא, חדרה וראשון-לציון, ומה שעושים צעירי חלוצינו בחניתא, חולתא ועסלוג'.

משא השממה, 1944, **במערכה**,

כרך שלישי, עמ' 189–190.

נצרות

שאל התרסי היה אולי גדול המתבוללים בהיסטוריה היהודית. הוא הפך את תורתו ואת חייו של יהודי צנוע ותמים מנצרת, שחי ומת כיהודי, עקר אותו מסביבתו וזיקתו היהודית, הפך אותו לסמל אלוהי ויסד את דת הנצרות, שכבשה בזמן קצר בערך את אירופה. שאל התרסי שהפך שמו לפאול, קיבל כאילו את התכנים האנושיים והאוניברסליים של היהדות, אבל הוא עקר אותם מתוך המשבצת היהודית, ובמקום היהדות ההיסטורית והלאומית יסד דת אוניברסלית כביכול, למעשה – אנטי־יהודית. ואם כי הוא כתב והנחיל לבני דתו החדשים את ההמנון הנפלא על אהבת־האדם (בפרק י"ג של האגרת הראשונה לקורинתיים), אחד הפרקים הנהדרים ביותר בספרות העולמית, באו בעלי דת־האהבה והעלו את העם היהודי על הגרדום במשך מאות שנים והפכו את אירופה לגיא־צלמות. ולא לחינם קוראים לתקופה ההיא בשם "תקופת החשכה" (ימי הביניים).

ציוויי המהפכה היהודית, 1944, **במערכה**,

כרך שלישי, עמ' 199-200.

האהבה הגדולה המופלגת שנצטוותה עליה הנצרות – לא חייבת אותה למעשים, ומשום כך נעשתה פלסטר.

בכוח החזון והרצון החלוצי, 1949, **חזון ודרך**,

כרך ראשון, עמ' 263.

דת נצרת כבשה בתקופה קצרה בערך את כל עמי אירופה, ורק אנו עמדנו בסירובנו ולא קיבלנו על עצמנו את הדת המנצחת, ושילמנו מחיר יקר על סירובנו. היהודים הועלו על הגרדום בכמה ארצות – ולא נכנעו לכלל המקובל בימים ההם: למי השלטון – לו הדת. נחרץ היה בלבנו שרק אנו בעצמנו קובעים במה אנו מאמינים ומה הם הערכים היקרים גם מנפשנו.

עליונות הרוח, 1951, **חזון ודרך**, כרך שלישי, עמ' 146.

יהדות, יוונות ותורת בודהא

נקפח את האמת אם נגיד שגדולת יוון העתיקה הצטמצמה רק בשטח היופי והתבונה. בכתבי אפלטון, אריסטו ופלוטינוס אנו מוצאים עריגה עמוקה לטוב ולצדק. ונקפח את האמת אם נגיד שגדולת היהדות העתיקה היתה רק בבשורה הדתית והמסורתית של נביאי ישראל. ספרי התנ"ך שופעים יופי שירי עילאי וחכמה רבתי, גם תורת הבודהא אינה מצטמצמת בקביעת אורח חיים אציל ומציל, אלא היא מקרינה הגות פילוסופית עמוקה ומקורית. אבל נכון הדבר

שמרכז הכובד של הגאון היווני היה מונח בשטח האמנות והפילוסופיה, ומרכז הכובד של נביאי ישראל היה מונח בהכרה הדתית והמוסרית העליונה, כשם שמרכז הכובד של תורת הבודהא מכוון לשחרור היחיד מסבל ויסורים.

תקומת ישראל בימינו לא היתה תקומה מדינית וחמרית בלבד. אין קיום לישראל בלי חיל וכוה, אולם עדיין אנו מחזיקים באמונה אשר ליוותה עמנו אלפי שנים, האמונה בעליונות הרוח. לא רוח נוגד לחומר ותלוש ממנו; השניות של חומר ורוח היתה זרה לתפיסה היהודית בימי המקרא כשם שהיא זרה למדע בימינו. אנו האמנו ומאמינים בעליונות הרוח הספוג בחומר ושליט בו.

דברי ראש הממשלה, בטכס הענקת התואר
דוקטור כבוד, **דבר**, 7.5.57.

איסלם

הפתגם של האיסלם: "כל המושלמים הם אחים" לא נשאר אות ריקה כתורת האהבה והאחוה של הנצרות.

לבירור מוצא הפלחים, תרע"ז **אנחנו ושכנינו**, עמ' כג.

הניגוד ההיסטורי שבין היהדות והנצרות ובין האיסלם והנצרות והיהדות גם יחד, והעקשנות הממרה של היהודים, גם של המתבוללים כביכול, לשמור על ייחודם בתוך הגויים – כל אלה וגורמים אחרים הופכים את הסיכסוך הקטן בערך שבין שבע מאות אלף היהודים בארץ ובין שכניהם הערביים למאורע המסעיר את העולם כולו, והאומות המאוחדות כבר דנות זה כשנתיים בבעיית ארץ ישראל, ומי יודע עוד כמה זמן תטפלנה בה. וטיפול זה הוא גורם שאין להתעלם ממנו, הוא עלול לפסוק את פסוקו ולחרוץ משפטו לאו דווקא לפי התוצאות של המערכה הצבאית.

אין לנו תקוה לנצח במערכה המדינית אם לא יהיו לנו הכישרון, התבונה והרצון למצוא מסילות לכל העמים, לכל הפחות לעמים הגדולים המתוונים את הקווים הראשיים של המדיניות העולמית.

שם, עמ' 233.

תרבות ישראל ותרבויות העמים

אילו רציתי לציין את ההבדל העיקרי שבין תרבות ישראל ובין כל שאר תרבויות העמים, שאף הן היו שונות זו מזו (והיו הבדלים בין תרבות מצרים לבין תרבות בבל, ובין תרבות יוון לבין

תרבות-רומא, כשם שגם בימינו יש הבדל בין תרבות יוגוסלביה ובין תרבות-צ'כוסלובקיה), הייתי מגדירו בדבר אחד יסודי: עיני כל העמים ההם היו מופנות לעבר, ל"תור הזהב" מימים קדומים, שעליו סיפרו הלגנדה והמיתולוגיה שלהם, בה בשעה שעמנו, אשר נשאר נאמן לרוח המיוחדת של נביאי-ישראל – עיניו היו נשואות לעתיד, לחזון אחרית הימים. כי העם היהודי לא השלים עם המציאות הקיימת על שעבודה, עבודתה, מלחמותיה, על העושה, העוני והעוול שבה, אלא נשא את לבו לעתיד, בו ישלוט משטר של חסד וצדק, של "דעה את ה' כמים לים מכסים" ושל "לא ישא גוי אל גוי חרב".

קום יקום החזון, 1949, **חזון ודרך**,
כרך ראשון, עמ' 183-184.

אין לנו שום יסוד היום, פחות מאשר בימי המכבים, להשתעבד לתרבויות זרות ונכריות.
שם, עמ' 192.

חכמת ישראל

לחכמת-ישראל במאה וחמישים השנים האחרונות היתה משמעות מיוחדת ומוגבלת: חקר תולדות היהדות וספרותה. אין לקבל את הזלזול שנהגו כמה הוגים וסופרים עבריים מימי חיבת-ציון ואילך בענף צעיר זה של מחקר היהדות הגרמנית – צונץ, גיגר, שטיינשניידר, גראץ, דוד קופמן ואחרים. העובדה שרוב החוקרים האלה נטו להתבוללות, אינה מקטינה ערך המפעל הגדול והמפרה שחכמים אלה הורישו למחקר היהדות. לא רק מפעלו האדיר של ה' גראץ האדריכל הראשון של ההיסטוריה היהודית, החדור כולו גאון לאומי ואמונה בנצח ישראל, אלא גם יצירותיהם של שאר גדולי "חכמת-ישראל" אשר לא האמינו כגראץ בעתידו של העם היהודי, הם נכס יקר באוצרנו הלאומי, ויש לתרגמן רובן ככולן לעברית למען הבטיח להן השארות-הנפש בתרבות האומה.

מהפכת הרוח, 1949, **חזון ודרך**,
כרך ראשון, עמ' 45.

כל זמן שעם ישראל היה כולו בגלות גלתה גם חכמת ישראל. עם קום מדינתנו הגיעה שעתה של חכמת-ישראל שבכל הדורות להיגאל.

הרפואה העברית, 1950, **חזון ודרך**,
כרך שני, עמ' 227.

חזון הגאולה והחזון המשיחי

השאיפה לגאולה היתה בעם העברי קשורה תמיד את תוכן משיחי עמוק – את השאיפה לחיי צדק.

לכתנו אל הסוכנות, 1929, **ממעמד לעם**, עמ' רנו.

חזון הגאולה של העם היהודי נסתלף לא פעם בהיסטוריה היהודית, והרעיון המשיחי הצמיח לא פעם משיחי שקר. המטרה המרחפת לפני עיינינו היא לא גאולת חלק של העם ולא גאולה חלקית של העם – אלא גאולה מלאה של העם בשלימותו.

המדיניות הפנימית והחיצונית של ההנהלה, 1934,

משמרות, עמ' רעד.

גאולה שלמה אומרת: קיבוץ גלויות, בנין נשמות, חברת עובדים.

במה נקבל פני הבאות, 1948, **בהילחם ישראל**, עמ' 234.

יש בהקמת מדינה זו משום ראשית הגאולה.

לקראת הבאות, 1949, **חזון ודרך**, כרך ראשון, עמ' 8.

דבר מדינת ישראל, דבר גאולת העם, דבר תנועת פועלי ארץ ישראל – אינו חשבון משקי, דאגה ללחם, אף לא ענין של הצלת המונים. לא היינו עושים שליחותנו עד היום בלי תכניה האנושיים העמוקים, בלי חזונה הגדול, שכל ההגדרות המקובלות בתוכנו אינן ממצות מהותו העמוקה והפנימית – לא הגדרה "ציונית" ולא הגדרה "סוציאליסטית". בלשון העברית יש תואר אחר, לגמרי לא "מדעי" ולא "מודרני" שאולי הוא בלבד הולם תכנו של החזון, והוא התואר "משיחי". אלמלא הכיסופים המשיחיים, לא היינו באים הנה, ולא היינו עושים מה שעשינו.

התפקיד החלוצי בקיבוץ הגלויות, 1950, **חזון**

ודרך, כרך שלישי, עמ' 24.

דורות על דורות סבלו, עונו ומסרו נפשם על אמונתם בחזון אחרית הימים. אמונה זו לא תכזיב, וחזון אחרית הימים בוא יבוא.

הממשלה ותוכניתה, 1949, **חזון ודרך**,

כרך ראשון, עמ' 62.

יש צורך לסול דרך לחזון אחרית הימים, שגדולי הרוח באומה האמינו בו תמיד.

תפקידם של אנשי הרוח, 1949, **חזון ודרך**,

כרך ראשון, עמ' 84.

אדיקותו של עם ישראל בחזון אחרית הימים לא הכזיבה ולא תכזיב.

קום יקום החזון, 1949, **חזון ודרך**,

כרך ראשון, עמ' 183-184.

אילו רציתי לציין את ההבדל העיקרי שבין תרבות ישראל ובין כל שאר תרבויות העמים, שאף הן היו שונות זו מזו, הייתי מגדירו בדבר אחד יסודי: עיני כל העמים ההם היו מופנית לעבר, ל"תור הזהב" מימים קדומים, שעליו סיפרו הלגנדה והמיתולוגיה שלהם, בה בשעה שעמנו, אשר נשאר נאמן לרוח המיוחדת של נביאי־ישראל – עיניו היו נשואות לעתיד, לחזון אחרית הימים, כי העם היהודי לא השלים עם המציאות הקיימת על שעבודה, עבדותה, מלחמותיה, על העושה, העוני והעוול שבה, אלא נשא את לבו לעתיד, בו ישלוט משטר של חסד וצדק, של "דעה את ה' כמים לים מכסים" ושל "לא ישא גוי אל גוי חרב".

שם, עמ' 192.

ימות המשיח חשובים יותר ממשיח, והעם היהודי חי בימות המשיח, מצפה לימות המשיח, מאמין בימות המשיח, זוהי אחת הסיבות העיקריות לקיומו של העם היהודי.

לשירות העם, 1949, **חזון ודרך**,

כרך ראשון, עמ' 278.

אנו חיים בימות משיח. אחד מגדולי ישראל, ראש אמוראי בכל, שאיחד בתוכו תורה וחכמה, שמואל ירחינאה, אמר לפני אלף ושבע מאות שנה: "אין בין העולם הזה לימות המשיח אלא שעבוד מלכויות בלבד. נגאלנו משעבוד גלויות – ומכאן ימות־המשיח. המשיח עצמו טרם בא – כי לא הושלם דבר קיבוץ־הגלויות; אולם הגיעו ימות המשיח, ויחד איתם באו חבלי־משיח.

דרכנו במדינה, 1951, **חזון ודרך**,

כרך שלישי, עמ' 134.

כל מי שמבטיח גאולה בלי חבלי משיח הוא רמאי ומתעתע.

דרכנו במדינה, 1951, **חזון ודרך**,
כרך שלישי, עמ' 134.

חזון הגאולה, כפי שראה אותו העם היהודי, אינו מכוון לחלק מן העם, ואינו מצטמצם אפילו בתחומי עם ישראל. גאולת ישראל משולבת בגאולת האנושות, וחזון אחרית הימים של נביאינו היה לו אופי אוניברסלי כלל-אנושי מבלי להפסיד ומבלי להמעיט תכנון היהודי המיוחד.

יהדות אמריקה ומדינת ישראל, 1951, **חזון ודרך**,
כרך שלישי, עמ' 153.

ברוחו הגה עם ישראל החזון המשיחי, חזון הגאולה, לעצמו, לכלל האנושות, לעולם. חזון שאפס קצהו קם בימינו, אבל עודנו רחוק משלמות כשהיה; לחזון יש תכלית, אבל אין לו תכלה, זהו "סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה". כל מה שמתקרבים אליו, הוא מתרחק; כי נפתחים אופקים מורחבים, ומעל לראשנו מתגלים שיאים חדשים, גבוהים ורמים; וכל עליה אינה אלא שלב לעליה נוספת, והחתירה לקראת החזון לא תיפסק לעולם. חזון משיחי זה פעם ופעם בנפש האומה, והוא עתיק וצעיר, ויש בו מהוד קדומים ומרעננות הנוער; ממנו שאב עמנו חיותו המופלאה, ועל ברכיו נולדה התנועה הציונית המודרנית. מה שקיבלה מהחזון המשיחי הוא נכס-עולם שלא יכול ולא יחלוף ולא ימוש ולא ישתנה.

נצח ישראל, 1953, **חזון ודרך**,
כרך רביעי, עמ' 300.

ה"אני" היהודי קיים ועומד, והוא משתלשל מדור לדור וקובע טעם הקיום והרציפות ההיסטורית של האומה.

חלק אורגני ונצחי של "אני" זה הוא רצון-הגאולה הפועם בעם היהודי מאז היותו.

מדינה למופת, 1984, **חזון ודרך**,
כרך חמישי, עמ' 77.

חזון הגאולה המשיחי שקיים את עמנו באפלת הגולה – יקויים בישראל, כאשר גורל היהודי תלוי בו, ונצח ישראל לא שקר, כי אמיתו גלומה בתקומת ישראל ובמפעלה הגואל.

ישראל והתפוצות, 1987, **שנתון הממשלה**
תשי"ח, עמ' כז.

כל מה שנתרחש בימינו – חידוש מדינת היהודים ועליית מאות אלפי יהודים שלא קראו אף פעם את הס, פינסקר והרצל, ואולי גם לא שמעו שם הציוניות – אי אפשר להבין

בלי לראות חזון הגאולה המשיחית נטוע בלב העם היהודי, לא רק לאחר חורבן בית שני, אלא מימי נביאי הכתב הראשונים, אם לא מלפני יציאת מצרים. חזון זה ממלא חללה של ההיסטוריה היהודית, והוא חולל בארצות שונות ובזמנים שונים תנועות אדירות הסעירו בזמנם את היהדות, כולה או מקצתה, הזיקה הנפשית העמוקה למולדת הקדומים של ישראל, לארץ היעודה, ללשון העברית ולספר-הספרים, שממנו ניזונה מאות בשנים כל הספרות המאוחרת, – הספרות הגנוזה, התלמודית, שירת ימי-הביניים, התפילות, – ההלכה שקבעה אורח-החיים של העם כל עוד הדת היתה שלטת בכל רחבי היהדות; ראיית כל ארץ מגורים מחוץ לארץ ישראל כגלות, כאכסניה זמנית; – כל אלה פירנסו חזון הגאולה המשיחי אשר נתבשר על ידי נביאי ישראל, ואלה היו המעיינות העמוקים והנאמנים מהם שאבו פזורי ישראל בגולה מאות בשנים הכוח המוסרי והנפשי לעמוד בכל קשיי נכר ולהתקיים עד בוא הישועה הלאומית.

מי שאינו רואה חזון הגאולה המשיחי במרכז הייחוד של האומה, אינו רואה אמתה המרכזית של ההיסטוריה היהודית ואבן-פינתה של האמונה הישראלית. אלוהי-ישראל לא היה כאלוהי הוודנטא – ישות מטפיזית או כוח-עליון מעבר לטוב ולרע, אלא ישות מוסרית, שבה גלומים הערכים העליונים של צדק, חסד, רחמים ואהבה, והאדם לפי תורת ישראל נברא בצלם אלוהים זה. וכשם שאלוהי-ישראל היה אלוהי אברהם, יצחק ויעקב – היה גם אלוהי העולם. והנביא עמוס שנלקח מאוחר הצאן להינבא לעמו ישראל, ואשר הוכיח את עמו מתוך אהבה רבה ואמר: **"רק אתכם ידעתי מכל משפחות האדמה, על כן אפקוד עליכם את כל עונותיכם"**, בבחינת אשר יאהב ה' יוכיח, אמר כמו-כן: **"הלא כבני כושיים אתם לי בני ישראל נאום ה', הלא את ישראל העליתי מארץ מצרים ופלשתיים מכפתור וארם מקיר"**.

והאמונה הישראלית באל עולם, באל חנון ורחום, עושה חסד, משפט וצדקה היתה מאבדת טעמה וייחודה, אילו לא היתה טבועה בחזון-גאולה יהודי ואנושי. התמורות הרוחניות והמדיניות שחלו בעם היהודי במשך אלפי שנים – חלו גם בצביונו ובכסותיו של חזון זה. לא בכל תקופה נתלבש באותה צורה, כשם שהיהדות כולה פשטה צורה ולבשה צורה; אבל בכל התמורות נשתמר הגרעין הפנימי של החזון המשיחי.

בתודעת העם היהודי, בתודעתו הדתית, המוסרית והלאומית, נתמזגו ללא הפרד יסודות לאומיים מיוחדים ומייחדים, הסגורים בתחומי האומה העברית, ויסודות אנושיים קוסמיים, החורגים מכל מסגרת לאומית, ואפילו אנושית, כי הם חובקים עולם ומלואו.

הביטוי העליון של מזיגה זו היה חזון הגאולה המשיחי. משאת נפשם של נביאי עמנו ומוריו היתה גדולה לאומית שלמה בארץ הבחירה; אבל החזון לא נצטמצם בתחומי העם היהודי, אלא הביא בשורת שלום וצדק ושוויון בין כל העמים, כלומר גאולה אנושית מלאה והשבתת כל זדון ועריצות בתבל כולה. נביאי ישראל לא בישרו אף פעם שלטון ישראל על העולם, אם כי האמינו ביעודו, בייחודו ובעליונותו הרוחנית של ישראל ותבעו ממנו להיות עם-סגולה, והתנבאו שכל שאר העמים ילמדו מדרכיו וילכו באורחותיו. בתודעה היהודית

ובספרות ישראל נשתלבו שני הרעיונות שילוב מלא ומתמיד: היות עם ישראל עם-סגולה, חזון אחרית הימים, חזון הגאולה המשיחית לישראל ולעמים.

ישעיהו הנביא שקיטרג על עמו באכזריות של אסיר-האמת והתנבא על עקירת הזרדון והעריצות בעולם והעלה יקר-האדם, כל אדם, באמרו: "ופקדתי על תבל רעה, ועל רשעים עונם, והשבתי גאון זדים, וגאות עריצים אשפיל. אוקיר אנוש מפז, ואדם מכתם אופיר" (ישעיהו יג 11-12), האמין ביעוד הגדול של עמו ואמר בשם אלוהיו: "אני ה' קראתיך בצדק, ואחזק בידך, ואצרך, ואתנך לברית עם, לאור גויים" (שם, מב 6).

שני מוטיבים אלה – חזון-גאולה ועם-סגולה, חוזרים ונשנים בספרות המקראית, בספרים החיצוניים, במשנה ובמדרש, בתפילה ובשירה. גדול הפילוסופים בישראל, שכפר במסורת הדתית והניח היסוד לבקורת המקרא, נודה והוחרם על ידי קהילתו באמשטרדם וכאילו נתרחק מעמו, ובמקרה אחד או שנים לא שלט ברוחו והטיח דברים לא הוגנים ולא צודקים כלפי גדולי עמו, הביע ב"מסכת התיאולוגיה המדינית" את בטחונו המוחלט, לפני שלוש מאות שנה, כי יבוא יום והעם היהודי יקים שוב מדינתו ואלוהים יבחר בו מחדש, אם כי שפינוזה הבין את הבחירה רק כנושאת יתרון מדיני-חומרי בלבד. גם חזי המדינה היהודית במאה התשע-עשרה, משה הס ותיאודור הרצל, האמינו כי מדינה זו תהיה מדינה למופת. ובניגוד לדעת שפינוזה – מופת לא במובן החומרי והמדיני, אלא במובן החברתי והמוסרי.

בחזון הגאולה המשיחי נארג קשר אורגני בין הגאולה היהודית הלאומית ובין הגאולה האנושית הכללית. הכורח הפנימי של מיזוג זה בולט בימינו אלה. בדורנו זה, יותר מכל תקופה אחרת בתולדות אדם, קיימת תלות הדדית בין עמים, ואף האומה האדירה ביותר אינה מסוגלת להבטיח קיומה, בטחונה ושלומה בלא זיקה לעמים אחרים, ואם כי העולם בתקופתנו זו הוא מפולג ומסוכסך הריהו למעשה עולם אחד ואחיד; ולמרות הסכסוכים המרובים והחריפים, אחדותו ואחידותו הולכת וגוברת עם הישגי המדע והטכניקה ואמצעי הקשר החדשים המקצרים מרחקים ומקפיצים את הדרך. ולא תיתכן גאולת עמנו, לא יובטח שלומנו ובטחונו בלי גאולת העולם כולו, בלי הבטחת שלום בינלאומי כולל, בלי השלטת שלום ושוויון בין עמים. אולם גאולתנו לא תבוא מתוך גאולת העולם ולא נזכה מן ההפקר. מתוכנו תבוא הגאולה והחזון המשיחי שהאיר דרכנו אלפי שנים חניך והכשיר אותנו להיות לאור-גויים. יתר על כן: הטיל עלינו וחייב אותנו להיות עם-סגולה ולבנות מדינה למופת. בכוח יעוד זה הטבוע בנו הצלחנו לחולל בימינו הפלא הגדול של חידוש קוממיותנו – אתחלתא דגאולה; בלי תוחלת הגאולה המשיחית והזיקה הנפשית העמוקה למולדת הקדומים לא היתה מדינת ישראל נבנית וקמה.

ש.ם.

אני רואה החזון המשיחי של עמנו כאחת מאמונות היסוד של עמנו בכל הדורות. כשאני אומר חזון משיחי, אינני מתכוון לאיש גואל ומושיע. החזון האמיתי הוא גאולה וישועה

בעלת תוכן אנושי ויהודי, הוא כולל גם קיבוץ גלויות, גם קוממיות ממלכתית וגם היותנו עם סגולה.

דבר, 26.6.57.

לדעתי אין גאולה לעם כל עוד הוא שרוי בנכר ותלוי בחסד זרים, וכי קוממיות ממלכתית במולדת היא אחד היסודות של הגאולה היהודית. אבל – רק אחד היסודות, ולא הגאולה כולה. אין גאולה לאומית שלמה בלי קיבוץ גלויות, בלי חברה בנויה על חירות, צדק, שוויון ואהבת הבריות, ובלי גאולת המין האנושי כולו.

הערות לדברי פרופ' מ. בובר, דבר, 7.10.57.

מבלי "שעבוד" לטוב ולנעלה שיש בתוך האדם, שנברא בצלם אלוהים, – אין תוכן לחיים. וכל התכנים המפרים, הגואלים, המקדמים והמעלים של אדם – כלולים בחזון הגאולה המשיחי. תכנים אלה כוללים היחלצות להפרחת השממה, לקליטת עולים, לבטחון המדינה – וגם חתירה נאמנה לחברה בנויה על חירות ושלום, שוויון וצדק, חסד ואהבת הבריות וגם עולם בנוי על שלום, שוויון וצדק בקרב עמים. על חזון זה יש לחנך את הדור הצעיר בארץ ובגולה. לא כל צעיר בארץ יקלוט חזון זה, ולא כל יהודי בתפוצות, אבל אין חזון זה דבר שפתיים. טובים ורבים בישראל, זה דורות אחדים, ניזונים מחזון זה, מקריבים לו חיייהם וגם מוסרים נפשם עליו, והם עושים זאת על גדות הירדן, על גבולי הארץ בערכות הנגב, בצה"ל וגם במוסדות המדע והתרבות, והם עושים זאת מתוך חירות פנימית, בלי כפייה, על פי צו מצפונם, מה שפרופ' בובר קורא בשם "שעבוד לאלהות".

לחזון זה יש מגילת יחסין ארוכה. לא מלפני 60 שנה, אלא מלפני מאות ואלפי שנים, והוא צרור בספר הספרים ובהגותם של טובי עמנו בכל הדורות וגם במשנתם של גדולי האנושות בכל העמים. חזון זה לא יקום בימינו, כאשר היה קם בימי הושע ומיכה. העבר חי בלבנו, אבל אין אנו חיים בעבר. רק מתוך השתלבות במגמות הגואלות, ובכוחות המקדמים של זמננו נתקרב למחוז חפצנו ההיסטורי ונבצע במידת האפשרות חזון הגאולה המשיחי. גם נביאי ישראל לא חיו בחלל יהודי בלבד, אם כי עולמם היה מצומצם לאיזור שאנו קורים לו היום המזרח התיכון. ועוד פחות מאשר בימי ראשון ושני אנו עכשיו עם לבדד ישכון. אנו חלק מהעולם האופף אותנו, והעולם בימינו הוא אחד כאשר לא היה אף פעם. אנו לא רק חלק של המזרח התיכון, ולא חלק שלי אזור הים התיכון – אלא של כל חלקי תבל, ומשני טעמים: עמנו מפוזר בכל רחבי תבל, והעולם בימינו, למרות הניגודים והסכסוכים הבינלאומיים, הוא משולב וכרוך בכל חלקיו מבלי הפרד.

וכשם שאנו מתערים יותר ויותר בעברנו הקדום הנשקף אלינו מספר הספרים, – כך אנו מתאזרחים יותר ויותר בעולם שבזמננו. אנו אזרחי העולם, מפני שאנו עם חפשי וריבוני. אני מוצא מקור תקומתנו וחזונה – קודם כל בספר הספרים, ולא בקונטרסים שנכתבו לפני מאה או ששים שנה; ובאותו זמן אני רואה מסגרת פעולתנו וביצוע חזוננו

במציאות הבינלאומית של זמננו, ובמגמותיה הגלויות והחבויות. שרשינו בעבר הקדום, פנינו – לעתיד. בתקופת המקרא היתה תרבותנו חד־צדדית, ולא נחפש בספר הספרים מה שאין בו. אולם במסע ההיסטורי שלנו במשך אלפי שנים למדנו מהרבה עמים וגם לימדנו אותם. ואנו שותפים שוו־זכויות להישגי המדע והמחקר ואוצרות הרוח האנושי שבמינו ובימים יבואו. וחזון הגאולה המשיחי שלנו נתעשר ונתעצם מאז נשמע ראשונה מפי נביאינו. ובחזון זה נבוא גם לנוער בארץ וגם ליהדות בגולה. ולא נבוא בידיים ריקות ובדבר שפתים בלבד:

חזון זה משובץ עכשיו בעלילות מפוארות, מפעל חייהם של שלושה דורות חלוציים, והוא גם חבוי בנבכי נשמתו של העם היהודי כולו באשר הוא, כי הוא היה סוד קיומו בגולה וליווה אותו יחד עם ספר הספרים בכל אשר הלך. ולאור חזון זה, בהתגשמותו בישראל, ילך העם היהודי, ולא יכזיב תוחלת הדורות.

תשובה למתווכחים, **דבר**, 9.10.57.

לא רק המדינה הקיימת אינה בגדר מטרה שהושגה, אלא גם אם תגדל המדינה שבעתים לא נגיע לתחנה האחרונה של חזון הגאולה. בגולה יש מחיצה בין היהודי ובין האדם. בישראל מחיצה זו נהרסה, וחזון הגאולה שלנו הוא יהודי ואנושי כאחד; ועם קום המדינה וגם עם קיבוץ הגלויות – והוא עדיין רחוק וקשה כקריעת ים סוף, – לא הגענו ולא נגיע לקץ החזון. ולנוער בישראל דרוש חזון שהוא גם יהודי וגם אנושי, אבל לא שני חזונות נפרדים, אחד ליהודי שבנו ואחד לאדם שבנו, אלא חזון־גאולה־והתעלות אחד, שלם, כולל, ממצה כל מאויי אדם וערכיו העליונים, ודבר זה נתון אך ורק בחזון המשיחי, שנתבשר תחילה על ידי נביאי ישראל. הוא לא נולד לפני שבעים שנה. ההיסטוריה שלנו אינה מתחילה בהכרזת המדינה, ולא בקונגרס הציוני הראשון, אף לא בעלית ביל"ו וביסוד פתח־תקוה ומקוה ישראל. ימיו כימי ישראל. ועוד זאת, חזון הגאולה של נביאי ישראל לא הצטמצם רק בתחומי העם היהודי, אם כי גאולת ישראל היתה חלק יסודי, בלתי נפרד, מהחזון. עמוס לא חשש להגיד לעמו: "הלא כבני כושיים אתם לי בני ישראל, נאום ה'". יהודים וכושים הם בני אדם שווים. יחד עם גאולת ישראל בישרו נביאינו גאולת כל העמים, כל העולם.

יש להנחיל לנוער בארץ, וגם לנוער בגולה, חזון גאולה משיחי, גאולה יהודית ואנושית. והנוער שלנו ראוי לחזון זה; ואולי יותר מהנוער שבכל הדורות שקדמו לנו – הוא מוכשר לשאתו לא רק בפיו אלא בלבו ובמעשיו, אבל לא חזון ערטילאי. הנס שהתרחש בימינו הוא – שהוקם **מכשיר־הגשמה וביצוע** לחזון הגאולה, והמכשיר הוא – מדינת ישראל, זאת אומרת העם הריבוני בישראל. ומשום כך – הבו גודל למדינה. זה לא סתם כלי. וודאי זהו כלי. הכל הוא כלי. גם ספר תורה. אין ספר תורה בלי קלף ובלי אותיות חרותות בדיו. אין אותיות פורחות באוויר. התורה דבוקה לכלי. ואל תזלזלו בכלי. כי בלי כלי אין כלום – בעולמנו זה. מדינה אינה רק מסגרת אירגונית ממלכתית. מדינה – פירושה חירות, עצמאות,

חופש, יצירה, העדר שעבוד ותלות. העדר מדינה – היא גלות, שברחנו ממנה והתגברנו עליה. ושום גלורפיקציה הבאה לפייס ולהניח דעתם של תושבי הגלות, לא תביא אותנו חזרה לחיי נכר ושעבוד, גלוי או מוסווה. ונשמור על "הכלי" היקר הזה כעל בבת-עינינו, כי הוא אתחלתא דגאולה, גאולה פורתא.

שם.

"באין חזון יפרע עם". בספרותנו לא נתמצה עדיין מלוא הערך והתפקיד של החזון המשיחי בתולדות עם ישראל, למן הימים הקדומים ועד ימינו אלה. ודאי שחוקי הטבע, החוקים הפיזיים, הביולוגיים (והסוציאליים. אם ישנם כאלה) חלים עלינו בדיוק כמו על כל עם אחר, ובתולדותינו פעלו גורמים כלכליים, מדיניים, בינלאומיים, כוחות חיצוניים והשפעות זרות כבחי כל העמים. אך כשם שאין אדם בעולם המשוחרר מהחוקים הטבעיים החלים על כל המין האנושי, ואף על פי כן אין אדם אחד דומה לחברו. וכוחם האינטלקטואלי והמוסרי של הלל הזקן והגאון מווילנא, ליאונרדו דא-וינצ'י, ניוטון ואיינשטיין – הם יחידים במינם, כך גם עמים מצטיינים בתקופות ידועות או לאורך כל חייהם בתכונות ובסגולות שאינן מצויות ברוב העמים האחרים.

הגורם הרוחני פעל בתולדות העם היהודים כאשר לא פעל בתולדות רוב העמים; לא רבות האומות בעולם שגורם זה עיצב במידה כזאת את דמותן, התמיד במאבקן על קיומן וסייע לתקומתן ולהתחדשותן, כאשר נעשה הדבר בחיי האומה העברית מימי האבות ועד היום הזה. והגורם הרוחני לא היתה רק האמונה המופלאה שהבהיקה ראשונה בהכרת העם היהודי. האמונה בכוח עליון, נצחי, ללא דמות, יוצר הכל, רב חסד ואמת, וצדק לפניו יהלך, כפי שסוברים כמה מהחוקרים המעולים של תולדות היהדות בימינו – אלא גם התוחלת והאמונה שנטעו בו נביאיו הגדולים בחזון המשיחי של הגאולה והפדות, חזון אחרית הימים. בשוב שבות ישראל הפזורה לארצו קוממיות ובהימלא הארץ דעה כמים לים מכסים, וצדק וחסד ישלטו בקרב כל העמים, וגוי אל גוי לא ישא חרב.

מונחים וערכים, 1951, **חזות**, ג, עמ' 10.

כוודאות חוקי הטבע – כן ודאית בשורת הגאולה, גאולת העם וגאולת המין האנושי.

שם.

ספר הספרים ובעיית ההשתלבות בעבר הרחוק

ספר הספרים

למעלה מאלפיים ומאתיים שנה מופיעים בלי הפסק תרגומים, פירושים, מדרשים, מחקרים, ביאורים לתנ"ך, משל בני-ברית ושאינם בני-ברית, ואפשר לומר בלי חשש גוזמה, שאין ספר אחר בעולם שזכה לטיפול כזה מצד מתרגמים ומפרשים וחוקרים. בפרשנות התנ"ך כית לא קטן חלקם של למדני ישראל. ואף על פי כן עדיין רחוקים אנו מדיעת התנ"ך, מובנו, תורתו, תולדותיו והשתלשלותו. ואין הסיבה נעוצה רק בקשיים הטבועים במהותו של הספר. כמו הארץ כן הספר אינו נפתח אלא לאלה המעורים באדמת מטעו ובלשונו החיה; וכמעט כל המפרשים, מבני-ברית ומשאינם בני-ברית, לא נתמלאו בהם שני תנאים אלה: לא היו מעורים בארץ אשר על ברכיה נולד הספר, ולשון הספר לא היתה חיה בפיהם, והספר הוא הלשון. אף אחד ממפרשי התנ"ך, כיהודים כגויים, אי-אפשר לו לפרש את פרקי יהושע כמו שעשו זאת עלילות צבא-הגנה לישראל. ובישובינו החקלאיים על גדות הירדן, בעמק ובנגב, נובטים גרעינים ראשוניים. שישמשו הסבר חי לכמה מפרשיות של יהושע, מיכה וישעיהו. רק העם שיאחז מחדש בארצו ויתערה בנוף המבהיק מכל עמוד של ספר הספרים – ולשון הספר תהיה לשונו הטבעית שבה יהגה ויחלום, ביודעים ובלא יודעים – רק עם זה יפתח לפניו הספר את סגור-לבו ונפשו הפנימית. ונשמת הספר ונשמת העם יהיו לאחת.

מהפכת הרוח, 1949, **חזון ודרך**,

כרך ראשון, עמ' 43.

שלושה דורות של חלוצים רבי-פעלים ונאזרי-גבורה, ממייסדי פתח-תקוה ומגיניה ועד בוני מדינת ישראל ולוחמיה, הביאו אותנו עד הלום. לא בכוח עצמם בלבד עשו חלוצינו מעשה-אדירים זה, אלא בכוח השליחות הנאמנה של דורות. מעפילי-התקופה שאבו ממעין-הפלאים המפכה בהיסטוריה היהודית, מעין-קדומים של סבל וחזון, אשר היו מנת-גורלו של עם-ישראל מאז ומעולם. בסבל ובחזון חושלה רוח עמנו, לעמוד בפני כל תלאה ולחתור

לקראת הגאולה, גם אם הרדיקשיים ומכשולים נערמו על דרכה. על מעין-פלאים זה, סוד קיומו וניצחו של עם ישראל, שמר הספר העברי. ספק אם יש עוד אומה בעולם שגורלה היה כרוך במידה כה רבה ובזמן כה ארוך בגורל הספר, שמרנו אלפי שנים על הספר והספר שמר עלינו.

שם.

ההיסטוריה היהודית לא פינקה אותנו. אנו לא ירשנו מן הדורות הקודמים, כפי שירשו עמים אחרים, עושר וחוסן וארצות ואוצרות-טבע. במשך 40 יובלות ידע עמנו רק רדיפות ותלאות. אך דבר אחד הוריש לנו עמנו, דבר עצום ויקר – כוח מוסרי גדול וכושר שכלי מופלא, שאינם נופלים מאלה שבכל עם ועם בעולם. ועלינו להעלות ירושה מוסרית ואינטלקטואלית זו עד שיא יכולתה. עלינו להפרות אותה ולהנחילה לנוער שיגדל פה ויבוא ארצה.

חוק שירות הבטחון, 1949, **חזון ודרך**,

כרך ראשון, עמ' 219.

כל מה שאני הוגה יותר בספר-הספרים אני יותר ויותר משתאה למאור הכל-אנושי והעברי המיוחד הזורח ומבהיק בכל שורותיו. זוהי המורשה הגדולה של רוח ישראל בתקופה המכרעת והקובעת בתולדותיו, מימי משה ועד עזרא, שלא מיצינו עדיין כל עשרה ותפארתה ועצמתה, ושאוּלי רק הדורות שיגדלו ויתחנכו בישראל העצמאית ידעו לחשוף כל מכמניה וצפונותיה ויצליחו לשקע אותם ברוח האומה-המתחדשת.

דברי תשובה, 1950, **חזון ודרך**,

כרך שני, עמ' 310.

מה שאדמת המולדת היא בשביל חיינו המשקיים והגופניים – ספר הספרים הוא בשביל חיינו הרוחניים והמוסריים.

שם, עמ' 311.

שום ספר אחר לא מילא תפקיד כזה בחיי העמים כאשר עשה זאת ספר הספרים בחיי העם היהודי, ועל ידי כך גם בחיי העמים הנוצרים והמוסלמים. ספר זה הנחיל למין האנושי יעודים מוסריים עליונים אשר טרם נתקיימו בשלימותם עד היום הזה, אבל שלום האדם עלי חלד לא יכון והעמים לא ידעו שלו, כל עוד יעודים אלה לא ידריכו הליכות אנוש, ולא יכוונו יחסי עמים.

תקומת ישראל ויעודה, 1951, **חזון ודרך**,

כרך שלישי, עמ' 139.

הספר הגדול או יותר נכון קבוצת הספרים הגדולים אשר זיכו אותנו בשם הכבוד של "עם הספר" נוצרו בשעה שעמנו ישב על אדמתו, עמד ברשות עצמו, ואם כי היה עם קטן ודל, קטן בכמותו ודל בכוחו הצבאי ובמרחב הארצי שלו, אבל לא נפל משום אומה מאז ועד היום בכוח יצירתו – והוא העניק לעצמו ולעולם ספרים אשר הגיעו לשיאי הביטוי העליון של אדם עלי אדמות, לשיאי השירה, המחשבה, המוסר והדת, התיאור, והסיפור ההיסטורי, לשיאי החכמה, הגות האדם, שירת הנצחון וקִינת החורבן, ספרים אשר כמעט אין משלם בספרות העולם.

ערכי הרוח, 1952, **חזון ודרך**,
כרך שלישי, עמ' 281.

גורל הספר היה כגורל העם: הספר הגדול והנצחי, המספר באמנות מופלאה תולדות עם צעיר וגאוני בהתהוותו, במאבקו הפנימי ובנפתולי רוחו, בהתנגשויות הקשות עם כוחות חיצוניים והשפעות זרות, המגלם מאוייו והגיגו וחזונו של העם הזה באספקלריה של גדולי נביאיו ומשורריו, המבשר לאנושות אמיתות דתיות ומוסריות שלא יכהה אורן לנצח, וכולל דברי חכמה והגות והשתפכות־הנפש שמעטים כמוהם בספרות העולם לעומק הביטוי, לעוז הניב ולרחשי־הנפש העמוקים; גם הוא, הספר, נעקר מאדמת מטעו וחיותו, ונחבש יחד עם עמו בגיטו חומרי ורוחני.

עצמאות תרבותית, 1952, **חזון ודרך**,
כרך רביעי, עמ' 51.

אלפים שנה נכתבו פירושים ופירושי פירושים לספר יהושע, ואיש לא יזלזל בערכם, וכמה דברים סתומים ומקומות נעלמים נתבהרו ונזדהו. אבל הפירוש שניתן לספר זה בקרבות מלחמת הקוממיות והאור הרב הנשפך על עברנו בחידוש עצמאותנו – יחווירו לעומתם כל הפרשנים מבני־ברית ושאנים בני־ברית. רק עם החי בארצו ועומד ברשותו יקרא בעין פקוחה ובהבנה אינטואיטיבית בספר הספרים שנוצר באותה הארץ ועל ידי אותו העם. רק דור שחידש קוממיותו במולדת הקדומים יבין לרוחם ולנפשם של קודמיו שפעלו, לחמו, כבשו, יצרו, עבדו, הגו, שרו, אהבו וניבאו בתחומי אותה מולדת.

שם.

הספרים שנוצרו ונתקדשו בישראל הורישו לעם היהודי ולאנושות כולה ערכים רליגיוזיים ומוסריים שאין ערוך להם, בישרו חזון לאומי ואוניוורסלי לאחרית הימים, שיש בו כדי להאיר מחשכי חיי אנוש ולהדריך האדם והאנושיות כמעגלי צדק ושלום, חסד ואמת.

נצח ישראל, 1953, **חזון ודרך**,
כרך רביעי, עמ' 278.

חינוך עברי – אינו לימוד הלשון בלבד. גדולה ועצומה חשיבותה של הלשון, ובזכותה אמרו חכמינו נגאלו בני-ישראל ממצרים – משום "שלא שינו את לשונם והיו מדברים בלשון הקודש". אבל לשון אינה אלא מכשיר, מפתח לאוצרות התרבות היהודית. העיקר הוא – תוכן החינוך העברי, תוכן עברי שיקיים אחדות העם וישמור על זיקתו לעברה ולעתידה של האומה, ותוכן זה אצור בראש וראשונה בספר הספרים. בלי ידיעת התנ"ך אין חינוך עברי בישראל ובגולה. היהודי החרד ימצא בתנ"ך המקורות והמאורעות של אמונתו. וגם יהודי שאינו חרד יגלה בתנ"ך מקור התהוות אומתו, עלילות מאבקה הרעיוני עם העולם האילי, פרקי-גבורה ותפארת, שגב הנבואה הישראלית, אוצרות יקרים של שירה וחכמה, חזון והגות, שאין כמותם ללהט מוסרי, לטוהר הרגש, לעוז הביטוי. בספר זה יתלווה לאבות האומה שכאילו התהלכו בארץ כשיכים בידואים בימינו, אבל מהליכותיהם התמימות, וביחוד מהליכות אברהם העברי הראשון לדורותיו, בוקעת גדלות נפש וחכמה עליונה ותפארת אדם, השאובה מתוך מגע חי עם אלוהי החסד והאמת, שחי בלבם והאיר דרכם בחיים.

הוא ימצא במשא נביאי ישראל, נביאי האמת הטהורה והצדק המוחלט, סוד הגבורה הנפשית שעמדה לישראל בכל הדורות.

הוא ירגיש בכל דף של ספרי-נצח אלה החתירה המוסרית והרעיונית לאחדות: אחדות האומה, אחדות המין האנושי, אחדות ההויה הקוסמית, אחדות החומר והרוח, אחדות הבורא והבריאה, חתירה שלא פסקה מימי אברהם אבינו, משה רבנו, נביאי ישראל, חכמי ימי הבינים ועד ההוגים בדורות האחרונים, כשפינוזה ואיינשטיין.

בספר זה יכיר יחודי ההיסטורי של עמו – ויעודו האוניברסלי הכלל-אנושי, כשהם שלובים וכרוכים זה בזה, והוא ימצא בתוך התנ"ך משהו יותר מהיסטוריה, משירה, מחכמה, מהגות, מגילוי שכינה. בספר הספרים יתגלה לו משא העתיד, עתיד עמו ועתיד המין האנושי, חזון אחרית הימים, חזון גאולה, שלום וצדק, שנישא בימי קדם בהרי ירושלים ועדיין הוא מבהיק ורענן ומרעיד-לבבות כביום נתינתו, והוא נושא בשורת האמת גם לגאולת ישראל וגם לפתרון שתי הבעיות הגורליות של המין האנושי בימינו: בעיית ההון והעבודה בחברה, ובעיית מלחמה ושלום בקרב עמים. ספר זה האיר באור עליון מאבקו הטראגי והממושך של עמו ופיזור המחשכים של תועי-עמים, ומשום כך היה לספר-הספרים של אומות העולם, ונפוץ בקצווי תבל, כאשר לא נפוץ שום ספר אחר, ותורגם לכל הלשונות והניבים של עמ' תרבות, ועמים פראים, והוא משמש עד היום מקור השראה דתית ומוסרית לאישי-רוח גדולים ולהמוני-עם פשוטים; אבל אין איש יכול להגיע לחקר הנאמן ולהתייחד עם טוהר-אמיתו ויקרת אורו וזיוו אלא במקורו, בלשון העברית.

חינוך עברי מושתת על התנ"ך יתן בלב כל יהודי הכרת תוכן יהדותו, בין שהוא דתי ובין שאינו דתי; הוא ירים כבודו וערכו בעיני שכניו; רוב העם היהודי חי בקרב עמים המעריצים

את התנ"ך. הוא יעלה כבוד־עצמו כאדם וכיהודי, ויעמיק זיקתו הנפשית לישראל – מולדת התנ"ך בעבר ומולדת עצמאות עמו בהווה ובעתיד.

נצח ישראל, 1953, **חזון ודרך**,

כרך רביעי, עמ' 309–310.

אין בתקומת ישראל משום יסוד מדינה חדשה, אלא "החזרת העטרה ליושנה", ושיבת ציון שבימינו אינה שיבה גיאוגרפית בלבד אלא גם שיבה היסטורית.

ושיבה היסטורית אין פירושה נסיגה היסטורית, חזרה לאורח החיים הפרימיטיביים שלפני אלפיים או שלושת אלפים שנה.

שיבה היסטורית פירושה שיבה לכושר יצירה עצמאית, חומרית ורוחנית ויציקת דפוסי חיים וחברה ומחשבה חדשים המשתלבים בערכים הגדולים של התנ"ך ויעודיו היהודיים־האנושיים.

אצילות מחייבת, 1954, **חזון ודרך**,

כרך חמישי, עמ' 118.

עלינו לשוב למקורות הראשונים, ואלה ימצאו בספר הספרים שלנו, ועלינו לשלב מחשבתנו ומעשינו במציאות החדשה והמתחדשת בימינו, המציאות היהודית והבינלאומית, שהקלאסיקים הציונים והסוציאליסטים במאה התשע עשרה לא ראו ולא יכלו לראות בימים ההם.

סיפורי האבות מלפני ארבעת אלפים שנה; מסעיו, מעשיו, וחיייו של אברהם אבינו, נדודי ישראל במדבר לאחר צאתם ממצרים; מלחמות יהושע בן־נון והשופטים שבאו אחריו; חיי שאול, דוד ושלמה ופעולותיהם; עלילות עוזיה מלך יהודה וירבעם השני מלך ישראל, יש בהם יותר אקטואליות. הם יותר קרובים ומאלפים ומלאים לשד חיוני בשביל הדור הנולד, הגדל והחי בארץ, מאשר כל הנאומים והוויכוחים בקונגרסים של באזל. והערכים האנושיים, היהודיים, החברתיים והלאומיים שבהם אנו דוגלים, ואשר רק הם משווים לתנועתנו כוחה המוסרי והכובש – נוסחו ונישאו בפי נביאי ישראל בלהט ובעצמה ובאמונה פנימית ומדבקת כאשר לא נעשה הדבר מאז ועד היום הזה. וערכים אלו כללו גם ערכי הגאולה היהודית וגם ערכי האנושיות האוניברסלית. אולם למען הגשמתם עלינו להכיר תנאי המציאות היהודית והבינלאומית של דורנו, ההתרחשויות והמגמות של זמננו, ועלינו להשתמש בכיבושי המדע והטכניקה וכושר העבודה של ימינו ולהשתלב, מתוך נאמנות לעצמאותנו, לצרכינו ותנאינו המיוחדים, במלחמת השחרור הלאומי והסוציאלי של כל לוחמי החירות והצדק והשוויון ובוני החברה החדשה בקרב כל העמים.

מונחים וערכים, 1957, **חזות**, ג, עמ' 11.

יש קפיצה בהיסטוריה, ומה שעשינו בארץ זוהי "קפיצה על פני ההיסטוריה" היהודית. יש קפיצה בחלל ויש קפיצה בזמן. עשינו כאחת את שניהן.

יש יהודים רבים שהומל, או בוכריסק או פלונסק היו בשבילים עבר מולדתם ועברם הקרוב, וכשעלו ארצה עשו "קפיצה". לילדים שלי שגדלו בישראל אין פלונסק אומרת כלום. כל החיים וההתרחשויות וההתעוררות שבעיר זו – ואני יודע עשרם וחשיבותם – זרים בהחלט לילדי, ובדין. ולא רק בארץ. בן שנולד למהגר לאמריקה – עיר מולדת אביו, מחוזה וארצה – אינו אומרות לו כמעט ולא כלום. הוא חי בבוסטון או בפילדלפיה או במיאמי, ולרוב בניו יורק. ומה לו ולערים הרחוקות והנשכחות הללו בגליציה, רומניה או פולין?

זוהי קפיצת הדרך, אבל יש גם קפיצת הזמן. וכולנו, בבואנו הנה ובהקימונו מדינה יהודית עשינו קפיצה זו. פתחנו לגמרי פרק חדש – לא המשך לחיי ווארשה, אודיסה וקראקא, אלא התחלה המשתלבת מאליה בעבר הרחוק, בעבר של יהושע בן-נון, דוד, עוזיה, החשמונאים הראשונים. מכל הספרים שנוצרו בגולה אין ספר כל כך קרוב לנוער בארץ – כספר התנ"ך. אמנם אין זה ספר – אלא קובץ ספרים; ולא כל הספרים קרובים לנו במידה שווה. אבל אם תקח את המשניות, הגמרא, דברי הגאונים, הפילוסופיה העברית מימי הביניים, שירת ספרד, שולחן ערוך, ספרות ההשכלה עד האחרונים שבאחרונים בגולה – ספרי התנ"ך מכריעים את הכף לגבי הנוער הישראלי (ושוב – לא כולם), ברעננותם, ב"טירותם", באקטואליות שלהם, בקרבתם הגיאוגרפית, העלילתית, בנשימתם ובחזונם; לא תמצא אף ספר עברי אחד שנוצר אחרי התנ"ך ועד לפני חמישים או שלושים שנה – שיהיה כל כך קרוב, אינטימי לנוער כספר התנ"ך. העבר הרחוק חדל להיות רחוק, והעבר הקרוב חדל להיות קרוב.

הנוער בארץ מסתכל עכשיו בעם היהודי מתוך משקפי המדינה היהודית והתנ"ך – ולא מתוך העיירה בפולין או מתוך ה"אידיאולוגיה" שנוצרה בווינה ובאודיסה ובווארשה לפני שישים שנה. המאה התשע-עשרה היהודית יותר רחוקה וזרה בעיני הנוער הישראלי מהעבר הרחוק שלפני שלושת אלפים או אלפיים ומאתיים שנה.

אתה מביע חשש, כי העבר הרחוק בלבד לא יפרנס אותנו. ודאי לא. אבל עבר רחוק זה שנתקרב אלינו – יחד עם המחר של המדינה ושל העולם בימינו ויפרנסו, וכאן דרוש החזון המשיחי.

חליפת מכתבים בין ד. בן-גוריון ונ. רוטנשטרייך,

1957, **חזות**, ג, עמ' 24-25.

לא מארכס ואנגלס, ולא לנין וסטאלין, אף לא קאוטסקי וז'ורס, – מאווינו האנושיים, העמוקים לעולם של צדק, אחווה, שלום וחסד, כמאוינו היהודים לקוממיות ישראל וריכוז העם במולדת-קדומים, נובעים ויונקים מהתנ"ך.

שם, עמ' 25.

עם סגולה ואור לגויים

רחוק אני מ"רעיון התעודה" – כרחוק מזרח ממערב. אנו – מטרה לעצמנו ולא אמצעי לאחרים.

שאלת המשטר ויחסי שכנים, תרפ"ד, **אנחנו ושכנינו**, עמ' עד.

המתבוללים היהודים ראו את זכות קיומנו ברעיון האחדות האלוהית, שעלינו לשאתו בין העמים; יש במחנה הסוציאליסטים (קאוטסקי), שרואים תעודה ליהודים – הפצת רעיון המהפכה הסוציאלית בעולם; ישנם כאלת במחנה הקומוניסטים – שרואים את היהודים כנושאי התעודה הקומוניסטית. הצד השווה שבין כל אלה – שהם רואים את היהודים לא כמטרה לעצמם, אלא כמטרה לאיזה דבר אשר הוא מחוצה להם; שלא כעמים אחרים אין ליהודים עצמם זכות קיום; המה רק נחוצים, במידה שהם מפיצים רעיונות בין עמים אחרים. את הריבולוציה הסוציאלית במזרח יעשו לא הם כי אם עמי-המזרח; הם, היהודים, יעשו רק את האגיטציה.

ואנחנו אומרים: הננו ככל הגויים. אנו חיים באשר אנו חיים. אנחנו מטרה לעצמנו, כמו שרוסיה וגרמניה – מטרה לעצמן. זכות קיומנו בקיומנו. לא קבלנו עלינו שום קבלנות להיות אור לגויים. לעשות טובה למי שהוא.

זכות העבודה, 1933, **משמרות**, עמ' קמט-קנ.

הסייף והספר ירדו כרוכים לעולם, אולם עם-ישראל הגאול יוכיח לעולם שכוחו של הספר עדיף מכוחו של הסייף, ויחסי עמים וגם היחסים שבתוך עם ועם יש לבנות לא על אלמות ודיכוי אלא על אשיות הצדק והאחוה והשלום, וכיבושי הרוח והמדע ישמשו לא לטבח ולמלחמה ולשלטון עם בעם – אלא ליצירה ורווחה אנושית ולשלטון על איתני הטבע בלבד.

לפתיחת הפקולטה לרפואה בירושלים, 1949,

חזון ודרך, כרך ראשון, עמ' 148.

עם ישראל יראה את הדרך הנאמנה לתיקון העולם, לכך הוא נולד. זוהי המגמה של תולדותיו. זהו הטעם של מלחמתו. והוא יעשה – לא בכוח. כל מי שינסה לתקן העולם בכוח יחטיא המטרה. בכוח לא יתוקן העולם. החזקת השלטון והגברת הכוח נהפכות, ביודעים ובלא יודעים, למטרה והן מסלפות כל חזון. דרכו של העם היהודי בתיקון העולם יהיה דרך המופת: במופת חייו יראה הדרך לגאולת האנושות.

מדינת ישראל והתנועה הציונית, 1950, **חזון**

ודרך, כרך שני, עמ' 178.

עם ישראל יקיים יעודו ההיסטורי הגדול בממלכת הרוח אם יובטח קיומו הכלכלי במולדת ומעמדו המדיני בין האומות, ושלומו יכון על בסיס נאמן של בטחון הנשען על כוחו העצמאי.

בעיות חוץ ובטחון, 1953, **חזון ודרך**,

כרך רביעי, עמ' 191.

היינו ונהיה גוי-סגולה ועם-עולם בממלכת הרוח והחזון, ועוד נתכנו לנו עלילות משיחיות בימים יבואו.

דברי פרידה לעם, 1953, **חזון ודרך**,

כרך חמישי, עמ' 17.

אין כישראל גוי אחד בארץ, ואין עם יותר אוניברסלי מעם ישראל. ערכים לאומיים מייחדים אותנו כאשר אולי אינם מייחדים שום עם אחר, ובכל שרשינו הנפשיים והמוסריים אנו מעורים באנושות כולה.

חינוך ממלכתי ודגל, 1953, **חזון ודרך**,

כרך רביעי, עמ' 228.

יש לחייב כל שאיפה לאומית הרוצה לעצב דמות לאומית מופתית וליצור ערכים אנושיים שיהיו לברכה גם לעמים אחרים בכוח הדוגמה. כל "אמביציה" לאומית מסוג זה היא ישרה ורצויה, ואם היא מלווה גם יכולת ביצוע, תועלתה גדולה ומרובת לא רק לעם "האמביציוזי" אלא גם לזולתו.

כך הבינו טובי העם היהודי בכל הדורות רעיון "העם הנבחר" או "עם הברית". חזון אחרית הימים של ישעיהו ומיכה לא היה חזון שלטון ישראל על העולם, אלא הר בית ה' ככוח מושך לכל העמים, אשר יאמרו לעצמם: "לכו ונלכה אל הר ה', אל בית אלהי יעקב – ויורנו מדרכיו, ונלכה בארחותיו". נביאים אלה האמינו כי מציון תצא תורה, ודבר ה' מירושלים – והם גם הבהירו וקבעו תכנה של תורה זו: "וכתתו חרבותם לאתים, וחניתותיהם למזמרות, לא ישא גוי אל גוי חרב, ולא ילמדו עוד מלחמה".

הרעיון כי עם ישראל הוא עם נבחר עובר כחוט השני ברוב ספרי התנ"ך, אבל העם הנבחר בתנ"ך אין פירושו עם כובש עולם ומדביר עמים תחת רגליו כרעיון הבחירה הסלאבית של הצארים, הסובייטים ונושאי כליהם "המדעיים". "ועתה אם שמוע תשמעו בקולי ושמרתם את בריתי – והייתם לי סגולה מכל העמים – כי לי כל הארץ. ואתם תהיו לי ממלכת־כהנים וגוי קדוש". עם קדוש – ולא עם שליט על אחרים.

בזכות השוני, 1954, **חזון ודרך**,

כרך חמישי, עמ' 107-108.

כיוונה החברתי של המדינה והדמות שאנו רוצים לשוות לעם היושב בה – כלול בחוק החינוך הממלכתי, סעיף ב' של חוק זה אומר: "מטרת החינוך הממלכתי היא להשתית את החינוך היסודי במדינה על ערכי תרבות ישראל והישגי המדע; על אהבת המולדת ונאמנות למדינת ישראל ולעם ישראל. על אימון בעבודה חקלאית ומלאכה; על הגשמה חלוצית; על שאיפה לחברה בנויה על חירות, שוויון, סבלנות, עזרה הדדית ואהבת הבריות". חוק זה מתווה הקווים הראשיים של היותנו לעם־סגולה ומדינה למופת וזיקתנו המתמדת לעם היהודי בעולם.

מדינת ישראל ועתידו של העם, 1957, **מולד**,

כרך טו, חוברת 107-108, עמ' 227.

נתבלטו בחיינו שלושה כוחות הנושאים בתוכם הניצנים של עם־סגולה: ההתישבות העובדת, צבא־הגנה לישראל, חבר אנשיה רוח (מדע, מחקר, ספרות ואמנות), שאינו נופל בכמותו היחסית ובאיכותו הגבוהה מזה של כל עם אחר בעולם.

ההתישבות העובדת פילסה נתיבות מקוריות לחברה חדשה בנויה על חירות, שוויון, עזרה הדדית, שעדיין אין דוגמתה בשום ארץ אחרת בעולם, לא במזרח ולא במערב. ולא רק בחקלאות בלבד – אלא גם בחרושת, בספנות, בבנין; ועוד נתכנו עלילות גדולות להתישבות עובדת זו.

צה"ל אינו מכשיר בטחוני נאמן ויעיל בלבד, כבכל ארץ אחרת, אלא גם מסגרת חינוכית ברוכה המעלה את האדם, הורסת המחיצות העדתיות והשבטיות ומקנה לנוער בישראל בטחון עצמי, אחריות לכלל, חזון תקומה.

ואם כי בשנים המעטות של קוממיותנו הממלכתית היינו נאלצים להשקיע אמצעים כבירים בראש וראשונה לצרכי בטחון, לקליטת עולים ולבניין משק, ועוד הרבה שנים נצטרך לעשות זאת, הצלחנו באותו זמן להקים מוסדות מחקר ומדע וטיפחנו ספרות ואמנות העומדים על רמה גבוהה כבאחת הארצות העשירות והמפותחות ביותר.

ההיסטוריה לא פינקה אותנו בכוח, בעושר, בשטחים רחבים וברוב עם, אבל היא העניקה לנו תכונה מוסרית ואינטלקטואלית בלתי מצויה, והיא מזכה ומחייבת אותנו להיות אור לגויים.

ישראל והתפוצה, 1957, שנתון הממשלה, תשי"ח, עמ' כז.

השאיפה הנאמנה מלאה מעשים, להיות עם סגולה ולממש גאולת ישראל וגאולת האנושיות, פועמת בקרב רבים מבוני הארץ, והיא מדריכה במידת האפשרות פעולת מדינת ישראל.

הערות לדברי פרופ' מ. בובר, **דבר**, 7.10.57.

עם ישראל יראה הדרך הנאמנה לתיקון העולם, לכך הוא נולד. זוהי המגמה של תולדותיו, דרכו של העם היהודי בתיקון העולם יהיה דרך המופת; במופת חייו יראה הדרך לגאולת האנושות.

מדינת ישראל והתנועה הציונית, 1950,

חזון ודרך, כרך שני, עמ' 178.

החזון המשיחי שהאיר דרכנו אלפי שנים חינך והכשיר אותנו להיות לאור גויים. יתר על כן: הטיל עלינו וחייב אותנו להיות עם־סגולה ולבנות מדינה למופת.

ישראל והתפוצה, 1947, **שנתון הממשלה**,

תשי"ח, עמ' כו.

תודעה יהודית

התודעה היהודית יונקת מהמורשה הרוחנית הגדולה של העם היהודי, משותפות-הגורל המרתקת ביודעים ובלא יודעים כל חלקי העם היהודי באשר הם, ומהחזון המשיחי, חזון הגאולה היהודית והאנושית שהנחילו לנו נביאי ישראל.

מונחים וערכים, 1957, **חזות**, ג, עמ' 9.

אני טוען שיש להעמיד בתוך הנוער את התודעה היהודית. ומעמיד תודעה זו על שלושה: "מורשתו הרוחנית של העם, שותפות של כל חלקי העם היהודי, חזון הגאולה היהודית והאנושית".

נראה לי, שעל שלושת ממדים אלה יש להעמיד את התודעה היהודית ולא על האידיאולוגיה "הציונית", שלדעתי היתה אך ורק נחלת חלק מיהדות אירופה, וזמנה עבר. האידיאולוגיה הציונית צמחה על קרקע המציאות המיוחדת של יהדות זו, ועם השמדת יהדות אירופה – נשמט בסיסה; ואם זה נראה פאראדוקסאלי – הקמת המדינה שבאה אחרי השואה גילתה מערומי המליצה "הציונית" שהוסיפה לפרוח אחרי התערערות מקורות יניקתה. המדינה ריכזה סביבה אהבת העם כולו (מחוץ לקבוצות קטנות מימין ומשמאל), אבל "האידיאולוגיה הציונית" נהפכה למליצה ריקה. ו"הציונים" שבימינו – בארצות הברית, באנגליה ובשאר ארצות החופש – רוקנו אותה מתוכנה, כי הפרידו בין "ציונות" ובין עליה.

שם.

יש להעמיק **התודעה היהודית** בנוער הישראלי ולהנחיל נכסי הרוח של היהדות לתפוצות; לדור הגדל בארץ אין להוכיח הצורך במולדת ובמדינה יהודית. הוא יליד המולדת ובונה, הוא מגן המדינה ומעוזה. אבל יש להשרישו בעבר העם היהודי ובמורשתו הרוחנית מכל הדורות. להגביר בו זיקתו המוסרית ליהדות העולמית מתוך הכרת מצבה וצרכיה, סבלה, יצירתה, מגבלותיה והסכנות האורכות לקיומה, להעמידו על שותפות הגורל והרציפות ההיסטורית המאחדת כל יהודי העולם לדורותיהם ולארצותיהם מאז היותנו לעם ועד היום הזה.

נשאלת השאלה מהי "תודעה יהודית"? רק עיוור יתעלם מהתמורות המרובות שחלו במשך הדורות ובארצות שונות בתודעה היהודית. אין ספק שבמרכז ההשקפה של מורי העם היהודי

ונביאיו בתקופת המקרא עמדה "האידיאה הדתית" לפי תפיסת פרופ' קויפמן, כלומר האמונה בכוהן-עליון, נצחי, ללא דמות, יוצר הכל, רב-חסד ואמת; אבל לא זו בלבד, אלא גם חזון אחרית-הימים, החזון המשיחי של גאולה ופדות לישראל ולעמים בהימלא הארץ דעת ה' כמים לים מכסים ושלוש ירשלוש כל הגויים, וגוי אל גוי לא ישא חרב.

ההיתה תודעה זו נחלת כל העם בימים ההם? דברי הנביאים ותוכחתם אינם מאשרים תשובתו החיובית של פרופ' קויפמן בנדון זה, אם כי יש יסוד מספיק להניח שתודעה זו לא היתה נחלת מועטים בלבד. בימי הבית השני נתרצצו בעם תודעה צדוקית ופרושית; תודעה מתיוונת של יהדות אלכסנדריה ותודעה יהודית אכסקלוסיבית ברוב היהדות הארצישראלית, שנתגבשה לאט לאט בתודעה של ההלכה, וספגה לתוכה השפעות זרות.

גם ההלכה לא קפאה על שמריה. לפי דברי האמוראי הגדול, – שמפני גדולתו קראו אותו סתם רב, כשם שמורו, רבי יהודה הנשיא, נקרא סתם רבי, – לא היה משה רבינו מבין תורתו של רבי עקיבא אילו היה שומע אותה. וכה מסופר בשם רב: "בשעה שעלה משה למרום מצא לקב"ה שיושב וקושר כתרים לאותיות. אמר לפניו: רבוננו של עולם – מי מעבד עלייך? אמר לו: אדם אחד יש שעתיד להיות בסוף כמה דורות, ועקיבא בן יוסף שמו, שעתיד לדרוש על כל קוץ וקוץ תלי תלים של הלכות. אמר (משה) לפניו: רבוננו של עולם: הראהו לי. אמר לו: חזור לאחורייך. הלך (משה) וישב בסוף שמונה שורות (בישיבתו של רבי עקיבא), ולא היה יודע מה הם אומרים. תשש כוחו. כיוון שהגיעו (תלמידי עקיבא) לדבר אחד, אמרו לו תלמידיו: רבי, מנין לך? אמר להם: הלכה למשה מסיני... נתיישבה דעתו. חזר (משה) ובא לפני הקב"ה, אמר לפניו: רבוננו של עולם, – יש לך אדם כזה ואתה נותן תורה על ידי? אמר לו שתוק, עלה במחשבת לפני... (מנחות כ"ט). מי שיסיק מכאן, שאין קשר בין תורת משה ובין תורת עקיבא בן-יוסף יחטיא האמת. הדברים נשתלשלו, נתרצבו ונתפרשו מתוך התורה הקדומה לפי צרכי הזמן החדש כפי שהבינו צרכים אלה הדורות הבאים, והחידושים שחידש רבי עקיבא והבאים אחריו מבלי שמשה היה יודע מה הם אומרים – ניתלו בהלכה למשה מסיני.

יש בימינו לא מעטים אשר יגידו בפשטות: התודעה היהודית היא הזיקה להלכה. אבל אמירת זו מקובלת רק על חלק לא רב של העם היהודי בדורנו. – אף האדוק שבאנשי האגודה והמזרחי לא יהיו להוציא רוב העם היהודי שאינו נזקק להלכה מכלל ישראל.

וגם בין מורי ההלכה היו כאלה שהיו סבורים שהעיקר בתורת ישראל הם הצווים המוסריים. רבי שמלאי, בן הדור השני לאמוראים, היה אומר: "תרי"ג מצוות נאמרו לו למשה, בא דוד והעמידן על אחת-עשרה, דכתיב: "מזמור לדוד, ה' מי יגור באהלך, מי ישכון בהר קדש? הולך תמים, ופועל צדק, ודובר אמת בלבבו, לא רגל על לשונו, לא עשה לרעהו רעה, וחרפה לא נשא על קרובו. נבזה בעיניו נמאס, ואת יראי ה' יכבד, נשבע להרע ולא ימיר. כספו לא נתן בנשך, ושוחד על נקי לא לקח – עושה אלה לא ימוט לעולם" (תהלים טו).

בא ישעיה והעמידן על שש, דכתיב: "הולך צדקות: ודובר מישרים, מואס בבצע מעשקות, נוער כפיו מתמוך בשוחד, אוטם אזנו משמוע דמים, ועוצם עיניו מראות ברע" (ישעיהו לג, 15).

בא מיכה והעמידן על שלוש. דכתיב: "הגיד לך אדם מה טוב, ומה ה' דורש ממך, כי אם עשות משפט ואהבת חסד והצנע לכת עם אלהיך" (מיכה ו, 8).

— בא חבקוק והעמידן על אחת: "וצדיק באמונתו יחיה" (חבקוק ב, 4). אפס, גם זו תהיה טעות היסטורית, אפילו מצד אלה שאינם נזקקים בחייהם להלכה, להוציא את ההלכה מכלל התודעה היהודית, כי היא חלק בלתי נפרד מהמורשה היהודית בת אלפי השנים. אבל זוהי עובדה שאין היא מדריכה עוד מעשיהם של מיליוני יהודים בזמננו, לא בגולה ולא בארץ.

תודעה יהודית שיש בכוחה לאחד וללכד כל חלקי היהדות, גם בארץ וגם בגולה, על אף חילוקי הדעות בענייני אמונה ולאום ושאפשר להקנות אותה — לא בלי מאמצים חינוכיים מכוונים, גם לנוער הישראלי וגם לנוער בתפוצות, — מן ההכרח שתהא יונקת מהמקורות הקדומים של העם היהודי שעשו אותו לעם עולם ומשתלבת במיטב השאיפות של העם היהודי וטובי האנושות בימינו, ותהיה צמודה ליעודה של מדינת ישראל. תקומת ישראל החזירה לכל העם היהודי את מכורתו ההיסטורית, אם בפועל ואם בכוח. גם היהודי הדבק בארץ מגוריו האמריקנית נתעשר אחרי קום המדינה בשלשלת־יוחסין ובגאוות מוצאו. אין הוא עוד אסופי שנתגלגל לעולם החדש בלי תעודת־זהות היסטורית. תקומת ישראל השיבה לעם היהודי לשונו העתיקה. תקומת ישראל גילתה שהמאבק הממושך של עמנו במשך דורות, שהיה גם מאבק מדיני ומלחמת־קיום וגם מאבק רעיוני, דתי ומוסרי, לא עלה בתוהו. תקומת ישראל הוכיחה כי חזון הגאולה המשיחי שפעם בלב העם היהודי בכל הדורות לא היה לגמרי חזון בדים, אם כי רק אפס קצהו נתקיים בימינו.

המסקנה היא ברורה — אחדות העם היהודי, מושרשת בתודעה יהודית של כל העם, יש לקיים בימינו בשלושה דרכים אלה: —

(א) חינוך עברי. לשון משותפת בין חלקי היהדות בעולם ובין הגולה ובין ישראל — היא תנאי מוקדם לתודעה ישראלית משותפת. חינוך עברי הוא לא רק הקניית־לשון, אלא הנחלת מבחר היצירה העברית לכל דורותיה, ובראש ובראשונה ספר־הספרים, זה שיא היצירה העברית וגאונה, המעיין הראשי והראשון של אמונת ישראל ותורתו המוסרית, שממנו ינקה כל היצירה היהודית של הדורות הבאים ובו ראו תעודת הזהות הגאה של האומה העברית, המלווה אותה בכל נדודיה, והוא הספר הנצחי הנפוץ ביותר בעולם.

המקנאים כביכול קנאת ההלכה ורואים בה היסוד היחיד לזהותה ולרציפותה של האומה העברית כופרים בערכו העצמי של ספר הספרים, גם מבחינה יהודית וגם מבחינה אנושית; מבחינת יהודית — מפני שהתנ"ך קיבל תקפו רק על ידי ההלכה, ומבחינה אנושית — שלידם אנטיגוני של סופוקלס, ההיסטוריה של תוקידידס, הפילוסופיה של אפלטון ותורת המידות של קאנט עולים עליו.

תפיסה זו היא שרירותית. ההלכה שפסקה על עשרים וארבעה הספרים שהם "כתבי קודש" — נתקבלה רק אחרי חורבן בית שני. עוד יוסף בן מתתיהו (פלוויס) שחי בימי החורבן מונה רק 22 ספרי מקרא (נגד אפיון א', 8), ועוד בימי רבי עקיבא היו ספקות אם

להכניס את שיר השירים וספר קהלת לתוך כתבי הקודש. חלק "המצוות" במובן ההלכה בספרי המקרא הוא מצער, ורובם הם דברי היסטוריה, חכמה, שירה ומוסר נבואי. הרבה ספרי הלכה נתחברו ונערכו אחרי חתימת המקרא – ואף אחד מהם לא זכה לתואר כתבי הקודש כאשר זכו לו ספרי המקרא, ובתוכם אלה שאין בהם שמץ של הלכה. ואשר לבחינה האנושית – אין עוד ספר בעולם שהשפיע ונפוץ במידה כזו כספרי התנ"ך. האמירה של חסידי ההלכה המפוקפקים כי העם היהודי לא תרם לתרבות האנושית מתכחש להיסטוריה של רוב המין האנושי, כלומר של עמי הנצרות והאיסלם. בספרי התנ"ך אין למצוא ניתוחים פסיכולוגיים ומדיניים כבתולדות המלחמה הפלופונסית של תוקידידס. וודאי שאין למצוא בתוכם התורות המתימטיות של אבקלידס וארכימדס או התורות הביולוגיות של אריסטו ותיאופרסטס. אין התנ"ך אנציקלופדיה מדעית או חברתית, ואילו היה כזאת היתה מזמן מאבדת ערכה ואיש לא היה לומד תורה מפיה, כשם שאיש לא ילמד פיזיקה מפרקי "המדע" ב"משנה התורה" של הרמב"ם; אבל ההיסטוריה של התנ"ך היא היסטוריה של עם שהטביע לנצח חותמו על התרבות האנושית; הדיאלוגים שבאיוב עולים על כל דיאלוג של אפלטון בלהטם המוסרי, בעוזם הפיזי ובעומק התבטאותם הנפשית. מוסר ההשכל של אנטיגוני ושאר הטרגדיות של סופוקלס הוא שלטון הגורל העיוור (מוירה), שאין בו יושר וצדק וחסד ורחמים. הגזירה שנגזרה על חיי אנטיגוני ואהובה, על אדיפוס המלך ועל אביו ואמו – אין בה כל טעם והגיון מוסרי. ותורת המידות של קאנט אינה עולה על הכלל הגדול של התורה "ואהבת לרעך כמוך", ואין זה אלא סלף שרירותי להעמיד "כלל גדול" זה בשורה אחת עם מצוות כלאים ושעטנז. הטוען מתוך קנאה להלכה ש"המוסר הוא קטיגוריה אתאיסטית" – מוציא לעז על הנביא הגדול אשר הרעים נגד המתחסדים: "הכזה יהיה צום אבחרהו, יום ענות אדם נפשו, הלכוף כאגמון ראשו, ושק ואפר יציע, הלזה תקרא – צום, ויום רצון לה'?" הלא זה צום אבחרהו; פתח חרצובות רשע, אגודות מוטה, ושלח רצוצים חפשים, וכל מוטה תנתקו, הלא פרוס לרעב לחמך ועניים מרודים תביא בית, כי תראה ערום – וכיסיתו, ומבשרך לא תתעלם" (ישעיהו נח, 5-7), ומתכחש לכל הנבואה היהודית ולספרי התהלים.

התנ"ך הוא עד היום היצירה העליונה והיקרה ביותר של העם היהודי, גם מבחינה לאומית היסטורית וגם מבחינה אנושית: מוסרית, תרבותית ודתית. בספר הספרים ימצא כל יהודי, אדוק או חפשי, מוצאו, שרשיו ההיסטוריים והמוסריים, – וערכי־אדם עלי אדמות ששום ספר בעולם לא עלה עליהם.

אולם כושר היצירה העברי לא דלל עם חתימת התנ"ך, ובספרות ישראל המובחרת מאחרי התנ"ך ועד ימינו אלה ימצא כל יהודי ביטוי לגניוס היהודי ומקור להכרת עצמו. הלשון העברית בימינו אינה עוד לשון חנוטה, משומרת בספרים ישנים וגוילים בלים, אלא לשון חיה, מתפתחת, מתעשרת, לשונה של מדינה חברה במשפחת העמים, שנאצרים ונוצרים בה כל נכסי הרוח של האנושות. תחליפי לשון יהודית משותפת, – יודית ולדינו, שאיחדו רוב היהדות לפני מלחמת העולם הראשונה, דועכים וגוועים. יותר ויותר נצמדים יהודי הגולה ללשון הארץ בה הם יושבים – אנגלית, ספרדית, רוסית, צרפתית ועוד, ואין

קושי מיוחד בימינו שהיהודים שוב יהיו בכל ארץ דו-לשוניים, וילמדו יחד עם לשון ארץ-מגוריהם גם לשון עמם, ויקיימו קשר וגשר תרבותי בינם לבין ישראל ובינם לבין יהודי שאר הארצות, ובין דורנו זה ובין כל הדורות הקודמים.

(ב) העמקת חזון הגאולה המשיחי, שעמד במרכז ההיסטוריה היהודית ומיצה כל המאור האנושי שבתורת ישראל, החזון שהפנה עיני העם היהודי לעתיד, יצק בו עוז וגבורה לעמוד בכל המסות הקשות שפקדו אותו בדרכו הארוכה והממושכה בגולה, ובישרה לו ישועה לאומית, קיבוץ גלויות וקוממיות במולדת-הקדומים. וככל תורת ישראל, שהיתה לאומית לא רק במסגרתה החיצונית אלא גם בתכונתה המהותית, היתה באותו זמן גם אוניברסלית וכלל-אנושית ביעודה. היה גם החזון המשיחי יהודי ואוניברסלי כאחד. לא הובטח אף פעם לישראל שלטון על גויים – אלא "ברית-עם לאור גויים". ובימינו יותר מכל תקופה אחרת יובן ליהודים, כי גאולת ישראל משולבת בגאולת העולם, וכי תקוות העולם להינצל מסכנת חורבן ואבדון כליל היא במשטר צדק ושלוש, חסד ואמת ויקר האדם הנברא בצלם, כאשר הורו נביאי ישראל.

לא תורת "התעודה" של שכורי "האמנציפציה" הכרוכה במחיקת הצלם הלאומי מהיהדות, ולא תורת הלאומנות הרואה רק את עצמה, שאיפותיה ומאוייה, אלא יעוד לאומי משולב אנושי אוניברסלי – זהו אחד הקווים הגאונים של הנבואה היהודית ורוח ספרי התנ"ך. ספר-הספרים לא היה ספר לימוד למדעי הטבע, וכמה דברים שנאמרו בתנ"ך לשעתם אין להם אלא ערך היסטורי בימינו. אבל ערכי-אדם, ערכי פדות וגאולה לעמים ולתבל כולה, נישאו בספר זה בעוז ובלהט ובעצמה ובאמונה פנימית ומידבקת כאשר לא נעשה הדבר בשום ספר אחר, ויעוד הגאולה העברית והאנושית הפועם בספר אלמוות זה לא היה אף פעם יותר אקטואלי מאשר הוא בימינו אלה. אלוהי ישראל היה גם אלוהי העולם, וגם אלוהי ההיסטוריה, והמתנה הרוחנית הגדולה ביותר שהאמונה הישראלית העניקה לעם היהודי ולעולם – היא אמונת הגאולה, אמונה שמצאה לה ביטוייה הממצה והקצר ביותר בשלוש מלים אלה: "עולם חסד יבנה".

המדינה היהודית ששילבה בבת-אחת את עם ישראל בעברו הרחוק ובהיסטוריה האנושית החדשה מיועדת לגלות ולהפעיל התכונות הגנוזות בעם היהודי להיות לאור-גויים ולפלס נתיב לסדר עולם חדש שלא יכזיב חזון הגאולה המשיחית. על היהדות בגולה להיות בעלת-ברית נאמנה של ישראל לא רק בבצרון המדינה, שלומה ובטחונה, אלא גם במילוי יעודה המשיחי להיות לעם-סגולה ולקידום העולם לקראת משטר השלום והצדק שחזו נביאי ישראל.

(ג) ואחרון אחרון: הגברת הזיקה האישית של יהדות הגולה למדינת ישראל בכל הצורות: ביקורים, השקעות הון, שליחת ילדים, נוער ותלמידי אוניברסיטאות להתחנך בארץ לתקופה פחות או יותר ממושכת, ועל הכל – הכשרה חלוצית של טובי הנוער ואנשי המדע להצטרף לבוני הארץ ומגיניה ולהשתתף אישית במפעל היוצר והגואל המבוצע בארץ.

ישראל והתפוצה, 1957, שנתון הממשלה,

תשי"ח, עמ' ל-לד.

אני מאמין

אני מאמין באמת הגדולה, המקננת עמוק עמוק בנשמת תנועתנו, ברגש האחריות המפעם בתוך תוכה, ברצון היצירה המבריא אותה לכל חלקיה ופלוגותיה, ואני בטוח שהיא תדע להאזין לתביעת הגזע ותמלא את הצו ההיסטורי, הקורא לה להחליץ, להתלכד ולגייס סביבה את כל הכוחות הנפוצים בכל הארצות.

ההכשרה החלוצית, 1924, **משמרות**, עמ' כב.

אני מאמין בריכוז העם היהודי בארץ ישראל.

אבטונומיה לאומית ויחסי־שכנים, 1926, **אנחנו ושכנינו**, עמ' קיז.

אני מאמין שהחזון הציוני אינו נובע מתוך רדיפות, פרעות ודלדול כלכלי, אלא הוא טבוע ברצון הקיום הלאומי של האומה העברית, ברצון ההיסטורי של עם ישראל לקיים את עצמיותו על קרקע המולדת שבתוכה צמח ועוצב הגניוס הלאומי שלו. זוהי מהותה הפנימית היסודית של השאיפה הציונית, ואין היא תלויה במסיכות החולפות והמשתנות של מצב היהודים בארצות שונות. אולם גורמי ההגשמה הציונית תלויים במסיכות הזמן והמקום של היהודים לתפוצותיהם ושל הארץ וסביבותיה.

המדיניות החיצונית והפנימית של ההנהלה, 1934,

משמרות, עמ' רעו.

אני מאמין, שאנו עומדים כבר על סף "אחרית הימים", גם מבחינה יהודית וגם מבחינה אנושית-אוניברסלית. הגאולה הגדולה שנביאינו ראו בחזונם, גאולת העם והאדם, מתקרבת ובאה. מתחוללים בעולם מאורעות שישנו את פני האנושות, שישנו יחסי עמים ומעמדות, שיקראו גאולה ודרור לישראל ולעמים – ודורנו קרוא להחיש את פעמי הגאולה, יעודנו הוא לא לדחות אלא לדחוק את "הקץ" – קץ הסבל היהודי והאנושי.

נאום בקונגרס העשרים, 1937, **במערכה**,

כרך ראשון, עמ' 240.

אני מאמין שיבוא יום ויהדות רוסיה תשוב לתת מכוחה לעם היהודי ולארץ ישראל.

לפני ברירה חדשה, 1937, **במערכה**,

כרך ראשון, עמ' 266.

אני מאמין באדם העובד, בין שהוא בהסתדרות ובין שהוא ריביזיוניסט, אני מאמין בכל עובד, לא איכפת לי כל כך מה שהוא חושב, מה שהוא אומר – איכפת לי מה שהוא עושה. קובעת בעיני העובדה שהוא חי מהעבודה, שהוא אדם עובד. אני מכיר את האדם העובד לא מהיום ואני מאמין ביחוד באדם העובד מישראל, ועל אחת כמה וכמה באדם העובד בארץ ישראל. כי לא קל להיות פועל, לא קל ביחוד להיות פועל יהודי, וקל וחומר – פועל יהודי ארצי־ישראלי. ומי שלא עבד מימיו ונעשה פועל, ובא לארץ על מנת להיות פועל – גנוזים בו כוחות רבים, והם יתגלו, ויש לעזור לגילויים, ויש להאמין בהם.

גורמי הציונות ותפקידיה בשעה זו, 1938,

משמרות, עמ' שטו.

אני מאמין באחדות ציונית, באחדות ציונית מלאה ומקפת, לא באחדות של המפלגות הציוניות. אני מאמין שאנו עומדים על סף תקופה חדשה, אשר בה תאחד התנועה הציונית את כל העם היהודי, על כל מפלגותיו ומעמדיו, תחת הדגל הציוני.

שם, עמ' שיט.

אני מאמין בנוער היהודי. בו נמצא אמונה ציונית גדולה, אהבה נאמנה לעם ולמולדת, רצון לא יחת, נכונות לכול. הוא לא יבזז לקטנות ולא ירתע מגדולות. הוא יענה אם ייקרא.

מתיחות ציונית, 1943, **במערכה**,

כרך שלישי, עמ' 60.

אני מאמין בגדולות בימינו בארץ.

דרך "החלוץ" בגולה, 1944, **במערכה**,

כרך שלישי, עמ' 22.

אני מאמין שגם אנו כוח. כוח כלשהו, וגם לרצוננו אנו יש ערך־מה. – יחד עם היאוש הגמור מהגולה יש לי אמונה עמוקה בערך האדם היהודי והכלל היהודי, בערך רצונו ויכולתו.

אין עתיד לנו בלי מדינה, 1945, **במערכה**,

כרך רביעי, עמ' 218.

אני מאמין בשלושה דברים יסודיים שלמענם כדאי לחיות וגם ליהרג, והם: מדינה יהודית, ברית יהודית-ערבית, משטר סוציאליסטי.

דרכי מלחמתנו, תש"ח, **בהילחם ישראל**, עמ' 62.

אני מאמין שכל אדם הוא מטרה לעצמו, ולא אמצעי בידי איש אחר, ואני לא אקריב חיי הזולת בלי רצונו והסכמתו, אפילו בשביל האידאל הקדוש לי ביותר.

דבר ישראל בארצו, 1946, **במערכה**,

כרך חמישי, עמ' 66.

אני מאמין גדול ב"עמך", בכלל ישראל ובכל אדם בישראל.

אגרת לחבר בפלמ"ח, תש"ח,

בהילחם ישראל, עמ' 279.

אני מאמין אדוק בחזון. אני מאמין כי החזון הביא אותנו הנה; אני מאמין שבכוח החזון בנינו המפעל; החזון הקים המדינה, נתן לנו צבא-הגנה והנחיל לנו נצחון. החזון מוסיף לחולל נפלאות.

דברי תשובה, 1949, **חזון ודרך**,

כרך שני, עמ' 75-76.

אני מאמין שמדינת ישראל תהיה תמיד דימוקרטית.

על שביתת הנשק, 1949, **חזון ודרך**,

כרך ראשון, עמ' 196.

אני מאמין שהאוניברסיטה העברית תהיה ראוייה למדינת ישראל ולשליחותה ההיסטורית. והאור שנדלק בהר הצופים לפני עשרים וחמש שנים יבהיק במלוא כוחו בירושלים המשוחררת לכל רחבי ישראל ותפוצותיו.

תורה מציון, 1950, **חזון ודרך**,

כרך שני, עמ' 189.

אני מאמין שעוד צפוי לנו מעמד גדול. איני אומר כמעמד הר-סיני, או כמעמד יסוד המדינה, זאת איני יודע. אפס יתכן עוד מעמד גדול, ואולי עוד נשמע הקול המדבר מתוך האש – "במסות, באותות, ובמופתים, ובמלחמה, וכיד חזקה ובזרוע נטויה, ובמוראים גדולים", ויפתח שוב פרק חדש וגדול בתולדותינו.

חוקה או חוקים, 1950, **חזון ודרך**,

כרך שני, עמ' 154.

אני מאמין שהעם היהודי במולדתו יקרב גאולת העולם. ולא אמריקה ורוסיה.

מדינת ישראל והתנועה הציונית, 1950,

חזון ודרך, כרך שני, עמ' 178.

אני מאמין בציבורנו ובמאור המוסרי הגנוז בנפשו, לפעמים בלי ידיעתו.

על השוק השחור, 1950, **חזון ודרך**,

כרך שני, עמ' 290.

הקיבוץ – אני מאמין – מפלס דרך חדשה למין האנושי במזיגת החירות והשוויון ובשילוב ענייני היחיד והרבים, כאשר לא עשתה זאת כל צורה חברתית ומשקית אחרת.

התפקיד החלוצי בקיבוץ גלויות, 1950, **חזון ודרך**,

כרך שלישי, עמ' 37.

אני מאמין באחדות האומה.

שדר לעם, 1951, **חזון ודרך**, כרך שלישי, עמ' 174.

אני מאמין, שהיהודים המנותקים עכשיו מאיתנו בחוץ-יד זה למעלה משלושים שנה – עוד יזכו להשתתף אתנו במפעל גאולתנו.

דרכנו במדינה, 1951, **חזון ודרך**,

כרך שלישי, עמ' 127.

אני מאמין בגדולות ונצורות, ואני בטוח שתבואנה, אבל רק אם נתמיד במאמצים מתוחים ונאמנים, אם ניאזר בעוז-רוח ובכושר ממלכתי ומלחמתי, אם נהיה נכונים לסבול ולשאת בעול.

שדר לעם, 1951, **חזון ודרך**, כרך שלישי, עמ' 173.

אני מאמין שיבואו יהודים במספר גדול בלי שוט ובלי היטלר. אבל זה יעשה לא בהבל פינו ובנאומים, אלא על ידי עבודה תרבותית ומשקית יוצרת ומאומצת אשר תהפוך ארץ זו לארץ סגולה מבחינה חברתית, כלכלית ותרבותית.

מדיניות העליה, 1951, **חזון ודרך**,

כרך שלישי, עמ' 267.

אני מאמין בציונות המתחילה בחיי הגשמה בארץ.

מעמד ההסתדרות הציונית בישראל, 1952, **חזון**

ודרך, כרך רביעי, עמ' 31.

אני מאמין כי אפשר לחנך גם הנער הפרוע ביותר. בכל אדם יש יצר טוב ויצר הרע. ואי־אפשר גם בלי יצר־הרע. אין האנשים מתחלקים לטובים במאה אחוז ולרעים במאה אחוז. האיש הפרוע ביותר אפשר לחנכו בגיל מתאים, אם מכניסים אותו למסגרת מתאימה ונותנים לו המזון הרוחני והתרבותי הדרוש.

חוק שירות הבטחון תשי"ב, 1952, **חזון ודרך**,
כרך רביעי, עמ' 93.

אני מאמין בנוער שלנו שהוא נאמן למדינה וחרד לשלום המולדת והעם.

שם, עמ' 95.

אני מאמין שיומה הגדול של הקבוצה הוא לא בעבר אלא בימים יבואו.

במעלה ההר, 1953, **חזון ודרך**,
כרך רביעי, עמ' 256.

אני מאמין במדינת ישראל, לא רק כפי שישנה, אלא זו שעתידיה להיות, כזו שהבהיקה דורות בנשמת האומה ובחזון נביאיה וחכמיה. ואני מאמין במדינה, מפני שאני מאמין בעם היהודי.

העיתונות והמדינה, 1951, **חזון ודרך**,
כרך שלישי, עמ' 263.

אני מאמין שהיסוד הראשון והעיקרי לעצמאות כלכלית הוא כוח האדם הרוצה והמוכשר לעבוד ולבנות הארץ.

התוכנית הכלכלית החדשה, 1952, **חזון ודרך**,
כרך שלישי, עמ' 311.

אני מאמין שכמעט כל הסיעות יש בקרב בוחריהן אנשים בעלי רצון טוב.

שם, עמ' 315.

אני מאמין כי אנחנו נסלול פה דרך־חיים חדשה לגאולת האדם ונקים במולדת האומה העברית המחודשת חברה חדשה שאין בה קיפוח, דיכוי וניגודים חברתיים, אלא היא בנויה על אחוה ושותפות אנושית וזיקת־גומלין בין איש לרעהו, ועל ידי כך נהיה אור לגויים.

העליה השנייה והנוער בימינו, 1954, **חזון ודרך**,
כרך חמישי, עמ' 202.

אני מאמין שאנו יוצרים וניצור מולדת לכל העם היהודי, זאת אומרת: לכל יהודי שיהיה לו צורך ורצון במולדת; וכל יהודי שלא יתבולל מדעת – יהיה לו צורך במולדת בזמן מן הזמנים.

שם.

אני מאמין ביתרוננו המוסרי והאינטלקטואלי, ביכלתנו להיות עם־סגולה ולפלס נתיב או לשמש דוגמה לגאולת המין האנושי.

חליפת מכתבים בין ראש הממשלה והפרופ' נ.
רוטנשטרייך, **חזות**, ג 1957, עמ' 25.

אני מאמין באפשרות השלום ובסיכויי השלום בעולם וגם במזרח־התיכון – על אף הכל.

דברי ראש הממשלה בכנסת, **דבר**, 19.11.57.

אני מאמין ביעוד של ישראל המתחדשת להיות לאור גויים כדברי ישעיהו הנביא.

דבר ראש הממשלה, בטכס הענקת התואר

דוקטור כבוד, **דבר**, 7.5.57.